

ΚΕΝΤΡΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΓΙΑ ΘΕΜΑΤΑ ΙΣΟΤΗΤΑΣ (Κ.Ε.Θ.Ι.)

Μ Ε Λ Ε Τ Η

«ΦΥΛΟ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ: ΠΡΟΩΘΩΝΤΑΣ ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΙΣΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΦΥΛΩΝ ΣΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ»

Επιμέλεια:

Β. ΔΕΛΗΓΙΑΝΝΗ-ΚΟΥΪΜΤΖΗ
Σ. ΖΙΩΓΟΥ-ΚΑΡΑΣΤΕΡΓΙΟΥ
Λ. ΦΡΟΣΗ

ΑΘΗΝΑ 2008

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΕΠΕΑΕΚ

ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ
ΣΥΓΧΡΗΜΑΤΟΔΟΣΗΣΗ
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Η ΠΑΙΔΕΙΑ ΣΤΗΝ ΚΟΡΥΦΗ
Επιχειρησιακό Πρόγραμμα
Εκπαίδευσης και Αρχικής
Επαγγελματικής Κατάρτισης

Συγχρηματοδότηση: Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και Εθνικοί Πόροι

**«Φύλο και Εκπαιδευτική Πραγματικότητα στην Ελλάδα:
Προωθώντας Παρεμβάσεις για την Ισότητα των Φύλων στο Ελληνικό
Εκπαιδευτικό Σύστημα»**

Επιμέλεια: Β. Δεληγιάννη-Κουϊμτζή, Σ. Ζιώγου-Καραστεργίου, Λ. Φρόση

Συγγραφή:

Βασιλική Δεληγιάννη-Κουϊμτζή: Καθηγήτρια Τμήματος Ψυχολογίας,
Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Καλλιόπη Δημητρούλη: Νομικός, Υπεύθυνη Προγραμμάτων Δια Βίου
Εκπαίδευσης ΙΔΕΚΕ

Σιδηρούλα Ζιώγου-Καραστεργίου: Καθηγήτρια Τομέα Παιδαγωγικής,
Τμήμα Φιλοσοφίας και Παιδαγωγικής, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο
Θεσσαλονίκης

Αλεξάνδρα Κανέλλου: Σπουδάστρια Προγράμματος Μεταπτυχιακών
Σπουδών του Τομέα Παιδαγωγικής, Τμήμα Φιλοσοφίας και Παιδαγωγικής,
Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Αλεξάνδρα Κορωναίου: Αναπληρώτρια Καθηγήτρια,
Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Ελένη Μαραγκουδάκη: Επίκουρη Καθηγήτρια, Τομέας Παιδαγωγικής,
Τμήμα Φιλοσοφίας και Παιδαγωγικής, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

Κώστας Ραβάνης: Καθηγητής Τμήματος Επιστημών της Εκπαίδευσης και
της Αγωγής στην Προσχολική Ηλικία, Πανεπιστήμιο Πατρών

Δέσποινα Σακκά: Επίκουρη Καθηγήτρια Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής
Εκπαίδευσης, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Αριάννα Στογιαννίδου: Επίκουρη Καθηγήτρια, Τμήμα Ψυχολογίας,
Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Άννα Τικταπανίδου: M.Sc. στην Ψυχολογία της Υγείας, Υποψήφια Διδάκτωρ
Παντείου Πανεπιστημίου Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Λαμπρινή Φρόση: Εκπαιδευτικός-Ψυχολόγος, Διδάκτωρ
Τμήματος Ψυχολογίας, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Αναστασία Ψάλτη: Επίκουρη Καθηγήτρια στο ΤΕΙ Θεσσαλονίκης

Σημείωση: Η μελέτη με τίτλο: «Φύλο και Εκπαιδευτική Πραγματικότητα στην Ελλάδα: Προωθώντας Παρεμβάσεις για την Ισότητα των Φύλων στο Ελληνικό Εκπαιδευτικό Σύστημα» ολοκληρώθηκε το 2003

**Γ΄ ΚΠΣ, ΕΠΕΑΕΚ ΙΙ, Άξονας 4, Μέτρο 4.1, Ενέργεια 4.1.1
Κατηγορία Πράξης 4.1.1α:
«Ευαισθητοποίηση Εκπαιδευτικών και Παρεμβατικά Προγράμματα για
την Προώθηση της Ισότητας των Φύλων»**

**Έργο συγχρηματοδοτούμενο 80% (κατά ανώτατο όριο) από το
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και 20% από εθνικούς πόρους**

**Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας (Κ.Ε.Θ.Ι.)
Έδρα: Μουσαίου 2, 105 55 Πλάκα, τηλ. 210 3259600, fax: 210 3259640
E-mail: kethi@kethi.gr
www.kethi.gr**

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	
ΕΙΣΑΓΩΓΗ Β. Δεληγιάννη- Κουϊμτζή & Λ. Φρόση	
ΜΕΡΟΣ Α΄ Η ΚΑΤΑ ΦΥΛΟ ΣΥΝΘΕΣΗ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ	
1. Ο παράγοντας Φύλο στη Δευτεροβάθμια και Τριτοβάθμια Εκπαίδευση: Όψεις Συνέχειας και Μεταβολής Ε. Μαραγκουδάκη	
2. Επαγγελματική Εκπαίδευση και Κατάρτιση και η Διάσταση του Φύλου Α. Κορωναίου, Κ. Δημητρούλη & Α. Τικταπανίδου	
ΜΕΡΟΣ Β΄ ΦΥΛΟ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ	
3. Το Επίσημο Σχολικό Πρόγραμμα Λ. Φρόση	
4. Ταυτότητες Φύλου στην Εφηβεία Β. Δεληγιάννη- Κουϊμτζη & Δ. Σακκά	
5. Εκπαιδευτικοί και Φύλο: Αντιλήψεις, Προσδοκίες, Πρακτικές Λ. Φρόση	
6. Η Επίδραση του Φύλου στη Διαμόρφωση Απόψεων και Πεπιοθήσεων κατά την Εφηβική Ηλικία Β. Δεληγιάννη-Κουϊμτζή, Δ. Σακκά, Α. Στογιαννίδου & Α. Ψάλτη	
7. Επιλογές και προσδοκίες Εφήβων για την Ενήλικη Ζωή και ο Παράγοντας Φύλο Β. Δεληγιάννη-Κουϊμτζή	
ΜΕΡΟΣ Γ΄ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ	
8. Η Μεταβλητή του Φύλου στη Βασική Εκπαίδευση των Εκπαιδευτικών Σ. Ζιώγου & Α. Κανέλλου	
9. Επιμόρφωση Εκπαιδευτικών σε Θέματα Ισότητας των Φύλων Λ. Φρόση	
ΜΕΡΟΣ Δ΄ ΕΘΝΙΚΗ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΙΣΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΦΥΛΩΝ	
10. Ιδεολογίες, Πολιτικές και Δράσεις για την Ισότητα των Φύλων στην Ευρώπη Β. Δεληγιάννη-Κουϊμτζή	
11. Εκπαιδευτική Πολιτική για την Ισότητα στην Ελλάδα Β. Δεληγιάννη-Κουϊμτζή	
12. Στρατηγικές για την Ισότητα των Φύλων στην Εκπαιδευτική Διαδικασία: Καλές Πρακτικές και Εφαρμογές	

B. Δεληγιάννη-Κουϊμτζή	
ΜΕΡΟΣ Ε΄ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΩΘΗΣΗ ΤΗΣ ΙΔΕΟΛΟΓΙΑΣ ΤΗΣ ΙΣΟΤΗΤΑΣ ΤΩΝ ΦΥΛΩΝ ΣΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ	
13. Ο Παράγοντας Φύλο στην Ελληνική Σχολική Πραγματικότητα: συνοψίζοντας τα ερευνητικά αποτελέσματα B. Δεληγιάννη-Κουϊμτζή	
14. Πρόταση για ένα Μοντέλο Προώθησης της Ισότητας των Φύλων στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση B. Δεληγιάννη-Κουϊμτζή	
15. Ευαισθητοποίηση Εκπαιδευτικών και Παρεμβάσεις στο Πλαίσιο της Εκπαίδευσης για την Προώθηση της Ισότητας των Φύλων: το συνολικό Σχέδιο Ανάπτυξης και Υλοποίησης του Έργου Κ. Ραβάνης	
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η Μελέτη αυτή εκπονήθηκε στο πλαίσιο του Έργου: **«Ευαισθητοποίηση Εκπαιδευτικών και Παρεμβατικά Προγράμματα για την προώθηση της Ισότητας των φύλων»**, το οποίο εντάχθηκε στο Μέτρο 4.1 (Κατηγορία Πράξης 4.1.1.α) του Επιχειρησιακού Προγράμματος Εκπαίδευσης και Αρχικής Επαγγελματικής Κατάρτισης (ΕΠΕΑΕΚ II) του Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων.

Στόχος του εν λόγω Έργου, η υλοποίηση του οποίου ξεκίνησε από το 2002 και ολοκληρώθηκε το 2008, ήταν η προώθηση της Ισότητας των Φύλων στους μαθητές και τις μαθήτριες των σχολικών μονάδων της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης και τους σπουδαστές και τις σπουδάστριες των Δομών Αρχικής Επαγγελματικής Κατάρτισης, με την εισαγωγή του σχετικού προβληματισμού στη σχολική διαδικασία και την υλοποίηση Παρεμβατικών Προγραμμάτων από τις σχολικές μονάδες.

Τελικός Δικαιούχος ήταν το Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας (Κ.Ε.Θ.Ι.) και υλοποιήθηκε σε συνεργασία με την αρμόδια Διεύθυνση Συμβουλευτικού Επαγγελματικού Προσανατολισμού και Εκπαιδευτικών Δραστηριοτήτων (Δ.Σ.Ε.Π.Ε.Δ) του Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων.

Η παρούσα Μελέτη αποσκοπεί στην αποτύπωση της υπάρχουσας κατάστασης στην ελληνική εκπαίδευση αναφορικά με τη διάκριση και τη σχέση των φύλων. Ειδικότερα, επιχειρεί να παρουσιάσει συγκεντρωτικά τα ερευνητικά ευρήματα και τον επιστημονικό προβληματισμό, αναφορικά με τη σχέση των κύριων παραγόντων της εκπαιδευτικής διαδικασίας, να καταλήξει σε συμπεράσματα για τις αιτίες και το είδος των προβλημάτων που διαιωνίζουν τη διάκριση των φύλων στην ελληνική εκπαίδευση, καθώς και να παρουσιάσει καλές πρακτικές και να προτείνει τις διαδικασίες παρέμβασης και τις πολιτικές που θα προωθήσουν την ιδεολογία της ισότητας και της δημοκρατίας στο ελληνικό σχολείο, ειδικά σε θέματα επιμόρφωσης-ευαισθητοποίησης των εκπαιδευτικών και παρεμβατικών δραστηριοτήτων στα σχολεία.

Για την εκπόνηση του εν λόγω εγχειριδίου θα ήθελα να ευχαριστήσω όλους και όλες τους/τις συγγραφείς που συμμετείχαν, τις επιμελήτριες της έκδοσης κ. Β. Δεληγιάννη-Κουϊμτζή, Καθηγήτρια Ψυχολογίας στο Τμήμα Ψυχολογίας του Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, κ. Σ. Ζιώγου-Καραστεργίου, Καθηγήτρια Παιδαγωγικής του Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, και κ. Λ. Φρόση, Διδάκτορα Ψυχολογίας, όπως επίσης την Υπεύθυνη Έργου κα Καλλιόπη

Βλαχογιάννη, καθώς και τη Γενική Συντονίστρια του Έργου Δρ. κα Μαρία Κατσαμάγκου, η συμβολή των οποίων ήταν καθοριστική.

Η Πρόεδρος του Δ.Σ. του Κ.Ε.Θ.Ι.

Ελένη Αν. Ζενάκου

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Β. Δεληγιάννη-Κουϊμτζή & Λ. Φρόση

Οι παλαιότερες μελέτες που είχαν ως θέμα την παρουσία των κοριτσιών στην εκπαίδευση και την αγορά εργασίας εστίαζαν στην πρόσβαση των κοριτσιών στις διάφορες βαθμίδες της εκπαίδευσης και στις μειωμένες σχολικές επιδόσεις τους σε σχέση με εκείνες των αγοριών, ιδιαίτερα στις θετικές επιστήμες. Εστίαζαν, επίσης, και στις εκπαιδευτικές και επαγγελματικές επιλογές τους, οι οποίες συνδέονταν με τις ελλειμματικές τους επιδόσεις. Σε σχέση με την πρώτη θεματική επισημαινόταν και ερμηνευόταν η μικρότερη συμμετοχή των κοριτσιών από εκείνη των αγοριών σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης, η οποία μειωνόταν με το πέρασμα από τις χαμηλότερες στις ψηλότερες εκπαιδευτικές βαθμίδες. Όσον αφορά στη δεύτερη θεματική, διερευνήθηκαν ιδιαίτερα εκπαιδευτικοί παράγοντες, οι οποίοι θεωρήθηκε πως συνδέονταν με τις μειωμένες επιδόσεις των κοριτσιών. Τέτοιοι είναι το περιεχόμενο των θετικών μαθημάτων, η διδακτική τους προσέγγιση, οι στάσεις των αγοριών και των κοριτσιών απέναντι σε αυτά, αλλά και των ίδιων των εκπαιδευτικών απέναντι στα γνωστικά αντικείμενα και τα φύλα (Wolpe, 1978).

Οι πιο πρόσφατες έρευνες παρουσιάζουν μια διαφορετική εικόνα σε σχέση με τις παλαιότερες, κυρίως όσον αφορά στην πρόσβαση των κοριτσιών σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης, σε ποσοτικό επίπεδο, αλλά και όσον αφορά στις γενικότερες σχολικές επιδόσεις των κοριτσιών. Είναι πλέον κοινός τόπος ότι η ίση πρόσβαση των δύο φύλων στην Πρωτοβάθμια και τη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση αποτελεί γεγονός αδιαμφισβήτητο. Οι γυναίκες σε πολλά ευρωπαϊκά κράτη και στην Ελλάδα αντιπροσωπεύουν ποσοστό μεγαλύτερο από το 50% του φοιτητικού πληθυσμού, φαινόμενο που θεωρείται ως ένα από τα σημαντικότερα χαρακτηριστικά της πρόσφατης ιστορίας των γυναικών και των ευρωπαϊκών κοινωνιών. Σε πολλές περιπτώσεις τα κορίτσια έχουν καλύτερες επιδόσεις από τα αγόρια στο σχολείο και προωθούνται με μεγαλύτερη επιτυχία στην Ανώτατη Εκπαίδευση. Τέτοιες ακαδημαϊκές επιτυχίες, με τη σειρά τους, ανοίγουν το δρόμο για τη διεκδίκηση θέσεων εργασίας με υψηλό κύρος και επιτρέπουν πιέσεις για μεταρρυθμίσεις με στόχο την Ισότητα.

Στη δεκαετία του 1990 και μετά τη διαπίστωση πως τα κορίτσια σημειώνουν καλύτερες σχολικές επιδόσεις από τα αγόρια, ιδιαίτερα στα γλωσσικά μαθήματα (μητρική και ξένη γλώσσα) και τις ανθρωπιστικές σπουδές, το ερευνητικό ενδιαφέρον -χωρίς να απομακρύνεται από τα κορίτσια, τα οποία, παρά τις καλές τους επιδόσεις,

εξακολουθούν να κάνουν παραδοσιακές επιλογές- συγκεντρώνεται και στη διερεύνηση των αιτιών που συνδέονται με τη σχολική αποτυχία των αγοριών (Sutherland, 1999· Warrington & Younger, 2000).

Στην Ελλάδα, σε ό,τι αφορά στα παραπάνω, η έρευνα δείχνει πως κατά την τελευταία τριακονταετία βελτιώθηκε σημαντικά το επίπεδο εκπαίδευσης του πληθυσμού και αυτό αφορά και στα δύο φύλα, παρά το γεγονός ότι οι γυναίκες ακολούθησαν σε αυτό τους άνδρες με κάποια καθυστέρηση (Βιτσιλάκη-Σορωνιάτη κ.ά., 2001). Ειδικότερα, αναφορικά με τα ποσοστά συμμετοχής αγοριών και κοριτσιών στην προσχολική και την Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση κατά τις τελευταίες δεκαετίες είναι περίπου ίδια και κυμαίνονται γύρω στο 50% για κάθε φύλο (Βιτσιλάκη-Σορωνιάτη κ.ά., 2000· Deliyanni-Kouimtzi & Ziogou, 1995). Η διαφορά, που ήταν αισθητή στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση κατά τις δεκαετίες του 1970 και 1980, περιορίστηκε στη συνέχεια και σήμερα πια δεν υφίσταται (Βιτσιλάκη-Σορωνιάτη κ.ά., 2001). Όσον αφορά στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση, τις τρεις τελευταίες δεκαετίες αυξήθηκε ο απόλυτος αριθμός των εισακτέων σε αυτή. Η απαρχή της νέας πραγματικότητας συμπίπτει με τη μεταρρύθμιση της δεκαετίας του 1970, η οποία συνέδεσε την απόκτηση απολυτηρίου Λυκείου με τη συμμετοχή στις εισαγωγικές εξετάσεις και οδήγησε στην αύξηση της πρόσβασης των κοριτσιών στις ανώτερες και ανώτατες εκπαιδευτικές βαθμίδες. Σήμερα τα κορίτσια αποτελούν το 53% του φοιτητικού πληθυσμού στην Ανώτατη Εκπαίδευση και το 49% στην Ανώτερη Εκπαίδευση (Deliyanni-Kouimtzi & Ziogou, 1995· Κυρίδης, 1997· Λαμπίρη-Δημάκη, 1995· Μοριχοβίτης, 2001).

Παρ' όλες τις ακαδημαϊκές αυτές επιτυχίες, οι εκπαιδευτικές και επαγγελματικές επιλογές των γυναικών εξακολουθούν να είναι πολύ παραδοσιακές και τυπικές ως προς το φύλο. Στην Ελλάδα, όπως και στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες, τα κορίτσια αποφεύγουν την Τεχνική Εκπαίδευση και τις νέες τεχνολογίες και σπουδάζουν σε πολύ υψηλά ποσοστά παιδαγωγικά, νομικά, φιλολογία. Μεγάλη ομοιότητα παρουσιάζουν στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης οι διαφορές στις επιλογές μαθημάτων και κατευθύνσεων από τα αγόρια και τα κορίτσια. Έτσι, οι γυναίκες συμμετέχουν σε μικρότερα από τους άνδρες ποσοστά στην Επαγγελματική Εκπαίδευση και Κατάρτιση και επιλέγουν εκπαιδευτικές κατευθύνσεις που έχουν μικρότερες απαιτήσεις και οδηγούν, συνήθως, σε απολυτήρια χαμηλής εξειδίκευσης με λιγότερες πιθανότητες επαγγελματικής ανόδου (Σιδηροπούλου-Δημακάκου, 1997). Το 1982, για παράδειγμα, στην Ελλάδα στις Σχολές Μαθητείας του ΟΑΕΔ το 88% των μαθητών ήταν αγόρια, ενώ στα Κέντρα Ταχύρυθμης Εκπαίδευσης και Κατάρτισης το ποσοστό συμμετοχής των γυναικών για το χρονικό διάστημα 1982-1984 κυμάνθηκε από 7% έως 27% (Σιδηροπούλου-Δημακάκου, 1998).

Διαπιστώνεται πως τα κορίτσια επιλέγουν και συγκεντρώνονται κυρίως στους τομείς των τεχνών, της γλώσσας και των κοινωνικών επιστημών, ενώ τα αγόρια σε θετικές επιστήμες, εργαστηριακού-επαγγελματικού τύπου γνωστικά αντικείμενα, στο σχεδιασμό της τεχνολογίας και την πληροφορική, γεγονός ιδιαίτερα εμφανές στα μικτά σχολεία (Lightbody et. al, 1996). Σύμφωνα με τη Μαράτου-Αλιπράντη (υπό έκδοση, στο: Βιτσιλάκη-Σορωνιάτη κ.ά., 2001), η διερεύνηση της κατανομής των δύο φύλων στους διάφορους επιστημονικούς κλάδους μέσα από τα δεδομένα της ΕΣΥΕ (Στατιστικές της Εκπαίδευσης) δείχνει μεγαλύτερη παρουσία των αγοριών στις θετικές επιστήμες και τις επιστήμες της τεχνολογίας. Αντίστοιχα, στις σχολές θεωρητικής κατεύθυνσης η παρουσία των κοριτσιών είναι πιο ισότιμη, ενώ κάποιες φορές είναι μεγαλύτερη από εκείνη των αγοριών (π.χ. στις Παιδαγωγικές Σχολές). Η διάκριση αυτή που αφορά στα φύλα, όσο κι αν διαχρονικά βελτιώνεται, εξακολουθεί να υφίσταται.

Αυτού του είδους ο καταμερισμός ανάμεσα στα φύλα, που εντοπίζεται στις πανεπιστημιακές σχολές και τους τομείς κατάρτισης, αντικατοπτρίζεται στις επαγγελματικές επιλογές των γυναικών και στη μετέπειτα σταδιοδρομία τους. Η Αθανασιάδου (2002) επισημαίνει το κοινό συμπέρασμα, στο οποίο καταλήγουν οι περισσότερες έρευνες και απηχεί την απόσταση που υπάρχει ανάμεσα στην τυπική και την ουσιαστική αναγνώριση της Ισότητας στο χώρο της εργασίας. Ένα κοινό στοιχείο ανάμεσα στα διάφορα ευρωπαϊκά κράτη είναι η διαπίστωση ότι η θέση των γυναικών στην αγορά εργασίας παραμένει προβληματική. Οι γυναίκες εξακολουθούν να αντιμετωπίζονται ως φθινό εργατικό δυναμικό, που εισάγεται στην αγορά εργασίας κυρίως όταν υπάρχει ανάγκη, υφίστανται διακρίσεις σε συγκεκριμένα επαγγέλματα, σε πολλές περιπτώσεις πληρώνονται λιγότερο από ό,τι οι άνδρες και συναντούν πολύ λιγότερες ευκαιρίες προαγωγής σε διευθυντικές θέσεις. Η γυάλινη οροφή αποτελεί συχνά βασικό χαρακτηριστικό των σύγχρονων ευρωπαϊκών οικονομιών (Βαΐου, 1989· Γερογιάννη, 1998· Καλημέρη, 1999· Χρονάκη, 1986).

Η έρευνα αλλά και όλα τα στατιστικά στοιχεία αποδεικνύουν ότι, κάθε φορά που οι μαθήτριες βρίσκονται αντιμέτωπες με διλήμματα και επιλογές, παίρνουν αποφάσεις οι οποίες συνδέονται με τυπική γυναικεία εργασία, επαγγέλματα που συνδέονται με τη φροντίδα, την ομορφιά και το σπίτι και προωθούν παραδοσιακές ως προς το φύλο συμπεριφορές, χωρίς να εξασφαλίζουν οικονομική αυτονομία, υψηλή θέση στην επαγγελματική ιεραρχία και πρόσβαση στη λήψη αποφάσεων (Δεληγιάννη-Κουϊμτζή κ.ά., 2000). Το φαινόμενο είναι ιδιαίτερα αντιληπτό στις περιπτώσεις της επιλογής ειδικοτήτων στην Τεχνική Εκπαίδευση, της μεταλυκειακής κατάρτισης και των επιλογών κλάδων σπουδών.

Η σύγχρονη βιβλιογραφία δίνει ιδιαίτερη έμφαση στη σύνδεση του σχολείου με την αγορά εργασίας και στο ρόλο που αυτό διαδραματίζει στις μεταβατικές διαδικασίες των νεαρών ατόμων από την εφηβεία στην ενηλικίωση, από την εκπαίδευση στην επαγγελματική ζωή, προσδιορίζοντας τις προσδοκίες τους και την αντίληψή τους για το μελλοντικό τους προορισμό ως ενήλικων ατόμων. Θεωρείται ότι σε πολλές περιπτώσεις ο ρόλος αυτός του σχολείου είναι καταλυτικός και επηρεάζει δραματικά την ένταξη των νέων στην αγορά εργασίας.

Η έρευνα για τις σχέσεις των φύλων γενικότερα και για τον παράγοντα φύλο στην εκπαίδευση χρονολογείται στην Ελλάδα από μια εικοσαετία περίπου. Έτσι, σήμερα, μετά από δύο δεκαετίες θεωρητικών προβληματισμών, ιστορικών και εμπειρικών ερευνητικών αναζητήσεων, συζητήσεων και αναλύσεων, μπορούμε να πούμε ότι είναι δυνατόν να σχηματίσει κανείς μια σχετικά ολοκληρωμένη άποψη για τον τρόπο με τον οποίο ο παράγοντας φύλο αλληλεπιδρά με την ελληνική κοινωνική πραγματικότητα, διαμορφώνοντας τις ανδρικές και τις γυναικείες ταυτότητες, τις αντιλήψεις, στάσεις και πρακτικές των κοινωνικοποιητικών φορέων για τον ανδρισμό και τη θηλυκότητα, τις ιδεολογίες και κατευθύνσεις του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος για τα δύο φύλα. Μια συνοπτική παρουσίαση τέτοιων επιστημονικών πορισμάτων επιχειρεί η παρούσα μελέτη, με στόχο να δώσει μια εικόνα για την κατάσταση που επικρατεί στην ελληνική εκπαίδευση, όσον αφορά στις σχέσεις των φύλων και τις πολιτικές για την Ισότητα.

Στόχος της παρούσας μελέτης είναι να συμβάλει στη συγκρότηση μιας, όσο το δυνατόν, πληρέστερης εικόνας για την κατάσταση που επικρατεί σήμερα στην ελληνική εκπαίδευση, όσον αφορά στη διάκριση και τη σχέση των φύλων. Ειδικότερα, η μελέτη αυτή επιδιώκει:

- να παρουσιάσει συγκεντρωτικά τα ερευνητικά αποτελέσματα και τον επιστημονικό προβληματισμό, όσον αφορά στη σχέση των κύριων παραγόντων της εκπαιδευτικής διαδικασίας, όπως είναι οι εκπαιδευτικοί, το μαθητικό δυναμικό, το επίσημο, αλλά και το κρυφό πρόγραμμα του σχολείου, με τον παράγοντα φύλο,
- να συνδέσει το θεωρητικό προβληματισμό που έχει αναπτυχθεί διεθνώς για το ρόλο της εκπαίδευσης στην αναπαραγωγή αλλά και την αναδιαμόρφωση παραδοσιακών σχέσεων των φύλων τόσο με την ερμηνεία της υπάρχουσας πραγματικότητας όσο και με τη διαμόρφωση διαδικασιών αλλαγής,
- να καταλήξει σε συμπεράσματα για τις αιτίες και το είδος των προβλημάτων που διαιωνίζουν τη διάκριση των φύλων στην ελληνική εκπαίδευση καθώς και για τις διαδικασίες παρέμβασης και τις πολιτικές που απαιτούνται, ώστε να

μπορέσει το ελληνικό σχολείο και η μεταλυκειακή εκπαίδευση να προωθήσουν την ιδεολογία της Ισότητας και της Δημοκρατίας στη νεότερη γενιά.

Το βιβλίο αποτελείται, εκτός από την εισαγωγή, από πέντε μέρη. Στο πρώτο μέρος παρουσιάζεται η κατά φύλο σύνθεση της ελληνικής εκπαίδευσης, με στατιστικά στοιχεία, αναλύσεις και σχολιασμό τόσο για το μαθητικό και σπουδαστικό πληθυσμό όσο και για το σώμα των διδασκόντων σε όλες τις βαθμίδες και τους τύπους εκπαίδευσης.

Πιο συγκεκριμένα, η Μαραγκουδάκη στο πρώτο μέρος του κεφαλαίου το οποίο υπογράφει επιχειρεί μια κριτική ανάγνωση των αριθμών και ποσοστών των μαθητών και μαθητριών που φοιτούν σε Γενικά Λύκεια, ΤΕΕ, Πανεπιστήμια και ΤΕΙ, καταλήγοντας στο συμπέρασμα ότι, παρά την ίση πρόσβαση αγοριών και κοριτσιών σε ιδρύματα της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης και την αριθμητική υπεροχή των κοριτσιών στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση, σε ό,τι αφορά στις επιλογές σπουδών των δύο φύλων δεν μπορούμε ακόμη να μιλήσουμε για ουσιαστική ρήξη και τομή με το παρελθόν της γυναικείας εκπαίδευσης. Στο δεύτερο μέρος, η ίδια δίνει μια εικόνα της σύνθεσης του σώματος των διδασκόντων, αποδεικνύοντας ότι όσο ανεβαίνει κανείς στις βαθμίδες της εκπαίδευσης και όσο υψηλότερου κύρους και εξουσίας είναι οι θέσεις της εκπαιδευτικής ιεραρχίας, τόσο μικρότερο είναι το ποσοστό των γυναικών που έχουν πρόσβαση σ' αυτές.

Η παραπάνω εικόνα για τη σύνθεση της εκπαίδευσης επιβεβαιώνεται και στο δεύτερο κεφάλαιο του μέρους αυτού, όπου οι Κορωναίου, Δημητρούλη και Τικταπανίδου παρουσιάζουν στοιχεία για τα ποσοστά αγοριών και κοριτσιών που φοιτούν σε Ιδρύματα Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Αρχικής Επαγγελματικής Κατάρτισης.

Το δεύτερο μέρος του τόμου με τίτλο «Φύλο και Εκπαιδευτική Διαδικασία» αναφέρεται στην επίδραση του παράγοντα φύλο στο επίσημο και το κρυφό πρόγραμμα της εκπαίδευσης. Θέματα που αφορούν στο αναλυτικό πρόγραμμα της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης και τα σχολικά εγχειρίδια γενικά σχολιάζει η Φρόση στο πρώτο κεφάλαιο του μέρους αυτού. Το δεύτερο κεφάλαιο, με θέμα τη μελέτη του παράγοντα φύλο στο κρυφό πρόγραμμα, περιλαμβάνει τέσσερα (4) αυτοτελή υποκεφάλαια, στα οποία οι συγγραφείς πραγματεύονται την επίδραση του φύλου σε διάφορες μη ορατές πτυχές της εκπαιδευτικής διαδικασίας, όπως είναι η διαμόρφωση των ταυτοτήτων φύλου, οι αντιλήψεις των εκπαιδευτικών για τα δύο φύλα, η επίδραση του φύλου στη διαμόρφωση των αντιλήψεων των εφήβων καθώς και η σχέση ανάμεσα στις ταυτότητες φύλου και τις επιλογές ζωής των νεαρών ατόμων.

Το τρίτο μέρος πραγματεύεται θέματα εκπαίδευσης εκπαιδευτικών στην ιδεολογία της ισότητας των φύλων. Στα σχετικά υποκεφάλαια οι Ζιώγου-Καραστεργίου και Κανέλλου παρουσιάζουν τον τρόπο με τον οποίο αντιμετωπίζεται η προβληματική του φύλου στη βασική εκπαίδευση των μελλοντικών εκπαιδευτικών στα διάφορα Πανεπιστήμια της χώρας, δίνοντας έμφαση στο περιεχόμενο σπουδών, ιδιαίτερα των Σχολών Θεωρητικής Κατεύθυνσης, όπου κυρίως γίνεται η προσπάθεια ευαισθητοποίησης. Από την άλλη, η Φρόση ασχολείται με την ευαισθητοποίηση και επιμόρφωση σε θέματα φύλου των εν ενεργεία εκπαιδευτικών και συζητά τα υπάρχοντα μοντέλα ευαισθητοποίησης, τις μεθόδους και πρακτικές που χρησιμοποιούνται καθώς και τις εφαρμογές που πραγματοποιήθηκαν στην Ελλάδα κατά τα τελευταία δέκα χρόνια.

Το τέταρτο μέρος αναφέρεται σε θέματα εθνικής και ευρωπαϊκής πολιτικής για την ισότητα των φύλων. Ξεκινώντας από την ανάγκη καταγραφής των τάσεων που παρατηρήθηκαν στον ευρωπαϊκό χώρο και την Ελλάδα κατά την τελευταία εικοσαετία (ειδικά για την Ελλάδα από τη μεταπολίτευση και μετά) η Δεληγιάννη-Κουϊμτζή επιχειρεί να παρουσιάσει και να σχολιάσει τις πολιτικές και πρακτικές των διάφορων ευρωπαϊκών οργανισμών όπως η UNESCO, το Συμβούλιο της Ευρώπης και η Ευρωπαϊκή Ένωση και να δείξει πώς οι συγκεκριμένες πολιτικές επηρέασαν τον τρόπο με τον οποίο η ελληνική κοινωνία και νομοθεσία αντιμετώπισαν το θέμα της ισότητας των φύλων. Ειδικότερα, σε σχέση με τη διαμόρφωση της ελληνικής εκπαιδευτικής πολιτικής για τα δύο φύλα, το σχετικό κεφάλαιο κάνει μια αναδρομή στις ενέργειες και ρυθμίσεις που προώθησαν οι διάφορες ελληνικές κυβερνήσεις και το Υπουργείο Παιδείας από το 1975 ως τη διαμόρφωση του 2^{ου} ΕΠΕΑΕΚ στις αρχές του νέου αιώνα. Στο τελευταίο κεφάλαιο του μέρους αυτού επιχειρείται η παρουσίαση μερικών παραδειγμάτων καλών πρακτικών και εφαρμογών παρεμβάσεων που υλοποιήθηκαν πρόσφατα με στόχο την προώθηση της ισότητας των φύλων σε σχολεία διάφορων ευρωπαϊκών χωρών και της Ελλάδας.

Το πέμπτο και τελευταίο μέρος της μελέτης περιλαμβάνει την παρουσίαση των συμπερασμάτων που προέκυψαν από τις αναλύσεις των προηγούμενων κεφαλαίων καθώς και πρόταση παρέμβασης στην ελληνική Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση, με την οποία επιχειρείται η ευαισθητοποίηση των εκπαιδευτικών και η διάχυση της ιδεολογίας της ισότητας των φύλων στο σχολείο. Οι Δεληγιάννη-Κουϊμτζή και Ραβάνης περιγράφουν στα σχετικά κεφάλαια τους στόχους, τις αρχές, τη φιλοσοφία, τη μέθοδο και την αξιολόγηση του μοντέλου αυτού παρέμβασης και παρουσιάζουν τους άξονες υλοποίησής του στο πλαίσιο μιας τετραετούς εφαρμογής.

Τελειώνοντας, θα πρέπει να τονιστεί ότι η αξία της μελέτης αυτής έγκειται στο γεγονός ότι, παρουσιάζοντας τον προβληματισμό για τον παράγοντα φύλο στο

ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα, επιχειρεί να δώσει κατευθύνσεις αντιμετώπισης της ανισότητας και της διάκρισης των φύλων σε έναν ιδιαίτερα ευαίσθητο κοινωνικό φορέα, το χώρο της εκπαίδευσης και της σχολικής τάξης, για να συνειδητοποιήσουν όλοι όσοι εμπλέκονται στις σχετικές διαδικασίες ότι, όπως τονίζει η Deem (1978: 141):

«η επίτευξη μιας εκπαίδευσης που θα απευθύνεται και στους άνδρες και τις γυναίκες και που δε θα περιορίζει με τεχνητό και λανθασμένο τρόπο τις σκέψεις, τις δεξιότητες και τις ικανότητές τους στη βάση των διαφορών των φύλων δεν είναι εύκολος στόχος σε μια κοινωνία, το να μην το επιχειρήσει, όμως, κάποιος, επειδή είναι δύσκολο, αποτελεί πράξη δειλίας»

Μέρος Α΄
Η ΚΑΤΑ ΦΥΛΟ ΣΥΝΘΕΣΗ ΤΗΣ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

1. Ο ΠΑΡΑΓΟΝΤΑΣ ΦΥΛΟ ΣΤΗ ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑ ΚΑΙ ΤΡΙΤΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ: ΟΦΕΙΣ ΣΥΝΕΧΕΙΑΣ ΚΑΙ ΜΕΤΑΒΟΛΗΣ

Ε. Μαραγκουδάκη

Ιστορικά, η εκπαίδευση τόσο στην Ελλάδα όσο και σε άλλες χώρες, όπως συνάγεται από μελέτες σχετικά με την ιστορία της εκπαίδευσης του γυναικείου φύλου, έπαιξε καταλυτικό ρόλο στην κινητικότητα των γυναικών που είχε ως αποτέλεσμα να αλλάξουν την κοινωνική τους μοίρα, να αμβλύνουν τον κοινωνικό αποκλεισμό του φύλου τους και γενικά να διεκδικήσουν μία θέση στον κοινωνικό καταμερισμό εργασίας. Η εκπαίδευση, δηλαδή, θεωρήθηκε, και ως ένα μεγάλο βαθμό αποτέλεσε, το εφαλτήριο κοινωνικής κινητικότητας, κοινωνικής παρουσίας και απεγκλωβισμού των γυναικών από τον κοινωνικά προσδιορισμένο παραδοσιακό ρόλο τους στο χώρο της οικογένειας. (Ζιώγου, 1999^α: «Ελληνικά Παρθενάγωγεία», 2002: Παπαγεωργίου, 2004).

Παρά την αδιαμφισβήτητη αυτή διαπίστωση, ωστόσο, παράλληλα φαίνεται ότι η εκπαίδευση διαχρονικά έχει συμβάλει αποτελεσματικά στην αναπαραγωγή, συντήρηση και εδραίωση των συλλογικών κοινωνικών αναπαραστάσεων αναφορικά με το κοινωνικά αποδεκτό «πεδίο» δραστηριότητας και τους τρόπους - προϋποθέσεις κοινωνικής καταξίωσης των φύλων.

Ο αναπαραγωγικός ρόλος του σχολείου στο ζήτημα των συλλογικών κοινωνικών αναπαραστάσεων για τα φύλα αναδεικνύεται και τεκμηριώνεται επιστημονικά από μία πληθώρα θεωρητικών και εμπειρικών μελετών στο χώρο της Κοινωνιολογίας της Εκπαίδευσης. Στις μελέτες αυτές αναδεικνύονται και αναλύονται οι τρόποι, τα μέσα και οι πρακτικές, μέσω των οποίων ο σχολικός μηχανισμός αναπαράγει και συντηρεί τη διαφορετική και άνιση θέση των φύλων στον κοινωνικό καταμερισμό εργασίας. Αντικείμενο μελέτης από τη συγκεκριμένη οπτική έχουν αποτελέσει κυρίως τα σχολικά εγχειρίδια, ο τρόπος αλληλεπίδρασης και διαντίδρασης των εκπαιδευτικών με τα αγόρια και τα κορίτσια στο πλαίσιο της καθημερινής εκπαιδευτικής διαδικασίας, ο καταμερισμός εργασίας ανάμεσα στους εκπαιδευτικούς των δύο φύλων στο πλαίσιο του διδακτικού έργου, η εκπροσώπηση των γυναικών και των ανδρών εκπαιδευτικών σε διοικητικές θέσεις και στα συνδικαλιστικά όργανα του χώρου εργασίας τους κ.ά. (Φραγκουδάκη, 1979: Δεληγιάννη-Κουϊμτζή, 1999: Αλτάνη, 1999: Φρειδερίκου, 1995: Μαραγκουδάκη, 1997 και 2001: Κανταρτζή, 2003: Deem, 1978: Stanworth, 1983: Spender/ Sarah, 1992: Younger, Warrington, and Williams, 1999: Tsouroufli M., 2002).

Άσχετα όμως από το ζήτημα στο οποίο επικεντρώνουν την ανάλυσή τους, οι σχετικές μελέτες συγκλίνουν στη διαπίστωση ότι το σχολείο άλλοτε άμεσα και άλλοτε έμμεσα κατευθύνει τα αγόρια και τα κορίτσια, ώστε να αναπτύσσουν και να εσωτερικεύουν χαρακτηριστικά προσωπικότητας, να κάνουν επιλογές σπουδών, να δημιουργούν φιλοδοξίες επαγγελματικής ανέλιξης καθώς και οράματα και στόχους προσωπικής ζωής σύμφωνα με τις παραδοσιακές για το φύλο τους κοινωνικές αντιλήψεις και παραδοχές.¹

Αντίστοιχες επιστημονικές διαπιστώσεις έχουν γίνει και για το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα, το οποίο μάλιστα, όπως υποστηρίζεται, μέχρι τα μέσα περίπου του 20^{ου} αιώνα ήταν σε μεγάλο βαθμό αφιλόξενο προς τα κορίτσια (Ζιώγου-Καραστεργίου, 1986· Λαμπράκη- Παγανού, 1995· Φραντζή, 1998). Ωστόσο, με τις αλληπάλληλες εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις και ιδιαίτερα με τις εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις του 1964 και στη συνέχεια του 1976, που συνδέθηκαν με τον εκδημοκρατισμό της εκπαίδευσης, η πρόσβαση των κοριτσιών στα σχολεία της Πρωτοβάθμιας και της Δευτεροβάθμιας καθώς και στα ιδρύματα της Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης, με βάση τα σχετικά στατιστικά στοιχεία, αυξήθηκε σημαντικά. (Κυρίδης, κ.ά. 1994· Κυρίδης – Δρόσος, 2000). Βέβαια, η αύξηση του ποσοστού πρόσβασης των κοριτσιών σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης κατά τις τελευταίες δεκαετίες συνδέεται και με άλλες ευρύτερες αλλαγές, όπως με την αλλαγή που φαίνεται ότι αρχίζει να σημειώνεται στις κυρίαρχες κοινωνικές αντιλήψεις αναφορικά με το δικαίωμα των γυναικών να εργάζονται σε θέσεις εργασίας του τριτογενούς τομέα από τη δεκαετία του 1950 (Αβδελά, 1990) ή/και με τον προβληματισμό που είχε αναπτύξει και τις διεκδικήσεις που είχε προβάλει το γυναικείο κίνημα στη μακρόχρονη πορεία του και τέλος με τις οδηγίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης προς τα κράτη-μέλη της για παροχή ίσων ευκαιριών ως προς τα φύλα στο δημόσιο αγαθό της εκπαίδευσης.

Οπωσδήποτε, η αύξηση του ποσοστού πρόσβασης των κοριτσιών σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης, άσχετα από τους λόγους που συνέβαλαν σε αυτή συνιστά μια πολύ θετική εξέλιξη, αν συγκριθεί με τα αντίστοιχα δεδομένα παρελθόντων ετών.

Ωστόσο, παρά την αύξηση του ποσοστού πρόσβασης του γυναικείου φύλου στις διάφορες βαθμίδες της εκπαίδευσης και ιδιαίτερα παρά τη δυναμική και επιτυχή πορεία τους -έτσι όπως φαίνεται από τις καλές επιδόσεις τους, τις «πρωτίες» στις πανελλαδικές εξετάσεις, την απόκτηση του πτυχίου μέσα στα προβλεπόμενα χρονικά πλαίσια κ.λπ.- η θέση των γυναικών στην αγορά εργασίας δεν παρουσιάζει αντίστοιχη θετική αλλαγή και βελτίωση. Θα μπορούσε, δηλαδή, να υποστηριχτεί ότι οι

¹ Πολλές αναφορές για το συγκεκριμένο ζήτημα εμπεριέχονται στις περισσότερες από τις μελέτες που παρατίθενται πιο πάνω για τον αναπαραγωγικό ρόλο του σχολείου. Για πιο εξειδικευμένες μελέτες βλ. ενδεικτικά: Σίδηροπούλου- Δημακάκου Δ., 1995 και 1997· Χαριστού Μ., 1989· Riddell Sh., 1989.

θετικές εξελίξεις που έχουν σημειωθεί στο χώρο της εκπαίδευσης ως προς τον παράγοντα φύλο δεν επέφεραν σημαντικές και αξιόλογες αλλαγές ή ανατροπές στη θέση των γυναικών στην αγορά εργασίας. Έτσι, οι γυναίκες εξακολουθούν να εργάζονται κυρίως σε θέσεις εργασίας που παραδοσιακά έχουν πολιτογραφηθεί ως οι πλέον κατάλληλες για το φύλο τους. Οι περισσότερες από αυτές τις θέσεις εργασίας δεν αποφέρουν υψηλές οικονομικές απολαβές και δεν έχουν υψηλό κοινωνικό γόητρο και κύρος. Η αλματώδης ανάπτυξη της τεχνολογίας, εξάλλου, έχει συντελέσει, ώστε οι γυναίκες να πλήττονται ιδιαίτερα από την ανεργία. Παράλληλα, οι γυναίκες κατέχουν χαμηλές θέσεις στην ιεραρχία του επαγγελματικού τους χώρου και συμμετέχουν ελάχιστα στα κέντρα λήψης αποφάσεων στον εργασιακό τους χώρο.

Ως ένα μεγάλο βαθμό τα αίτια για την υποδεέστερη και περιθωριακή θέση των γυναικών στην αγορά εργασίας, παρά τη βελτίωση του μορφωτικού τους επιπέδου και την απόκτηση τυπικών προσόντων, είναι δυνατό να συνδεθούν με τις επιλογές σπουδών, προς τις οποίες ο σχολικός μηχανισμός προσανατολίζει τα αγόρια και τα κορίτσια άλλοτε άμεσα και άλλοτε έμμεσα, αλλά, ωστόσο, αποτελεσματικά από τα πρώτα στάδια και καθ' όλη τη διάρκεια της βασικής τους εκπαίδευσης.

Όπως είναι ευρύτατα γνωστό, παρά το φαινόμενο της ετεροαπασχόλησης και της ανεργίας των πτυχιούχων, που χαρακτηρίζει την αγορά εργασίας στην Ελλάδα τις τελευταίες δεκαετίες, η επιλογή σπουδών εξακολουθεί σε μεγάλο βαθμό να συνδέεται στενά και να οριοθετεί την επαγγελματική απασχόληση.

Από παλαιότερες μελέτες αναφορικά με την κατανομή των φοιτητών και των φοιτητριών στις σχολές των Α.Ε.Ι. προκύπτει ότι το φύλο αποτελεί ένα σημαντικό παράγοντα άνισης κατανομής των φύλων στις σχολές θετικής και θεωρητικής κατεύθυνσης (Φραγκουδάκη, 1985). Η διαπίστωση αυτή ενισχύεται και επιβεβαιώνεται, άλλωστε, έμμεσα από παλαιότερες ή πιο πρόσφατες μελέτες αναφορικά με την κατανομή των εκπαιδευτικών της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης στις διάφορες ειδικότητες (Ανθογαλίδου, 1990· Ηλιού, 1983· Μαραγκουδάκη, 2001).

Με βάση τις μελέτες αυτές θα μπορούσε ανεπιφύλακτα να υποστηριχτεί ότι η αύξηση του ποσοστού των γυναικών στα ιδρύματα Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης δε συνοδεύτηκε από μια ισομεγέθη ή έστω κατά προσέγγιση «ρήξη» με την παραδοσιακή «κληρονομιά» αναφορικά με τη «συνετή», «μετρημένη» και κατάλληλη για το φύλο τους κατεύθυνση σπουδών. Με βάση τα δεδομένα αυτά οδηγούμαστε στο συμπέρασμα ότι οι θετικές εξελίξεις που έχουν σημειωθεί στο χώρο της εκπαίδευσης σε ό,τι αφορά στο γυναικείο φύλο είναι κυρίως *ποσοτικές* και ελάχιστα *ποιοτικές* ως προς το είδος και την κατεύθυνση σπουδών.

Η σταθερότητα, που εμφανίζει διαχρονικά ο προσανατολισμός σπουδών με βάση το φύλο, είναι τέτοια, ώστε να προσφέρεται για μία ερμηνεία και εξήγηση με

όρους εγγενών «κλίσεων», «χαρισμάτων» και δεξιοτήτων. Όμως, μια τέτοια ερμηνεία ελέγχεται ως απλουστευτική, εφησυχαστική και γενικά ως ερμηνεία «κοινής λογικής», καθώς αγνοεί ή παραβλέπει τις άμεσες και έμμεσες κοινωνικές προσδιοριστικές παρεμβάσεις και επιδράσεις στο συγκεκριμένο ζήτημα. Επιστημονικά είναι αστήριχτη με βάση την ευρύτατης έκτασης μελέτη και έρευνα αναφορικά με τις επαγγελματικές επιλογές των κοριτσιών, οι οποίες συντελούνται πολύ νωρίς στη ζωή τους και είναι κοινωνικά προσδιορισμένες (Χαριστού, 1989· Riddell, 1989· Κασιμάτη, 1991· Σιδηροπούλου- Δημακάκου, 1995 και 1997). Οι επαγγελματικές επιλογές, όπως αναφέρθηκε ήδη, συνδέονται, αλληλοσυσχετίζονται, αλληλοεπισχύονται και αλληλοπροσδιορίζονται σχεδόν νομοτελειακά με την επιλογή σπουδών.

Οι επιδράσεις, αν όχι πιέσεις, που ασκούνται στα κορίτσια σχετικά με την επιλογή του επαγγέλματος, η οποία, όπως είναι γνωστό, προσδιορίζει και υπολανθάνει στην επιλογή της κατεύθυνσης σπουδών, είναι δυνατό να ανιχνευτούν και να εντοπιστούν στο χώρο της οικογένειας, του σχολείου και φυσικά σε αυτόν καθ' αυτόν το χώρο εργασίας.

Οπωσδήποτε, οι επιδράσεις του οικογενειακού περιβάλλοντος στο συγκεκριμένο ζήτημα θεωρούνται και είναι σημαντικές. Ωστόσο, δε θα μας απασχολήσουν στο πλαίσιο της μελέτης αυτής. Έτσι κι αλλιώς οι οικογένειες διαφοροποιούνται με όρους κοινωνικο-οικονομικούς, μορφωτικούς, πολιτισμικούς κ.λπ., οι οποίοι περιορίζουν τη δυνατότητα παρέμβασής τους με σκοπό την προώθηση πρακτικών μιας μη διαφοροποιημένης διαπαιδαγώγησης και ίσης μεταχείρισης των αγοριών και των κοριτσιών σε διαδικασίες επαγγελματικού προσανατολισμού.

Η μελέτη αυτή θα επικεντρωθεί στο χώρο της εκπαίδευσης, ένα μαζικό θεσμό διαπαιδαγώγησης, κοινωνικοποίησης και επαγγελματικού προσανατολισμού, ο οποίος μάλιστα σύμφωνα με τις θεσμικές ρυθμίσεις και τον επίσημο πολιτικό λόγο, αναμένεται να παρέχει ίσες ευκαιρίες στα άτομα ανεξάρτητα από τα κοινωνικά ή τα δημογραφικά χαρακτηριστικά τους.

Ωστόσο, όπως υποστηρίζεται από τη σχετική μελέτη και έρευνα, το σχολείο με ποικίλους τρόπους, μέσα και πρακτικές, όπως το περιεχόμενο των σχολικών εγχειριδίων, τις καθημερινές ρουτίνες και πρακτικές, την αλληλεπίδραση των μαθητών/-τριών με τους/τις εκπαιδευτικούς στο πλαίσιο του διδακτικού έργου και τέλος με τον καταμερισμό εργασίας ανάμεσα στους άνδρες και στις γυναίκες εκπαιδευτικούς, υλοποιεί έναν πρώιμο επαγγελματικό προσανατολισμό με έκδηλους τους περιορισμούς του φύλου. Από όλα αυτά τα μέσα και τις πρακτικές στη συγκεκριμένη μελέτη θα εξετάσουμε το πλαίσιο εργασίας των ανδρών και των

γυναικών εκπαιδευτικών, στο οποίο εκτίθενται οι μαθητές και οι μαθήτριες κατά τη διάρκεια των σχολικών τους χρόνων.

Είναι γεγονός ότι ο χώρος της εκπαίδευσης προσφέρεται ιδιαίτερα για αναλύσεις που σχετίζονται με τις επαγγελματικές επιλογές των αγοριών και των κοριτσιών, επειδή παρουσιάζει την εξής ιδιοτυπία. Δεν είναι απλά ένας θεσμός διαπαιδαγώγησης και επαγγελματικού προσανατολισμού αλλά και χώρος εργασίας, στον οποίο, παρά την τάση αριθμητικής υπεροχής του γυναικείου φύλου με τις σχετικές βέβαια διαφοροποιήσεις από βαθμίδα σε βαθμίδα και από ειδικότητα σε ειδικότητα, ένας σημαντικός αριθμός ανδρών εξακολουθεί να εργάζεται στα σχολεία των διαφόρων βαθμίδων.

Έτσι, τα αγόρια και τα κορίτσια κατά τη διάρκεια της υποχρεωτικής και γενικής εκπαίδευσης έχουν συγχρόνως την ευκαιρία να «παρατηρούν», να βιώνουν και τελικά να διαμορφώνουν τις πρώτες και θεμελιακές αντιλήψεις για τη δομή των εργασιακών σχέσεων των φύλων συμμετέχοντας σε μια εκπαιδευτική διαδικασία, την οποία διεκπεραιώνουν οι εκπαιδευτικοί ως εργαζόμενοι. Επειδή, μάλιστα, οι εκπαιδευτικοί αποτελούν σε μεγάλο βαθμό πρότυπα μίμησης για τα παιδιά, ο καταμερισμός εργασίας στο πλαίσιο της διδακτικής πράξης και η κατανομή εξουσίας ανάμεσα στους άνδρες και στις γυναίκες εκπαιδευτικούς, αποκτά ιδιαίτερη σημασία για την επιλογή σπουδών και κατ' επέκταση για την εργασιακή απασχόληση και τέλος για τις φιλοδοξίες κατάληψης θέσης με γόητρο, κύρος και κοινωνική επιρροή στον επαγγελματικό τους χώρο μελλοντικά.

Για όλους αυτούς τους λόγους, όσα διέπουν και χαρακτηρίζουν τις εργασιακές σχέσεις των εκπαιδευτικών των δύο φύλων στο χώρο της εκπαίδευσης θεωρούνται ως μία σημαντική παράμετρος της εκπαιδευτικής διαδικασίας, μέσω της οποίας το σχολείο συμβάλλει στην αναπαραγωγή και συντήρηση των εξουσιαστικών σχέσεων των φύλων (Deem, 1978· Barrett, 1980· Schmuck, 1987· Acker, 1989).

Ο καταμερισμός εργασίας ανάμεσα στους εκπαιδευτικούς των δύο φύλων καθώς και η επιλογή κατεύθυνσης σπουδών των αγοριών και των κοριτσιών έχουν αποτελέσει αντικείμενο μελέτης, η οποία εστιάζεται στην αποτύπωση της κατάστασης έτσι όπως αυτή έχει εξελιχθεί στο παρελθόν.

Στο πλαίσιο της μελέτης αυτής θα επιχειρήσουμε μια καταγραφή και παρουσίαση των σχετικών ζητημάτων, έτσι όπως αποτυπώνονται στην ελληνική εκπαίδευση κατά τη σχολική χρονιά που διανύουμε (2001-2002), με μοναδική εξαίρεση τα στοιχεία σχετικά με τις κατευθύνσεις σπουδών στο Ενιαίο Λύκειο, τα οποία αφορούν στην αμέσως προηγούμενη σχολική χρονιά, δηλαδή τη χρονιά 2000-2001. Τα δεδομένα που θα προκύψουν από τη συνεκτίμηση των ευρημάτων από προηγούμενες μελέτες και των ευρημάτων από την καταγραφή της σημερινής

κατάστασης θα μας επιτρέψουν να σχεδιάσουμε το πρόγραμμα, να επεκτείνουμε και να εμπλουτίσουμε τους στόχους καθώς και τις μορφές παρέμβασης που θα υλοποιηθούν.

Τα ποσοτικά στατιστικά στοιχεία, με βάση τα οποία θα προσπαθήσουμε να αποτυπώσουμε την κατάσταση που επικρατεί στην ελληνική εκπαίδευση αναφορικά με τον παράγοντα φύλο, είναι τα επίσημα ποσοτικά στατιστικά στοιχεία που τηρούνται στην αρμόδια υπηρεσία του Υ.Π.Ε.Π.Θ.

Τα στατιστικά στοιχεία, τα οποία θα επεξεργαστούμε και θα μελετήσουμε, αφορούν στη Δημόσια Γενική Δευτεροβάθμια και την Τριτοβάθμια Εκπαίδευση. Δηλαδή: τα ημερήσια και τα εσπερινά σχολεία των δύο κύκλων της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης (Γυμνάσια, Ενιαία Λύκεια) και τις διάφορες σχολές της Ανώτερης (Τ.Ε.Ι.) και Ανώτατης Εκπαίδευσης (Α.Ε.Ι.).

Οι όποιες διαφοροποιήσεις χαρακτηρίζουν τη φοίτηση στα Τ.Ε.Ε. και στις Σχολές Μεταλυκειακής Εκπαίδευσης σε σχέση με τον παράγοντα φύλο δε θα μας απασχολήσουν εδώ, δεδομένου ότι αποτελούν το αντικείμενο άλλης μελέτης, που εκπονείται στο πλαίσιο του προγράμματος.

Τα ζητήματα που θα διερευνήσουμε είναι τα ακόλουθα:

- I. Οι εκπαιδευτικές επιλογές των αγοριών και των κοριτσιών, δηλαδή η κατά φύλο κατανομή του μαθητικού πληθυσμού στις τρεις κατευθύνσεις σπουδών στο Ενιαίο Λύκειο και η κατά φύλο κατανομή του φοιτητικού πληθυσμού στις διάφορες σχολές των Τ.Ε.Ι. και Α.Ε.Ι.
- II. Ο καταμερισμός εργασίας ανάμεσα στους εκπαιδευτικούς των δύο φύλων στο πλαίσιο της εκπαιδευτικής διαδικασίας, μετά τη θεσμοθέτηση του Ενιαίου Λυκείου.

Πιο αναλυτικά για τη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση θα διερευνήσουμε τα ακόλουθα ζητήματα:

- ο σύνθεση του διδακτικού προσωπικού με βάση τον παράγοντα φύλο.
- ο Την κατανομή των ανδρών και των γυναικών εκπαιδευτικών στους δύο κύκλους της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης (Γυμνάσια –Ενιαία Λύκεια).
- ο Την κατά φύλο κατανομή των εκπαιδευτικών στις διάφορες ειδικότητες.
- ο Την κατά φύλο κατανομή των εκπαιδευτικών σε θέσεις διοικητικής ευθύνης σε επίπεδο σχολικών μονάδων (Διεύθυνση και Υποδιεύθυνση σχολικών μονάδων) και σε επίπεδο Νομαρχιών (Διεύθυνση και Γραφεία Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης) και τέλος
- ο Την κατά φύλο κατανομή του διοικητικού, παιδαγωγικού και βοηθητικού προσωπικού των σχολικών μονάδων.

Για την Τριτοβάθμια Εκπαίδευση θα διερευνηθούν τα ακόλουθα ζητήματα:

- ο Τη σύνθεση του Διδακτικού Προσωπικού των Τ.Ε.Ι. και του Διδακτικού Ερευνητικού Προσωπικού (ΔΕΠ) και του Έκτακτου Διδακτικού Προσωπικού των Α.Ε.Ι.
- ο Την κατά φύλο κατανομή του εκπαιδευτικού προσωπικού των Τ.Ε.Ι. και του Διδακτικού Ερευνητικού Προσωπικού των Α.Ε.Ι. στην υφιστάμενη ιεραρχία των βαθμίδων.

1.2. Επιλογή Σπουδών

Η πρώτη δημόσια «δήλωση» για την κατεύθυνση σπουδών γίνεται, όπως είναι γνωστό, στην αρχή της φοίτησης στο Λύκειο. Τότε, σε ηλικία 15-16 χρονών είναι που τα παιδιά παρουσιάζονται να «αποφασίζουν» για το αν θα ακολουθήσουν σπουδές γενικής κατεύθυνσης και φοιτούν στο Ενιαίο Λύκειο ή σπουδές τεχνικής κατεύθυνσης και φοιτούν στα σχολεία Τεχνικής Επαγγελματικής Εκπαίδευσης (Τ.Ε.Ε.). Η φοίτηση στα Ενιαία Λύκεια επιτρέπει την πρόσβαση στην Ανώτερη (Τ.Ε.Ι.) και Ανώτατη (Α.Ε.Ι.) Εκπαίδευση, ενώ η φοίτηση στα Τ.Ε.Ε. μόνο στα Τ.Ε.Ι. και τις διάφορες σχολές μεταλυκειακής εκπαίδευσης και κατάρτισης (Ι.Ε.Κ.) κ.λπ.

Στο πλαίσιο της μελέτης αυτής θα ασχοληθούμε με την επιλογή κατεύθυνσης σπουδών με βάση τον παράγοντα φύλο στο Ενιαίο Λύκειο. Όπως είναι γνωστό οι βασικές κατευθύνσεις σπουδών στο Ενιαίο Λύκειο είναι η θεωρητική, η θετική και η τεχνολογική. Η επιλογή κατεύθυνσης σπουδών γίνεται κατά την έναρξη της φοίτησης στη Β΄ Λυκείου.

Στη θεωρητική κατεύθυνση προσανατολίζονται τα παιδιά, που σκοπεύουν να συνεχίσουν μετά από συμμετοχή και επιτυχία στις πανελλαδικές εξετάσεις, τις σπουδές τους σε σχολές όπως: Νομική, Φιλοσοφική, Φιλολογία, Ξένων Γλωσσών, Σχολές Επιστημών της Αγωγής (Δημοτικής και Νηπιαγωγών), Τμήμα Θεατρικών Σπουδών, Τμήμα Μουσικών Σπουδών, Σχολή Μ.Μ.Ε. κ.α.

Η θετική κατεύθυνση επιτρέπει την πρόσβαση στα διάφορα τμήματα της Σχολής Θετικών επιστημών, δηλαδή στα Τμήματα Μαθηματικών, Φυσικής, Χημείας, Βιολογίας, στις σχολές Επιστημών Υγείας κ.λπ.

Η τεχνολογική κατεύθυνση εξασφαλίζει προοπτικές πρόσβασης σε όλες τις σχολές εκτός των σχολών Επιστημών Υγείας καθώς και των σχολών που εντάσσονται στη θεωρητική κατεύθυνση. Η τεχνολογική κατεύθυνση στην αρχική επιλογή, δηλαδή στη Β΄ Λυκείου, είναι ενιαία, ενώ στη Γ΄ Λυκείου επιμερίζεται σε δύο κύκλους: 1) Τεχνολογίας και Παραγωγής και 2) Πληροφορικής και Υπηρεσιών. Στον πίνακα που ακολουθεί θα παραθέσουμε τα στοιχεία αναφορικά με την κατά φύλο

κατανομή του μαθητικού πληθυσμού των ημερησίων και νυχτερινών δημοσίων Λυκείων στις τρεις κατευθύνσεις σπουδών.

Κρίνουμε σκόπιμο στο σημείο αυτό να κάνουμε την εξής διευκρίνιση. Στα ημερήσια Ενιαία Λύκεια, όπως είναι γνωστό, η πρώτη δήλωση επιλογής κατεύθυνσης σπουδών γίνεται στη δεύτερα τάξη Προκειμένου για να νυχτερινά όπου, όπως είναι επίσης γνωστό, η φοίτηση διαρκεί τέσσερα χρόνια, η αρχική επιλογή κατεύθυνσης σπουδών γίνεται στην τρίτη τάξη Λυκείου. Επειδή υπάρχει αυτή η αναντιστοιχία ανάμεσα στα ημερήσια Ενιαία Λύκεια και στα νυχτερινά, στους πίνακες που ακολουθούν αναγράφεται πρώτη (Α) φάση επιλογής, όπου εμπεριέχονται τα σχετικά στατιστικά στοιχεία για τη Β' τάξη των ημερησίων Ενιαίων Λυκείων και τη Γ' τάξη των νυχτερινών και δεύτερη (Β) φάση επιλογής, όπου παρατίθενται τα σχετικά στοιχεία για τη Γ' τάξη και Δ' τάξη αντίστοιχα.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.1.: Α' ΦΑΣΗ: Κατανομή του μαθητικού πληθυσμού κατά φύλο και κατεύθυνση σπουδών (ΣΧΟΛΙΚΟ ΕΤΟΣ 2000-2001)

	ΗΜΕΡΗΣ. ΕΝΙΑΙΑ ΛΥΚΕΙΑ				ΝΥΧΤΕΡ.ΕΝΙΑΙΑ ΛΥΚΕΙΑ				ΣΥΝΟΛΟ						
	Σ/ΛΟ		ΑΓΟΡΙΑ		ΚΟΡΙΤΣΙΑ		Σ/ΛΟ		ΑΓΟΡΙΑ		ΚΟΡΙΤΣΙΑ				
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%			
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ ΣΠΟΥΔΩΝ															
ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ	30577	7277	24	23300	76	1166	574	49	592	51	31743	7851	25	23892	75
ΘΕΤΙΚΗ	19116	9664	51	9452	49	226	155	69	71	31	19342	9819	51	9523	49
ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΗ	29587	18657	63	10930	37	996	761	76	235	24	30583	19418	63	11165	37

Πηγή: Γενική Διεύθυνση Προγραμματισμού, Διεύθυνση Π.Π.Ε. Τμήμα Ε.Ε. & Στατιστικής.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.2.

	ΗΜΕΡΗΣ. ΕΝΙΑΙΑ ΛΥΚΕΙΑ				ΝΥΧΤΕΡ. ΕΝΙΑΙΑ ΛΥΚΕΙΑ				ΣΥΝΟΛΟ						
	Σ/ΛΟ		ΑΓΟΡΙΑ		ΚΟΡΙΤΣΙΑ		Σ/ΛΟ		ΑΓΟΡΙΑ		ΚΟΡΙΤΣΙΑ				
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%			
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ ΣΠΟΥΔΩΝ															
ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ	27072	5892	22	21180	78	688	269	39	419	61	27760	6161	22	21599	78
ΘΕΤΙΚΗ	17730	9270	52	8460	48	143	95	66	48	34	17873	9365	52	8508	48

ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΗ: ΚΥΚΛΟΣ ΤΕΧΝ/ΓΙΑΣ & ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ	1927	1249	65	678	35	3	0	0	3	100	1930	1249	65	681	35
ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΗ: ΚΥΚΛΟΣ ΠΛΗΡ/ΚΗΣ & ΥΠΗΡ.	22775	14595	64	8180	36	491	334	68	157	32	23266	14929	64	8337	36

Πηγή: ό.π.

Τα δεδομένα των πινάκων 1.1 και 1.2 μας οδηγούν στις εξής διαπιστώσεις:

1. Το φύλο εξακολουθεί να αποτελεί έναν από τους βασικούς παράγοντες διαφοροποίησης σπουδών του μαθητικού πληθυσμού.

2. Η διαφοροποίηση ως προς την επιλογή κατεύθυνσης σπουδών «συνεχίζει» τα καθιερωμένα παραδοσιακά πρότυπα και εμφανίζεται περισσότερο έντονη στη θεωρητική και στην τεχνολογική κατεύθυνση. Αναλυτικότερα, το ποσοστό των κοριτσιών, που επιλέγουν σπουδές θεωρητικής κατεύθυνσης, ανέρχεται στο 75% στην Α' φάση και στο 78% στη Β' φάση επιλογής. Αντίθετα, των αγοριών περιορίζεται στο 25% και 22% αντίστοιχα. Η εικόνα παρουσιάζεται σχεδόν αντεστραμμένη στην τεχνολογική κατεύθυνση. Έχουμε, δηλαδή, ένα σαφέστατο προβάδισμα των αγοριών έναντι των κοριτσιών στην επιλογή της συγκεκριμένης κατεύθυνσης. Πιο αναλυτικά, το ποσοστό των κοριτσιών, που φαίνεται να επιλέγει την τεχνολογική κατεύθυνση, κυμαίνεται μεταξύ 35% - 37%, ενώ των αγοριών ανέρχεται στο 63% - 65%. Στην τεχνολογική κατεύθυνση, όπως είναι γνωστό, εντάσσονται εκτός των άλλων οι διάφορες Πολυτεχνικές Σχολές καθώς και οι αντίστοιχές τους στα Τ.Ε.Ι., όπως π.χ. η Σχολή Τεχνολογικών Εφαρμογών. Για την πρόσβαση στις σχολές αυτές ως μάθημα βαρύτητας (βασικό μάθημα) έχουν οριστεί τα μαθηματικά, ένα μάθημα με το οποίο τα κορίτσια για λόγους που συνδέονται τόσο με το στερεοτυπισμό των μαθημάτων με βάση το φύλο όσο και με τη διδακτική του συγκεκριμένου μαθήματος δε φαίνεται να έχουν συμφιλιωθεί σε ικανοποιητικό βαθμό (Τρέσσου- Μυλωνά, 1995).

Αυτό όμως που αξίζει ιδιαίτερα να αναφερθεί στο σημείο αυτό, είναι ότι οι περισσότερες από τις σχολές που εντάσσονται στην τεχνολογική κατεύθυνση είναι σχολές που έχουν υψηλή ζήτηση (Κάτσικας, 2002) και υπόσχονται τις καλύτερες επαγγελματικές προοπτικές στις παρούσες συνθήκες της αγοράς εργασίας. Για το λόγο αυτό η «διστακτική» και «επιφυλακτική» επιλογή της συγκεκριμένης κατεύθυνσης από τα κορίτσια αναδεικνύεται ως ένα πρόβλημα, που απαιτεί διορθωτικές παρεμβάσεις.

3. Σε ό,τι αφορά στη θετική κατεύθυνση οι επιλογές των αγοριών και των κοριτσιών δεν παρουσιάζουν σημαντική διαφοροποίηση. Συγκεκριμένα, η διαφορά των ποσοστών κυμαίνεται στο επίπεδο των 3 - 4 ποσοστιαίων μονάδων υπέρ των αγοριών. Ωστόσο, το υψηλό ποσοστό των κοριτσιών, που παρουσιάζεται να επιλέγει τη θετική κατεύθυνση, επιτρέπει περιθώρια συγκρατημένης αισιοδοξίας, αν λάβουμε υπόψη μας ότι στη συγκεκριμένη κατεύθυνση εντάσσονται τμήματα των Α.Ε.Ι., όπως π.χ. το τμήμα Βιολογίας, Χημείας, Νοσηλευτικής κ.λπ. και τμήματα Σχολών Τ.Ε.Ι., όπως Νοσηλευτικής, Μαιευτικής, Αισθητικής κ.λπ., στα οποία παραδοσιακά τα κορίτσια είτε πλειοψηφούν, είτε κυριαρχούν απόλυτα.

Ακόμη, θα πρέπει να συνεκτιμηθεί ότι για την πρόσβαση στα τμήματα των Α.Ε.Ι. καθώς και στις σχολές των Τ.Ε.Ι., που εντάσσονται στη θετική κατεύθυνση, ως βασικό μάθημα δεν είναι τα μαθηματικά, αλλά ανάλογα με το τμήμα ή τη σχολή προτίμησης, η φυσική, η χημεία ή η βιολογία με τα οποία παραδοσιακά τα κορίτσια παρουσιάζονται να έχουν μια καλύτερη από ό,τι με τα μαθηματικά σχέση (Φραντζή, 1998). Γενικά θα μπορούσε να υποστηριχτεί ότι η κατανομή του μαθητικού πληθυσμού στις τρεις κατευθύνσεις σπουδών στο Ενιαίο Λύκειο «προλέγει» και προδιαγράφει ως ένα βαθμό το είδος των σπουδών, που οι μαθητές/-τριες θα πραγματοποιήσουν κατά τη διάρκεια της φοίτησής τους στις σχολές της βασικής τους κατάρτισης, εφόσον επιτύχουν.

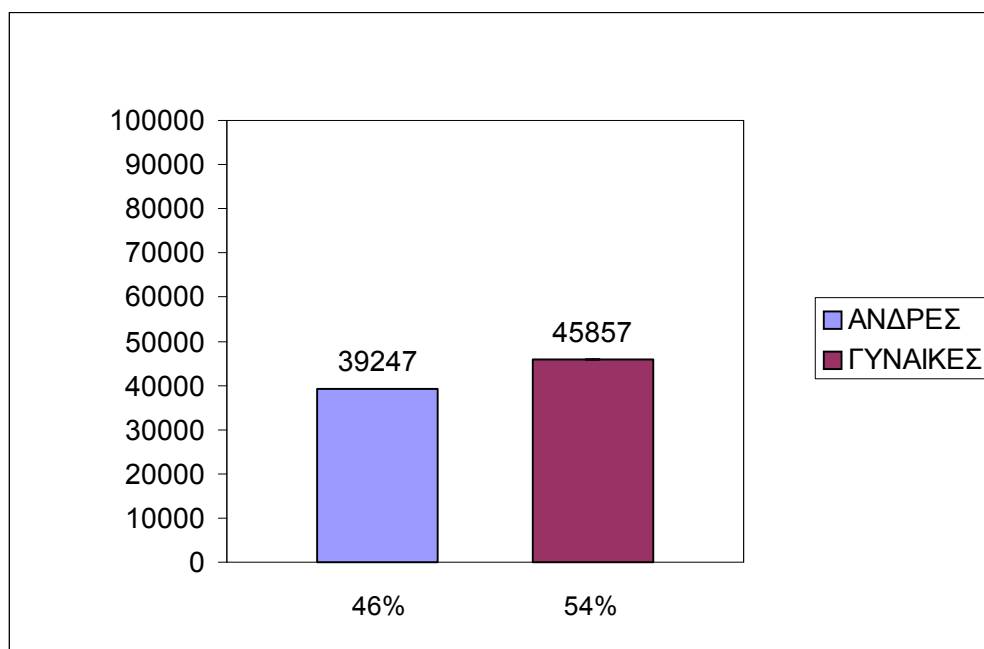
Με βάση τα στοιχεία των πινάκων 1.1 και 1.2, που παραθέσαμε πιο πάνω, τα κορίτσια χωρίς να παύουν να συγκεντρώνονται και να πλειοψηφούν στη θεωρητική κατεύθυνση, παρουσιάζονται να κάνουν δειλά και διστακτικά βήματα προς την τεχνολογική κατεύθυνση και να έχουν μία σχεδόν ισόποση με τα αγόρια προτίμηση για τη θετική κατεύθυνση. Οπωσδήποτε, η επιλογή κατεύθυνσης σπουδών στο Ενιαίο Λύκειο, χωρίς να παύει να είναι ενδεικτική και σε μεγάλο βαθμό καθοριστική της περαιτέρω εκπαιδευτικής πορείας και μακροπρόθεσμα επαγγελματικής απασχόλησης των αγοριών και των κοριτσιών, ωστόσο είναι αρκετά αδρομερής και γενική. Έτσι, για να έχουμε μια σαφέστερη εικόνα, κρίναμε σκόπιμο να εξετάσουμε με βάση τα επίσημα σχετικά στατιστικά στοιχεία την κατανομή του φοιτητικού πληθυσμού στις σχολές των Τ.Ε.Ι. και Α.Ε.Ι.

1.3. Τ.Ε.Ι. Φοιτητικός Πληθυσμός: Κατανομή κατά Φύλο και Κατανομή κατά Φύλο και Σχολή

1.3.1. Κατανομή του φοιτητικού πληθυσμού των Τ.Ε.Ι. κατά φύλο

Στο σύνολο της χώρας έχουν ιδρυθεί και λειτουργούν σήμερα επτά (7) Τεχνολογικά Εκπαιδευτικά Ιδρύματα (Τ.Ε.Ι.). Ο φοιτητικός πληθυσμός των Τ.Ε.Ι. κατά την ακαδημαϊκή χρονιά 2001-2002 είναι συνολικά 85.104. Οι 45.857 (54%) είναι κορίτσια και οι 39.247 (46%) είναι αγόρια. Στο γράφημα που ακολουθεί παρουσιάζεται η κατά φύλο κατανομή του φοιτητικού πληθυσμού των Τ.Ε.Ι.

ΓΡΑΦΗΜΑ 1.1.: Η κατά φύλο κατανομή του φοιτητικού πληθυσμού των Τ.Ε.Ι.

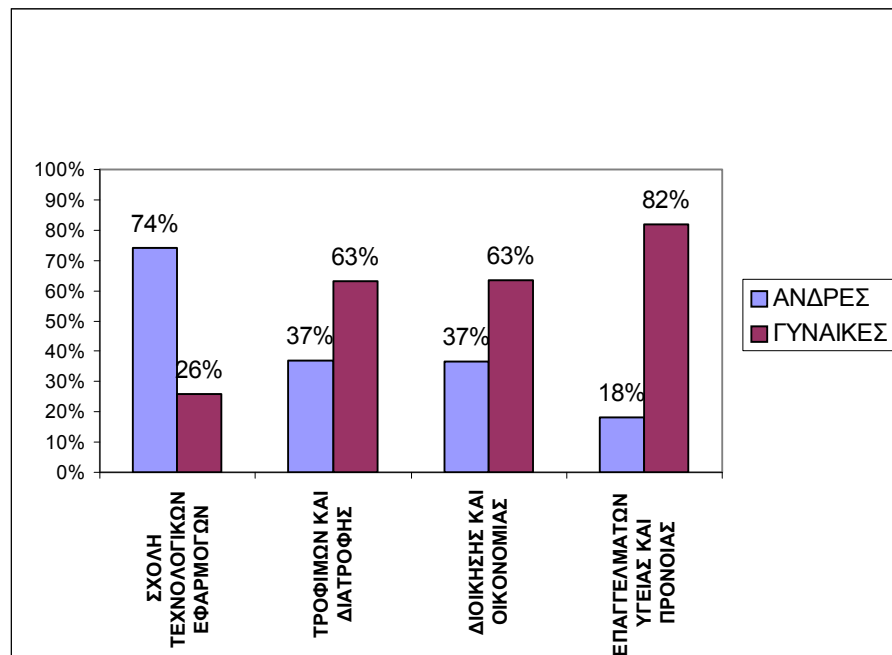
Από τα παραπάνω αριθμητικά δεδομένα και το γράφημα που διαμορφώνουν, προκύπτει ότι τα κορίτσια που φοιτούν στα Τ.Ε.Ι. είναι κατά 6.610 αριθμητικές ή αλλιώς κατά 8 ποσοστιαίες μονάδες περισσότερα των αγοριών. Έχει ιδιαίτερη σημασία, ωστόσο, να εξετάσουμε την κατά φύλο κατανομή του φοιτητικού πληθυσμού στις διάφορες σχολές των Τ.Ε.Ι. Στον πίνακα, λοιπόν, που ακολουθεί, παραθέτουμε τα στατιστικά στοιχεία σχετικά με το συγκεκριμένο ζήτημα.

1.3.2. Κατανομή του φοιτητικού πληθυσμού των Τ.Ε.Ι. κατά φύλο και σχολή

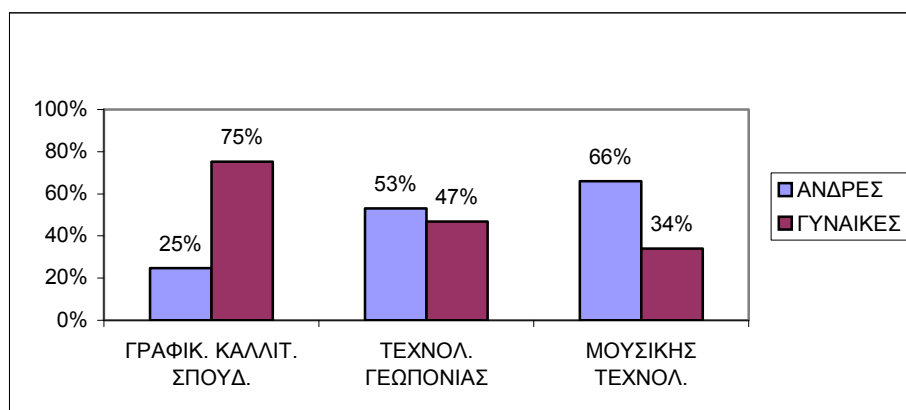
ΠΙΝΑΚΑΣ 1.3.: Κατανομή του φοιτητικού πληθυσμού των Τ.Ε.Ι. κατά φύλο και σχολή

ΣΧΟΛΕΣ	ΣΥΝΟΛΟ	ΑΝΔΡΕΣ		ΓΥΝΑΙΚΕΣ	
		ΑΡΙΘΜΟΣ	ΠΟΣΟΣΤΟ	ΑΡΙΘΜΟΣ	ΠΟΣΟΣΤΟ
ΣΧΟΛΗ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΩΝ ΕΦΑΡΜΟΓΩΝ	25374	18842	74%	6532	26%
ΤΡΟΦΙΜΩΝ ΚΑΙ ΔΙΑΤΡΟΦΗΣ	1713	631	37%	1082	63%
ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ	30944	11315	37%	19629	63%
ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ ΥΓΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑΣ	15616	2818	18%	12798	82%
ΓΡΑΦΙΚΩΝ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ	1620	401	25%	1219	75%
ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΓΕΩΠΟΝΙΑΣ	9684	5139	53%	4545	47%
ΜΟΥΣΙΚΗΣ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ	153	101	66%	52	34%
ΣΥΝΟΛΟ:	85104	39247	46%	45857	54%

ΓΡΑΦΗΜΑ 1.2.: Κατανομή του φοιτητικού πληθυσμού των Τ.Ε.Ι. κατά φύλο και σχολή

ΓΡΑΦΗΜΑ 1.2 (ΣΥΝΕΧΕΙΑ): Κατανομή του φοιτητικού πληθυσμού των Τ.Ε.Ι. κατά φύλο και σχολή

Από τα δεδομένα του πίνακα 1.3. και το γράφημα (1.2) που διαμορφώνουν διαπιστώνεται μία σαφής τάση διαφοροποίησης με βάση τον παράγοντα φύλο στην κατανομή του φοιτητικού πληθυσμού στις διάφορες σχολές των Τ.Ε.Ι. Η διαφοροποίηση επιλογής με βάση το φύλο «συνεχίζει» και στο επίπεδο της Ανώτερης Εκπαίδευσης τα παραδοσιακά πρότυπα. Έτσι, τα αγόρια παρουσιάζονται να κυριαρχούν στις σχολές, που έχουν σχέση με την τεχνολογία και στις οποίες τόσο η πρόσβαση όσο και η επιτυχής πορεία σπουδών στηρίζεται κυρίως στα μαθηματικά. Πιο αναλυτικά, τα αγόρια αποτελούν το 74% των φοιτούντων στη Σχολή Τεχνολογικών Εφαρμογών, το 66% των φοιτούντων στη Σχολή Μουσικής Τεχνολογίας και το 53% στη Σχολή Τεχνολογίας Γεωπονίας.

Αντίθετα, τα κορίτσια παρουσιάζονται να κυριαρχούν με σειρά κατάταξης στις Σχολές: Επαγγελματιών Υγείας και Πρόνοιας σε ποσοστό 82%, Γραφικών και Καλλιτεχνικών Σπουδών σε ποσοστό 75% και τέλος στις Σχολές Τροφίμων και Διατροφής και Διοίκησης και Οικονομίας σε ποσοστό 63%.

Τα αγόρια, δηλαδή, φοιτητές των Τ.Ε.Ι. συγκριτικά με τα κορίτσια φοιτούν σε πολύ υψηλότερα ποσοστά στις Σχολές Μηχανολογίας, Ηλεκτρολογίας, Ηλεκτρονικής, Πληροφορικής, Τεχνολογίας Ιατρικών Οργάνων κ.λπ. Οι σπουδές στις σχολές αυτές οδηγούν σε ειδικότητες, οι οποίες συνδέονται άμεσα με έργα ανάπτυξης ή με τις νέες τεχνολογίες. Στις παρούσες κοινωνικο-οικονομικές συνθήκες, όπου σημειώνεται κυριαρχία των νέων τεχνολογιών, οι ειδικότητες αυτές φαίνεται να υπόσχονται καλύτερες επαγγελματικές προοπτικές σε ό,τι αφορά τόσο στην εξασφάλιση εργασίας όσο και κυρίως τις υψηλότερες οικονομικές αποδοχές, τα μεγαλύτερα περιθώρια για μη εξαρτημένη σχέση εργασίας και καταληκτικά το υψηλότερο κοινωνικό γόητρο και κύρος.

Τα αντίθετα σχεδόν θα μπορούσαν να υποστηριχτούν για τις σχολές, στις οποίες πλειοψηφούν τα κορίτσια. Η αντίθεση αφορά ιδιαίτερα στη Σχολή Επαγγελματιών Υγείας και Πρόνοιας, στην οποία, όπως ήδη αναφέρθηκε, υπερσυγκεντρώνονται τα κορίτσια. Η φοίτηση στη συγκεκριμένη σχολή οδηγεί σε ειδικότητες, που παραδοσιακά έχουν πολιτογραφηθεί ως κατάλληλες και αποδεκτές κοινωνικά για το γυναικείο φύλο, όπως π.χ. μαιές, βοηθοί ιατρικών εργαστηρίων, προϊστάμενες δημοσίων ή ιδιωτικών κλινικών, κοινωνικές λειτουργοί, βρεφονηπιοκόμοι, αισθητικοί κ.λπ. Αντίθετα, δηλαδή, με ό,τι συμβαίνει με τα αγόρια, τα κορίτσια συγκεντρώνονται σε ειδικότητες, που συνδέονται είτε με προσφορά και φροντίδα για τους άλλους, είτε με φροντίδα των βρεφών ή με φροντίδα για την καλή και προσεγμένη εμφάνιση. Οι ειδικότητες αυτές, πέρα από το ότι αντανακλούν και ταυτόχρονα συντηρούν τις σχετικές συλλογικές παραδοσιακές αντιλήψεις, επιπλέον, άσχετα από τη ζήτηση που μπορεί να έχουν στην αγορά εργασίας, τοποθετούνται χαμηλά στην επαγγελματική ιεραρχία, αποφέρουν χαμηλές οικονομικές αποδοχές και τέλος οι περισσότερες οδηγούν σε εξαρτημένες σχέσεις εργασίας.

Ανάλογες, διαπιστώσεις θα μπορούσαν να γίνουν για τις υπόλοιπες σχολές, στις οποίες πλειοψηφούν τα κορίτσια με μοναδική ενδεχομένως εξαίρεση τη Σχολή Διοίκησης και Οικονομίας. Αν παραβλέψουμε το γεγονός ότι ένας μεγάλος αριθμός κοριτσιών φοιτά στο τμήμα Βιβλιοθηκονομίας, μια ειδικότητα που παραδοσιακά θεωρείται «γυναικεία», οι πτυχιούχοι των υπολοίπων τμημάτων, όπως αναφέρεται (Σπουδές μετά το Λύκειο, 2000), είναι δυνατό να καταλάβουν θέσεις στελεχών σε δημόσιες υπηρεσίες ή σε ιδιωτικές επιχειρήσεις.

Οπωσδήποτε θα ήταν ενδιαφέρον να παρουσιάσουμε και να σχολιάσουμε την κατά φύλο κατανομή στα διάφορα τμήματα των βασικών σχολών των Τ.Ε.Ι. και κυρίως τις επαγγελματικές προοπτικές, που το καθένα υπόσχεται. Ωστόσο, για λόγους που σχετίζονται με την έκταση που προβλέπεται για την παρούσα μελέτη, περιοριζόμαστε στα όσα εκθέσαμε.

Συνοψίζοντας και συνεκτιμώντας όλα όσα αναφέρθηκαν μέχρι εδώ, θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε ότι, παρόλο που τα κορίτσια παρουσιάζονται να φοιτούν στα Τ.Ε.Ι. σε ποσοστό μεγαλύτερο των αγοριών, ωστόσο με βάση την κατανομή τους στις διάφορες σχολές δεν σημειώνεται ουσιαστική «ρήξη» ή «ασυνέχεια» με τους παραδοσιακούς ορισμούς για τις αποδεκτές και κατάλληλες για τα κορίτσια σπουδές και μακροπρόθεσμα για τις επαγγελματικές δραστηριότητές τους. Με διαφορετική διατύπωση, η φοίτηση των κοριτσιών στα Τ.Ε.Ι. παρέχει ελάχιστες υποσχέσεις και εγγυήσεις για θέσεις οικονομικά προσοδοφόρες και υψηλές ιεραρχικά στον κοινωνικό καταμερισμό εργασίας μακροπρόθεσμα.

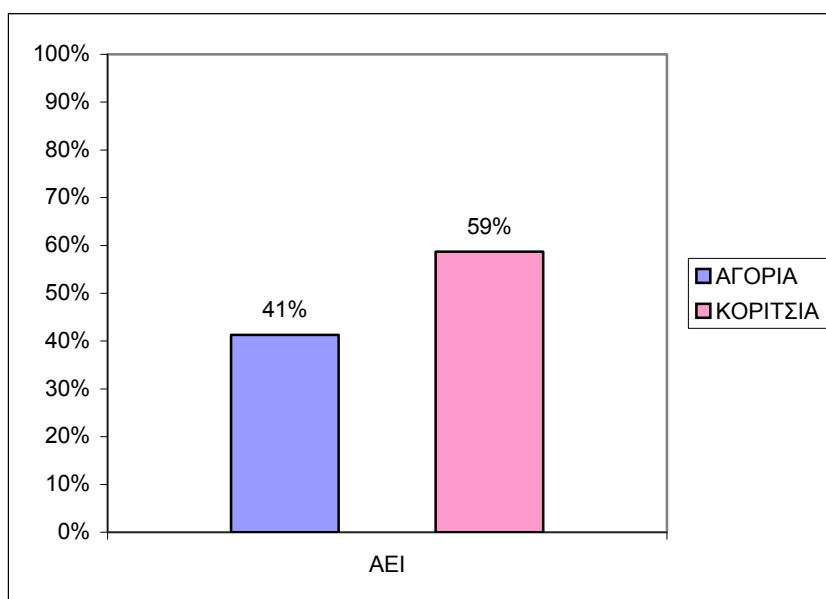
Στη συνέχεια της μελέτης μας θα παρακολουθήσουμε τους δείκτες κατανομής του φοιτητικού πληθυσμού των Α.Ε.Ι. ως προς το φύλο.

1.4. Α.Ε.Ι.: Φοιτητικός Πληθυσμός: Κατανομή κατά Φύλο και Κατανομή κατά Φύλο και Σχολή

1.4.1. Κατανομή του φοιτητικού πληθυσμού Α.Ε.Ι. με βάση το φύλο

Με βάση τα στοιχεία που τηρεί και μας διέθεσε η αρμόδια υπηρεσία του ΥΠ.Ε.Π.Θ., το φοιτητικό δυναμικό των Πανεπιστημιακών και των Πολυτεχνικών Σχολών είναι συνολικά 148.772. Ο αριθμός των φοιτητών είναι 61.450 και ο αριθμός των φοιτητριών είναι 87.322. Με ποσοστιαία έκφραση, οι φοιτητές αποτελούν το 41% του συνολικού φοιτητικού δυναμικού της χώρας και οι φοιτήτριες το 59%. Στο γράφημα που ακολουθεί, παρουσιάζεται η κατανομή του φοιτητικού πληθυσμού των Α.Ε.Ι. και των πολυτεχνείων της χώρας με βάση το φύλο.

ΓΡΑΦΗΜΑ 1.3: Κατανομή του φοιτητικού πληθυσμού των Τ.Ε.Ι. κατά φύλο και σχολή

Με βάση τα παραπάνω αριθμητικά στοιχεία και το γράφημα που διαμορφώνουν, παρατηρούμε ότι οι φοιτήτριες στην Ανώτατη Εκπαίδευση είναι κατά 18 ποσοστιαίες μονάδες περισσότερες των φοιτητών. Διαπιστώνεται, δηλαδή, ένα προβάδισμα των κοριτσιών όσον αφορά στην πρόσβαση στην Ανώτατη Εκπαίδευση παρόμοια, όπως είδαμε να συμβαίνει και στα Τ.Ε.Ι.

Η αύξηση που παρουσιάζει η συμμετοχή των κοριτσιών στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση συνιστά βέβαια μια θετική εξέλιξη συγκριτικά με παλαιότερα χρόνια, όπου ήταν κατά 20 ποσοστιαίες μονάδες μικρότερη των αγοριών (Φραγκουδάκη, 1985). Η θετική αυτή εξέλιξη καταδεικνύει, νομίζουμε, πως όταν εκλείπουν θεσμικά και κοινωνικά εμπόδια, τα κορίτσια αξιοποιούν προς όφελός τους τις ίσες ευκαιρίες, όπου και όταν δημιουργούνται. Οι ίσες ευκαιρίες είναι δυνατό να συνδεθούν με τη θεσμική κατοχύρωση της δωρεάν Ανώτατης Εκπαίδευσης στο πλαίσιο της μεταρρύθμισης του 1964 και με την ίδρυση νέων πανεπιστημίων στην Περιφέρεια. Έτσι, η αύξηση των θέσεων για σπουδές ανωτάτου επιπέδου σε συνδυασμό με την κατάργηση των διαφόρων τύπων οικονομικών εισφορών, που απαιτούσε η φοίτηση στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση, όπως π.χ. εγγραφή, αγορά συγγραμμάτων κ.λπ., ευνόησε σε μεγάλο βαθμό την πρόσβαση των κοριτσιών ιδιαίτερα μάλιστα εκείνων από μη προνομιούχα κοινωνικά στρώματα.

Ο εκδημοκρατισμός, βέβαια, της Ανώτατης Εκπαίδευσης και η μαζικοποίησή της, παρά τη θετική της διάσταση, συνδέθηκε με μια υποβάθμιση των πτυχίων και σε μεγάλο βαθμό με την απεμπόληση των εγγυήσεων που αυτά παρείχαν στο παρελθόν. Έτσι, η εκπαίδευση χωρίς να έχει απεμπολήσει τη μορφωτική της διάσταση, δηλαδή, χωρίς να έχει πάψει να θεωρείται και να αποτελεί ένα μέσο καλλιέργειας και μόρφωσης του ατόμου, έχει χάσει σε μεγάλο βαθμό τη σπουδαιότητα και τη σημασία, που είχε μέχρι περίπου τη δεκαετία του 1960, ως επαρκής συνθήκη για μια θέση στην αγορά εργασίας. Κάτω από τις συνθήκες αυτές, τα αγόρια, ιδιαίτερα, όσα προέρχονται από μη προνομιούχα κοινωνικά στρώματα, είναι πιθανό να στρέφονται σε άλλους χώρους εξασφάλισης της οικονομικής τους ανεξαρτησίας και ευρωστίας αμέσως μετά το πέρας της υποχρεωτικής εννιάχρονης εκπαίδευσης. Τις θέσεις, λοιπόν, που διατίθενται στα Α.Ε.Ι. αλλά και στα Τ.Ε.Ι. καταλαμβάνουν τα κορίτσια. Με άλλα λόγια, φαίνεται ότι η Τριτοβάθμια Εκπαίδευση «άνοιξε» για τα κορίτσια, όταν η ανταλλακτική αξία των πτυχίων είχε υποτιμηθεί στην αγορά εργασίας και όταν τα αγόρια ακριβώς εξαιτίας αυτού του γεγονότος έχουν σταδιακά αποσυρθεί.

Σε συνδυασμό με τις παραπάνω εξελίξεις και τάσεις, είναι γεγονός ότι τις τελευταίες δεκαετίες παρατηρείται μια αλλαγή των συλλογικών κοινωνικών αντιλήψεων προς την κατεύθυνση αντικατάστασης του θεσμού της «προίκας» με το «χρυσό βραχιόλι» του πτυχίου. Θα μπορούσε μάλιστα να υποστηριχτεί ότι, ενώ μέχρι τη δεκαετία του 1960 ήταν σύνηθες, ιδιαίτερα στα μη προνομιούχα κοινωνικά στρώματα, να εργάζονται τα κορίτσια της οικογένειας για να σπουδάσει ο γιος, αυτό σταδιακά έχει εκλείψει ως πρακτική.

Ένα ερώτημα που είναι εύλογο να δημιουργηθεί είναι μήπως το μικρότερο ποσοστό φοίτησης των αγοριών στα ΑΕΙ συνδέεται με δημογραφικά στοιχεία. Σε ένα τέτοιο ερώτημα η απάντηση είναι αρνητική δεδομένου ότι, με βάση τα στοιχεία της απογραφής του 1991 -τα στοιχεία από την καταγραφή του 2001 δεν είναι ακόμη διαθέσιμα από την Στατιστική Υπηρεσία- τα αγόρια ηλικίας 15-24 ετών, μια ηλικιακή κατηγορία δηλαδή που συνδέεται με διαδικασίες σπουδών, είναι περισσότερα από τα κορίτσια. Συγκεκριμένα, σε σύνολο 1.558.017 ατόμων της συγκεκριμένης ηλικιακής κατηγορίας τα αγόρια είναι 794.468 (51%) και τα κορίτσια 763.549 (49%).

Επίσης, με βάση πιο πρόσφατα στοιχεία σχετικά με την κατά φύλο κατανομή του μαθητικού πληθυσμού των Γυμνασίων της χώρας -δημοσίων και ιδιωτικών- για τη σχολική χρονιά 2001-2002 διαπιστώνεται ότι τα αγόρια υπερτερούν των κοριτσιών. Έτσι, σε σύνολο 349.397 μαθητών/-τριών των τριών τάξεων του Γυμνασίου οι μαθητές είναι 182.828 (52%) και οι μαθήτριες 166.569 (48%). Από τη στιγμή που η φοίτηση στο Γυμνάσιο είναι υποχρεωτική τα στοιχεία για την κατά φύλο κατανομή του μαθητικού πληθυσμού είναι ως ένα μεγάλο βαθμό ταυτόχρονα και δημογραφικά.

Άσχετα όμως από τους λόγους που οδήγησαν στην αύξηση του ποσοστού των κοριτσιών στην Ανώτατη Εκπαίδευση, αυτό που έχει ιδιαίτερη σημασία είναι να εξετάσουμε αν και σε ποιο βαθμό η αύξηση της συμμετοχής έχει επιφέρει «ρήξη» ή «ανατροπή» στο είδος των σπουδών που παραδοσιακά έχουν πολιτογραφηθεί ως κατάλληλες για το γυναικείο φύλο. Με άλλα λόγια, αν και σε ποιο βαθμό η ποσοτική αύξηση συνοδεύεται με ποιοτικές αλλαγές στο περιεχόμενο σπουδών και κυρίως στο είδος των σχολών βασικής κατάρτισης που «προτιμούν» οι γυναίκες, όταν φοιτούν στην Ανώτατη Εκπαίδευση. Με το ζήτημα αυτό θα ασχοληθούμε στη συνέχεια της μελέτης μας.

1.4.2. Κατανομή του φοιτητικού πληθυσμού των Α.Ε.Ι. κατά φύλο και σχολή

Πριν προχωρήσουμε στην παράθεση των στατιστικών στοιχείων σχετικά με το συγκεκριμένο ζήτημα, κρίνουμε σκόπιμο να αναφερθούμε σε κάποιες δυσκολίες που συναντήσαμε κατά την επεξεργασία τους. Τα στατιστικά στοιχεία, λοιπόν, για την κατανομή του φοιτητικού πληθυσμού στις διάφορες σχολές, έτσι όπως διατίθενται από την αρμόδια υπηρεσία του ΥΠ.Ε.Π.Θ., παρουσιάζονται στους πίνακες ταξινομημένα κατά Πανεπιστήμια. Δηλαδή, αναγράφεται το Πανεπιστήμιο με το συνολικό αριθμό φοιτητών/-τριών και ακολουθούν οι σχολές που περιλαμβάνει. Για κάθε σχολή δίνεται ο συνολικός αριθμός των φοιτούντων και ο αριθμός των

φοιτητριών. Έτσι, ο/η ερευνητής/-τρια, που ενδιαφέρεται να πληροφορηθεί για το σύνολο των φοιτητών/-τριών που φοιτούν σε κάθε σχολή, π.χ. στη Φιλοσοφική, στην Ιατρική κ.λπ. στο σύνολο της χώρας, είναι αναγκασμένος/-η να διατρέξει όλους τους πίνακες για να διαπιστώσει σε πόσα Πανεπιστήμια της χώρας υπάρχουν και λειτουργούν οι διάφορες σχολές. Στη συνέχεια, να καταγράψει τα σχετικά στοιχεία και να τα υποβάλει στην απαιτούμενη στατιστική επεξεργασία.

Μια τέτοια διαδικασία πέρα από το ότι είναι χρονοβόρα, επιπλέον προσκρούει συχνά στην ακόλουθη δυσκολία. Στα διάφορα νεοϊδρυμένα Πανεπιστήμια υπάρχουν σχολές ή τμήματα, των οποίων το περιεχόμενο σπουδών δεν είναι ευρύτερα γνωστό ή/και διαφοροποιείται από το γενικότερο περιεχόμενο σπουδών του Πανεπιστημίου στο οποίο ανήκουν. Στη μελέτη μας αυτή όποτε συναντούσαμε τέτοιου είδους δυσκολίες, επειδή ήταν σχεδόν αδύνατο να έχουμε τους απαιτούμενους οδηγούς σπουδών, καταφεύγαμε στο σχολικό εγχειρίδιο με τίτλο «Σπουδές μετά το Λύκειο» και αντλούσαμε τις αναγκαίες πληροφορίες. Έτσι π.χ. στο Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, το οποίο έχει ένα σαφή οικονομικο-τεχνικό προσανατολισμό, υπάρχει το Τμήμα Βαλκανικών, Σλαβικών και Ανατολικών Σπουδών και το τμήμα Μουσικής Επιστήμης και Τέχνης. Το περιεχόμενο σπουδών του πρώτου τμήματος φαίνεται να έχει ελάχιστη σχέση με τα οικονομικά και του δεύτερου σχεδόν καμία. Στη συγκεκριμένη περίπτωση καταφύγαμε στο σχολικό εγχειρίδιο, που προαναφέραμε, και προσμετρήσαμε τα αριθμητικά δεδομένα του μεν πρώτου τμήματος στη Φιλοσοφική Σχολή, του δε δεύτερου στη Σχολή Μουσικών Σπουδών. Όπως είναι ευνόητο, αφαιρέσαμε τον αριθμό των φοιτητών/-τριών των δύο αυτών τμημάτων από το γενικό σύνολο των φοιτούντων στο συγκεκριμένο Πανεπιστήμιο. Έτσι, τα στοιχεία που αναφέρονται για το Πανεπιστήμιο Μακεδονίας αφορούν στο φοιτητικό δυναμικό των υπολοίπων τμημάτων του. Παρόμοια, τα στοιχεία που αναγράφονται για το Πάντειο Πανεπιστήμιο, αφορούν στο φοιτητικό δυναμικό των τμημάτων του πλην εκείνων της Ψυχολογίας, Κοινωνιολογίας, Επικοινωνίας Μ.Μ.Ε. και Οικονομικής και Περιφερειακής ανάπτυξης.

Όπως ήδη αναφέρθηκε, η διαδικασία αυτή είναι χρονοβόρα και λόγω του περιορισμένου χρόνου που είχαμε στη διάθεσή μας για την αποπεράτωση της μελέτης αυτής, καθώς και της ποικιλίας των ζητημάτων που εξετάζουμε σχετικά με την υπάρχουσα κατάσταση στην εκπαίδευση σε σχέση με το φύλο, η αντιμετώπιση όλων των παρόμοιων περιπτώσεων ήταν αδύνατη.

Έτσι, στον πίνακα που ακολουθεί παραθέτουμε τα στοιχεία που επεξεργαστήκαμε για σχολές, τμήματα σχολών ή ανεξάρτητα τμήματα που υπάρχουν σε περισσότερα του ενός Πανεπιστήμια και των οποίων το περιεχόμενο σπουδών είναι και σαφώς προσδιορισμένο και ευρύτατα γνωστό.

Νομίζουμε ότι τα στοιχεία που θα παραθέσουμε είναι σε μεγάλο βαθμό αρκετά για να διαμορφώσουμε μια σαφή εικόνα για τις πανεπιστημιακές σχολές, στις οποίες τα αγόρια και τα κορίτσια τείνουν να συγκεντρώνονται κατά τη διάρκεια της βασικής τους κατάρτισης.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.4: Α.Ε.Ι.: Φοιητές/-τριες Κατανομή κατά Φύλο και Σχολή

ΣΧΟΛΕΣ:	ΣΥΝΟΛΟ	ΑΝΔΡΕΣ		ΓΥΝΑΙΚΕΣ	
ΘΕΟΛΟΓΙΚΗ	4134	1849	45%	2285	55%
ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ	22660	3247	14%	19413	86%
ΣΧΟΛΗ ΘΕΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤ.	14797	8269	56%	6528	44%
ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗ	3010	1961	65%	1049	35%
ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ	4826	896	19%	3930	81%
ΝΗΠΙΑΓΩΓΩΝ	4118	118	3%	4000	97%
ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ	1867	510	27%	1357	73%
ΙΑΤΡΙΚΗ	8105	4405	54%	3700	46%
ΟΔΟΝΤΙΑΤΡΙΚΗ	1415	676	48%	739	52%
ΦΑΡΜΑΚΕΥΤΙΚΗ	1256	529	42%	727	58%
ΝΟΣΗΛΕΥΤΙΚΗ	563	165	29%	398	71%
ΚΤΗΝΙΑΤΡΙΚΗ	643	342	53%	301	47%
ΝΟΜΙΚΗ	9153	2969	32%	6184	68%
ΑΓΓΛΙΚΗ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ	2793	203	7%	2590	93%
ΓΑΛΛΙΚΗ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ	2159	147	7%	2012	93%
ΓΕΡΜΑΝΙΚΗ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ	1052	124	12%	928	88%
ΙΤΑΛΙΚΗ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ	571	52	9%	519	91%
ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ	2043	293	14%	1750	86%
ΦΥΣΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ-ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ	4688	2240	48%	2448	52%
ΜΟΥΣΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ	830	299	36%	531	64%
ΘΕΑΤΡΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ	894	123	14%	771	86%
ΔΗΜ/ΦΙΑΣ, ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ-ΜΜΕ	1292	277	21%	1015	79%
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ	1141	466	41%	675	59%
ΧΑΡΟΚΟΠΕΙΟΣ ΟΙΚΙΑΚ.ΟΙΚΟΝ.	469	92	20%	377	80%
ΓΕΩΠΟΝΙΚΟ ΑΘΗΝΩΝ	1923	1093	57%	830	43%
ΠΑΝ/ΜΙΟ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ	3787	1524	40%	2263	60%
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ	9776	4561	47%	5215	53%
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΑΘΗΝΑΣ	5405	2493	46%	2912	54%
ΠΑΝ/ΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ	4917	2289	47%	2628	53%
ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ	3410	1299	38%	2111	62%
ΙΟΝΙΟ ΠΑΝ/ΜΙΟ	1118	223	20%	895	80%
ΑΝΩΤΑΤΗ ΣΧ. ΚΑΛΩΝ ΤΕΧΝΩΝ	818	295	36%	523	64%

ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΑ	21621	14777	68%	6844	32%
ΣΥΝΟΛΟ:	147254	58806	40%	88448	60%

Τα δεδομένα του πίνακα 1.4 μας οδηγούν σε πανομοιότυπες σχεδόν διαπιστώσεις με εκείνες για τις κατευθύνσεις στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση και την κατά φύλο κατανομή στις σχολές των Τ.Ε.Ι. Διαπιστώνεται, δηλαδή, όπως άλλωστε ήταν φυσικό και αναμενόμενο, ότι και στην Ανώτατη Εκπαίδευση το φύλο αποτελεί ένα βασικό παράγοντα διαφοροποίησης της κατανομής των φύλων στις σχολές των Α.Ε.Ι. καθώς και στο Πολυτεχνείο. Και στην περίπτωση της Ανώτατης Εκπαίδευσης η διαφοροποίηση σπουδών με βάση το φύλο ακολουθεί τα γνωστά παραδοσιακά πρότυπα. Έτσι, τα κορίτσια εμφανίζονται να σπουδάζουν και να θεραπεύουν σε πολύ υψηλότερα ποσοστά από τα αγόρια τις θεωρητικές επιστήμες. Πιο αναλυτικά, όπως παρατηρούμε στον πίνακα 1.4, τα κορίτσια υπερσυγκεντρώνονται με σειρά κατάταξης στις Φιλολογίες Ξένων Γλωσσών, στη Φιλοσοφική, στα Παιδαγωγικά Τμήματα Νηπιαγωγών και Δημοτικής Εκπαίδευσης, στα τμήματα Ψυχολογίας, Κοινωνιολογίας, Θεατρικών Σπουδών κ.λπ.

Αντίθετα, η συμμετοχή και η εκπροσώπηση τους στις θετικές επιστήμες, παρά το ότι συγκριτικά με παλαιότερα χρόνια (Φραγκουδάκη, 1985) κυμαίνεται σε υψηλότερα ποσοστά, ωστόσο δεν παύει να είναι διστακτική και περιορισμένη. Η διστακτικότητα, μάλιστα, φαίνεται να είναι ιδιαίτερα έντονη στα Πολυτεχνεία, στην Πληροφορική και λιγότερο έντονη στη Σχολή Θετικών Επιστημών. Συγκεκριμένα, όπως διαβάζουμε στον πίνακα 1.4, το ποσοστό των κοριτσιών που φοιτούν στις διάφορες Πολυτεχνικές σχολές είναι μόλις 32%, ενώ των αγοριών 68%. Στην Πληροφορική τα αντίστοιχα ποσοστά είναι 35% και 65%, ενώ στη Σχολή Θετικών Επιστημών η διαφορά είναι σαφώς μικρότερη. Έχουμε 56% αγόρια και 44% κορίτσια. Γενικά, οι σχολές στις οποίες το ποσοστό των κοριτσιών είναι χαμηλότερο από των αγοριών είναι με σειρά κατάταξης οι Πολυτεχνικές, η Πληροφορική, το Γεωπονικό Αθήνας, η Θετικών Επιστημών, η Ιατρική και η Κτηνιατρική.

Αξίζει, νομίζουμε, να επισημάνουμε τη δυναμική διεύδυση των κοριτσιών στη Νομική και στις Οικονομικές Σπουδές. Όπως βλέπουμε, το ποσοστό των κοριτσιών στα τμήματα Νομικής ανέρχεται στο 68%, ενώ των αγοριών έχει περιοριστεί στο 32%. Επίσης, στα τμήματα Οικονομικών των διαφόρων Πανεπιστημίων το ποσοστό των κοριτσιών είναι 53%, ενώ των αγοριών 47%. Αν μάλιστα συνεκτιμήσουμε το γεγονός ότι στα Πανεπιστήμια Μακεδονίας, Πειραιώς και Οικονομικών Αθήνας, στα οποία θεραπεύονται κυρίως επιστήμες Οικονομίας και Διοίκησης, τα ποσοστά των κοριτσιών είναι υψηλότερα των αγοριών, τότε μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι τα κορίτσια κυριαρχούν στο χώρο των οικονομικών επιστημών.

Μία γενική επισκόπηση και συνεκτίμηση των δεδομένων του πίνακα 1.4 μας δείχνει ότι, παρά την είτε διστακτική παρουσία των κοριτσιών σε ανδροκρατούμενους τομείς σπουδών είτε τη δυναμική τους παρουσία σε νέους και διαρκώς αναπτυσσόμενους, όπως είναι τα οικονομικά, τα κορίτσια εξακολουθούν να υπερσυγκεντρώνονται σε σχολές θεωρητικής κατεύθυνσης και ιδιαίτερα μάλιστα στις σχολές βασικής κατάρτισης εκπαιδευτικών Προσχολικής, Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης.

Από την άλλη μεριά, τα αγόρια χωρίς να έχουν πάψει να διατηρούν το προβάδισμα στις περισσότερες από τις σχολές θετικής, αλλά ιδιαίτερα στις σχολές τεχνολογικής κατεύθυνσης, που, όπως υποστηρίζεται, εγγυώνται καλές επαγγελματικές προοπτικές (Κασιμάτη, 1991), η παρουσία τους στις θεωρητικές επιστήμες και ιδιαίτερα, βέβαια, στις σχολές βασικής κατάρτισης εκπαιδευτικών, έχει περιοριστεί σε πολύ χαμηλά επίπεδα.

Αν λάβουμε υπόψη μας τον υπερκορεσμό που παρουσιάζει τα τελευταία χρόνια το επάγγελμα των εκπαιδευτικών και κατά συνέπεια την ανεργία που πλήττει τον κλάδο, καθώς και το γεγονός ότι οι εκπαιδευτικοί, όπως είναι ευρύτερα γνωστό, προέρχονται κυρίως από μη προνομιούχα κοινωνικά στρώματα, τότε ενδυναμώνεται η άποψη που διατυπώσαμε πιο πάνω μιλώντας για το προβάδισμα, που παρουσιάζονται να έχουν τα κορίτσια σε σχέση με τα αγόρια αναφορικά με την πραγματοποίηση σπουδών ανωτάτου επιπέδου. Δηλαδή, το προβάδισμα που παρουσιάζονται να έχουν τα κορίτσια πέρα από το ότι εξαντλείται και διοχετεύεται σε θεωρητικές σπουδές, επιπλέον είναι δυνατό να συνδέεται με τα μεγάλα ποσοστά πρόσβασης των κοριτσιών στις σχολές βασικής κατάρτισης των εκπαιδευτικών και τη μείωση του ενδιαφέροντος των αγοριών για τις συγκεκριμένες σχολές.

Με βάση όλα τα παραπάνω θα μπορούσε να υποστηριχτεί ότι παρόλο που η Ανώτατη Εκπαίδευση παρουσιάζεται να είναι δημοκρατικότερη και περισσότερο «φιλική» για τα κορίτσια, ωστόσο η εξέλιξη αυτή, παρά τη θετική της διάσταση, δεν οδήγησε σε ουσιαστική «ρήξη» και τομή με το παρελθόν της εκπαίδευσης των κοριτσιών. Με άλλα λόγια οι θετικές εξελίξεις, που έχουν σημειωθεί για τα κορίτσια στην Ανώτατη Εκπαίδευση, έτσι όπως αναδεικνύονται με βάση τα σχετικά στατιστικά δεδομένα για την ακαδημαϊκή χρονιά 2001–2002, εξακολουθούν να είναι κυρίως ποσοτικές και ελάχιστα ποιοτικές.

1.5. Οι Εκπαιδευτικοί της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης: Διαφοροποιήσεις με βάση το Φύλο

Στο εισαγωγικό μέρος της μελέτης μας αναφέρθηκε ότι ο χώρος της εκπαίδευσης παρουσιάζει μια ιδιοτυπία, η οποία συνίσταται ή συνδέεται με το αδιαμφισβήτητο γεγονός ότι είναι ταυτόχρονα χώρος μάθησης, κοινωνικοποίησης και γενικά διαπαιδαγώγησης των μαθητών/-τριών και χώρος εργασίας των ανδρών και των γυναικών εκπαιδευτικών. Επίσης, αναφερθήκαμε στους λόγους, για τους οποίους κρίναμε σκόπιμο να εξετάσουμε τον καταμερισμό εργασίας ανάμεσα στους εκπαιδευτικούς των δύο φύλων στο πλαίσιο της εκπαιδευτικής διαδικασίας, καθώς και στους δείκτες ή παραμέτρους, με βάση τις οποίες θα εξετάσουμε το συγκεκριμένο ζήτημα σε κάθε βαθμίδα. Στη συνέχεια της μελέτης μας θα προσπαθήσουμε να αποτυπώσουμε, βάσει των σχετικών στατιστικών στοιχείων, την εικόνα που παρουσιάζει ο καταμερισμός εργασίας ανάμεσα στους εκπαιδευτικούς των δύο φύλων στον εργασιακό χώρο της εκπαίδευσης αρχίζοντας από τη βαθμίδα της Δευτεροβάθμιας.

1.5.1. Η σύνθεση των εκπαιδευτικών της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης με βάση το φύλο και η κατά φύλο κατανομή τους στο Γυμνάσιο και στο Ενιαίο Λύκειο

Τα πρώτα ζητήματα, με τα οποία θα ασχοληθούμε στο επίπεδο της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, είναι η σύνθεση του διδακτικού προσωπικού και η κατανομή του στους δύο κύκλους -Γυμνάσιο και Ενιαίο Λύκειο- με βάση τον παράγοντα φύλο.

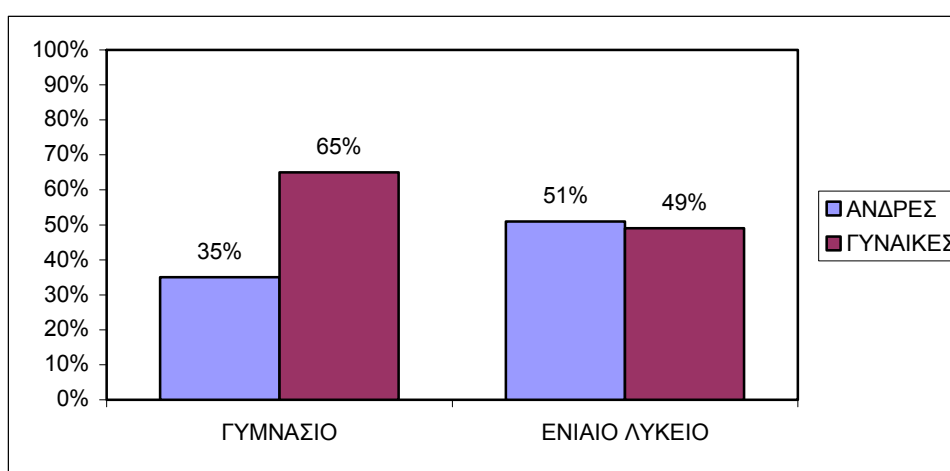
1.5.1.α. Η σύνθεση του διδακτικού προσωπικού της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης με βάση το φύλο

Ο πίνακας 1.5 που ακολουθεί μας δίνει τη δυνατότητα να δούμε δύο πτυχές της διαφοροποίησης των εκπαιδευτικών της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης με βάση το φύλο. Πρώτον, τη σύνθεση με βάση το φύλο και δεύτερον την κατά φύλο κατανομή στο Γυμνάσιο και στο Ενιαίο Λύκειο. Αμέσως παρακάτω θα ασχοληθούμε με το ζήτημα της σύνθεσης.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.5.: Η κατά φύλο σύνθεση και κατανομή του διδακτικού προσωπικού της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης στο Γυμνάσιο και στο Ενιαίο Λύκειο

ΣΧΟΛΕΙΑ	ΑΝΔΡΕΣ		ΓΥΝΑΙΚΕΣ		ΣΥΝΟΛΟ
ΓΥΜΝΑΣΙΟ	11263	35%	20907	65%	32170
ΕΝΙΑΙΟ ΛΥΚΕΙΟ	10629	51%	10191	49%	20820
ΣΥΝΟΛΟ	21892	41%	31098	59%	52990

ΓΡΑΦΗΜΑ 1.4 Η κατά φύλο κατανομή των Εκπαιδευτικών της Δευτεροβάθμιας στο Γυμνάσιο και στο Ενιαίο Λύκειο

Από τα δεδομένα του πίνακα 1.5 και το γράφημα που διαμορφώνουν διαπιστώνουμε ότι κατά το τρέχον σχολικό έτος στους δύο κύκλους της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, Γυμνάσιο – Ενιαίο Λύκειο, διδάσκουν 52.990 εκπαιδευτικοί. Από το σύνολο των εκπαιδευτικών οι 31.098 (59%) είναι γυναίκες και οι 21.892 (41%) είναι άνδρες. Από τα στοιχεία αυτά προκύπτει ότι οι καθηγήτριες που διδάσκουν στη Δευτεροβάθμια είναι περισσότερες των καθηγητών κατά 9.206 αριθμητικές ή αλλιώς κατά 18 ποσοστιαίες μονάδες. Οι καθηγήτριες, λοιπόν, εξακολουθούν να διατηρούν την αριθμητική υπεροχή έναντι των καθηγητών στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση. Το φαινόμενο της αριθμητικής υπεροχής των καθηγητριών έναντι των καθηγητών, όπως φαίνεται από προηγούμενη μελέτη (Μαραγκουδάκη, 2001), χαρακτηρίζει τη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση ήδη από το σχολικό έτος 1974-75, αλλά ωστόσο με μικρότερη διαφορά ποσοστού. Συγκεκριμένα, το 1974-75 είχαμε 47% καθηγητές και 53% καθηγήτριες.

Η σαφής τάση αριθμητικής υπεροχής των καθηγητριών έναντι των καθηγητών στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση είναι δυνατό να υποστηριχτεί ότι οφείλεται και συνδέεται με τους ίδιους λόγους που αναφέρθηκαν ότι έχουν ευνοήσει την αύξηση της πρόσβασης των κοριτσιών στις σπουδές ανωτάτου επιπέδου. Άλλωστε, θα

μπορούσε εδώ να υποστηριχτεί ότι η αριθμητική επικράτηση των καθηγητριών έναντι των καθηγητών αποτελεί άμεση αντανάκλαση και προέκταση, όπως είναι φυσικό και αναμενόμενο, της τάσης υπερσυγκέντρωσης των φοιτητριών στις σχολές βασικής κατάρτισης εκπαιδευτικών.

Επιπλέον, η αριθμητική υπεροχή των καθηγητριών είναι δυνατό να συνδέεται με την μακρόχρονη αναμονή για διορισμό στα σχολεία μετά την αποφοίτηση από τις σχολές βασικής κατάρτισης, καθώς και με τις χαμηλές οικονομικές αποδοχές που αποφέρει το επάγγελμα των εκπαιδευτικών (Μαραγκουδάκη, 2001). Έτσι, λοιπόν, οι άνδρες πτυχιούχοι εκπαιδευτικοί, οι οποίοι σύμφωνα με τις συλλογικές παραδοσιακές αντιλήψεις για τα φύλα αναμένεται και να γίνουν οικονομικά αυτόνομοι πολύ ενωρίτερα συγκριτικά με τις γυναίκες, αλλά και να εξασφαλίζουν ένα υψηλό εισόδημα, είναι πιθανό να έχουν ήδη στραφεί σε άλλα επαγγελματικά πεδία, σχετικά ή εντελώς άσχετα με την εκπαίδευση, και, όταν διορίζονται στην εκπαίδευση, να μην αποδέχονται το διορισμό.

Παρά τη θετική διάσταση που ομολογουμένως έχει η αριθμητική επικράτηση των καθηγητριών στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση, ιδιαίτερα μάλιστα αν συγκριθεί με τα δεδομένα πριν τη μεταρρύθμιση του 1964, ωστόσο επιτρέπει περιθώρια συγκρατημένης αισιοδοξίας, στο βαθμό που δεχόμαστε ότι το επάγγελμα των εκπαιδευτικών, τις τελευταίες δεκαετίες, παρουσιάζει σαφείς δείκτες υποβάθμισης και χαμηλής κοινωνικής υπόληψης (Μαραγκουδάκη, 2001). Έτσι και στην περίπτωση της αριθμητικής υπεροχής των καθηγητριών, που διαπιστώνεται με βάση τα σχετικά στοιχεία για το σχολικό έτος 2001-2002 ταιριάζει, νομίζουμε, απόλυτα η εύστοχη διαπίστωση που έχει κάνει η Μ. Ηλιού πως «όταν η ισότητα επιτυγχάνεται πραγματικά, δε χρησιμεύει πια πολύ....οι πόρτες δεν ανοίγουν για τις γυναίκες παρά μόνο στο μέτρο που ο ανδρικός πληθυσμός κατόρθωσε να προωθηθεί σε μεγάλο βαθμό στις αντίστοιχες εκπαιδευτικές δομές» (Ηλιού, 1988: 204). Αυτό, αν θέλαμε να το διατυπώσουμε διαφορετικά, θα λέγαμε ότι η ανισότητα και η κοινωνική διάκριση ως προς τον παράγοντα φύλο αμβλύνεται ή ανατρέπεται σε ορισμένους τομείς, όταν δε διακυβεύεται η κατανομή προνομίων και εξουσίας.

1.5.1.β. Η κατά φύλο κατανομή των εκπαιδευτικών της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης στο Γυμνάσιο και στο Ενιαίο Λύκειο

Όπως ήδη αναφέρθηκε προηγουμένως, ο πίνακας 1.5 μας επιτρέπει να μελετήσουμε μια άλλη πτυχή διαφοροποίησης των γυναικών και των ανδρών εκπαιδευτικών της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης. Τη διαφοροποίηση αναφορικά με

τον κύκλο της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης που οι γυναίκες εκπαιδευτικοί τείνουν να συγκεντρώνονται.

Τα δεδομένα, λοιπόν, του πίνακα 1.5 έτσι όπως παρατίθεται παραπάνω, μας πληροφορούν ότι οι καθηγήτριες τοποθετούνται για να διδάξουν στο Γυμνάσιο σε πολύ μεγαλύτερο ποσοστό από ό,τι στο Ενιαίο Λύκειο. Συγκεκριμένα, το ποσοστό των καθηγητριών στο Γυμνάσιο ανέρχεται στο 65%, ενώ στο Ενιαίο Λύκειο περιορίζεται στο 49%. Αντίθετα, το ποσοστό των καθηγητών στο Γυμνάσιο φτάνει μόλις στο 35%, ενώ στο Ενιαίο Λύκειο ανέρχεται στο 51%. Αντίθετα, δηλαδή, με τις καθηγήτριες, οι καθηγητές τοποθετούνται για να διδάξουν στο Ενιαίο Λύκειο μάλλον παρά στο Γυμνάσιο.

Στον ίδιο πίνακα, ακόμη, παρατηρούμε ότι στο Γυμνάσιο η διαφορά των ποσοστών ανάμεσα στους άνδρες και στις γυναίκες εκπαιδευτικούς ανέρχεται στις 30 ποσοστιαίες μονάδες, ενώ στο Ενιαίο Λύκειο είναι μόλις 2 μονάδες. Η μικρή διαφορά των ποσοστών ανάμεσα στους καθηγητές και στις καθηγήτριες στο Ενιαίο Λύκειο είναι πιθανό να οφείλεται στο μεγαλύτερο αριθμό κενών οργανικών θέσεων στο Ενιαίο Λύκειο εξαιτίας της τάσης των καθηγητριών του Ενιαίου Λυκείου είτε να μετακινούνται στο Γυμνάσιο, όταν μετά από δέκα ή δεκαπέντε χρόνια υπηρεσίας τους δίδεται το δικαίωμα βελτίωσης της θέσης τους, είτε να συνταξιοδοτούνται πρώιμα λόγω του φόρτου εργασίας που συνεπάγεται η διδασκαλία στο Ενιαίο Λύκειο (Μαραγκουδάκη, 2001). Διαμορφώνεται, λοιπόν, μια κατάσταση όπου οι οργανικές θέσεις στο Γυμνάσιο είναι ήδη κατειλημμένες, ενώ δημιουργούνται πολλά κενά οργανικών θέσεων στο Ενιαίο Λύκειο. Στις κενές αυτές οργανικές θέσεις στο Ενιαίο Λύκειο τοποθετούνται, χωρίς περιθώρια επιλογής, οι νεοδιοριζόμενες καθηγήτριες, οι οποίες είναι περισσότερες των καθηγητών είτε εξαιτίας του μεγαλύτερου ποσοστού συγκέντρωσης στις καθηγητικές σχολές, είτε της μη αποδοχής του διορισμού από τους συναδέλφους τους άνδρες. Οι λόγοι αυτοί μεμονωμένα ή συνδυαστικά είναι πολύ πιθανό να συμβάλουν στη μείωση της διαφοράς των ποσοστών.

Η άνιση αυτή κατανομή των ανδρών και των γυναικών στο Γυμνάσιο και στο Ενιαίο Λύκειο συνιστά ένα ζήτημα στο βαθμό που δεχόμαστε ότι το κύρος και το γόητρο των διδασκόντων είναι ανάλογο προς την ηλικία των μαθητών/-τριών και γενικά ανάλογο προς τη θέση της εκπαιδευτικής βαθμίδας στην οργανωτική πυραμίδα του εκπαιδευτικού συστήματος. Όπως υποστηρίζεται, όσο μεγαλύτερη είναι η ηλικία των διδασκόμενων και όσο υψηλότερη είναι η εκπαιδευτική βαθμίδα, τόσο περισσότερο εξειδικευμένα είναι η παρεχόμενη γνώση. Κατ' επέκταση, οι εκπαιδευτικοί παίζουν καθοριστικό ρόλο στην πρόσβαση των μαθητών/-τριών στη γνώση, που ανταποκρίνεται στα ενδιαφέροντα, στις φιλοδοξίες τους και γενικά είναι απαραίτητη για τη συνέχιση των σπουδών ή την απόκτηση τίτλου σπουδών.

Επιπλέον, όσο ανώτερη είναι η βαθμίδα της εκπαίδευσης, τόσο ο τίτλος σπουδών που παρέχει, έχει μεγαλύτερη ανταλλακτική αξία στην αγορά εργασίας. Όλα τα παραπάνω έχουν τις προεκτάσεις τους στο κύρος, το γόητρο και την εξουσία των εκπαιδευτικών, τόσο ανάμεσα στο μαθητικό πληθυσμό, όσο και στον ευρύτερο κοινωνικό περίγυρο (Evetts, 1990).

Έτσι, θα μπορούσαμε να πούμε ότι πέρα από το γεγονός ότι η πρόσβαση των γυναικών εκπαιδευτικών στο επάγγελμα αυξάνεται σε μια συγκυρία κοινωνικής υποβάθμισής του, η θέση τους είναι παραπέρα υποβαθμισμένη στο εσωτερικό του εκπαιδευτικού συστήματος, καθώς οι γυναίκες εκπαιδευτικοί με δείκτη την κατανομή τους σε Γυμνάσια – Ενιαία Λύκεια παρουσιάζονται να έχουν περιορισμένο κύρος, γόητρο και εξουσία συγκριτικά με τους άνδρες συναδέλφους τους.

Βέβαια, η κατανομή των φύλων στους δύο αυτούς κύκλους δεν προσδιορίζεται από θεσμικές ρυθμίσεις ή υπουργικές εγκυκλίους. Από την άποψη αυτή, τα υψηλότερα ποσοστά καθηγητριών στο Γυμνάσιο προβάλλονται συνήθως ως συνέπεια προσωπικής τους επιλογής και προτίμησης ή/και απόφασης του αρμόδιου διοικητικού οργάνου (ΠΥΣΔΕ). Βέβαια, ακόμα και οι προσωπικές επιλογές ή προτιμήσεις ή και διοικητικές αποφάσεις δεν είναι δυνατόν παρά να είναι στον ένα ή τον άλλο βαθμό κοινωνικά προσδιορισμένες. Κάτω από αυτές τις προϋποθέσεις, η κατάσταση που αποτυπώνεται αναφορικά με την κατανομή των εκπαιδευτικών με βάση το φύλο στο εσωτερικό της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης είναι δυνατό να εξηγηθεί, αν λάβουμε υπόψη τα ακόλουθα:

1. Υπάρχει μια πλατιά διαδεδομένη αντίληψη, σύμφωνα με την οποία η διδασκαλία στο Ενιαίο Λύκειο συγκριτικά με τη διδασκαλία στο Γυμνάσιο δεν έχει υψηλό βαθμό συμβατότητας με τον παγιωμένο κοινωνικό ρόλο των γυναικών στο χώρο της οικογένειας. Απαιτεί πολύωρη και συστηματική προετοιμασία, γεγονός που λειτουργεί αποτρεπτικά, τόσο για τα αρμόδια διοικητικά όργανα, όσο και κυρίως για τις ίδιες τις γυναίκες, δεδομένων των απαιτήσεων και των υποχρεώσεων που επιβάλλει ο παγιωμένος και παραδοσιακός ρόλος τους στην οικογένεια.
2. Οι άδειες απουσίας, μονοήμερες ή πολυήμερες, για την αντιμετώπιση των αναγκών και των υποχρεώσεων που επωμίζονται στο πλαίσιο του παραδοσιακού οικογενειακού τους ρόλου, π.χ. ασθένειες των οικείων, θεωρούνται ότι επηρεάζουν πιο δραματικά την εκπαιδευτική διαδικασία στο Ενιαίο Λύκειο συγκριτικά με το Γυμνάσιο. Οι ίδιες οι γυναίκες εκπαιδευτικοί, άλλωστε, συναισθανόμενες την ευθύνη που αναλαμβάνουν για την όσο το δυνατόν επαρκέστερη προετοιμασία των μαθητών/-τριών για τις απαιτήσεις των Πανελλαδικών Εξετάσεων, διστάζουν να τις ζητήσουν. Το γεγονός αυτό,

ενδεχομένως, να λειτουργεί αποτρεπτικά στις γυναίκες να αναλαμβάνουν εργασία στο Ενιαίο Λύκειο, καθώς στο πλαίσιο του παραδοσιακού οικογενειακού ρόλου τους, αναγκάζονται συχνά να καλύπτουν ανάγκες κοινωνικής πολιτικής.

3. Οι άνδρες εκπαιδευτικοί έχουν πολλούς λόγους να επιδιώκουν θέσεις στο Ενιαίο Λύκειο, εφόσον έτσι έχουν τη δυνατότητα να αξιοποιούν τόσο την προετοιμασία της διδακτέας ύλης, όσο και την επικοινωνία με τους μαθητές/-τριες στο πλαίσιο της τυπικής διδασκαλίας, για εξασφάλιση άτυπης και υψηλά αμειβόμενης διδασκαλίας (ιδιαίτερα μαθήματα). Αν λάβουμε, μάλιστα, υπόψη τις πολύ χαμηλές οικονομικές αποδοχές των εκπαιδευτικών, έτσι όπως αναδεικνύονται και δημοσιοποιούνται στο πλαίσιο των εκάστοτε απεργιακών κινητοποιήσεών τους, ιδιαίτερα μάλιστα κατά την τρίμηνη απεργία των εκπαιδευτικών κατά το σχολικό έτος 1999-00, μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι οι άτυπες αυτές μορφές μαθημάτων έχουν αποκτήσει τα χαρακτηριστικά μιας πρόσθετης αναγκαστικής απασχόλησης. Έτσι, από τη στιγμή που οι άνδρες δηλώνουν προτίμηση για το Ενιαίο Λύκειο επιλέγονται από τα αρμόδια θεσμικά όργανα. Θα ήταν ίσως ενδιαφέρον να γνωρίζουμε τα δεδομένα για τις δηλωμένες προτιμήσεις των γυναικών εκπαιδευτικών για να μπορούμε να εντοπίσουμε την έκταση και το βαθμό που συναντώνται οι προτιμήσεις των δύο φύλων με τις αποφάσεις των υπηρεσιακών οργάνων.
4. Οι εκπαιδευτικοί στο Ενιαίο Λύκειο είναι δυνατό να αντιμετωπίζουν συχνότερα από ό,τι στο Γυμνάσιο φαινόμενα ανυπακοής, απειθαρχίας και παραβατικότητας που οφείλονται σε ποικίλους λόγους, όπως π.χ. στην ηλικία των παιδιών, στην οργάνωση, δομή και λειτουργία του σχολείου, στην κόπωση και στο άγχος για τις Πανελλαδικές Εξετάσεις, στην έλλειψη ενδιαφέροντος για τα μαθήματα γενικής παιδείας κ.λπ. Είναι γεγονός ότι παραβατική ή «βίαιη» συμπεριφορά των μαθητών/-τριών στο σχολικό χώρο έχει αποτελέσει αντικείμενο προβληματισμού και μελέτης και έχουν επισημανθεί πολλά από τα γενεσιουργά αίτια της (Γκότοβος, 1988 και 1996· *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, 1995· Κυρίδης, 1999· Αρτινοπούλου, 2001). Ωστόσο, δε διαθέτουμε ερευνητικά δεδομένα για τις ενδεχόμενες διαφοροποιήσεις ως προς τη συχνότητα και τις μορφές έκφρασής τους ανάμεσα σε Γυμνάσιο και Λύκειο καθώς και για τη σχέση τους με τη μεταβλητή φύλο των διδασκόντων. Είναι πιθανόν οι γυναίκες εκπαιδευτικοί να είναι συχνότερα απ' ό,τι οι άνδρες αποδέκτες τέτοιων μορφών συμπεριφοράς εξαιτίας της εικόνας που τα παιδιά έχουν διαμορφώσει για το γυναικείο φύλο μέσα από τη διαδικασία κοινωνικοποίησής τους. Από άτυπες συζητήσεις που κάναμε με

εκπαιδευτικούς της Β'/θμιας Εκπαίδευσης προκύπτει πως η άσκηση ελέγχου και καταστολής τέτοιων μορφών συμπεριφοράς συχνά απαιτεί πρακτικές και μορφές παρέμβασης που και οι ίδιες οι καθηγήτριες διστάζουν να εφαρμόσουν, επειδή απάδουν προς το γυναικείο στερεότυπο, που έχουν εσωτερικεύσει και αφομοιώσει μέσα από τη διαδικασία κοινωνικοποίησής τους, αλλά και ούτε γίνονται αποδεκτές από τη σχολική κοινότητα, όταν το επιχειρούν, ακριβώς για τον ίδιο λόγο. Τα υπόλοιπα, δηλαδή, μέλη της σχολικής κοινότητας αλλά και γενικότερα ο ευρύτερος κοινωνικός περίγυρος, εξαιτίας του κυρίαρχου γυναικείου στερεοτύπου, είναι πολύ πιθανό να κρίνουν αυστηρά ή να απορρίπτουν «σκληρές» μορφές ελέγχου παραβατικών μορφών συμπεριφοράς των μαθητών/-τριών από την πλευρά των γυναικών εκπαιδευτικών. Έτσι, τόσο οι προσωπικές «προτιμήσεις» γυναικών και ανδρών εκπαιδευτικών, όσο και οι αποφάσεις των αρμοδίων οργάνων ενδεχομένως να διαμορφώνονται στο πλαίσιο αυτών των κυρίαρχων αντιλήψεων και στερεοτύπων για το ανδρικό και το γυναικείο φύλο.

1.5.2. Κατανομή των εκπαιδευτικών της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης κατά φύλο και ειδικότητα

Η κατανομή των εκπαιδευτικών που διδάσκουν στα σχολεία των δύο κύκλων της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης κατά το σχολικό έτος 2001-2002 στις διάφορες ειδικότητες εξακολουθεί να εμφανίζει τις γνωστές και από προηγούμενες μελέτες διαπιστωμένες ιδιοτυπίες. Η διαπίστωση αυτή αποτυπώνεται σαφέστατα στα σχετικά στατιστικά στοιχεία. Οι πίνακες που παραθέτουμε παρουσιάζουν τα σχετικά στατιστικά στοιχεία για την κατανομή των εκπαιδευτικών κατά ειδικότητα και φύλο στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση συνολικά (Πιν.4.2) και μεμονωμένα για το Γυμνάσιο (Πιν.4.3) και για το Ενιαίο Λύκειο (4.4.).

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.6.: Κατανομή των Εκπαιδευτικών κατά ειδικότητα και φύλο στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση

ΕΙΔΙΚΟΤΗΤΕΣ	ΣΥΝΟΛΟ	ΑΝΔΡΕΣ		ΓΥΝΑΙΚΕΣ	
		ΑΡΙΘΜΟΣ	ΠΟΣΟΣΤΟ	ΑΡΙΘΜΟΣ	ΠΟΣΟΣΤΟ
ΘΕΟΛΟΓΟΙ	2926	1516	52%	1410	48%
ΦΙΛΟΛΟΓΟΙ	17080	3571	21%	13509	79%
ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΟΙ	7656	5645	74%	2011	26%
ΦΥΣΙΚΟΙ κ.τ.λ.	7484	5051	68%	2433	32%

ΓΑΛΛΙΚΗΣ	2518	143	6%	2375	94%
ΑΓΓΛΙΚΗΣ	3404	348	10%	3056	90%
ΓΕΡΜΑΝΙΚΗΣ	601	84	14%	517	86%
ΙΤΑΛΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ	10	5	50%	5	50%
ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΩΝ	755	270	36%	485	64%
ΟΙΚΟΝΟΜΟΛΟΓΟΙ	727	355	49%	372	51%
ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΟΙ	607	188	31%	419	69%
ΦΥΣΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ	3658	2344	64%	1314	36%
ΜΗΧΑΝΙΚΟΙ	335	210	63%	125	37%
ΝΟΜΙΚΟΙ	426	106	25%	320	75%
ΙΑΤΡΟΙ ΓΕΩΠΟΝΟΙ	273	131	48%	142	52%
ΟΙΚΙΑΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜ.	843	43	5%	800	95%
ΜΟΥΣΙΚΟΙ	1167	451	39%	716	61%
ΤΕΧΝΟΛΟΓΟΙ	491	299	61%	192	39%
ΠΤΥΧΙΟΥΧΟΙ ΛΟΙΠΩΝ ΤΜΗΜ.	147	64	44%	83	56%
ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗΣ Α.Ε.Ι.	1584	878	55%	706	44%
ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗΣ Τ.Ε.Ι.	297	190	64%	107	36%
ΤΜΗΜΑΤΟΣ Τ.Ε.Λ - Ε.Π.Λ.	1	0	0%	1	100%
ΤΕΧΝΙΤΕΣ	0	0	0%	0	0%
ΣΥΝΟΛΟ:	52990	21892	41%	31098	59%

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.7: Κατανομή των εκπαιδευτικών Γυμνασίου, κατά φύλο και ειδικότητα

ΕΙΔΙΚΟΤΗΤΕΣ	ΣΥΝΟΛΟ	ΑΝΔΡΕΣ		ΓΥΝΑΙΚΕΣ	
		ΑΡΙΘΜΟΣ	ΠΟΣ. %	ΑΡΙΘΜΟΣ	ΠΟΣ. %
ΘΕΟΛΟΓΟΙ	1890	927	49%	963	51%
ΦΙΛΟΛΟΓΟΙ	9882	1539	16%	8343	84%
ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΟΙ	3880	2478	64%	1402	36%
ΦΥΣΙΚΟΙ κ.τ.λ.	3990	2331	58%	1659	42%
ΓΑΛΛΙΚΗΣ	2115	116	5%	1999	95%
ΑΓΓΛΙΚΗΣ	2176	203	9%	1973	91%

ΓΕΡΜΑΝΙΚΗΣ	564	80	14%	484	86%
ΙΤΑΛΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ	7	4	57%	3	43%
ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΩΝ	708	253	36%	455	64%
ΟΙΚΟΝΟΜΟΛΟΓΟΙ	30	15	50%	15	50%
ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΟΙ	180	60	33%	120	67%
ΦΥΣΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ	2558	1634	64%	924	36%
ΜΗΧΑΝΙΚΟΙ	178	110	62%	68	38%
ΝΟΜΙΚΟΙ	151	29	19%	122	81%
ΙΑΤΡΟΙ ΓΕΩΠΟΝΟΙ	189	80	42%	109	58%
ΟΙΚΙΑΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜ.	840	42	5%	798	95%
ΜΟΥΣΙΚΟΙ	1120	424	38%	696	62%
ΤΕΧΝΟΛΟΓΟΙ	441	268	61%	173	39%
ΠΤΥΧΙΟΥΧΟΙ ΛΟΙΠΩΝ ΤΜΗΜ.	135	63	47%	72	53%
ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗΣ Α.Ε.Ι.	967	499	52%	468	48%
ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗΣ Τ.Ε.Ι.	168	108	64%	60	36%
ΤΜΗΜΑΤΟΣ Τ.Ε.Λ - Ε.Π.Λ.	1	0	0%	1	100%
ΤΕΧΝΙΤΕΣ	0	0	0%	0	0%
ΣΥΝΟΛΟ	32170	11263	35%	20907	65%

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.8: Κατανομή των εκπαιδευτικών του Ενιαίου Λυκείου, κατά φύλο και ειδικότητα

ΕΙΔΙΚΟΤΗΤΕΣ	ΣΥΝΟΛΟ	ΑΝΔΡΕΣ		ΓΥΝΑΙΚΕΣ	
ΘΕΟΛΟΓΟΙ	1036	589	57%	447	43%
ΦΙΛΟΛΟΓΟΙ	7198	2032	28%	5166	72%
ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΟΙ	3776	3167	84%	609	16%
ΦΥΣΙΚΟΙ κ.τ.λ.	3494	2720	78%	774	22%
ΓΑΛΛΙΚΗΣ	403	27	7%	376	93%
ΑΓΓΛΙΚΗΣ	1228	145	12%	1083	88%
ΓΕΡΜΑΝΙΚΗΣ	37	4	11%	33	89%
ΙΤΑΛΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ	3	1	33%	2	67%

ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΩΝ	47	17	36%	30	64%
ΟΙΚΟΝΟΜΟΛΟΓΟΙ	697	340	49%	357	51%
ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΟΙ	427	128	30%	299	70%
ΦΥΣΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ	1100	710	65%	390	35%
ΜΗΧΑΝΙΚΟΙ	157	100	64%	57	36%
ΝΟΜΙΚΟΙ	275	77	28%	198	72%
ΙΑΤΡΟΙ ΓΕΩΠΟΝΟΙ	84	51	61%	33	39%
ΟΙΚΙΑΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜ.	3	1	33%	2	67%
ΜΟΥΣΙΚΟΙ	47	27	57%	20	43%
ΤΕΧΝΟΛΟΓΟΙ	50	31	62%	19	38%
ΠΤΥΧΙΟΥΧΟΙ ΛΟΙΠΩΝ ΤΜΗΜ.	12	1	8%	11	92%
ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗΣ Α.Ε.Ι.	617	379	61%	238	39%
ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗΣ Τ.Ε.Ι.	129	82	64%	47	36%
ΤΜΗΜΑΤΟΣ Τ.Ε.Λ - Ε.Π.Λ.	0	0	0%	0	0%
ΤΕΧΝΙΤΕΣ	0	0	0%	0	0%
ΣΥΝΟΛΟ:	20820	10629	51%	10191	49%

Η επισκόπηση των πινάκων 1.6, 1.7, και 1.8 μας πληροφορεί ότι το φύλο επιμένει να προσδιορίζει σχεδόν ασφυκτικά την κατανομή των εκπαιδευτικών στις διάφορες ειδικότητες. Όπως διαβάζουμε στον πίνακα 1.6 οι γυναίκες εκπαιδευτικοί αποτελούν τη συντριπτική πλειοψηφία των φιλόλογων, των κοινωνιολόγων, και τέλος των εκπαιδευτικών που διδάσκουν το μάθημα των τεχνικών και της μουσικής. Σε ό,τι αφορά τη διδασκαλία των ξένων γλωσσών και της οικιακής οικονομίας, η πλειοψηφία τους είναι σχεδόν απόλυτη. Συγκριτικά με αυτά, το ποσοστό τους παρουσιάζεται σημαντικά περιορισμένο στις ειδικότητες των μαθηματικών, των τεχνολόγων, πληροφορικής Τ.Ε.Ι. και Α.Ε.Ι. και τέλος των φυσικών, χημικών, βιολόγων κ.λπ. Διαπιστώνουμε, δηλαδή, και στο επίπεδο των εκπαιδευτικών μια βαθιά τομή με βάση το φύλο σε ό,τι αφορά τη διεκπεραίωση της διδασκαλίας των μαθημάτων θεωρητικής και θετικής κατεύθυνσης. Η διαπίστωση αυτή αποτελεί την αναμενόμενη απόληξη ή αλλιώς αντανάκλαση της επιλογής σπουδών, που πραγματοποιούν τα αγόρια και τα κορίτσια στα διάφορα κομβικά σημεία της εκπαιδευτικής τους πορείας, έτσι όπως τα καταγράψαμε σε όσα προηγήθηκαν. Το σημαντικό, ωστόσο, είναι ότι ταυτόχρονα εμπεριέχει πολλές πιθανότητες να συμβάλει σε μια ενδυνάμωση και παγίωσή τους.

Θεωρούμε σημαντικό να επισημάνουμε το υψηλό ποσοστό των καθηγητριών στην ειδικότητα των Νομικών. Όπως παρατηρούμε στον πίνακα 1.6, το ποσοστό τους ανέρχεται στις 75 ποσοστιαίες μονάδες, ενώ των ανδρών περιορίζεται στις 25. Αυτό μας επιτρέπει να υποστηρίξουμε ότι ακόμη και στις περιπτώσεις που το ποσοστό πρόσβασης των γυναικών σε παραδοσιακά ανδροκρατούμενες πανεπιστημιακές σχολές αυξάνει, όπως είδαμε να συμβαίνει με τη Νομική (Πιν.1.4), ωστόσο ως πτυχιούχοι αναζητούν εργασία στο χώρο της εκπαίδευσης σε πολύ υψηλότερα ποσοστά από ό,τι οι άνδρες συνάδελφοί τους. Τα ίδια ενδεχομένως θα μπορούσαμε να ισχυρισθούμε και για την ειδικότητα των Ιατρών, Γεωπόνων κ.λπ. στην οποία, όπως παρατηρούμε στον πίνακα 1.6, οι γυναίκες εκπαιδευτικοί εκπροσωπούνται με ποσοστό 52%.

Τα παραπάνω είναι νομίζουμε πολύ ενδεικτικά και αποκαλυπτικά της έλξης που ασκεί η εκπαίδευση ως εργασιακός χώρος στο γυναικείο φύλο. Αυτό είναι, βέβαια, ευεξήγητο μια και παραδοσιακά η εκπαίδευση ως χώρος εργασίας είναι σε πολύ μεγαλύτερο βαθμό εναρμονισμένος και συμβατός, τόσο με την κυρίαρχη συλλογική αντίληψη περί θηλυκότητας, όσο και κυρίως με τον παραδοσιακό ρόλο των γυναικών στο χώρο της οικογένειας συγκριτικά με τον άκρως ανταγωνιστικό χώρο της άσκησης ελεύθερου επαγγέλματος.

Ακόμη, η «επιστροφή» των Νομικών, των Ιατρών και Γεωπόνων γυναικών στην εκπαίδευση αναδεικνύει, νομίζουμε, σαφέστατα το βαθμό που η ανδροκεντρική και ανταγωνιστική δομή και οργάνωση του χώρου των ελεύθερων επαγγελμάτων σε συνδυασμό με το ρόλο των γυναικών στην οικογένεια, προσδιορίζουν καταλυτικά τόσο την επιλογή των σχολών βασικής κατάρτισης όσο και την επιλογή του πεδίου της επαγγελματικής δραστηριότητας. Με άλλα λόγια, οι γυναίκες ακόμη και αν υπερβούν ή «παρεκκλίνουν» από τα καθιερωμένα και επιτρεπτά για το φύλο τους στη νεανική τους ηλικία, όταν, δηλαδή, επιλέγουν τη Σχολή Βασικής Εκπαίδευσης σε μια επόμενη φάση της ζωής τους κατά τη σύνδεση εκπαίδευσης και απασχόλησης, μέσα από την άσκηση έμμεσων, αλλά ωστόσο ισχυρών κοινωνικών πιέσεων, εμφανίζουν σαφείς τάσεις «συμμόρφωσης» και «επιστροφής» σ' αυτά. Θα ήταν ίσως ενδιαφέρον να δούμε τη διακύμανση των ποσοστών στην ειδικότητα των μηχανικών, των τεχνολόγων και της πληροφορικής Τ.Ε.Ι. και Α.Ε.Ι. μελλοντικά.

Συνεκτιμώντας και συνοψίζοντας τα παραπάνω μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι οι γυναίκες εκπαιδευτικοί εξακολουθούν να διατηρούν την απόλυτη ή τη συντριπτική πλειοψηφία στις παραδοσιακά πολιτογραφημένες ως κατάλληλες για το φύλο τους ειδικότητες. Παράλληλα, εκπροσωπούνται είτε με υψηλά είτε με ίσα περίπου με τους άνδρες ποσοστά σε σχετικά πρόσφατα θεσμοθετημένες ειδικότητες στα σχολεία της Δευτεροβάθμιας. Οι συγκεκριμένες ειδικότητες, παρόλο που

προϋποθέτουν και συνδέονται με σπουδές σε παραδοσιακά ανδροκρατούμενες πανεπιστημιακές σχολές, όπως π.χ. Νομική, Ιατρική κ.λπ., ωστόσο το περιεχόμενο των σπουδών και κατ' επέκταση το περιεχόμενο της διδασκαλίας στην αντίστοιχη ειδικότητα δεν παύει να είναι σε μεγάλο βαθμό θεωρητικό.

1.6. Κατανομή των Εκπαιδευτικών της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης με βάση το Φύλο στη Διοικητική Ιεραρχία της Εκπαίδευσης

Οι διοικητικές θέσεις στο χώρο της εκπαίδευσης θα μας απασχολήσουν εδώ από την άποψη της εκπροσώπησης των εκπαιδευτικών των δύο φύλων. Σύμφωνα με όσα ισχύουν σήμερα οι διοικητικές θέσεις που προβλέπονται για τη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση είναι η Διεύθυνση και Υποδιεύθυνση των σχολικών μονάδων και η Διεύθυνση και τα Γραφεία Εκπαίδευσης στις νομαρχίες. Πρόσφατα και με βάση το ν. 2817/2000, άρθρο 14, παρ. 29 θεσμοθετήθηκε μια νέα θέση διοικητικού και παιδαγωγικού περιεχομένου σε επίπεδο περιφέρειας. Η θέση αυτή ονομάζεται Περιφερειακή Διεύθυνση της Εκπαίδευσης και σύμφωνα με το σχετικό νόμο προβλέπονται 13 θέσεις, όσες δηλαδή οι εκπαιδευτικές περιφέρειες της χώρας.

Παράλληλα, όπως είναι γνωστό, έχει θεσμοθετηθεί η θέση του Σχολικού Συμβούλου σε επίπεδο νομαρχιών. Βέβαια, το έργο και οι αρμοδιότητες του Σχολικού Συμβούλου δεν είναι διοικητικού, αλλά παιδαγωγικού περιεχομένου. Ο ρόλος, δηλαδή, των Σχολικών Συμβούλων είναι υποστηρικτικός και καθοδηγητικός του διδακτικού έργου των εκπαιδευτικών της τάξης (Ανδρέου, 1986). Παρόλα αυτά, ωστόσο, οι Σχολικοί Σύμβουλοι δεν παύουν να θεωρούνται και να είναι στελέχη στο χώρο της εκπαίδευσης. Για το λόγο ακριβώς αυτό θα ασχοληθούμε με τα στατιστικά στοιχεία και για τη θέση αυτή.

Η πλήρωση των διοικητικών αυτών θέσεων, καθώς και της θέσης του Σχολικού Συμβούλου γίνεται μετά από μια διαδικασία επιλογής, η οποία προκειμένου για τη Διεύθυνση και την Υποδιεύθυνση των σχολικών μονάδων γίνεται κάθε δύο χρόνια, ενώ για τη Διεύθυνση και τα Γραφεία Εκπαίδευσης καθώς και για τη θέση του Σχολικού Συμβούλου γίνεται κάθε τέσσερα χρόνια. Κατά τη χρονική περίοδο συγγραφής της μελέτης αυτής η διαδικασία επιλογής διοικητικών στελεχών για τα επόμενα χρόνια βρίσκεται σε εξέλιξη. Όπως μας πληροφόρησαν από το αρμόδιο γραφείο του ΥΠΕΠΘ τα στατιστικά στοιχεία για όλες τις θέσεις των στελεχών δεν ήταν έτοιμα για δημοσιοποίηση. Αυτά που ήταν δημοσιεύσιμα και μας διατέθηκαν αφορούν στην Περιφερειακή Διεύθυνση της Εκπαίδευσης και τη Διεύθυνση / Γραφεία της Δευτεροβάθμιας.

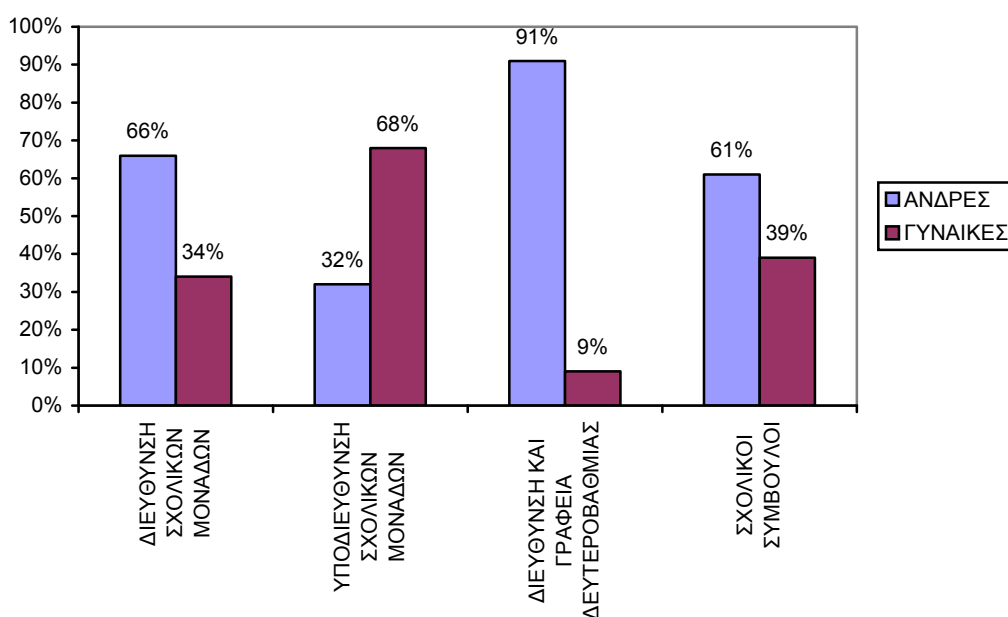
Στον πίνακα που ακολουθεί αμέσως παρακάτω θα παραθέσουμε τα σχετικά στατιστικά στοιχεία έτσι όπως ίσχυαν κατά τη σχολική χρονιά 2001-02. Στη συνέχεια σε άλλο πίνακα θα παραθέσουμε τα σχετικά στοιχεία για τις Διευθύνσεις και τα Γραφεία της Δευτεροβάθμιας έτσι όπως προέκυψαν στις τρεις τελευταίες διαδοχικές διαδικασίες επιλογής, δηλαδή τις χρονιές 1994, 1998 και τέλος την πολύ πρόσφατη του 2002. Αυτό θα μας επιτρέψει να παρακολουθήσουμε τις αλλαγές ή τις συνέχειες που έχουν σημειωθεί στην εκπροσώπηση των γυναικών εκπαιδευτικών σε θέσεις διοικητικών στελεχών στο χώρο εργασίας τους κατά το χρονικό αυτό διάστημα.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.9.: Κατανομή των εκπαιδευτικών με βάση το φύλο στη διοικητική ιεραρχία της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης

ΘΕΣΕΙΣ	ΣΥΝΟΛΟ	ΑΝΔΡΕΣ		ΓΥΝΑΙΚΕΣ	
		ΑΡΙΘΜΟΣ	ΠΟΣΟΣΤΟ	ΑΡΙΘΜΟΣ	ΠΟΣΟΣΤΟ
ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΜΟΝΑΔΩΝ	2480	1639	66%	841	34%
ΥΠΟΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΜΟΝΑΔΩΝ	1367	448	32%	928	68%
ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΚΑΙ ΓΡΑΦΕΙΑ ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑΣ	180	163	91%	17	9%
ΣΧΟΛΙΚΟΙ ΣΥΜΒΟΥΛΟΙ	140	86	61%	54	39%
ΣΥΝΟΛΟ	4176	2336	56%	1840	44%

Πηγή. Γενική Διεύθυνση Διοίκησης Π.Ε.Κ.Δ.Ε. του ΥΠ.Ε.Π.Θ.

ΓΡΑΦΗΜΑ 1.5.

Η επισκόπηση του Πίνακα 1.9 μας δείχνει ότι στη μόνη διοικητική θέση, στην οποία οι γυναίκες εκπαιδευτικοί της Δευτεροβάθμιας εκπροσωπούνται με υψηλά ποσοστά, είναι η θέση της Υποδιευθύντριας σχολικών μονάδων. Η θέση αυτή είναι η μόνη που οι γυναίκες εκπαιδευτικοί εκπροσωπούνται με ποσοστό υψηλότερο από εκείνο των ανδρών. Συγκεκριμένα, το ποσοστό των Υποδιευθυντριών των σχολικών μονάδων ανέρχεται στις 68 ποσοστιαίες μονάδες, ενώ των Υποδιευθυντών φθάνει μόλις στις 32. Στις υπόλοιπες διοικητικές θέσεις, καθώς και στις θέσεις του Σχολικού Συμβούλου, τα ποσοστά παρουσίας των καθηγητριών υπολείπονται κατά πολύ των ανδρών συναδέλφων τους. Ιδιαίτερα, βέβαια, χαμηλό είναι το ποσοστό των γυναικών εκπαιδευτικών στη θέση της Διεύθυνσης και των Γραφείων της Δευτεροβάθμιας. Συγκεκριμένα, το ποσοστό των γυναικών εκπαιδευτικών περιορίζεται μόλις στις 10 ποσοστιαίες μονάδες, ενώ των ανδρών ανέρχεται στις 90. Αντίθετα με τα χαμηλά ποσοστά εκπροσώπησης των καθηγητριών στη Διεύθυνση των σχολικών μονάδων, αλλά ιδιαίτερα στις θέσεις Διευθυντριών Διεύθυνσης και Προϊσταμένων Γραφείων της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, η εκπροσώπησή τους στη θέση του Σχολικού Συμβούλου παρουσιάζει σαφώς καλύτερη εικόνα.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.10: Κατανομή των εκπαιδευτικών με βάση το φύλο στη Διεύθυνση και τα Γραφεία της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης σε τρεις διαδοχικές επιλογές

	ΣΥΝΟΛΟ	ΑΝΔΡΕΣ		ΓΥΝΑΙΚΕΣ	
1994-95	194	184	95%	10	5%
1998-99	180	163	91%	17	9%
2002-03	207	184	89%	23	11%

Όπως βλέπουμε στον πίνακα 1.10 στην τελευταία επιλογή Διευθυντών Διεύθυνσης και Προϊσταμένων Γραφείου για τη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση η εκπροσώπηση των γυναικών παρουσιάζει καλύτερη εικόνα συγκριτικά με τα προηγούμενα χρόνια. Συγκεκριμένα σε σχέση με τα δεδομένα της επιλογής του 1998 παρουσιάζει αύξηση δύο ποσοστιαίων μονάδων και σε σχέση με το 1994 η αύξηση του ποσοστού είναι λίγο μεγαλύτερη από το διπλάσιο. Παρόλα αυτά, ωστόσο, δεν παύει να διατηρείται σε πολύ χαμηλότερα επίπεδα συγκριτικά με το ποσοστό των ανδρών.

Σε ό,τι αφορά στις πρόσφατα θεσμοθετημένες θέσεις για την Περιφερειακή Διεύθυνση της Εκπαίδευσης αξίζει να αναφέρουμε ότι και στις 13 προβλεπόμενες θέσεις επιλέχτηκαν άνδρες.

Με βάση τα πιο πάνω δεδομένα οδηγούμαστε στα ακόλουθα συμπεράσματα:

- α) Οι γυναίκες εκπαιδευτικοί συγκριτικά με τους άνδρες υποεκπροσωπούνται σε θέσεις διοικητικής ευθύνης στο χώρο εργασίας τους, με μοναδική εξαίρεση τη θέση της Υποδιεύθυνσης σχολικών μονάδων. Η θέση αυτή βρίσκεται στο κατώτατο σημείο της βάσης της πυραμίδας της διοικητικής ιεραρχίας της εκπαίδευσης, έχει περιορισμένες αρμοδιότητες και κατά συνέπεια χαμηλό κοινωνικό γόητρο και κύρος.
- β) Σε ό,τι αφορά στις θέσεις στελεχών της εκπαίδευσης σε νομαρχιακό επίπεδο, οι γυναίκες αποτελούν τη συντριπτική μειοψηφία στις θέσεις στελεχών με διοικητικές ευθύνες και αρμοδιότητες. Συγκριτικά με τις θέσεις αυτές, η παρουσία των γυναικών σε θέσεις στελεχών Σχολικού Συμβούλου, χωρίς να παύει να είναι πολύ πιο περιορισμένη από των ανδρών, παρουσιάζει καλύτερη εικόνα.
- γ) Τα ποσοστά εκπροσώπησης των γυναικών εκπαιδευτικών στις πιο πάνω θέσεις παρουσιάζονται βελτιωμένα συγκριτικά με εκείνα των αρχών της δεκαετίας του '90, έτσι όπως διαπιστώθηκαν σε προηγούμενη σχετική μελέτη μας (Μαραγκουδάκη, 1997). Δεν παύουν, ωστόσο, να διατηρούνται χαμηλά.

Αν συνεκτιμήσουμε την αριθμητική υπεροχή των καθηγητριών έναντι των καθηγητών στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση, τότε μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι οι γυναίκες εξακολουθούν να αποτελούν την *αποκλεισμένη πλειοψηφία* από τη διοικητική ιεραρχία του εκπαιδευτικού συστήματος. Ανάλογη διαπίστωση ισχύει και για τις θέσεις Σχολικού Συμβούλου. Όπως έχουμε αναφέρει στην προαναφερθείσα σχετική μελέτη μας, μια προσπάθεια απεικόνισης του αποκλεισμού των γυναικών εκπαιδευτικών από τις θέσεις διοικητικών και συμβουλευτικών στελεχών της εκπαίδευσης θα μας έδειχνε τις καθηγήτριες κάτω από μία γυάλινη οροφή, η οποία τους επιτρέπει να βλέπουν τις συγκεκριμένες θέσεις, αλλά τις εμποδίζει να τις καταλάβουν.

Βέβαια, όπως είναι ευρύτερα γνωστό και όπως υποστηρίζεται σε σχετικές μελέτες, (Ανδρέου & Παπακωνσταντίνου, 1994) το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα είναι συγκεντρωτικό και γραφειοκρατικό. Έτσι, τα διοικητικά στελέχη τόσο σε νομαρχιακό επίπεδο, όσο και σε επίπεδο σχολικών μονάδων θα μπορούσε να υποστηριχτεί ότι είναι οι εκτελεστές και οι ελεγκτές της υλοποίησης των αποφάσεων του αρμόδιου υπουργείου σχετικά με την εκπαιδευτική διαδικασία στα σχολεία των διαφόρων βαθμίδων της εκπαίδευσης. Ωστόσο, για τους/τις κατόχους των διοικητικών αυτών θέσεων προβλέπονται αρκετές αρμοδιότητες και δυνατότητες λήψης αποφάσεων, όπως π.χ. η τοποθέτηση των νεοδιόριστων εκπαιδευτικών, οι μεταθέσεις και οι αποσπάσεις των εκπαιδευτικών κ.λπ., και βέβαια προβλέπεται ένα

οικονομικό επίδομα. Έτσι, θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι οι κάτοχοι των διοικητικών αυτών θέσεων έχουν μεγαλύτερη εξουσία, γόητρο και κύρος συγκριτικά με τους/τις εκπαιδευτικούς της τάξης τόσο μέσα στην εκπαιδευτική κοινότητα, όσο και στον ευρύτερο κοινωνικό χώρο.

Το σχετικό ζήτημα είναι αποκαλυπτικό αν λάβουμε υπόψη δύο παραμέτρους: α) οι γυναίκες εκπαιδευτικοί συγκροτούν την πολυπληθέστερη ομάδα εκπαιδευτικών της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, και β) ότι ένας σημαντικός αριθμός των καθηγητριών, σύμφωνα με τα σχετικά στατιστικά στοιχεία (Μαραγκουδάκη, 2001) κατέχει μεταπτυχιακούς τίτλους σπουδών ή δεύτερο πτυχίο, τα οποία, σύμφωνα με το ισχύον θεσμικό πλαίσιο για την επιλογή διοικητικών στελεχών, μοριοδοτούνται και μάλιστα υψηλά. Έτσι, οι γυναίκες εκπαιδευτικοί δε φαίνεται να στερούνται τυπικών προσόντων για τη διεκδίκηση και εξασφάλιση διοικητικών θέσεων. Δεδομένου, μάλιστα, ότι δεν υπάρχουν θεσμικοί περιορισμοί για την πρόσβασή τους στις θέσεις αυτές, είναι δυνατό να υποστηριχθεί η άποψη ότι ο αποκλεισμός των γυναικών είναι προσωπική τους επιλογή. Μια τέτοια άποψη που διατυπωνόταν σε παλαιότερες σχετικές μελέτες, ελέγχεται, όπως είναι φανερό, ως ανεπαρκής και εφησυχαστική.² Ελέγχεται ακόμη και για το ότι προωθεί πρακτικές “ενοχοποίησης του θύματος” επειδή ακριβώς υποκειμενικοποιεί τις αντικειμενικές συνθήκες και αποδίδει την ευθύνη του όλου ζητήματος στις ίδιες τις γυναίκες. Ακόμη, μια τέτοια άποψη αποδυναμώνεται με βάση πρόσφατα ερευνητικά δεδομένα, τα οποία συγκλίνουν στη διαπίστωση ότι και ο αποκλεισμός των γυναικών από θέσεις διοικητικών στελεχών προσδιορίζεται κοινωνικά από τις ακόλουθες παραμέτρους:

1. Την απουσία ευκαιριών για εξοικείωση των γυναικών με το γραφειοκρατικό και τεχνικιστικό περιεχόμενο των καθηκόντων και αρμοδιοτήτων των διοικητικών θέσεων.
2. Τις συλλογικές κοινωνικές αναπαραστάσεις, οι οποίες ταυτίζουν τις διοικητικές θέσεις με το ανδρικό πρότυπο.
3. Τα ιδιαίτερα προβλήματα που αντιμετωπίζουν συνήθως οι γυναίκες που κατέχουν διοικητικές θέσεις, ακριβώς εξαιτίας των συλλογικών αυτών κοινωνικών νοοτροπιών.
4. Την ασυμβατότητα των υποχρεώσεων, που δημιουργούν οι θέσεις διοικητικής ευθύνης, με εκείνες που έχουν οι γυναίκες στο χώρο της οικογένειας, και τέλος
5. Τον κυβερνητικό παρεμβατισμό και τον ασφυκτικό έλεγχο της στελέχωσης των διοικητικών υπηρεσιών της Εκπαίδευσης από το εκάστοτε κυβερνών κόμμα.

² Για μια επισκόπηση των σχετικών θεωρητικών και εμπειρικών μελετών βλ Μαραγκουδάκη (1997)

Εκτός από το σαφή κοινωνικό προσδιορισμό, αξίζει να επισημανθεί ότι ο συγκεκριμένος αποκλεισμός συνιστά ένα σημαντικό ζήτημα με πολλές προεκτάσεις και με πολλούς αποδέκτες. Αφορά τις ίδιες τις γυναίκες εκπαιδευτικούς, οι οποίες αποκλείονται από τα κέντρα λήψης αποφάσεων στο χώρο απασχόλησής τους. Στερούνται τη δυνατότητα να ενθαρρύνουν και να στηρίζουν άλλες γυναίκες συναδέλφους, να έχουν ως στόχο την προαγωγή σε διοικητικές θέσεις. Το πιο βασικό είναι τελικά ότι οι γυναίκες εκπαιδευτικοί εργάζονται κάτω από την εξουσία και τον έλεγχο του ανδρικού φύλου. Αφορά ακόμη τους/τις μαθητές/-τριες, που κατά τη διάρκεια της φοίτησής τους στη γενική Εκπαίδευση δεν έχουν την ευκαιρία να συνεργάζονται με γυναίκες σε θέσεις εξουσίας, κύρους και ελέγχου, με αποτέλεσμα να το δέχονται ως κάτι το σύνηθες και το μη εξαιρετικό. Μάλιστα, οι συνέπειες είναι ιδιαίτερα αρνητικές για τα κορίτσια, τα οποία δεν ενθαρρύνονται να συμπεριλαμβάνουν στους στόχους τους τη διεκδίκηση διοικητικών θέσεων στο χώρο της μελλοντικής απασχόλησής τους.

Έτσι, παρόλο που η πρόσβαση των κοριτσιών στην Ανώτατη Εκπαίδευση από άκρως ελιτίστικη και περιορισμένη έχει γίνει διευρυμένη, οι σχετικές κοινωνικές οριοθετήσεις για την καταλληλότητα των θεωρητικών σπουδών για τα κορίτσια, έχουν παραμείνει ως ένα μεγάλο βαθμό σταθερές. Καθοριστική συμβολή στη σταθερότητα αυτής της τάσης, σύμφωνα με τη σχετική βιβλιογραφία, φαίνεται να έχουν οι προσδοκίες τόσο των γονέων, όσο και ιδιαίτερα βέβαια των ίδιων των εκπαιδευτικών.(Barrett, 1980· Deem, 1978· MacDonald, 1980· Riddell, 1989· Thomas, 1990).

1.7. Λοιπό Προσωπικό των Σχολείων της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης. Η σύνθεση με βάση το Φύλο και η Κατανομή του στις διάφορες θέσεις.

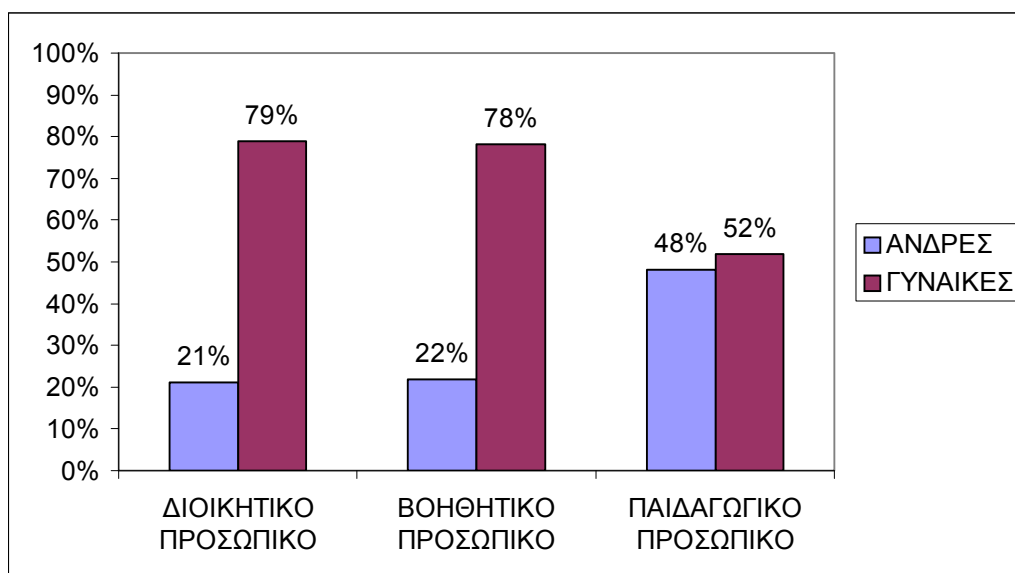
Στα σχολεία της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης εκτός από το διδακτικό προσωπικό εργάζεται παράλληλα ένας αριθμός ατόμων στις εξής θέσεις: διοικητικό προσωπικό (γραμματείς, δακτυλογράφοι, κ.τ.λ.), παιδαγωγικό προσωπικό (ψυχολόγοι, ιατροί, κ.τ.λ.) και τέλος βοηθητικό προσωπικό (επιστάτες/-τριες, καθαριστές/-τριες, κ.τ.λ.).

Θελήσαμε, λοιπόν, να εξετάσουμε με βάση τα σχετικά στατιστικά στοιχεία: πρώτον, τον αριθμό των ανδρών και γυναικών που απασχολείται στα σχολεία με την ιδιότητα του λοιπού προσωπικού και δεύτερον, την κατανομή τους στις διάφορες κατηγορίες που περιλαμβάνει.

Στον πίνακα και το γράφημα που ακολουθούν παραθέτουμε τα σχετικά στατιστικά στοιχεία. Τα στοιχεία αφορούν στα ημερήσια και στα νυχτερινά σχολεία της Δευτεροβάθμιας.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.11: Β' βάρθμια Εκπαίδευση - Λοιπό Προσωπικό (Γυμνάσια -Ενιαία Λύκεια)

ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ	ΣΥΝΟΛΟ	ΑΝΔΡΕΣ		ΓΥΝΑΙΚΕΣ	
		ΑΡΙΘΜΟΣ	ΠΟΣΟΣΤΟ	ΑΡΙΘΜΟΣ	ΠΟΣΟΣΤΟ
ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟ	684	146	21%	538	79%
ΒΟΗΘΗΤΙΚΟ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟ	3720	809	22%	2911	78%
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟ	104	50	48%	54	52%
ΣΥΝΟΛΟ:	4508	1005	22%	3503	78%

Τα πιο πάνω στοιχεία του πίνακα και του γραφήματος, μας δείχνουν ότι σε σύνολο 4.508 ατόμων που εργάζονται στα ημερήσια και στα νυχτερινά σχολεία της Δευτεροβάθμιας με την ιδιότητα του λοιπού προσωπικού, οι 3.503 (78%) είναι γυναίκες και μόλις οι 1.005 (22%) άνδρες. Η συντριπτική πλειοψηφία των γυναικών, όπως βλέπουμε στον πίνακα, σε ποσοστό 79% εργάζονται ως γραμματείς και δακτυλογράφοι και σε ποσοστό 78% ως καθαρίστριες ή ως επιστάτριες. Σε ό,τι αφορά στο παιδαγωγικό προσωπικό, η διαφορά των ποσοστών ανάμεσα στους άνδρες και τις γυναίκες μειώνεται στο επίπεδο των 4 μόλις μονάδων.

Οι παραπάνω θέσεις είναι θέσεις χαμηλού γοήτρου και κύρους μια και η εργασία που συνδέεται με αυτές είναι βοηθητική και υποστηρικτική της κύριας και της βασικής εργασίας που διεκπεραιώνεται στο σχολείο, δηλαδή της διδασκαλίας και της μάθησης. Σε συνδυασμό με τις άλλες κατανομές ως προς το φύλο φαίνεται ότι

ενδυναμώνουν τις κυρίαρχες κοινωνικές αντιλήψεις για την καταλληλότητα των γυναικών για θέσεις γραμματέων. Σε ό,τι αφορά στις καθαρίστριες θα μπορούσε να υποστηριχτεί ότι το σχολείο ως δημόσιος χώρος εργασίας και παράλληλα ως φορέας κοινωνικοποίησης και διαπαιδαγώγησης των παιδιών συνεχίζει ό,τι και όσα ένας μεγάλος αριθμός παιδιών είναι πιθανό να παρατηρεί και να βιώνει στην οικογένειά του. Δηλαδή, να βλέπουν την ευθύνη της καθαριότητας και της υγιεινής του δημόσιου σχολικού χώρου να την έχουν γυναίκες, ακριβώς όπως την ευθύνη της καθαριότητας και της υγιεινής φροντίδας του ιδιωτικού χώρου της οικογένειας την επωμίζονται οι γυναίκες. Έτσι, η μεγαλύτερη επιδεξιότητα και καταλληλότητα των γυναικών για την καθαριότητα, την υγιεινή και την ευπρέπεια του χώρου νομιμοποιείται, επισφραγίζεται και παγιώνεται και μέσα από τον επίσημο θεσμό του σχολείου.

Αυτό που έχει ιδιαίτερη σημασία είναι ότι τα παιδιά κατά τη φοίτησή τους στα σχολεία της Δευτεροβάθμιας συνεργάζονται, επικοινωνούν και συναντώνται με εργαζόμενες που είναι στην πλειοψηφία τους γυναίκες και που καταλαμβάνουν τις χαμηλότερες θέσεις εργασίας από άποψη κύρους, εξουσίας και κοινωνικής επιρροής.

1.8. Το Διδακτικό Προσωπικό της Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης. η σύνθεση με βάση το Φύλο και η Κατανομή του κατά Φύλο και Βαθμίδα

Θα ολοκληρώσουμε τη μελέτη μας για την αποτύπωση της υπάρχουσας κατάστασης με βάση το φύλο στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα με τη διερεύνηση των διαφοροποιήσεων, που εγγράφονται και συνδέονται με το διδακτικό προσωπικό της Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης.

Στο βαθμό που δεχόμαστε ότι το κύρος, το γόητρο και η εξουσία των διδασκόντων συνδέεται άμεσα με την ηλικία των διδασκομένων και γενικά με τη θέση τους στην οργανική πυραμίδα ενός εκπαιδευτικού συστήματος, γίνεται κατανοητό ότι το διδακτικό προσωπικό της Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης έχει το υψηλότερο κοινωνικό γόητρο και κύρος τόσο στους κόλπους της εκπαιδευτικής κοινότητας, του μαθητικού και φοιτητικού πληθυσμού, όσο και στον ευρύτερο κοινωνικό περίγυρο. Είναι, λοιπόν, ιδιαίτερα ενδιαφέρον και αξίζει να διαπιστώσουμε με βάση τα σχετικά στατιστικά στοιχεία τη συμμετοχή και την παρουσία των γυναικών στο διδακτικό προσωπικό της Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης. Η διερεύνηση του συγκεκριμένου ζητήματος είναι σκόπιμη στο βαθμό που δεχόμαστε ότι είναι πιθανό να μεταβιβάζει μηνύματα στους/στις φοιτητές/-τριες για τις δυνατότητες κατάκτησης μιας τέτοιας εργασιακής θέσης σε σχέση με το φύλο τους και κατ' επέκταση στη δημιουργία και στην ανάπτυξη φιλοδοξιών και στόχων για πανεπιστημιακή καριέρα.

Η συμμετοχή των γυναικών στο διδακτικό προσωπικό των Α.Ε.Ι. έχει αποτελέσει αντικείμενο παλαιότερης και πολύ αξιόλογης μελέτης (Ηλιού, 1999), όπου διαπιστώθηκε το ιδιαίτερα χαμηλό ποσοστό τους, ιδιαίτερα μάλιστα στις ανώτερες ιεραρχικά βαθμίδες. Συγκεκριμένα, το ποσοστό των γυναικών καθηγητριών στη βαθμίδα του καθηγητή ήταν μόλις 4,9 την ακαδημαϊκή χρονιά 1979-80. Ακόμη, από τη μελέτη αυτή διαπιστώθηκε ότι η εκπροσώπηση των γυναικών στις διάφορες βαθμίδες του διδακτικού προσωπικού, αλλά και ο ρυθμός της ανέλιξής τους από τις κατώτερες βαθμίδες στις ανώτερες, συνδέεται πολύ περισσότερο από όσο των ανδρών με την κοινωνικοοικονομική τους προέλευση και με την οικογενειακή τους κατάσταση. Διαπιστώθηκε, δηλαδή, ότι οι γυναίκες πανεπιστημιακοί προέρχονται σε πολύ μεγαλύτερα ποσοστά συγκριτικά με τους άνδρες από ευνοημένα κοινωνικοοικονομικά στρώματα και ότι είναι είτε άγαμες είτε έγγαμες χωρίς παιδιά ή ο αριθμός των παιδιών τους περιορίζεται στο ελάχιστο δυνατό: στο ένα.

Βέβαια, οι διαπιστώσεις της συγκεκριμένης μελέτης αφορούν στην κατάσταση των γυναικών πανεπιστημιακών στα τέλη της δεκαετίας του 1970 και πριν την ψήφιση του νόμου πλαισίου 1268/82 για την Τριτοβάθμια Εκπαίδευση.

Στη μελέτη αυτή θα εξετάσουμε το συγκεκριμένο ζήτημα με βάση τα σχετικά στατιστικά στοιχεία για την ακαδημαϊκή χρονιά 2001-02. Τα στατιστικά στοιχεία αφορούν στο διδακτικό προσωπικό της Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης γενικά, δηλαδή Τ.Ε.Ι., Α.Ε.Ι. και Πολυτεχνεία. Τα ζητήματα που θα μας απασχολήσουν είναι η σύνθεση του διδακτικού προσωπικού της Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης με βάση το φύλο και η κατά φύλο κατανομή του στις διάφορες βαθμίδες αρχίζοντας από τα Τ.Ε.Ι.

1.8.1. Τ.Ε.Ι., Εκπαιδευτικό Προσωπικό: Διαφοροποιήσεις σε σχέση με τον παράγοντα φύλο

Σύμφωνα με τον ιδρυτικό νόμο των Τ.Ε.Ι., τον υπ' αριθμό 1404/1983, το τακτικό διδακτικό προσωπικό των Τ.Ε.Ι. επιμερίζεται σε δύο κατηγορίες. Το τακτικό εκπαιδευτικό προσωπικό (Ε.Π.) και το τακτικό ειδικό εκπαιδευτικό προσωπικό (Ε.Ε.Π.). Το τακτικό Ε.Π. και Ε.Ε.Π. είναι αυτό που ανήκει οργανικά στο Τ.Ε.Ι. που διδάσκει. Στα Τ.Ε.Ι. όμως υπάρχει και το έκτακτο Ε.Π. και Ε.Ε.Π. που δεν ανήκει στο τμήμα και διδάσκει σε αυτό.

Το Ε.Π. στο πλαίσιο του διδακτικού του έργου προσφέρει θεωρητική γνώση σχετική με το περιεχόμενο σπουδών της σχολής όπου ανήκει, σε συνδυασμό με την πρακτική τους εφαρμογή στο χώρο της παραγωγής. Τα μέλη του Ε.Π. ανάλογα με τα τυπικά τους προσόντα και τους τίτλους σπουδών που κατέχουν, όπως είναι το

διδακτορικό δίπλωμα, τίτλοι μεταπτυχιακών σπουδών σε επίπεδο master, δημοσιεύσεις κ.λπ., διορίζονται ύστερα από μια διαδικασία εκλογής σε μία από τις εξής βαθμίδες: καθηγητής/-τρια, επίκουροι καθηγητές/-τριες και καθηγητές/-τριες εφαρμογών.

Στην κατηγορία του τακτικού ειδικού εκπαιδευτικού προσωπικού (Ε.Ε.Π.) εντάσσονται οι καθηγητές/-τριες των Ξένων Γλωσσών και της Φυσικής Αγωγής. Τα μέλη του Ε.Ε.Π. προσφέρουν διδακτικό έργο σχετικό με την ειδικότητά τους. Για την εκλογή τους σε θέση Ε.Ε.Π. απαιτείται μόνο πτυχίο Α.Ε.Ι. αντίστοιχης ειδικότητας. Υπηρεσιακά και μισθολογικά εξομοιώνονται με τη βαθμίδα των καθηγητών/-τριών εφαρμογών.

Τέλος, στα Τ.Ε.Ι. εργάζεται ένα σύνολο ατόμων με την ιδιότητα των Ειδικού Τεχνικού Προσωπικού (Ε.Τ.Π.). Στο Ε.Τ.Π. εντάσσονται οι Επιστημονικοί Συνεργάτες και οι Εργαστηριακοί Συνεργάτες. Τα μέλη του Ε.Τ.Π. δεν προσφέρουν διδακτικό έργο, αλλά έργο υποδομής. Δηλαδή, είναι υπεύθυνα για τη φύλαξη και τη συντήρηση του εργαστηριακού εξοπλισμού και σε συνεργασία με το Ε.Π. και το Ε.Ε.Π. φροντίζουν και εξασφαλίζουν όλα όσα είναι απαραίτητα για τη διεκπεραίωση των εργαστηριακών, φροντιστηριακών και πρακτικών ασκήσεων. Τα προσόντα που απαιτούνται για τις θέσεις του Ε.Τ.Π. είναι το απολυτήριο Τεχνικού ή Επαγγελματικού Λυκείου ή παλαιού τύπου μέσης τεχνικής ή επαγγελματικής σχολής, καθώς και εργαστηριακή ή επαγγελματική πείρα σχετική με την ειδικότητά τους.

Με βάση τα παραπάνω επιλέξαμε να παρουσιάσουμε τα στατιστικά στοιχεία για το προσωπικό των Τ.Ε.Ι. σε δύο ξεχωριστούς πίνακες. Στον αμέσως παρακάτω πίνακα θα παραθέσουμε και θα σχολιάσουμε τα στατιστικά στοιχεία για τις δύο κατηγορίες του διδακτικού προσωπικού των Τ.Ε.Ι., δηλαδή, για το Ε.Π. και το Ε.Ε.Π. και στη συνέχεια για το Ειδικό Τεχνικό Προσωπικό.

1.8.2. Κατανομή του τακτικού εκπαιδευτικού και του ειδικού εκπαιδευτικού προσωπικού των Τ.Ε.Ι. κατά φύλο και βαθμίδα

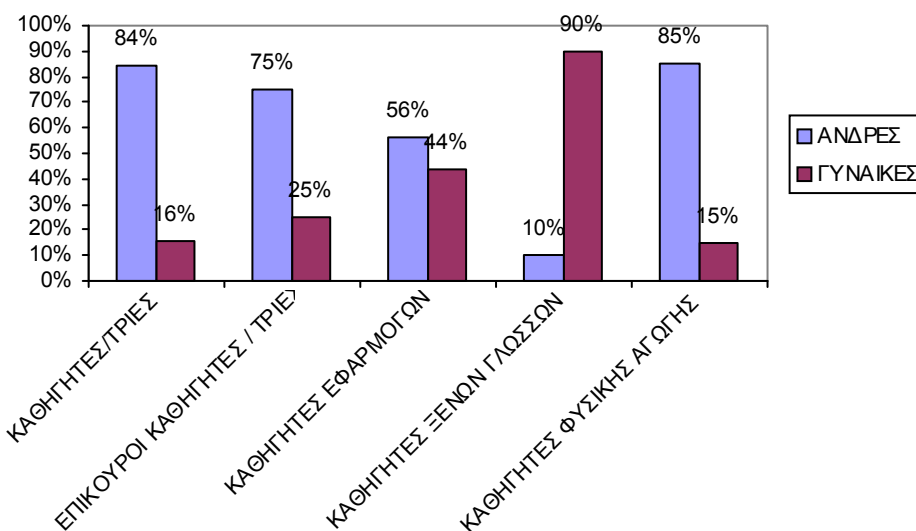
Το τακτικό ειδικό εκπαιδευτικό προσωπικό των Τ.Ε.Ι., παρόλο που διαφοροποιείται από το τακτικό Ε.Π. ως προς τα τυπικά προσόντα, το περιεχόμενο της διδασκαλίας και τη σημασία και τη βαρύτητά του στο πλαίσιο της βασικής κατάρτισης των φοιτητών/-τριών των Τ.Ε.Ι., ωστόσο δεν παύει να διεκπεραιώνει διδακτικό έργο. Το γεγονός αυτό σε συνδυασμό με το ότι σύμφωνα με το νόμο-πλαίσιο των Τ.Ε.Ι., εξομοιώνονται υπηρεσιακά και μισθολογικά με τους/τις καθηγητές/-τριες εφαρμογών, μας οδήγησε στην επιλογή να παρουσιάσουμε σε ένα

ενιαίο πίνακα τα στατιστικά στοιχεία, που το αφορούν, με εκείνα που αφορούν στο Ε.Π.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.12.: Τακτικό και Ειδικό Εκπαιδευτικό Προσωπικό των Τ.Ε.Ι.: Κατανομή κατά Φύλο και Βαθμίδα

ΒΑΘΜΙΔΕΣ	ΣΥΝΟΛΟ	ΑΝΔΡΕΣ		ΓΥΝΑΙΚΕΣ	
		ΑΡΙΘΜΟΣ	ΠΟΣΟΣΤΟ	ΑΡΙΘΜΟΣ	ΠΟΣΟΣΤΟ
ΚΑΘΗΓΗΤΕΣ/-ΤΡΙΕΣ	780	659	84%	121	16%
ΕΠΙΚΟΥΡΟΙ ΚΑΘΗΓΗΤΕΣ/-ΤΡΙΕΣ	518	389	75%	129	25%
ΚΑΘΗΓΗΤΕΣ ΕΦΑΡΜΟΓΩΝ	828	465	56%	363	44%
ΚΑΘΗΓΗΤΕΣ ΞΕΝΩΝ ΓΛΩΣΣΩΝ	119	12	10%	107	90%
ΚΑΘΗΓΗΤΕΣ ΦΥΣΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ	20	17	85%	3	15%
ΣΥΝΟΛΟ:	2265	1542	68%	723	32%

ΓΡΑΦΗΜΑ 1.7.: Τακτικό και Ειδικό Εκπαιδευτικό Προσωπικό των Τ.Ε.Ι.: κατανομή κατά φύλο και βαθμίδα

Η μελέτη των στοιχείων του πίνακα 1.12 και το γράφημα που διαμορφώνουν μας πληροφορεί ότι οι γυναίκες αποτελούν περίπου το 1/3 του διδακτικού προσωπικού των Τ.Ε.Ι. Συγκεκριμένα, όπως διαβάζουμε στον πίνακα 1.12, σε σύνολο 2.265 μελών Ε.Π. και Ε.Ε.Π. οι γυναίκες είναι μόλις 723 (32%), ενώ οι άνδρες είναι 1.542 (68%), δηλαδή, διπλάσιοι. Διαπιστώνεται, δηλαδή, ότι οι γυναίκες αποτελούν τη μειοψηφία του διδακτικού προσωπικού των Τ.Ε.Ι. Αυτό όμως που έχει ιδιαίτερη σημασία είναι ότι η θέση των γυναικών μελών του Ε.Π. των Τ.Ε.Ι. με βάση την κατανομή τους στις τρεις βαθμίδες αναδεικνύεται υποδεέστερη εκείνης των ανδρών. Αναλυτικότερα, όπως διαβάζουμε στον πίνακα 1.12, τα ποσοστά των

γυναικών στις δύο ανώτερες βαθμίδες, δηλαδή του/της Καθηγητή/-τριας και του/της Επίκουρου/-ης, είναι πολύ μικρότερα από εκείνα των ανδρών. Ιδιαίτερα μάλιστα περιορισμένο είναι το ποσοστό των γυναικών στη βαθμίδα των Καθηγητριών Τ.Ε.Ι., δηλαδή, στην ανώτερη όλων των βαθμίδων. Στη βαθμίδα αυτή οι γυναίκες εκπροσωπούνται με ποσοστό μόλις 16 ποσοστιαίων μονάδων, ενώ οι άνδρες με ποσοστό 84.

Στην αμέσως κατώτερη ιεραρχικά βαθμίδα του/της Επίκουρου/-ης Καθηγητή/-τριας το ποσοστό των γυναικών χωρίς να παύει να είναι πολύ πιο χαμηλό από των ανδρών -25% γυναίκες, ενώ 75% άνδρες- ωστόσο είναι μεγαλύτερο από ό,τι στη βαθμίδα του/της Καθηγητή/-τριας. Η διαφορά των ποσοστών ανάμεσα στους άνδρες και στις γυναίκες μέλη του Ε.Π. των Τ.Ε.Ι. μειώνεται αισθητά στη βαθμίδα των Καθηγητών/-τριών Εφαρμογών. Όπως διαβάζουμε στο σχετικό πίνακα, το ποσοστό των γυναικών ανέρχεται στις 44 ποσοστιαίες μονάδες και των ανδρών στις 56. Αν μάλιστα προσμετρήσουμε τις Καθηγήτριες Ξένων Γλωσσών στη βαθμίδα αυτή, που όπως αναφέρθηκε πιο πάνω εξομοιώνονται υπηρεσιακά και μισθολογικά, το ποσοστό των γυναικών ανέρχεται στο 49%.

Τα παραπάνω δεδομένα μας οδηγούν στη διαπίστωση ότι οι γυναίκες πέρα από το ότι αποτελούν τη μειοψηφία του διδακτικού προσωπικού των Τ.Ε.Ι., επιπλέον, το μεγαλύτερο ποσοστό τους συγκεντρώνεται στη βάση της υφιστάμενης ιεραρχικής πυραμίδας. Έτσι, συγκριτικά με τους άνδρες μέλη του διδακτικού προσωπικού έχουν χαμηλότερο κοινωνικό γόητρο και κύρος, χαμηλότερες οικονομικές αποδοχές και τέλος περιορισμένες δυνατότητες για άσκηση εξουσίας και για μορφές παρέμβασης κατά τη διαδικασία λήψης αποφάσεων στον εργασιακό τους χώρο. Δηλαδή, η θέση των γυναικών μελών του διδακτικού προσωπικού των Τ.Ε.Ι. παρουσιάζεται να είναι υποδεέστερη εκείνης των ανδρών τόσο ποσοτικά όσο και ιεραρχικά, με συνέπεια οι γυναίκες να εργάζονται κάτω από τον έλεγχο και την εξουσία των ανδρών με τις γνωστές συνέπειες και προεκτάσεις τόσο για τις ίδιες όσο και για το φοιτητικό πληθυσμό των Τ.Ε.Ι.

1.8.3. Ειδικό τεχνικό προσωπικό των Τ.Ε.Ι. - Κατανομή κατά φύλο

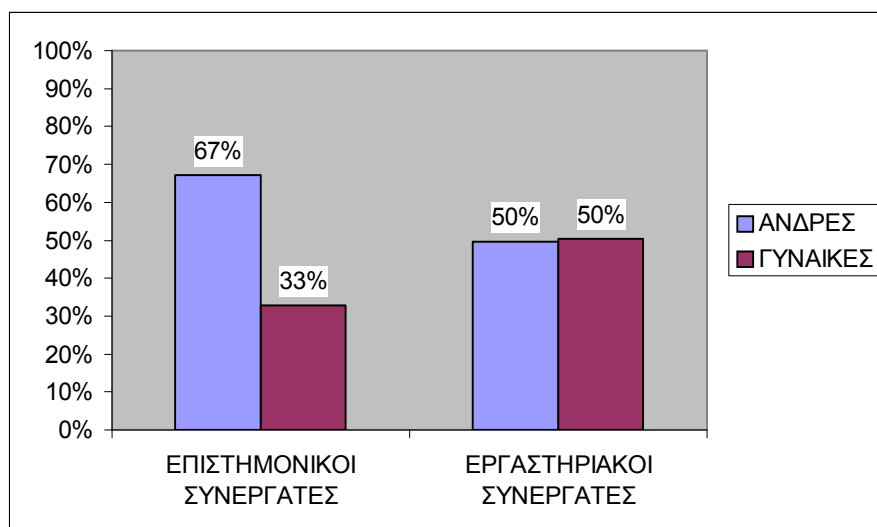
Τα μέλη του Ε.Τ.Π. με βάση τα απαιτούμενα προσόντα για την επιλογή τους, καθώς και με βάση το έργο που προσφέρουν στα Τ.Ε.Ι., φαίνεται ότι έχουν χαμηλότερο κύρος, εξουσία καθώς και χαμηλότερες αποδοχές από τα μέλη του διδακτικού προσωπικού. Η κατά φύλο όμως κατανομή των μελών του Ε.Τ.Π. παρουσιάζει ενδιαφέρον από την άποψη ότι αναδεικνύει τις ευκαιρίες και τις δυνατότητες που έχουν οι απόφοιτοι/-ες των Τεχνικών Επαγγελματικών Λυκείων να

αξιοποιήσουν το απολυτήριο τους σε δημόσια ιδρύματα της Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.13.: Ειδικό Τεχνικό Προσωπικό των Τ.Ε.Ι. - Κατανομή κατά Φύλο

ΒΑΘΜΙΔΕΣ	ΣΥΝΟΛΟ	ΑΝΔΡΕΣ		ΓΥΝΑΙΚΕΣ	
		ΑΡΙΘΜΟΣ	ΠΟΣΟΣΤΟ	ΑΡΙΘΜΟΣ	ΠΟΣΟΣΤΟ
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΙ ΣΥΝΕΡΓΑΤΕΣ	2236	1502	67%	734	33%
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΑΚΟΙ ΣΥΝΕΡΓΑΤΕΣ	3796	1885	50%	1911	50%
ΣΥΝΟΛΟ:	6032	3387	56%	2645	44%

ΓΡΑΦΗΜΑ 1.8.: Ειδικό Τεχνικό Προσωπικό των Τ.Ε.Ι. κατανομή κατά φύλο και βαθμίδα

Όπως παρατηρούμε στον πίνακα 1.13 και στο γράφημα που διαμορφώνουν (1.8), οι γυναίκες αποτελούν το 44% του Ε.Τ.Π., ενώ οι άνδρες το 56%. Τα δεδομένα αυτά αναδεικνύουν, νομίζουμε, σαφέστατα ότι κατά τη φοίτηση στα Τ.Ε.Λ. η επιλογή ειδικοτήτων, όπως της μηχανολογίας, της ηλεκτρολογίας κ.λπ., στις οποίες, όπως αναδεικνύεται από σχετική μελέτη που εκπονείται στο πλαίσιο του ίδιου προγράμματος, πλειοψηφούν τα αγόρια, εξασφαλίζουν καλύτερες επαγγελματικές προοπτικές. Αν μάλιστα συνεκτιμήσουμε ότι από το νόμο πλαίσιο των Τ.Ε.Ι. άρθρο 21 παρ.5, προβλέπεται και η δυνατότητα αλλά και η διευκόλυνση των μελών του Ε.Τ.Π. προκειμένου να διεκδικήσουν θέσεις στο εκπαιδευτικό προσωπικό των Τ.Ε.Ι., τότε μπορούμε βάσιμα να υποθέσουμε ότι στους κόλπους του Ε.Τ.Π. επωάζονται οι μελλοντικοί Καθηγητές των Τ.Ε.Ι. Έτσι, το χαμηλότερο κατά 12 ποσοστιαίες μονάδες

ποσοστό των κοριτσιών, η οποία βέβαια διαφορά αυξάνεται στις 34 μονάδες προκειμένου για τους επιστημονικούς συνεργάτες, αναδεικνύεται ως πρόβλημα τόσο από την άποψη δυνατοτήτων αξιοποίησης των σπουδών στα Τ.Ε.Λ. όσο και από την άποψη απόκτησης πρακτικής εμπειρίας, αλλά και ιδιαίτερα βέβαια δημιουργίας διασυνδέσεων, τα οποία φαίνεται να ευνοούν την εκπόνηση διδακτορικού και την πολλαπλασιαστικά αναβάθμιση της εργασιακής θέσης.

1.9. Α.Ε.Ι. Διδακτικό Προσωπικό. Κατανομή κατά Φύλο και Βαθμίδα

Σύμφωνα με το νόμο πλαίσιο 1268/82 το διδακτικό προσωπικό των Α.Ε.Ι. και των Πολυτεχνείων διαχωρίζεται στις ακόλουθες τρεις κατηγορίες. Τα τακτικό Διδακτικό Ερευνητικό Προσωπικό (Δ.Ε.Π.), το Ειδικό Διδακτικό Προσωπικό (Ε.Δ.Π) και το Βοηθητικό Διδακτικό Προσωπικό. Τα μέλη Δ.Ε.Π. αναλαμβάνουν τη διεκπεραίωση του κύριου και βασικού μέρους του διδακτικού έργου στα Α.Ε.Ι. και στα πολυτεχνεία και παράλληλα αναμένεται να διεξάγουν έρευνα που συμβάλλει στην περαιτέρω ανάπτυξη και εμπλουτισμό της επιστήμης που θεραπεύουν.

Το έκτακτο διδακτικό προσωπικό είναι επιστήμονες, κάτοχοι διδακτορικού διπλώματος, οι οποίοι προσφέρουν διδακτικό έργο στη σχολή ή στο τμήμα που ανήκουν. Τα μέλη του Ε.Δ.Π. εργάζονται στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση ως έκτατα με σύμβαση έργου. Τέλος, στο βοηθητικό διδακτικό προσωπικό εντάσσονται όσοι/-ες δε διαθέτουν διδακτορικό δίπλωμα και είτε βρίσκονται στη διαδικασία εκπόνησής του είτε έχουν επιλέξει τις διαδικασίες ένταξης. Αμέσως παρακάτω θα παρουσιάσουμε τα στατιστικά στοιχεία σχετικά με τη σύνθεση του διδακτικού προσωπικού των Α.Ε.Ι. με βάση το φύλο στις τρεις αυτές κατηγορίες και την κατανομή τους στις υφιστάμενες για κάθε κατηγορία βαθμίδες.

1.9.1. Η κατά φύλο σύνθεση των μελών Δ.Ε.Π. και η κατανομή κατά φύλο και βαθμίδα

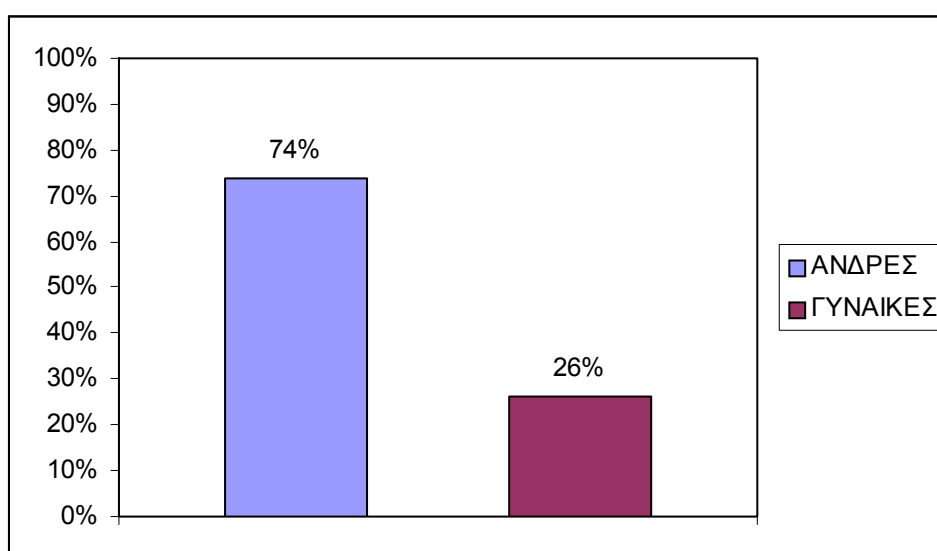
Σύμφωνα με το νόμο πλαίσιο 1269/82 τα μέλη Δ.Ε.Π. των πανεπιστημίων και των πολυτεχνείων εντάσσονται σε μία από τις προβλεπόμενες τέσσερις βαθμίδες που είναι: Καθηγητής/-τρια, Αναπληρωτής/-τρια καθηγητής/-τρια, Επίκουρος/-η καθηγητής/-τρια και Λέκτορας. Ο διορισμός σε μια από τις τέσσερις βαθμίδες γίνεται ύστερα από μια διαδικασία εκλογής στο πλαίσιο της οποίας κρίνεται και αξιολογείται το επιστημονικό και το διδακτικό έργο των υποψηφίων. Απαραίτητη προϋπόθεση για την υποβολή αίτησης υποψηφιότητας για εκλογή σε μια από τις τέσσερις βαθμίδες είναι η κατοχή διδακτορικού διπλώματος και οι επιστημονικές δημοσιεύσεις. Όπως

είναι ευνόητο, όσο υψηλότερη ιεραρχικά είναι η βαθμίδα για την οποία κρίνονται οι υποψήφιοι/-ες τόσο περισσότερες είναι οι απαιτήσεις αναφορικά με την έκταση, την τεκμηρίωση και την πρωτοτυπία των επιστημονικών δημοσιεύσεων. Από την άλλη μεριά, όπως είναι ευνόητο, όσο υψηλότερη ιεραρχικά είναι η βαθμίδα στην οποία εκλέγεται ένας/μία υποψήφιος/-α τόσο μεγαλύτερο είναι και το κύρος, το γόητρο, οι οικονομικές αποδοχές και γενικά η εξουσία και το δικαίωμα συμμετοχής και παρέμβασης στη διαδικασία λήψης αποφάσεων διοικητικού ή/και επιστημονικού περιεχομένου. Στον πίνακα 8.1 παραθέτουμε τα στατιστικά στοιχεία αναφορικά με την κατανομή των μελών Δ.Ε.Π. κατά φύλο και βαθμίδα.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.14.: Κατανομή των Μελών Δ.Ε.Π. των Α.Ε.Ι. κατά Φύλο και Βαθμίδα

ΒΑΘΜΙΔΕΣ	ΣΥΝΟΛΟ	ΑΝΔΡΕΣ		ΓΥΝΑΙΚΕΣ	
		Αριθμός	Ποσοστό	Αριθμός	Ποσοστό
ΚΑΘΗΓΗΤΕΣ/-ΤΡΙΕΣ	1917	1693	88%	224	12%
ΑΝΑΠΛΗΡΩΤΕΣ ΚΑΘΗΓΗΤΕΣ	1919	1487	77%	432	23%
ΕΠΙΚΟΥΡΟΙ ΚΑΘΗΓΗΤΕΣ	2371	1619	68%	752	32%
ΛΕΚΤΟΡΕΣ	1267	756	60%	511	40%
ΣΥΝΟΛΟ:	7474	5555	74%	1919	26%

ΓΡΑΦΗΜΑ 1.9.: Η κατά φύλο σύνθεση των μελών Δ.Ε.Π.

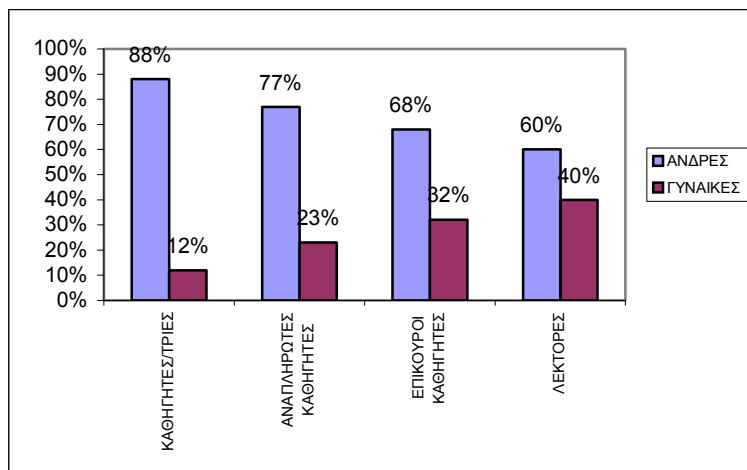

Τα δεδομένα του πίνακα 1.14 μας πληροφορούν ταυτόχρονα και για τα δύο ζητήματα που μας ενδιαφέρουν αναφορικά με τα μέλη Δ.Ε.Π., τη σύνθεση με βάση τον παράγοντα φύλο και την κατανομή κατά φύλο και βαθμίδα.

Σε ό,τι αφορά στο πρώτο ζήτημα τα σχετικά στοιχεία και το γράφημα που διαμορφώνουν μας δείχνουν ότι οι γυναίκες αποτελούν τη συντριπτική μειοψηφία των μελών Δ.Ε.Π. στα Α.Ε.Ι. Συγκεκριμένα, παρατηρούμε ότι σε σύνολο 7.474 μελών Δ.Ε.Π. μόλις οι 1.919 (26%) είναι γυναίκες και οι 5.555 (74%) είναι άνδρες. Διαπιστώνουμε, λοιπόν, ότι στην κορυφή της πυραμίδας των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων της χώρας η παρουσία των γυναικών μελών του διδακτικού προσωπικού κυμαίνεται σε μικρότερο ποσοστό συγκριτικά με τη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση. Με άλλα λόγια, διαπιστώνουμε ότι και στην περίπτωση του διδακτικού προσωπικού των Α.Ε.Ι. η άποψη πως όσο υψηλότερη ιεραρχικά είναι μια βαθμίδα στην οργανική πυραμίδα ενός εκπαιδευτικού συστήματος τόσο μικρότερο είναι το ποσοστό των γυναικών που διδάσκει, επαληθεύεται με την ισχύ αξιώματος.

Πέρα όμως από το γεγονός ότι η συμμετοχή και η παρουσία των γυναικών είναι περιορισμένη σε μία κατηγορία διδακτικού προσωπικού που έχει το μεγαλύτερο κύρος και γόητρο συγκριτικά με όλα τα υπόλοιπα μέλη της εκπαιδευτικής κοινότητας, επιπλέον, με βάση την πρόσβασή τους στις ισχύουσες βαθμίδες για τα μέλη Δ.Ε.Π., η θέση τους στα Α.Ε.Ι. φαίνεται να είναι υποδεέστερη σε σχέση με των ανδρών.

ΓΡΑΦΗΜΑ 1.9: Κατανομή των μελών ΔΕΠ κατά Φύλο κα Βαθμίδα

Όπως διαπιστώνουμε με βάση το ανωτέρω γράφημα (1.9α) και τα δεδομένα του πίνακα 1.14, η πρόσβαση των γυναικών στη βαθμίδα του/της Καθηγητή/-τριας περιορίζεται στο 12%, ενώ των ανδρών ανέρχεται στο 88%. Στην αμέσως κατώτερη ιεραρχικά βαθμίδα των Αναπληρωτών Καθηγητών/-τριών παρατηρούμε ότι το ποσοστό εκπροσώπησης των γυναικών μελών Δ.Ε.Π. σχεδόν διπλασιάζεται. Γενικά τα δεδομένα του πίνακα 1.14 μας οδηγούν στη διαπίστωση πως η θέση της βαθμίδας στην ιεραρχική πυραμίδα των μελών Δ.Ε.Π. και το ποσοστό ένταξης των

γυναικών πανεπιστημιακών σε αυτή είναι ποσά αντιστρόφως ανάλογα. Δηλαδή, όσο Ανώτερη ιεραρχικά είναι η βαθμίδα τόσο περιορίζεται το ποσοστό των γυναικών που ανήκει σε αυτή. Η Μ. Ηλιού σχολιάζοντας το συγκεκριμένο ζήτημα αναφέρει επιγραμματικά και πολύ εύστοχα ότι «ο αναγνώστης που δεν ξέρει τι ακριβώς σημαίνουν οι διάφοροι τίτλοι του πανεπιστημιακού προσωπικού, μπορεί να οδηγηθεί από τα ποσοστά των γυναικών στην κάθε κατηγορία:κατά κανόνα, όσο μικρότερα είναι αυτά, τόσο μεγαλύτερο είναι το κοινωνικό γόητρο και καλύτερες οι επαγγελματικές προοπτικές» (Ηλιού, 1999).

Θα λέγαμε ότι ο κανόνας της αντίστροφης αναλογίας, έτσι όπως παρουσιάζεται στον πίνακα 9.1 να ισχύει για το ποσοστό των γυναικών πανεπιστημιακών σε σχέση με την ιεραρχική θέση της βαθμίδας που ανήκουν, ακολουθεί εκείνον που διέπει και χαρακτηρίζει το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα στη συνολικότητά του. Δηλαδή, όσο χαμηλότερη είναι η βαθμίδα εκπαίδευσης τόσο υψηλότερο είναι το ποσοστό των γυναικών που διδάσκει σε αυτή.

Βέβαια, συγκριτικά με τα σχετικά δεδομένα, έτσι όπως τα κατέγραψε παλαιότερα η Μ. Ηλιού, τα ποσοστά των γυναικών πανεπιστημιακών σε όλες τις βαθμίδες έχουν αυξηθεί. Ωστόσο, αν λάβουμε υπόψη μας την αύξηση που έχει σημειώσει το ποσοστό πρόσβασης των κοριτσιών στην Ανώτατη Εκπαίδευση καθώς και την αύξηση των θέσεων των μελών Δ.Ε.Π. εξαιτίας της ίδρυσης νέων πανεπιστημίων και της ίδρυσης νέων τμημάτων στα ήδη υπάρχοντα, τότε η αύξηση που έχει σημειώσει το ποσοστό των γυναικών πανεπιστημιακών σχεδόν εκμηδενίζεται. Έτσι, φαίνεται ότι η ανάπτυξη που έχει σημειωθεί στο χώρο της Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης σε ό,τι αφορά στα μέλη Δ.Ε.Π. ευνόησε κυρίως τους άνδρες και όχι τις γυναίκες.

Η διαπίστωση αυτή μας οδηγεί αλυσιδωτά στην αναζήτηση και στον εντοπισμό των βασικών λόγων και αιτίων που συμβάλλουν και ευνοούν τη δημιουργία και τη συντήρησή τους. Σε μια τέτοια προσπάθεια αναζήτησης δε νομίζουμε ότι θα είχαμε να προσθέσουμε κάτι παραπάνω από όσα αίτια και εμπόδια έχει καταγράψει και έχει αναλύσει η Μ. Ηλιού στην προαναφερθείσα μελέτη της. Τα εμπόδια αυτά φαίνεται να παρουσιάζουν μεγάλη αντίσταση και αδράνεια στην αλλαγή μια και νομίζουμε ότι πολλές γυναίκες πανεπιστημιακοί θα συμφωνούσαν και θα τα προσυπέγραφαν ή σε μια ενδεχόμενη έρευνα θα τα ανέφεραν. Έτσι όπως τα έχει καταγράψει, λοιπόν, η Μ. Ηλιού (Ηλιού, 1999) τα εμπόδια αυτά είναι τα εξής:

1. Η κυριαρχία των ανδρών στο επάγγελμα του πανεπιστημιακού διαχρονικά σε τέτοιο βαθμό, ώστε άνδρας και πανεπιστημιακός να αποτελούν τις δύο όψεις του αυτού νομίσματος.

2. Η ιδιοτυπία του πανεπιστημιακού επαγγέλματος, η οποία συνίσταται στις ιδιαίτερα αυξημένες απαιτήσεις για ευρύτατη ενημέρωση στην παραγόμενη επιστημονική θεωρητική και εμπειρική γνώση, παραγωγή επιστημονικής γνώσης και στην ανταγωνιστικότητα, η οποία συχνά ξεπερνά τα όρια «της ευγενούς άμιλλας».
3. Ο χρόνος που οι γυναίκες υποχρεώνονται έμμεσα, αλλά αποτελεσματικά να αφιερώνουν στην οικογένεια στο πλαίσιο του παραδοσιακού τους ρόλου.

1.9.2. Έκτακτο Διδακτικό Προσωπικό των Α.Ε.Ι. - Κατανομή κατά φύλο και βαθμίδα

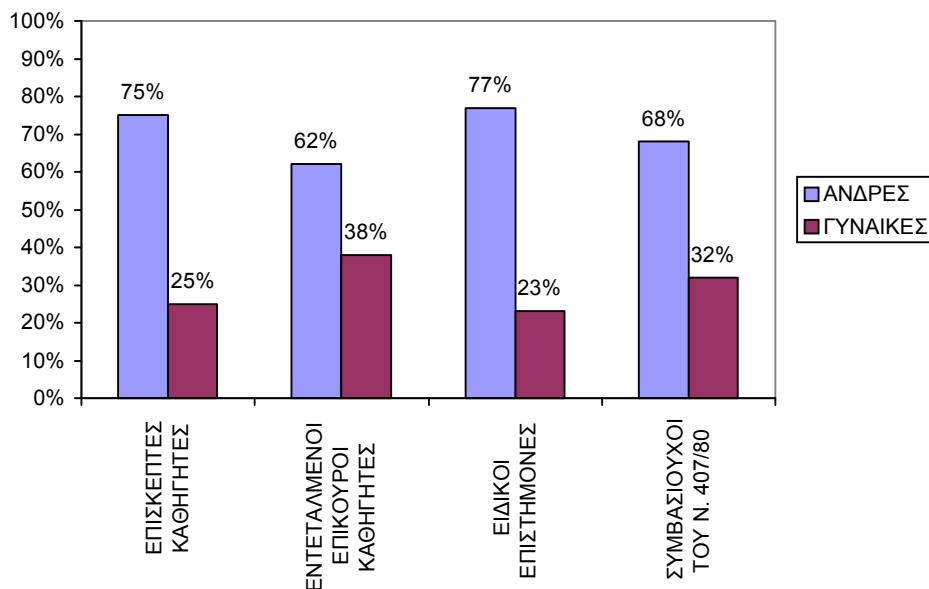
Το Έκτακτο Διδακτικό Προσωπικό (Ε.Δ.Π.) των Α.Ε.Ι. και των Πολυτεχνείων, όπως ήδη έχει αναφερθεί, δεν έχει μόνιμη θέση εργασίας στα εκπαιδευτικά ιδρύματα που διδάσκει. Εργάζεται με σύμβαση έργου, η οποία δε μπορεί να υπερβεί το χρονικό όριο των τριών ετών. Τα μέλη του Ε.Δ.Π. καλύπτουν διδακτικές ανάγκες, οι οποίες προκύπτουν επειδή συχνά το αρμόδιο υπουργείο κωλυσιεργεί ή δεν εγκρίνει για οικονομικούς, κυρίως, λόγους τις αναγκαίες οργανικές θέσεις. Υπάρχουν, όμως, και περιπτώσεις που τα μέλη Ε.Δ.Π. είναι επιστήμονες αλλοδαποί ή Έλληνες της ημεδαπής αναγνωρισμένου επιστημονικού κύρους, που καλούνται να εμπλουτίσουν και να στηρίξουν με τη θεωρητική, την οργανωτική και εμπειρική γνώση τους το πρόγραμμα σπουδών των ιδρυμάτων που τους/τις προσκαλεί. Οι θέσεις που προβλέπονται για τα μέλη του Ε.Δ.Π. είναι οι εξής: Επισκέπτης Καθηγητής, Ειδικός Επιστήμονας, Εντεταλμένος Επίκουρος Καθηγητής, και τέλος, συμβασιούχος του νόμου 407/80. Σύμφωνα με τον σχετικό νόμο 1268/82 η θέση του Επισκέπτη Καθηγητή ως προς τα απαιτούμενα προσόντα, τις αρμοδιότητες, τα καθήκοντα και τη μισθοδοσία είναι ισοδύναμη με μια από τις δύο ανώτερες βαθμίδες των Ε.Δ.Π., δηλ. του Καθηγητή ή του Αναπληρωτή Καθηγητή. Η θέση του Εντεταλμένου Επίκουρου Καθηγητή, καθώς και η θέση του Ειδικού Επιστήμονα με τη θέση του Επίκουρου Καθηγητή. Τέλος, οι συμβασιούχοι του νόμου 407/80 ανάλογα με τα προσόντα τους εξομοιώνονται εργασιακά και μισθολογικά με μια από τις βαθμίδες των μελών ΔΕΠ, συνθηθέντα με τη βαθμίδα του Λέκτορα. Τα μέλη του Ε.Δ.Π. άσχετα με τη βαθμίδα προς την οποία έχουν ενταχθεί δε συμμετέχουν στα συλλογικά όργανα του ιδρύματος όπου διδάσκουν.

Στον πίνακα που ακολουθεί παρουσιάζουμε την κατανομή των μελών του Έκτακτου Διδακτικού Προσωπικού κατά φύλο και κατηγορία.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.15.: Έκτακτο Διδακτικό Προσωπικό των Α.Ε.Ι. κατά Φύλο και Βαθμίδα

ΒΑΘΜΙΔΕΣ	ΣΥΝΟΛΟ	ΑΝΔΡΕΣ		ΓΥΝΑΙΚΕΣ	
ΕΠΙΣΚΕΠΤΕΣ ΚΑΘΗΓΗΤΕΣ	8	6	75%	2	25%
ΕΝΤΕΤΑΛΜΕΝΟΙ ΕΠΙΚΟΥΡΟΙ ΚΑΘΗΓΗΤΕΣ	13	8	62%	5	38%
ΕΙΔΙΚΟΙ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΕΣ	31	24	77%	7	23%
ΣΥΜΒΑΣΙΟΥΧΟΙ ΤΟΥ Ν. 407/80	1404	953	68%	451	32%
ΣΥΝΟΛΟ:	1456	991	68%	465	32%

ΓΡΑΦΗΜΑ 1.10.: Έκτακτο Διδακτικό Προσωπικό των Α.Ε.Ι. κατά Φύλο και Βαθμίδα

Τα δεδομένα του πίνακα 1.15 μας δείχνουν ότι το διδακτικό προσωπικό των Α.Ε.Ι. που εργάζεται με σύμβαση έργου είναι αριθμητικά πολύ λιγότερο συγκριτικά με το μόνιμο διδακτικό προσωπικό, δηλαδή, τα μέλη Δ.Ε.Π. Οι περισσότεροι/-ες από τα μέλη αυτά είναι συμβασιούχοι του νόμου 407/80. Η σύνθεση ως προς το φύλο και η κατανομή των μελών του έκτακτου διδακτικού προσωπικού κατά φύλο και βαθμίδα παρουσιάζει τις ίδιες ιδιοτυπίες που παρουσιάζει η αντίστοιχη σύνθεση και κατανομή για τα μέλη Δ.Ε.Π. Παρατηρούμε, δηλαδή, ότι και στην περίπτωση του έκτακτου διδακτικού προσωπικού:

- α) το ποσοστό των γυναικών κυμαίνεται σε πολύ χαμηλότερα επίπεδα συγκριτικά με των ανδρών. Συγκεκριμένα, το ποσοστό των γυναικών είναι

μόλις 32 ποσοστιαίες μονάδες και των ανδρών ανέρχεται στις 68 μονάδες. Είναι, δηλαδή, περισσότερο από το διπλάσιο.

- β) Η παρουσία των γυναικών περιορίζεται όσο υψηλότερη είναι η βαθμίδα προς την οποία εξομοιώνονται εργασιακά και μισθολογικά. Όπως μπορούμε να δούμε το ποσοστό των γυναικών που εργάζονται ως Επισκέπτριες Καθηγήτριες φτάνει μόλις τις 25 ποσοστιαίες μονάδες ενώ των ανδρών ανέρχεται στις 75.

1.9.3.: Βοηθητικό Διδακτικό Προσωπικό των Α.Ε.Ι. -Κατανομή κατά φύλο και βαθμίδα

Στην κατηγορία του βοηθητικού διδακτικού προσωπικού ανήκουν όσοι/-ες είναι κάτοχοι διδακτορικού διπλώματος και για ποικίλους λόγους έχουν επιλέξει τη διαδικασία της ένταξης στη συγκεκριμένη θέση. Στην ίδια κατηγορία ανήκουν και οι μη διδάκτορες, οι οποίοι/-ες είτε βρίσκονται στη διαδικασία εκπόνησης διδακτορικής διατριβής είτε έχουν παραιτηθεί από την προσπάθεια και έχουν επίσης επιλέξει τη διαδικασία της ένταξης.

Οι θέσεις που προβλέπονται για το βοηθητικό διδακτικό προσωπικό διδάκτορες και μη διδάκτορες είναι του Επιμελητή, του Βοηθού και του Επιστημονικού Συνεργάτη.

Τα μέλη του βοηθητικού διδακτικού προσωπικού των Α.Ε.Ι., όπως άλλωστε υποδηλώνεται από την ονομασία της θέσης τους, δεν έχουν αυτοδύναμη διδασκαλία στα ιδρύματα που εργάζονται. Ακόμη, οι δικαιοδοσίες και η εξουσία που έχουν και κατ' επέκταση το κύρος και το γόητρό τους είναι πολύ περιορισμένα συγκριτικά με των μελών Δ.Ε.Π.

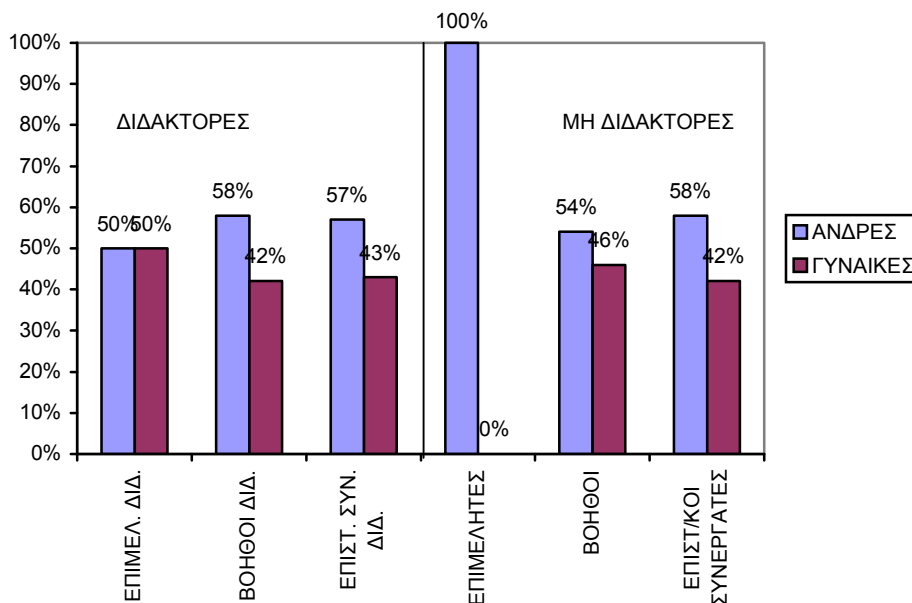
Στον πίνακα που ακολουθεί παρουσιάζουμε τα στατιστικά στοιχεία που αφορούν στο βοηθητικό διδακτικό προσωπικό των Α.Ε.Ι. διδάκτορες και μη διδάκτορες.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.16.: Βοηθητικό Διδακτικό Προσωπικό των Α.Ε.Ι.. Κατανομή κατά Φύλο και Βαθμίδα

ΒΑΘΜΙΔΕΣ	ΔΙΔΑΚΤΟΡΕΣ					ΜΗ ΔΙΔΑΚΤΟΡΕΣ				
	ΣΥΝ/ΛΟ	ΑΝΔΡΕΣ		ΓΥΝΑΙΚΕΣ		ΣΥΝ/ΛΟ	ΑΝΔΡΕΣ		ΓΥΝΑΙΚΕΣ	
ΕΠΙΜΕΛΗΤΕΣ	2	1	50%	1	50%	3	3	100%	0	0%
ΒΟΗΘΟΙ	43	25	58%	18	42%	181	98	54%	83	46%

ΕΠΙΣΤ/ΝΙΚΟΙ ΣΥΝΕΡΓΑΤΕΣ	53	30	57%	23	43%	163	95	58%	68	42%
ΣΥΝΟΛΟ	98	56	57%	42	43%	347	196	56%	151	44%

ΓΡΑΦΗΜΑ 1.11.: Βοηθητικό Διδακτικό Προσωπικό των Α.Ε.Ι.. Κατανομή κατά Φύλο και Βαθμίδα

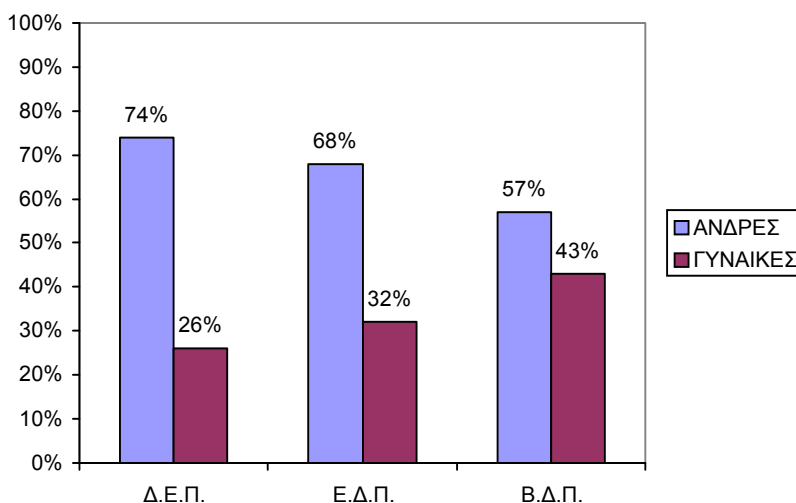
Τα δεδομένα του πίνακα 1.16 επιβεβαιώνουν, και μέσα από την περίπτωση του βοηθητικού διδακτικού προσωπικού διδασκόντων και μη διδασκόντων, πως όσο χαμηλότερα είναι η εξουσία, το κύρος και το γόητρο που συνδέεται με μια βαθμίδα τόσο υψηλότερο είναι το ποσοστό παρουσίας των γυναικών πανεπιστημιακών σ' αυτήν.

Έχοντας ολοκληρώσει την παρουσίαση των δεδομένων για τις τρεις κατηγορίες του διδακτικού προσωπικού των Α.Ε.Ι. κρίνουμε σκόπιμο να παραθέσουμε στον πίνακα που ακολουθεί τα συνολικά στατιστικά στοιχεία για την κατά φύλο κατανομή και στις τρεις κατηγορίες του διδακτικού προσωπικού των Α.Ε.Ι. Δηλαδή, για τα μέλη του διδακτικού ερευνητικού προσωπικού (Δ.Ε.Π.), τα μέλη του έκτακτου διδακτικού προσωπικού (Ε.Δ.Π.) και τέλος για τα μέλη του βοηθητικού διδακτικού προσωπικού. Έτσι, θα μπορούμε να έχουμε μια συνολική εικόνα για τη θέση των γυναικών που διδάσκουν στα Α.Ε.Ι. της χώρας.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.17.: Διδακτικό Προσωπικό των Α.Ε.Ι. - Κατανομή κατά Φύλο και Κατηγορία

ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ	ΣΥΝΟΛΟ	ΑΝΔΡΕΣ		ΓΥΝΑΙΚΕΣ	
		ΑΡΙΘΜΟΣ	ΠΟΣΟΣΤΟ	ΑΡΙΘΜΟΣ	ΠΟΣΟΣΤΟ
Δ.Ε.Π.	7474	5555	74%	1919	26%
Ε.Δ.Π.	1456	991	68%	465	32%
Β.Δ.Π.	445	252	57%	193	43%
ΣΥΝΟΛΟ:	9375	6798	73%	2577	27%

ΓΡΑΦΗΜΑ 1.12.: Διδακτικό Προσωπικό των Α.Ε.Ι. - Κατανομή κατά Φύλο και Κατηγορία

Τα δεδομένα του πίνακα 1.17 μας οδηγούν στις ακόλουθες διαπιστώσεις:

1. Η συνολική παρουσία των γυναικών στο διδακτικό προσωπικό των Α.Ε.Ι. είναι πολύ περιορισμένη συγκριτικά με των ανδρών. Συγκεκριμένα, παρατηρούμε ότι το συνολικό ποσοστό των γυναικών, δηλαδή και στις τρεις κατηγορίες του διδακτικού προσωπικού, είναι 27 ποσοστιαίες μονάδες, ενώ των ανδρών ανέρχεται στις 73 μονάδες.
2. Το ποσοστό των γυναικών που προσφέρουν διδακτικό έργο στα Α.Ε.Ι. με την ιδιότητα του βοηθητικού διδακτικού προσωπικού είναι το υψηλότερο από το ποσοστό των γυναικών πανεπιστημιακών που ανήκουν στις υπόλοιπες κατηγορίες του διδακτικού προσωπικού. Έτσι, το ποσοστό των γυναικών που ανήκουν στην κατηγορία του βοηθητικού διδακτικού προσωπικού είναι 43 ποσοστιαίες μονάδες ενώ στις υπόλοιπες δύο κατηγορίες περιορίζεται στις 26 για τα μέλη Δ.Ε.Π. και στις 32 για το έκτακτο διδακτικό προσωπικό.
3. Η διαφορά των ποσοστών ανάμεσα στους άνδρες και στις γυναίκες μέλη του βοηθητικού διδακτικού προσωπικού είναι η μικρότερη που σημειώνεται στο συνολικό διδακτικό και ερευνητικό δυναμικό των Α.Ε.Ι. Όπως βλέπουμε,

προκειμένου για τα μέλη Δ.Ε.Π. καθώς και για τα μέλη του Ε.Δ.Π. η διαφορά των ποσοστών ανέρχεται στις 48 και στις 36 ποσοστιαίες μονάδες αντίστοιχα. Αντίθετα, για τα μέλη του βοηθητικού διδακτικού προσωπικού η διαφορά περιορίζεται μόλις στις 14. Αυτό, με άλλα λόγια, σημαίνει ότι η παρουσία των ανδρών πανεπιστημιακών σε μια κατηγορία διδακτικού προσωπικού που έχει περιορισμένη εξουσία, κύρος και γόητρο κυμαίνεται σε πολύ χαμηλότερα συγκριτικά επίπεδα με τις υπόλοιπες δύο κατηγορίες των πανεπιστημιακών. Το αντίθετο ισχύει για τις γυναίκες.

Οι πιο πάνω διαπιστώσεις σε συνδυασμό με εκείνες για την κατανομή των πανεπιστημιακών κατά φύλο και βαθμίδα για τα μέλη Δ.Ε.Π. και για τα μέλη του Ε.Δ.Π. μας επιτρέπουν να υποστηρίξουμε ότι η θέση των γυναικών πανεπιστημιακών, τόσο από την άποψη της αριθμητικής παρουσίας, όσο και κυρίως από την άποψη κύρους και εξουσίας είναι υποδεέστερη της θέσης των ανδρών πανεπιστημιακών. Έτσι, οι γυναίκες που διδάσκουν στα Α.Ε.Ι. εργάζονται κάτω από τον έλεγχο και την εξουσία των ανδρών πανεπιστημιακών με όλες τις ενδεχόμενες προεκτάσεις και συνέπειες που είναι δυνατό να προκύπτουν από το γεγονός αυτό για τις συνθήκες και τους όρους εργασίας τους. Ιδιαίτερη, ωστόσο, σημασία έχουν τα μηνύματα που η άνιση αυτή κατανομή προνομίων, εξουσίας και κύρους είναι δυνατό να μεταβιβάζει έμμεσα στις φοιτήτριες και στους φοιτητές, όταν βρίσκονται λίγο πριν από το κατώφλι της επαγγελματικής τους σταδιοδρομίας.

Συνεκτιμώντας όλα όσα είδαμε να χαρακτηρίζουν την υφιστάμενη κατάσταση στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση (Τ.Ε.Ι. και Α.Ε.Ι.), σε επίπεδο φοιτητικού και διδακτικού προσωπικού ως προς τον παράγοντα φύλο, μπορούμε συνοπτικά και επιγραμματικά να υποστηρίξουμε ότι η Τριτοβάθμια Εκπαίδευση ως χώρος Βασικής Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και κατάρτισης παρουσιάζεται φιλικός και φιλόξενος για τις γυναίκες, σε μια περίοδο όμως που τα πτυχία έχουν υποβαθμιστεί και η επαγγελματική τους αξία στο χώρο εργασίας έχει σημαντικά μειωθεί. Αντίθετα, ως χώρος εργασίας που εξασφαλίζει στο διδακτικό προσωπικό του κύρος, γόητρο, κοινωνική επιρροή, υψηλές οικονομικές απολαβές συγκριτικά με τους/τις εκπαιδευτικούς της Πρωτοβάθμιας και της Δευτεροβάθμιας, εξακολουθεί να είναι μη φιλικός και σε μεγάλο βαθμό «κλειστός» για το γυναικείο φύλο.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Στο πλαίσιο της μελέτης αυτής επιχειρήσαμε να αποτυπώσουμε και να αναδείξουμε την εικόνα που παρουσιάζει η κατανομή του ανθρωπίνου δυναμικού ως προς τον παράγοντα φύλο στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα με βάση τα πιο πρόσφατα στατιστικά στοιχεία. Τα στατιστικά στοιχεία για τη σχολική χρονιά 2001–2002, έτσι όπως τηρούνται και διατίθενται στην αρμόδια υπηρεσία του ΥΠ.Ε.Π.Θ. Η μελέτη μας επικεντρώθηκε κυρίως στο χώρο της Δευτεροβάθμιας και Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης. Στις συγκεκριμένες βαθμίδες μελετήσαμε την εικόνα που αποτυπώνεται με βάση το φύλο σε δύο επίπεδα:

- ▣ Σε επίπεδο μαθητικού και φοιτητικού πληθυσμού, όπου διερευνήσαμε την κατανομή στις κατευθύνσεις σπουδών και στις σχολές βασικής επαγγελματικής κατάρτισης σε σχέση με το φύλο και
- ▣ Σε επίπεδο εκπαιδευτικού προσωπικού, όπου διερευνήσαμε τον καταμερισμό εργασίας και την κατανομή εξουσίας ανάμεσα στους εκπαιδευτικούς των δύο φύλων.

Η στατιστική επεξεργασία και μελέτη των σχετικών στατιστικών στοιχείων μας επιτρέπει να υποστηρίξουμε ότι, παρά τη θεσμοθέτηση των ίσων ευκαιριών και παρά τη ρητορική του επίσημου πολιτικού λόγου για τη λήψη μέτρων προς την κατεύθυνση της υλοποίησής τους, οι ίσες ευκαιρίες προς το παρόν φαίνεται να εξαντλούνται και να περιορίζονται σε ποσοτικές κυρίως θετικές εξελίξεις. Δηλαδή, αύξηση του ποσοστού πρόσβασης του γυναικείου φύλου στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση και αριθμητική υπεροχή των γυναικών εκπαιδευτικών στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση.

Παρά την ομολογουμένως θετική αυτή εξέλιξη συγκριτικά με προηγούμενα χρόνια, οι ποιοτικές διαφοροποιήσεις που παραδοσιακά συνδέονται με τον παράγοντα φύλο παρουσιάζουν υψηλού βαθμού αδράνεια στην εξέλιξη και στην αλλαγή.

Σε ό,τι αφορά στο μαθητικό και φοιτητικό πληθυσμό η αδράνεια τεκμηριώνεται και αναδεικνύεται μέσα από την εμμονή, την επαναληπτικότητα και τη σταθερότητα των επιλογών σπουδών σε σχέση με το φύλο στο πέρασμα του χρόνου. Έτσι, τα κορίτσια εμφανίζονται να κυριαρχούν στους θεωρητικούς τομείς της γνώσης και να διατηρούν το προβάδισμα κυρίως στις σχολές βασικής κατάρτισης εκπαιδευτικών της γενικής εκπαίδευσης.

Παρατηρείται, βέβαια, μια πολύ «διστακτική» και «διακριτική» διείσδυση των κοριτσιών στις θετικές επιστήμες, καθώς και σε ανδροκρατούμενες σχολές θεωρητικής κατεύθυνσης όπως π.χ. τη Νομική. Η διστακτική παρουσία των κοριτσιών στις θετικές επιστήμες, καθώς και οι ενδείξεις, που προκύπτουν από τη

μελέτη αυτή αναφορικά με την επαγγελματική αποκατάσταση των γυναικών Νομικών, μας οδηγούν στο συμπέρασμα ότι οι ποιοτικές αυτές εξελίξεις δεν αποτελούν «ρήξη» ή «ανατροπή» σε σχέση με τις γνωστές ιδιοτυπίες και «αγκυλώσεις» του παρελθόντος.

Η ποιοτική, άλλωστε, αυτή εξέλιξη παρουσιάζεται ακόμη ισχνότερη στο βαθμό που συνεκτιμήσουμε τη συγκέντρωση και την κυριαρχία των αγοριών στις παραδοσιακά πολιτογραφημένες για το φύλο τους περιοχές γνώσης και σχολές βασικής κατάρτισης.

Διαφαίνεται, μάλιστα, μια τάση, όπου στις περιπτώσεις που το μορφωτικό κεφάλαιο και η οικονομική κατάσταση της οικογένειας προέλευσης των αγοριών δεν ευνοούν την εξασφάλιση μιας θέσης σε ανδροκρατούμενες σχολές με έντονο ανταγωνισμό όσον αφορά στην πρόσβαση και με μεγαλύτερη χρονική διάρκεια προπτυχιακών σπουδών, τα αγόρια να προτιμούν την αποστασιοποίηση από τις σπουδές στην Ανώτατη Εκπαίδευση.

Σε επίπεδο εκπαιδευτικού προσωπικού διαγράφεται ένας σαφής καταμερισμός εργασίας με βάση το φύλο στο πλαίσιο της διδακτικής πράξης. Μάλιστα, το ιδιότυπο πρότυπο του καταμερισμού αντανάκλα, όπως προκύπτει από τα δεδομένα της παρούσης μελέτης, εκείνο που διαγράφεται και αφορά στις κατευθύνσεις σπουδών στο επίπεδο του μαθητικού και φοιτητικού πληθυσμού.

Σε ό,τι αφορά στο κύρος, το γόητρο και την εξουσία στο χώρο της εκπαίδευσης, οι γυναίκες εκπαιδευτικοί παρουσιάζονται να έχουν δυσανάλογο μέρισμα συγκριτικά με την ποσοτική τους υπεροχή στον κλάδο των εκπαιδευτικών και κυρίως συγκριτικά με τους άνδρες συναδέλφους τους. Δηλαδή, με βάση το κύρος, το γόητρο και την εξουσία, που συνδέονται με τις ειδικότητες, τη θέση της εκπαιδευτικής βαθμίδας στην οργανωτική πυραμίδα του εκπαιδευτικού συστήματος και τέλος με τα στελέχη διοικητικών και παιδαγωγικών ευθυνών και αρμοδιοτήτων, η θέση των γυναικών στο χώρο της εκπαίδευσης παρουσιάζεται να είναι υποδεέστερη εκείνης των ανδρών.

Η συνεκτίμηση όλων των παραπάνω διαπιστώσεων οδηγεί στο γενικό και καταληκτικό συμπέρασμα ότι η αριθμητική υπεροχή του γυναικείου φύλου στο χώρο της εκπαίδευσης δε φαίνεται να έχει συνοδευτεί με μια ισόποση και ισόρροπη ανακατανομή της εξουσίας, του κύρους και του γοήτρου ανάμεσα στα φύλα. Η διαπίστωση αυτή ισχύει βραχυπρόθεσμα για τους/τις εκπαιδευτικούς με πολλές πιθανότητες να διατηρηθεί σχεδόν ανέπαφη μακροπρόθεσμα για το σημερινό μαθητικό και φοιτητικό πληθυσμό.

Το καταληκτικό αυτό συμπέρασμα, έτσι όπως τεκμηριώνεται από τα ευρήματα της μελέτης αυτής, μας επιτρέπει να ισχυρισθούμε ότι η «φιλικότητα» που έχει

διαμορφωθεί στο χώρο της εκπαίδευσης, δεν είναι δυνατόν αφ' εαυτής να αμβλύνει και πολύ περισσότερο να εξαλείψει τις υπονομευτικές αντιδράσεις και τις ακυρωτικές παλινδρομήσεις, που επιβάλλουν οι κοινωνικές δομές και σχέσεις μακροεπιπέδου, δηλαδή ο καπιταλιστικός τρόπος οργάνωσης της οικονομίας και η πατριαρχική δομή και διάρθρωση της κοινωνίας, οι οποίες παρά το ότι ξεπερνούν, ωστόσο φαίνεται να ελέγχουν το εκπαιδευτικό σύστημα.

Οι συγκεκριμένες αυτές δομές και σχέσεις μακροεπιπέδου συνδυαστικά, έμμεσα, αλλά ωστόσο αποτελεσματικά, συντηρούν τις διχοτομίες εκείνες και τις άνισες ιεραρχήσεις και αξιολογήσεις, οι οποίες λειτουργούν παρελκυστικά και ανασταλτικά στο ζήτημα της ισοκατανομής του κοινωνικού κύρους, γοήτρου και εξουσίας ανάμεσα στα φύλα. Συγκεκριμένα, συντηρούν:

- Τη διχοτομία ανάμεσα στον ιδιωτικό/οικογενειακό και στο δημόσιο τομέα της αμειβόμενης εργασίας και παράλληλα την ταύτιση των γυναικών με τον ιδιωτικό οικογενειακό χώρο και των ανδρών με το δημόσιο εργασιακό χώρο.
- Τη διχοτομία ανάμεσα στη θεωρούμενη ως μη παραγωγική και μη αμειβόμενη εργασία στον ιδιωτικό χώρο της οικογένειας και στην παραγωγική και αμειβόμενη στο δημόσιο χώρο στις εργασίες.
- Την άνιση κοινωνική ιεράρχηση και αξιολόγηση των μερών των κοινωνικά κατασκευασμένων αυτών διχοτομιών με συνέπεια την εξουσιαστική δομή και διάρθρωση των σχέσεων ανάμεσα στα φύλα με τους άνδρες κυρίαρχους και τις γυναίκες υποδεέστερες και απαξιωμένες.

Η εκπαίδευση ως θεσμός, λειτουργώντας κάτω από τον έλεγχο των συγκεκριμένων οικονομικών δομών και πατριαρχικών σχέσεων, αποτελεί έναν από τους βασικούς μηχανισμούς, που στο πλαίσιο της παροχής των ίσων ευκαιριών και της ρητορικής της ουδετερότητας ως προς τον παράγοντα φύλο αναπαράγει και συντηρεί τις πιο πάνω διχοτομίες και άνισες αξιολογήσεις με έντονες και σαφείς προεκτάσεις στη θέση των φύλων στον κοινωνικό καταμερισμό εργασίας. Συμβάλλει δηλαδή, ώστε οι γυναίκες να αρκούνται σε μια περιθωριακή και υποδεέστερη θέση στο δημόσιο χώρο της αμειβόμενης εργασίας, έτσι όπως διαπιστώσαμε στο πλαίσιο της μελέτης αυτής να υφίσταται για τις γυναίκες εκπαιδευτικούς, και παράλληλα να επωμίζονται τη μη αμειβόμενη εργασία στον ιδιωτικό χώρο της οικογένειας.

Τι μπορούμε να κάνουμε;

Η αύξηση του ποσοστού πρόσβασης και παρουσίας του γυναικείου φύλου στην εκπαίδευση, παρά το γεγονός ότι παρατηρείται σε μια εποχή όπου διαγράφεται

υποβάθμιση των πτυχίων και του κοινωνικού κύρους και γοήτρου των εκπαιδευτικών, συνιστά μια θετική εξέλιξη που σημειώθηκε στο πλαίσιο των υφιστάμενων καπιταλιστικών και πατριαρχικών δομών. Αυτές οι εξελίξεις επιτρέπουν περιθώρια συγκρατημένης, έστω, αισιοδοξίας για περαιτέρω «βήματα προς τα εμπρός».

Τα «βήματα προς τα εμπρός» είναι δυνατό να αναζητηθούν σε μορφές παρέμβασης προς την κατεύθυνση αλλαγών στις κοινωνικές οριοθετήσεις αναφορικά με τις επαγγελματικές επιλογές, τις κατευθύνσεις σπουδών και τέλος προς την κατεύθυνση ανακατανομής του κύρους και της εξουσίας στα επαγγελματικά «πεδία», όπου οι σπουδές και οι επαγγελματικές επιλογές αποκρυσταλλώνονται.

Οφείλουμε να καταστήσουμε σαφές ότι οι όποιες παρεμβάσεις δεν τοποθετούνται σε ένα πλαίσιο επίθεσης ή εκδικητικότητας προς το φύλο των προνομίων, δηλαδή, το ανδρικό, αλλά σε ένα πλαίσιο ισόρροπης και αρμονικής συνύπαρξης στο πλαίσιο μιας δημοκρατικής και δίκαιης προς όλα τα μέλη της κοινωνίας.

Μοχλό αλλά και χώρο παρέμβασης είναι δυνατό να αποτελέσουν όλα τα σχολεία της γενικής εκπαίδευσης, καθώς και οι πανεπιστημιακές σχολές, ιδιαίτερα μάλιστα οι σχολές βασικής κατάρτισης εκπαιδευτικών. Η πρόταση για σύνδεση των παρεμβάσεων με το σχολικό μηχανισμό στηρίζεται στο γεγονός ότι τα σχολεία αποτελούν χώρους συγκέντρωσης και μαζικής διαπαιδαγώγησης των παιδιών, ιδιαίτερα μάλιστα κατά τα κρίσιμα χρόνια δρομολόγησης των επαγγελματικών επιλογών. Κυρίως, όμως, στο γεγονός ότι το σχολείο με ποικίλα μέσα και πρακτικές μεταβιβάζει, αναπαράγει και συντηρεί ένα πλέγμα αντιλήψεων, στάσεων, αναπαραστάσεων και συμπεριφορών, οι οποίες αποτελούν το υπόστρωμα των διχοτομιών και των άνισων ιεραρχήσεων και αξιολογήσεων στις οποίες αναφερθήκαμε πιο πάνω.

Από τη στιγμή που δεχόμαστε ότι ο σχολικός μηχανισμός συμβάλλει στην αναπαραγωγή των συγκεκριμένων αντιλήψεων, στάσεων κ.λπ., γίνεται αποδεκτό ότι στο πλαίσιο της σχετικής αυτονομίας του είναι δυνατό να αποτελέσει μια τομή στη συντήρηση και στην εδραίωση των εξουσιαστικών σχέσεων των φύλων. Η αποτίμηση των αποτελεσμάτων των θεσμικών ρυθμίσεων για ισότητα ευκαιριών ως προς τον παράγοντα φύλο στο χώρο της εκπαίδευσης αναδεικνύει, νομίζουμε, ότι τα θεσμικά μέτρα καίτοι προαπαιτούμενο, ωστόσο, αν δε συνοδευτούν από τις κατάλληλες πρακτικές στήριξης, οδηγούν σε επιφανειακά θετικά αποτελέσματα.

Οι πρακτικές στήριξης και πλαισίωσης των θεσμικών μερών είναι δυνατό να αναζητηθούν και να συνδεθούν με την αναμόρφωση του αναλυτικού προγράμματος, του περιεχομένου των σχολικών εγχειριδίων του καταμερισμού εργασίας ανάμεσα

στους/στις εκπαιδευτικούς και κυρίως με το σχεδιασμό και την υλοποίηση προγραμμάτων επιμόρφωσης και ευαισθητοποίησης των εκπαιδευτικών σε θέματα που σχετίζονται με τα φύλα. Στο πλαίσιο τέτοιων επιμορφωτικών προγραμμάτων ενδείκνυται η προσφορά θεωρητικής και εμπειρικής γνώσης αναφορικά με τα βαθύτερα κοινωνικοοικονομικά προσδιοριστικά αίτια των εξουσιαστικών σχέσεων των φύλων και τις πρακτικές, μέσω των οποίων οι διάφοροι φορείς κοινωνικοποίησης, ανάμεσα στους οποίους στρατηγική θέση έχει το σχολείο, συμβάλλουν στην αναπαραγωγή και στη συντήρησή τους. Παράλληλα, ενδείκνυται η πλαισίωση της προσφοράς θεωρητικής και εμπειρικής γνώσης με έρευνα δράσης από τους ίδιους/-ες εκπαιδευτικούς στα σχολεία τους. Μέσα από επιμορφωτικά προγράμματα τέτοιου ή ανάλογου περιεχομένου, οι εκπαιδευτικοί αποκτούν ή συμπληρώνουν τις γνώσεις τους σε ό,τι αφορά στον επιστημονικό λόγο για τις εξουσιαστικές σχέσεις των φύλων. Κυρίως όμως, αποκτούν την απαραίτητη εκείνη τεχνογνωσία για να εντοπίζουν τις σχετικές με τα φύλα πρακτικές ενός εκπαιδευτικού συστήματος, του οποίου οι ίδιοι/-ες αποτελούν προϊόντα. Η απόκτηση μιας τέτοιας τεχνογνωσίας είναι δυνατό να αποβεί ιδιαίτερα χρήσιμη για τις γυναίκες εκπαιδευτικούς, οι οποίες έτσι θα βοηθηθούν να κατανοήσουν τα βαθύτερα κοινωνικοοικονομικά αίτια που προσδιορίζουν την υποδεέστερη θέση τους στον εργασιακό τους χώρο και να αναπτύξουν τις απαιτούμενες αντιστάσεις τόσο προς όφελος των ίδιων όσο και προς όφελος των παιδιών που διαπαιδαγωγούν.

Τα αποτελέσματα τέτοιων επιμορφωτικών προγραμμάτων είναι δυνατό να αποβούν περισσότερο ανθεκτικά στις ακυρωτικές επιθέσεις του χρόνου και κυρίως των κοινωνικών αντιστάσεων και δυσκολιών στο βαθμό που θα θεσπιστούν και θα λειτουργήσουν υποστηρικτικές δομές σε επίπεδο νομαρχιών ή σε επίπεδο σχολικών μονάδων που θα ενδυναμώνουν και θα στηρίζουν τις ατομικές ή τις συλλογικές προσπάθειες των εκπαιδευτικών για μορφές παρέμβασης στο σχολείο, οι οποίες προάγουν την ουσιαστική ισότητα των φύλων.

2. ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΚΑΤΑΡΤΙΣΗ ΚΑΙ Η ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΦΥΛΟΥ¹

Αλεξάνδρα Κορωναίου, Καλλιόπη Δημητρούλη, Άννα Τικταπανίδου

Φύλο και Αρχική Επαγγελματική Κατάρτιση

Αντικείμενο και σκοπός της έρευνας

Η παρούσα εμπειρική έρευνα αποτελεί καταγραφή και εκτίμηση των διακρίσεων που επικρατούν στο χώρο της Αρχικής Επαγγελματικής Εκπαίδευσης με βάση τον παράγοντα φύλο. Ο χώρος αυτός, αν και αποτελεί ένα σημαντικό τομέα της εκπαίδευσης, ο οποίος συνδέει το σχολείο με την εργασία, έχει μελετηθεί ελάχιστα στον τόπο μας σε σύγκριση με την Πρωτοβάθμια, Δευτεροβάθμια και Τριτοβάθμια Εκπαίδευση.

Αντικείμενο της μελέτης είναι η διερεύνηση της κατανομής των εκπαιδευτικών και των εκπαιδευομένων με βάση το φύλο και την επαγγελματική ειδίκευση, με απώτερο στόχο την πληρέστερη προετοιμασία και το σχεδιασμό του προγράμματος ευαισθητοποίησης των εκπαιδευτικών σε θέματα ισότητας των φύλων. Πιο συγκεκριμένα, η μελέτη διαρθρώνεται σε δύο βασικούς άξονες:

α) Κατανομή των εκπαιδευτικών της Αρχικής Επαγγελματικής Εκπαίδευσης με βάση:

- το φύλο
- την ειδικότητα
- το μορφωτικό επίπεδο και την ηλικία (όπου υπήρχαν διαθέσιμα στοιχεία).

β) Κατανομή των εκπαιδευομένων με βάση:

- το φύλο και την ειδικότητα
- την απασχόληση (όπου υπήρχαν διαθέσιμα στοιχεία)

Το υλικό της έρευνας

Τα πρωτογενή στοιχεία της μελέτης προέρχονται από τις επιλεγμένες για τις ανάγκες της έρευνάς μας σχολές των εξής οργανισμών:

- Τεχνικά Επαγγελματικά Εκπαιδευτήρια (ΤΕΕ) του Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων.

* Οι συγγραφείς του κεφαλαίου αυτού αισθάνονται την ανάγκη να εκφράσουν τις ευχαριστίες τους προς όλους τους φορείς, που με μεγάλη προθυμία ανταποκρίθηκαν στις απαιτήσεις της παρούσας μελέτης, παρέχοντας τα στοιχεία εκείνα που ήταν απαραίτητα για τη διεξαγωγή της. Ιδιαίτερες ευχαριστίες ανήκουν στον κ. Δημήτρη Παπαγιάννη, κοινωνιολόγο, για τη σημαντική συμβολή του στη στατιστική ανάλυση και επεξεργασία των στοιχείων της μελέτης.

- Δημόσια και Ιδιωτικά Ινστιτούτα Επαγγελματικής Κατάρτισης (IEK) του Οργανισμού Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης (ΟΕΕΚ).
- Σχολές Μαθητείας του ΟΑΕΔ (ΤΕΕ Α' και Β' Κύκλου).
- Οργανισμός Γεωργικής Επαγγελματικής Εκπαίδευσης, Κατάρτισης και Απασχόλησης "ΔΗΜΗΤΡΑ" του Υπουργείου Γεωργίας.
- Σχολές Τουριστικής Εκπαίδευσης και Σχολή Ξεναγών του Υπουργείου Ανάπτυξης.
- Σχολή Πλοιάρχων της Ακαδημίας Εμπορικού Ναυτικού.

Τα στοιχεία αναφέρονται στην εκπαιδευτική περίοδο 2001-2002, εκτός από εκείνα της Σχολής Ξεναγών, που αναφέρονται στην περίοδο 1998-2001. Το πρωτογενές υλικό έγινε αντικείμενο στατιστικής επεξεργασίας μέσω του προγράμματος Microsoft Excel. Τα ποσοστά που παρουσιάζονται στο κείμενο με τη μορφή πινάκων και γραφημάτων έχουν υπολογιστεί με βάση το φύλο, την ειδικότητα και το μορφωτικό επίπεδο των ανδρών και γυναικών εκπαιδευτών και εκπαιδευομένων στο χώρο της Αρχικής Επαγγελματικής Εκπαίδευσης. Συμπληρωματικά, έγινε ειδική επεξεργασία των στοιχείων που αφορούσαν στην κάθε ειδικότητα των εκπαιδευτικών του δείγματος.

Θεωρητική προσέγγιση - γενικός σχολιασμός των δεδομένων της έρευνας

Τις τελευταίες δεκαετίες σε όλες τις ευρωπαϊκές κοινωνίες παρατηρείται μια σημαντική αύξηση του συνολικού αριθμού των κοριτσιών που έχουν πρόσβαση σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης. Πράγματι, οι μεγάλες κοινωνικές και οικονομικές αλλαγές των τελευταίων δεκαετιών είχαν ως αποτέλεσμα μια σημαντική αλλαγή στη θέση και την εικόνα των γυναικών στις αναπτυγμένες κοινωνίες. Η μεγαλύτερη αναμφίβολα κατάκτηση ήταν η σταδιακή είσοδος των γυναικών την αγορά εργασίας, ακόμη και σε επαγγέλματα που θεωρούνταν προπύργια της αντρικής απασχόλησης (διπλωματική, στρατιωτική, αθλητική και πρόσφατα εκκλησιαστική καριέρα). Το γεγονός αυτό, μαζί με άλλες μεγάλες κοινωνικές αλλαγές (μακροβιότητα των γυναικών, έλεγχος των γεννήσεων κ.ά.), είχε ως αποτέλεσμα μεγάλες επίσης αλλαγές στο εσωτερικό της οικογένειας, στους γονεϊκούς ρόλους και στις σχέσεις με τα παιδιά.

Σε στενή συνάφεια με τις εξελίξεις στον εργασιακό τομέα, τα κορίτσια κατέκτησαν σταδιακά την είσοδο στη Δευτεροβάθμια και την Τριτοβάθμια Εκπαίδευση και, για πρώτη ίσως φορά στην ιστορία, παρατηρείται μια σημαντική διείσδυση σε σχολές από τις οποίες ήταν παραδοσιακά αποκλεισμένα. Συγχρόνως αποτελεί κοινή διαπίστωση ότι οι σχολικές επιδόσεις των κοριτσιών είναι συχνά καλύτερες από εκείνες των αγοριών σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης. Ωστόσο, η αναμφισβήτητη αυτή

σχολική πραγματικότητα δεν μπορεί να αποκρύψει μία άλλη πραγματικότητα, που καταδεικνύει ότι, παρά τις προόδους των τελευταίων δεκαετιών, τα παραδοσιακά στερεότυπα και οι διακρίσεις μεταξύ αντρών και γυναικών εξακολουθούν να επιβιώνουν στον εκπαιδευτικό χώρο. Θα υποστηρίξαμε επομένως ότι δύο σημαντικά γεγονότα σφραγίζουν την εκπαίδευση κοριτσιών και αγοριών στις αναπτυσσόμενες κοινωνίες κατά τα τελευταία χρόνια:

1) Η αυξανόμενη διείσδυση και πρόοδος των κοριτσιών σε όλες τις εκπαιδευτικές βαθμίδες.

2) Η διατήρηση και αναπαραγωγή των διακρίσεων και των ανισοτήτων στο εσωτερικό του σχολικού συστήματος.

Η τελευταία παράμετρος συνιστά μια σημαίνουσα διάκριση ανάμεσα στα δύο φύλα. Η διάκριση αυτή εντοπίζεται στις διαφορετικές κατευθύνσεις σπουδών, ειδικοτήτων και κατ' επέκταση επαγγελματών με βάση τους κοινωνικούς ρόλους των φύλων. Η στερεότυπη διάκριση βασίζεται στο γεγονός ότι τα αγόρια ακολουθούν κατά κανόνα σπουδές και ειδικότητες «θετικής κατεύθυνσης» με επίκεντρο τα γνωστικά αντικείμενα των Μαθηματικών, της Φυσικής, της Χημείας και πρόσφατα της Πληροφορικής, ενώ η πλειονότητα των κοριτσιών στρέφεται σε σπουδές και ειδικότητες «θεωρητικής κατεύθυνσης» με επίκεντρο τα φιλολογικά-λογοτεχνικά μαθήματα.

Η Επαγγελματική Εκπαίδευση

Σε γενικές γραμμές, η Επαγγελματική Εκπαίδευση, η οποία συγκεντρώνει συνήθως παιδιά που προέρχονται από τα μη προνομιούχα κοινωνικά στρώματα και εγκαταλείπουν το σχολείο με την ολοκλήρωση της υποχρεωτικής εκπαίδευσης, ακολουθεί τις παραπάνω γενικευμένες τάσεις. Όπως φαίνεται στην έρευνά μας, υπάρχει μία αναμφισβήτητη είσοδος των κοριτσιών στην Επαγγελματική Εκπαίδευση, η οποία παραδοσιακά αποτελούσε, σχεδόν αποκλειστικά, επιλογή των αγοριών. Το φαινόμενο παρατηρείται ακόμη και σε σχολές, όπως είναι, για παράδειγμα, η Σχολή Πλοιάρχων της Ακαδημίας Εμπορικού Ναυτικού, στην οποία παλαιότερα δε φοιτούσαν καθόλου κορίτσια. Σήμερα τα κορίτσια αντιπροσωπεύονται έστω και με το χαμηλό ποσοστό του 9% (έναντι 91% των αγοριών).

Ωστόσο, παρά την αναμφισβήτητη πλέον παρουσία των κοριτσιών σε όλες τις ειδικότητες της Επαγγελματικής Εκπαίδευσης, η ανισότητα των δύο φύλων επιβεβαιώνεται σχεδόν μαζικά στην επιλογή κατευθύνσεων και ειδικοτήτων. Αυτή η παρατηρούμενη και σε άλλες εκπαιδευτικές βαθμίδες ανισότητα αποτυπώνεται με τον πλέον φανερό τρόπο στην Επαγγελματική Εκπαίδευση, η οποία έχει τη μεγαλύτερη και αμεσότερη σχέση με την αγορά εργασίας και τον παραγωγικό κόσμο από όλους τους

άλλους τύπους εκπαίδευσης. Ίσως γι' αυτόν ακριβώς το λόγο, οι διακρίσεις των φύλων είναι εντονότερες στην Επαγγελματική Εκπαίδευση από εκείνες που παρατηρούνται στη γενική εκπαίδευση, η οποία στη χώρα μας διατηρεί παραδοσιακά ένα ανθρωπιστικό και ηθικό περιεχόμενο.

Σε γενικές γραμμές, τα σεξιστικά στερεότυπα που παρατηρούνται ως προς τις κατευθύνσεις των ειδικοτήτων στην Επαγγελματική Εκπαίδευση αντανακλούν -και, βεβαίως, αναπαράγουν- τη θεμελιώδη διάκριση που επικρατεί στην αγορά εργασίας με βάση τον παράγοντα φύλο. Πρόκειται για τη συγκέντρωση των γυναικών σε επαγγέλματα που θα υποστηρίξαμε ότι σχετίζονται με την οικιακή οικονομία (αισθητική, ένδυση), τη φροντίδα των άλλων (υγεία και πρόνοια), την παροχή υπηρεσιών (τουρισμός, γραμματειακή υποστήριξη). Σε αντίθεση με αυτή την κατεύθυνση, η πλειονότητα των αντρών στρέφεται σε επαγγέλματα, τα οποία σχετίζονται με τις παραγωγικές διαδικασίες και τα μακροοικονομικά μεγέθη (μεταλλουργία, μηχανολογία, ηλεκτρολογία, κατασκευές κ.λπ.).

Τα στοιχεία της έρευνάς μας επιβεβαιώνουν ότι η παρουσία των κοριτσιών σε ορισμένους κλάδους είναι αμελητέα. Όπως φαίνεται στην παρουσίαση των δεδομένων μας, η φοίτηση των κοριτσιών στις ειδικότητες μηχανολογίας, ηλεκτρολογίας, ηλεκτρονικής, εξόρυξης και επεξεργασίας ορυκτών, κατασκευών, αθλητικών εφαρμογών κ.ά. κυμαίνεται από 0,1% έως 0,2%. Αντιθέτως, η υψηλότερη προσέλευση κοριτσιών παρατηρείται στις παραδοσιακά «γυναικείες» ειδικότητες της Αισθητικής-Κομμωτικής, Υγείας-Πρόνοιας και Ένδυσης-Υπόδησης, όπου τα ποσοστά των κοριτσιών υπερτερούν σαφώς των αγοριών (π.χ. στον τομέα Αισθητικής-Κομμωτικής των ΤΕΕ του ΟΑΕΔ έχουμε ποσοστό 15,7% κοριτσιών έναντι 1,6% αγοριών).

Αξίζει, βεβαίως, να επισημάνουμε ότι μια περιορισμένη είσοδος των κοριτσιών παρατηρείται στους νέους σχετικά τομείς της Οικονομίας και Διοίκησης Επιχειρήσεων, της Επικοινωνίας και των ΜΜΕ, της Τεχνολογίας Τροφίμων και Εμπορίας Γεωργικών Προϊόντων, του Περιβάλλοντος και Αγροτουρισμού. Ενδεικτικά αναφέρουμε ότι στην Πληροφορική έχουμε 8,9% αγόρια και 7% κορίτσια. Κατ' αναλογία, είναι κραυγαλέα η απουσία των αγοριών από τις ειδικότητες που θεωρούνται «γυναικείες», με εξαίρεση την ειδικότητα της Μαγειρικής Τέχνης, στην οποία παραδοσιακά φοιτά μεγάλος αριθμός αγοριών που προορίζονται για θέσεις απασχόλησης στον τουριστικό και ξενοδοχειακό τομέα.

Κατά συνέπεια, η αναμφισβήτητη διείσδυση και πρόοδος των κοριτσιών στο σχολείο δε συνεπάγεται αυτομάτως την εξάλειψη των διακρίσεων και των ανισοτήτων που επικρατούν τόσο στην εκπαίδευση όσο και στην αγορά εργασίας. Οι διακρίσεις εντοπίζονται πλέον στο εσωτερικό του σχολικού συστήματος και βασίζονται σε μεγάλο βαθμό στην επιλογή ειδικοτήτων και κατευθύνσεων. Από αυτή τη σκοπιά, είναι γεγονός

ότι είμαστε ακόμη πολύ μακριά από την ουσιαστική ισότητα των δύο φύλων τόσο στην εκπαίδευση όσο και στην εργασία.

Οι διακρίσεις αυτές έχουν ένα μαζικότερο και εντονότερο χαρακτήρα στο χώρο της Επαγγελματικής Εκπαίδευσης, στον οποίο η σχολική επιτυχία και το εκπαιδευτικό-σχολικό κεφάλαιο δεν αποτελούν «αυτοσκοπό», αλλά επενδύονται με κοινωνική αξία μόνο στο βαθμό που μπορούν να μεταφραστούν γρήγορα σε επαγγελματική επένδυση στην αγορά εργασίας, η οποία βρίσκεται σε περίοδο έντονης κρίσης. Άλλωστε, ας μην ξεχνάμε ότι ένας μεγάλος αριθμός νέων κοριτσιών και αγοριών σε αυτό τον τύπο εκπαίδευσης είναι απασχολούμενοι/-ες ή ημι-απασχολούμενοι/-ες κατά τη διάρκεια των σπουδών τους.

Η σημαντική διάκριση ανάμεσα στις ειδικότητες εκπαιδευόμενων αγοριών και κοριτσιών επιβεβαιώνεται και από την ανισότητα μεταξύ των εκπαιδευτικών των δύο φύλων που απασχολούνται στην Επαγγελματική Εκπαίδευση. Τα δεδομένα της έρευνάς μας δείχνουν ότι το συνολικό ποσοστό των αντρών εκπαιδευτικών είναι σαφώς υψηλότερο από εκείνο των γυναικών. Το γεγονός ερμηνεύεται από τον ίδιο τον προσανατολισμό της Επαγγελματικής Εκπαίδευσης, ο οποίος είναι τεχνικός-επαγγελματικός. Άλλωστε, είναι γνωστό ότι μεγάλος αριθμός εκπαιδευτικών σε αυτές τις σχολές ήταν, τουλάχιστον μέχρι πρόσφατα, ειδικευμένοι τεχνίτες, οι οποίοι διέθεταν αξιόλογη επαγγελματική εμπειρία στο χώρο της παραγωγής, αλλά περιορισμένη σχολική, ιδιαίτερα πανεπιστημιακή, παιδεία.

Πρόσφατα, πάντως, άρχισε να παρατηρείται μία αλλαγή ως προς το περιεχόμενο της Επαγγελματικής Εκπαίδευσης. Στον τεχνικό προσανατολισμό φαίνεται να προστίθεται και ένας γενικός, πιο «θεωρητικός» προσανατολισμός, που αποτυπώνεται σε νέες ειδικότητες ή γνωστικά αντικείμενα, όπως η Οικονομία και Διοίκηση, οι Νομικές και Πολιτικές Επιστήμες, οι Ξένες Γλώσσες, τα Καλλιτεχνικά Μαθήματα κ.ά. Αυτό ευνοεί την απασχόληση ενός μεγαλύτερου, σε σχέση με το παρελθόν, αριθμού γυναικών στο χώρο της Επαγγελματικής Εκπαίδευσης. Βεβαίως, το ποσοστό των εκπαιδευτριών παρουσιάζει σημαντικές διακυμάνσεις ανάλογα με τον τύπο των σχολών. Για παράδειγμα, οι γυναίκες αποτελούν την πλειοψηφία στις Σχολές Τουριστικών Επαγγελμάτων (53%), αλλά παραμένουν μειοψηφία στις Τεχνικές Σχολές (33% στα ΤΕΕ του ΟΑΕΔ, 35% στα ΤΕΕ του Υπουργείου Παιδείας κ.λπ.).

Συγχρόνως, είναι φανερή η μεγαλύτερη συγκέντρωση εκπαιδευτριών στις ειδικότητες θεωρητικής κατεύθυνσης. Οι εκπαιδευτριες αποτελούν τη συντριπτική πλειοψηφία (ποσοστό 80%-90%) στα γνωστικά αντικείμενα των Ξένων Γλωσσών, στα Καλλιτεχνικά, στις Νομικές και Πολιτικές Επιστήμες, στην Κοινωνιολογία. Αντιθέτως, οι συνάδελφοί τους άντρες αποτελούν τη συντριπτική πλειοψηφία στα γνωστικά αντικείμενα των Μαθηματικών, της Φυσικής, της Μηχανικής, της Πληροφορικής, κ.ά.,

καθώς και στις άλλες τεχνολογικές ειδικότητες. Αξίζει, επίσης, να παρατηρήσουμε ότι οι εκπαιδευτρίες παρουσιάζουν υψηλό εκπαιδευτικό επίπεδο, καθώς είναι πτυχιούχοι Πανεπιστημιακής Εκπαίδευσης, ενώ οι εκπαιδευτές είναι στην πλειοψηφία τους πτυχιούχοι Τεχνολογικής Εκπαίδευσης.

2. 1. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Τεχνικά Επαγγελματικά Εκπαιδευτήρια (Τ.Ε.Ε.) (Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων/ Διεύθυνση Προσωπικού Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης)

Τα Τεχνικά Επαγγελματικά Εκπαιδευτήρια (Τ.Ε.Ε.) ιδρύθηκαν με το νόμο 2640/1998 και παρέχουν Τεχνική-Επαγγελματική Εκπαίδευση. Οι σπουδές διαρκούν από δύο έως τρία έτη και οργανώνονται σε δύο κύκλους (Α' & Β'). Ο πρώτος κύκλος περιλαμβάνει δύο έτη και οι απόφοιτοι έχουν τη δυνατότητα: α) να αποκτήσουν πτυχίο επιπέδου ΙΙ για πρόσβαση στην αγορά εργασίας, β) να συνεχίσουν τις σπουδές τους στο Β' κύκλο σπουδών των Τ.Ε.Ε. και γ) να εγγραφούν στη Β' τάξη Ενιαίου Λυκείου.

Τα μαθήματα του Α' κύκλου της Α' τάξης είναι γενικής φύσης: Θρησκευτικά, Νέα Ελληνικά, Ιστορία, Μαθηματικά, Φυσική, Χημεία, Φυσική αγωγή, Αγγλικά, Χρήση Η/Υ. Τα μαθήματα της Β' τάξης είναι: Ν. Ελληνικά, Ιστορία, Μαθηματικά, Φυσική, Χημεία, Φυσική Αγωγή, Αγγλικά ή Γαλλικά. Ο Β' κύκλος περιλαμβάνει τα εξής μαθήματα: Ν. Ελληνικά, Μαθηματικά, Φυσική, Εφαρμογές Η/Υ και τα μαθήματα της ειδικότητας.

Τα Σχολικά Εργαστηριακά Κέντρα (Σ.Ε.Κ.) και τα Σχολικά Εργαστήρια (Σ.Ε.) αποτελούν αναπόσπαστο μέρος της Τεχνικής Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και σε αυτά πραγματοποιείται η πρακτική άσκηση των μαθητών. Σε ολόκληρη την Ελλάδα λειτουργούν 480 Τ.Ε.Ε. και 251 Σ.Ε.Κ. και Σ.Ε. Τα Τ.Ε.Ε. λειτουργούν ως ημερήσια (πρωινά ή απογευματινά) και εσπερινά. Για την εγγραφή των υποψήφιων μαθητών απαιτείται απολυτήριο Γυμνασίου.

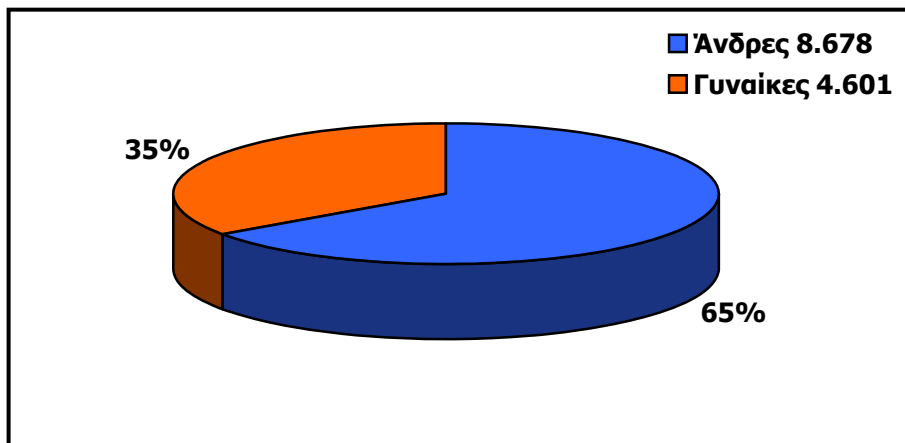
Παρακάτω παρουσιάζονται και αναλύονται τα στατιστικά στοιχεία της κατανομής των εκπαιδευτικών των δημόσιων Τ.Ε.Ε. της χώρας κατά φύλο, ειδικότητα και μορφωτικό επίπεδο, για την εκπαιδευτική περίοδο 2001-2002. Στους εκπαιδευόμενους εξετάζεται η κατανομή κατά φύλο και κατά τομέα ειδικότητας.

Εκπαιδευτικοί των ΤΕΕ

Η μελέτη των πρόσφατων στοιχείων (2001-2002) σχετικά με την κατανομή των ανδρών και γυναικών εκπαιδευτικών ανά ειδικότητα και μορφωτικό επίπεδο των εκπαιδευτικών των Τ.Ε.Ε. του Υπουργείου Παιδείας χρησιμοποίησε στατιστικά στοιχεία, τα οποία είναι αδημοσίεута και δεν είχαν υποβληθεί σε καμία επεξεργασία.

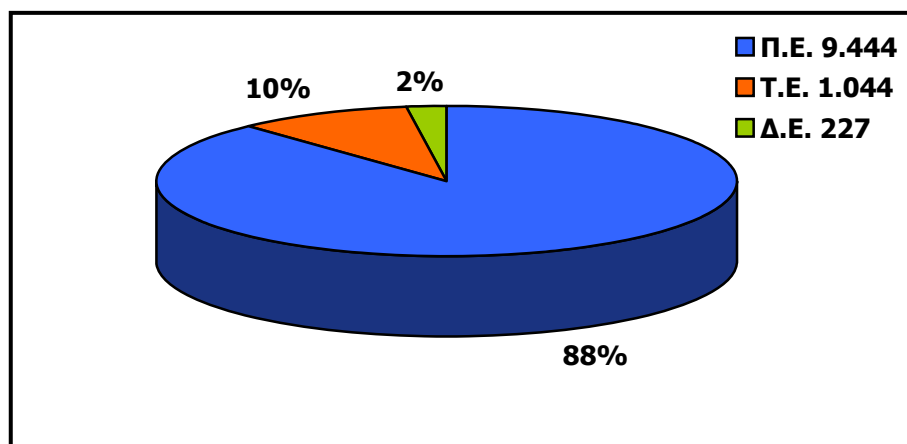
Μετά από τη σχετική επεξεργασία των στοιχείων διαπιστώνουμε ότι η συντριπτική πλειοψηφία των εκπαιδευτικών είναι άνδρες και συγκεκριμένα το συνολικό ποσοστό των ανδρών (65%) διαφέρει από εκείνο των γυναικών (35%) κατά τριάντα (30) ποσοστιαίες μονάδες υπέρ των ανδρών (βλ. Γράφημα 2.1).

Γράφημα 2.1: Κατανομή των Εκπαιδευτικών κατά Φύλο στα Τ.Ε.Ε. του Υπουργείου Παιδείας για το Σχολικό Έτος 2001–2002

Όπως φαίνεται από το Γράφημα 2.2, η πλειονότητα των εκπαιδευτικών (88%) έχει Πανεπιστημιακή Εκπαίδευση, το 10% Τεχνική Εκπαίδευση και μόλις 2% Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση.

Γράφημα 2.2: Κατανομή Εκπαιδευτικών ως προς το Μορφωτικό Επίπεδο στα Τ.Ε.Ε. του Υπουργείου Παιδείας για το Σχολικό Έτος 2001–2002

Διαφορές ανάμεσα στα δύο φύλα σημειώνονται και στις ειδικότητες των Τεχνικών Επαγγελματιών Εκπαιδευτηρίων. Οι γυναίκες συγκριτικά με τους άνδρες συγκεντρώνονται σε ειδικότητες, όπως:

- Φιλολογία (81,5% γυναίκες - 18,5% άνδρες)
- Γαλλική Φιλολογία (93,5% γυναίκες - 6,5% άνδρες)
- Αγγλική Φιλολογία (90% γυναίκες - 10% άνδρες)
- Γερμανική Φιλολογία (85% γυναίκες - 15% άνδρες)
- Καλλιτεχνικά (57,5% γυναίκες - 42,5% άνδρες)
- Κοινωνιολογία (61% γυναίκες - 39% άνδρες)
- Φυσική Αγωγή (83,5% γυναίκες - 16,5% άνδρες)
- Νομικές και Πολιτικές Επιστήμες (61% γυναίκες - 39% άνδρες) και
- Ιατρική (53,5% γυναίκες - 46,5% άνδρες).

Στην ειδικότητα των οικονομολόγων το ποσοστό των γυναικών (51%) μόλις ξεπερνά εκείνο των ανδρών (49%). Αντιθέτως, οι άνδρες εμφανίζονται σε μεγαλύτερα ποσοστά από τις γυναίκες στις εξής ειδικότητες:

- Θεολόγοι (55% άνδρες - 45% γυναίκες)
- Μαθηματικοί (74% άνδρες - 26% γυναίκες)
- Φυσικοί (66% άνδρες-34% γυναίκες)
- Μηχανικοί (77,5% άνδρες - 22,5% γυναίκες)
- Μουσικοί (76% άνδρες - 24% γυναίκες)
- Πτυχιούχοι Α.Σ.Ε.Τ.Ε.Μ.² (83% άνδρες - 17% γυναίκες)
- Πτυχιούχοι λοιπών ΤΕΙ³ (93,5% άνδρες - 6,5% γυναίκες)

² Α.Σ.Ε.Τ.Ε.Μ.: Ανωτέρα Σχολή Εκπαιδευτικών Τεχνολόγων Μηχανικών (Η εν λόγω σχολή ανήκει στη ΣΕΛΕΤΕ).

- Πληροφορικής ΑΕΙ (58,5 άνδρες - 41,5% γυναίκες)
- Πληροφορικής ΤΕΙ (74,5% άνδρες - 25,5% γυναίκες)
- Τ.Ε.Λ.-Ε.Π.Λ.⁴ (76% άνδρες - 24% γυναίκες) και
- Τεχνίτες⁵ (59,5% άνδρες - 40,5% γυναίκες).

Ο Πίνακας 2.1, που ακολουθεί, δείχνει αριθμητικά και σε ποσοστά τις τάσεις των γυναικών εκπαιδευτικών να συγκεντρώνονται σε ειδικότητες τυπικά γυναικείες και των ανδρών σε παραδοσιακά ανδροκρατούμενα επαγγέλματα.

Πίνακας 2.1: Κατανομή Εκπαιδευτικών κατά Φύλο και Ειδικότητα στα Τ.Ε.Ε. του Υπουργείου Παιδείας

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ 2001-2002	Ανδρες 8.678	65,3%	Γυναίκες 4.601	34,7%	ΣΥΝΟΛΟ 13.279
<i>ΕΙΔΙΚΟΤΗΤΕΣ</i>	ΑΝΔΡΕΣ	%*	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	%*	ΣΥΝΟΛΟ
ΘΕΟΛΟΓΟΙ	84	55%	69	45%	153
ΦΙΛΟΛΟΓΟΙ	182	18,5%	797	81,5%	979
ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΟΙ	619	74%	216	26%	835
ΦΥΣΙΚΟΙ	478	66%	248	34%	726
ΓΑΛΛΙΚΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ	6	6,5%	89	93,5%	95
ΑΓΓΛΙΚΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ	50	10%	441	90%	491
ΓΕΡΜΑΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ	3	15%	17	85%	20
ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΩΝ	60	42,5%	81	57,5%	141
ΟΙΚΟΝΟΜΟΛΟΓΟΙ	317	49%	329	51%	646
ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ	18	39%	28	61%	46
ΦΥΣΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ	18	16,5%	91	83,5%	109
ΜΗΧΑΝΙΚΟΙ	596	77,5%	173	22,5%	769
ΝΟΜΙΚΩΝ-ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ	86	39%	135	61%	221
ΙΑΤΡΟΙ	226	46,5%	258	53,5%	484
ΟΙΚΙΑΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ	0	0%	0	0%	0
ΜΟΥΣΙΚΟΙ	22	76%	7	24%	29
ΠΤΥΧΙΟΥΧΟΙ Α.Σ.Ε.Τ.Ε.Μ.	2149	83%	431	17%	2580
ΠΤΥΧΙΟΥΧΟΙ ΛΟΙΠΩΝ ΤΕΙ	1616	93,5%	115	6,5%	1731

³ Πτυχιούχοι Λοιπών Τ.Ε.Ι. (Άλλες ειδικότητες).

⁴ Τ.Ε.Λ.-Ε.Π.Λ. (Τεχνικό Επαγγελματικό Λύκειο-Ενιαίο Πολυκλαδικό Λύκειο).

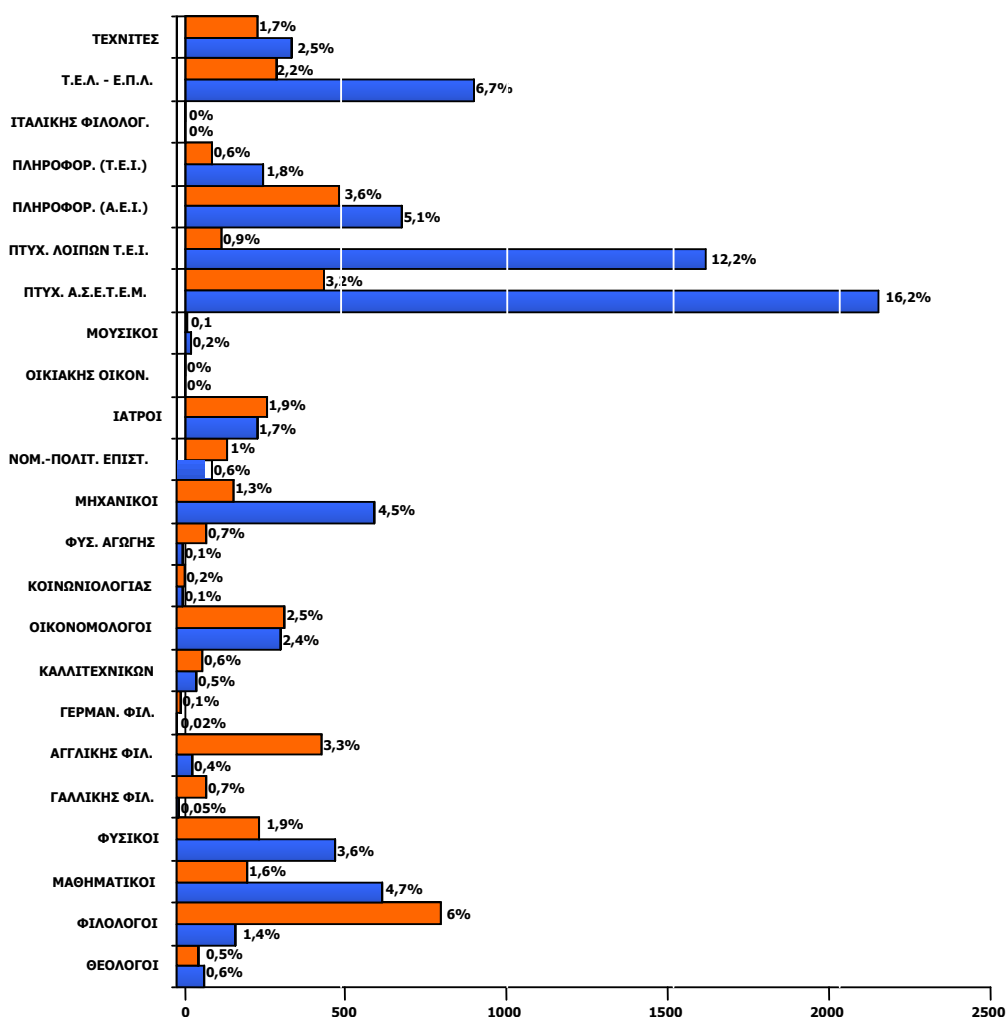
⁵ Τεχνίτες: (Απόφοιτοι Δημοτικού ή Σχολής Ο.Α.Ε.Δ. ή άλλης Τεχνικής Σχολής).

ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗΣ (ΑΕΙ)	673	58,5%	478	41,5%	115 1
ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗΣ (ΤΕΙ)	245	74,5%	84	25,5%	329
ΙΤΑΛΙΚΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ	0	0%	0	0%	0
Τ.Ε.Λ.-Ε.Π.Λ.	896	76%	287	24%	118 3
ΤΕΧΝΙΤΕΣ	334	59,5%	227	40,5%	561

* Τα ποσοστά των ανδρών-γυναικών εκπαιδευτικών έχουν υπολογιστεί ως προς το σύνολό τους για την κάθε ειδικότητα ξεχωριστά.

Στο παρακάτω *Γράφημα 2.3*, όπου τα ποσοστά των εκπαιδευτικών σε κάθε ειδικότητα έχουν υπολογιστεί σε σχέση με το γενικό τους σύνολο, φαίνεται καθαρά η υπεροχή των γυναικών έναντι των ανδρών, κυρίως στις θεωρητικές επιστήμες (φιλολογικοί κλάδοι), ενώ των ανδρών στις θετικές επιστήμες (Μαθηματικοί, Φυσικοί, Πληροφορικοί). Από την άλλη μεριά, διαπιστώνουμε την τάση των γυναικών να εισχωρήσουν σε ορισμένα ανδροκρατούμενα επαγγέλματα, όπως, για παράδειγμα, των Οικονομικών, των Νομικών και Πολιτικών Επιστημών.

Γράφημα 2.3: Κατανομή Εκπαιδευτικών κατά Φύλο και Ειδικότητα στα Τ.Ε.Ε. του Υπουργείου Παιδείας για το Σχολικό Έτος 2001–2002

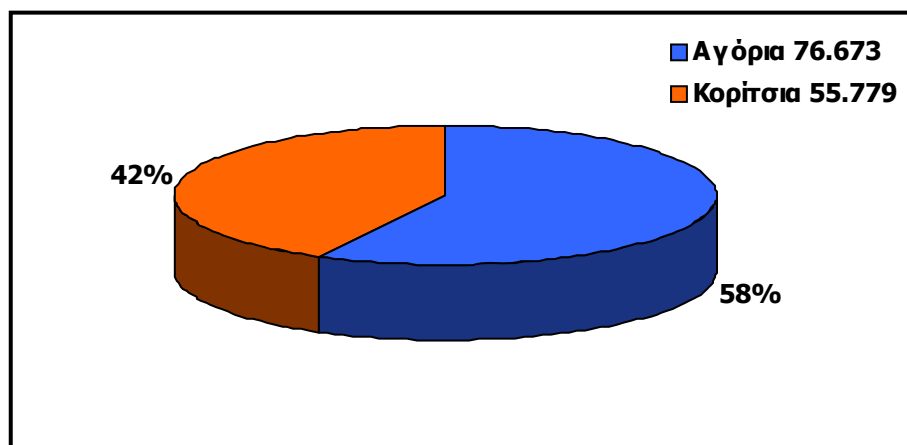
Στο Παράρτημα, όπου παρατίθενται τα στατιστικά στοιχεία της κατανομής των εκπαιδευτικών ανά φύλο και ειδικότητα για την κάθε περιφέρεια ξεχωριστά, δεν παρουσιάζονται διαφοροποιήσεις σε σχέση με το γενικό σύνολο.

Έτσι, οι άνδρες εμφανίζονται να είναι περισσότεροι σε όλες σχεδόν τις περιφέρειες. Πιο αναλυτικά, στις περιφέρειες της Ανατολικής, Κεντρικής και Δυτικής Μακεδονίας, οι άνδρες αποτελούν το 53% και οι γυναίκες το 47%. Στις περιφέρειες της Πελοποννήσου και της Αττικής οι άνδρες αποτελούν το 61%, ενώ οι γυναίκες το 39%. Στην περιφέρεια της Θεσσαλίας οι άνδρες αποτελούν το 60% και οι γυναίκες το 40%. Στην Ήπειρο οι άνδρες συνιστούν το 63% και οι γυναίκες το 37%, στα Ιόνια Νησιά οι άνδρες ανέρχονται σε ποσοστό 67% και οι γυναίκες στο 33%, στη Δυτική Ελλάδα οι άνδρες αποτελούν το 58% και οι γυναίκες το 42%, στη Στερεά Ελλάδα οι άνδρες ανέρχονται στο 64% και οι γυναίκες στο 36%, στο Βόρειο Αιγαίο 65% αποτελούν οι άνδρες και 35% οι γυναίκες και, τέλος, στο Νότιο Αιγαίο 56% οι άνδρες και 44% οι γυναίκες. Μόνο στην περιφέρεια της Κρήτης οι γυναίκες (53%) υπερέρχουν ποσοτικά των ανδρών (47%), (βλ. Παράρτημα ΙΙΙ).

Εκπαιδευόμενοι

Οι εκπαιδευόμενοι/-ες στο σύνολό τους είναι 132.452. Τα αγόρια είναι 76.673 (58%), ενώ τα κορίτσια είναι 55.779 (42%), (βλ. Γράφημα 2.4).

Γράφημα 2.4: Κατανομή των Εκπαιδευομένων κατά Φύλο στα Τ.Ε.Ε. του Υπουργείου Παιδείας για το Σχολικό Έτος 2001–2002

Οι μαθητές παρακολουθούν τομείς ειδικοτήτων που χαρακτηρίζονται ως ανδροκρατούμενοι και οδηγούν σε επαγγελματικές ειδικεύσεις που μέχρι σήμερα ασκούνται από άνδρες. Η μεγάλη πλειοψηφία των αγοριών στα Τεχνικά Επαγγελματικά Εκπαιδευτήρια του Υπουργείου Παιδείας παρακολουθεί:

- το **Μηχανολογικό τομέα**, ποσοστό μαθητών 20,6%, ποσοστό μαθητριών 0,2%⁶
- τον **Ηλεκτρολογικό τομέα**, ποσοστό μαθητών 10,5%, ποσοστό μαθητριών 0,1%
- τον **Ηλεκτρονικό τομέα**, ποσοστό μαθητών 6,2%, ποσοστό μαθητριών 0,1%
- τον **Τομέα Πληροφορικής–Δικτύων Η/Υ**, ποσοστό μαθητών 8,9%, ποσοστό μαθητριών 7%.

Αντίστοιχα, η πλειοψηφία των μαθητριών παρακολουθεί ειδικότητες που διαφαίνεται να έχουν «γυναικεία χαρακτηριστικά», προβάλλονται παραδοσιακά και διαχρονικά ως «γυναικεία γνώση» με συντριπτική πλειοψηφία φοίτησης στον τομέα της υγείας-πρόνοιας και της αισθητικής-κομμωτικής. Αναλυτικά τα ποσοστά ανά τομέα διαμορφώνονται ως εξής:

- **Τομέας Υγείας-Πρόνοιας** 12,4% μαθήτριες, 1,8% μαθητές
- **Τομέας Αισθητικής-Κομμωτικής** 8,8% μαθήτριες, 0,7% μαθητές

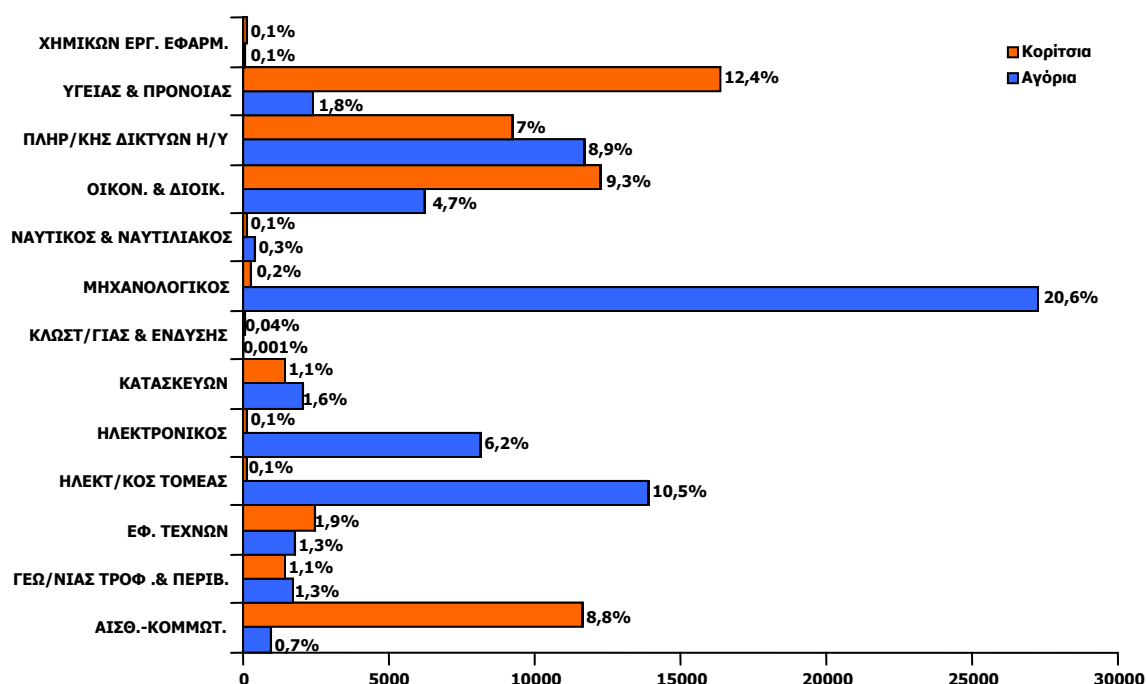
Εξετάζοντας τα παραπάνω στοιχεία, που παρουσιάζονται αναλυτικά στο *γράφημα 2.5*, φαίνεται η τάση των κοριτσιών, βιώνοντας τις κοινωνικές αλλαγές, να διεκδικήσουν χώρο και σε «μη παραδοσιακά γυναικεία επαγγέλματα» και να ακολουθήσουν τομείς, όπως της Οικονομίας-Διοίκησης και των Εφαρμοσμένων Τεχνών⁷.

Συγκεκριμένα, στον τομέα Οικονομίας-Διοίκησης η συμμετοχή των κοριτσιών είναι 9,3% (ποσοστό επί του συνόλου των μαθητών/-τριών) και των αγοριών 4,7% και στον τομέα των Εφαρμοσμένων Τεχνών το ποσοστό των μαθητριών ανέρχεται στο 1,9% και των μαθητών στο 1,3%.

⁶ Τα ποσοστά που αναφέρονται στο γράφημα 2.4, έχουν υπολογιστεί επί του συνόλου των μαθητών που φοιτούν.

⁷ Στην ειδικότητα των εφαρμοσμένων τεχνών οι εκπαιδευόμενοι επιλέγουν μία από τις παρακάτω εξειδικεύσεις: Γραφιστική, Υαλουργία, Φωτογραφία, Διακόσμηση και Έργα Τέχνης

Γράφημα 2.5: Κατανομή των Εκπαιδευομένων κατά Φύλο και Ειδικότητα στα Τ.Ε.Ε. του Υπουργείου Παιδείας για το Σχολικό Έτος 2001-2002

Η συνήθης, όμως, προτίμηση των κοριτσιών, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, εξακολουθεί να είναι η ειδίκευσή τους στους γνωστούς ως «γυναικείους» τομείς απασχόλησης, όπως της υγείας και πρόνοιας (87,3% μαθήτριες), όπου σταδιακά αρχίζουν και εισχωρούν άνδρες (12,7% μαθητές) και της αισθητικής-κομμωτικής (92,6% μαθήτριες), όπως, άλλωστε, φαίνεται και στον *Πίνακα 2.2*.

Πίνακας 2.2: Κατανομή Εκπαιδευομένων κατά Φύλο και Ειδικότητα στα Τ.Ε.Ε. του Υπουργείου Παιδείας

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ 2001-2002	Αγόρια 76.673	58%	Κορίτσια 55.779	42%	ΣΥΝΟΛΟ 132.452
ΤΟΜΕΙΣ	ΑΓΟΡΙΑ	%	ΚΟΡΙΤΣΙΑ	%	ΣΥΝΟΛΟ
ΑΙΣΘΗΤΙΚΗΣ – ΚΟΜΜΩΤΙΚΗΣ	927	7,4%	11671	92,6%	12598
ΓΕΩΠΟΝΙΑΣ, ΤΡΟΦΙΜΩΝ & ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ	1685	53,6%	1456	46,4	3141
ΕΦΑΡΜΟΣΜΕΝΩΝ ΤΕΧΝΩΝ	1761	41,7%	2462	58,3	4223
ΗΛΕΚΤΡΟΛΟΓΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ	13873	98,8%	160	1,2	14033
ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΟΣ	8168	98,3%	138	1,7	8306
ΚΑΤΑΣΚΕΥΩΝ	2072	59,2%	1423	40,8	3495
ΚΛΩΣΤΟΥΨΑΝΤΟΥΡΓΙΑΣ & ΕΝΔΥΣΗΣ	1	1,8%	52	98,2	53

ΜΗΧΑΝΟΛΟΓΙΚΟΣ	27283	98,9%	294	1,1	27577
ΝΑΥΤΙΚΟΣ & ΝΑΥΤΙΛΙΑΚΟΣ	438	80,5%	106	19,5	544
ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ & ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ	6246	33,7%	12259	66,3	18505
ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗΣ – ΔΙΚΤΥΩΝ Η/Υ	11730	55,9%	9219	44,1	20949
ΥΓΕΙΑΣ & ΠΡΟΝΟΙΑΣ	2396	12,7%	16397	87,3	18793
ΧΗΜΙΚΩΝ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΑΚΩΝ ΕΦΑΡΜΟΓΩΝ	93	39,5%	142	60,5	235

**Δημόσια και Ιδιωτικά Ινστιτούτα Επαγγελματικής Κατάρτισης: Ι.Ε.Κ.
(Οργανισμός Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης – Διεύθυνση
Προγραμματισμού και Ανάπτυξης)**

Ο Οργανισμός Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης (Ο.Ε.Ε.Κ.) είναι ο αρμόδιος εκπαιδευτικός φορέας που σχεδιάζει, οργανώνει, κατευθύνει και υποστηρίζει την Επαγγελματική Κατάρτιση στην Ελλάδα. Διοικεί ή εποπτεύει τα Ινστιτούτα Επαγγελματικής Κατάρτισης (Ι.Ε.Κ.), ενώ εποπτεύεται από το Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων (ΥΠ.Ε.Π.Θ.). Ο Ο.Ε.Ε.Κ. αναβαθμίζει την Αρχική Επαγγελματική Κατάρτιση, εισάγει σύγχρονες ειδικότητες και αναμορφώνει τα προγράμματα σπουδών. Επίσης, ο Ο.Ε.Ε.Κ. προσφέρει κατάρτιση σε 225 ειδικότητες και λειτουργεί 140 δημόσια Ι.Ε.Κ. στις 13 Περιφέρειες της χώρας. Ο αριθμός των ατόμων που καταρτίζονται στα δημόσια Ι.Ε.Κ. ανέρχεται στις σαράντα χιλιάδες (40.000), ενώ αυτά που φοιτούν στα ιδιωτικά φτάνουν τις είκοσι πέντε χιλιάδες (25.000).

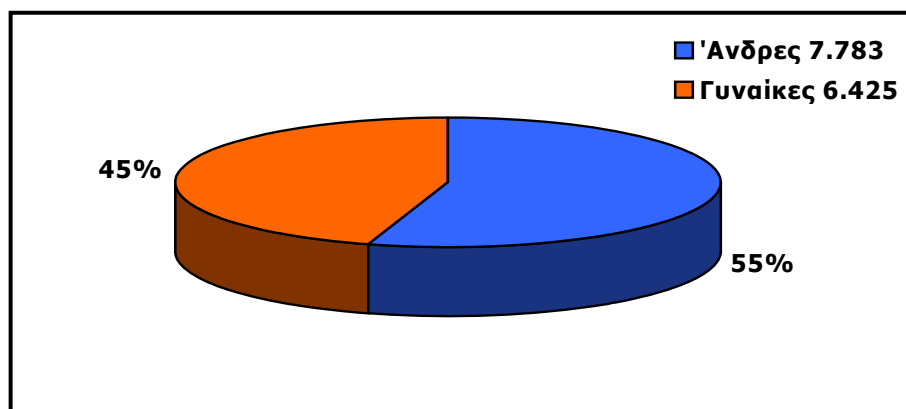
Η διαδικασία επιλογής των καταρτιζομένων στα δημόσια και ιδιωτικά Ι.Ε.Κ. πραγματοποιείται δύο φορές το χρόνο: στις αρχές Σεπτεμβρίου για το χειμερινό εξάμηνο κατάρτισης και στα τέλη Ιανουαρίου για το εαρινό εξάμηνο. Οι ενδιαφερόμενοι/-ες για τα δημόσια Ι.Ε.Κ. υποβάλλουν αίτηση στο Ι.Ε.Κ. της προτίμησής τους. Η επιλογή γίνεται μηχανογραφικά, με βάση τη βαθμολογία του τίτλου σπουδών, την ηλικία, τυχόν προϋπηρεσία ή ιδιότητα τέκνου πολύτεκνης οικογένειας.

Στη συνέχεια παρουσιάζονται και αναλύονται στατιστικά δεδομένα της κατανομής των εκπαιδευτών κατά φύλο και μορφωτικό επίπεδο από τα δημόσια και ιδιωτικά Ι.Ε.Κ. της χώρας, κατά την εκπαιδευτική περίοδο 2000-2001. Τα στοιχεία των εκπαιδευομένων αφορούν στην κατανομή κατά φύλο και ειδικότητα εκείνων που ολοκλήρωσαν τη φοίτησή τους.

Εκπαιδευτές/-τριες των Ι.Ε.Κ.

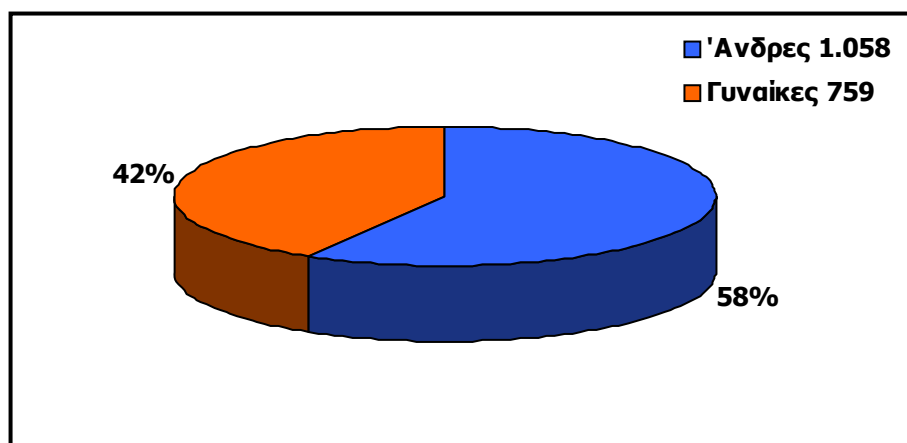
Όσον αφορά στους/τις εκπαιδευτές/-τριες, παρατηρούμε ότι στα δημόσια Ι.Ε.Κ. το συνολικό ποσοστό των ανδρών (55%) διαφέρει από εκείνο των γυναικών (45%) κατά δέκα (10) ποσοστιαίες μονάδες υπέρ των ανδρών (βλ. *Γράφημα 2.6*).

Γράφημα 2.6: Κατανομή των Εκπαιδευτών κατά Φύλο στα Δημόσια Ι.Ε.Κ. για το Σχολικό Έτος 2000–2001

Στα ιδιωτικά Ι.Ε.Κ. η διαφορά μεταξύ ανδρών και γυναικών προσδιορίζεται στις δεκαέξι (16) ποσοστιαίες μονάδες (άνδρες 58% - γυναίκες 42%), όπως δείχνει το *Γράφημα 2.7*.

Γράφημα 2.7: Κατανομή των Εκπαιδευτών κατά Φύλο στα Ιδιωτικά Ι.Ε.Κ. για το Σχολικό Έτος 2000–2001.

Διαφορές, όμως, ανάμεσα στους άνδρες και στις γυναίκες εκπαιδευτές/-τριες, σημειώνονται και στο μορφωτικό τους επίπεδο, γεγονός που ενδεχομένως υποδηλώνει την ιεραρχική διαφοροποίηση των θέσεων εργασίας στα δημόσια Ι.Ε.Κ. Όπως φαίνεται

από τον παρακάτω *Πίνακα 2.3*, οι γυναίκες, συγκριτικά με τους άνδρες, συγκεντρώνονται στις κατώτερες μορφωτικές κατηγορίες. Έτσι, οι εκπαιδευτές με διδακτορικό αποτελούν το 76%, ενώ οι εκπαιδευτριες το 24%, οι εκπαιδευτές με μεταπτυχιακό τίτλο σπουδών αποτελούν το 60% και οι εκπαιδευτριες το 40%. Το 51% των εκπαιδευτών και το 49% των εκπαιδευτριών έχουν πτυχίο Α.Ε.Ι., το 59% των εκπαιδευτών και το 41% των εκπαιδευτριών έχουν πτυχίο Τ.Ε.Ι.

Αποδεικτικό σχολών Επαγγελματικής Κατάρτισης (Ι.Ε.Κ.) κατέχει το 41,5% των εκπαιδευτών και το 58,5% των εκπαιδευτριών, ενώ απολυτήριο Μέσης Εκπαίδευσης έχει το 51,5% των εκπαιδευτών και το 48,5% των εκπαιδευτριών και, τέλος, εμπειροτέχνες είναι το 59% των εκπαιδευτών και το 41% των εκπαιδευτριών.

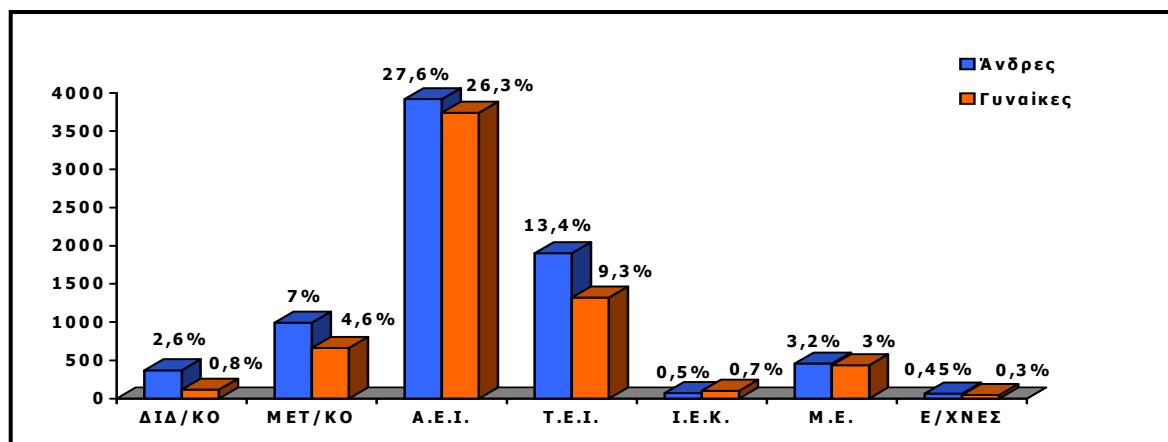
Πίνακας 2.3: Κατανομή των Εκπαιδευτών κατά Φύλο και Μορφωτικό Επίπεδο στα Δημόσια Ι.Ε.Κ.

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ	Άνδρες 7.783	54,7%	Γυναίκες 6.425	45,3%	ΣΥΝΟΛΟ 14.208
2000-2001(b)					
ΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ	ΑΝΔΡΕΣ	%*	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	%*	ΣΥΝΟΛΟ
ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΟ	370	76%	117	24%	487
ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ	994	60%	663	40%	1657
Α.Ε.Ι.	3920	51%	3742	49%	7662
Τ.Ε.Ι.	1904	59%	1322	41%	3226
Ι.Ε.Κ.	72	41,5%	102	58,5%	174
Μ.Ε.	458	1,5%⁵	434	48,5%	892
ΕΜΠΕΙΡΟΤΕΧΝΕΣ	65	9%⁵	45	41%	110

* Τα ποσοστά των ανδρών και των γυναικών εκπαιδευτικών έχουν υπολογιστεί ως προς το σύνολό τους για την κάθε ειδικότητα ξεχωριστά.

Επιπλέον, στο παρακάτω *Γράφημα 2.8*, όπου τα ποσοστά των εκπαιδευτών ως προς το μορφωτικό τους επίπεδο έχουν υπολογιστεί σε σχέση με το γενικό τους σύνολο, φαίνεται η υπεροχή των ανδρών έναντι των γυναικών στις ανώτερες μορφωτικές βαθμίδες (π.χ. Διδακτορικό, Μεταπτυχιακό). Από την άλλη μεριά, στις κατώτερες μορφωτικές κατηγορίες (π.χ. Μέσης Εκπαίδευσης, Εμπειροτέχνες) η μεταξύ τους διαφορά σχεδόν απαλείφεται ή και αντιστρέφεται, όπως στην περίπτωση των Ι.Ε.Κ.

Γράφημα 2.8: Κατανομή των Εκπαιδευτών κατά Φύλο και Μορφωτικό Επίπεδο στα Δημόσια Ι.Ε.Κ. για την Εκπαιδευτική Περίοδο 2000-2001.

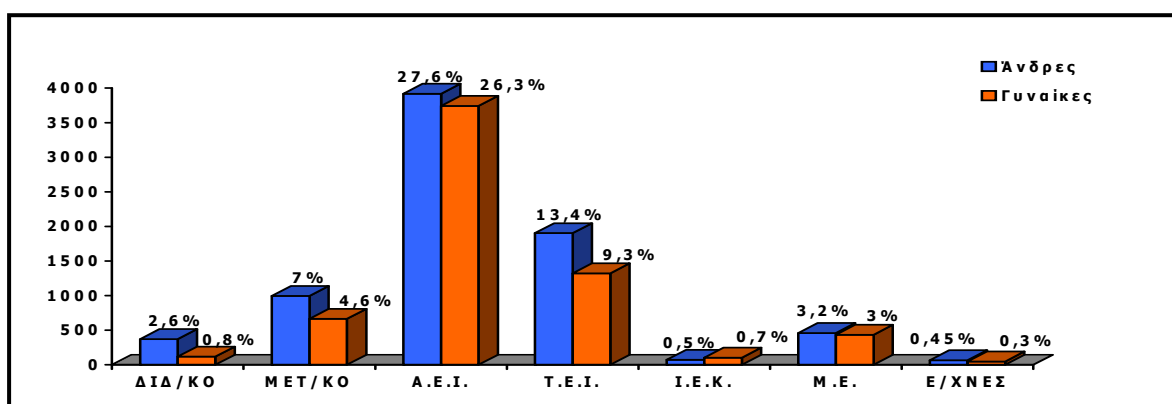
Και στα ιδιωτικά Ι.Ε.Κ. παρατηρούμε (Πίνακας 2.4) τις ίδιες σχεδόν τάσεις ανάμεσα στα ποσοστά των ανδρών και των γυναικών με μόνες διαφορές τους εμπειροτέχνες, όπου, σε αντίθεση με τα δημόσια Ι.Ε.Κ., οι γυναίκες (71,5%) υπερτερούν ποσοτικά των ανδρών (28,5%), και τα Ινστιτούτα Επαγγελματικής Κατάρτισης, όπου οι άνδρες (59,5%) υπερέχουν των γυναικών (40,5%).

Πίνακας 2.4: Κατανομή των Εκπαιδευτών κατά Φύλο και Μορφωτικό Επίπεδο στα Ιδιωτικά Ι.Ε.Κ. για την Εκπαιδευτική Περίοδο 2000-2001

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ 2000-2001	Ανδρες 1.058	58,2%	Γυναίκες 759	41,8%	ΣΥΝΟΛΟ 1.817
ΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ	ΑΝΔΡΕΣ	%	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	%	ΣΥΝΟΛΟ
ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΟ	17	77,5%	5	22,5%	22
ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ	74	69%	33	31%	107
Α.Ε.Ι.	621	58%	447	42%	1068
Τ.Ε.Ι.	216	54%	184	46%	400
Ι.Ε.Κ.	31	59,5%	21	40,5%	52
Μ.Ε.	97	60%	64	40%	161
ΕΜΠΕΙΡΟΤΕΧΝΕΣ	2	28,5%	5	71,5%	7

Στο *Γράφημα 2.9*, όπου τα ποσοστά των εκπαιδευτών ως προς το μορφωτικό τους επίπεδο έχουν υπολογιστεί σε σχέση με το γενικό τους σύνολο, φαίνεται η υπεροχή των ανδρών έναντι των γυναικών στις ανώτερες μορφωτικές βαθμίδες (π.χ. Διδακτορικό, Μεταπτυχιακό). Από την άλλη μεριά, στους Εμπειροτέχνες, στην κατώτατη, δηλαδή, μορφωτική κατηγορία, η μεταξύ τους διαφορά αντιστρέφεται.

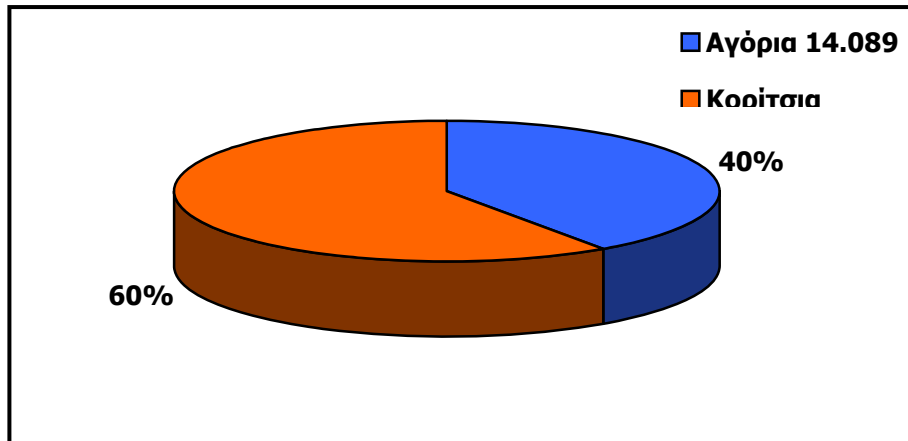
Γράφημα 2.9: Κατανομή των Εκπαιδευτών κατά Φύλο και Μορφωτικό Επίπεδο στα Ιδιωτικά Ι.Ε.Κ. για την Εκπαιδευτική Περίοδο 2000-2001

Οι εκπαιδευόμενοι των Ι.Ε.Κ.

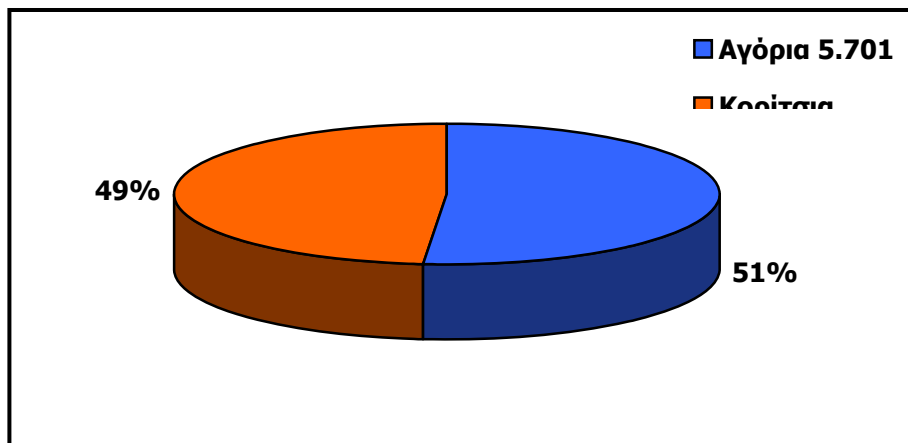
Οι εκπαιδευόμενοι των δημόσιων Ι.Ε.Κ. στο σύνολό τους είναι: κορίτσια 60% και αγόρια 40%, όπως φαίνεται στο παρακάτω *Γράφημα 2.10*.

Γράφημα 2.10: Κατανομή των Εκπαιδευομένων κατά Φύλο στα Δημόσια Ι.Ε.Κ. για την Εκπαιδευτική Περίοδο 2000-2001

Σε αντίθεση με τα δημόσια Ι.Ε.Κ., στα ιδιωτικά τα αγόρια (51%) υπερέρχουν ποσοτικά των κοριτσιών (49%) (βλ. *Γράφημα 2.11*).

Γράφημα 2.11: Κατανομή των Εκπαιδευομένων κατά Φύλο στα Ιδιωτικά Ι.Ε.Κ. για την Εκπαιδευτική Περίοδο 2000-2001.

Τα αγόρια φαίνεται στο *Γράφημα 2.12* να έχουν μεγαλύτερα ποσοστά από εκείνα των κοριτσιών σε ειδικότητες που παραδοσιακά και στερεότυπα τους «ανήκουν», όπως:

- Γεωτεχνικός (1,1% αγόρια - 0,7%⁸ κορίτσια)
- Τροφίμων και Ποτών (1,76% αγόρια - 0,69% κορίτσια)

⁸ Τα ποσοστά των αγοριών και των κοριτσιών εκπαιδευομένων έχουν υπολογιστεί ως προς το γενικό τους σύνολο.

- Ηλεκτρονικών και Αυτοματισμού (3% αγόρια - 0,2% κορίτσια)
- Μηχανολογίας (6,1% αγόρια - 0,07% κορίτσια)
- Ηλεκτρολογίας (1,77% αγόρια - 0,017% κορίτσια) και, τέλος,
- Αθλητικών Εφαρμογών (0,3% αγόρια - 0,23% κορίτσια).

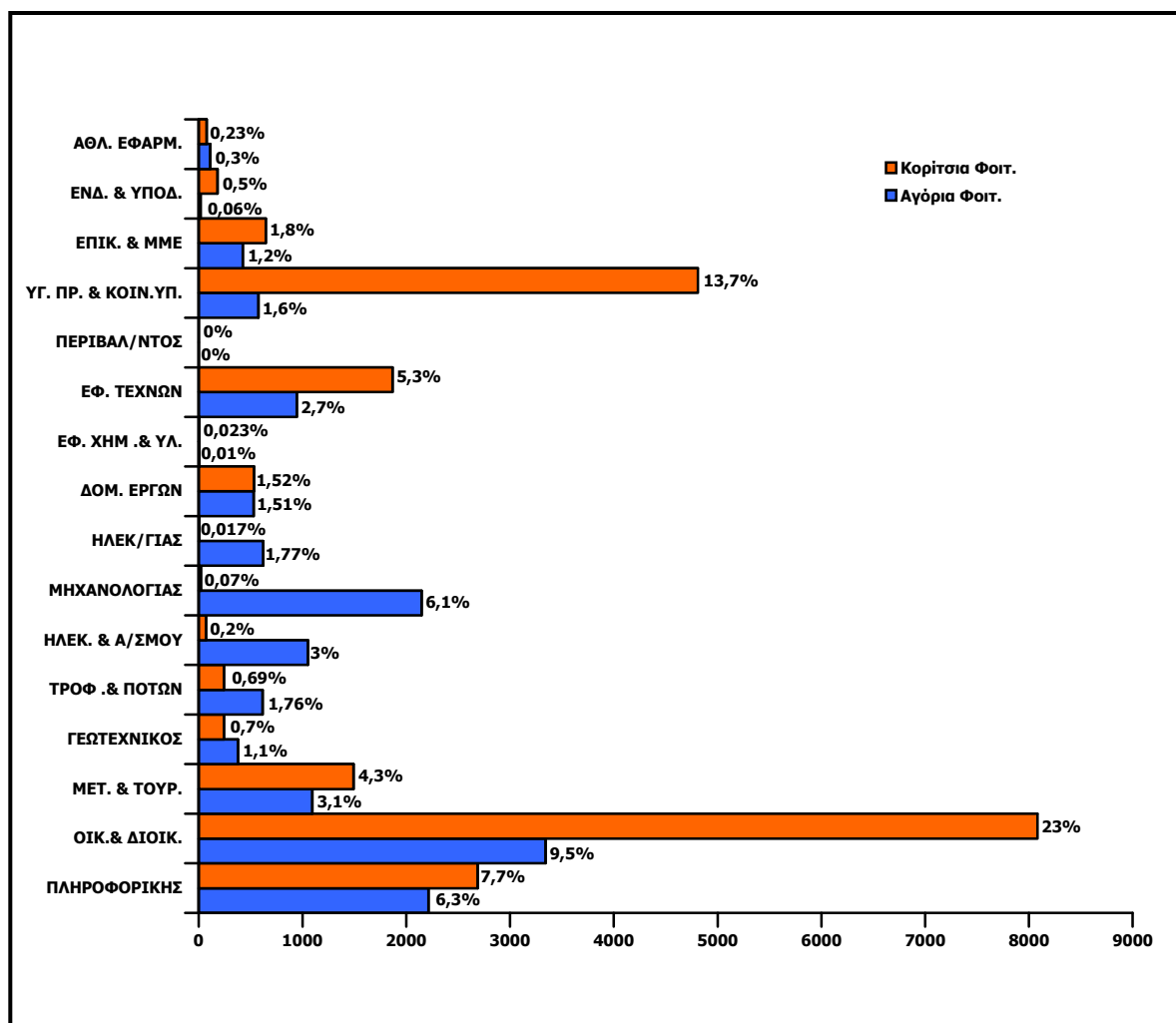
Αντιθέτως, η πλειοψηφία των κοριτσιών συγκεντρώνεται σε ειδικότητες τυπικά «γυναικείες» τόσο στο βιομηχανικό τομέα όσο και στον τομέα της παροχής υπηρεσιών. Τέτοιες ειδικότητες είναι οι εξής:

- Μεταφορών και Τουρισμού (4,3% κορίτσια – 3,1% αγόρια)
- Εφαρμοσμένων Τεχνών (5,3% κορίτσια – 2,7% αγόρια)
- Υγείας και Πρόνοιας (13,7% κορίτσια – 1,6% αγόρια)
- Επικοινωνίας και Μ.Μ.Ε. (1,8% κορίτσια – 1,2% αγόρια) και, τέλος,
- Ένδυσης και Υπόδησης (0,5% κορίτσια - 0,06% αγόρια).

Ωστόσο, αξίζει να σημειώσουμε ότι η παρούσα μελέτη καταδεικνύει την τάση των κοριτσιών να εισχωρήσουν, αλλά και να υπερισχύσουν ποσοτικά των αγοριών, σε ειδικότητες όπως:

- Πληροφορικής (7,7% κορίτσια – 6,3% αγόρια)
- Οικονομίας και Διοίκησης (23% κορίτσια – 9,5% αγόρια)
- Δομικών Έργων (1,52% κορίτσια – 1,51% αγόρια) και
- Εφαρμοσμένης Χημείας και Υλικών (0,023% κορίτσια - 0,01% αγόρια).

Γράφημα 2.12: Κατανομή των Εκπαιδευμένων κατά Φύλο και Ειδικότητα στα Δημόσια Ι.Ε.Κ. για την Εκπαιδευτική Περίοδο 2000-2001

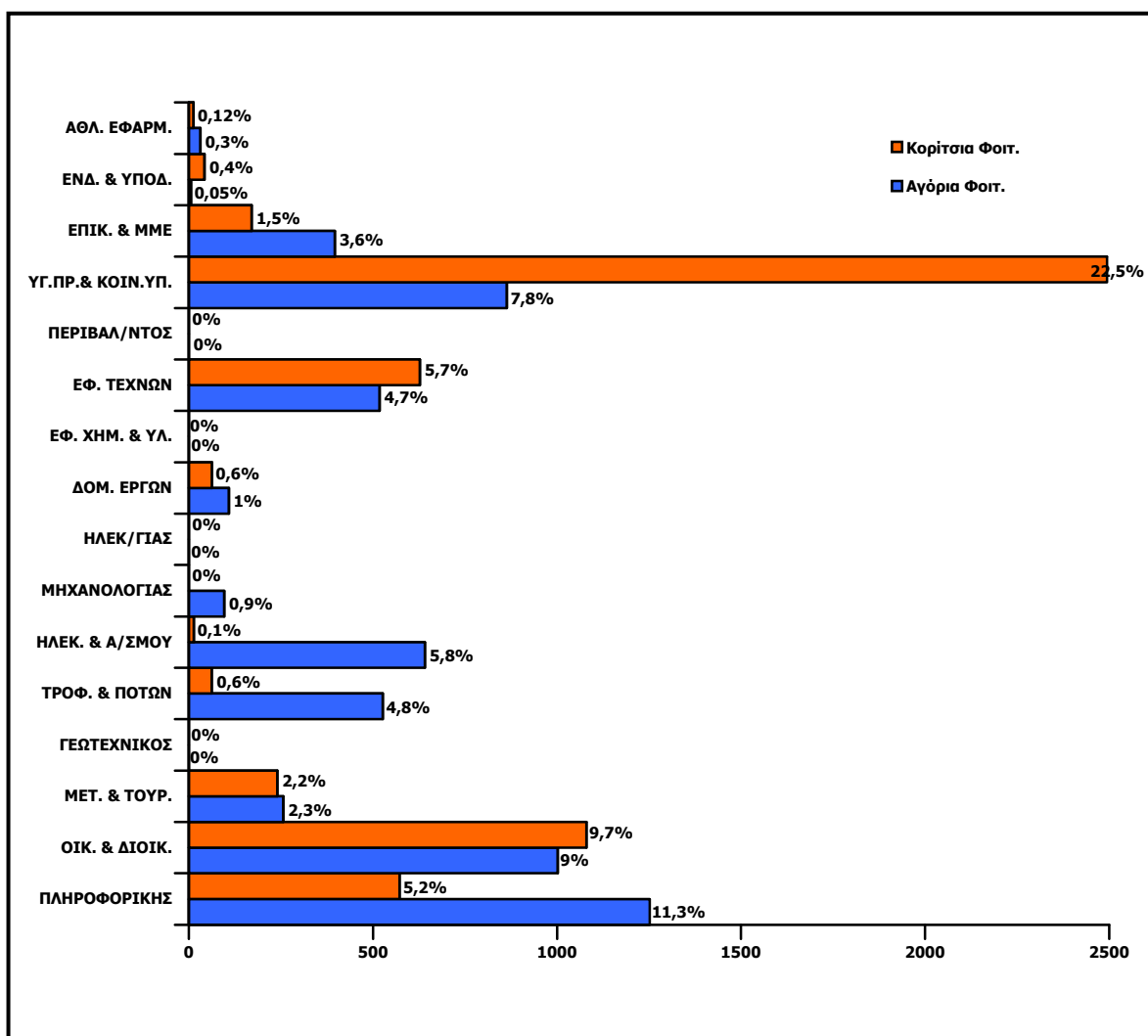
Και ο Πίνακας 2.5, που ακολουθεί, δείχνει την προτίμηση των κοριτσιών στους γνωστούς ως «γυναικείους» τομείς απασχόλησης, όπως, για παράδειγμα, της **υγείας και πρόνοιας** (89,4% μαθήτριες - 10,6% μαθητές), **εφαρμοσμένων τεχνών** (66,4% μαθήτριες - 33,6% μαθητές) και **ένδυσης και υπόδησης** (89,8% μαθήτριες - 10,2% μαθητές). Από την άλλη μεριά παρατηρείται η εισχώρηση των κοριτσιών σε «ανδρικές» ειδικότητες (π.χ. δομικών έργων 50,2% μαθήτριες - 49,8% μαθητές). Τέλος, στην ειδικότητα της οικονομίας και διοίκησης οι μαθήτριες ξεπερνούν κατά πολύ τους μαθητές (70,8% μαθήτριες - 29,2% μαθητές).

Πίνακας 2.5: Κατανομή Εκπαιδευομένων κατά Φύλο και Ειδικότητα στα Δημόσια Ι.Ε.Κ.

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ 2000-2001(b)	Αγόρια 14.089	40,1%	Κορίτσια 20.985	59,9%	ΣΥΝΟΛΟ 35.074
ΕΙΔΙΚΟΤΗΤΕΣ	ΑΓΟΡΙΑ ΣΠΟΥΔΑΣΤ ΕΣ	%	ΚΟΡΙΤΣΙΑ ΣΠΟΥΔΑΣΤ ΡΙΕΣ	%	ΣΥΝΟΛΟ
ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗΣ	2.216	45,1%	2.690	54,9%	4.906
ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ & ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ	3.343	29,2%	8.082	70,8%	11.425
ΜΕΤΑΦΟΡΩΝ & ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ	1.097	42,3%	1.493	57,7%	2.590
ΓΕΩΤΕΧΝΙΚΟΣ	381	60,7%	246	39,3%	627
ΤΡΟΦΙΜΩΝ & ΠΟΤΩΝ	617	71,7%	243	28,3%	860
ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΩΝ & ΑΥΤΟΜΑΤΙΣΜΟΥ	1.052	93,6%	71	6,4%	1.123
ΜΗΧΑΝΟΛΟΓΙΑΣ	2.148	98,8%	24	1,2%	2.172
ΗΛΕΚΤΡΟΛΟΓΙΑΣ	622	99%	6	1%	628
ΔΟΜΙΚΩΝ ΕΡΓΩΝ	530	49,8%	533	50,2%	1.063
ΕΦ. ΧΗΜΕΙΑΣ & ΥΛΙΚΩΝ	4	33,3%	8	66,7%	12
ΕΦΑΡΜΟΣΜΕΝΩΝ ΤΕΧΝΩΝ*	946	33,6%	1.867	66,4%	2.813
ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ	0	0%	0	0%	0
ΥΓΕΙΑΣ ΠΡΟΝΟΙΑΣ & ΚΟΙΝ. ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ	576	10,6%	4.811	89,4%	5.387
ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ & ΜΜΕ	425	39,6%	648	60,4%	1.073
ΕΝΔΥΣΗΣ & ΥΠΟΔΗΣΗΣ	21	10,2%	184	89,8%	205
ΑΘΛΗΤΙΚΩΝ ΕΦΑΡΜΟΓΩΝ	111	58,4%	79	41,6%	190
ΣΥΝΟΛΟ	14.089		20.985		35.074

Οι εκπαιδευόμενοι των ιδιωτικών Ι.Ε.Κ. παρουσιάζουν τις ίδιες τάσεις στην επιλογή του επαγγέλματός τους. Οι μόνες ειδικότητες των ιδιωτικών Ι.Ε.Κ., όπου η τάση διαφοροποιείται από εκείνες των δημόσιων, είναι: Πληροφορικής (11,3% αγόρια - 5,2% κορίτσια), Δομικών Έργων (1% αγόρια - 0,6% κορίτσια), Επικοινωνίας και Μ.Μ.Ε. (3,6% αγόρια - 1,5% κορίτσια) (βλ. Γράφημα 2.13).

Γράφημα 2.13: Κατανομή των Εκπαιδευομένων κατά Φύλο και Ειδικότητα στα Ιδιωτικά Ι.Ε.Κ.

για την Εκπαιδευτική Περίοδο 2000-2001

Ο Πίνακας 2.6, που ακολουθεί, επιβεβαιώνει την προτίμηση των κοριτσιών στους γνωστούς ως «γυναικείους» τομείς απασχόλησης, όπως, για παράδειγμα, της **υγείας και πρόνοιας** (74,3% μαθήτριες - 25,7% μαθητές) και επίσης **ένδυσης και υπόδησης** (87,8% μαθήτριες - 12,2% μαθητές). Ωστόσο, παρατηρείται η εισχώρηση των κοριτσιών σε «ανδρικές» ειδικότητες (π.χ. δομικών έργων: 36,7% μαθήτριες - 63,3% μαθητές). Στην ειδικότητα της **οικονομίας και διοίκησης** οι μαθήτριες ξεπερνούν τους μαθητές (51,9% μαθήτριες - 48,1% μαθητές). Αξίζει στο σημείο αυτό να τονίσουμε ότι στην ειδικότητα της **μηχανολογίας** φοιτούν μόνο αγόρια.

Πίνακας 2.6: Κατανομή των Εκπαιδευομένων κατά Φύλο και Ειδικότητα στα Ιδιωτικά Ι.Ε.Κ.

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ 2000-2001(b)	Αγόρια 5.701	51,4%	Κορίτσια 5.382	48,6%	ΣΥΝΟΛΟ 11.083
<i>ΕΙΔΙΚΟΤΗΤΕΣ</i>	ΣΠΟΥΔΑΣΤΕΣ	%	ΣΠΟΥΔΑΣΤΡΙΕΣ	%	ΣΥΝΟΛΟ
ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗΣ	1252	68,6%	573	31,4%	1825
ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ & ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ	1002	48,1%	1080	51,9%	2082
ΜΕΤΑΦΟΡΩΝ & ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ	257	51,65%	241	48,4%	498
ΓΕΩΤΕΧΝΙΚΟΣ	0	0%	0	0%	0
ΤΡΟΦΙΜΩΝ & ΠΟΤΩΝ	527	89,4%	62	10,6%	589
ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΩΝ & ΑΥΤΟΜΑΤΙΣΜΟΥ	641	98,4%	14	1,6%	651
ΜΗΧΑΝΟΛΟΓΙΑΣ	96	100%	0		96
ΗΛΕΚΤΡΟΛΟΓΙΑΣ	0		0		0
ΔΟΜΙΚΩΝ ΕΡΓΩΝ	109	63,3%	63	36,7%	172
ΕΦ. ΧΗΜΕΙΑΣ & ΥΛΙΚΩΝ	0		0		0
ΕΦΑΡΜΟΣΜΕΝΩΝ ΤΕΧΝΩΝ*	518	45,2%	628	54,8%	1146
ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ	0		0		0
ΥΓΕΙΑΣ ΠΡΟΝΟΙΑΣ & ΚΟΙΝ. ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ	864	25,7%	2494	74,3%	3358
ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ & ΜΜΕ	397	69,8%	171	30,2%	568
ΕΝΔΥΣΗΣ & ΥΠΟΔΗΣΗΣ	6	12,2%	43	87,8%	49
ΑΘΛΗΤΙΚΩΝ ΕΦΑΡΜΟΓΩΝ	32	71,1%	13	28,9%	45
ΣΥΝΟΛΟ	5.701		5.382		11.083

**Διεύθυνση Μαθητείας Α2
(Οργανισμός Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού: Ο.Α.Ε.Δ.)**

Τ.Ε.Ε. Μαθητείας Α΄ & Β΄ Κύκλου

Τα **Τ.Ε.Ε. Μαθητείας Α΄ κύκλου** του Ο.Α.Ε.Δ. λειτουργούν σύμφωνα με τις διατάξεις του Ν. 2640/98, άρθρο 6. Στον Ο.Α.Ε.Δ. λειτουργούν 51 Τ.Ε.Ε. Μαθητείας Α΄ κύκλου, τα οποία απευθύνονται σε νέους και νέες απόφοιτους τουλάχιστον Γυμνασίου και ηλικίας από 15 μέχρι 23 ετών.

Η φοίτηση στα Τ.Ε.Ε. Μαθητείας Α΄ κύκλου διαρκεί 3 χρόνια (6 εξάμηνα). Το σύστημα Μαθητείας συνδυάζει εκπαίδευση και πρακτική άσκηση σε ιδιωτική ή δημόσια επιχείρηση. Οι μαθητές και μαθήτριες τοποθετούνται με μέριμνα του Τ.Ε.Ε. Η μαθητεία γίνεται σε επιχειρήσεις και σε εργασίες της ειδικότητάς τους, από όπου και αμείβονται. Οι απόφοιτοι μπορούν να συνεχίσουν τις σπουδές τους στο Β΄ κύκλο των Τ.Ε.Ε. ή να εγγραφούν στη Β΄ τάξη του Ενιαίου Λυκείου.

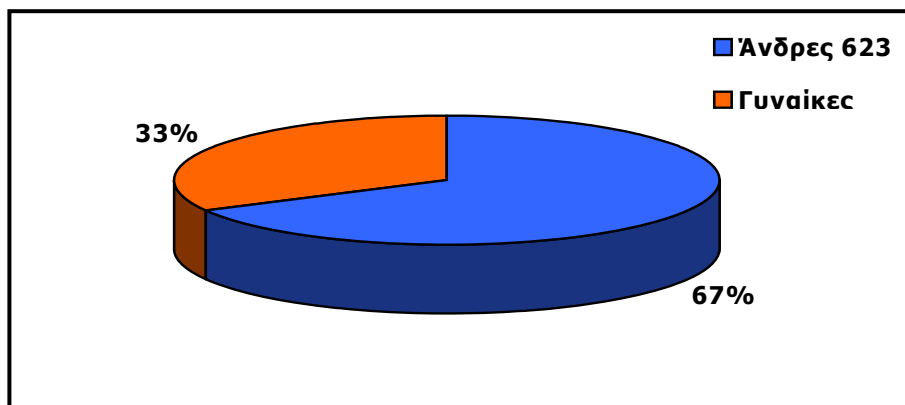
Τα **Τ.Ε.Ε. Μαθητείας Β΄ κύκλου** μπορούν να παρακολουθήσουν απόφοιτοι του Α΄ κύκλου ή ισότιμων σχολών ανεξαρτήτως ηλικίας. Η εκπαίδευση διαρκεί ένα σχολικό έτος (2 εξάμηνα). Οι εκπαιδευόμενοι παρακολουθούν θεωρητικά και εργαστηριακά μαθήματα εντός των Εκπαιδευτικών Μονάδων και μπορούν να ασκούνται σε επιχειρήσεις του ιδιωτικού ή του δημόσιου τομέα. Κατά το σχολικό έτος 2001-2002 ο Ο.Α.Ε.Δ. λειτουργεί πιλοτικά 5 ειδικότητες Β΄ κύκλου σπουδών σε Αθήνα και Θεσσαλονίκη. Κατά τη διάρκεια της πρακτικής άσκησης οι εκπαιδευόμενοι αμείβονται από τους εργοδότες, για τους οποίους ο Ο.Α.Ε.Δ. έχει θεσπίσει κίνητρα, για την αύξηση του αριθμού των απασχολούμενων μαθητών. Οι απόφοιτοι μπορούν να εγγραφούν σε Ι.Ε.Κ. αντίστοιχης ειδικότητας ή σε αντίστοιχη σχολή των Τ.Ε.Ι. μετά την επιτυχή συμμετοχή στις πανελλαδικές εξετάσεις (σε ορισμένα μαθήματα).

Στη συνέχεια παρουσιάζονται και αναλύονται στατιστικά στοιχεία από τα Τ.Ε.Ε. Μαθητείας Α΄ & Β΄ κύκλου του Ο.Α.Ε.Δ., για τις εκπαιδευτικές περιόδους 2000-2001 και 2001-2002. Τα στοιχεία αφορούν: α) στην κατανομή των εκπαιδευτών κατά φύλο, μορφωτικό επίπεδο και ειδικότητα, και β) στην κατανομή των εκπαιδευομένων κατά φύλο, τομέα ειδικότητας, φύλο κατά περιφερειακή διεύθυνση, και την κατάσταση απασχόλησης των εκπαιδευομένων.

Οι εκπαιδευτές των Τ.Ε.Ε. Μαθητείας

Ως προς το φύλο, το *Γράφημα 2.14* δείχνει ότι το 67% του συνόλου των εκπαιδευτών είναι άνδρες και το 33% γυναίκες.

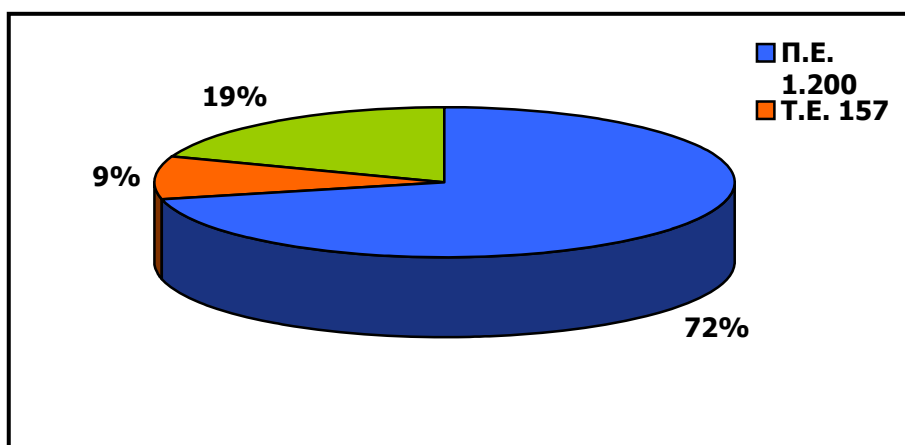
ΓΡΑΦΗΜΑ 2.14: Κατανομή των Εκπαιδευτών κατά Φύλο στα Τ.Ε.Ε. Μαθητείας του Ο.Α.Ε.Δ.

Οι ωρομίσθιοι εκπαιδευτικοί των Τ.Ε.Ε. Μαθητείας του Ο.Α.Ε.Δ. είναι 1.683. Το συνολικό ποσοστό των ανδρών υπερέρχει ελάχιστα από το συνολικό ποσοστό των γυναικών. Από αυτούς οι 869 (ποσοστό 51,6%) είναι άνδρες και οι 814 (ποσοστό 48,4%) γυναίκες (βλ. Παράρτημα).

Η μεγαλύτερη μερίδα των εκπαιδευτών (72%) έχει Πανεπιστημιακή Εκπαίδευση (Α.Ε.Ι., Τ.Ε.Ι.). Υπάρχει, όμως, και ένα σημαντικό ποσοστό (19%) αποφοίτων Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης⁹ και ένα ποσοστό 9% αποφοίτων Τεχνικού Λυκείου (βλ. Γράφημα 3.15).

Γράφημα 2.15: Κατανομή Εκπαιδευτών ως προς το Μορφωτικό Επίπεδο στα ΤΕΕ Μαθητείας του ΟΑΕΔ

Παρατηρούμε στον Πίνακα 2.7 την υπεροχή των εκπαιδευτριών κυρίως στις παρακάτω «γυναικείες» ειδικότητες:

- Ελληνική Φιλολογία 86% γυναίκες, 14% άνδρες.

⁹ Πτυχιούχοι Μέσων Τεχνικών Επαγγελματικών Σχολών (Τ.Ε.Σ.) ή απόφοιτοι Γενικού Λυκείου ή απόφοιτοι τριτάξιου Γυμνασίου.

- Γαλλική Φιλολογία 75% γυναίκες, 25% άνδρες.

- Αγγλική Φιλολογία 79% γυναίκες, 21% άνδρες.

- Καλλιτεχνικά 100% γυναίκες, 0% άνδρες.

Από την άλλη μεριά, οι εκπαιδευτρίες υπερέχουν αριθμητικά των εκπαιδευτών και σε ειδικότητες που χαρακτηρίζονται ως «ανδρικές», όπως των Οικονομολόγων (53% γυναίκες, 47% άνδρες), καθώς και στον τομέα των Νομικών-Πολιτικών Επιστημών (86% γυναίκες, 14% άνδρες). Ελαφρά επικράτηση των ανδρών παρατηρούμε στους Φυσικούς (59% άνδρες, 41% γυναίκες) και στους Μαθηματικούς (58% άνδρες, 42% γυναίκες).

Πίνακας 2.7: Κατανομή Εκπαιδευτών κατά Φύλο και Ειδικότητα στα Τ.Ε.Ε. Μαθητείας του ΟΑΕΔ

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ 2000-2001	Άνδρες 623	67,3%	Γυναίκες 302	32,7%	ΣΥΝΟΛΟ 925
ΕΙΔΙΚΟΤΗΤΕΣ	ΑΝΔΡΕΣ	%*	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	%*	ΣΥΝΟΛΟ
ΘΕΟΛΟΓΟΙ	8	67%	4	33%	12
ΦΙΛΟΛΟΓΟΙ	6	14%	37	86%	43
ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΟΙ	26	58%	19	42%	45
ΦΥΣΙΚΟΙ	27	59%	19	41%	46
ΓΑΛΛΙΚΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ	3	25%	9	75%	12
ΑΓΓΛΙΚΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ	4	21%	15	79%	19
ΓΕΡΜΑΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ	0	0%	0	0%	0
ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΩΝ	0	0%	8	100%	8
ΟΙΚΟΝΟΜΟΛΟΓΟΙ	9	47%	10	53%	19
ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ	1	50%	1	50%	2
ΦΥΣΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ	6	50%	6	50%	12
ΜΗΧΑΝΙΚΟΙ	31	79%	8	21%	39
ΝΟΜΙΚΩΝ-ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ	2	14%	12	86%	14
ΙΑΤΡΟΙ	7	88%	1	13%	8
ΟΙΚΙΑΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ	0	0%	0	0%	0
ΜΟΥΣΙΚΟΙ	4	100%	0	0%	4
ΠΤΥΧΙΟΥΧΟΙ Α.Σ.Ε.Τ.Ε.Μ.	153	86%	24	14%	177
ΠΤΥΧΙΟΥΧΟΙ ΛΟΙΠΩΝ ΤΕΙ	25	54%	21	46%	46
ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗΣ (ΑΕΙ)	16	76%	5	24%	21
ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗΣ (ΤΕΙ)	5	100%	0	0%	5
ΙΤΑΛΙΚΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ	0	0%	0	0%	0
Τ.Ε.Λ.-Ε.Π.Λ.	159	91%	15	9%	174
ΤΕΧΝΙΤΕΣ	131	60%	88	40%	219

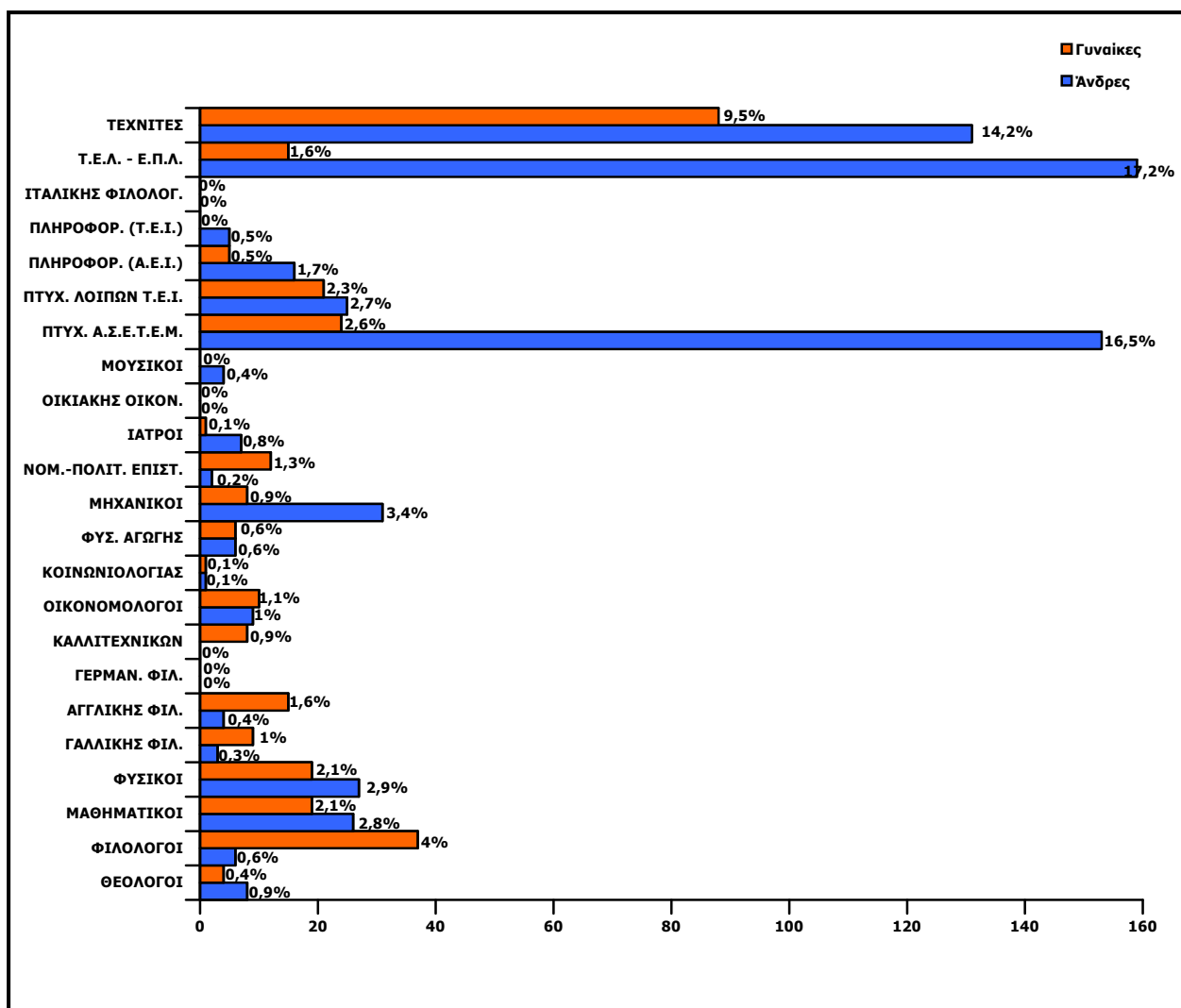
* Τα ποσοστά των ανδρών και των γυναικών εκπαιδευτών έχουν υπολογιστεί ως προς το σύνολό τους για κάθε ειδικότητα ξεχωριστά.

Στο *Γράφημα 2.16*, όπου τα ποσοστά των εκπαιδευτών ως προς τους τομείς ειδικοτήτων έχουν υπολογιστεί σε σχέση με το γενικό τους σύνολο, διαφαίνεται ότι οι άνδρες σε σύγκριση με τις γυναίκες έχουν επιλέξει τα επαγγέλματα εκείνα που τους «ανήκουν», όπως: Μηχανικοί (3,4% άνδρες - 0,9% γυναίκες), Μαθηματικοί (2,8% άνδρες - 2,1% γυναίκες), Φυσικοί (2,9% άνδρες - 2,1% γυναίκες), Εκπαιδευτικοί Τεχνολόγοι Μηχανικοί (16,5% άνδρες - 2,6% γυναίκες), Τεχνίτες (14,2% άνδρες - 9,5% γυναίκες), απόφοιτοι Πληροφορικής Α.Ε.Ι. (1,7% άνδρες - 0,5% γυναίκες), απόφοιτοι

Πληροφορικής Τ.Ε.Ι. (0,5% άνδρες - 0% γυναίκες) και Εκπαιδευτικοί απόφοιτοι Τ.Ε.Λ. - Ε.Π.Λ. (17,2% άνδρες - 1,6% γυναίκες).

Αντίστοιχα, οι γυναίκες εκπαιδευτριες φαίνεται να προτιμούν τα φιλολογικά επαγγέλματα.

Γράφημα 2.16: Κατανομή Εκπαιδευτών κατά Φύλο και Ειδικότητα στα Τ.Ε.Ε. Μαθητείας του Ο.Α.Ε.Δ.

Οι ωρομίσθιες γυναίκες εκπαιδευτριες αποτελούν τη συντριπτική πλειοψηφία στις ειδικότητες:

- αισθητικής (88% ΤΕ, 100% ΔΕ),
- κομμωτικής (85% ΔΕ) και

στους πτυχιούχους **Τεχνικών Λυκείων (ΤΕ)** και στους πτυχιούχους **Μέσων Τεχνικών Επαγγελματικών Σχολών** ή αποφοίτους Γενικού ή Τριτάξιου Γυμνασίου (ΔΕ). Αναφορικά με τις ειδικότητες νοσηλευτικής, αισθητικής και

βρεφονηπιοκόμων, κλάδου ΠΕ, οι γυναίκες αριθμούν τα αντίστοιχα ποσοστά 80%, 93% και 100%.

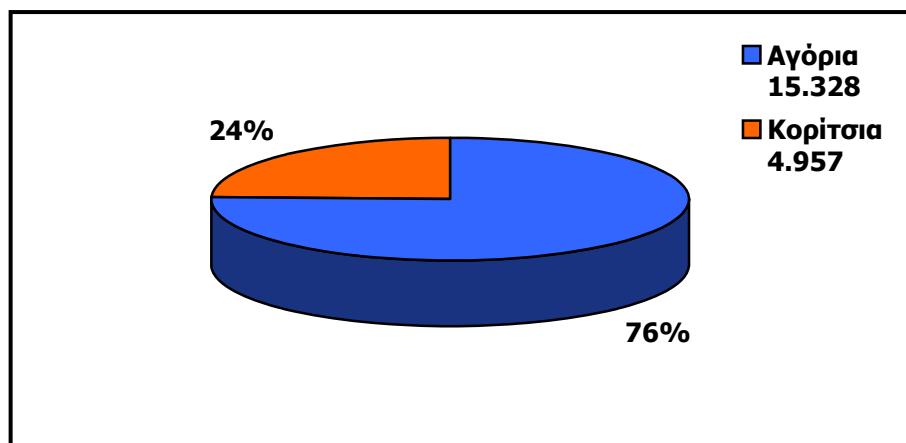
Οι εκπαιδευτές ειδικότητας **Διοίκησης Επιχειρήσεων**, επιπέδου Α.Ε.Ι., είναι στο μεγαλύτερο ποσοστό γυναίκες (91%) καθώς και **Λογιστικής**, αντίστοιχου επιπέδου, σε ποσοστό 89%. Η πλειοψηφία στους **Ηλεκτρολόγους, Μηχανολόγους, Πληροφορικούς** ανήκει στους άνδρες, με εξαίρεση τους ΠΕ με εξειδίκευση στην πληροφορική όπου πλειοψηφούν οι γυναίκες (61%).

Τα παραπάνω στοιχεία των ωρομίσθιων εκπαιδευτικών καταδεικνύουν ότι οι γυναίκες των Τ.Ε.Ε. Μαθητείας του Ο.Α.Ε.Δ. είναι σε ποσοστό αρκετά μεγαλύτερο από αυτό των ανδρών πτυχιούχοι Α.Ε.Ι. (γυναίκες 80%, άνδρες 63%) και αυτό συμβαίνει γιατί οι άνδρες εκπαιδευτικοί κλάδου ΤΕ και ΔΕ είναι, σε συνολικό ποσοστό, διπλάσιοι από τις γυναίκες. Σε ορισμένες ειδικότητες τεχνικού χαρακτήρα, όπως **ηλεκτρολόγοι, ηλεκτρολόγοι αυτοκινήτων, υδραυλικοί, συγκολλητές, μηχανικοί αυτοκινήτων, τεχνίτες ψύξης, δομικοί** κ.λπ. οι εκπαιδευτικοί κλάδου ΤΕ και ΔΕ είναι άνδρες σε απόλυτο ποσοστό (100%), γεγονός που οδηγεί στο συμπέρασμα ότι οι παραδοσιακά «ανδρικές» τεχνικές ειδικεύσεις διδάσκονται από άνδρες (βλ. Παράρτημα).

Οι εκπαιδευόμενοι των Τ.Ε.Ε. Μαθητείας Α' κύκλου

Οι εισακτέοι νέοι μαθητές και μαθήτριες στα Τ.Ε.Ε. Μαθητείας Α' κύκλου του Ο.Α.Ε.Δ. για το σχολικό έτος 2000–2001 ήταν 20.285. Το μεγαλύτερο ποσοστό των μαθητών είναι αγόρια 76%, ενώ τα κορίτσια αποτελούν μόνο το 24% (βλ. Γράφημα 2.17).

Γράφημα 2.17: Κατανομή των Εκπαιδευομένων κατά Φύλο στα ΤΕΕ Μαθητείας του Ο.Α.Ε.Δ. για το Σχολικό Έτος 2000-2001

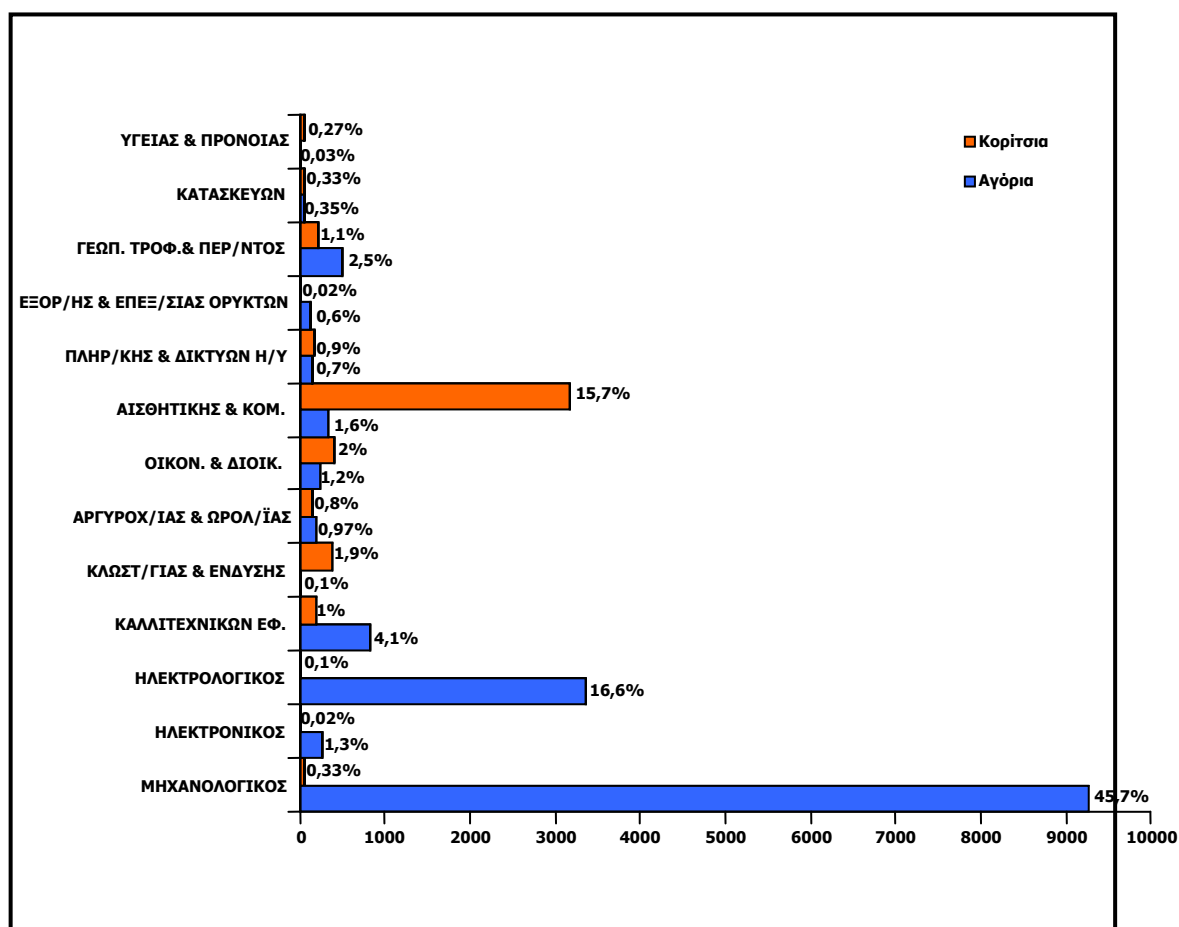

Αναλύοντας το παρακάτω *Γράφημα 218*, όπου τα ποσοστά υπολογίζονται επί του συνόλου των εκπαιδευομένων, παρατηρούμε ότι οι μαθητές παρακολουθούν τομείς ειδικοτήτων που οδηγούν σε επαγγελματικές ειδικεύσεις, οι οποίες, σχεδόν αποκλειστικά, μέχρι σήμερα ασκούνται από άνδρες, όπως για παράδειγμα:

- **Μηχανολογικός τομέας**, ποσοστό μαθητών 45,7%, ποσοστό μαθητριών 0,33%.
- **Ηλεκτρολογικός τομέας**, ποσοστό μαθητών 16,6%, ποσοστό μαθητριών 0,1%.
- **Ηλεκτρονικός τομέας**, ποσοστό μαθητών 1,3%, ποσοστό μαθητριών 0,02%.
- **Τομέας Καλλιτεχνικών Εφαρμογών**, ποσοστό μαθητών 4,1% , ποσοστό μαθητριών 1%.

Αντίστοιχα, η πλειοψηφία των μαθητριών παρακολουθεί ειδικότητες, που από τα στερεότυπα προβάλλονται ως «γυναικείες», με συντριπτική πλειοψηφία φοίτησης στον τομέα της **Αισθητικής – Κομμωτικής** (15,7% μαθήτριες, 1,6% μαθητές).

Γράφημα 2.18: Κατανομή των Εκπαιδευομένων κατά Φύλο και Ειδικότητα στα Τ.Ε.Ε. Μαθητείας του Ο.Α.Ε.Δ.

Όλα τα στατιστικά δεδομένα που παρουσιάζονται στο παραπάνω γράφημα καθώς και τα στοιχεία του Πίνακα 3.8 επιβεβαιώνουν την τάση των κοριτσιών να διεκδικήσουν χώρο σε «μη παραδοσιακά γυναικεία επαγγέλματα» και να υιοθετήσουν νέους ρόλους με την εισχώρησή τους σε τομείς Επαγγελματικής Κατάρτισης, όπως της Πληροφορικής καθώς και της Οικονομίας και Διοίκησης.

Πίνακας 2.8: Κατανομή των Εκπαιδευομένων κατά Φύλο και Ειδικότητα στα Τ.Ε.Ε. Μαθητείας Α΄ Κύκλου του Ο.Α.Ε.Δ.

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ 2000-2001	Αγόρια 15.328	75,5%	Κορίτσια 4.957	24,5%	ΣΥΝΟΛΟ 20.285
ΤΟΜΕΙΣ	ΑΓΟΡΙΑ	%	ΚΟΡΙΤΣΙΑ	%	ΣΥΝΟΛΟ
ΜΗΧΑΝΟΛΟΓΙΚΟΣ	9.265	99,2%	67	0,8%	9.332
ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΟΣ	262	98,1%	5	1,9%	267
ΗΛΕΚΤΡΟΛΟΓΙΚΟΣ	3.363	99,4%	18	0,6%	3.381
ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΩΝ ΕΦΑΡΜΟΓΩΝ	827	80,2%	203	19,8%	1.030
ΚΛΩΣΤΟΥΨΑΝΤΟΥΡ ΓΙΑΣ & ΕΝΔΥΣΗΣ	13	3,2%	392	96,8%	405
ΑΡΓΥΡΟΧΡΥΣΟΧΟΪΑΣ – ΩΡΟΛΟΓΟΠΟΪΙΑΣ	196	56,1%	153	43,9%	349
ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ & ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ	236	36,8%	405	63,2%	641
ΑΙΣΘΗΤΙΚΗΣ – ΚΟΜΜΩΤΙΚΗΣ	330	9,4%	3.180	90,6%	3.510
ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗΣ – ΔΙΚΤΥΩΝ Η/Υ	141	43,3%	184	56,7%	325
ΕΞΟΡΥΞΗΣ & ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑΣ ΟΡΥΚΤΩΝ	118	96,7%	4	3,3%	122
ΓΕΩΠΟΝΙΑΣ ΤΡΟΦΙΜΩΝ & ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ	500	68,8%	226	31,2%	726
ΚΑΤΑΣΚΕΥΩΝ	70	51,4%	66	48,6%	136
ΥΓΕΙΑΣ & ΠΡΟΝΟΙΑΣ	7	11,4%	54	88,6%	61

Οι εκπαιδευόμενοι των Τ.Ε.Ε. Μαθητείας Β΄ Κύκλου

Κατά το τρέχον σχολικό έτος 2001-2002 φοιτούν 18.657 αγόρια και κορίτσια στα Τ.Ε.Ε. Μαθητείας Β΄ κύκλου. Το ποσοστό της διαρροής είναι σχεδόν μηδενικό (κάτω από 0,50%) και αφορά κυρίως στις ειδικότητες **αρτοποιίας-ζαχαροπλαστικής** και **κομμωτικής**. Οι απασχολούμενοι στο δημόσιο και στον ιδιωτικό τομέα αποτελούν το 75% του συνόλου των φοιτούντων στη Β΄ και Γ΄ τάξη, ενώ το μεγαλύτερο ποσοστό των απασχολούμενων μαθητών απασχολείται στον ιδιωτικό τομέα.

Η μεγαλύτερη μερίδα των φοιτώντων αποτελείται από τα αγόρια σε ποσοστό 75%, ενώ τα κορίτσια αποτελούν μόνο το 25% (βλ. Πίνακα 2.9). Στο σύνολο των εκπαιδευομένων κυριαρχούν τα αγόρια, αφού οι ειδικότητες αντιστοιχούν στους παρακάτω τομείς: **μηχανολογικό, ηλεκτρονικό και ηλεκτρολογικό**. Αξιοσημείωτο είναι ότι στο Τ.Ε.Ε. Αιγάλεω φοιτά ένα και μόνο κορίτσι στο σύνολο των εκπαιδευομένων.

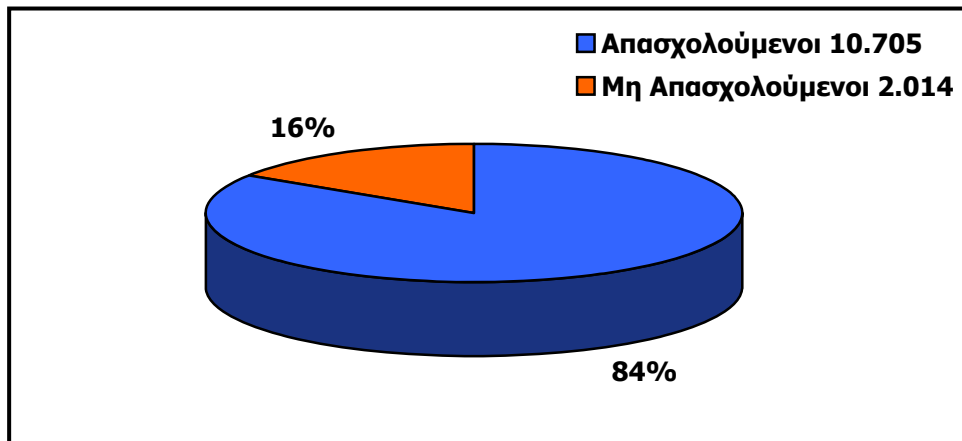
Πίνακας 2.9: Κατανομή των Εκπαιδευομένων Φοιτώντων και Διακοπτόντων, Απασχολούμενων – Μη Απασχολούμενων κατά Φύλο στα Τ.Ε.Ε Μαθητείας Β΄ Κύκλου του Ο.Α.Ε.Δ.

ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΣΧΟΛΙΚΟΥ ΕΤΟΥΣ 2001-2							
ΣΥΝΟΛΙΚΑ		ΤΑΞΕΙΣ					
		Α	Β	Γ	ΣΥΝΟΛΑ	ΣΥΓΚΕΝΤ.	ΠΟΣ.
ΕΓΓΡΑΦΕΝΤΕΣ		6192	6519	5994	18705	18705	
ΦΟΙΤΟΥΝΤΕΣ		6168	6502	5987	18657	18657	100%
ΔΙΑΚΟΨΑΝΤΕΣ		24	17	7	48	48	0%
ΑΠΑΣΧΟΛΟΥ- ΜΕΝΟΙ	ΔΗΜΟΣΙ Ο		1142	1170	2312	9315	76%
	ΙΔΙΩΤΕΣ	1	3363	3639	7003		
ΣΥΝΟΛΟ ΑΠΑΣΧΟΛ. (Δ+Ι)		1	4505	4809	9315		
ΜΗ ΑΠΑΣΧΟΛΟΥΜΕΝΟΙ		169	1997	1178	3344	3344	27%
ΦΟΙΤΟΥΝΤΕΣ ΚΑΤΑ ΦΥΛΟ	ΑΓΟΡΙΑ	4575	4714	4701	13990	18657	75%
	ΚΟΡΙΤΣΙ Α	1593	1788	1286	4667		25%

Στοιχεία απασχολούμενων και μη απασχολούμενων μαθητών/-τριών

Οι απασχολούμενοι μαθητές και μαθήτριες, σύμφωνα με το *Γράφημα 2.19*, είναι 10.705 (84%), ενώ οι μη απασχολούμενοι είναι 2.014 (14%).

Γράφημα 2.19: Κατανομή των Εκπαιδευόμενων, Απασχολούμενων–Μη Απασχολούμενων στα Τ.Ε.Ε. Μαθητείας του Ο.Α.Ε.Δ.

Εξετάζοντας τα στοιχεία ανά Περιφερειακή Διεύθυνση (Πίνακας 2.10), όπου τα ποσοστά έχουν υπολογιστεί επί του συνόλου των απασχολούμενων και μη απασχολούμενων εκπαιδευόμενων, παρατηρούμε ότι στις Περιφερειακές Διευθύνσεις Αττικής και Νήσων, Κ. Μακεδονίας και Πελοποννήσου εμφανίζονται τα μεγαλύτερα ποσοστά απασχολούμενων μαθητών και μαθητριών. Αντίθετα, το μικρότερο ποσοστό εμφανίζεται στην Περιφερειακή Διεύθυνση Κρήτης.

Πίνακας 2.10: Κατανομή των Εκπαιδευόμενων Απασχολούμενων – Μη Απασχολούμενων κατά Περιφέρεια στα Τ.Ε.Ε. Μαθητείας του Ο.Α.Ε.Δ.

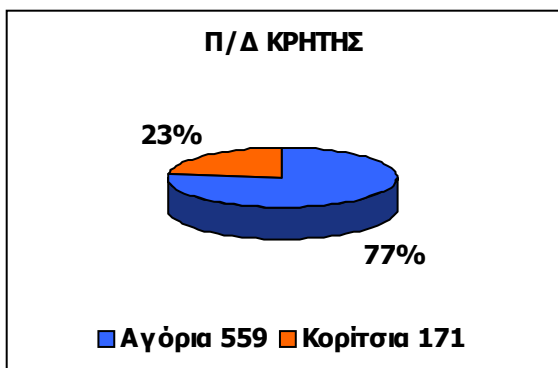
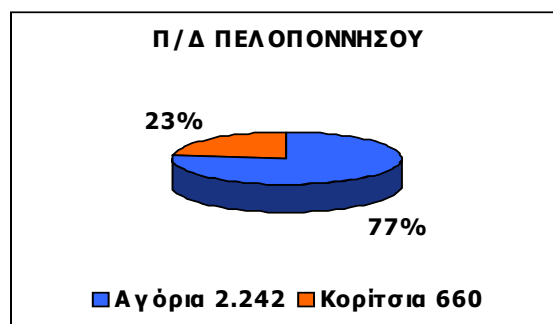
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ 2000-2001

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΑΝΑ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ	ΑΠΑΣΧΟΛΟΥΜΕΝΟΙ	%	ΜΗ ΑΠΑΣΧΟΛΟΥΜΕΝΟΙ	%	ΣΥΝΟΛΟ
Π/Δ ΑΤΤΙΚ. & ΝΗΣΩΝ	3312	26%	336	2,6%	3648
Π/Δ ΑΝ. ΜΑΚ. ΘΡΑΚΗΣ	1272	10%	352	2,8%	1624
Π/Δ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ	964	8%	99	0,8%	1063
Π/Δ ΗΠΕΙΡΟΥ	461	4%	402	3,2%	863
Π/Δ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ	1469	12%	363	2,9%	1832
Π/Δ ΚΡΗΤΗΣ	414	3%	39	0,3%	453
Π/Δ Κ. ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ	2813	22%	423	3,3%	3236

Στοιχεία μαθητών/-τριών ανά Περιφερειακή Διεύθυνση

Η ποσοστιαία ανάλυση κατά φύλο και κατά Περιφερειακή Διεύθυνση (Γράφημα 2.20) δεν παρουσιάζει ιδιαίτερες διαφοροποιήσεις ως προς το φύλο από περιφέρεια σε περιφέρεια. Σε όλες τις περιφέρειες τα ποσοστά των αγοριών ξεπερνούν εκείνα των κοριτσιών.

Γράφημα 220: Κατανομή των Εκπαιδευόμενων κατά Φύλο και Περιφερειακή Διεύθυνση στα Τ.Ε.Ε. Μαθητείας του Ο.Α.Ε.Δ.

Τις πολλαπλές ανάγκες του αγροτικού πληθυσμού της χώρας για επαγγελματική εκπαίδευση, επαγγελματική κατάρτιση, επιμόρφωση και ενημέρωση έχει αναλάβει -σταδιακά από το εκπαιδευτικό έτος 1999/2000 και μέχρι σήμερα- ο Οργανισμός Γεωργικής Επαγγελματικής Εκπαίδευσης, Κατάρτισης και Απασχόλησης (Ο.Γ.Ε.Ε.Κ.Α.) "ΔΗΜΗΤΡΑ".

Ο Οργανισμός Γεωργικής Επαγγελματικής Εκπαίδευσης, Κατάρτισης και Απασχόλησης είναι Ν.Π.Ι.Δ., συστάθηκε με το Ν. 2520/97 και εποπτεύεται από το Υπουργείο Γεωργίας. Ο Ο.Γ.Ε.Ε.Κ.Α ανέλαβε την οργάνωση της Επαγγελματικής Εκπαίδευσης με σκοπό να δώσει στους ενδιαφερομένους την αναγκαία μεταγυμνασιακή μόρφωση, που θα τους επιτρέψει την είσοδο στα Τ.Ε.Ι. ή τα Α.Ε.Ι., εφόσον το επιθυμούν, και παράλληλα να τους εφοδιάσει με τις αναγκαίες δεξιότητες

για μια επιτυχή επαγγελματική σταδιοδρομία. Η διεύρυνση της μεταγυμνασιακής γεωργικής επαγγελματικής εκπαίδευσης γίνεται με:

- τα 13 Τ.Ε.Ε. του σε 14 ειδικότητες του γεωργικού τομέα (το Σεπτέμβριο του 2002 θα γίνουν 17),
- τα 3 Πρακτικά Γεωργικά Σχολεία,
- τα 68 Κέντρα "ΔΗΜΗΤΡΑ" (πρώην ΚΕΓΕ).

Η Τεχνική Επαγγελματική Εκπαίδευση στον Ο.Γ.Ε.Ε.Κ.Α. αντιστοιχεί στον Α΄ κύκλο σπουδών της Τεχνικής Εκπαίδευσης. Η φοίτηση στον Α΄ κύκλο διαρκεί δύο χρόνια (τέσσερα εξάμηνα) και τα μαθήματα που διδάσκονται αφορούν στα μαθήματα κορμού του Λυκείου και τα τεχνικά μαθήματα κάθε ειδικότητας. Οι απόφοιτοι του Α΄ κύκλου σπουδών μπορούν: α) να πάρουν άδεια άσκησης επαγγέλματος και να εργαστούν σε δημόσιο ή ιδιωτικό φορέα καθώς και ως ελεύθεροι επαγγελματίες, β) να συνεχίσουν στο Β΄ κύκλο σπουδών των Τ.Ε.Ε. του υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων σε αντίστοιχη ειδικότητα με το πτυχίο τους, γ) να εγγραφούν κατά προτεραιότητα σε Ινστιτούτα Επαγγελματικής Κατάρτισης (Ι.Ε.Κ.) σε αντίστοιχες ειδικότητες με το πτυχίο τους ή δ) να εισαχθούν στα ΤΕΙ της ειδικότητάς τους με εξετάσεις σε δύο μόνο μαθήματα, Μαθηματικά και Νέα Ελληνικά.

Στη συνέχεια παρουσιάζονται και αναλύονται στατιστικά στοιχεία από τα Τ.Ε.Ε. του Υπουργείου Γεωργίας, για την εκπαιδευτική περίοδο 2001-2002. Τα στοιχεία αφορούν: α) την κατανομή των εκπαιδευτών κατά φύλο και μορφωτικό επίπεδο, και β) την κατανομή των εκπαιδευομένων κατά φύλο και ειδικότητα.

Στον *Πίνακα 2.11* παρουσιάζονται αναλυτικά οι ειδικότητες, οι οποίες διδάσκονται στα Τ.Ε.Ε. του Υπουργείου Γεωργίας και οι αντίστοιχες σχολές που λειτουργούν.

Πίνακας 2.11: Ειδικότητες των Τ.Ε.Ε. του Υπουργείου Γεωργίας

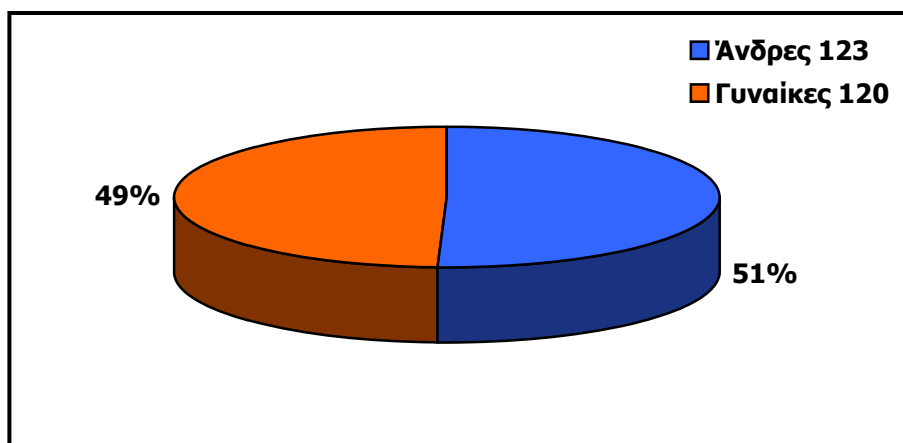
Τ.Ε.Ε.	ΕΙΔΙΚΟΤΗΤΕΣ
ΑΒΕΡΩΦΕΙΟ Τ.Ε.Ε. ΛΑΡΙΣΑΣ	1. Αγροτικών Μηχανημάτων 2. Ζωοτεχνίας
ΤΕΕ ΣΥΓΓΡΟΥ	1. Φυτοτεχνικών Επιχειρήσεων-Αρχιτεκτονικής Τοπίου 2. Τεχνικών Μελισσοκομίας
ΓΑΛΑΚΤΟΚΟΜΙΚΟ ΤΕΕ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ	Γαλακτοκομίας - Τυροκομίας
ΤΕΕ ΚΡΗΤΗΣ	Θερμοκηπιακών Κατασκευών και Καλλιέργειών
ΤΕΕ ΚΟΜΟΤΗΝΗΣ	Τεχνολογίας Τροφίμων και Εμπορίας (Μάρκετινγκ) Γεωργικών Προϊόντων
ΓΕΩΡΓΙΚΟ ΤΕΕ ΝΕΜΕΑΣ	Αμπελουργίας και Οινολογίας

	ΤΕΕ ΔΡΑΜΑΣ	Επιχειρηματικής Γεωργίας
	ΤΕΕ ΟΡΕΣΤΙΑΔΑΣ	Ζωοτεχνίας
	ΤΕΕ ΚΑΡΠΕΝΗΣΙΟΥ	Περιβάλλοντος και Αγροτουρισμού
0.	ΤΕΕ ΒΛΑΣΤΗΣ ΚΟΖΑΝΗΣ	Ζωοτεχνίας
1.	ΤΕΕ ΚΑΛΑΜΠΑΚΑΣ	Τεχνιτών Ξυλογλυπτικής-Διακοσμητικής Επίπλου
2.	ΤΕΕ ΛΕΣΒΟΥ	Περιβάλλοντος και Αγροτουρισμού
3.	ΤΕΕ ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ	Επιχειρηματικής Γεωργίας

Οι Εκπαιδευτές των Τ.Ε.Ε. του Υπουργείου Γεωργίας

Όπως παρατηρούμε στο *Γράφημα 2.21*, από τους εκπαιδευτές των Τ.Ε.Ε. του Υπουργείου Γεωργίας το 51% είναι άνδρες και το 49% γυναίκες.

Γράφημα 2.21: Κατανομή των Εκπαιδευτών κατά Φύλο στα Τ.Ε.Ε. του Υπουργείου Γεωργίας

Διαφορές, όχι όμως σημαντικές, ανάμεσα στα δύο φύλα των εκπαιδευτών σημειώνονται στο μορφωτικό επίπεδο. Όπως φαίνεται στον *Πίνακα 2.12*, οι γυναίκες πτυχιούχοι Α.Ε.Ι. είναι 71, ενώ οι άνδρες 66. Σημαντική, όμως, διαφορά παρατηρείται στους μόνιμους εκπαιδευτές (πτυχίο Α.Ε.Ι), οι οποίοι είναι 18, ενώ υπάρχει μόλις 1 γυναίκα. Αντίθετα, οι εκπαιδευτήριες πτυχιούχοι Α.Ε.Ι., με σύμβαση αορίστου χρόνου είναι 8, ενώ υπάρχει μόνο 1 άνδρας. Οι άνδρες με τεχνική εκπαίδευση είναι 13 και οι γυναίκες 10. Επίσης, οι γυναίκες με απολυτήριο Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης είναι 14 και οι άνδρες 13, ενώ οι απόφοιτοι υποχρεωτικής εκπαίδευσης είναι 56, 31 άνδρες και 25 γυναίκες.

Πίνακας 2.12: Κατανομή των Εκπαιδευτών κατά Φύλο και Μορφωτικό Επίπεδο, των Τ.Ε.Ε. του Υπουργείου Γεωργίας.

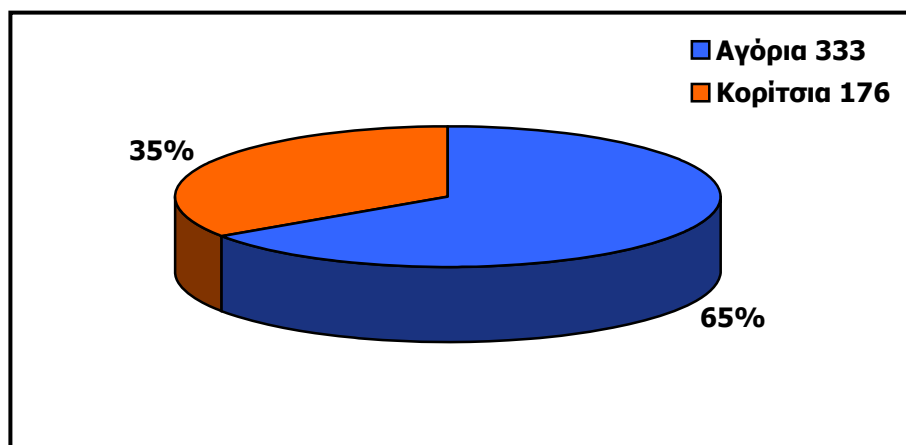
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ 2001-2002

	ΠΕ Άνδρες	ΠΕ Γυναίκες	ΤΕ Άνδρες	ΤΕ Γυναίκες	ΔΕ Άνδρες	ΔΕ Γυναίκες	ΥΕ Άνδρες	ΥΕ Γυναίκες	ΣΥΝΟΛΟ Άνδρες	ΣΥΝΟΛΟ Γυναίκες
ΜΟΝΙΜΟΙ	18	1	6	0	9	3	2	2	35	6
ΑΟΡΙΣΤΟΥ ΧΡΟΝΟΥ	1	8	0	0	0	4	4	7	5	19
ΕΤΗΣΙΑ ΣΥΜΒΑΣΗ	4	1	0	0	0	4	11	3	15	8
ΟΚΤΑΜΗΝΗ ΣΥΜΒΑΣΗ	2	8	7	10	4	3	14	13	27	34
ΩΡΟΜΙΣΘΙΟΙ	36	49	0	0	0	0	0	0	36	49
ΠΡΑΚΤΙΚΗ ΑΣΚΗΣΗ	5	4	0	0	0	0	0	0	5	4
ΣΥΝΟΛΟ	66	71	13	10	13	14	31	25	123	120

Οι εκπαιδευόμενοι των Τ.Ε.Ε. του Υπουργείου Γεωργίας

Το παρακάτω *Γράφημα 2.22* δείχνει ότι οι εισακτέοι μαθητές και μαθήτριες στα Τ.Ε.Ε. του Υπουργείου Γεωργίας για το σχολικό έτος 2001-2002 ήταν 509. Το μεγαλύτερο ποσοστό των μαθητών είναι αγόρια (65%), ενώ τα κορίτσια είναι μόλις 35%.

Γράφημα 2.22: Κατανομή των Εκπαιδευομένων κατά Φύλο στα Τ.Ε.Ε. του Υπουργείου Γεωργίας για το Σχολικό Έτος 2001-2002

Ο *Πίνακας 2.13* φανερώνει ότι οι μαθητές παρακολουθούν τομείς ειδικοτήτων που οδηγούν σε επαγγελματικές ειδিকেύσεις, οι οποίες συνήθως μέχρι σήμερα ασκούνται από άνδρες.

Πίνακας 213: Κατανομή των Εκπαιδευομένων κατά Φύλο και Ειδικότητα στα Τ.Ε.Ε. του Υπουργείου Γεωργίας για το Σχολικό Έτος 2001-2002

ΕΙΔΙΚΟΤΗΤΑ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΜΑΘΗΤΩΝ				ΣΥΝΟΛΟ
	Αγόρια	%	Κορίτσια	%	
ΑΓΡΟΤΙΚΩΝ ΜΗΧΑΝΗΜΑΤΩΝ	27	77,1%	8	22,9%	35
ΖΩΟΤΕΧΝΙΑΣ	57	62,6%	34	37,4%	91
ΦΥΤΟΤΕΧΝΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ-ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ ΤΟΠΙΟΥ	33	78,5%	9	21,5%	42
ΤΕΧΝΙΤΩΝ ΜΕΛΙΣΣΟΚΟΜΙΑΣ	9	69,2%	4	30,8%	13
ΓΑΛΑΚΤΟΚΟΜΙΑΣ – ΤΥΡΟΚΟΜΙΑΣ	73	79,3%	19	20,7%	92
ΑΜΠΕΛΟΥΡΓΙΑΣ ΚΑΙ ΟΙΝΟΤΕΧΝΙΑΣ	16	47%	18	53%	34
ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΗ ΓΕΩΡΓΙΑ	39	59%	27	41%	66
ΘΕΡΜΟΚΗΠΙΑΚΩΝ ΚΑΤΑΣΚΕΥΩΝ ΚΑΙ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΩΝ	28	71,7%	11	28,3%	39
ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΤΡΟΦΙΜΩΝ ΚΑΙ ΕΜΠΟΡΙΑΣ (ΜΑΡΚΕΤΙΝΓΚ) ΓΕΩΡΓΙΚΩΝ ΠΡΟΪΟΝΤΩΝ	15	48,3%	16	51,7%	31
ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΚΑΙ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΥ	13	34,2%	25	65,8%	38
ΤΕΧΝΙΤΩΝ ΞΥΛΟΓΛΥΠΤΙΚΗΣ-ΔΙΑΚΟΣΜΗΤΙΚΗΣ ΕΠΙΠΛΟΥ	25	89,2%	3	10,8%	28
ΣΥΝΟΛΟ	333	65,4%	176	34,6%	509

Σχολές Τουριστικής Εκπαίδευσης - Τμήμα Παραγωγικών Σχολών (Υπουργείο Ανάπτυξης)

Οι Σχολές Τουριστικής Εκπαίδευσης δέχονται μαθητές και των δύο φύλων για τις παρακάτω ειδικότητες ανά Εκπαιδευτική Μονάδα: Ξενοδοχειακή-Εστιατορική Τεχνική (Ξ.Ε.Τ.), Μαγειρική Τέχνη (Μ.Τ.), Ζαχαροπλαστική Τέχνη (Ζ.Τ.) και ειδικότητα Στελεχών Τουριστικών Γραφείων (Σ.Τ.Γ.). Υπάρχουν ακόμα οι Ανώτερες Σχολές Τουριστικών Επαγγελματιών (Α.Σ.Τ.Ε.) με 259 εκπαιδευόμενους.

Το σύνολο των εισακτέων, για την εκπαιδευτική περίοδο 2001-2002, είναι 1235. Οι εκπαιδευτικές μονάδες βρίσκονται στις παρακάτω περιοχές: Αναβύσσου, Ηρακλείου, Θεσσαλονίκης, Ρόδου, Κέρκυρας, Γαλαξιδίου, Ναυπλίου, Αλεξανδρούπολης. Οι ηλικίες των εκπαιδευομένων είναι μέχρι 30 ετών και, για κάποιες ειδικότητες, μέχρι 23. Προϋπόθεση για τη φοίτηση στις εν λόγω σχολές είναι το απολυτήριο Γυμνασίου ή Λυκείου ή Τεχνικής Επαγγελματικής Σχολής (με συγκεκριμένα ποσοστά). Η επιλογή γίνεται με σύστημα μοριοδότησης ή με γραπτές και προφορικές εξετάσεις ανάλογα με την ειδικότητα. Σημαντική ή απαραίτητη θεωρείται η γνώση ξένης γλώσσας.

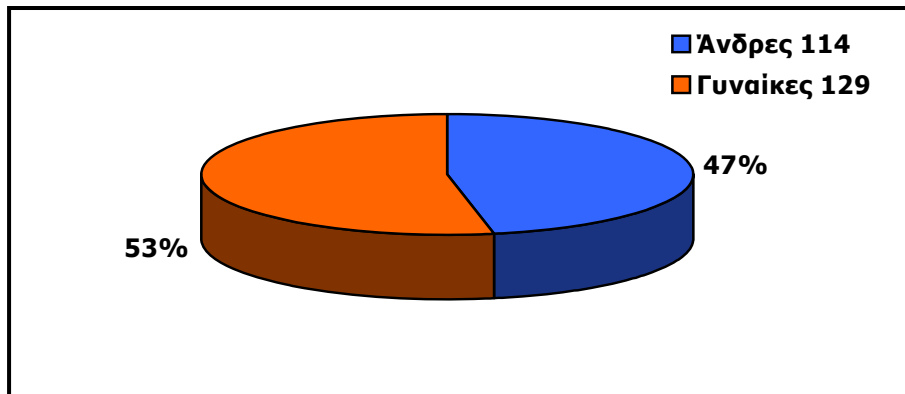
Το σύστημα της επιλογής του διδακτικού προσωπικού ορίζεται από Υπουργικές Αποφάσεις. Σε ορισμένες ειδικότητες προβλέπεται η κάλυψη των θέσεων από υποτρόφους των Σχολών Τουριστικής Εκπαίδευσης (Σ.Τ.Ε). Στην παρούσα ενότητα αναλύονται στατιστικά στοιχεία από τις Σχολές Τουριστικής Εκπαίδευσης του Υπουργείου Ανάπτυξης, και πιο συγκεκριμένα, από το Τμήμα των Παραγωγικών Σχολών για την εκπαιδευτική περίοδο 2001-2002.

Ειδικότερα εξετάζονται: α) η κατανομή των εκπαιδευτών κατά φύλο και μορφωτικό επίπεδο, και β) η κατανομή των εκπαιδευομένων κατά φύλο και ειδικότητα.

Οι Εκπαιδευτές των Σχολών Τουριστικής Εκπαίδευσης

Αρχικά παρατηρούμε (*Γράφημα 2.23*) ότι στο σύνολο των εκπαιδευτών οι γυναίκες (53%) υπερέρχουν αριθμητικά των ανδρών (47%) κατά 6 ποσοστιαίες μονάδες.

Γράφημα 2.23: Κατανομή των Εκπαιδευτών κατά Φύλο στις Σχολές Τουριστικής Εκπαίδευσης του Υπουργείου Ανάπτυξης.

Οι γυναίκες υπερισχύουν και στο μορφωτικό επίπεδο (ΠΕ) με σημαντική διαφορά από τους άνδρες. Διαφαίνεται ότι οι εκπαιδευτριες έχουν πανεπιστημιακή μόρφωση σε ποσοστό που ανέρχεται στο 65% (το 35% των ανδρών έχει πτυχίο Α.Ε.Ι.). Αντίθετα, απόφοιτοι Τεχνολογικής Εκπαίδευσης (Τ.Ε.Ι.) είναι το 55% των ανδρών και το 45% των γυναικών. Πολύ μικρό ποσοστό (37%) εκπαιδευτριών έχουν απολυτήριο Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, ενώ δεν υπάρχει καμία εκπαιδευτριά με μορφωτικό επίπεδο υποχρεωτικής εκπαίδευσης.

Από την πλευρά των εκπαιδευτών παρατηρείται σημαντικός αριθμός αποφοίτων Δευτεροβάθμιας (63%) και υποχρεωτικής Εκπαίδευσης (100%). Όπως φαίνεται από τα στοιχεία, οι άνδρες συγκεντρώνονται στις κατώτερες μορφωτικές κατηγορίες (βλ. Πίνακα 214).

Πίνακας 2.14: Κατανομή των Εκπαιδευτών κατά Φύλο και Μορφωτικό Επίπεδο στις Σχολές Τουριστικής Εκπαίδευσης του Υπουργείου Ανάπτυξης.

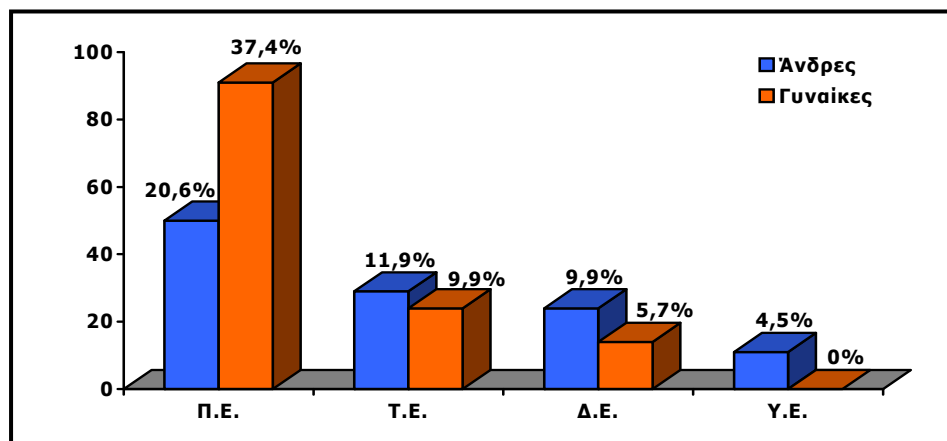
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ 2001-2002

ΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ	ΑΝΔΡΕΣ	%*	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	%*	ΣΥΝΟΛΟ
Π.Ε.	50	35	91	65	141
Τ.Ε.	29	55	24	45	53
Δ.Ε.	24	63	14	37	38
Υ.Ε.	11	100%	0	0	11

*Τα ποσοστά έχουν υπολογιστεί επί του συνόλου των εκπαιδευτών της κάθε μορφωτικής βαθμίδας ξεχωριστά.

Στο *Γράφημα 2.24*, που παρατίθεται παρακάτω, τα ποσοστά έχουν υπολογιστεί επί του γενικού συνόλου των εκπαιδευτών. Η υπεροχή των γυναικών σε σύγκριση με τους άνδρες στο επίπεδο της πανεπιστημιακής μόρφωσης είναι εμφανής.

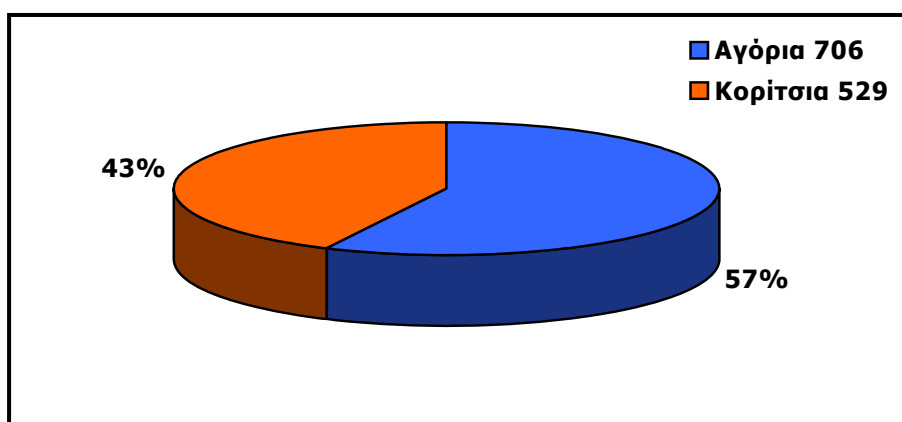
Γράφημα 2.24: Κατανομή των Εκπαιδευτών κατά Φύλο και Μορφωτικό Επίπεδο, στις Σχολές Τουριστικής Εκπαίδευσης του Υπουργείου Ανάπτυξης.

Οι εκπαιδευόμενοι στις Σχολές Τουριστικής Εκπαίδευσης

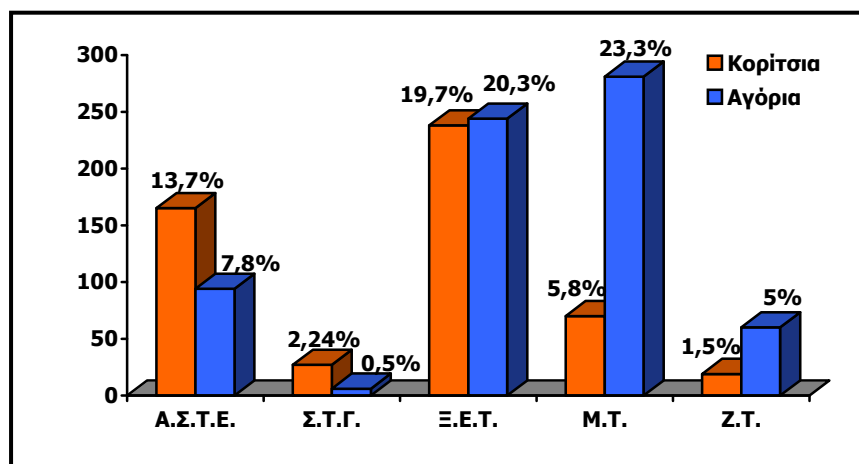
Οι εκπαιδευόμενοι των Σχολών Τουριστικής Εκπαίδευσης είναι 1.235. Από αυτούς οι 706 είναι αγόρια (57%) και οι 529 κορίτσια (43%) (βλ. Γράφημα 2.25).

Γράφημα 2.25: Κατανομή των Εκπαιδευομένων κατά Φύλο στις Σχολές Τουριστικής Εκπαίδευσης του Υπουργείου Ανάπτυξης, για το Σχολικό Έτος 2001-2002.

Αναλύοντας το Γράφημα 2.26 παρατηρούμε ότι στις Ανώτερες Σχολές Τουριστικών Επαγγελματιών φοιτούν περισσότερα κορίτσια, ποσοστό 13,7% επί του συνολικού αριθμού των εκπαιδευομένων και 32% επί του συνόλου των εκπαιδευομένων κοριτσιών σε όλες τις Σχολές Τουριστικής Εκπαίδευσης. Επίσης, το 2,24% των εκπαιδευομένων στην ειδικότητα Στελεχών Τουριστικών Γραφείων είναι κορίτσια, αλλά αποτελούν μόνο το 5% όλων των εκπαιδευομένων κοριτσιών στις Σχολές Τουριστικής Εκπαίδευσης. Στην ειδικότητα Στελεχών Τουριστικών Γραφείων, ενώ αρχικά εγγράφονταν μόνο γυναίκες, τελευταία φοιτούν και άνδρες (0,5%).

Γράφημα 2.26: Κατανομή των Εκπαιδευομένων κατά Φύλο και Ειδικότητα στις Σχολές Τουριστικής Εκπαίδευσης του Υπουργείου Ανάπτυξης για την Εκπαιδευτική Περίοδο 2001-2002

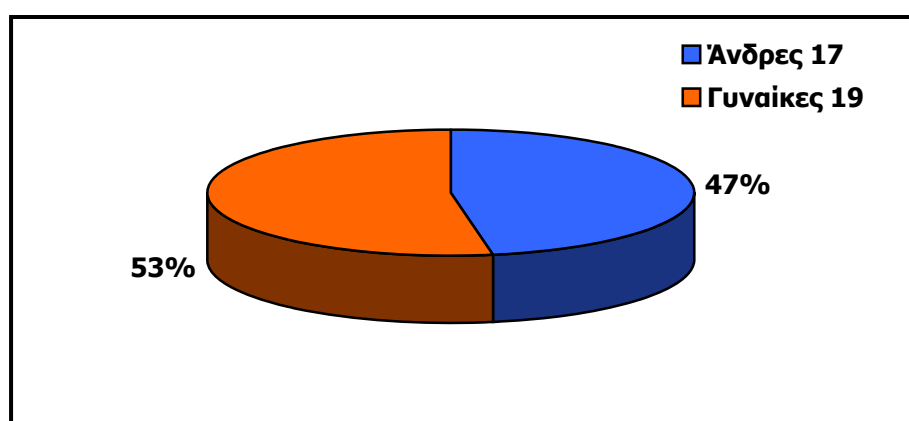
* Α.Σ.Τ.Ε.: Ανώτερες Σχολές Τουριστικών Επαγγελμάτων, Σ.Τ.Γ.: Στελέχη Τουριστικών Γραφείων, Ξ.Ε.Τ.: Ξενοδοχειακή-Εστιάτορική Τεχνική, Μ.Τ.: Μαγειρική Τέχνη, Ζ.Τ.: Ζαχαροπλαστική Τέχνη

Σχολή Ξεναγών (Υπουργείο Ανάπτυξης)

Οι Εκπαιδευτές της Σχολής Ξεναγών

Οι εκπαιδευτές στη Σχολή Ξεναγών ήταν τριάντα έξι (36) κατά την εκπαιδευτική περίοδο 1998-2001. Το 53% ήταν γυναίκες και το 47% άνδρες (βλ. Γράφημα 2.27.)

Γράφημα 2.27: Κατανομή των Εκπαιδευτών κατά Φύλο στη Σχολή Ξεναγών του Υπουργείου Ανάπτυξης για την Εκπαιδευτική Περίοδο 1998-2001

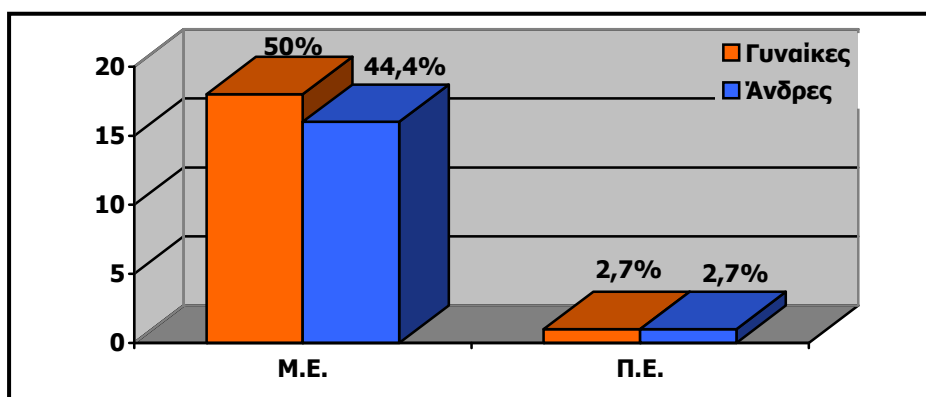
Το μορφωτικό επίπεδο των εκπαιδευτών και των εκπαιδευτριών είναι πολύ υψηλό και κυμαίνεται στα ίδια περίπου επίπεδα. Το 53% των εκπαιδευτριών και το 47% των εκπαιδευτών έχουν μεταπτυχιακούς τίτλους σπουδών. Το 50% των

εκπαιδευτών και το υπόλοιπο 50% των εκπαιδευτριών έχουν Πανεπιστημιακή Εκπαίδευση (βλ Πίνακα 2.15 και Γράφημα 2.28).

Πίνακας 2.15: Κατανομή των Εκπαιδευτών κατά Φύλο και Μορφωτικό Επίπεδο στη Σχολή Ξεναγών του Υπουργείου Ανάπτυξης για την Εκπαιδευτική Περίοδο 1998-2001

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ 1998-2001					
ΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ	ΑΝΔΡΕΣ	%	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	%	ΣΥΝΟΛΟ
Μ.Ε.	16	47%	18	53%	34
Π.Ε.	1	50%	1	50%	2

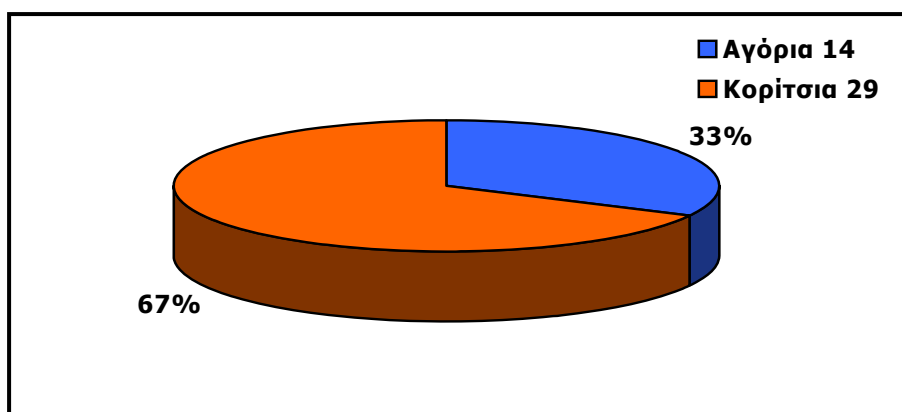
Γράφημα 2.28: Κατανομή των Εκπαιδευτών κατά Φύλο και Μορφωτικό Επίπεδο στη Σχολή Ξεναγών του Υπουργείου Ανάπτυξης για την Εκπαιδευτική Περίοδο 1998-2001.

Οι Εκπαιδευόμενοι στη Σχολή Ξεναγών

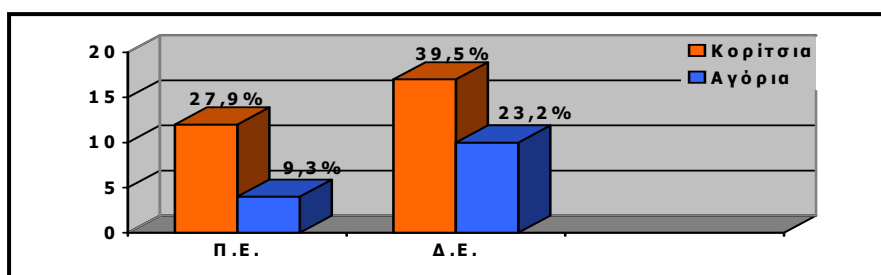
Τη Σχολή Ξεναγών κατά την περίοδο 1998-2001 παρακολούθησαν σαράντα τρία (43) άτομα. Το 67% ήταν γυναίκες και το 33% άνδρες (βλ. Γράφημα 2.29).

Γράφημα 229: Κατανομή των Εκπαιδευομένων κατά Φύλο στη Σχολή Ξεναγών του Υπουργείου Ανάπτυξης για το Σχολικό Έτος 1998-2001

Το μορφωτικό επίπεδο των εκπαιδευομένων είναι Πανεπιστημιακής και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης. Η πλειοψηφία των εκπαιδευομένων με Πανεπιστημιακή Εκπαίδευση είναι γυναίκες. Αναλυτικότερα, οι εκπαιδευόμενες έχουν Πανεπιστημιακή Εκπαίδευση σε ποσοστό 27,9%, ενώ οι εκπαιδευόμενοι σε ποσοστό 9,3%. Αντίστοιχα, το 23,2% των απόφοιτων εκπαιδευομένων Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης είναι άνδρες και το 39,5% γυναίκες (βλ. Γράφημα 2.30).

Γράφημα 230: Κατανομή των Εκπαιδευομένων κατά Φύλο και Μορφωτικό Επίπεδο στη Σχολή Ξεναγών του Υπουργείου Ανάπτυξης για την Εκπαιδευτική Περίοδο 1998-2001

Ακαδημία Εμπορικού Ναυτικού - Σχολή πλοιάρχων (Υπουργείο Εμπορικής Ναυτιλίας)

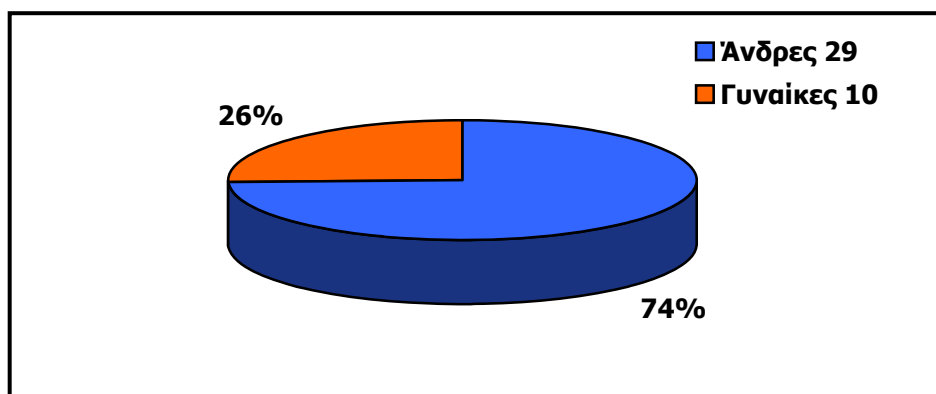
Η οργάνωση και λειτουργία της Ναυτικής Εκπαίδευσης ρυθμίζεται με τις διατάξεις του Ν. 2638, ΦΕΚ Α, 204/2-11-1998. Οι εκπαιδευόμενοι στην Α.Ε.Ν. γίνονται Αξιωματικοί του Εμπορικού Ναυτικού και αποκτούν εξειδικευμένη γνώση βασισμένη στις οικονομικές και τεχνολογικές εξελίξεις στο χώρο της ναυτιλίας. Το εκπαιδευτικό έργο αναλαμβάνει το προσωπικό, το οποίο ανήκει σε μία από τις βαθμίδες Καθηγητή, Επίκουρου καθηγητή, Επιμελητή και Καθηγητή Ειδικών Μαθημάτων. Παράλληλα, οι παροδικές εκπαιδευτικές ανάγκες καλύπτονται με εκπαιδευτικούς συνεργάτες.

Τα στατιστικά δεδομένα της Ακαδημίας Εμπορικού Ναυτικού του Υπουργείου Εμπορικής Ναυτιλίας αναφέρονται: α) στην κατανομή των εκπαιδευτών κατά φύλο και μορφωτικό επίπεδο και β) των εκπαιδευομένων κατά φύλο.

Οι Εκπαιδευτές της Ακαδημίας Εμπορικού Ναυτικού

Η Ακαδημία Εμπορικού Ναυτικού και συγκεκριμένα η Σχολή Πλοιάρχων έχει τριάντα εννέα (39) εκπαιδευτές για το σχολικό έτος 2001-2002. Η συντριπτική πλειοψηφία των εκπαιδευτών είναι άνδρες (74%), ενώ οι γυναίκες ανέρχονται μόνο στο 26% (βλ. Γράφημα 2.31).

Γράφημα 2.31: Κατανομή των Εκπαιδευτών κατά Φύλο στη Σχολή Πλοιάρχων της Ακαδημίας Εμπορικού Ναυτικού για την Εκπαιδευτική Περίοδο 2001-2002

Το μεγαλύτερο ποσοστό των εκπαιδευτριών (64%) έχει Πανεπιστημιακή Εκπαίδευση (Α.Ε.Ι.) και μόνο το 4% έχει πτυχίο Τεχνολογικής Εκπαίδευσης (Τ.Ε.Ι.). Οι εκπαιδευτές Πανεπιστημιακής Εκπαίδευσης στην πλειοψηφία τους (96%) έχουν πτυχίο Τεχνολογικής Εκπαίδευσης, ενώ μόνο το 36% έχει Πανεπιστημιακή Εκπαίδευση (βλ. Πίνακα 2.16).

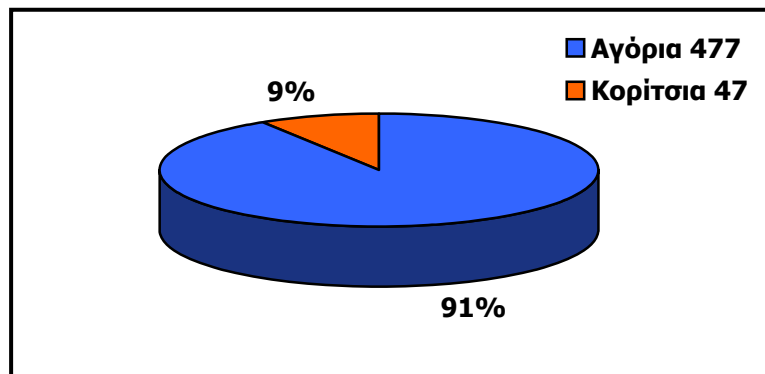
Πίνακας 2.16: Κατανομή των Εκπαιδευτών κατά Φύλο και Μορφωτικό Επίπεδο στη Σχολή Πλοιάρχων της Ακαδημίας Εμπορικού Ναυτικού για την Εκπαιδευτική Περίοδο 2001-2002

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ 2001-2002					
ΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ	ΑΝΔΡΕΣ	%	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	%	ΣΥΝΟΛΟ
Π.Ε.	5	36%	9	64%	14
Τ.Ε.	24	96%	1	4%	25
Δ.Ε.	0	0%	0	0%	0
Υ.Ε.	0	0%	0	0%	0

Οι Εκπαιδευόμενοι της Σχολής Πλοιάρχων

Παραδοσιακά στη Σχολή Πλοιάρχων της Ακαδημίας Εμπορικού Ναυτικού φοιτούν άνδρες σε ποσοστό 91%, υπάρχουν όμως και σαράντα επτά (47) γυναίκες (9%) (βλ. Γράφημα 2.33). Το σύνολο των εκπαιδευομένων είναι 524 για την τρέχουσα εκπαιδευτική περίοδο (βλ. Πίνακα 219)

Γράφημα 2.33: Κατανομή των Εκπαιδευομένων κατά Φύλο, στη Σχολή Πλοιάρχων της Ακαδημίας

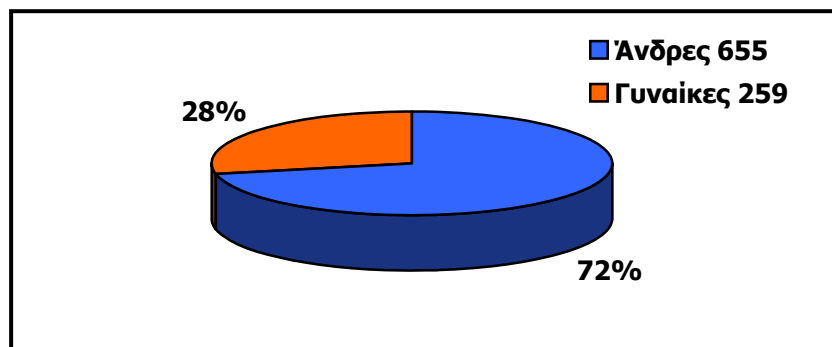
Εμπορικού Ναυτικού.

Ιδιωτικά και Δημόσια Εσπερινά ΤΕΕ

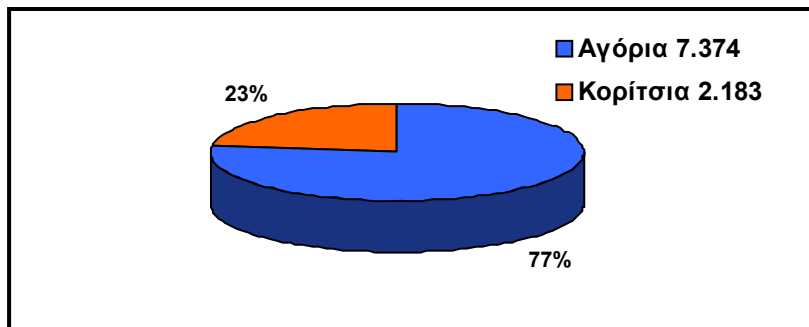
Οι Εκπαιδευτές και οι Μαθητές/-τριες των Ιδιωτικών και Δημόσιων Εσπερινών Τ.Ε.Ε.: Σύνολο Ελλάδας

Τα ιδιωτικά και τα δημόσια νυχτερινά Τ.Ε.Ε. είναι στο σύνολό τους σαράντα ένα (41) σχολεία. Σε πανελλαδικό επίπεδο, η πλειοψηφία των εκπαιδευτών είναι άνδρες σε ποσοστό 72%, ενώ οι γυναίκες μόλις 28% (βλ. *Γράφημα 2.34*). Στο σύνολο των εκπαιδευομένων και πάλι τα αγόρια υπερέχουν φανερά των κοριτσιών με ποσοστά 77% και 23% αντίστοιχα (βλ. *Γράφημα 2.35*).

Γράφημα 2.34: Κατανομή των Εκπαιδευτών κατά Φύλο στα Ιδιωτικά και Δημόσια Νυχτερινά Τ.Ε.Ε. για την Εκπαιδευτική Περίοδο 2000-2001

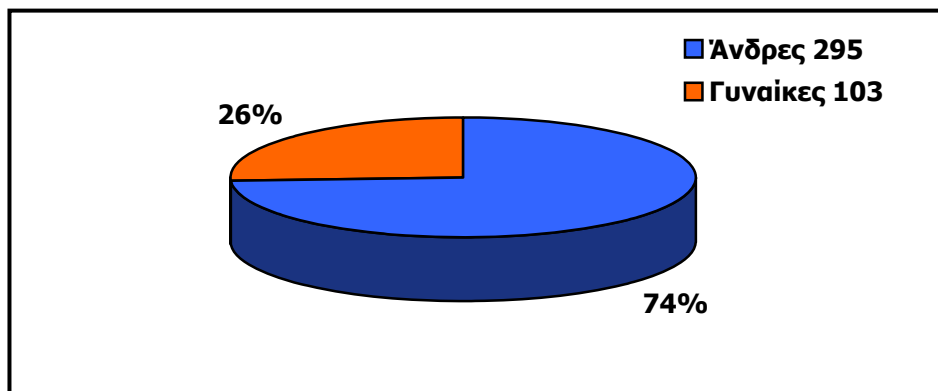
Γράφημα 2.35: Κατανομή των Μαθητών κατά Φύλο στα Ιδιωτικά και Δημόσια Νυχτερινά Τ.Ε.Ε. για την Εκπαιδευτική Περίοδο 2000-2001

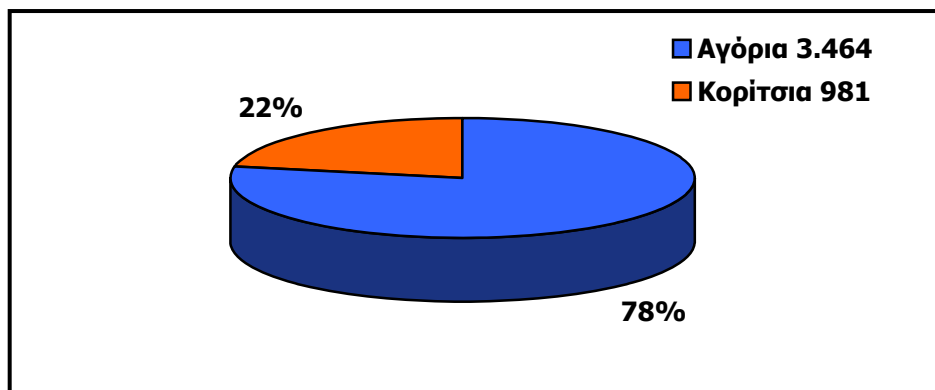
Οι Εκπαιδευτές και οι Μαθητές/-τριες των Ιδιωτικών και Δημόσιων Εσπερινών Τ.Ε.Ε.: Σύνολο Αττικής

Το σύνολο των εκπαιδευτικών στην περιφέρεια της Αττικής είναι 398. Από αυτούς οι άνδρες αποτελούν το 74%, ενώ οι γυναίκες μόλις το 26% (βλ. *Γράφημα 2.36*). Και στο σύνολο των εκπαιδευομένων (4.445) τα αγόρια (78%) κατέχουν το μεγαλύτερο ποσοστό σε σχέση με τα κορίτσια (22%) (βλ. *Γράφημα 2.37*).

Γράφημα 236: Κατανομή των Εκπαιδευτών κατά Φύλο στα Ιδιωτικά και Δημόσια Νυχτερινά Τ.Ε.Ε. για την Εκπαιδευτική Περίοδο 2000-2001

Γράφημα 2.37: Κατανομή των Μαθητών κατά Φύλο στα Ιδιωτικά και Δημόσια Νυχτερινά Τ.Ε.Ε. για την Εκπαιδευτική Περίοδο 2000-2001.

Με βάση τα δεδομένα της έρευνάς μας, είναι φανερό ότι η σπουδή και η εκμάθηση ενός επαγγέλματος στην Επαγγελματική Εκπαίδευση συνδέεται άρρηκτα με το φύλο. Με αυτή την έννοια, το ζεύγος *φύλο και επάγγελμα* συγκροτεί μία ενιαία κοινωνική ταυτότητα που εμπεριέχει σχεδόν με «φυσικό» τρόπο τη διάσταση του φύλου. Οι ανισότητες που παρατηρούνται ως προς τον καταμερισμό ειδικοτήτων και επαγγελμάτων παραπέμπουν σαφώς στη «φυσική» διάσταση της διατήρησης και αναπαραγωγής των διακρίσεων και ανισοτήτων με βάση το φύλο. Το στερεότυπο δεν είναι άλλο από εκείνο που συνδέει «αυθόρμητα» τις ειδικότητες της μηχανικής, της μεταλλουργίας ή της οικοδομής με την εργασιακή δραστηριότητα που βασίζεται στη σωματική δύναμη και τον αγώνα για την αλλαγή της φύσης. Αντιστοίχως, είναι εμφανές ότι οι τομείς της κομμωτικής, της αισθητικής, της ένδυσης, της πρόνοιας, ακόμη και της γραμματείας σε υπηρεσίες του τριτογενούς τομέα, παραπέμπουν στον εσωτερικό κόσμο του σπιτιού και στη φροντίδα ή παροχή υπηρεσιών προς τους άλλους.

Ένα συμπέρασμα που αξίζει να τονίσουμε είναι ότι οι διακρίσεις που επισημάναμε για τους εκπαιδευόμενους ισχύουν και για τους εκπαιδευτικούς της Επαγγελματικής Εκπαίδευσης. Η διχοτόμηση παραμένει κραυγαλέα: οι γυναίκες στις θεωρητικές επιστήμες, οι άντρες στις αντίστοιχες θετικές. Δύο κόσμοι, δύο επαγγελματικές-κοινωνικές ταυτότητες που, παρά τις προόδους και τις εξαιρέσεις, σφραγίζουν τις διακρίσεις ανάμεσα στα δύο φύλα και σφραγίζονται από αυτές στο εσωτερικό των σύγχρονων δημοκρατικών κοινωνιών. Από αυτή τη σκοπιά, ο δρόμος για την ισότητα των φύλων στο σχολείο και την εργασία είναι ακόμη πολύ μακρύς

Μέρος Β΄
ΦΥΛΟ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ

3. ΤΟ ΕΠΙΣΗΜΟ ΣΧΟΛΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΑΙ Ο ΠΑΡΑΓΟΝΤΑΣ ΦΥΛΟ

Α. Φρόση

3.1. Το αναλυτικό πρόγραμμα

Η φεμινιστική ανάλυση της λογοτεχνίας, των τεχνών, της ιστορίας, των κοινωνικών επιστημών, της ιατρικής κ.λπ. έχει αποκαλύψει την αξιολογική έκταση, στην οποία οι επιστημονικοί κλάδοι ενσωματώνουν αβάσιμες εκτιμήσεις και προκαταλήψεις για τα δύο φύλα (Stanworth, 1986). Στην ιστορία, για παράδειγμα, η έμφαση δίνεται σε πολέμους, πολιτική, διπλωματία, εμπόριο και οικονομία. Οι εμπειρίες των γυναικών είναι έξω από την οπτική και τα ενδιαφέροντα των ιστορικών και αποσιωπάται η λειτουργία των πρώτων σε τομείς όπως η οικιακή απασχόληση ή η χαμηλόμισθη εργασία, που επέτρεψαν τη δραστηριοποίηση των ανδρών στο δημόσιο βίο (Adams, 1982, στο: Αθανασιάδου & Πετρίδου, 1997). Και στις άλλες επιστήμες ενσωματώνονται αξίες που υποβιβάζουν και απαξιώνουν τη γυναικεία εμπειρία και τα γυναικεία επιτεύγματα. Η πατριαρχική δομή της ίδιας της γνώσης, που τείνει να παραλείπει τις γυναίκες από τη μια και να εξειδικεύει την εμπειρία τους από την άλλη αντικατοπτρίζεται στο περιεχόμενο των αναλυτικών προγραμμάτων (Αθανασιάδου & Πετρίδου, 1997) και ευθύνεται, κατά τη Stanworth (1986) για την αναπαραγωγή των ανισοτήτων των φύλων περισσότερο από όσο οι ίδιοι οι δάσκαλοι, οι οποίοι μεταδίδουν τη γνώση αυτή.

Το είδος των γνωστικών αντικειμένων που περιέχονται σε ένα αναλυτικό πρόγραμμα σχετίζεται με την αγορά εργασίας και με τη διάκριση των φύλων σε αυτή. Οι αλλαγές, επομένως, στο αναλυτικό πρόγραμμα μπορούν να δημιουργήσουν ίσες ευκαιρίες για αγόρια και κορίτσια. Ενδεικτικό είναι το παράδειγμα της Σουηδίας, όπου, στο πλαίσιο της αμφισβήτησης των παραδοσιακών ρόλων των φύλων, προβλέπεται υποχρεωτική παρακολούθηση, για αγόρια και κορίτσια, μαθημάτων όπως είναι η οικιακή οικονομία, η δακτυλογράφηση και η τεχνολογία, σε πρωτοβάθμιο και δευτεροβάθμιο επίπεδο (Grafton, Miller, Smith, Vegoda & Whitfield, 1989). Διατυπώνονται, ωστόσο, επιφυλάξεις για το μέγεθος των αλλαγών που μπορεί να προσδοκά κανείς με τις αλλαγές στο αναλυτικό πρόγραμμα, αν δεν υπάρχουν αλλαγές στην κοινωνικοοικονομική βάση των διακρίσεων των φύλων στην εργασία.

Η μέθοδος διδασκαλίας των μαθημάτων

Η μέθοδος διδασκαλίας που υιοθετείται από τους εκπαιδευτικούς στις μικτές τάξεις, και η οποία συνίσταται, κυρίως, από τη διδακτική προσέγγιση του γνωστικού αντικείμενου και τη χρήση του παραδείγματος, είναι πιθανό να κάνει τα παιδιά να πιστεύουν πως ορισμένα γνωστικά αντικείμενα είναι πιο κατάλληλα για το φύλο τους από άλλα (Τρέσσου-Μυλωνά, 1997). Η ενθάρρυνση και τα επιχειρήματα που χρησιμοποιούν οι εκπαιδευτικοί προκειμένου να πείσουν τα παιδιά για τη χρησιμότητα των αντικειμένων που τα διδάσκουν συνδέονται με την τελική στάση που υιοθετούν τα παιδιά απέναντι στα αντικείμενα αυτά. Η Stanworth (1986) αναφέρει ως παράδειγμα την αντιμετώπιση των αγοριών στο εργαστήριο ξυλουργικής ως μελλοντικών επαγγελματιών σε μια ανταγωνιστική αγορά, ενώ των κοριτσιών ως ερασιτεχνών. Αντίστοιχα αναφέρει και την ενθάρρυνση των αγοριών να ασχοληθούν με το νοικοκυριό, με το επιχείρημα ότι αυτό μπορεί να τους φανεί πολύ χρήσιμο σε περίπτωση που οι σύζυγοί τους αρρωστήσουν.

Η χρήση του παραδείγματος

Οι μαθητές και οι μαθήτριες ενστερνίζονται σε μεγάλο βαθμό την κοινωνική πεποίθηση, σύμφωνα με την οποία τα μαθήματα, ανάλογα με το αν κατατάσσονται στην κατηγορία των θετικών ή των θεωρητικών επιστημών, προσιδιάζουν αντίστοιχα στα αγόρια και τα κορίτσια (Δεληγιάννη κ.ά., 2000 Kelly et .al., 1987). Το γεγονός της διάκρισης των μαθημάτων σε *ανδρικά* και *γυναικεία* φαίνεται πως ενισχύεται και αναπαράγεται και από τη χρήση του παραδείγματος από τους/τις εκπαιδευτικούς ως διδακτικού μέσου. Η Wolpe (1978) υποστηρίζει πως συχνά τα παραδείγματα που χρησιμοποιούν οι εκπαιδευτικοί, για να δείξουν τη σύνδεση των θετικών επιστημών με την καθημερινή ζωή, προέρχονται από δραστηριότητες, οι οποίες είναι πιο γνωστές και οικείες στα αγόρια παρά στα κορίτσια (π.χ. ανάγνωση χαρτών, αεροναυτικές δραστηριότητες) (Wolpe, 1978).

Η Τρέσσου-Μυλωνά (1995) θεωρεί πως ο εμπλουτισμός του περιεχομένου των μαθηματικών με θέματα, τα οποία ανήκουν στον κύκλο των εμπειριών και ενδιαφέρουν και τα δύο φύλα, και με δραστηριότητες που βοηθούν τη διασύνδεση του μαθήματος αυτού με τις ανάγκες και τα προβλήματα της καθημερινής ζωής διευκολύνει την ανάπτυξη θετικών στάσεων όλων των παιδιών και ιδιαίτερα των κοριτσιών απέναντι σε αυτό το γνωστικό αντικείμενο. Η ίδια, επιπλέον, εκφράζει τις επιφυλάξεις της για τη χρήση παραδειγμάτων που προέρχονται από παραδοσιακά γυναικείες περιοχές, όπως είναι, για παράδειγμα, η μαγειρική, το πλέξιμο ή το

ράψιμο, διότι αυτό ενέχει τον κίνδυνο της ενίσχυσης των παραδοσιακών στερεοτύπων των φύλων, με συνέπεια τον ακόμη μεγαλύτερο περιορισμό των οριζόντων των κοριτσιών. Η χρήση του παραδείγματος δεν περιορίζεται στον προφορικό λόγο των εκπαιδευτικών ή στα κείμενα των διδακτικών βιβλίων, αλλά γίνεται συχνά και μέσα από το εικονογραφημένο υλικό τους με τρόπο που αναπαράγει τα στερεότυπα για τα φύλα (Παντίσκα, Παπαπάνου & Ραβάνης, 1997).

Η διδακτική προσέγγιση

Η έρευνα τεκμηριώνει τη σύνδεση της διδακτικής μεθόδου με τις επιδόσεις και τις στάσεις των παιδιών απέναντι σε μαθήματα. Ο Scott-Hodgetts (1986, αναφέρεται στο Stobart et. al., 1992) δοκίμασε τη διαφορά στις επιδόσεις αγοριών και κοριτσιών στα Μαθηματικά μέσα από δύο διαφορετικές προσεγγίσεις, τη «βήμα προς βήμα» προσέγγιση των μαθηματικών και την ολιστική προσέγγιση. Ο ίδιος υποστηρίζει πως στο δημοτικό σχολείο, όπου εφαρμόζεται η πρώτη προσέγγιση κατά τη διδασκαλία των μαθηματικών, τα κορίτσια τα πάνε το ίδιο καλά και συχνά καλύτερα από τα αγόρια, ενώ για τα προχωρημένα μαθηματικά, για τα οποία η ολιστική προσέγγιση θεωρείται καταλληλότερη, τα κορίτσια υπολείπονται σε επιδόσεις έναντι των αγοριών. Η έρευνα καταδεικνύει πως η μετωπική διδασκαλία των μαθηματικών επηρεάζει αρνητικά τα κορίτσια περισσότερο από ό,τι τα αγόρια, γιατί στηρίζεται σε δεξιότητες και προωθεί χαρακτηριστικά που αποτελούν τα κύρια γνωρίσματα των αγοριών. Η σχέση εξουσίας που ενέχεται στη μετωπική διδασκαλία και, γενικότερα, στα παραδοσιακά διδακτικά μοντέλα προσιδιάζει στη σχέση εξουσίας ανδρών και γυναικών κι αυτό αυξάνει τις πιθανότητες για τη συμμετοχή, την καλλιέργεια και διατύπωση απόψεων των αγοριών, ενώ μειώνει αυτές των κοριτσιών (Boaler, 1997· Τρέσσου-Μυλωνά, 1995).

Οι Γεωργακάκος κ.ά. (1997) θεωρούν πως οι διαφορές που παρουσιάζουν τα κορίτσια και τα αγόρια στις επιδόσεις τους στις θετικές επιστήμες συνδέονται με τη διδακτική προσέγγιση των γνωστικών αυτών αντικειμένων μέσα στο πλαίσιο παραδοσιακών *διδακτικών συμβολαίων*, όπου η μάθηση αποδίδεται σε ένα είδος απορρόφησης της γνώσης, της οποίας η μετάδοση επιχειρείται μέσα από ένα είδος προφορικής παρουσίασης πειραμάτων, οι δε επιδόσεις αξιολογούνται θετικά, όταν οι μαθητές εκφράζουν προφορικά ή γραπτά βασικές θεωρητικές γνώσεις ή ανταποκρίνονται σε προβλήματα διαφορετικών επιπέδων. Δοκιμάζοντας μη παραδοσιακά *διδακτικά συμβόλαια* σε παιδιά νηπιαγωγείου και δημοτικού σχολείου για την παρουσίαση εννοιών της επιστήμης της Φυσικής, τόσο κατά τη διδασκαλία

όσο και κατά τη διαδικασία της αξιολόγησης, διαπίστωσαν την απουσία διαφορών μεταξύ αγοριών και κοριτσιών.

3.2. Φύλο και σχολικά εγχειρίδια

Αποτελεί κοινό τόπο πως τα διδακτικά βιβλία και το περιεχόμενο της διδασκαλίας που προτείνεται κάθε φορά, εκτός από το ότι μεταδίδουν γνώσεις, διαμορφώνουν ιδεολογικά τα παιδιά και βοηθούν στην κοινωνικοποίησή τους μωώντας τα στις εκάστοτε κοινωνικές και πολιτιστικές αξίες (Αναγνωστοπούλου, 1997). Ψυχολόγοι δίνουν έμφαση στη σημασία που έχουν τα μοντέλα ρόλων για την ανάπτυξη των ταυτοτήτων των παιδιών. Κατά συνέπεια προκύπτει η ανάγκη διερεύνησης του είδους των μοντέλων και του ιδεολογικού πλαισίου που εμπεριέχονται στο σχολικό εκπαιδευτικό υλικό σε ό,τι αφορά στα δύο φύλα (Sapiro, 1990).

Η μελέτη του τρόπου απεικόνισης του φύλου στα σχολικά εγχειρίδια έχει αποτελέσει ένα μεγάλο κεφάλαιο της επιστημονικής έρευνας. Το περιεχόμενο των βιβλίων μελετήθηκε, για να διακριβωθεί και να αναλυθεί τόσο η ποσοτική όσο και η ποιοτική παρουσία των δύο φύλων σε αυτά. Η έμφαση που δόθηκε στη μελέτη αυτής της διάστασης της εκπαιδευτικής διαδικασίας συνδέεται με την υπόθεση που διαπερνά όλες τις σχετικές μελέτες, σύμφωνα με την οποία το βιβλίο γενικά και το σχολικό βιβλίο ειδικότερα αποτελεί βασικό κοινωνικοποιητικό εργαλείο στα χέρια εκπαιδευτικών και γονιών (Βιτσιλάκη-Σορωνιάτη κ.ά., 2001). Εκτιμάται πως το περιεχόμενο των βιβλίων και τα στερεότυπα φύλου που προβάλλονται μέσα από αυτό δρουν καθοριστικά στη διαμόρφωση του ρόλου του φύλου, των στάσεων, των αντιλήψεων και των προσδοκιών των μαθητών και των μαθητριών (Britton & Lumpkin, 1977).

Στην Ελλάδα τα βιβλία, για τα οποία κυρίως διατυπώθηκαν σχετικά ερευνητικά ερωτήματα, είναι αυτά που στοχεύουν στη γλωσσική εκπαίδευση (Αναγνωστοπούλου, 1995, 1997· Δεληγιάννη-Κουϊμτζή, 1994· Κανταρτζή, 1991· Λούβρου, 1994· Προσκόλλη, 1989· Φρειδερίκου, 1995, 1998), αφού εμπεριέχουν κείμενα με αναφορές στην κοινωνική ζωή και τις διάφορες πτυχές της ανθρώπινης δραστηριότητας και, ως εκ τούτου, προσφέρονται για την ανίχνευση των ρόλων που αποδίδονται στα δύο φύλα και των στερεοτύπων που αναπαράγονται. Μελετήθηκαν, επίσης, βιβλία και κείμενα της κλασικής και της Νέας Ελληνικής Λογοτεχνίας (Δεληγιάννη-Κουϊμτζή, 2000α, β· Κανατσούλη, 1997· Λόππα-Γκουνταρούλη, 1999, 2000· Φρόση, 2000α), της Ιστορίας (Δεληγιάννη-Κουϊμτζή, 2000γ· Αθανασιάδου & Πετρίδου, 1997) και της Κοινωνιολογίας (Αθανασιάδου & Πετρίδου, 1997· Hall,

1988). Από τα σχολικά εγχειρίδια των θετικών επιστημών μελετήθηκαν εκείνα της Φυσικής (Παντίσκα & Ραβάνης, 1995· Γεωργακάκος κ.ά., 1997). Η φεμινιστική ανάλυση ελληνικών και ξένων διδακτικών βιβλίων των παραπάνω αλλά και άλλων επιστημονικών περιοχών έχει αποκαλύψει την αξιοσημείωτη έκταση, στην οποία αυτές ενσωματώνουν αβάσιμες σεξιστικές υποθέσεις και προκαταλήψεις. Ιδιαίτερα τα μαθήματα της λογοτεχνίας και της ιστορίας αποτυγχάνουν να καλύψουν τη δραστηριότητα και των δύο φύλων και ενσωματώνουν αξίες και υποθέσεις που υποβιβάζουν και απαξιώνουν τη γυναικεία εμπειρία και τα επιτεύγματα (Stanworth, 1986). Τα βιβλία όχι μόνο υποστηρίζουν παραδοσιακούς και σχετικά περιοριστικούς ρόλους για τις γυναίκες, αλλά παρουσιάζουν και μια μη ρεαλιστική εικόνα της σύγχρονης κοινωνίας. Έτσι, ο κόσμος των γυναικών που παρουσιάζεται στα παιδιά είναι ο κόσμος των συζύγων και των μητέρων, αυτό, όμως, είναι ένα μέρος του πραγματικού κόσμου των γυναικών (Sapiro, 1990).

Παρά τις επιμέρους διαφορές που μπορεί να εντοπίζονται στην έκταση της αναπαραγωγής των στερεοτύπων των φύλων, τα αποτελέσματα όλων των παραπάνω ερευνών συγκλίνουν στις παρακάτω διαπιστώσεις. Πρώτον, το αρσενικό φύλο κυριαρχεί ποσοτικά. Δεύτερον, η κυριαρχία των ανδρών είναι και ποιοτική, αφού μέσα από τα κείμενα ή την εικονογράφηση των βιβλίων αυτοί συνδέονται με την ευθύνη της συντήρησης και της προστασίας των υπόλοιπων μελών της οικογένειας και με την άσκηση επαγγελματιών υψηλού κοινωνικού κύρους. Οι γυναίκες, από την άλλη, αναγνωρίζονται σε δραστηριότητες που συνδέονται με την οικιακή εργασία και παρουσιάζονται ως όντα χωρίς ιδιαίτερα επαγγελματικά ενδιαφέροντα, δημιουργική έκφραση και πρωτοβουλία. Τρίτον, η οικογενειακή ζωή που παρουσιάζουν διαφέρει από αυτή της σύγχρονης πραγματικότητας.

Στο σημείο αυτό, παρά το γεγονός ότι τα πορίσματα των μελετών που αφορούν στο περιεχόμενο εγχειριδίων του δημοτικού σχολείου δεν αποτελούν ζητούμενο της παρούσας μελέτης, κρίθηκε σκόπιμο να γίνει πολύ σύντομη παρουσίασή τους. Τα βιβλία που χρησιμοποιούνται για τη διδασκαλία της γλώσσας στο δημοτικό σχολείο είναι τα πλέον συζητημένα, αυτά που έχουν μελετηθεί συστηματικά και σε βάθος από πολλές ερευνήτριες και για τα οποία έχουν εξαχθεί ασφαλή συμπεράσματα.

Ενδεχομένως η προσοχή των ερευνητριών επικεντρώθηκε σε αυτά λόγω του ότι τα προηγούμενα, τα οποία επίσης είχαν μελετηθεί, χαρακτηρίζονταν από έντονα αναχρονιστικό πνεύμα και συνέβαλαν με τη δομή και το περιεχόμενό τους στη διαμόρφωση στερεοτύπων ρόλων για τα δύο φύλα (Δεληγιάννη-Κουϊμτζή, 1994· Φραγκουδάκη, 1978) ή, ακόμη, γιατί θεωρούνται σημαντικότερα από τα άλλα βιβλία, αφού τα παιδιά αφιερώνουν πολύ περισσότερο χρόνο στη μελέτη τους (Βιτσιλάκη-

Σορωνιάτη κ.ά., 2001). Τα νέα εγχειρίδια, που χρησιμοποιούνται από το 1982-1983, είχαν θεωρηθεί από την τότε πολιτική και εκπαιδευτική ηγεσία απολύτως προοδευτικά, καινοτόμα και σύμφωνα με το πνεύμα της Ισότητας που περιλαμβάνονταν στην ατζέντα των προγραμματικών δηλώσεων της τότε σοσιαλιστικής κυβέρνησης (Ζιώγου-Καραστεργίου και Δεληγιάννη-Κουϊμτζή, 1998:45). Από τη σύγκριση συμπεραίνεται η βελτίωση των τελευταίων, κυρίως ως προς την ποσοτική και ποιοτική παρουσία των αγοριών και των κοριτσιών μέσα σε αυτή, η οποία είναι αρκετά ισότιμη (Δεληγιάννη, 1994· Δεληγιάννη-Κουϊμτζή, 1995). Διαπιστώνεται, ωστόσο, ένας συντηρητισμός ως προς την προβολή της πολλαπλότητας και της πολυπλοκότητας που χαρακτηρίζουν σήμερα την παρουσία και τη δράση του γυναικείου φύλου. Εξακολουθούν να κυριαρχούν βιώματα παραδοσιακών ρόλων, αξιών και αντιλήψεων για τους άνδρες και τις γυναίκες. Παρά το ότι διευρύνονται οι ανδρικές δραστηριότητες σε ασχολίες παραδοσιακά γυναικείες, η παρουσία των τελευταίων συνεχίζει να είναι υποτονική, ιδιαίτερα στον επαγγελματικό χώρο (Αναγνωστοπούλου, 1997· Δεληγιάννη-Κουϊμτζή, 1994· Κανατσούλη, 1997· Κανταρτζή, 1991· Λούβρου, 1994). Η Λούβρου (1994) κάνει ιδιαίτερη αναφορά στο γλωσσικό σεξισμό που χαρακτηρίζει τα αναγνωστικά των τριών τελευταίων τάξεων του δημοτικού σχολείου. Ο σεξισμός αυτός εμφανίζεται τόσο στα κείμενα όσο και στις γραμματικές ασκήσεις, καθώς χρησιμοποιείται συστηματικά το αρσενικό γένος, για να δηλωθούν και τα δύο φύλα.

Η έρευνα που αφορά στα διδακτικά εγχειρίδια της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης έχει μάλλον αποσπασματικό χαρακτήρα, παρά την παραδοχή του σημαντικού ρόλου που παίζουν αυτά στην εφηβική ηλικία, όταν αγόρια και κορίτσια προσπαθούν να ανακαλύψουν, να επιβεβαιώσουν και να εδραιώσουν την ταυτότητά τους (Λόππα-Γκουνταρούλη, 1999, 2000).

Ορισμένα από τα βιβλία, των οποίων το περιεχόμενο αναλύθηκε και για τα οποία παρουσιάζονται στη συνέχεια τα ερευνητικά συμπεράσματα, έχουν ήδη αποσυρθεί ή αντικατασταθεί με άλλα. Η άκαρπη προσπάθεια εντοπισμού δημοσιεύσεων σχετικών με βιβλία που εισήχθησαν στο Γυμνάσιο και το Λύκειο τα τελευταία χρόνια μάς επιτρέπει να μιλάμε για απόλυτο ερευνητικό κενό στον τομέα αυτό. Ελλείπει, λοιπόν, ερευνητικών δεδομένων για τα καινούρια σχολικά βιβλία, τα οποία δεν μπορούν εκ προοιμίου να θεωρηθούν καινοτόμα ή μη, θα παρουσιαστούν τα πορίσματα ερευνών που αφορούν στα βιβλία Γυμνασίου και Λυκείου, ανεξάρτητα από το αν αυτά χρησιμοποιούνται την τρέχουσα σχολική χρονιά.

Οι Παντίσκα κ.ά. (1997) μελέτησαν το βιβλίο της Φυσικής της Β΄ Γυμνασίου (Ζενάκος κ.ά., 1994, στο: Παντίσκα κ.ά., 1997). Η ανάλυσή τους επικεντρώθηκε (α) στη συχνότητα με την οποία εμφανίζονται άνδρες και γυναίκες και (β) στους ρόλους

που αποδίδονται στα δύο φύλα. Από αυτή προέκυψε πως, ιδιαίτερα σε ενότητες που αφορούν σε θέματα όπως οι δυνάμεις, η ισχύς, το έργο και η ενέργεια, η ποσοτική εικονογραφημένη παρουσία των ανδρών είναι συντριπτικά πολλαπλάσια εκείνης των γυναικών. Οι άνδρες και οι γυναίκες εμφανίζονται σε δραστηριότητες της καθημερινής ζωής που παραδοσιακά συνδέονται με το φύλο τους. Κινούνται στις πόλεις, αναπτύσσουν ποικίλες δραστηριότητες στην καθημερινή τους ζωή, εκτελούν εργασίες που απαιτούν σωματική δύναμη, αθλούνται. Οι γυναίκες, από την άλλη, εμφανίζονται σε παραδοσιακά γυναικίους ρόλους, νοικοκυρές στην κουζίνα, στη λαϊκή αγορά, μητέρες που φροντίζουν άρρωστα παιδιά. Σχολιάζεται από τους ερευνητές το γεγονός ότι στις δύο περιπτώσεις που εμφανίζονται οι γυναίκες να ασκούν δυνάμεις, οι εικόνες παραπέμπουν στο γυναικείο στερεότυπο, αφού στη μια περίπτωση η γυναίκα μεταφέρει μια βαλίτσα με ρόδες, ενώ στην άλλη σπρώχνει ένα καροτσάκι με μωρό. Οι διακριτοί ρόλοι υποστηρίζονται όχι μόνο από τις εικόνες, αλλά και από τα κείμενα των βιβλίων (Παντίσκα, κ.ά., 1997).

Στα βιβλία της ιστορίας είναι σχεδόν ολοκληρωτική η απουσία των γυναικών και αυτό συνδέεται, κυρίως, με την ίδια τη συλλογιστική που αφορά στο περιεχόμενό τους. Η πρόταξη των πολέμων, της διπλωματίας και του εμπορίου έναντι άλλων δράσεων αποκλείει τις γυναίκες, οι οποίες είτε αγνοούνται είτε συμπεριλαμβάνονται σε γενικεύσεις, όπως για παράδειγμα «οι άνθρωποι», είτε ακόμη παρουσιάζονται ως ανήκουσες σε μια κατηγορία αδυνάτων μαζί με τα παιδιά με την έκφραση «τα γυναικόπαιδα» (Αθανασιάδου & Πετρίδου, 1997· Δεληγιάννη-Κουϊμτζή, 2000γ). Συγκεκριμένα, μελετήθηκαν τα βιβλία Ιστορίας του Λυκείου: (α) Θεματική Ιστορία Α΄ Λυκείου, Σ. Μαρκιανός, Ζ. Ορφανουδάκης & Ν. Βαρμάζης, ΟΕΔΒ, Αθήνα, (β) Ιστορία Νεότερη και Σύγχρονη, Α΄, Β΄, Γ΄ Λυκείου (3 τεύχη), Β. Σκουλάτου, Ν. Δημακόπουλου & Σ. Κόνδη, ΟΕΔΒ, Αθήνα, και (γ) Θέματα Νεότερης και Σύγχρονης Ιστορίας από τις πηγές, Γ΄ Λυκείου, Φ.Κ. Βώρος, Ξ. Οικονομοπούλου, Β.Δ. Ασημομύτης, Ν.Π. Δημακόπουλος & Θ. Κατσουλάκος, ΟΕΔΒ, Αθήνα. Οι Αθανασιάδου και Πετρίδου (1997) και Δεληγιάννη-Κουϊμτζή (2000γ) αναλύοντας το περιεχόμενό τους κατέληξαν στα εξής συμπεράσματα:

- ★ Οι έννοιες «πολίτης» και «ιδιότητα του πολίτη» προσδιορίζονται αποκλειστικά και μόνο στο πλαίσιο της δημόσιας σφαίρας. Πολίτης είναι αυτός που συμμετέχει στα κοινά, αυτός που ασκεί τα δικαιώματα του εκλέγειν και του εκλέγεσθαι, ο πολιτικός, ο άρχοντας, ο στρατιώτης, ο εργαζόμενος. Τα χαρακτηριστικά, επομένως, του πολίτη αποδίδονται μόνο στους άνδρες, αφού οι ελληνίδες γυναίκες απέκτησαν τέτοιου είδους δικαιώματα τα τελευταία μόλις πενήντα χρόνια.

- * Η συχνότητα παρουσίασης γυναικείων προσώπων με συμμετοχή στη δημόσια σφαίρα είναι ισχνή και αφορά κυρίως επώνυμες γυναίκες, βασίλισσες ή αυτοκράτειρες, που σε συγκεκριμένες ιστορικές συνθήκες βρέθηκαν στο προσκήνιο της δημόσιας ζωής. Ενώ γίνεται αναφορά σημαντικών δικαιωμάτων που συνδέονται μόνο με το αρσενικό φύλο, όπως αυτά του εκλέγειν και εκλέγεσθαι, της πολιτικής-δικαστικής εξουσίας στην αρχαία Αθήνα και στη Σπάρτη, της στράτευσης, της καλλιέργειας γης, της ελευθερίας, της εργασίας, πολύ λίγες είναι οι αναφορές στην εισαγωγή των γυναικών στις πολιτειακές διαδικασίες, στην εργασία, και την εκπαίδευση. Η Δεληγιάννη-Κουίμτζή (2000γ) επισημαίνει το γεγονός ότι δε διευκρινίζεται από τους συγγραφείς των βιβλίων πως τα δικαιώματα στα οποία αναφέρονται τα απολάμβαναν αποκλειστικά οι άνδρες. Αυτό σε συνδυασμό με την απουσία πληροφόρησης για την πραγματική θέση των γυναικών στις διάφορες εποχές επιτρέπει στην ερευνήτρια να κάνει λόγο για «ιστορική πλάνη», στην οποία πέφτουν οι μαθητές και οι μαθήτριες που μένουν με την εντύπωση πως ο όρος πολίτης περιλαμβάνει και τα δύο φύλα.
- * Ελάχιστα παρουσιάζονται στα βιβλία της ιστορίας του Λυκείου οι αγώνες των γυναικών για την Ισότητα και δε σχολιάζονται καθόλου οι αλλαγές που προκάλεσαν οι αγώνες αυτοί στη θέση των γυναικών σε κοινωνικό και πολιτικό επίπεδο και στις σχέσεις των φύλων. Έτσι, οι αγώνες των γυναικών καταγράφονται ως «γυναικείο ζήτημα» που δεν ενδιαφέρει το σύνολο των μαθητών και μαθητριών.
- * Σε σχέση με τα πρότυπα που παρουσιάζονται στα βιβλία ιστορίας του Λυκείου, οι ερευνήτριες επισημαίνουν την παρουσίαση των γυναικών στους παραδοσιακούς ρόλους της μητέρας, της συζύγου και της νοικοκυράς. Στους ρόλους αυτούς σταδιακά εντάσσονται και εκείνοι της εργάτριας και σπανιότερα της αγωνίστριας. Τα επαγγέλματα που παρουσιάζονται ως αποκλειστικά γυναικεία είναι αυτά της δασκάλας, της νοσοκόμας και της εργάτριας. Στα κεφάλαια της ελληνικής ιστορίας δεν υπάρχουν γυναικεία πρόσωπα, καθώς, τουλάχιστον ως το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, οι ήρωες και τα πολιτικά πρόσωπα είναι άνδρες. Οι γυναίκες περιλαμβάνονται σε αναφορές πολιτών ειδικής κατηγορίας που εγείρουν τη συμπάθεια λόγω της αδυναμίας τους, όπως «χήρες», «αδύναμοι», «μάνες στρατιωτών», «γυναικόπαιδα» κ.λπ. και συνδέονται με παθητικό και όχι ενεργητικό κοινωνικό ρόλο. Εμφανίζονται στα κείμενα και τις πηγές είτε ως άξιες να μάθουν γράμματα είτε ως προστατευόμενες από την πολιτεία είτε ως «κλαίουσες και συγκινημένες» (Θέματα Νεότερης και Σύγχρονης Ιστορίας, Γ΄ Λυκείου). Έτσι αποδίδεται

πλήρως το στερεότυπο, σύμφωνα με το οποίο οι γυναίκες είναι το παθητικό και συναισθηματικό «αδύνατο φύλο». Ακόμη και στα κεφάλαια που αναφέρονται στην τέχνη διάφορων εποχών, η γυναίκα εμφανίζεται κυρίως ως αντικείμενο και όχι ως δημιουργός. Εξαιρέση αποτελούν οι ηθοποιοί και οι χορεύτριες, στις οποίες γίνεται αναφορά.

- * Σε σχέση με τη γλώσσα των εγχειριδίων, οι ερευνήτριες τονίζουν τη χρήση του αρσενικού, κυρίως, γένους προκειμένου να δηλωθούν και τα δύο φύλα, ακόμη και στις περιπτώσεις που η πιθανότητα δημιουργίας παρεξηγήσεων είναι μεγάλη. Η σεξιστική γλώσσα που χρησιμοποιείται δεν αποτελεί, σύμφωνα με τις ερευνήτριες, μια απλή μαρτυρία για την άνιση αντιμετώπιση των γυναικών, αλλά «είναι με τη σειρά της διαπλαστική των ιδεών, εφόσον διαμορφώνει τις ιδέες των μαθητών για τα φύλα».
- * Οι απόψεις των συγγραφέων των βιβλίων της ιστορίας του Λυκείου σχετικά με την εξέλιξη της θέσης της γυναίκας είναι ελάχιστες και συγκεχυμένες.
- * Οι συγγραφείς των βιβλίων ιστορίας του Λυκείου είναι άνδρες, εκτός από μια γυναίκα, που συμμετέχει στη συγγραφική ομάδα του εγχειριδίου της Γ΄ Λυκείου «Θέματα Νεότερης και Σύγχρονης Ιστορίας από τις πηγές» και στα τρία βιβλία της Α΄, Β΄ και Γ΄ Λυκείου «Ιστορία Νεότερη και Σύγχρονη». Οι επιστήμονες, επίσης, στους οποίους παραπέμπουν οι συγγραφείς είναι κυρίως άνδρες.
- * Σε σχέση με την κοινωνική προσφορά των γυναικών, στο πλαίσιο των αγώνων για ανεξαρτησία και υπεράσπιση της πατρίδας, οι ερευνήτριες διαπιστώνουν πως οι γυναίκες παρουσιάζονται όχι ως πρωταγωνίστριες, αλλά ως συμπαραστάτριες, άξιες θαυμασμού. Εξαιρέση αποτελούν δύο δισέλιδα στο βιβλίο «Ιστορία Νεότερη και Σύγχρονη» της Γ΄ Λυκείου, όπου περιγράφεται η συμμετοχή και η προσφορά στον αγώνα των Ελλήνων στο Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και την Αντίσταση, αλλά μόνο στις πηγές και όχι στο κύριο κείμενο του εγχειριδίου, όπου οι διδάσκοντες/-ουσες και οι μαθητές/-τριες δίνουν ιδιαίτερη βαρύτητα. Σε επίπεδο πολιτισμού, σε ελάχιστες περιπτώσεις αναφέρονται γυναίκες δημιουργοί. Η Δαλακούρα (2000) θεωρεί πως η διεύρυνση της οπτικής, κάτω από την οποία δίνονται τα ιστορικά γεγονότα και η ένταξη σε αυτή και του ρόλου της γυναίκας, πρέπει να στηριχθεί κυρίως στο συμπληρωματικό υλικό των εικόνων και των πηγών που παρέχει το σχολικό εγχειρίδιο ή σε άλλο υλικό που θα προσκομίσει ο/η εκπαιδευτικός.
- * Τα θετικά παραδείγματα για τη θέση των γυναικών στην κοινωνία είναι ελάχιστα και δεν αξιοποιούνται οι δυνατότητες που παρέχονται στο πλαίσιο συγγραφής εγχειριδίων με ιστορικό περιεχόμενο για παρουσίαση θετικών

προτύπων, που να ανατρέπουν τα κοινωνικά στερεότυπα της ανισότητας των φύλων.

Το βιβλίο της κοινωνιολογίας της Γ΄ τάξης Λυκείου «Απλά Μαθήματα Κοινωνιολογίας», της Βίκας Δ. Γκιζελή, μελετήθηκε από τις Αθανασιάδου και Πετρίδου (1997). Οι ερευνήτριες διαπίστωσαν κάποια αντιφατικότητα στο περιεχόμενό του, η οποία συνίσταται στο ότι από τη μια υπάρχουν σε αυτό κάποιες, αποσπασματικές κυρίως, αναφορές στο θέμα των ανισοτήτων, από την άλλη, όμως, προβάλλονται έμμεσα οι κοινωνικά αποδεκτοί ρόλοι των φύλων, αναπαράγεται μια κοινωνική πραγματικότητα, η οποία διακρίνεται από διχοτομήσεις στην αγορά εργασίας, και αποσιωπώνται οι αγώνες των γυναικών για την ισότητα των φύλων και την απόκτηση δικαιωμάτων σε πολιτικό και κοινωνικό επίπεδο. Συγκεκριμένα, οι διαπιστώσεις αφορούν στα παρακάτω:

- * Αναφέρονται στο βιβλίο μερικά παραδείγματα κοινωνικών ανισοτήτων μεταξύ κοινωνικών ομάδων σε τομείς όπως η εκπαίδευση και η εργασία και έμμεσα οι επιπτώσεις των ανισοτήτων αυτών στην ομαλή λειτουργία της δημοκρατίας.
- * Μέσα από ορισμένα αποσπάσματα προκύπτει η διάκριση της εργασίας ως προς το φύλο, σύμφωνα με την οποία οι γυναίκες είναι προορισμένες «από τη φύση τους» να αναλάβουν χωρίς αμοιβή το νοικοκυριό, συνθήκη η οποία τοποθετεί τις γυναίκες σε μειονεκτική θέση στη συζήτηση για τα δημοκρατικά δικαιώματα του πολίτη. Επίσης, προκύπτει η σύνδεση των ανδρών με τη δημόσια σφαίρα ζωής και των γυναικών με την ιδιωτική.
- * Σε ένα μόνο απόσπασμα γίνεται έμμεση αναφορά στην κατάκτηση των γυναικείων δικαιωμάτων με χρήση αυτών της μόρφωσης και της μητρότητας ως παραδειγμάτων.
- * Οι γυναίκες μάλλον απουσιάζουν από το βιβλίο αυτό, κατά συνέπεια απουσιάζουν και τα γυναικεία πρότυπα. Στα ελάχιστα αποσπάσματα, όπου αναφέρονται οι γυναίκες, συνδέονται με κοινωνικά αποδεκτούς ρόλους στο γάμο, την οικογένεια και τη μητρότητα.
- * Σε γραμματικό-γλωσσικό επίπεδο γίνεται γενικευμένη χρήση του αρσενικού γένους για να δηλωθούν άνδρες και γυναίκες μαζί. Όταν αυτό συνδυάζεται με αναφορά στις επαγγελματικές κατηγορίες των γιατρών και των μηχανικών, οι οποίες ανδροκρατούνται, αναπαράγεται μια κοινωνική πραγματικότητα, η οποία διακρίνεται από τέτοιου είδους διχοτομήσεις στην αγορά εργασίας.

- * Σε κάποιο απόσπασμα περιγράφεται η προσφορά των γυναικών ως μητέρων και αιτιολογείται η υποτίμηση της προσφοράς αυτής ιστορικά. Δε γίνεται, ωστόσο, κάποια προσπάθεια ανάδειξης των σημαντικών αυτών ρόλων ή σύνδεσης του εγκλωβισμού των γυναικών στους ρόλους αυτούς με το περιορισμένο περιεχόμενο και την περιχαράκωση της έννοιας του πολίτη.
- * Περιλαμβάνει ορισμένα αποσπάσματα που το περιεχόμενό τους καταρρίπτει τα κοινωνικά στερεότυπα φύλου και προβάλλει θετικά πρότυπα στους μαθητές και τις μαθήτριες. Αυτά είναι δυνατό να αποτελούν εναύσματα συζητήσεων-παρεμβάσεων από την πλευρά των εκπαιδευτικών με στόχο την εκπαίδευση «ενεργών» πολιτών, οι οποίοι τελειώνοντας το σχολείο θα διαθέτουν γνώσεις, ικανότητες για λήψη αποφάσεων και άσκηση δικαιωμάτων και υπευθυνότητα.

Η Λόππα-Γκουνταρούλη (1999, 2000) μελέτησε τη γυναικεία παρουσία και το γυναικείο λόγο στα Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας του Λυκείου. Από τη μελέτη αυτή ως προς την παρουσία των γυναικών στα ανθολογούμενα νεοελληνικά λογοτεχνικά κείμενα εξήγαγε τα παρακάτω συμπεράσματα:

- * Η παρουσία των γυναικών στα βιβλία των Κειμένων Νεοελληνικής Λογοτεχνίας (Κ.Ν.Λ.) είναι ισχνή ποσοτικά και ποιοτικά, τόσο όσον αφορά στα μυθιστορηματικά πρόσωπα όσο και τις συγγραφείς. Μόνο στα 101 από τα 270 κείμενα που ανθολογούνται στα βιβλία Κ.Ν.Λ. του Λυκείου παρουσιάζονται γυναικεία πρόσωπα, κυρίως περιθωριακά, και μόνο 11 γυναίκες συγγραφείς με ένα κείμενο η καθεμιά, ενώ οι άνδρες συγγραφείς είναι 153 και παρουσιάζονται 190 έργα τους.
- * Οι γυναίκες των κειμένων προέρχονται κυρίως από χαμηλές ή μεσαίες κοινωνικές τάξεις. Παρά την κακή οικονομική τους κατάσταση, σπάνια αναζητούν εργασία έξω από το σπίτι, και όταν το κάνουν, ασκούν επαγγέλματα χαμηλού κοινωνικού κύρους, όπως αυτά της υπηρέτριας, της πλύστρας κ.λπ. Η γυναικεία εργασία δε συνδέεται με την προσωπική ικανοποίηση, αλλά μόνο με τη συμβολή στην κάλυψη των οικογενειακών αναγκών.
- * Οι γυναίκες είναι εντελώς αγράμματες ή διαθέτουν στοιχειώδη μόνο μόρφωση. Η συμμετοχή τους στην κοινωνική, πολιτική και πολιτιστική ζωή είναι ανύπαρκτη. Οι χώροι δράσης των γυναικών είναι το σπίτι και η γειτονιά.
- * Η διασκέδασή τους, που είναι σπάνια, περιορίζεται στον κύκλο της γειτονιάς και εξαντλείται στη διήγηση ιστοριών, το κουτσομπολιό, τα πειράγματα, την ανταλλαγή επισκέψεων και την παρακολούθηση λαϊκών θεαμάτων.

* Οι σημαντικότεροι ρόλοι των γυναικών είναι πρωτίστως αυτοί της μάνας, της συζύγου και νοικοκυράς, δευτερευόντως της κόρης, ενώ λιγότερο σημαντικοί εμφανίζονται οι ρόλοι της αδελφής, της γιαγιάς, της εγγονής, της νύφης, της θείας. Η γυναίκα ως μάνα χαρακτηρίζεται από μια αντίφαση, καθώς παρουσιάζεται απαιτητική και αυταρχική προς τα παιδιά της και ταυτόχρονα υποτονική και υποταγμένη στον άνδρα της. Η γυναίκα ως σύζυγος κινείται στη σκιά του άνδρα της και αντλεί κύρος από το δικό του. Το ερωτικό στοιχείο απουσιάζει από τις σχέσεις του ζευγαριού ή δίνεται έμμεσα και υπαινικτικά. Οι σχέσεις είναι ανισότιμες και κυριαρχικές του άνδρα προς τη γυναίκα, εκτός από τις περιπτώσεις όπου ο άνδρας είναι αδύναμος, άρρωστος ή μέθυσος, όπου η γυναίκα αναδεικνύεται ως δυναμική προσωπικότητα. Το νοικοκυριό εξωραϊζεται και η οργάνωσή του αποτελεί έκφραση της κοινωνικής αξίας της γυναίκας. Η γυναίκα ως κόρη σε ελάχιστα κείμενα έχει κάποια οντότητα. Το θέμα της προίκας συνδέεται με αυτή τη διάσταση του ρόλου της. Οι κοπέλες που μένουν ανύπαντρες αποτελούν βάρος για την οικογένεια, έχουν το κοινωνικό στίγμα της γεροντοκόρης και καταδικάζονται στη δουλειά του σπιτιού. Η γυναίκα ως αδελφή δέχεται τον έλεγχο και την κηδεμονία του αδελφού, ο οποίος λειτουργεί ως προέκταση του πατέρα-αφέντη.

* Υπερτονίζονται στα κείμενα οι παραδοσιακές ηθικές ιδιότητες των γυναικών, ενώ αποσιωπώνται οι διανοητικές τους ιδιότητες. Έτσι, αυτές παρουσιάζονται ενάρετες, τίμιες, ταπεινές, σεμνές, ευσεβείς, γεμάτες αγάπη και απλότητα. Αυτά τα χαρακτηριστικά σε συνδυασμό με τη στενότητα των αντιλήψεων, τη διάθεση για κουτσομπολιό, τις προκαταλήψεις, την αφέλεια, την αβουλία, τη μοιρολατρία και την κουτοπονηριά αποτυπώνουν το γυναικείο στερεότυπο.

* Οι γυναίκες δε διεκδικούν και δεν εκδηλώνουν εύκολα τα συναισθήματα και τις επιθυμίες τους, ιδιαίτερα τις ερωτικές.

* Μέσα από τη διαχρονική έρευνα των κειμένων προκύπτει η απουσία της ποικιλίας των ρόλων και η αναπαραγωγή των ίδιων γυναικείων προτύπων, που προβάλλονται στα παιδιά ως πρότυπα. Δε λαμβάνεται υπόψη η αλλαγή των κοινωνικών συνθηκών που συνδέεται με το δικαίωμα ψήφου και την έξοδο των γυναικών στον εργασιακό στίβο στα μεταπολεμικά χρόνια.

Όσον αφορά στο γυναικείο λόγο στα Κ.Ν.Λ., η Λόππα-Γκουνταρούλη (1999, 2000) επισημαίνει τα παρακάτω:

* Ο γυναικείος λόγος συχνά δεν εκφωνείται άμεσα, αλλά αφηγηματοποιείται. Έτσι οι γυναίκες κινούνται στα κείμενα χωρίς οντότητα και συμμετοχή στις αποφάσεις που τις αφορούν.

- * Οι γυναίκες σπάνια απευθύνουν το λόγο στους άνδρες τους. Ο λόγος μονοπωλείται από τους άνδρες και λειτουργεί τρομοκρατικά προς τις γυναίκες, οι οποίες ή σιωπούν ή εκφράζονται με μισόλογα, εκφέρουν, δηλαδή, ανίσχυρο και αναποτελεσματικό λόγο. Σχεδόν ποτέ δε διεκδικούν, δε συζητούν και δεν επιχειρηματολογούν.
- * Χρησιμοποιούν την πονηριά τους ή το στερεότυπα γυναικείο λόγο, που είναι παρακλητικός, υποτακτικός, κολακευτικός ή συμβουλευτικός. Σπάνια ο λόγος τους γίνεται δυναμικός και αποτελεσματικός.

Η ερευνήτρια καταλήγει (2000: 15) πως «υπάρχει σημαντική διαφορά ανάμεσα στις βιωμένες πια από τους μαθητές κοινωνικές αλλαγές και στην ανελαστικότητα των γυναικείων παραστάσεων που προσλαμβάνουν από τα κείμενα. Με τον τρόπο αυτό, η ιδεολογία που περνάει μέσα από τα ανθολογημένα κείμενα συντελεί στη συντήρηση κι αναπαραγωγή των κοινωνικών και φυλετικών σχέσεων κυριαρχίας».

Από τα κείμενα που διδάσκονται στο πλαίσιο του μαθήματος της Αρχαίας Ελληνικής Γραμματείας μελετήθηκαν η «Ιλιάδα» και η «Οδύσσεια» του Ομήρου (Δεληγιάννη-Κουϊμτζή, 2000α), η «Ιφιγένεια η εν Ταύροις» του Ευριπίδη (Φρόση, 2000α), η «Αντιγόνη» του Σοφοκλή (Δαλακούρα και Δεληγιάννη-Κουϊμτζή, 2000) και ο «Περικλέους Επιτάφιος» του Θουκυδίδη (Δεληγιάννη-Κουϊμτζή, 2000β). Στόχος των μελετών αυτών ήταν η θεώρηση του περιεχομένου των παραπάνω κειμένων μέσα από την οπτική του φύλου. Απώτερος στόχος τους ήταν ο εντοπισμός και ο σχολιασμός συγκεκριμένων χωρίων, μέσα από τα οποία δίνεται η δυνατότητα διαμόρφωσης μιας ολοκληρωμένης εικόνας για τη θέση των γυναικών στην αρχαία ελληνική κοινωνία, από τη μια, και προεκτάσεων και συγκρίσεων με τη σύγχρονη πραγματικότητα, από την άλλη. Αυτό που κυρίως διαφοροποιεί τις μελέτες αυτές από τις προηγούμενες είναι πως δε στοχεύουν στο να κρίνουν το περιεχόμενο των διδακτικών εγχειριδίων που περιέχουν τα συγκεκριμένα κείμενα, αλλά να δημιουργήσουν ένα υλικό που θα αποτελέσει αφετηρία συζητήσεων και διδακτικών παρεμβάσεων σχετικά με τα φύλα.

Θα πρέπει εδώ να επισημανθεί εκ νέου πως ορισμένα από τα βιβλία, το περιεχόμενο των οποίων αναλύθηκε στις παραπάνω έρευνες έχουν ήδη αντικατασταθεί από άλλα, για τα οποία, όμως, δεν έχουν εντοπιστεί στη βιβλιογραφία σχετικές δημοσιεύσεις.

Για το σχηματισμό μιας πλήρους εικόνας σχετικής με τα φύλα στα διδακτικά βιβλία, θα πρέπει να αναφερθεί πως ο σεξισμός δεν εντοπίζεται μόνο στο περιεχόμενο βιβλίων της Πρωτοβάθμιας και της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης. Έρευνες της δεκαετίας του 1970, για παράδειγμα, σε βιβλία της ιατρικής ακόμη και

σε βιβλία μαιευτικής και γυναικολογίας, δείχνουν πως η γυναίκα παρουσιάζεται συχνά και αδικαιολόγητα ως σεξουαλικό αντικείμενο (Scully & Bart, 1973, στο: Sapiro, 1990), ενώ η πραγματικότητα αυτή πολύ λίγο αλλάζει δύο δεκαετίες αργότερα (Elder, Humphreys & Laskowski, 1988, στο: Sapiro, 1990). Χαρακτηριστική και συγχρόνως απογοητευτική για όσους προσδοκούν την αλλαγή στις σχέσεις των φύλων μέσα από την εκπαίδευση ήταν η εικόνα που διαμορφώθηκε από την έρευνα των Sadker & Sadker (1980) σχετικά με τις αναφορές θεμάτων για το σεξισμό και την Ισότητα. Στο πλαίσιο της έρευνας υποβλήθηκαν σε ανάλυση περιεχομένου τα περισσότερα ευρέως χρησιμοποιούμενα εκπαιδευτικά βιβλία. Μόνο σε ένα από αυτά αφιερωνόταν χώρος 0,5% επί του συνόλου σε θέματα σεξισμού, ενώ σε ένα άλλο επίθετο το ζήτημα της χρήσης μη σεξιστικής γλώσσας και δίνονταν σχετικές οδηγίες, δεν υπήρχε, όμως, αντίστοιχη εφαρμογή.

4. ΤΑΥΤΟΤΗΤΕΣ ΦΥΛΟΥ ΣΤΗΝ ΕΦΗΒΕΙΑ

B. Δεληγιάννη-Κουϊμτζή & Δ. Σακκά

Στη βιβλιογραφία που ασχολείται με τη μελέτη του παράγοντα φύλο, η έρευνα για τις ταυτότητες του φύλου κατά την εφηβική ηλικία αποκτά όλο και μεγαλύτερη σημασία τα τελευταία χρόνια. Πρόκειται για μια θεματική που έρχεται να συμπληρώσει την ήδη υπάρχουσα φεμινιστική έρευνα για την ανάπτυξη, την εκπαίδευση, την κοινωνικοποίηση, την κοινωνική θέση και το ρόλο των κοριτσιών και γυναικών γενικότερα. Οι ταυτότητες φύλου διερευνώνται όχι μόνο ως στοιχεία της προσωπικότητας, αλλά κυρίως ως παράγοντες που επηρεάζουν δραματικά την κατανομή των ρόλων ανάμεσα στους άνδρες και τις γυναίκες και τις σχέσεις των φύλων στο πλαίσιο των κοινωνικών δομών.

Στο πλαίσιο αυτού του προβληματισμού, η παραδοσιακή φεμινιστική ερμηνεία του κοινωνικού καταμερισμού των φύλων, σύμφωνα με την οποία η πατριαρχία και η ανδρική κυριαρχία αποτελούν τους κυριότερους λόγους της γυναικείας καταπίεσης, αμφισβητείται όλο και περισσότερο. Επικρατεί η άποψη πλέον ότι οι σχέσεις των φύλων είναι εξαιρετικά σύνθετες για να θεωρείται ότι εξαρτώνται από έναν μόνο παράγοντα. Αντίθετα, υποστηρίζεται ότι πρόκειται για ένα πολυδιάστατο φαινόμενο με ιστορικές και κοινωνικές προεκτάσεις, το οποίο βιώνεται με διαφορετικό τρόπο από διαφορετικές ομάδες ανδρών και γυναικών και το οποίο θα έπρεπε να μελετηθεί ως τέτοιο (Walby, 1986· Wolpe, 1988· Griffin, 1993· Connell, 1991 & 1995· Hearn, 1992· Mac en Ghail, 1996).

Στο πλαίσιο αυτής της νέας προσέγγισης βρήκε πρόσφορο έδαφος η έρευνα για τις ταυτότητες φύλου, η οποία εμπλουτίζεται πλέον με τη μελέτη και των ανδρικών ταυτοτήτων, που ήρθε να προστεθεί στην ήδη υπάρχουσα έρευνα για τη θηλυκότητα, καθώς έχει γίνει σαφές ότι υπάρχουν παράλληλοι, αν και όχι κοινοί νόμοι που διέπουν τη διαμόρφωση των ανδρικών και των γυναικείων ταυτοτήτων. Ειδικότερα, η διερεύνηση της ανάπτυξης και του περιεχομένου του ανδρισμού αντιμετωπίζεται από την έρευνα ως θέμα κεντρικής σημασίας, τόσο για την κατανόηση των σχέσεων των φύλων όσο και για την προώθηση της κοινωνικής ισότητας (Skelton, 1996· Ramazanoglou, 1992· Kenway, 1996). Τέλος, το ενδιαφέρον επικεντρώνεται στην εφηβική ηλικία, καθώς, από ό,τι φαίνεται, η σχετική έρευνα μπορεί να δώσει απαντήσεις σε μια σειρά από προβληματισμούς, που ξεκινούν από τις σχολικές επιδόσεις και φθάνουν στις επιλογές ζωής, ως στοιχεία που εξαρτώνται άμεσα από τις ταυτότητες φύλου (Deliyanni & Sakka, 1999).

Στο κεφάλαιο αυτό παρουσιάζονται με συνοπτικό τρόπο αποτελέσματα ερευνών που εκπονήθηκαν τα τελευταία χρόνια στην Ελλάδα με θέμα τις ταυτότητες

φύλου στην εφηβεία και τον τρόπο με τον οποίο αυτές διαμορφώνουν αντίστοιχες κουλτούρες ανδρισμού και θηλυκότητας στον εκπαιδευτικό χώρο. Στόχος της παρουσίασης είναι να δείξει τόσο το περιεχόμενο όσο και τον τρόπο διαμόρφωσης των ταυτοτήτων φύλου στην Ελλάδα σήμερα, μέσα από τη συζήτηση των σχετικών ερευνητικών δεδομένων. Οι ταυτότητες των αντίστοιχων ερευνών παρουσιάζονται στον πίνακα 4.1.

Πίνακας 4.1.: Έρευνες με θέμα τη Διαμόρφωση των Ταυτοτήτων Φύλου στην Εφηβεία

Συγγραφέας/-είς	Χρονολογία	Τίτλος	Είδος έρευνας	Δείγμα
Δεληγιάννη-Κουϊμτζή, Β. και Σακκά Δ.	1998	Αριάδνη: Διευρύνοντας τις ανδρικές ταυτότητες στην εφηβεία'	Εμπειρική έρευνα	Μαθητές/-τριες Γ΄ Γυμνασίου, Α΄ και Β΄ Λυκείου τεσσάρων σχολείων της Θεσ/νίκης και 17 εκπαιδευτικοί
Δεληγιάννη-Κουϊμτζή, Β., Σακκά, Δ. και Κουρέτα, Χ.	1999	«Ο άνδρας το 'χει μέσα του»: Μελετώντας τις απόψεις εφήβων για τη βία και την επιθετικότητα	Εμπειρική έρευνα	195 έφηβοι Α΄ και Β΄ Λυκείου τριών σχολείων της Θεσ/νίκης
Δεληγιάννη, Β., Σακκά, Δ., Ψάλτη, Α., Φρόση, Λ., Αρκουμάνη, Σ., Στογιαννίδου, Α., Συγκολλίτου, Ε.	2000	Ταυτότητες φύλου και επιλογές ζωής	Εμπειρική έρευνα	1110 μαθητές/-τριες Γυμνασίων και Λυκείων όλης της Ελλάδος
Δεληγιάννη-Κουϊμτζή, Β. και Ρεντζή, Σ.	2001	'Ο Θεός έπλασε τον άνδρα και τη γυναίκα...': απόψεις και στάσεις εφήβων για την ομοφυλοφιλία και την ομοφυλοφοβία	Εμπειρική έρευνα	25 μαθητές/-τριες Α΄ και Β΄ Λυκείου τεσσάρων σχολείων της Θεσ/νίκης
Ηρακλείδου, Μ. & Δεληγιάννη-Κουϊμτζή, Β.	2001	Αναπαραστάσεις εφήβων για τα δύο φύλα ως συντρόφους στο πλαίσιο των εφηβικών ετεροφυλοφιλικών σχέσεων	Εμπειρική έρευνα	20 αγόρια και κορίτσια Β΄ και Γ΄ Λυκείου από δύο σχολεία της Θεσσαλονίκης

Το ερευνητικό πρόγραμμα «Αριάδνη» με τίτλο «Ανδρικές Ταυτότητες στην εφηβεία», που χρηματοδοτήθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή σε οκτώ χώρες-μέλη, στόχευε στη μελέτη και διεύρυνση των ανδρικών ταυτοτήτων στην εφηβεία (Δεληγιάννη & Σακκά, 1998). Στην έρευνα πήραν μέρος μαθητές και μαθήτριες τεσσάρων Γυμνασίων και Λυκείων από διαφορετικές περιοχές της Θεσσαλονίκης,

που αντιπροσωπεύουν διαφορετικά κοινωνικά πλαίσια δόμησης ταυτοτήτων φύλου: ένα σχολείο του κέντρου της πόλης, το Πειραματικό Γυμνάσιο/Λύκειο του Πανεπιστημίου, ένα ιδιωτικό σχολείο, το Γυμνάσιο/Λύκειο Καλαμαρί, ένα σχολείο εργατικών συνοικιών, το Λύκειο Μετεώρων και ένα σχολείο αγροτικής περιοχής, το Γυμνάσιο/Λύκειο Καλής. Χρησιμοποιήθηκε μια ποικιλία μεθόδων συλλογής των δεδομένων, όπως ερωτηματολόγια με ανοιχτές και κλειστές ερωτήσεις, θέματα εκθέσεων, γραπτές δραστηριότητες, ημιδομημένοι κατάλογοι ερωτήσεων για συζητήσεις σε ομάδες εστίασης κ.λπ. Οι άξονες έρευνας και δράσης παρουσιάζονται στον Πίνακα 4.2.

Πίνακας 4.2. Θεματικοί άξονες του Ερευνητικού Προγράμματος «Αριάδνη» (Πηγή: Δεληγιάννη-Κουίμτζη & Σακκά 1998)

Άξονες διερεύνησης	<i>Θεματικές και αντικείμενα διερεύνησης</i>
<u>Σχολείο, επιδόσεις και επιλογές</u>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Εκπαιδευτικές προτιμήσεις και επιλογές 2. Επιδόσεις 3. Επαγγελματικό μέλλον/προοπτικές ζωής 4. Αναπαραστάσεις της επιτυχίας
<u>Οικογενειακή ζωή και φροντίδα</u>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Γάμος και ρομαντισμός 2. Κοινωνικές αναπαραστάσεις της πατρότητας 3. Ηθικοί κανόνες, συμπεριφορές και φροντίδα
<u>Η ανδρική και η γυναικεία εμπειρία</u>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Πώς μεγαλώνει ένα αγόρι (έμφαση στην ιδιωτική και δημόσια σφαίρα, πιέσεις που βιώνουν οι έφηβοι) <ul style="list-style-type: none"> • ναρκωτικά • το μοντέλο του παραδοσιακού άνδρα, ο άνδρας κουβαλητής • η πίεση της επιτυχίας 2. Η χρήση της γλώσσας 3. Επιθετικότητα (φυσική-λεκτική) / το αντίθετο της επιθετικότητας 4. Σεξουαλικότητα: * πώς βιώνεται η σεξουαλικότητα <ul style="list-style-type: none"> * το πρότυπο του αντίθετου φύλου * περιγράφοντας το μελλοντικό σύντροφο
<u>Οι σχέσεις των φύλων</u>	<p>Η κουλτούρα της σχολικής τάξης</p> <p>Φιλίες: * τι σημαίνει η φιλία για τα αγόρια (και τα κορίτσια);</p> <p>* πού συναντούν τους φίλους τους;</p> <p>* φιλίες ανάμεσα σε άτομα διαφορετικού φύλου</p> <p>3. Γυναίκες και εξουσία: * τι σκέφτονται τα αγόρια-έφηβοι</p>

κοινωνία;

δομούν;

- για τις γυναίκες;

- για τη θέση των γυναικών στην

- ποιες αναπαραστάσεις γυναικών

Όπως φαίνεται στον πίνακα 4.2, η έρευνα επικεντρώθηκε σε μια ποικιλία θεματικών, με στόχο να διεισδύσει στη μορφή και το περιεχόμενο της κοινωνικής διαμόρφωσης του ανδρισμού κατά την εφηβική ηλικία. Καθώς, μάλιστα, οι ταυτότητες φύλου δομούνται συμπληρωματικά η μια με την άλλη, ενδιαφέροντα δεδομένα συγκεντρώθηκαν και για τις γυναικείες ταυτότητες. Τα αποτελέσματα είναι παρά πολλά και δεν είναι δυνατή η παρουσίασή τους αναλυτικά. Επομένως θα γίνει αναφορά στα κύρια συμπεράσματα που προέκυψαν:

1. Εντοπίστηκαν διαφορές αλλά και ομοιότητες ανάμεσα στους εφήβους των τεσσάρων σχολείων ως προς τον τρόπο, με τον οποίο βιώνουν την εμπειρία της ταυτότητας που έχει σχέση με το φύλο. Έτσι, επιβεβαιώθηκε η σύλληψη της πολυδιάστατης δόμησης της ανδρικής ταυτότητας, γεγονός που επιτρέπει να μιλά κανείς για πολλαπλές ανδρικές ταυτότητες, οι οποίες δομούνται στο πλαίσιο του ιδιαίτερου κάθε φορά σχολικού περιβάλλοντος και ευρύτερου κοινωνικού περιγύρου. Πέρα από τις ηγεμονικές μορφές του ανδρισμού, που είναι παρούσες σε κάθε περίπτωση, χειραφετημένες ανδρικές ταυτότητες εντοπίζονται, δίνοντας νέα διάσταση στην ερμηνεία των κοινωνικών σχέσεων των φύλων.
2. Στο πλαίσιο αυτών των πολλαπλών ανδρικών ταυτοτήτων, η εικόνα του «νέου άνδρα» αρχίζει να υπεισέρχεται στην παραδοσιακή δόμηση του ανδρισμού, αναδεικνύοντας τη σύνδεση της παραδοσιακής ανδρικής ταυτότητας με νέες αξίες και συμπεριφορές. Αυτό το νέο περιεχόμενο των ανδρικών ταυτοτήτων βιώνεται με αμηχανία εκ μέρους των εφήβων προκαλώντας για το λόγο αυτό αντιφατικές στάσεις και συμπεριφορές. Είναι σαφές ότι και τα αγόρια και τα κορίτσια βρίσκονται αντιμέτωπα με αντιφάσεις και συγκρούσεις ως προς το ρόλο τους και την κοινωνική τους αποστολή, αν και οι συγκρούσεις και οι αντιφάσεις είναι διαφορετικές για το κάθε φύλο.
3. Διαπιστώθηκε μια διάσταση ανάμεσα στα αγόρια και τα κορίτσια, γενικά, ως προς το πώς βλέπουν τους ρόλους των φύλων στην ενήλικη ζωή, ιδιαίτερα το θέμα του καταμερισμού της εργασίας και των ευθυνών στην οικογένεια, θέμα στο οποίο η διάσταση μπορεί να μετατραπεί σε σύγκρουση. Είναι φανερό ότι τα κορίτσια προσβλέπουν σε ρόλους που ξεφεύγουν από τους

παραδοσιακούς, ενώ τα αγόρια μένουν προσκολλημένα στον παραδοσιακό τρόπο κατανομής της οικιακής εργασίας. Στο πλαίσιο της διάστασης αυτής, οι αξίες που ασπάζονται τα δύο φύλα εξακολουθούν να είναι προσκολλημένες σε παραδοσιακά πρότυπα. Έτσι, η φροντίδα προς τους άλλους, με έμφαση στη φροντίδα του μικρού παιδιού, η ενσυναίσθηση, η αλληλεγγύη, η θετική αξιολόγηση της οικογενειακής ζωής δεν αποτελούν κεντρικό στόχο στη διαπαιδαγώγηση των αγοριών, ενώ αντίθετα διατηρούν την πρώτη θέση στον τρόπο με τον οποίο κοινωνικοποιούνται τα κορίτσια. Προφανώς και τα αγόρια αξιολογούν αρνητικά, με τη σειρά τους, τις αξίες αυτές.

4. Έγινε φανερό πως οι καλές ακαδημαϊκές επιδόσεις έρχονται σε σύγκρουση με κάποιες μορφές του ανδρισμού. Έτσι, το σχολείο φαίνεται σαν να μην έχει να προσφέρει σημαντικά πράγματα σε ορισμένες κατηγορίες αγοριών, τα οποία δεν είναι προσανατολισμένα προς τις σπουδές και τη μόρφωση. Αντίθετα, η σχολική επιτυχία φαίνεται να συνδυάζεται με τη σύγχρονη έκφραση της γυναικείας ταυτότητας.
5. Στο πλαίσιο των σχέσεων των φύλων, φάνηκε ότι σε γενικές γραμμές τα αγόρια δεν προβληματίζονται για τη μειονεκτική θέση των γυναικών στην κοινωνία. Επίσης, προβληματικές εμφανίζονται οι σεξουαλικές σχέσεις μεταξύ τους. Διαπιστώθηκε σαφής διάσταση απόψεων ως προς το τι περιμένει το ένα φύλο από το άλλο στο πλαίσιο της σεξουαλικότητας. Η αντισύλληψη, η έλλειψη σεβασμού, που συχνά παίρνει την έκφραση της σεξουαλικής παρενόχλησης, η έλλειψη ρομαντισμού φάνηκε ότι αποτελούν στοιχεία της κοινωνικής κατασκευής της ηγεμονικής ανδρικής ταυτότητας και θεωρούνται προβλήματα κεντρικής σημασίας από τα κορίτσια-εφήβους, όταν αυτά συζητούν θέματα σχέσεων των φύλων. Αντίθετα, το άγχος της απόρριψης, το AIDS, η ομοφυλοφιλία αποτελούν καταπιεστικές εμπειρίες του ανδρισμού και είναι τα προβλήματα που συζητούν τα αγόρια.

Εκτός από τα πολύ ενδιαφέροντα γενικά συμπεράσματα, θα γίνει ειδικότερη αναφορά σε κάποια από τα αποτελέσματα της έρευνας σχετικά με τις στάσεις και απόψεις των εφήβων για την επιθετικότητα και την ομοφυλοφιλία, οι οποίες συνδέονται άμεσα με τις κατασκευασμένες ταυτότητες φύλου, όπως αυτές διαμορφώνονται στο πλαίσιο των κοινωνικών δομών και της σχολικής πραγματικότητας.

Επιμέρους έρευνα και ανάλυση των δεδομένων είχε ως στόχο να μελετήσει τις απόψεις των μαθητών και μαθητριών για τη βία και την επιθετικότητα και να εξετάσει τον τρόπο, με τον οποίο διαμορφώνουν την εικόνα του ανδρισμού και της ανδρικής ταυτότητας σε συνδυασμό με τη βίαιη και επιθετική συμπεριφορά (Δεληγιάννη,

Σακκά, Κουρέτα, 1999). Συμμετείχαν σε αυτό το κομμάτι της έρευνας 195 έφηβοι από τα τέσσερα σχολεία (βλ. Πίνακα 5.1). Από αυτούς οι εκατόν εβδομήντα (170) συμπλήρωσαν ένα δομημένο ερωτηματολόγιο και οι υπόλοιποι είκοσι πέντε (25) χωρίστηκαν σε ομάδες εστίασης και πήραν μέρος σε ομαδικές συζητήσεις.

Από την ανάλυση τόσο των ποσοτικών όσο και των ποιοτικών δεδομένων προέκυψε ότι τα παιδιά του δείγματος σε γενικές γραμμές γνωρίζουν και αναγνωρίζουν την επιθετικότητα και τη βία και μπορούν να καταθέσουν εμπειρίες και βιώματα. Η διαπίστωση αυτή ενισχύεται από το γεγονός ότι όρισαν και περιέγραψαν την επιθετική συμπεριφορά. Και τα αγόρια και τα κορίτσια που συμμετείχαν έχουν διαμορφωμένες αντιλήψεις και απόψεις που συνδέουν τη βία και την επιθετικότητα με την ανδρική ταυτότητα, εκφράζοντας προφανώς τις κυρίαρχες ιδεολογίες που επικρατούν στο σχολικό και τον ευρύτερο κοινωνικό τους χώρο. Από την ανάλυση των ποιοτικών δεδομένων φάνηκε ότι οι έφηβοι δόμησαν μια ηγεμονική αναπαράσταση του ανδρισμού, στην οποία η βία και η επιθετικότητα αποτελούν κυρίαρχα στοιχεία. Κατασκεύασαν με το λόγο τους μια κοινωνική πραγματικότητα, στην οποία οι σχέσεις των φύλων διαμορφώνονται ως σχέσεις εξουσίας και υποταγής και όπου η ανδρική βία εναντίον των γυναικών ερμηνεύεται και νομιμοποιείται. Τα ποσοτικά δεδομένα δείχνουν ότι τα κορίτσια βιώνουν σε μεγαλύτερο βαθμό από ό,τι τα αγόρια τη βία και την επιθετικότητα ως έκφραση εξουσίας (Δεληγιάννη, Σακκά, Κουρέτα, 1999).

Την κοινωνική κατασκευή των ταυτοτήτων φύλου διερευνά και η μελέτη των Ηρακλείδου και Δεληγιάννη-Κουϊμτζή (2001), η οποία προσεγγίζει το «λόγο» των εφήβων που επιχειρούν να δομήσουν αναπαραστάσεις για τα δύο φύλα ως συντρόφους, στο πλαίσιο ετεροφυλοφιλικών σχέσεων. Στην έρευνα πήραν μέρος είκοσι (20) αγόρια και κορίτσια Β΄ και Γ΄ Λυκείου από δύο σχολεία της Θεσσαλονίκης, τα οποία συμμετείχαν σε ομαδικές συζητήσεις σε αμιγείς ως προς το φύλο ομάδες εστίασης. Οι έφηβοι συζήτησαν θέματα σχετικά με το πώς βλέπουν τα αγόρια και τα κορίτσια της ηλικίας τους, όταν «τα έχουν» με ένα αγόρι ή κορίτσι, τις εμπειρίες τους από τις δικές τους σχέσεις, το πώς φαντάζονται τον/την ιδανικό/-ή σύντροφο κ.λπ. Οι απομαγνητοφωνημένες συζητήσεις προσεγγίστηκαν με τη μέθοδο της ανάλυσης λόγου, η οποία εστιάστηκε στις εικόνες που δομούν οι συγκεκριμένοι έφηβοι για τα δύο φύλα ως συντρόφους, και στους λόγους, μέσα από τους οποίους αναδύονται οι εικόνες αυτές.

Η ανάλυση αυτή ανέδειξε τέσσερα ζεύγη εικόνων, στο πλαίσιο των οποίων περιγράφονται τα αγόρια και τα κορίτσια ως τα άκρα ενός συνεχούς. Τα ζεύγη αυτά είναι τα εξής:

α) το κορίτσι-«ειδικός» σε αντιπαράθεση με το «ανώριμο» αγόρι, β) το «πολύπλοκο/ασταθές» κορίτσι σε αντιπαράθεση με το «σταθερό» αγόρι, γ) το «εξαρτημένο» κορίτσι σε σχέση με το «ανεξάρτητο» αγόρι και δ) το κορίτσι «θύτης» σε αντιπαράθεση με το αγόρι «θύμα». Στη συζήτηση και ερμηνεία των «λόγων» αυτών των εφήβων διαπιστώνεται η κοινωνική κατασκευή του κοριτσιού ως «ειδικού» επί των ετεροφυλοφιλικών σχέσεων και μια πολύ ισχυρή σύλληψη της έφηβης ως ετεροφυλοφιλικού συντρόφου. Ταυτόχρονα, το κορίτσι κατασκευάζεται και ως ασταθές και εξαρτημένο και τοποθετείται σε θέση άμυνας απέναντι στη σεξουαλικότητα των αγοριών, ενώ είναι εμφανής η υπεροχή των αγοριών στον έλεγχο της γυναικείας σεξουαλικότητας. Από την άλλη μεριά, η εικόνα του αγοριού ως συντρόφου εμφανίζεται προβληματική, καθώς το αγόρι, μέσα από την κοινωνικά κατασκευασμένη ταυτότητα του φύλου του, εμφανίζεται ως μη έτοιμο για τη σχέση και ως ξένο προς το ετεροφυλοφιλικό πλαίσιο, το οποίο απαιτεί να αρνηθεί τις στερεοτυπικές πλευρές του ανδρισμού του και να μεταμορφωθεί, αποδεχόμενο «γυναικείες» πρακτικές και συμπεριφορές, δηλαδή, ρομαντισμό, τρυφερότητα, πίστη και αφοσίωση στη σχέση. Αυτός ο φόβος της «αλλοτρίωσης» εμφανίστηκε ιδιαίτερα έντονος στα αγόρια της έρευνας.

Ποιοτικά δεδομένα από ομάδες εστίασης περιλάμβανε και ακόμη μια επιμέρους έρευνα, η οποία θέλησε να μελετήσει απόψεις των εφήβων για την ομοφυλοφιλία και να δείξει ότι αυτές οι απόψεις και οι στάσεις συνδέονται άμεσα με τις κατασκευασμένες ταυτότητες φύλου (Δεληγιάννη-Κουϊμτζή, Ρεντζή, 2000). Πήραν μέρος είκοσι πέντε (25) έφηβοι σε αμιγείς ως προς το φύλο ομάδες εστίασης, στις οποίες τους ζητήθηκε να εκφράσουν τις απόψεις τους για την ομοφυλοφιλία ως μορφή σεξουαλικής έκφρασης, για τις εμπειρίες με ομοφυλόφιλα άτομα και για τον τρόπο με τον οποίο ο κοινωνικός τους περίγυρος αντιμετωπίζει το θέμα αυτό. Η ανάλυση του λόγου των μαθητών και μαθητριών δείχνει την ύπαρξη τριών «λόγων» για την ομοφυλοφιλία.

- Ο καταδικαστικός-απορριπτικός λόγος. Ένας αριθμός εφήβων και των δύο φύλων καταδικάζει την ομοφυλοφιλία στο σύνολό της. Ο λόγος τους χαρακτηρίζεται από ποικιλία στερεοτύπων και δηλώσεων άρνησης αποδοχής των ομοφυλόφιλων ατόμων στο περιβάλλον τους.
- Ο στερεοτυπικός λόγος. Ο λόγος αυτός γίνεται εμφανής από μια σειρά αρνητικών απόψεων και στάσεων και από τις στερεότυπες αντιλήψεις που τις συνοδεύουν. Οι έφηβοι που χρησιμοποιούν αυτόν το λόγο δε διστάζουν να υποστηρίξουν αρχικά ότι δεν είναι εναντίον των ομοφυλόφιλων ατόμων, αλλά δε θέλουν να συναναστρέφονται μαζί τους.

- Ο λόγος του αυτοκαθορισμού του σεξουαλικού προσανατολισμού. Πολύ λίγοι έφηβοι μιλώντας για την ομοφυλοφιλία μπόρεσαν να δομήσουν ένα λόγο, σύμφωνα με τον οποίο δεν είναι αφύσικο να είναι κανείς ομοφυλόφιλος. Αναγνωρίζουν το δικαίωμα του αυτοκαθορισμού του σεξουαλικού προτύπου και κατακρίνουν τον κοινωνικό αποκλεισμό των ομοφυλοφίλων.

Οι μαθητές και οι μαθήτριες φάνηκαν πιο ανεκτικοί/-ές, όταν θεωρούσαν ότι η ομοφυλοφιλία είναι βιολογικά καθορισμένη και όχι επιλογή του ίδιου του ατόμου, ενώ διαπιστώθηκε ότι περιπτώσεις ομοφυλοφιλίας στο σχολείο αντιμετωπίζονται εχθρικά. Η έρευνα αυτή αποδεικνύει ότι η ταυτότητα του φύλου ταυτίζεται άρρηκτα με τη σεξουαλική συμπεριφορά. Ο λόγος των εφήβων είναι ένας λόγος ομοφυλοφοβικός που θέτει ετικέτες και περιθωριοποιεί όλους αυτούς που δεν ταυτίζονται με την ηγεμονική αντίληψη για το τι είναι φυσιολογικό και κοινωνικά αποδεκτό.

Έρευνα που διεξήχθη από το Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, χρηματοδοτούμενη από το 1^ο Ε.Π.Ε.Α.Ε.Κ. και το Κέντρο Εκπαιδευτικής Έρευνας, είχε ως κεντρικό στόχο να εξετάσει τον τρόπο με τον οποίο δομούνται οι ταυτότητες φύλου στην εφηβεία στο πλαίσιο της ιδιωτικής και της δημόσιας σφαίρας και να μελετήσει πώς αυτές συνδέονται με τις επιλογές ζωής των νεαρών ατόμων (Δεληγιάννη, Σακκά, Ψάλτη, Φρόση, Αρκουμάνη, Στογιαννίδου, Συγκολλίτου, 2000). Σε ένα πανελλαδικό δείγμα 1.110 μαθητών και μαθητριών Γυμνασίου και Λυκείου οι ερευνήτριες χορήγησαν ερωτηματολόγιο, το οποίο είχε στόχο να διερευνήσει:

- **Την παρουσία των δύο φύλων στο σχολείο**, εξετάζοντας τις επιδόσεις των μαθητών/-τριών, τις πεποιθήσεις τους για τα μαθήματα που θεωρούν ανδρικά ή γυναικεία, σχέδια για το ακαδημαϊκό τους μέλλον, τη γνώμη τους για τους στόχους του σχολείου, τις αντιλήψεις τους για τις επιδόσεις και τις ικανότητες των δύο φύλων κ.λπ.,
- **Τις επαγγελματικές προσδοκίες των νεαρών ατόμων**, εξετάζοντας τις πεποιθήσεις τους για την ύπαρξη ή όχι ανδρικών και γυναικείων επαγγελμάτων, το επάγγελμα που επιθυμούν να ασκήσουν στο μέλλον καθώς και τις επαγγελματικές τους αξίες,
- **Τις απόψεις των εφήβων για την οικογένεια**, επικέντρωση στους ρόλους των φύλων στην οικογένεια και τις πεποιθήσεις τους για τη θέση των ανδρών και των γυναικών μέσα σ' αυτή, τις προσδοκίες τους για τη δομή και λειτουργία της δικής τους μελλοντικής οικογένειας,
- **Την εμπειρία του εαυτού τους ως αγοριού ή κοριτσιού**, όπως βιώνεται από τους εφήβους, με έμφαση, μεταξύ άλλων, και στον τρόπο με τον οποίο

βλέπουν τον εαυτό τους στο μέλλον, τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα των δύο φύλων, τις καταπιεστικές εμπειρίες που βιώνουν ως αγόρια ή κορίτσια, τις απόψεις τους για την επιτυχία στη ζωή κ.λπ.

Η ανάλυση των αποτελεσμάτων αποκάλυψε τη δόμηση δύο ταυτοτήτων φύλου, μιας ανδρικής και μιας γυναικείας, που είναι απολύτως διακριτές μεταξύ τους. Παράλληλα, διαμορφώθηκε μια εικόνα της κοινωνικής πραγματικότητας καταμερισμένης σε δύο ευδιάκριτες σφαίρες επιρροής: τα νεαρά άτομα του δείγματος φάνηκε ότι δομούν τη δημόσια σφαίρα του σχολείου, της εργασίας και της δημόσιας ζωής ως ανδρική, ενώ την ιδιωτική σφαίρα της οικογένειας και της προσωπικής ζωής ως γυναικεία. Στο πλαίσιο αυτών των δύο σφαιρών εντοπίστηκαν επιμέρους διχοτομήσεις: στη δημόσια σφαίρα ένας καταμερισμός των επαγγελματιών σε ανδρικά και γυναικεία, των επιστημών σε θετικές και θεωρητικές και η σύνδεση αυτών των τελευταίων με το ανδρικό και το γυναικείο φύλο. Στην ιδιωτική σφαίρα, αντίστοιχα, παρατηρήθηκε καταμερισμός των καθηκόντων, των ρόλων και των τομέων εξουσίας και επιρροής.

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα, οι ταυτότητες του φύλου διαμορφώνονται ως εξής:

Η ανδρική ταυτότητα

- δομείται με βάση χαρακτηριστικά, όπως η σωματική δύναμη, η αξία και η προσωπική ελευθερία
- συνδέεται με τη δημόσια σφαίρα και τις θετικές επιστήμες
- ταυτίζεται με παραδοσιακές αξίες και αντιλήψεις για το φυλετικό καταμερισμό της εργασίας και τις σχέσεις των φύλων στην οικογένεια και την αγορά εργασίας
- διατηρεί το ρόλο του άνδρα-κουβαλητή στην οικογένεια
- στοχεύει στην οικονομική και την επαγγελματική εξασφάλιση, όσον αφορά στη σύλληψη της έννοιας της επιτυχίας.

Η γυναικεία ταυτότητα

- δομείται με βάση χαρακτηριστικά όπως η φροντίδα, η επιμέλεια, οι καλές επιδόσεις, η πειθαρχία, η ήπια συμπεριφορά
- συνδέεται με την ιδιωτική σφαίρα και τις θεωρητικές επιστήμες
- ταυτίζεται με ανανεωτικές ιδέες όσον αφορά στις σχέσεις των φύλων στην οικογένεια και τον καταμερισμό της εργασίας, διατηρώντας παράλληλα μια παραδοσιακή αντίληψη για το ρόλο του άνδρα ως κουβαλητή
- διατηρεί το ρόλο της μητέρας- νοικοκυράς στην οικογένεια

- στοχεύει στην προσωπική ολοκλήρωση, όσον αφορά στη σύλληψη της έννοιας της επιτυχίας (Δεληγιάννη, Σακκά, Ψάλτη, Φρόση, Αρκουμάνη, Στογιαννίδου, Συγκολλίτου, 2000).

Συνοψίζοντας τις έρευνες για τη διαμόρφωση των ανδρικών και γυναικείων ταυτοτήτων που παρουσιάστηκαν πιο πάνω, μπορούμε να σταθούμε σε μερικά ενδιαφέροντα σημεία, στα οποία κατέληξαν οι επιμέρους έρευνες:

(α) Ηγεμονικές μορφές του ανδρισμού και της θηλυκότητας και παραδοσιακές αντιλήψεις για το τι συνδέεται με την ανδρική και τι με τη γυναικεία ταυτότητα εξακολουθούν να κυριαρχούν στο ελληνικό κοινωνικό πλαίσιο και να επηρεάζουν τη διαμόρφωση των ταυτοτήτων φύλου στην εφηβεία.

(β) Παρ' όλα αυτά, η σχετική έρευνα εντοπίζει τη διείσδυση χειραφετημένων αναπαραστάσεων των ταυτοτήτων φύλου στην εφηβεία. Το γεγονός αυτό επιβεβαιώνει την ύπαρξη πολλαπλών ανδρικών και γυναικείων ταυτοτήτων, οι οποίες επισκιάζονται, όμως, από τις ηγεμονικές εκφάνσεις του ανδρισμού και της θηλυκότητας που επικρατούν στο σχολικό πλαίσιο.

(γ) Σε όλες τις έρευνες διαπιστώθηκε μεγαλύτερη διεύρυνση των γυναικείων ταυτοτήτων, οι οποίες συνδέονται έτσι με αξίες, συμπεριφορές και ρόλους που αποτελούσαν στοιχεία της ανδρικής ταυτότητας. Αντίθετα, οι ανδρικές ταυτότητες παραμένουν σε μεγάλο βαθμό προσκολλημένες σε παραδοσιακά στοιχεία και χαρακτηριστικά, υπεραμυνόμενες των τυπικών μορφών της ανδρικής κυριαρχίας απέναντι στις αλλαγές που επιδιώκουν οι γυναίκες στην κοινωνική τους θέση και το ρόλο τους.

(δ) Τέλος, επισημάνθηκαν σημαντικές διαφορές φύλων, οι οποίες συνιστούν θέμα κεντρικής σημασίας για τη μελέτη των ταυτοτήτων φύλου στην εφηβεία. Τα αγόρια και τα κορίτσια στις περισσότερες έρευνες φαίνεται ότι έχουν διαφορετικές απόψεις, προτεραιότητες, αντιλήψεις, αξίες και επιδιώξεις σε ένα ευρύ φάσμα θεμάτων, γεγονός που επιβεβαιώνει την άποψη του Mac an Ghail (1996), ο οποίος υποστήριξε ότι «τα αγόρια και τα κορίτσια μεγαλώνουν... σαν να ανήκουν σε δύο διαφορετικές φυλές...αυτό δεν είναι παράλογο...έχει φροντίσει γι' αυτό το εκπαιδευτικό σύστημα...»

5. ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΙ ΚΑΙ ΦΥΛΟ: ΑΝΤΙΛΗΨΕΙΣ, ΠΡΟΣΔΟΚΙΕΣ, ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ^[*]

Α. Φρόση

Από την επισκόπηση της σχετικής με την εκπαιδευτική έρευνα βιβλιογραφίας διαπιστώνεται μια μεταστροφή του ενδιαφέροντος από το γενικό, όπως είναι οι εκπαιδευτικές δομές, στο ειδικότερο, όπως είναι οι αντιλήψεις ή οι αναπαραστάσεις των εκπαιδευτικών και η επίδραση που μπορεί να έχουν αυτές στη γνωστική και κοινωνικο-συναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών (Δημητρακάκης & Μανιάτης, 2002). Εφόσον αποτελεί βασική παραδοχή η επίδραση του συστήματος αξιών, ιδεολογιών και πρακτικών των εκπαιδευτικών, που συνιστούν τη θεωρητική τους τοποθέτηση και την εκπαιδευτική τους φιλοσοφία στις αξίες, ιδεολογίες και πρακτικές των μαθητών και των μαθητριών τους (Valcarcel-Craig, 2000), το περιεχόμενό τους αποτελεί ερευνητική περιοχή μείζονος σημασίας. Σύμφωνα με τις Δεληγιάννη-Κουϊμτζή και Αθανασιάδου (1997), οι εκπαιδευτικοί κατά τη διάρκεια της καθημερινής αλληλεπίδρασης και πρακτικής λειτουργούν, υποσυνείδητα κατά κύριο λόγο, ως αναπαραγωγοί μηνυμάτων και ιδεολογιών. Δεν πρέπει, βεβαίως, να θεωρούνται παθητικοί μεταβιβαστές των κοινωνικών προτύπων, αλλά *μεσολαβητές πολιτιστικής γνώσης* (Goodman, 1986) με την έννοια ότι περνούν από έλεγχο αυτό που μεταβιβάζουν. Αναπαράγουν, δηλαδή, αλλά ταυτόχρονα ανθίστανται σε κοινωνικές αξίες και ιδεολογίες που είναι ανταγωνιστικές προς τις προσωπικές τους ως εκπαιδευτικών. Με την έννοια αυτή οι εκπαιδευτικοί είναι δυναμικά οι «κομιστές» της εκπαιδευτικής αλλαγής και αποτελούν τον παράγοντα-κλειδί για την προώθηση οποιασδήποτε μεταρρυθμιστικής προσπάθειας στην εκπαίδευση και το βασικό μοχλό ανατροπής της κατεστημένης πραγματικότητας (Δεληγιάννη-Κουϊμτζή, 1998γ· Kelly, 1985· Σιάνου-Κυργίου, 1992). Από τα παραπάνω ενισχύεται η σημασία της διερεύνησης των αντιλήψεων, στάσεων και πρακτικών των εκπαιδευτικών και σε σχέση με τα θέματα φύλου, η οποία αποτελεί προϋπόθεση για την προώθηση αλλαγών με στόχο την επίτευξη της ισότητας των φύλων στην εκπαίδευση.

Η έρευνα για τις αντιλήψεις, στάσεις, προσδοκίες και πρακτικές των εκπαιδευτικών απέναντι στα αγόρια και τα κορίτσια

Τα ερευνητικά δεδομένα που σχετίζονται με τις θεματικές αυτές προέρχονται είτε από αυτοαναφορές των εκπαιδευτικών (Δεληγιάννη κ.ά., 2000· Φρόση, 2000β· Φρόση & Δεληγιάννη-Κουϊμτζή, 2001· Kelly, 1985· Riddell, 1989· Worrall & Tsarna,

1987) είτε από εκτιμήσεις και απόψεις εκφρασμένες από τους μαθητές και τις μαθήτριες (Δεληγιάννη-Κουϊμτζή, Σακκά & Ρεντζή, 1998). Ορισμένες έρευνες ακολουθούν και τους δύο αυτούς δρόμους με στόχο να οδηγηθούν σε πιο ασφαλή συμπεράσματα (Stanworth, 1986· Warrington & Younger, 2000). Όσον αφορά στην ερευνητική μεθοδολογία, από την ξενόγλωσση βιβλιογραφία* προκύπτει η ιδιαίτερη χρήση της παρατήρησης και των ποιοτικών, κυρίως, μεθόδων για τη συλλογή των δεδομένων, ενώ από την αντίστοιχη ελληνική προκύπτει η χρησιμοποίηση, κατά κύριο λόγο, των ποσοτικών μεθόδων. Κοινή διαπίστωση των ερευνών είναι πως οι εκπαιδευτικοί δέχονται την Ισότητα ως θέμα αρχής και δηλώνουν υπέρ της πολιτικής των ίσων ευκαιριών, οι απόψεις τους, όμως, για επιμέρους θέματα που αφορούν στην ισότητα των φύλων καθώς και οι καθημερινές τους πρακτικές πολύ συχνά δεν ανταποκρίνονται στη θεωρητική τους τοποθέτηση (Massey & Christensen, 1990· Riddell, 1989· Pratt, 1985· Stanworth, 1986· Τζήκας, 1994). Οι ίδιοι δε θεωρούν πως το πρόβλημα της ανισότητας είναι εκπαιδευτικό πρόβλημα, και ενώ έχουν εμπλακεί πλήρως στην εκπαιδευτική διαδικασία, τις περισσότερες φορές είναι εντελώς ανυποψίαστοι για το ρόλο του σχολείου στην αναπαραγωγή των ανισοτήτων ανάμεσα στα φύλα (Acker, 1988· Κανταρτζή, 1996). Ως άνθρωποι, βέβαια, που ζουν στις δυτικές κοινωνίες, όπου οι ανισότητες ανάμεσα στα φύλα τυπικά και νομικά δεν υφίστανται -κάτι που, βεβαίως, απέχει από την καθημερινή πρακτική που διέπει τις μεταξύ τους σχέσεις (Βιτσιλάκη-Σορωνιάτη, 1997· Γιαγκουνίδης, 1997)- και ως επαγγελματίες που δεν έχουν ασκηθεί στο να εντοπίζουν τις ανισότητες, όπου αυτές εκδηλώνονται ή υπάρχουν σε λανθάνουσα μορφή, είναι φυσικό να μην αντιλαμβάνονται την ύπαρξη των ανισοτήτων, ιδιαίτερα στο σχολικό πλαίσιο, πολύ δε περισσότερο να μην αντιλαμβάνονται την προσωπική τους συμβολή στην αναπαραγωγή των ανισοτήτων αυτών. Η συμβολή τους, όμως, αυτή καταδεικνύεται από τη σχετική βιβλιογραφία, όπου υπάρχουν αναφορές σε έρευνες που έχουν ως αντικείμενό τους τις αντιλήψεις των εκπαιδευτικών για τα φύλα και τα θέματα Ισότητας στην εκπαίδευση, τις στάσεις και τις πρακτικές τους απέναντι στα αγόρια και τα κορίτσια και τις προσδοκίες τους από αυτά. Από τα ερευνητικά ευρήματα προκύπτει πως οι εκπαιδευτικοί συνιστούν έναν από τους βασικούς παράγοντες που συνθέτουν το πλέγμα της αναπαραγωγής των στερεότυπων ρόλων των φύλων (Σιάνου-Κυργίου, 1992). Ως καθοριστικός παράγοντας της εκπαιδευτικής διαδικασίας συμβάλλουν, κυρίως υποσυνείδητα, στην αναπαραγωγή των ανισοτήτων ανάμεσα

*Το κεφάλαιο αυτό αποτελεί αναθεωρημένο τμήμα της μελέτης επισκόπησης που εκπόνησαν για το Κ.Ε.Θ.Ι. οι Φρόση, Κουϊμτζή & Παπαδήμου (2001).

στα φύλα (Clifton, Perry, Parsonson & Hryniuk, 1986· Massey & Christensen, 1990· Merrett & Wheldall, 1992· Stanworth, 1986).

Συγκεκριμένα, οι εκπαιδευτικοί στις διάφορες βαθμίδες τείνουν να διαφοροποιούν τη συμπεριφορά τους απέναντι στα παιδιά ανάλογα με το φύλο των τελευταίων (Fagot, 1985· Huston, 1983, στο: Κακαβούλης, 1997· Μπέλλας, 1995). Το φύλο των παιδιών διαφοροποιεί επίσης και τις προτιμήσεις των εκπαιδευτικών για αλληλεπίδραση με αυτά. Η Clarricoates (1989) σε έρευνά της σε Δημοτικά Σχολεία βρήκε πως οι δάσκαλοι προτιμούσαν τα «αυστηρά συμμορφωμένα» κορίτσια, γιατί διευκόλυναν τον έλεγχο της τάξης, περισσότερο, όμως, τους άρεσε να διδάσκουν σε αγόρια, για τα οποία θεωρούσαν πως είναι πολύ πιο ικανά από τα κορίτσια στο να μαθαίνουν. Φαίνεται, λοιπόν, πολύ πιθανό οι στάσεις των εκπαιδευτικών και οι αντιλήψεις τους για τους ανθρώπους γενικά, αλλά και για τις σχέσεις των φύλων ειδικότερα, να αντανακλώνται στις επαγγελματικές πρακτικές τους συνειδητά ή ασυνειδητά (Pratt, 1985· Wright, 1987).

Διαφορετικές εμφανίζονται και οι πεποιθήσεις των εκπαιδευτικών όσον αφορά στις σχολικές επιδόσεις αγοριών και κοριτσιών, γεγονός που αποκτά ιδιαίτερη σημασία, αφού από τη βιβλιογραφία προκύπτει η άμεση σύνδεση των επιδόσεων με τις εκπαιδευτικές και κατ' επέκταση τις επαγγελματικές επιλογές των παιδιών. Το θέμα, επομένως, των σχολικών επιδόσεων αποτελεί μία από τις βάσεις του οικοδομήματος των ανισοτήτων και η εξέταση των παραγόντων που τις επηρεάζουν αποτελεί θέμα μείζονος σημασίας.

Οι εκπαιδευτικοί είναι ένας από τους παράγοντες αυτούς, καθώς με τις μεθόδους διδασκαλίας που εφαρμόζουν, τις γενικότερες στάσεις και πρακτικές τους αλλά και με τις προσδοκίες που έχουν για τους μαθητές και τις μαθήτριά τους, μπορούν ως ένα σημείο να τις επηρεάσουν, καθώς τα παιδιά τείνουν να εσωτερικεύουν τις προσδοκίες των δασκάλων τους και να ανταποκρίνονται σε αυτές (Clifton et al. 1986· Maccoby, 1980, στο: Κακαβούλης, 1997). Οι επιδόσεις των παιδιών είναι σε μεγάλο βαθμό αποτέλεσμα της καθημερινής αλληλεπίδρασης στην τάξη. Στο πλαίσιο της αλληλεπίδρασης αυτής αποθαρρύνονται συχνά οι λεκτικές πρωτοβουλίες των κοριτσιών, οι οποίες είναι πιθανό να ερμηνευτούν ως «θορυβώδης» ή «επιθετική» συμπεριφορά. Αντίστοιχες πρωτοβουλίες των αγοριών είναι πιθανό να εκτιμηθούν ως λεκτική ευχέρεια και να επιβραβευθούν, γιατί μαρτυρούν τις «ηγετικές ικανότητες» των αγοριών (Spender, 1988). Οι προσδοκίες, από την άλλη, που τρέφουν οι εκπαιδευτικοί για τα αγόρια και τα κορίτσια διαφοροποιούνται (Clifton et al. 1986). Συγκεκριμένα, στην περίπτωση των αγοριών, ακόμη κι όταν αυτά έχουν χαμηλές σχολικές επιδόσεις, οι δάσκαλοί τους περιμένουν πως στο μέλλον θα ασκήσουν επαγγέλματα με σημαντικές ευθύνες και εξουσία.

Αντίθετα, όσον αφορά στα κορίτσια, οι εκπαιδευτικοί αναμένουν ότι αυτά στο μέλλον θα ασκήσουν επαγγέλματα που συνδέονται με λιγότερες ευθύνες, ακόμη κι όταν παρουσιάζουν υψηλές επιδόσεις. Αυτό συνεπάγεται και την ενίσχυση των αγοριών από την πλευρά των εκπαιδευτικών προς την επιλογή επαγγελμάτων υψηλού κύρους και την υποτίμηση, από την άλλη, των φιλοδοξιών που έχουν τα κορίτσια και την ενίσχυσή τους προς την επιλογή επαγγελμάτων που θεωρούνται παραδοσιακά γυναικεία και συνδέονται με χαμηλότερο κοινωνικό κύρος (Stanworth, 1986). Μπορούμε να πούμε, δηλαδή, πως οι αντιλήψεις των εκπαιδευτικών για τα φύλα γενικά και για τα φύλα σε σχέση με τη σχολική επιτυχία ειδικότερα, μπορούν να επηρεάσουν τους στόχους, προς τους οποίους αυτοί κατευθύνουν τις ενισχυτικές πρακτικές τους, και εκείνους, από τους οποίους τις αποσύρουν, υποσυνείδητα βέβαια τις περισσότερες φορές.

Οι εκπαιδευτικοί μιλούν με διαφορετικό τρόπο για τα αγόρια και τα κορίτσια, όταν αναφέρονται στις σχολικές τους επιδόσεις. Εκείνο που εντυπωσιάζει ιδιαίτερα είναι πως, όταν καλούνται να αιτιολογήσουν τις καλές ή κακές επιδόσεις των αγοριών και των κοριτσιών, υιοθετούν διαφορετικό ερμηνευτικό πλαίσιο για το κάθε φύλο. Έτσι, όταν τα αγόρια αποτυγχάνουν, αυτό αποδίδεται από τους εκπαιδευτικούς σε έλλειψη προσπάθειας, όταν όμως τα καταφέρνουν στο σχολείο, αυτό θεωρείται φυσική συνέπεια των αυξημένων ικανοτήτων τους. Από την άλλη, οι αποτυχίες των κοριτσιών αποδίδονται σε μειωμένη ικανότητα, ενώ οι επιτυχίες τους αποδίδονται στον παράγοντα τύχη ή στην καταβολή ιδιαίτερης προσπάθειας (Dweck, 1980, στο: Stanworth, 1986· Riddell, 1989). Είναι καταφανές ότι αυτή η πρακτική συνιστά υποτίμηση των επιδόσεων των κοριτσιών.

Καθώς οι εκπαιδευτικοί διατυπώνουν τις απόψεις τους για τις αιτίες των καλών και των κακών επιδόσεων αγοριών και κοριτσιών αλλά και για όλα τα άλλα θέματα που παρουσιάστηκαν παραπάνω, δε μεταφέρουν απλώς μια πραγματικότητα για τις κοινωνικά κατασκευασμένες ταυτότητες φύλου, αλλά συμβάλλουν και οι ίδιοι με το λόγο τους στη δόμηση της πραγματικότητας, με την οποία οφείλουν να συμμορφώνονται τα αγόρια και τα κορίτσια. Αυτό αναδεικνύει και τη μεγάλη σημασία που μπορεί να έχουν οι απόψεις που διατυπώνονται από εκπαιδευτικούς, στα χέρια των οποίων βρίσκεται ένα μεγάλο μέρος των δυνατοτήτων για κοινωνική αλλαγή προς την κατεύθυνση της ισότητας των φύλων ή για στασιμότητα και αναπαραγωγή των ανισοτήτων.

Ποια είναι η ελληνική πραγματικότητα όσον αφορά στα παραπάνω; Είναι οι Έλληνες εκπαιδευτικοί φορείς στερεοτύπων; Ποιες οι στάσεις, οι αντιλήψεις και οι προσδοκίες τους για τα παιδιά στα οποία διδάσκουν; Διαφοροποιούνται οι πρακτικές

τους απέναντι στα αγόρια και τα κορίτσια; Έχουν απαντηθεί και σε ποιο βαθμό τα παραπάνω ερωτήματα από την ελληνική έρευνα;

Το δημοσιευμένο υλικό που συγκεντρώθηκε από τη διερεύνηση βιβλίων, περιοδικών, πρακτικών συνεδρίων, πρακτικών ημερίδων, τελικών εκθέσεων ερευνητικών προγραμμάτων και διδακτορικών διατριβών μπορεί να χωριστεί σε δύο βασικές κατηγορίες, αυτή της συγγραφής άρθρων που βασίζονται σε δημοσιεύσεις άλλων, κυρίως ξένων ερευνών και πολύ λιγότερο ελληνικών, και εκείνη της δημοσίευσης ερευνητικών ευρημάτων.

Συγκεκριμένα, από την επισκόπηση των δημοσιεύσεων που σχετίζονται με τις αντιλήψεις και τις στάσεις των εκπαιδευτικών απέναντι στα φύλα προέκυψαν τέσσερα άρθρα γενικότερου προβληματισμού και οκτώ ερευνητικές εργασίες. Το περιεχόμενο, βέβαια, της θεματικής που εξετάζεται εδώ δεν αποτελεί για όλες τις ερευνητικές εργασίες το αποκλειστικό αντικείμενο- διερεύνησης, αλλά στις περισσότερες περιπτώσεις αποτελεί τμήμα τους.

Αρθρογραφία γενικού προβληματισμού

Τα δημοσιευμένα κείμενα, τα οποία αποκλειστικά ή κατά ένα μέρος τους αναφέρονται στις απόψεις των εκπαιδευτικών για τα φύλα και τις επιδράσεις των απόψεων αυτών στις επιλογές των παιδιών είναι των Λαμπροπούλου Β. και Γεωργουλέα Μ. (1989), Κανταρτζή Ε. (1992), Σιδηροπούλου-Δημακάκου (1994) και Σπυροπούλου (1996). Ο χαρακτήρας τους είναι περισσότερο ενημερωτικός, καθώς σε αυτά γίνονται αναφορές σε σταχυολογημένα ευρήματα ξένων, κυρίως, ερευνών.

Οι λόγοι, για τους οποίους αποφασίστηκε να περιληφθούν στη μελέτη και να γίνει σύντομη αναφορά του περιεχομένου τους, είναι οι εξής: (α) να καταδειχθεί ο πραγματικά μικρός αριθμός τους, που μαρτυρά πως η συγκεκριμένη θεματική δεν έχει απασχολήσει αρκετά τη σχετική ελληνική αρθρογραφία, η οποία απέχει πολύ ποσοτικά και ποιοτικά από την αντίστοιχη ξένη, και (β) γιατί θεωρήθηκε σημαντική η προβολή τέτοιων συγγραφικών προσπαθειών, αφού μπορούν να χρησιμεύσουν στον/στην εκπαιδευτικό, δίνοντάς του/της μια σφαιρική εικόνα κι ένα συγκεκριμένο ερευνητικών πορισμάτων ικανών να λειτουργήσουν ως αφυπνιστικό μέσο για τα θέματα της ανισότητας των φύλων στην Εκπαίδευση, με τα οποία οι εκπαιδευτικοί ήρθαν σε επαφή πολύ λίγο ή και καθόλου στη διάρκεια των σπουδών και της επαγγελματικής τους πορείας. Μπορούν, ακόμη, να αποτελέσουν μια βάση επιχειρημάτων γι' αυτούς/-ές που προσπαθούν για την επίτευξη της Ισότητας και βρίσκουν ως εμπόδια συναδέλφους ή διευθύνσεις σχολείων που αντιτάσσουν τη

νομική, έστω και κατ' επίφαση, ισότητα που διέπει τις σχέσεις των φύλων στην ελληνική κοινωνία, αλλά και στο σχολείο ειδικότερα.

Στο άρθρο τους που έχει τον τίτλο «Οι ρόλοι των φύλων μέσα από την Εκπαίδευση» οι Λαμπροπούλου και Γεωργουλέα (1989), αφού αναφέρονται στην καταστροφική επίδραση που έχουν στα παιδιά τα παραδοσιακά, στεγανά πρότυπα που προτείνονται σχετικά με τους ρόλους των δύο φύλων, και στο ρόλο του σχολείου ως αναπαραγωγικού ιδεολογικού μηχανισμού που προωθεί τα συμφέροντα του καπιταλιστικού κράτους, καταλήγουν στο ότι η ιδεολογία που αφορά στους ρόλους των φύλων περνά μέσα από την Εκπαίδευση με τρεις κυρίως τρόπους: 1) μέσα από τα σχολικά βιβλία, 2) με τον επαγγελματικό προσανατολισμό, στην άμεση, αλλά κυρίως στην έμμεση μορφή του, και 3) με τη συμπεριφορά των εκπαιδευτικών, που είναι συχνότατα διαφορετική για κάθε φύλο. Η μελέτη αυτή, βεβαίως, αφορά στο τμήμα εκείνο του άρθρου που αναφέρεται στη συμπεριφορά των εκπαιδευτικών απέναντι στα αγόρια και τα κορίτσια. Σε αυτό κάνουν λόγο για την αυθαίρετη απόδοση ορισμένων ιδιοτήτων στο ένα ή το άλλο φύλο από την πλευρά των εκπαιδευτικών. Έτσι, χαρακτηριστικά προσωπικότητας όπως ζωηρά, θορυβώδη, επιθετικά, απείθαρχα, αμελή, χαμηλών σχολικών επιδόσεων, αυτόνομα κ.λπ. αποδίδονται από αυτούς στα αγόρια. Αντίστοιχα θεωρούν πως τα κορίτσια είναι εξαρτημένα, κλασιάρικα, επιμελή, μεθοδικά κ.λπ. Εκτιμούν, χωρίς ωστόσο να το τεκμηριώνουν, πως οι εκπαιδευτικοί θεωρούν έμφυτες τις διαφορές στις συμπεριφορές αγοριών και κοριτσιών και όχι αποτέλεσμα αφομοίωσης από τα παιδιά των ρόλων των φύλων.

Η Κανταρτζή (1992) στο άρθρο της που έχει τον τίτλο «Το παραπρόγραμμα και τα στερεότυπα που επιβάλλει στους ρόλους των δύο φύλων» πραγματεύεται την άσκηση από το παραπρόγραμμα της λειτουργίας του κοινωνικού ελέγχου στα παιδιά. Ο έλεγχος αυτός συνίσταται στην κοινωνική και πολιτική μεταβίβαση στους μαθητές αξιών, στάσεων και πεποιθήσεων και διαμορφώνει στερεότυπα για τους ρόλους των φύλων. Η συγγραφέας επισημαίνει πως το παραπρόγραμμα δεν είναι ίδιο για όλα τα παιδιά, αλλά διαφοροποιείται με βάση το φύλο, και πως μέσα σε αυτό οι μαθητές μαθαίνουν ποιες συμπεριφορές, στάσεις, δραστηριότητες είναι κατάλληλες για το κάθε φύλο. Οι ίδιοι οι εκπαιδευτικοί αποτελούν φορείς του παραπρογράμματος με τις στάσεις και τις προσδοκίες που έχουν για τα αγόρια και τα κορίτσια. Επισημαίνεται, ακόμη, η ανάπτυξη από τους εκπαιδευτικούς στερεότυπων προσδοκιών για τους ρόλους και τις επαγγελματικές ικανότητες των παιδιών. Με την παραπομπή, τέλος, σε έρευνες ξένων επιστημόνων τεκμηριώνεται η προτίμηση των εκπαιδευτικών να διδάσκουν σε αγόρια παρά σε κορίτσια, να αφιερώνουν περισσότερο χρόνο στα πρώτα, να επιδοκιμάζουν περισσότερο την εργασία ή τις προσπάθειές τους, αλλά και

να τα τιμωρούν πιο αυστηρά από ό,τι τα κορίτσια, συμπεριφορές που, ως στοιχεία του παραπρογράμματος, μπορούν να επηρεάσουν τη διαμόρφωση των κοινωνικών όρων της σχολικής ζωής, κάτω από τους οποίους οι μαθητές εσωτερικεύουν τρόπους σκέψης και συμπεριφοράς, αρχές και αξίες.

Το άρθρο της Σιδηροπούλου-Δημακάκου (1994) έχει τον τίτλο «Ισότητα των δύο φύλων. Θεωρία και πράξη στον επαγγελματικό προσανατολισμό». Τμήμα του άρθρου αναφέρεται στη δυνατότητα των εκπαιδευτικών στο σύνολό τους, αλλά και των Συμβούλων Επαγγελματικού Προσανατολισμού ιδιαίτερα, «να ενθαρρύνουν παραδοσιακούς ρόλους, διαιωνίζοντας έτσι τις κοινωνικές επιδράσεις του σπιτιού και του ευρύτερου κοινωνικού περιβάλλοντος των παιδιών, είτε να παρουσιάσουν στα παιδιά νέους και ενδιαφέροντες ρόλους, μεταδίδοντας ιδέες και αξίες κάπως ανεξάρτητα από κοινωνικούς ορισμούς και οδηγώντας τα παιδιά σε νέες συμπεριφορές» (σ. 124). Οι απόψεις των εκπαιδευτικών, σύμφωνα με το άρθρο, είναι παραδοσιακές, αφού από τη μια αποδίδουν στερεότυπα χαρακτηριστικά προσωπικότητας στα αγόρια και τα κορίτσια, στοιχείο που εμπεριέχεται και στα προηγούμενα άρθρα, και από την άλλη αποδίδουν σε διαφορετικούς λόγους τις καλές ή κακές επιδόσεις των αγοριών και των κοριτσιών. Σύμφωνα με τις αποδόσεις αυτές, οι κακές επιδόσεις των κοριτσιών οφείλονται σε έλλειψη ικανότητας, ενώ των αγοριών σε έλλειψη προσπάθειας. Θεωρούν ακόμη πως τα κορίτσια τα καταφέρνουν καλύτερα στα θεωρητικά μαθήματα, ενώ τα αγόρια στα θετικά. Τέλος, η συγγραφέας αναφέρει την άποψη των εκπαιδευτικών, σύμφωνα με την οποία τα αγόρια έχουν διαφορετικές ανάγκες από τα κορίτσια, επισημαίνοντας, ωστόσο, πως από δικά της ερευνητικά ευρήματα δεν επαληθεύεται κάτι τέτοιο. Η συγγραφέας, επειδή πιστεύει στη μεγάλη δυνατότητα του Επαγγελματικού Προσανατολισμού για συμβολή στην επίτευξη της Ισότητας, προτείνει μια σειρά από στόχους που θα πρέπει να τίθενται κατά εκπαιδευτική βαθμίδα. Αυτοί οι στόχοι συνίστανται κυρίως στην ενθάρρυνση αγοριών και κοριτσιών να δουν τους εαυτούς τους ως ενήλικες σε ποικίλους οικογενειακούς, προσωπικούς και επαγγελματικούς ρόλους, στο να αποκτήσουν γνώση των στερεοτύπων σχετικά με τους ρόλους των δύο φύλων και να σταθούν κριτικά απέναντι σε αυτά τα στερεότυπα. Ως απαραίτητη προϋπόθεση για την επίτευξη των παραπάνω στόχων θεωρείται η ύπαρξη εκπαιδευτικών-ειδικών Συμβούλων Επαγγελματικού Προσανατολισμού απαλλαγμένων από προσωπικές προκαταλήψεις, ώστε να ενθαρρύνουν τους εφήβους, και ιδιαίτερα τα κορίτσια, προς μη παραδοσιακές επιλογές.

Το άρθρο της Σπυροπούλου (1996), εισήγηση σε συνέδριο της ΑΔΕΔΥ με τίτλο «Ο ρόλος του δασκάλου και η συμβολή του στην αντιμετώπιση του προβλήματος των διακρίσεων των δύο φύλων» αποτελεί μια πολύ σύντομη και γενική τοποθέτηση

πάνω στο ρόλο που μπορεί να παίξει το σχολείο ως αντισταθμιστικός παράγοντας στο θέμα των ανισοτήτων των φύλων. Η αντιστάθμιση αυτή μπορεί, κατά τη συγγραφέα, να επέλθει με τη σύνταξη νέων αναλυτικών προγραμμάτων, την αναμόρφωση και τον έλεγχο του περιεχομένου των διδακτικών βιβλίων και την ενίσχυση του ρόλου των εκπαιδευτικών μέσα από τη συνεχή επιμόρφωση και ευαισθητοποίησή τους στο θέμα της Ισότητας. Θεωρεί δε πως η επιμόρφωση πρέπει να απασχολήσει και τις Ομοσπονδίες των εκπαιδευτικών. Πρόκειται για απλή κατάθεση ενός προβληματισμού, που, χωρίς καμιά βιβλιογραφική στήριξη, μένει στην επιφάνεια του ζητήματος των ανισοτήτων στην Εκπαίδευση.

Εξετάζοντας συνολικά το περιεχόμενο των τεσσάρων άρθρων που προηγήθηκαν διαπιστώνει κανείς πως η έκταση, στην οποία πραγματεύονται τη θεματική που αφορά στις στάσεις και τις απόψεις των εκπαιδευτικών για τα φύλα, είναι περιορισμένη, αφού οι αναφορές σε αυτές είναι πολύ σύντομες (Κανταρτζή, 1992· Σιδηροπούλου-Δημακάκου, 1994) ή επιγραμματικές (Λαμπροπούλου & Γεωργουλέα, 1989), κάτι βέβαια που είναι αναμενόμενο, αφού δεν αποτελούν το αποκλειστικό περιεχόμενο των άρθρων. Αυτό με τη σειρά του περιορίζει και το βάθος των ερμηνειών, ιδιαίτερα στα άρθρα των Λαμπροπούλου και Γεωργουλέα (1987) και Κανταρτζή (1992). Εκείνο που, επίσης, μπορεί κανείς να επισημάνει είναι η εκτεταμένη χρήση βιβλιογραφικών παραπομπών σε δημοσιεύσεις της δεκαετίας του '70 στα πρώτα τρία από τα άρθρα που παρουσιάστηκαν στο κεφάλαιο αυτό και τα οποία έχουν αντίστοιχα δημοσιευτεί το 1987, 1992 και 1994, και η πλήρης απουσία παραπομπών στο τελευταίο.

Γίνεται, λοιπόν, εμφανής η αναγκαιότητα ανάδειξης του σχετικού προβληματισμού με τον πολλαπλασιασμό των ερευνών και των δημοσιεύσεων άρθρων που να στηρίζονται σε πιο σύγχρονα ερευνητικά δεδομένα.

Οι έρευνες

Ο μικρός αριθμός των άρθρων γενικού προβληματισμού, γύρω πάντα από τη θεματική που εξετάζεται εδώ, προϊδεάζει για περιορισμένο αριθμό ερευνών αντίστοιχα. Από την επισκόπηση των δημοσιεύσεων που σχετίζονται με τις αντιλήψεις των εν ενεργεία εκπαιδευτικών για τους ρόλους των φύλων και για τις εικόνες που αυτοί δομούν γύρω από τις συμπεριφορές, τα χαρακτηριστικά προσωπικότητας και τις επιδόσεις αγοριών και κοριτσιών, προέκυψαν επτά ερευνητικές εργασίες, για τις έξι από τις οποίες υπάρχουν δημοσιευμένα στοιχεία. Διαπιστώθηκε, επίσης, η διεξαγωγή δύο ερευνών που στόχευαν στη διερεύνηση των αντιλήψεων μελλοντικών εκπαιδευτικών. Η παραπάνω θεματική, ωστόσο, δεν

αποτελεί για όλες το μοναδικό ή το βασικό αντικείμενο έρευνας. Από τη χρονολογία δε της υλοποίησης και της δημοσίευσής τους γίνεται εμφανές πως μόλις τα τελευταία χρόνια η θεματική αυτή άρχισε να απασχολεί την επιστημονική κοινότητα που μελετά τη σχέση της Εκπαίδευσης με την αναπαραγωγή των ανισοτήτων των φύλων στο σχολικό και, κατ' επέκταση, στον ευρύτερο κοινωνικό χώρο.

Πίνακας 5.1: Έρευνες με θέμα τις αντιλήψεις, στάσεις, προσδοκίες εκπαιδευτικών για τα φύλα

Συγγραφέας/-είς	Χρονολογία	Τίτλος	Είδος έρευνας	Δείγμα
Δ. Σιδηροπούλου-Δημακάκου	1990	Ο προσανατολισμός της Ελληνίδας στη μέση τεχνική Εκπαίδευση, όπως διαμορφώνεται από τον κοινωνικό και επαγγελματικό ρόλο της γυναίκας.	Εμπειρική έρευνα Διδακτορικ ή διατριβή	135 καθηγητές/-τριες Γυμνασίου διαφόρων ειδικοτήτων 21 καθηγητές/-ριες ΣΕΠ
Ε. Κανταρτζή	1996	Αγόρια και κορίτσια στο σχολείο. Οι στάσεις και οι αντιλήψεις των εκπαιδευτικών για το ρόλο των δύο φύλων.	Εμπειρική έρευνα	79 δάσκαλοι/-ες
Τ. Σαββίδου	1996	Οι αντιλήψεις των εκπαιδευτικών αναφορικά με τη διαφοροποίηση των φύλων.	Εμπειρική έρευνα Διπλωματική εργασία	72 δάσκαλοι/-ες 17 νηπιαγωγοί Δείγμα;
Μ. Χιονίδου-Μοσκοφόγλου	1996	Συναισθήματα, στάσεις και προσδοκίες των εκπαιδευτικών για τα αγόρια και τα κορίτσια στο μάθημα των μαθηματικών.	Εμπειρική έρευνα	
Τ. Νατσιοπούλου & Σ. Γιαννούλα	1996	Διερεύνηση στερεοτύπων σχετικά με το φύλο	Εμπειρική έρευνα	66 φοιτητές/-τριες Φιλοσοφικής Σχολής. (μελλοντικοί/-ές εκπαιδευτικοί)
Β. Δεληγιάννη & Σ. Ζιώγου	1998	Ενημέρωση, στάσεις και αξίες των μελλοντικών εκπαιδευτικών για τη θέση	Εμπειρική έρευνα	298 μελλοντικοί/-ές εκπαιδευτικοί

των ανδρών και των
 γυναικών στην ελληνική
 κοινωνία: διχοτομήσεις και
 διαφορές.

Σταυρίδου, Σολομωνίδου & Σαχινίδου	1999	Συγκλίσεις και αποκλίσεις στις απόψεις ανδρών και γυναικών εκπαιδευτικών για τη διδασκαλία και μάθηση των φυσικών επιστημών.	Εμπειρική έρευνα	274 δάσκαλοι/-ες
Δεληγιάννη, Β., Σακκά, Δ., Ψάλτη, Α., Φρόση, Λ., Αρκουμάνη, Σ., Στογιαννίδου, Α., Συγκολλίτου, Ε.	2000	Ταυτότητες φύλου και επιλογές ζωής	Εμπειρική έρευνα	10 καθηγητές/-τριες Β/θμιας Εκπαίδευσης
Λ. Φρόση & Β. Δεληγιάννη-Κουϊμτζή	2000	Αναγκαιότητα επιμόρφωσης- ευαισθητοποίησης εκπαιδευτικών σε θέματα Ισότητας στην Εκπαίδευση και ταυτοτήτων φύλου. Μια πρόταση επιμόρφωσης.	Εμπειρική έρευνα	40 εκπαιδευτικοί Α/θμιας και Β/θμιας Εκπαίδευσης

Οι εν λόγω έρευνες εκπονήθηκαν από τις Σιδηροπούλου-Δημακάκου (1990), Χιονίδου-Μοσκοφόγλου (1996), Σαββίδου (1996), Κανταρτζή (1996), Σταυρίδου, Σολομωνίδου και Σαχινίδου (1999), Δεληγιάννη, Σακκά, Ψάλτη, Φρόση, Αρκουμάνη, Στογιαννίδου και Συγκολλίτου (2000), Φρόση και Δεληγιάννη (2001β). Επιπλέον, από τη βιβλιογραφία προκύπτουν δύο έρευνες, από τις οποίες η πρώτη είχε ως δείγμα φοιτητές/-τριες μελλοντικούς εκπαιδευτικούς, ενώ η δεύτερη μελλοντικούς εκπαιδευτικούς, οι οποίοι παρακολουθούσαν επιμορφωτικά σεμινάρια-προϋπόθεση του διορισμού τους στα δημόσια Δευτεροβάθμια σχολεία. Η παρουσίαση των ερευνών ακολουθεί τη χρονολογική σειρά των δημοσιεύσεων και όχι της υλοποίησής τους.

Υιοθετούμενες μεθοδολογίες (πού, πότε, πώς, γιατί)

Το σύνολο σχεδόν των ερευνών, των οποίων τα αποτελέσματα παρουσιάζονται στα επόμενα υποκεφάλαια, δεν έχουν πανελλαδική εμβέλεια ούτε χρησιμοποιούν αντιπροσωπευτικά δείγματα. Εξαιρέση αποτελεί η έρευνα της

Σιδηροπούλου και Δημακάκου (1990), όπου έγινε προσπάθεια δημιουργίας ενός όσο το δυνατόν πιο αντιπροσωπευτικού δείγματος με την επιλογή γεωγραφικών περιοχών που παρουσίαζαν μια ποικιλία χαρακτηριστικών (αστικές, ημιαστικές και αγροτικές περιοχές με διάφορους δείκτες οικονομικής ευημερίας). Το γεγονός αυτό δε μειώνει την αξία των ευρημάτων των υπόλοιπων ερευνών, δημιουργεί όμως από μόνο του την ανάγκη για περαιτέρω διερεύνηση των αντικειμένων της κάθε έρευνας. Η συζήτηση, βέβαια, πάνω στο θέμα αυτό είναι εκτενέστερη στο κεφάλαιο όπου περιέχονται οι διαπιστώσεις για τις ελλείψεις και τα ερευνητικά κενά.

Οι μέθοδοι που χρησιμοποιούνται για τη συλλογή των δεδομένων είναι κυρίως ποσοτικές (χρήση ερωτηματολογίων με κλειστές ερωτήσεις) και σπανιότερα ποιοτικές (χρήση ερωτήσεων ανοιχτού τύπου σε γραπτά ερωτηματολόγια και διεξαγωγή συζητήσεων σε ομάδες εστίασης). Σε μια έρευνα χρησιμοποιείται και η μέθοδος της παρατήρησης.

Η έρευνα της Σιδηροπούλου-Δημακάκου (1990) πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο εκπόνησης διδακτορικής διατριβής στον Τομέα Παιδαγωγικής του Τμήματος Φιλοσοφικών και Κοινωνικών Επιστημών της Φιλοσοφικής Σχολής στο Πανεπιστήμιο Κρήτης. Τίτλος της διατριβής είναι «Ο Προσανατολισμός της Ελληνίδας στη Μέση Τεχνική Εκπαίδευση, όπως διαμορφώνεται από τον κοινωνικό και επαγγελματικό ρόλο της γυναίκας». Μεταξύ των υπό διερεύνηση αντικειμένων της έρευνας περιλαμβάνεται και ο ρόλος των καθηγητών στην επιλογή τύπου μεταγυμνασιακής εκπαίδευσης. Στο πλαίσιο αυτό διερευνήθηκαν οι προσδοκίες των εκπαιδευτικών για τα παιδιά, δηλαδή το αν και πόσο τα ενισχύουν στις επιλογές τους, ποια είναι η άποψή τους για τη Δευτεροβάθμια Τεχνική Εκπαίδευση, το κατά πόσο τη θεωρούν κατάλληλη για τα κορίτσια και ποια είναι η στάση τους απέναντι στους ρόλους των δύο φύλων.

Για το σκοπό αυτό χρησιμοποιήθηκε ερωτηματολόγιο, που στάλθηκε σε δύο ομάδες εκπαιδευτικών, καθηγητές Γυμνασίου διαφόρων ειδικοτήτων και καθηγητές που διδάσκουν Σχολικό Επαγγελματικό Προσανατολισμό (ΣΕΠ).

Η ομάδα του δείγματος των καθηγητών Γυμνασίου αποτελείται από εκατόν τριάντα πέντε (135) καθηγητές διαφόρων ειδικοτήτων, πενήντα (50) άνδρες (37%) και ογδόντα πέντε (85) γυναίκες (63%). Η ομάδα του δείγματος των καθηγητών που διδάσκουν ΣΕΠ αποτελείται από είκοσι έναν (21) καθηγητές, εννέα (9) άνδρες και δώδεκα (12) γυναίκες.

Η έρευνα της Χιονίδου-Μοσκοφόγλου (1996) παρουσιάζεται εντελώς περιστασιακά και αποσπασματικά σε εισήγηση που έκανε στο Σεμινάριο Κατάρτισης Εκπαιδευτικών Στελεχών σε Θέματα Σεξουαλικής αγωγής και Ισότητας των Φύλων. Στο πλαίσιο της εισήγησης που έχει τον τίτλο «Συναισθήματα, στάσεις και

προσδοκίες των εκπαιδευτικών για τα αγόρια και τα κορίτσια στο μάθημα των Μαθηματικών» γίνεται μια γενικόλογη αναφορά σε έρευνα, στην οποία συμμετείχε και η εισηγήτρια και είχε ως στόχο τη διερεύνηση των προσδοκιών που έχουν οι εκπαιδευτικοί για τα αγόρια και τα κορίτσια. Δεν αναφέρονται ο χρόνος και το δείγμα της έρευνας, δίνεται, ωστόσο, το εργαλείο διερεύνησης, που είναι μια ερώτηση. Συγκεκριμένα, ζητήθηκε από τους/τις εκπαιδευτικούς να προβλέψουν τις πιθανές επιλογές ενός αγοριού και ενός κοριτσιού με ίδια χαρακτηριστικά (ηλικία, εμφάνιση, προσωπικότητα, σχολική επίδοση, επιθυμίες) ένα χρόνο μετά την αποφοίτησή τους από το σχολείο και σε ηλικία τριάντα ετών.

Από άρθρο της Σαββίδου (1996) προκύπτει πως πραγματοποίησε το 1994 έρευνα με αντικείμενο την αναφορά στη «Διαφοροποίηση των φύλων» μέσα από τα κοινωνικά συστήματα. Η έρευνα, η οποία πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο της διπλωματικής της εργασίας στο Πανεπιστήμιο Αιγαίου, είχε ως δείγμα 135 εκπαιδευτικούς Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης των Δωδεκανήσων (72 δάσκαλους, 46 δασκάλες και 17 γυναίκες νηπιαγωγούς). Χρησιμοποιήθηκε ερωτηματολόγιο με κλειστές και ανοιχτές ερωτήσεις που αφορούσαν στις απόψεις των εκπαιδευτικών γύρω από τη διαμόρφωση της συμπεριφοράς των αγοριών και των κοριτσιών, τα είδη των παιχνιδιών σε αγόρια και κορίτσια, το νοητικό επίπεδο των αγοριών και των κοριτσιών, το κατά πόσο το εκπαιδευτικό επίπεδο των γονιών επηρεάζει τη διαφοροποίηση των δύο φύλων, απόψεις για την κοινωνική θέση των δύο φύλων, τα επαγγέλματα που μπορούν να ασκήσουν οι άνδρες και οι γυναίκες, τις δουλειές που αναλαμβάνουν στο σπίτι οι άνδρες και οι γυναίκες, τις θέσεις εργασίας που αναλαμβάνουν τα δύο φύλα, απόψεις για τις τάξεις που αναλαμβάνουν οι δάσκαλοι και οι δασκάλες, τη συμπεριφορά των εκπαιδευτικών απέναντι στα αγόρια και τα κορίτσια, απόψεις για τα χαρακτηριστικά των δύο φύλων, τις δραστηριότητες που προτιμούν τα αγόρια και τα κορίτσια, το εκπαιδευτικό έργο των δασκάλων (χαρακτηριστικά), την ισότητα των φύλων, απόψεις για την εξάλειψη της διάκρισης των φύλων από τα βιβλία.

Η έρευνα της Κανταρτζή διεξήχθη με τη συμμετοχή εβδομήντα εννέα (79) εκπαιδευτικών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης, στους οποίους δόθηκε ερωτηματολόγιο, ενώ παράλληλα τους ζητήθηκε να συμπληρώσουν πρωτόκολλο παρατήρησης που θα συγκέντρωνε πληροφορίες για συγκεκριμένες πρακτικές, με τις οποίες αντιμετωπίζονται τα αγόρια και τα κορίτσια στο σχολείο.

Η έρευνα των Σταυρίδου, Σολομωνίδου και Σαχινίδου πραγματοποιήθηκε το 1996-1997 στο νομό Μαγνησίας και είχε ως κύριο στόχο τη διερεύνηση των αντιλήψεων ανδρών και γυναικών εκπαιδευτικών της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης για τη διδασκαλία των Φυσικών Επιστημών σε ό,τι αφορά στους/τις ίδιους/-ες και

τους/τις μαθητές/-τριές τους. Πήραν σ' αυτή μέρος 274 εκπαιδευτικοί (123 άνδρες και 151 γυναίκες). Η διερεύνηση έγινε με μια ερώτηση γραπτού ερωτηματολογίου, όπου οι εκπαιδευτικοί κλήθηκαν να εκτιμήσουν την αποτελεσματικότητα αγοριών και κοριτσιών του δημοτικού σχολείου στη μάθηση των Φυσικών Επιστημών.

Οι Δεληγιάννη κ.ά. πραγματοποίησαν την έρευνά τους το 1998-99 στο πλαίσιο ενός ευρύτερου ερευνητικού προγράμματος με τίτλο «Ταυτότητες φύλου και Επιλογές ζωής». Το πρόγραμμα αυτό περιλάμβανε και πιλοτική εφαρμογή του μοντέλου «ο εκπαιδευτικός ως ερευνητής» στην επιμόρφωση-ευαισθητοποίηση εκπαιδευτικών σε θέματα Ισότητας στην εκπαίδευση. Πριν από την υλοποίηση της ευαισθητοποίησης και στο πλαίσιο της αξιολόγησής της, διερευνήθηκαν οι απόψεις των εκπαιδευτικών που θα έπαιρναν μέρος σε αυτή γύρω από θέματα φύλου. Συγκεντρώθηκαν ποσοτικά δεδομένα από ομάδα είκοσι εκπαιδευτικών με τη χρήση ερωτηματολογίου που κατασκευάστηκε για τις ανάγκες της έρευνας. Συγκεντρώθηκαν επίσης ποιοτικά δεδομένα από ομάδα δέκα εκπαιδευτικών με τη μέθοδο των συζητήσεων σε ομάδες εστίασης. Το μικρό μέγεθος του δείγματος συνδέεται με τον πιλοτικό χαρακτήρα της επιμορφωτικής προσπάθειας που υλοποιήθηκε στο πλαίσιο του προγράμματος.

Με το ερωτηματολόγιο επιχειρήθηκε να διερευνηθούν τόσο οι προσωπικές εκτιμήσεις των εκπαιδευτικών για το βαθμό ευαισθητοποίησής τους σε θέματα Ισότητας, όσο και οι απόψεις τους πριν από την έναρξη του σεμιναρίου για επιμέρους παραμέτρους που συνδέονται με το ζήτημα της Ισότητας γενικά, αλλά και ειδικότερα στο χώρο της εκπαίδευσης. Συγκεκριμένα, διερευνήθηκαν οι απόψεις τους γύρω από το βαθμό ευαισθητοποίησής τους σε θέματα Ισότητας, την ύπαρξη ανδρικών και γυναικείων μαθημάτων, τις επιδόσεις αγοριών και κοριτσιών κατά μάθημα, τις σχολικές επιδόσεις αγοριών και κοριτσιών γενικά και την αιτιολόγησή τους, την ύπαρξη ανδρικών και γυναικείων επαγγελμάτων, τις αντιλήψεις για τα αγόρια και τα κορίτσια, τις αντιλήψεις για το ρόλο ανδρών και γυναικών στην οικογένεια και τον επαγγελματικό χώρο καθώς και τις εκτιμήσεις για τα χαρακτηριστικά του επιτυχημένου άνδρα και της επιτυχημένης γυναίκας.

Από εισήγηση στο συνέδριο «Σύνδεση Τριτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης» προκύπτει πως η Φρόση (2001), στο πλαίσιο εκπόνησης διδακτορικής διατριβής, διεξήγαγε έρευνα σχετικά με τις απόψεις των εκπαιδευτικών για τα φύλα σε δείγμα 40 εκπαιδευτικών, 20 ανδρών και 20 γυναικών. Στην έρευνα αυτή έγινε χρήση ερωτηματολογίου και της μεθόδου των συζητήσεων σε αμιγείς ως προς το φύλο ομάδες εστίασης, που οδήγησαν στη συγκέντρωση ποσοτικών και ποιοτικών δεδομένων αντίστοιχα. Δε γίνεται, ωστόσο, αναφορά των αποτελεσμάτων της έρευνας, λόγω της μη ολοκλήρωσης ακόμη της ανάλυσης των δεδομένων.

Η πρώτη από τις δύο έρευνες για τις αντιλήψεις μελλοντικών εκπαιδευτικών για τα φύλα πραγματοποιήθηκε από τις Νατσιοπούλου και Γιαννούλα (1996) σε 66 φοιτητές/-τριες της Φιλοσοφικής Σχολής (61 κορίτσια και 5 αγόρια), εκ των οποίων το 72,14% δήλωνε πρόθεση να εργαστεί στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση. Η έρευνα διεξήχθη στο πλαίσιο των υποχρεώσεών τους ως φοιτητριών του Α' έτους μεταπτυχιακών σπουδών στο Παιδαγωγικό Τμήμα του Α.Π.Θ. Ως εργαλείο στην έρευνα χρησιμοποιήθηκε ένα ερωτηματολόγιο.

Υπό διορισμό στη δημόσια εκπαίδευση εκπαιδευτικοί, οι οποίοι παρακολουθούσαν εισαγωγική επιμόρφωση στα Π.Ε.Κ. αποτελούσαν το δείγμα στην έρευνα των Δεληγιάννη και Ζιώγου (1998). Η έρευνα αυτή, που διεξήχθη στον ελλαδικό χώρο, ήταν μέρος ενός ευρύτερου προγράμματος με τίτλο «Πρωθώντας την ενημέρωση για την ισότητα των φύλων: οι γυναίκες ως πολίτες», που χρηματοδοτήθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατά τα ακαδημαϊκά έτη 1994-95 και 1995-96. Στο πρόγραμμα συμμετείχαν, εκτός από την Ελλάδα, η Βρετανία, η Ισπανία και η Πορτογαλία. Ένας από τους στόχους του προγράμματος, που αφορά στην παρούσα μελέτη, ήταν η διερεύνηση της επίγνωσης, των αξιών και των αναπαραστάσεων των μελλοντικών εκπαιδευτικών για τη θέση των ανδρών και των γυναικών στην ελληνική κοινωνία, καθώς και της αντίληψης που έχουν για τις σχέσεις των φύλων. Στην έρευνα αυτή συγκεντρώθηκαν ποσοτικά δεδομένα με συμπλήρωση ερωτηματολογίου από 298 υπό διορισμό εκπαιδευτικούς (110 άνδρες και 188 γυναίκες, ηλικίας 22 έως 50 ετών). Συγκεντρώθηκαν, ακόμη, ποιοτικά δεδομένα με τη μέθοδο των συζητήσεων σε αμιγείς ως προς το φύλο ομάδες εστίασης, τα αποτελέσματα της ανάλυσης των οποίων ξεφεύγουν από τη θεματική της παρούσας μελέτης.

Οι αντιλήψεις, οι προσδοκίες και οι στάσεις των εν ενεργεία εκπαιδευτικών για τα φύλα

Στο υποκεφάλαιο αυτό, όπως και στα άλλα δύο που ακολουθούν, τα αποτελέσματα των ερευνών και ο σχολιασμός τους δίνονται χωριστά για την καθεμιά από αυτές, ενώ στη συνέχεια επιχειρείται η συνόψιση και η σύνθεσή τους. Ο λόγος, για τον οποίο επιλέχθηκε αυτού του είδους η παρουσίαση, είναι πως θεωρήθηκε ότι έτσι μειώνεται ο κίνδυνος της απώλειας πληροφοριών, περισσότερο ή λιγότερο σημαντικών, οι οποίες μπορούν να αποτελέσουν για τους/τις υποψήφιους/-ες ερευνητές/-τριες αφορμή για περαιτέρω έρευνες.

Τα αποτελέσματα που προέκυψαν από την ανάλυση των απαντήσεων των καθηγητών στην έρευνα της Σιδηροπούλου-Δημακάκου (1990) παρουσιάζονται χωριστά για την καθεμιά από τις δύο ομάδες που αποτελούν το δείγμα στην έρευνα

(καθηγητές Γυμνασίων διάφορων ειδικοτήτων και καθηγητές ΣΕΠ), για να δοθεί έτσι η δυνατότητα στον αναγνώστη να εντοπίσει τις μεταξύ τους ομοιότητες και διαφορές. Συγκεκριμένα, για την πρώτη ομάδα η έρευνα έδειξε πως *αναφορικά με τη στάση των καθηγητών απέναντι στην εκπαίδευση και την εργασία των κοριτσιών:*

- Η πλειονότητα των καθηγητών του δείγματος διαφωνεί με τις διακρίσεις λόγω φύλου και θεωρεί ότι τόσο τα κορίτσια όσο και τα αγόρια πρέπει να αντιμετωπίζονται με τον ίδιο τρόπο σε θέματα εκπαίδευσης και εργασίας.
- Ενώ καταρχάς οι καθηγητές σε πολύ μικρό ποσοστό πιστεύουν ότι η εκπαίδευση των δύο φύλων πρέπει να είναι διαφορετική, το ποσοστό συμφωνίας αυξάνεται σε 23% στην άποψη ότι η γενική μόρφωση είναι προτιμότερη για τα κορίτσια.
- Ενώ ελάχιστοι συμφωνούν με την άποψη πως η επαγγελματική σταδιοδρομία της γυναίκας πρέπει να είναι διαφορετική από του άνδρα (9%), το ποσοστό συμφωνίας γίνεται πολύ υψηλό στην άποψη ότι η δουλειά γραφείου είναι προτιμότερη για τη γυναίκα (43,6%).
- Πολύ υψηλό (67,4%) είναι το ποσοστό όσων συμφωνούν πως η γυναίκα είναι δύσκολο να βρει δουλειά σε τεχνικό επάγγελμα.
- Το 27% του δείγματος συμφωνεί ότι οι γυναίκες δε διαθέτουν την απαραίτητη σωματική δύναμη, για να ασκήσουν ένα τεχνικό επάγγελμα.
- Το 25% του δείγματος θεωρεί τη γυναικεία εργασία βοηθητική στα οικονομικά της οικογένειας.

Οι πρώτες αντιφάσεις είναι ήδη εμφανείς, όσον αφορά στο δικαίωμα, από τη μια, της γυναίκας για καριέρα επί ίσοις όροις με τον άνδρα, και τα στερεότυπα, από την άλλη, που συνδέονται με τον περιορισμό του δικαιώματος αυτού.

Η άποψη των καθηγητών για εκείνα τα *στοιχεία προσωπικότητας των μαθητριών* τους που συνδέονται με τις εκπαιδευτικές και επαγγελματικές τους επιλογές εκφράζεται ως εξής:

- Σε ποσοστό 50% συμφωνούν ότι τα κορίτσια έχουν αρνητική στάση απέναντι στα τεχνικά θέματα.
- Σε ποσοστό 61,4% συμφωνούν ότι τα κορίτσια ασχολούνται περισσότερο με θέματα που σχετίζονται με τους «γυναικείους» ρόλους.
- Σε ποσοστό 51% συμφωνούν ότι τα κορίτσια θεωρούν τα τεχνικά επαγγέλματα «ανδρικά».
- Σε ποσοστό 80% διαφωνούν με την άποψη ότι τα κορίτσια έχουν περιορισμένη ιδέα για τις δυνατότητές τους.

- Σε πολύ υψηλό ποσοστό, 91,7%, διαφωνούν με την άποψη πως τα κορίτσια είναι λιγότερο ανταγωνιστικά από τα αγόρια.
- Σε ποσοστό 68,2% διαφωνούν με την άποψη ότι τα κορίτσια ενδιαφέρονται περισσότερο για το γάμο και τη μητρότητα παρά για την εργασία.

Πρόκειται για τη σκιαγράφιση από την πλευρά των εκπαιδευτικών μιας εικόνας των κοριτσιών, σύμφωνα με την οποία αυτά διαθέτουν χαρακτηριστικά όπως η ανταγωνιστικότητα και το ενδιαφέρον για την εργασία σε βαθμό τουλάχιστον ίδιο με εκείνον του ενδιαφέροντος για το γάμο και τη μητρότητα. Σύμφωνα με τη βιβλιογραφία, τα χαρακτηριστικά αυτά αποδίδονται από τους εκπαιδευτικούς στερεοτυπικά στα αγόρια και θα προκαλούσαν τα συγκεκριμένα αποτελέσματα ευχάριστη έκπληξη, αν δεν αποδυναμώνονταν σε κάποιο βαθμό από τα ευρήματα εκείνα, σύμφωνα με τα οποία οι εκπαιδευτικοί εκτιμούν πως τα κορίτσια εξακολουθούν να θεωρούν τα τεχνικά επαγγέλματα ως «ανδρικά» και να διατηρούν αρνητική στάση απέναντί τους, κι ακόμη από το ότι εξακολουθούν να ασχολούνται με θέματα που συνδέονται με τους «γυναικείους» ρόλους.

Ως προς τη *στάση των καθηγητών απέναντι στους ρόλους και τις ανάγκες των δύο φύλων σε θέματα εκπαίδευσης, εργασίας και οικογένειας* η έρευνα έδειξε πως:

- Το 87,7% των καθηγητών του δείγματος διαφωνεί με την άποψη πως τα κορίτσια έχουν διαφορετικές εκπαιδευτικές, επαγγελματικές ή κοινωνικές ανάγκες από τα αγόρια.
- Το 88,5% δε θεωρεί πως οι μαθήτριες πρέπει να είναι πιο υπάκουες και πιο επιμελείς από τους μαθητές.
- Το 78,8% θεωρεί αρκετά ή πολύ σημαντικό το γάμο για τη γυναίκα.
- Το 80% των υποκειμένων θεωρεί εξίσου σημαντικό το γάμο για τον άνδρα.
- Το 64,4% των καθηγητών του δείγματος θεωρεί πετυχημένη μια γυναίκα που δεν έχει παντρευτεί, έχει κάνει όμως επαγγελματική καριέρα.
- Το 82% πιστεύει πως ο γάμος δεν πρέπει να γίνει αιτία να σταματήσει μια γυναίκα την εργασία της.

Η ανάλυση των απαντήσεων της δεύτερης ομάδας του δείγματος, των καθηγητών δηλαδή που διδάσκουν ΣΕΠ, έδωσε τα εξής αποτελέσματα. Όσον αφορά στην *εκπαίδευση και την εργασία των κοριτσιών*.

- σε ποσοστό 93% απαντούν ότι προσπαθούν να απαλλάξουν τα παιδιά από προκαταλήψεις, σύμφωνα με τις οποίες τα τεχνικά επαγγέλματα δεν ταιριάζουν στη γυναίκα
- σε ποσοστό 81% διαφωνούν ότι υπάρχουν «ανδρικά» και «γυναικεία» επαγγέλματα

- σε ποσοστό 85,7% διαφωνούν ότι τα τεχνικά επαγγέλματα είναι «ανδρικά»
- στη συντριπτική τους πλειονότητα (90,5%) πιστεύουν πως δεν πρέπει να υπάρχει διαφοροποίηση στην εκπαίδευση λόγω φύλου
- ένα ποσοστό, ωστόσο, 19,04% θεωρεί πως η γενική εκπαίδευση είναι προτιμότερη για τα κορίτσια.

Αντιφάσεις παρατηρούνται, κατά την ερευνήτρια, στο θέμα της επαγγελματικής σταδιοδρομίας των φύλων. Έτσι:

- Το 95% των υποκειμένων διαφωνεί με την άποψη πως η επαγγελματική καριέρα της γυναίκας πρέπει να είναι διαφορετική από του άνδρα.
- Το 38% δέχεται πως η δουλειά γραφείου είναι προτιμότερη για τη γυναίκα.
- Το 52,4% πιστεύει πως η γυναικεία εργασία είναι «βοηθητική» στα οικονομικά της οικογένειας.
- Το 42,86% θεωρεί πως η γυναίκα δε διαθέτει την απαραίτητη σωματική δύναμη για να ασκήσει κάποιο τεχνικό επάγγελμα.
- Παρά το ότι οι καθηγητές ΣΕΠ έχουν γνώση του γεγονότος ότι η αγορά εργασίας έχει υψηλές ανάγκες σε τεχνικούς και όχι σε αποφοίτους Πανεπιστημίων, σε ποσοστό 71,43% θεωρούν ότι μια γυναίκα είναι δύσκολο να βρει δουλειά σε τεχνικό επάγγελμα.

Σχετικά με την *προσωπικότητα των κοριτσιών*:

- Το 67% των καθηγητών ΣΕΠ συμφωνεί με την άποψη πως τα κορίτσια έχουν αρνητική στάση απέναντι στα τεχνικά θέματα.
- Το 75% συμφωνεί πως τα κορίτσια φοβούνται ότι δεν μπορούν να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις ενός «ανδρικού» επαγγέλματος.
- Το 71,4% θεωρεί πως τα κορίτσια ασχολούνται περισσότερο με θέματα σχετικά με «γυναικείους» ρόλους.
- Οι καθηγητές ΣΕΠ δεν πιστεύουν πως υπάρχουν διαφορές στο χαρακτήρα ανάμεσα στα δυο φύλα.

Ως προς τη *στάση των καθηγητών ΣΕΠ απέναντι στους ρόλους και τις ανάγκες των δύο φύλων σε θέματα εκπαίδευσης, εργασίας και οικογένειας* η έρευνα έδειξε πως:

- δεν αναγνωρίζουν διαφορετικές ανάγκες στα κορίτσια
- πιστεύουν ότι δεν πρέπει να σταματήσει την εργασία της η γυναίκα μετά το γάμο ή την απόκτηση παιδιού
- θεωρούν το γάμο πολύ σπουδαίο και για τα δύο φύλα

- δίνουν δευτερεύουσα σημασία στη γυναικεία εργασία, αφού μόνο το 24% θεωρεί «πολύ επιτυχημένη» μια γυναίκα που δεν έχει παντρευτεί, αλλά έχει κάνει καλή επαγγελματική σταδιοδρομία.

Ενδιαφέρον παρουσιάζουν κατ' αρχάς οι ομοιότητες των απόψεων των δύο ομάδων στις περισσότερες από τις επιμέρους μεταβλητές. Αποκαλυπτική και απογοητευτική είναι η διαπίστωση της ύπαρξης παραδοσιακών αντιλήψεων και στην ομάδα των καθηγητών ΣΕΠ, οι οποίοι θα υπέθετε κανείς ότι, λόγω του εκπαιδευτικού τους αντικείμενου, έχουν έρθει σε επαφή με το σχετικό προβληματισμό και υιοθετούν πιο προοδευτικές θέσεις. Ακόμη και το γεγονός ότι στη μεγάλη τους πλειονότητα οι εκπαιδευτικοί της ομάδας αυτής δε δέχονται τη στερεότυπη διάκριση των επαγγελμάτων σε «ανδρικά» και «γυναικεία» δεν πείθει για την απόλυτη ισχύ της άποψης αυτής, αφού ανατρέπεται από τις αντιφάσεις που τη συνοδεύουν.

Η ερευνήτρια, σχολιάζοντας τα αποτελέσματα και τις αντιφάσεις που διαπιστώνει κανείς σε αυτά, διαβλέπει μια «ασυνείδητη προσκόλληση στις παραδοσιακές αντιλήψεις για τους ρόλους των δύο φύλων σε θέματα εκπαίδευσης και εργασίας». Τις αντιφάσεις που εντοπίζονται τις ερμηνεύει ως αποτέλεσμα της προσπάθειας των εκπαιδευτικών να αναγνωρίσουν τις ανάγκες της εποχής μας και να «ξεπεράσουν αγωγή χρόνων και εγγραφές αιώνων που αφορούν στο τι είναι 'ανδρικό' και τι 'γυναικείο'» (Σιδηροπούλου-Δημακάκου, 1990: 235). Εκτιμά δε πως αυτές οι «κρυμμένες» αντιλήψεις μπορεί να είναι σημαντικό εμπόδιο στις επιλογές των παιδιών ή να ενθαρρύνουν παραδοσιακές συμπεριφορές και προσδοκίες, χωρίς αυτό βέβαια να συνειδητοποιείται από τους εκπαιδευτικούς.

Η έρευνα της Χιονίδου-Μοσκοφόγλου (1996) σχετικά με τις προσδοκίες των εκπαιδευτικών για τα αγόρια και τα κορίτσια έδειξε πως:

- γενικά, οι εκπαιδευτικοί τείνουν να έχουν διαφορετικές προσδοκίες για τα αγόρια και τα κορίτσια, πράγμα το οποίο οι ίδιοι είχαν αρχικά αρνηθεί, όταν προφανώς ερωτήθηκαν άμεσα γι' αυτό
- η σύγκριση των απόψεων των ελλήνων εκπαιδευτικών με εκείνες των ξένων που προέκυψαν με τη χρήση του ίδιου εργαλείου διερεύνησης αναδεικνύει τη μεταξύ τους ομοιότητα.

Αυτά, δυστυχώς, είναι τα μόνα αποτελέσματα της έρευνας αυτής και οπωσδήποτε δεν είναι σαφή ούτε εμπειριστατωμένα, αφού δεν αναλύονται και δεν ερμηνεύονται, προφανώς λόγω του στόχου της εισήγησης, που δεν ήταν η παρουσίαση της έρευνας, αλλά η ευαισθητοποίηση εκπαιδευτικών γύρω από το θέμα «Φύλο και Μαθηματικά».

Το άρθρο, στο οποίο παρουσιάζει η Σαββίδου (1996) τα αποτελέσματα της έρευνας που διενήργησε, αν και έχει τον τίτλο «Οι αντιλήψεις των εκπαιδευτικών αναφορικά με τη διαφοροποίηση των φύλων», πολύ λίγο αναφέρεται σε αυτές και δημιουργεί σύγχυση στον αναγνώστη, καθώς δεν ακολουθεί την κλασική δομή των επιστημονικών άρθρων με συνέπεια να μην είναι διακριτά το θεωρητικό του πλαίσιο, τα ερευνητικά ευρήματα και οι ερμηνείες των ευρημάτων αυτών. Εξαντλείται περισσότερο στην παρουσίαση του θεωρητικού πλαισίου που προκύπτει ως αποτέλεσμα άλλων, κυρίως ξένων, ερευνών. Αποτελεί, δηλαδή, μια σκιαγράφηση του πλέγματος, μέσα από το οποίο εξυφαίνονται και αναπαράγονται οι ανισότητες των φύλων και πολύ λίγο εκθέτει τις απόψεις των εκπαιδευτικών του δείγματος γύρω από τα θέματα που αναφέρθηκαν παραπάνω. Σε ορισμένα σημεία, επίσης, γίνεται εύκολα αντιληπτή η απουσία παραπομπών, γεγονός που μειώνει την επιστημονική του αξία. Πέρα από τις όποιες επιφυλάξεις διατυπώθηκαν παραπάνω, τα συμπεράσματα που εξήχθησαν από την έρευνα και έχουν σχέση κυρίως με τις αντιλήψεις των εκπαιδευτικών για τα *χαρακτηριστικά της προσωπικότητας* των φύλων είναι τα εξής:

- Οι εκπαιδευτικοί, άνδρες και γυναίκες, πιστεύουν πως το εκπαιδευτικό επίπεδο των γονιών επηρεάζει τη διαμόρφωση των χαρακτηριστικών των φύλων 88%.
- Οι εκπαιδευτικοί έχουν στερεότυπες απόψεις αναφορικά με τα χαρακτηριστικά προσωπικότητας των ανδρών και των γυναικών. Έτσι, όσον αφορά στο ανδρικό φύλο, οι άνδρες του δείγματος αναφέρουν ως κύρια χαρακτηριστικά την τόλμη (97%), το θάρρος (96,9%), την επιμονή (95,2%), τη σωματική δύναμη (97,1%), την ικανότητα (94,8%) και την αποφασιστικότητα (93,8%), ενώ οι γυναίκες συνάδελφοί τους την τόλμη (92,5%), το θάρρος (92,5%), κυρίως όμως τη σωματική δύναμη (100%). Από την άλλη, ως γυναικεία χαρακτηριστικά θεωρήθηκαν από τους άνδρες και τις γυναίκες εκπαιδευτικούς η πονηριά (96,5%), η τρυφερότητα (96,7%), η ψυχική δύναμη (93%), η επιμονή (93,7%), η ικανότητα (94,3%) και η ευαισθησία (98,4%). Οι γυναίκες θεωρούν ακόμη σε υψηλότερα ποσοστά από ότι οι άνδρες συνάδελφοί τους την υπομονή και την αποφασιστικότητα ως χαρακτηριστικά περισσότερο γυναικεία.
- Οι εκπαιδευτικοί του δείγματος έχουν παραδοσιακές αντιλήψεις για την κατανομή των ρόλων των φύλων στην οικογένεια.

Το ερμηνευτικό πλαίσιο, μέσα από το οποίο μπορούν να ιδωθούν τα ευρήματα της έρευνας, απουσιάζει και η παρουσίαση περιορίζεται στην περιγραφή τους και μόνο.

Από την ανάλυση των αποτελεσμάτων στην έρευνα της Κανταρτζή (1996), τα οποία η ίδια η ερευνήτρια θεωρεί ενδεικτικά εξαιτίας του περιορισμένου δείγματος, προέκυψαν τα παρακάτω:

- Οι εκπαιδευτικοί στην πλειονότητά τους (88,6%) δεν αντιλαμβάνονται την ύπαρξη διακρίσεων των φύλων στο ελληνικό σχολείο.
- Οι εκπαιδευτικοί δεν έχουν παρατηρήσει την ύπαρξη στα σχολικά βιβλία στερεοτύπων που αφορούν στα δύο φύλα (82,3%). Διαφοροποιούνται ως προς αυτό οι εκπαιδευτικοί που κατάγονται από μεγάλα αστικά κέντρα και οι σχετικά νέοι στην ηλικία.
- Όλοι σχεδόν οι εκπαιδευτικοί συμφώνησαν πως δεν υπάρχουν διακρίσεις ανάμεσα στα δύο φύλα όσον αφορά στην οργάνωση της τάξης (94,9%).
- Μπόρεσαν οι εκπαιδευτικοί να αντιληφθούν διάκριση των φύλων σε ορισμένες δραστηριότητες, και μόνο όταν αυτές συγκεκριμενοποιήθηκαν (π.χ. διάκριση μαθητών/-τριών με βάση το φύλο «στη γραμμή», στη γυμναστική, στη μεταφορά επίπλων, στο σβήσιμο του πίνακα, στις θέσεις στην τάξη, στην αισθητική αγωγή).
- Οι απόψεις που έχουν για τα χαρακτηριστικά προσωπικότητας και τη συμπεριφορά αγοριών και κοριτσιών είναι παραδοσιακές και στερεότυπες. Πιστεύουν ότι τα αγόρια είναι περισσότερο ζωντανά και επιθετικά από τα κορίτσια (55,7%). Από τους εκπαιδευτικούς, ωστόσο, του δείγματος το 87,5% όσων είχαν μετεκπαίδευση και το 45,5% των νεότερων, όσων έχουν προϋπηρεσία από 0-15 χρόνια, δεν υιοθετούν το παραδοσιακό στερεότυπο της επιθετικότητας των αγοριών.
- Στη συντριπτική τους πλειονότητα (96,2%) οι εκπαιδευτικοί δεν πιστεύουν ότι πρέπει να διαφοροποιούν τη συμπεριφορά τους απέναντι στα δύο φύλα, παρά το ότι θεωρούν πως τα αγόρια είναι πιο ζωντανά και επιθετικά.

Όσον αφορά στις επιδόσεις των παιδιών:

- σε ποσοστό 75,9% οι εκπαιδευτικοί δε θεωρούν πως τα κορίτσια έχουν καλύτερη επίδοση στα θεωρητικά μαθήματα και τα αγόρια στα θετικά
- οι αντιλήψεις των εκπαιδευτικών για τον καταμερισμό των ρόλων είναι επίσης παραδοσιακές, αφού πιστεύουν στους διακριτούς ρόλους ανδρών και γυναικών, όπου, βέβαια, η γυναίκα είναι σύζυγος, μάνα και νοικοκυρά (73,4%).

Σημαντικά ευρήματα, που έρχονται σε συμφωνία με τα αντίστοιχα διεθνών ερευνών, αποτελούν η αδυναμία των εκπαιδευτικών να εντοπίζουν την ανισότητα στο χώρο της εκπαίδευσης, η απόδοση στερεοτύπων χαρακτηριστικών προσωπικότητας στα αγόρια και τα κορίτσια και η προσήλωσή τους σε παραδοσιακές αντιλήψεις για

τους ρόλους των φύλων. Η ερμηνεία των αποτελεσμάτων από την ερευνήτρια περιορίζεται στο ότι οι εκπαιδευτικοί έχουν καλές προθέσεις και προσπαθούν να αποφεύγουν τις διακρίσεις με βάση το φύλο, γεγονός όμως που έρχεται σε αντίθεση με τις αντιλήψεις και τις πεποιθήσεις τους, που απορρέουν από το κοινωνικό περιβάλλον, μέσα στο οποίο κινούνται και εργάζονται.

Κάτι άλλο που τονίζεται ιδιαίτερα στην εν λόγω έρευνα, είναι το γεγονός ότι μόλις «τα τελευταία χρόνια τέθηκε στην Ελλάδα το θέμα της ισότητας των φύλων και ασκήθηκε έντονη κριτική, αλλά έγινε και προσπάθεια εξάλειψης των παραδοσιακών στερεοτύπων για το ρόλο των δύο φύλων τόσο μέσα στα σχολικά βιβλία, όσο και μέσα στο σχολικό χώρο». Η ερευνήτρια, τέλος, αποδίδει το έλλειμα Ισότητας και στην οργάνωση των σχολείων, η οποία, όπως υποστηρίζει, δεν ευνοεί την προώθηση της ισότητας και ισότιμης συμμετοχής των δύο φύλων. Η θέση όμως αυτή δεν τεκμηριώνεται, κατά τη γνώμη μας, επαρκώς ενώ οι προτάσεις για την προώθηση της Ισότητας στο σχολείο μέσα από την «αλλαγή της σχολικής οργάνωσης» είναι αρκετά ασαφείς και παρατίθενται επιγραμματικά («αλλαγή της σχολικής οργάνωσης, εισαγωγή κατάλληλων μαθημάτων στις σχολές εκπαίδευσης των εκπαιδευτικών, εισαγωγή κατάλληλων μαθημάτων στο επίσημο αναλυτικό πρόγραμμα της Πρωτοβάθμιας και της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, οργάνωση σεμιναρίων ευαισθητοποίησης των εκπαιδευτικών και ύπαρξη κατάλληλου εκπαιδευτικού υλικού και σχολικών εγχειριδίων απαλλαγμένων από στερεότυπα φύλου»). Η Κανταρτζή χαρακτηρίζει το έργο της ως έρευνα–πιλότο και μέσα σε αυτό το πλαίσιο μπορεί να θεωρηθεί ως μια αξιόλογη ερευνητική προσπάθεια.

Εξαιρετικό ενδιαφέρον παρουσιάζουν και τα αποτελέσματα της έρευνας των Σταυρίδου, Σολομωνίδου και Σαχινίδου (1999) σχετικά με τις αντιλήψεις ανδρών και γυναικών εκπαιδευτικών της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης για τις επιδόσεις των αγοριών και των κοριτσιών στις Φυσικές Επιστήμες και την ικανότητα των ίδιων στη διδασκαλία των Φυσικών Επιστημών.

Από την ανάλυση των δεδομένων προέκυψε πως:

- το 55% των ανδρών και το 53% των γυναικών εκπαιδευτικών θεωρούν πως τα αγόρια και τα κορίτσια τα καταφέρνουν εξίσου καλά στις Φυσικές Επιστήμες,
- 12% των ανδρών και 20% των γυναικών ανέφεραν ότι τα δύο φύλα δυσκολεύονται εξίσου στις Φυσικές Επιστήμες.

Με την άθροιση των παραπάνω ποσοστών προκύπτει ότι 67% των ανδρών και 73% των γυναικών δε θεωρούν πως υπάρχει διάκριση μεταξύ αγοριών και κοριτσιών όσον αφορά στη μάθηση των Φυσικών Επιστημών. Ωστόσο στο 28% των απαντήσεων των ανδρών και στο 17% των απαντήσεων των γυναικών δηλώνεται ότι τα αγόρια είναι καλύτερα από τα κορίτσια στις Φυσικές Επιστήμες, ενώ μόνο το 1%

των γυναικών πιστεύει πως τα κορίτσια είναι καλύτερα από τα αγόρια στις Φυσικές Επιστήμες.

Τα παραπάνω συνδέονται άμεσα με την αντίληψη των εκπαιδευτικών που προκύπτει από την ίδια έρευνα και αφορά στην αποτελεσματικότητα των ανδρών και των γυναικών εκπαιδευτικών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης στη διδασκαλία των Φυσικών Επιστημών. Σύμφωνα με αυτήν, ένα αρκετά σημαντικό ποσοστό ανδρών (33%) και ένα αρκετά μικρότερο γυναικών (7%) πιστεύουν ότι οι άνδρες τα καταφέρνουν καλύτερα στη διδασκαλία των Φυσικών Επιστημών στο σχολείο, ενώ μόνο το 2% των γυναικών πιστεύει πως οι γυναίκες είναι καλύτερες σ' αυτό από τους άνδρες.

Σχολιάζοντας τις παραπάνω διαπιστώσεις οι ερευνήτριες καταλήγουν στο ότι «παρά το γεγονός ότι η θεωρητική κατάρτιση ανδρών και γυναικών εκπαιδευτικών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης είναι η ίδια, οι πρώτοι μαζί με ένα μικρό ποσοστό γυναικών, έχουν ήδη διαμορφωμένη στερεότυπη άποψη σε ό,τι αφορά στις ικανότητες των γυναικών συναδέλφων τους στη διδασκαλία των Φυσικών Επιστημών. Στην προσπάθειά τους, δε, να δικαιολογήσουν την άποψή τους αυτή, οι εκπαιδευτικοί προβάλλουν μια σειρά από αιτιολογίες που εκφράζουν στερεότυπες αντιλήψεις για το ρόλο των δύο φύλων. Μέσα από τα κύρια επιχειρήματα των εκπαιδευτικών διαφαίνεται ότι σε σαφώς μεγαλύτερο ποσοστό οι άνδρες πιστεύουν ότι οι γυναίκες εκπαιδευτικοί είναι λιγότερο αποτελεσματικές στη διδασκαλία των Φυσικών Επιστημών, εξαιτίας κυρίως της γυναικείας τους φύσης και της μη ενασχόλησής τους με θέματα και πειράματα των Φυσικών Επιστημών και της Τεχνολογίας. Είναι, δε, πολύ πιθανό οι ίδιοι/-ες να μεταφέρουν, έστω και μη ηθελημένα, ανάλογες απόψεις μέσα στη σχολική τάξη, επηρεάζοντας έτσι τους μαθητές και τις μαθήτριά τους» (Σταυριδου κ.ά., 1999:186-187).

Όσον αφορά στις απόψεις τους για την αποτελεσματικότητα των αγοριών και των κοριτσιών στη μάθηση των Φυσικών Επιστημών, παρά το ότι η μεγάλη πλειονότητα των εκπαιδευτικών πιστεύει πως τα παιδιά και των δύο φύλων τα καταφέρνουν εξίσου καλά ή δυσκολεύονται εξίσου στις Φυσικές Επιστήμες, πολύ περισσότεροι άνδρες από ό,τι γυναίκες πιστεύουν ότι τα αγόρια είναι ικανότερα από τα κορίτσια. Τα μηνύματα αυτά ενδέχεται να επηρεάσουν μελλοντικές αποφάσεις και επιλογές των παιδιών.

Οι ερευνήτριες τονίζουν, επίσης, τους κινδύνους που εγκυμονούνται από την αναπαραγωγή τέτοιων αντιλήψεων στη σχολική τάξη και κάνουν λόγο για «ανάγκη κατάρτισης των εκπαιδευτικών, κυρίως των γυναικών, στις Φυσικές Επιστήμες, το πείραμα και τις σύγχρονες τεχνολογίες, με τη συλλογιστική πως το γεγονός αυτό μπορεί, ενισχύοντας την αυτοπεποίθηση των γυναικών, να συμβάλει στην αλλαγή

των στερεότυπων απόψεων σε σχέση με την αποτελεσματικότητα των δύο φύλων στις Φυσικές Επιστήμες και την Τεχνολογία. Αυτό με τη σειρά του μπορεί να οδηγήσει σε αύξηση του ποσοστού των γυναικών που επιλέγουν σχετικά μαθήματα και επαγγέλματα, με αποτέλεσμα να επωφεληθούν τα κορίτσια από τις ευκαιρίες που τους προσφέρονται και να αντιμετωπίσουν ισότιμα την πρόκληση της Τρίτης Τεχνολογικής Επανάστασης» (Σταυρίδου κ.ά., 1999:188). Δεν επισημαίνεται, ωστόσο, από αυτές η ανάγκη γενικότερης ευαισθητοποίησης των εκπαιδευτικών σε θέματα ισότητας των φύλων στην εκπαίδευση, αφού από την έρευνα προκύπτει η ύπαρξη στερεότυπων αντιλήψεων των εκπαιδευτικών για τα φύλα, έστω και μέσα στο περιοριστικό πλαίσιο που διαμορφώνεται από την εστίαση της έρευνας σε αντιλήψεις σχετικά με την αποτελεσματικότητα των δύο φύλων στις Φυσικές Επιστήμες.

Στην έρευνα των Δελιγιάννη κ.ά. (2000) διερευνήθηκαν ο βαθμός ευαισθητοποίησης και η πιθανή ύπαρξη στερεότυπων αντιλήψεων στους εκπαιδευτικούς για τα φύλα. Τα αποτελέσματα έδειξαν πως:

- Οι 19 από τους 20 εκπαιδευτικούς του δείγματος (95%) δήλωσαν *αρκετά* ή *πάρα πολύ* ευαισθητοποιημένοι σε θέματα Ισότητας. Αυτό όμως δε φαίνεται να απηχεί τον πραγματικό βαθμό ευαισθητοποίησής τους, πράγμα που προκύπτει από τις απαντήσεις τους στις ερωτήσεις που διερευνούν τις αντιλήψεις τους γύρω από θέματα που σχετίζονται με τις ανισότητες στο σχολείο, καθώς και από το ότι το 60% δήλωσε πως *ποτέ* ή *σπάνια* παρατηρεί ανισότητα των φύλων στην εκπαίδευση και μόνο το 20% δήλωσε πως παρατηρεί *συχνά* ή *πολύ συχνά* ανισότητα.

- Ένας σημαντικός αριθμός εκπαιδευτικών διακατέχεται από στερεότυπες αντιλήψεις γύρω από την ανδρική φύση των μαθημάτων που συνδέονται με τις φυσικές επιστήμες (Μαθηματικά 26,3%, Φυσική 22,2%, Χημεία 21,1%) και τη γυναικεία φύση των μαθημάτων που συνδέονται με τις ανθρωπιστικές-κοινωνικές σπουδές (Ψυχολογία 21,1%). Αρκετά υψηλό είναι και το ποσοστό αυτών που θεωρούν πως το μάθημα της οικιακής οικονομίας είναι γυναικείο (36,8%), φανερώνοντας έτσι την άποψη πως ό,τι έχει να κάνει με την οργάνωση και τον έλεγχο του νοικοκυριού αφορά μόνο τα κορίτσια.

- Σύμφωνα με τις απόψεις των εκπαιδευτικών, τα αγόρια παρουσιάζουν καλύτερες επιδόσεις στα «ανδρικά» θεωρούμενα μαθήματα (Μαθηματικά 44,4%, Πληροφορική 42,1%, Χημεία 36,8%, Τεχνολογία 36,8%). Τα κορίτσια, αντίστοιχα, έχουν καλύτερες επιδόσεις στα «γυναικεία» μαθήματα (Οικιακή οικονομία 73,7%, Νέα Ελληνικά 60%, Ψυχολογία 55%). Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η εκτίμησή

τους πως σε δύο καινούρια για την ελληνική σχολική πραγματικότητα μαθήματα, αυτά της Πληροφορικής και της Τεχνολογίας, τα αγόρια έχουν καλύτερες επιδόσεις.

- Το 70% των εκπαιδευτικών θεωρεί πως σε επίπεδο γενικής σχολικής επίδοσης τα κορίτσια τα καταφέρνουν καλύτερα και αποδίδει το φαινόμενο αυτό στο ότι α) τα κορίτσια είναι πιο επιμελή από τα αγόρια και β) τα κορίτσια είναι συναισθηματικά πιο ώριμα από τα αγόρια.

- Αρκετοί εκπαιδευτικοί αποτελούν φορείς στερεότυπων αντιλήψεων για τη φύση των επαγγελμάτων. Τα χειρωνακτικά επαγγέλματα, αυτά που είναι συνυφασμένα με αυξημένη δράση, όσα έχουν κάποια σχέση με μηχανήματα ή οχήματα και τα υψηλού κύρους θεωρούνται από ένα σημαντικό αριθμό εκπαιδευτικών ως ανδρικά επαγγέλματα. Από την άλλη, θεωρούνται γυναικεία επαγγέλματα αυτά που σχετίζονται με την παροχή φροντίδας και κοινωνικών υπηρεσιών και όσα σχετίζονται με την ομορφιά και τη μόδα.

Η εικόνα που προέκυψε για τις αντιλήψεις των εκπαιδευτικών γύρω από γνώμες που διατυπώνονται για τα αγόρια και τα κορίτσια είναι η παρακάτω:

- * Οι εκπαιδευτικοί σε ποσοστό 68,4% τάσσονται κατά της παραδοσιακής κατανομής των ρόλων που θέλει τα αγόρια να συνδέονται με τη δημόσια σφαίρα και τα κορίτσια με την ιδιωτική.

- * Ωστόσο, ένα ποσοστό 27,8% θεωρεί πως η φροντίδα είναι χαρακτηριστικό των γυναικών (φροντίδα του σπιτιού, των μελών της οικογένειας, του περιβάλλοντος ή ομάδων που μειονεκτούν) κι αυτό, βέβαια, συνεπάγεται και την καταλληλότητα των γυναικών για επαγγέλματα που απαιτούν φροντίδα.

- * Ένα ποσοστό 42,2% συμφωνεί πως τα κορίτσια είναι πιο μελετηρά από τα αγόρια. Θεωρεί, ωστόσο, πως τα αγόρια έχουν μεγαλύτερες ικανότητες για να πετύχουν υψηλές επιδόσεις στα Μαθηματικά.

- * Το 21,1% των εκπαιδευτικών συμφωνεί με την άποψη πως η έλλειψη πειθαρχίας των αγοριών και οι χαμηλές σχολικές επιδόσεις τους δε συνδέονται απαραίτητα με την επιτυχία στη ζωή. Χαρακτηριστικά υψηλό είναι το ποσοστό των εκπαιδευτικών (68,4%) που δηλώνουν πως *ούτε συμφωνούν, ούτε διαφωνούν* με την άποψη αυτή.

- * Τα 84,2% των εκπαιδευτικών θεωρεί πως το επαγγελματικό μέλλον των κοριτσιών συνδέεται άμεσα με τις σχολικές επιδόσεις τους.

Όσον αφορά στη συμφωνία ή διαφωνία των εκπαιδευτικών με απόψεις σχετικές με το τι μπορούν να κάνουν άνδρες και γυναίκες στην οικογένεια και την εργασία, διαμορφώθηκε η παρακάτω εικόνα:

- * Το 85% των εκπαιδευτικών τάσσεται υπέρ της ισοκατανομής των ρόλων στην οικογένεια (οικιακές εργασίες, φροντίδα παιδιών, έξοδα).

* Το 95% τάσσεται υπέρ της από κοινού λήψης αποφάσεων.

* Το 85% δέχεται πως η γυναίκα μπορεί να εργάζεται ακόμη και όταν δεν είναι απολύτως αναγκαία τα χρήματά της για την οικογένεια και δε θεωρεί πως η εργαζόμενη μητέρα είναι λιγότερο θερμή και τρυφερή με τα παιδιά της από εκείνη που δεν εργάζεται.

* Το 95% συμφωνεί πως οι γυναίκες μπορούν να δραστηριοποιούνται και σε άλλους τομείς πέρα από το σπίτι, όπως οι σύλλογοι και τα δημοτικά συμβούλια.

Στην ερώτηση ποιος είναι ο επιτυχημένος άνδρας και ποια η επιτυχημένη γυναίκα απάντησαν με τον ίδιο περίπου τρόπο και για τα δύο φύλα. Συγκεκριμένα, ως επιτυχημένοι χαρακτηρίστηκαν οι άντρες και οι γυναίκες που σημειώνουν οικονομική και επαγγελματική επιτυχία, συνδυάζουν όμως και την οικογένεια με την εργασία. Επιτυχημένη, επίσης, χαρακτηρίστηκε από το σύνολο σχεδόν των εκπαιδευτικών (94,7%) και η γυναίκα που έχει ολοκληρωμένη προσωπικότητα.

Τα αποτελέσματα αυτά, τα οποία προέκυψαν από συλλογή ποσοτικών δεδομένων, είτε εκφράζουν στερεότυπες αντιλήψεις (για μαθήματα, επιδόσεις, επαγγέλματα), είτε εκφράζουν προοδευτικές απόψεις (για την κατανομή των ρόλων των φύλων), αντιμετωπίζονται με κάποια επιφύλαξη από τις ερευνήτριες λόγω του εξαιρετικά περιορισμένου δείγματος, σε σχέση πάντα με το ερευνητικό εργαλείο που χρησιμοποιήθηκε.

Η Φρόση (2000β), στο πλαίσιο της ίδιας έρευνας, χρησιμοποίησε για τη συλλογή των ποιοτικών δεδομένων τη μέθοδο των συζητήσεων σε αμιγείς ως προς το φύλο ομάδες εστίασης (Focus Groups). Κατά τη διάρκεια των συζητήσεων απευθύνθηκε στους εκπαιδευτικούς κάθε ομάδας ημιδομημένος κατάλογος ερωτήσεων, οι οποίες μεταξύ άλλων διερευνούσαν και τις απόψεις τους για τα παιδιά εφηβικής ηλικίας (την εξωτερική τους εμφάνιση, τη συμπεριφορά τους, τις επιδόσεις τους, τις μεταξύ τους σχέσεις). Στόχος των συζητήσεων ήταν η διερεύνηση πιθανών στερεότυπων αντιλήψεων για τα φύλα και η υιοθέτηση από την πλευρά τους διαφορετικών στάσεων, προσδοκιών και πρακτικών απέναντι στα αγόρια και τα κορίτσια. Ακόμη, ενδιέφερε η πραγματικότητα, την οποία δομούν με το λόγο τους οι εκπαιδευτικοί για την παρουσία των εφήβων στο σχολικό χώρο, στο οικογενειακό ή το ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο, και ακόμη το τι γνωρίζουν γύρω από τη διαμόρφωση των ταυτοτήτων φύλου.

Τα δεδομένα έγιναν αντικείμενο επεξεργασίας με την τεχνική της ανάλυσης περιεχομένου. Η παρουσίαση των αποτελεσμάτων έδωσε έμφαση στις εικόνες που δομούν οι εκπαιδευτικοί για τα αγόρια και τα κορίτσια εφηβικής ηλικίας.

Από την ανάλυση προέκυψε πως οι εκπαιδευτικοί της πειραματικής ομάδας άρθρωσαν ένα λόγο που δομούσε διαφορετικές ταυτότητες φύλου για τα αγόρια και τα κορίτσια, οι οποίες συντίθενται κυρίως από τα παρακάτω ζεύγη των αντιθετικών εικόνων:

- «Τα ανώριμα συναισθηματικά αγόρια» – «Τα ώριμα συναισθηματικά κορίτσια»

Η «συναισθηματική ανωριμότητα» των αγοριών εκδηλώνεται με την έλλειψη λεπτότητας και τον παιδιάστικο τρόπο που υιοθετούν στη συμπεριφορά τους. Αυτό, δε, εκλαμβάνεται ως θρασύτητα και αναίδεια και αντιμετωπίζεται με συγκατάβαση, συμπάθεια και κατανόηση από τους εκπαιδευτικούς, αφού η ευθύνη αποδίδεται στη «φύση», που δεν ταυτίζει χρονικά τη σωματική ωρίμανση με την ψυχοπνευματική. Από την άλλη, η βιολογική και συναισθηματική ωριμότητα των κοριτσιών κάνει τους εκπαιδευτικούς να έχουν περισσότερες απαιτήσεις από αυτά και να εκδηλώνουν διαφορετικές συμπεριφορές προς αυτά, όπως είναι, για παράδειγμα, η αυστηρότερη κριτική που τους ασκείται, όταν υποπέσουν σε λάθη.

- «Τα αθώα αγόρια» – «Τα πονηρά, καχύποπτα και υποκρινόμενα κορίτσια»

Η εικόνα αυτή εμπεριέχει μια ηθική αξιολόγηση των δύο φύλων, η οποία κλίνει υπέρ των αγοριών, αφού η ηθική ακεραιότητα είναι, σύμφωνα με τα λεγόμενα των εκπαιδευτικών, ανδρικό χαρακτηριστικό. Ανθρώπινες αξίες, όπως η αθωότητα, η καθαρότητα της ψυχής, η ειλικρίνεια, η ευθύτητα, είναι στοιχεία της ανδρικής ταυτότητας και συνδέονται με τον αυθορμητισμό των αγοριών, που εκπορεύεται από την παρατεταμένη παιδικότητά τους. Τα κορίτσια, από την άλλη, συνδέονται με παραδοσιακά στερεότυπα χαρακτηριστικά του φύλου τους, όπως είναι η πονηριά, η καχυποψία και η υποκρισία.

Η «καλουπωμένη» και «υποταγμένη» συμπεριφορά των κοριτσιών δε φαίνεται να επικροτείται από τους εκπαιδευτικούς, αυτό όμως δε σημαίνει πως ενθαρρύνεται η ελεύθερη έκφρασή τους, αφού, όταν τα κορίτσια κάνουν υπέρβαση των ορίων που τους έχουν τεθεί, η συμπεριφορά τους εκλαμβάνεται ως θρασύτητα ή αναίδεια και οδηγεί σε υιοθέτηση αρνητικών στάσεων απέναντι στα κορίτσια ή σε απόρριψή τους από τους εκπαιδευτικούς. Διαπιστώνεται η εκδήλωση μεγαλύτερης συμπάθειας των εκπαιδευτικών προς τα αγόρια και μια τάση για περισσότερη αποδοχή και κατανόηση των συμπεριφορών τους, που δε γίνεται, ωστόσο, αντιληπτή από την πλευρά των πρώτων ως σεξισμός.

- «Τα επιθετικά αγόρια»-«Τα ήσυχα και υπάκουα κορίτσια»

Οι εκπαιδευτικοί περιγράφουν μια ανδρική ταυτότητα, στην οποία η επιθετικότητα είναι κυρίαρχο στοιχείο, και μια γυναικεία, όπου η υπακοή, ο

αυτοπεριορισμός, ο αυτοέλεγχος και η υποταγή είναι τα κυρίαρχα χαρακτηριστικά της. Η επιθετικότητα των αγοριών έχει, κατά τους/τις εκπαιδευτικούς, βιολογικό υπόβαθρο. Γι' αυτό, όταν δεν ξεφεύγει επικίνδυνα από τα όρια, γίνεται αποδεκτή. Η βιολογική αυτή συνθήκη δεν ισχύει, κατά την άποψή τους, και για τα κορίτσια, τα οποία χαρακτηρίζουν ως «*πιο υπάκουα και πειθαρχημένα*». Για το λόγο αυτό, άλλωστε, η επιθετική συμπεριφορά των κοριτσιών στηλιτεύεται περισσότερο, ακόμη και αν εκδηλώνεται σε μικρότερο βαθμό από εκείνη των αγοριών.

- «Τα έξυπνα αγόρια»- «Τα μελετηρά κορίτσια»

Όλοι οι εκπαιδευτικοί συμφώνησαν στο ότι τα κορίτσια διαβάζουν περισσότερο από τα αγόρια, δε συμφώνησαν όμως και στο ότι αυτό έχει πάντα ως αποτέλεσμα τις καλύτερες σχολικές επιδόσεις. Με ιδιαίτερη σαφήνεια οι εκπαιδευτικοί διατύπωσαν την άποψη πως οι καλύτερες επιδόσεις των κοριτσιών, όταν παρατηρούνται, αποδίδονται στη μεγαλύτερη προσπάθεια που καταβάλλουν, ενώ οι καλές επιδόσεις των αγοριών αποδίδονται στις αυξημένες ικανότητές τους, στην εξυπνάδα τους, στο «*καλύτερο μυαλό τους*». Οι κακές επιδόσεις των κοριτσιών αποδίδονται σε μειωμένες ικανότητες, ενώ οι κακές επιδόσεις των αγοριών αποδίδονται σε έλλειψη προσπάθειας.

- «Τα άτακτα και τσαπατσούλικα αγόρια»-«Τα επιμελή και τακτικά κορίτσια»

Η εικόνα αυτή συνδέεται με την εκτίμηση πως οι καλύτερες επιδόσεις των κοριτσιών, όταν διαπιστώνονται, συνδέονται όχι μόνο με περισσότερη μελέτη αλλά και με την τάξη, αφού αυτή αξιολογείται θετικά από τους εκπαιδευτικούς και προσμετράται σε μια υψηλότερη βαθμολογία. Η επιμέλεια δε και η τάξη είναι χαρακτηριστικά των κοριτσιών και δεν απαιτούν ιδιαίτερες νοητικές ικανότητες. Η εικόνα αυτή θεωρήθηκε από τους εκπαιδευτικούς κοινωνικά κατασκευασμένη, αφού αποδόθηκε στο ότι τα κορίτσια μεγαλώνουν μαθαίνοντας να είναι νοικοκυρές, ως κυρίαρχο στοιχείο του ρόλου τους.

Οι εκπαιδευτικοί ερμηνεύουν τις καλές ή κακές επιδόσεις των αγοριών και των κοριτσιών με διαφορετικό τρόπο, από όπου σε κάθε περίπτωση τα αγόρια βγαίνουν με ενισχυμένη την αυτοεικόνα τους ως προς τις νοητικές ικανότητες που διαθέτουν, αφού και στην περίπτωση των κακών επιδόσεών τους δεν αμφισβητείται το υψηλό νοητικό δυναμικό τους, ενώ τα κορίτσια με μια μάλλον τραυματισμένη αυτοεικόνα, ως αποτέλεσμα της διαρκούς αμφισβήτησης των νοητικών ικανοτήτων και της απόδοσης των όποιων ακαδημαϊκών επιτευγμάτων τους σε παράγοντες εξωνοητικούς.

Σημαντικό, τέλος, συμπέρασμα που προέκυψε από την έρευνα είναι «η αδυναμία των εκπαιδευτικών να συνδέσουν ορισμένες από τις ανισότητες που εντοπίζουν με τη δική τους παρουσία και τις προσωπικές τους πρακτικές, αφού και οι ίδιοι/-ες αποτελούν φορείς παραδοσιακών νοοτροπιών».

Η συγγραφέας επισημαίνει πως η πειραματική ομάδα δεν ήταν αντιπροσωπευτική του συνόλου των εκπαιδευτικών, αφού τα μέλη της είχαν σε κάποιο βαθμό έρθει σε επαφή με τα θέματα της Ισότητας και συμμετείχαν στην επιμόρφωση κινούμενα από προσωπικό ενδιαφέρον. Αυτό, βέβαια, σε συνδυασμό με το ότι τα αποτελέσματα που αφορούν στις απόψεις των εκπαιδευτικών για τα φύλα είναι μάλλον απογοητευτικά, δημιουργεί στον αναγνώστη ή τον υποψήφιο ερευνητή της συγκεκριμένης θεματικής την αίσθηση πως είναι πιθανή η διαπίστωση της ύπαρξης ακόμη πιο παραδοσιακών αντιλήψεων στους εκπαιδευτικούς, αν χρησιμοποιηθεί ένα μεγαλύτερο και απόλυτα αντιπροσωπευτικό δείγμα σε μια πανελληνίας κλίμακας έρευνα.

Οι αντιλήψεις των μελλοντικών εκπαιδευτικών για τα φύλα

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η σύγκριση των απόψεων εν ενεργεία εκπαιδευτικών με αυτές μελλοντικών εκπαιδευτικών, λόγω κυρίως του νεαρότερου της ηλικίας των μελών της δεύτερης ομάδας, αλλά και της άγνοιας σε κάποιο βαθμό της πραγματικότητας του σχολείου, την οποία βιώνουν οι ήδη διδάσκοντες/-ουσες. Για το λόγο αυτό, άλλωστε, συμπεριλήφθηκαν στη μελέτη οι έρευνες των Νατσιοπούλου & Γιαννούλα (1996) και Δεληγιάννη & Ζιώγου (1998).

Στην έρευνα των Νατσιοπούλου και Γιαννούλα (1996) ιδιαίτερα ενδιαφέρον στοιχείο, που πρέπει να ληφθεί υπόψη κατά την ανάγνωση των αποτελεσμάτων, είναι το πολύ νεαρό της ηλικίας των υποκειμένων, αφού πρόκειται για φοιτήτριες και φοιτητές, μελλοντικούς/-ές εκπαιδευτικούς. Από την ανάλυση των δεδομένων που σχετίζονται με τη διερεύνηση των αντιλήψεων των μελλοντικών εκπαιδευτικών για τα αγόρια και τα κορίτσια προέκυψε πως οι φοιτητές και οι φοιτήτριες-μελλοντικοί εκπαιδευτικοί:

- «Εκφράζουν κάποιες 'εξισωπικές τάσεις' αφού το 91% των ερωτηθέντων συμφώνησε πως και οι δύο γονείς είναι υπεύθυνοι για την ανατροφή των παιδιών. Το 58,2% συμφώνησε πως και τα αγόρια πρέπει να κάνουν τόσες εργασίες στο σπίτι όσες και τα κορίτσια. Το 70,14% διαφώνησε με την άποψη πως οι άνδρες είναι πιο κατάλληλοι από τις γυναίκες για τις θέσεις υψηλής ευθύνης. Το 64,17% συμφώνησε απόλυτα με τη συμμετοχή των κοριτσιών στα ομαδικά παιχνίδια.
- Σχετικά με τις εκπαιδευτικές ικανότητες των παιδιών και τις επιδόσεις, εκφράζουν τάσεις αμφισβήτησης της υπεροχής των αγοριών στη λογική σκέψη (41,79%) και των κοριτσιών στην ανάγνωση (44,42%).

- Αποτελούν φορείς στερεοτύπων όσον αφορά στα χαρακτηριστικά προσωπικότητας και τη συμπεριφορά των αγοριών και των κοριτσιών - μελλοντικών μαθητών και μαθητριών τους. Έτσι το μεγαλύτερο ποσοστό των υποκειμένων της έρευνας περιμένει πως τα κορίτσια θα είναι υπάκουα (68,65%), ήσυχα (62,68%), τακτικά (64,17%), ενώ τα αγόρια θα είναι θορυβώδη (80,59%), ακατάστατα (73,13%), αναιδή (52,23%) και ζωηρά (49,25%)».

Απουσιάζει πλήρως η ερμηνευτική προσέγγιση των αποτελεσμάτων. Δε σχολιάζεται, όπως θα περίμενε ο αναγνώστης -ούτε ακόμη και στην πρώτη ενότητα των αποτελεσμάτων, όπου γίνεται λόγος για «εξισωτικές τάσεις»- το γεγονός ότι το δείγμα αποτελούνταν σχεδόν αποκλειστικά από γυναίκες με ό,τι μπορεί αυτό να συνεπάγεται ερμηνευτικά.

Ο φοιτητικός-μελλοντικός εκπαιδευτικός πληθυσμός προσφέρεται για τη διεξαγωγή μιας εμπειριστατωμένης έρευνας, η οποία θα εξετάσει σε βάθος τις θέσεις του, λαμβάνοντας υπόψη και παράγοντες όπως το φύλο, το περιεχόμενο των σπουδών και την ύπαρξη ή μη μαθημάτων σε προπτυχιακό επίπεδο που να σχετίζονται με τον παράγοντα φύλο στην εκπαίδευση.

Μελλοντικοί εκπαιδευτικοί, αρκετά νέοι, αποτελούσαν και το δείγμα στην έρευνα των Δεληγιάννη και Ζιώγου (1998). Ενδιαφέροντα ήταν τα αποτελέσματα που προέκυψαν από την ανάλυση των ποσοτικών δεδομένων, αφού φάνηκε ότι «υπήρξε μια γενική ομοφωνία των εκπαιδευτικών ως προς την ανάγκη προώθησης κοινωνικών αλλαγών μέσα από την εκπαίδευση. Έτσι, θεωρήθηκαν από αυτούς/-ές σημαντικοί ή πολύ σημαντικοί οι παρακάτω *εκπαιδευτικοί στόχοι*.

- Μείωση των διαφορών ανάμεσα στις κοινωνικές τάξεις (89,3%).
- Ενθάρρυνση των παιδιών να ασκούν κριτική στον τρόπο με τον οποίο τα ΜΜΕ αναπαριστούν τους άνδρες και τις γυναίκες (88%).
- Προώθηση του σεβασμού για τη δουλειά των γυναικών στην οικογένεια (86,3%).
- Ενθάρρυνση των κοριτσιών για συμμετοχή στη δημόσια ζωή (86,3%).
- Προώθηση της σταθερότητας στην οικογένεια (82,9%).
- Προώθηση της Ισότητας ανάμεσα στις διάφορες εθνικές ομάδες (77,3%).
- Προώθηση της συμμετοχής των ανδρών στην οικιακή εργασία (76,6%).
- Ενθάρρυνση των αγοριών για ενασχόληση με επαγγέλματα που απαιτούν φροντίδα (67,2%).
- Προώθηση των κανόνων της ηθικής στη σεξουαλική συμπεριφορά (62,5%).
- Ενθάρρυνση των γυναικών για ενασχόληση με μη παραδοσιακά επαγγέλματα (60,9%).

Οι στάσεις, αξίες, αναπαραστάσεις και ενημέρωση των μελλοντικών εκπαιδευτικών για τη θέση των ανδρών και των γυναικών στην ελληνική κοινωνία που προέκυψαν από την ανάλυση των ποσοτικών δεδομένων παρουσιάζουν την παρακάτω εικόνα.

- Στη δημόσια ζωή: οι μελλοντικοί εκπαιδευτικοί θεωρούν τις γυναίκες απύσυχες από το χώρο της πολιτικής και της λήψης των αποφάσεων, ενώ, αντίθετα, φαίνεται ότι έχουν διαμορφώσει την αντίληψη ότι οι άνδρες είναι παντοδύναμοι και ανταγωνιστικοί στη δημόσια σφαίρα. Παρ' όλα αυτά δε φαίνονται να προβληματίζονται για το τι σημαίνει η άσκηση εξουσίας και δύναμης μόνο από το ένα φύλο.
- Στο χώρο της εργασίας: οι μελλοντικοί εκπαιδευτικοί είναι εν μέρει μόνο ενημερωμένοι για την κατάσταση που επικρατεί στην αγορά εργασίας σε σχέση με τις γυναίκες, καθώς έγινε φανερό πως έχουν ασαφείς πληροφορίες για τα ποσοστά συμμετοχής των γυναικών στη μισθωτή εργασία και για τα πρότυπα εργασίας των εργαζόμενων μητέρων. Διαπιστώθηκε, επίσης, ότι αναγνωρίζουν τα κοινωνικά στερεότυπα που κυριαρχούν σε σχέση με τη γυναικεία εργασία όσο και τον κατά φύλα καταμερισμό της εργασίας. Οι άνδρες εκπαιδευτικοί, όμως, δε φαίνονται να αντιλαμβάνονται τις αλλαγές στις κοινωνικές αξίες και τις δομές που προσδιορίζουν τη γυναικεία εργασία και τις στάσεις του κοινωνικού περίγυρου ως προς αυτή.
- Στην ιδιωτική και οικογενειακή ζωή: οι μελλοντικοί εκπαιδευτικοί απέδειξαν ότι είναι πολύ καλά ενημερωμένοι ως προς το ισχύον οικογενειακό δίκαιο, διαμορφώνοντας μια σύνθετη και δύσκολα ερμηνεύσιμη εικόνα της οικογενειακής ζωής. Παρουσίασαν τις γυναίκες στην ιδιωτική ζωή παντοδύναμες και τρυφερές, στην οικογενειακή ζωή μητρικές και συναισθηματικές και γενικά ως φιγούρες που ελέγχουν τις περισσότερες αποφάσεις που έχουν σχέση με την οικογένεια. Από την άλλη, όμως, εντοπίστηκε μια πολύ ισχυρή αναπαράσταση των γυναικών ως θυμάτων βίας στο χώρο της οικογένειας. Ταυτόχρονα, παρουσίασαν τους άνδρες ως κεφαλές της οικογένειας, εφόσον ελέγχουν τα οικονομικά θέματα και συναποφασίζουν σε θέματα της ιδιωτικής σφαίρας, όπως, για παράδειγμα, η αναπαραγωγή και η αντισύλληψη. Η εικόνα των ανδρών στην οικογένεια είναι γενικά θετική, καθώς δε θεωρήθηκε ότι είναι θύματα βίας σε καμιά περίπτωση.

Εκτός από τα παραπάνω συμπεράσματα, τα αποτελέσματα της έρευνας αποκάλυψαν δύο σημαντικές διχοτομίες:

• Οι μελλοντικοί εκπαιδευτικοί δομούν μια εικόνα της κοινωνικής πραγματικότητας, σύμφωνα με την οποία οι άνδρες και οι γυναίκες αποτελούν δύο τελείως ξεχωριστές ομάδες, με διαφορετικές σφαίρες επιρροής, διαφορετικά χαρακτηριστικά, διαφορετικά επίπεδα δύναμης και διαφορετικούς ρόλους και υποχρεώσεις. Η διχοτομία αυτή δίνει το πρότυπο των σχέσεων των φύλων στην Ελλάδα του σήμερα. Πρόκειται για σχέσεις πατριαρχικές, σύμφωνα με τις οποίες υπάρχει ένα φύλο κυρίαρχο και παντοδύναμο και ένα φύλο σε θέση υποταγής. Έτσι, οι γυναίκες και οι άνδρες αναπαριστώνται με διαφορετικούς τρόπους σε καθεμιά από τις τρεις σφαίρες, ενώ απουσιάζει μια σαφής απεικόνιση των γυναικών στη δημόσια σφαίρα και των ανδρών στην ιδιωτική. Σύμφωνα, λοιπόν, με τους μελλοντικούς εκπαιδευτικούς, *οι άνδρες:*

- * ελέγχουν την πολιτική και τα κέντρα λήψης αποφάσεων
- * εμποδίζουν τις γυναίκες να κάνουν καριέρα
- * παρόλο που δεν έχουν το δικαίωμα από το νόμο, διατηρούν τη δυνατότητα ως πατέρες, σύζυγοι ή εργοδότες να εμποδίζουν με τις παραδοσιακές τους αντιλήψεις την πρόσβαση των γυναικών στην αγορά εργασίας
- * έμμεσα, ως πατέρες, αδελφοί, σύζυγοι, περιορίζουν την προσωπική ελευθερία των γυναικών
- * δεν βιώνουν εμπειρίες βίας στην οικογένεια
- * θεωρούνται οι κεφαλές της οικογένειας διατηρώντας τον έλεγχο της οικονομικής διαχείρισης του τόπου κατοικίας της οικογένειας και των αποφάσεων για διαζύγιο.

Από την άλλη μεριά, *οι γυναίκες:*

- * δεν ασκούν εξουσία στη δημόσια ζωή, καθώς δεν κατέχουν δημόσιες θέσεις και δεν επηρεάζουν τα κέντρα λήψης αποφάσεων
- * παρά τη νομοθεσία για την ισοτιμία των φύλων στο χώρο εργασίας, συναντούν εμπόδια κατά την πρόσβασή τους σε ορισμένα επαγγέλματα ή όταν ζητούν προαγωγή
- * υφίστανται τα αποτελέσματα των κοινωνικών προκαταλήψεων και βιώνουν την ανδρική κυριαρχία σε όλες τις πλευρές της ζωής τους
- * βιώνουν υψηλά επίπεδα βίας στην οικογένεια, στη σφαίρα, δηλαδή, που θεωρείται ότι ελέγχουν περισσότερο από οποιαδήποτε άλλη
- * αντιμετωπίζουν, γενικά, προβλήματα στην επίτευξη της προσωπικής τους ελευθερίας.

Αυτή η απεικόνιση των σχέσεων των φύλων, που διχοτομεί τον πληθυσμό σε δύο κατηγορίες, δημιουργεί, κατά τις συγγραφείς, πραγματικά προβλήματα,

δεδομένου ότι δομήθηκε από μελλοντικούς εκπαιδευτικούς, από αυτούς, δηλαδή, που πρόκειται να διδάξουν τις κοινωνικές δομές στις νεότερες γενιές. Από τα αποτελέσματα φάνηκε καθαρά ότι, παρόλο που αναγνωρίζουν τις στερεότυπες αντιλήψεις και τις προκαταλήψεις που κυριαρχούν στην ελληνική κοινωνία, αδυνατούν να κατανοήσουν τους μηχανισμούς, στο πλαίσιο των οποίων αυτές λειτουργούν εναντίον των γυναικών, με αποτέλεσμα να γίνονται και οι ίδιοι θύματά τους.

- Η δεύτερη διχοτομία είναι αυτή που δημιουργεί μια εμφανή διάκριση ανάμεσα στους άνδρες και τις γυναίκες μελλοντικούς εκπαιδευτικούς. Οι άνδρες θετικοί επιστήμονες υιοθέτησαν πολύ πιο παραδοσιακές και στερεότυπες αντιλήψεις για τη θέση των γυναικών στην ελληνική κοινωνία από ό,τι οι γυναίκες συνάδελφοί τους των θεωρητικών επιστημών. Η έρευνα, βέβαια, δεν μπόρεσε μέσα στο δικό της πλαίσιο να απαντήσει στο αν οι διαφορές στις στάσεις, απόψεις, αναπαραστάσεις και αξίες οφείλονται κυρίως στο φύλο ή στο διαφορετικό είδος σπουδών που ακολούθησαν οι άνδρες και οι γυναίκες μελλοντικοί εκπαιδευτικοί του δείγματος.

Πρόκειται για μια εμπειριστατωμένη έρευνα, που δε μένει στην περιγραφή μιας κατάστασης με την απλή παράθεση των αποτελεσμάτων, όπως σε πολλές περιπτώσεις ήδη διαπιστώθηκε παραπάνω, αλλά προχωράει σε ερμηνεία των αποτελεσμάτων αυτών σε βάθος.

Οι πρακτικές των εκπαιδευτικών

Από τις έρευνες που εντοπίστηκαν και για τις οποίες ήδη έχει γίνει λόγος παραπάνω, μόνο δύο περιέχουν αποτελέσματα που αφορούν στις πρακτικές που υιοθετούν οι εκπαιδευτικοί απέναντι στα αγόρια και τα κορίτσια στην καθημερινή εκπαιδευτική πράξη.

Η Σιδηροπούλου-Δημακάκου (1990) αναλύοντας τις απαντήσεις των καθηγητών που πήραν μέρος στην έρευνά της, κατέληξε στα ακόλουθα συμπεράσματα.

- «Το στοιχείο “φύλο” στους καθηγητές φαίνεται να επηρεάζει σημαντικά και σε υπολογίσιμη ένταση τη διάθεση ή τη δυνατότητα του εκπαιδευτικού να συζητά ή όχι με τους/τις μαθητές/-τριές του τα σχέδιά τους για τις σπουδές και το επάγγελμα που πρόκειται να ακολουθήσουν και, μάλιστα, φαίνεται πως οι άνδρες εκπαιδευτικοί κουβεντιάζουν με τα παιδιά περισσότερο από ό,τι οι γυναίκες συνάδελφοί τους (ποσοστό 67,3% έναντι 46,8%)». Δεν επιχειρείται

από την ερευνήτρια η ερμηνεία αυτού του ευρήματος, γιατί, σύμφωνα με την ίδια, ξεφεύγει από το πλαίσιο της συγκεκριμένης έρευνας.

- «Οι καθηγητές των Γυμνασίων των χωριών συζητούν με τους μαθητές/-τριές τους σε πολύ υψηλό ποσοστό (75%) σε αντίθεση με τους καθηγητές των επαρχιακών πόλεων (33,3%) και της Αθήνας (45,2%)».

Ως πιθανές ερμηνείες της διαφοράς αυτής θεωρούνται από την ερευνήτρια οι εξής:

- «Το γεγονός ότι οι καθηγητές των χωριών είναι στη συντριπτική πλειονότητά τους πολύ νέοι -το 56,6% των καθηγητών των χωριών έχει προϋπηρεσία ενός έως πέντε ετών, ενώ στην Αθήνα το αντίστοιχο ποσοστό είναι 12,5% και στις άλλες επαρχιακές πόλεις μόλις το 11,1%- και κατά συνέπεια πιο κοντά στα παιδιά, τόσο ηλικιακά, όσο και από πλευράς αντιλήψεων».
- «Στα χωριά ο καθηγητής και γενικότερα ο δάσκαλος συνεχίζει πιθανόν να είναι ένα πρόσωπο αξιοσέβαστο, με υπολογίσιμη γνώμη, που οι μαθητές ζητούν την άποψή του». Η ερευνήτρια διατυπώνει με επιφύλαξη τις παραπάνω ερμηνείες και κάνει λόγο για ανάγκη αναλυτικότερης έρευνας στο συγκεκριμένο θέμα.

«Η ανάλυση των απαντήσεων του δείγματος των καθηγητών που διδάσκουν ΣΕΠ έδειξε ότι αυτοί διαπιστώνουν την ύπαρξη προκαταλήψεων στα παιδιά, που σχετίζονται με την εκπαίδευση και το επάγγελμα των δύο φύλων (71%). Οι προκαταλήψεις αυτές, που χαρακτηρίζουν αγόρια και κορίτσια, περιγράφονται από το σύνολο σχεδόν του δείγματος (92%) ως διάκριση των επαγγελματιών σε «ανδρικά» και «γυναικεία». Οι ίδιοι σε ποσοστό 93% απαντούν πως προσπαθούν να απαλλάξουν τα παιδιά από αυτές τους τις προκαταλήψεις και για το σκοπό αυτό χρησιμοποιούν τις παρακάτω μεθόδους:

- Ανάλυση της φύσης του κάθε επαγγέλματος, έτσι ώστε η επιλογή να γίνεται ανεξάρτητα από το φύλο του μαθητή (33,3%).
- Ανάθεση εργασιών που θεωρούνται «γυναικείες» στα αγόρια και αντίστροφα, καθώς επίσης και ενθάρρυνση των μαθητών στην αναζήτηση πληροφοριών σχετικά με τους ρόλους που θεωρούνται κατάλληλοι για το κάθε φύλο (8,33%).
- Χρησιμοποίηση επιχειρημάτων και παραδειγμάτων που αποδεικνύουν ότι δεν υπάρχουν «ανδρικά» και «γυναικεία» επαγγέλματα (41,67%).

Οι συγκεκριμένες μέθοδοι χαρακτηρίζονται από την ερευνήτρια ως τρόποι παρέμβασης των εκπαιδευτικών στις επαγγελματικές ανισότητες.

- «Οι καθηγητές ΣΕΠ έχουν γνώση του γεγονότος ότι η αγορά εργασίας έχει υψηλές ανάγκες σε τεχνικούς και όχι αποφοίτους Πανεπιστημίων, θεωρούν,

όμως, σε πολύ υψηλό ποσοστό (71,43%) πως μια γυναίκα είναι δύσκολο να βρει δουλειά σε τεχνικό επάγγελμα. Ωστόσο, παρά την πεποίθησή τους αυτή, απαντούν σε ποσοστό 91% ότι θα συμβούλευαν μια μαθήτριά τους να ακολουθήσει ειδικότητα Τεχνικού Λυκείου και κατά προτίμηση Ηλεκτρολόγου, Ηλεκτρονικού ή Χημικού».

Στην έρευνα της Κανταρτζή (1996) ζητήθηκε από τους εκπαιδευτικούς της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης να συμπληρώσουν ένα μικρό πρωτόκολλο παρατήρησης, με σκοπό να ελεγχθεί κατά πόσο οι απόψεις των εκπαιδευτικών συμφωνούν με όσα παρατηρούνται στη συμπεριφορά τους στη σχολική πράξη. Από την ανάλυση του πρωτοκόλλου παρατήρησης προέκυψαν τα εξής:

- Σε ποσοστό 63,3% παρατηρήθηκε πως τα αγόρια και τα κορίτσια είναι τοποθετημένα κατά φύλο στις γραμμές. Αυτό δε φαίνεται να ισχύει στα μεγάλα αστικά κέντρα, όπου δεν ακολουθείται αυστηρά ο διαχωρισμός των φύλων και δε συνδέεται οπωσδήποτε με τους ίδιους τους εκπαιδευτικούς, αλλά με την οργάνωση και τη διεύθυνση του σχολείου.
- Στην τάξη, όπου τον έλεγχο της οργάνωσης τον έχει ο ίδιος ο εκπαιδευτικός, οι μισοί περίπου εκπαιδευτικοί (53,2%) αφήνουν τα παιδιά να καθίσουν κατά ομάδες αδιαφοροποίητα από το φύλο. Πολλές φορές μάλιστα επιβάλλεται από τον εκπαιδευτικό να κάθονται αγόρια και κορίτσια μαζί, παρά την αντίδραση των μεγαλύτερων κυρίως μαθητών και μαθητριών, οι οποίοι προτιμούν να κάθονται κατά φύλο. Μόνο οι εκπαιδευτικοί από μεγάλο αστικό κέντρο δεν ακολουθούν το στερεότυπο αυτόν κανόνα (100%).
- Στα φύλλα ελέγχου, στα βαθμολόγια, στις καταστάσεις υπερτερεί ο διαχωρισμός κατά φύλο, με τα αγόρια συνήθως να γράφονται πρώτα 62,1%, ενώ λιγότερο εφαρμόζεται η αλφαβητική σειρά. Μεγάλο ποσοστό ευθύνης γι' αυτό έχει η διεύθυνση του σχολείου και ο τρόπος οργάνωσης. Το 75% των εκπαιδευτικών με μετεκπαίδευση δεν ακολουθούν το διαχωρισμό αυτό.
- Η πλειονότητα των εκπαιδευτικών (75,9%) δε δημιουργεί ομάδες με βάση το φύλο, αλλά μεικτές ομάδες είτε για εργασία είτε για παιχνίδι και άλλες δραστηριότητες. Το 66,7%, όμως, των εκπαιδευτικών χωρίς μετεκπαίδευση σχηματίζουν ομάδες με βάση το φύλο.
- Το 75,9% των εκπαιδευτικών δεν παρατήρησε ανάθεση διαφορετικών εργασιών με βάση το φύλο.
- Ένα ποσοστό 20% των εκπαιδευτικών κάνουν σχόλια με βάση το φύλο. Μόνο οι εκπαιδευτικοί από μεγάλο αστικό κέντρο κατά απόλυτη πλειονότητα χρησιμοποιούν «ετικέτες», όταν αναφέρονται στα δύο φύλα.

Δεν υπάρχει καμιά αξιόλογη προσπάθεια σχολιασμού και ερμηνείας των παραπάνω ευρημάτων η παρουσίαση αρκείται στην απλή παράθεσή τους.

Διαφοροποιήσεις στη συμπεριφορά των εκπαιδευτικών αναφέρονται και από τους Λαμπροπούλου και Γεωργουλέα (1989) και Μπέλλα (1995). Οι Λαμπροπούλου-Γεωργουλέα (1989) υποστηρίζουν πως οι εκπαιδευτικοί με συγκεκριμένους τρόπους ενισχύουν τη διαφορετική συμπεριφορά των δύο φύλων. Αυτοί είναι: 1) οι διαφορετικές τιμωρίες που επιβάλλουν στα αγόρια και τα κορίτσια, που κατά κανόνα είναι πιο αυστηρές για τα αγόρια, 2) ο διαχωρισμός των παιδιών σε δύο ομάδες, ανάλογα με το φύλο τους και η διατύπωση γενικών κρίσεων για τη μια ή την άλλη ομάδα, 3) ο διαχωρισμός των παιδιών κατά φύλο στη γραμμή, 4) ο διαχωρισμός των παιδιών κατά φύλο στη γυμναστική και τον αθλητισμό και η καλλιέργεια διαφορετικών ιδανικών, προς τα οποία στοχεύει η γυμναστική και είναι η δύναμη για τα αγόρια και η χάρη για τα κορίτσια, και 5) η επιβολή της ποδιάς μόνο για τα κορίτσια, μέτρο που είχε ήδη καταργηθεί κατά τη συγγραφή του άρθρου, αναφέρθηκε, ωστόσο, γιατί ακόμη και τότε υπήρχε αντίλογος για την κατάργησή της. Τα τελευταία δεν προκύπτουν από έρευνες των συγγραφέων ούτε στηρίζονται με παραπομπές σε ερευνητικά ευρήματα άλλων, γεγονός που τα αποδυναμώνει.

Ο Μπέλλας (1995) επισημαίνει τη διάσταση που υπάρχει ανάμεσα στη συνειδητοποίηση, από την πλευρά του συνόλου σχεδόν των δασκάλων και των νηπιαγωγών, της ανάγκης για ισότητα των φύλων και την αθέλητη συμβολή τους στην αναπαραγωγή των ανισοτήτων μέσα από τις συμπεριφορές και τις πρακτικές που οι ίδιοι/-ες υιοθετούν απέναντι στα αγόρια και τα κορίτσια. Αναφέρει, δε, συγκεκριμένα παραδείγματα σεξιστικών ερωτήσεων ή δηλώσεων, μέσα από τα οποία προκύπτει πως τα αγόρια μπορούν και πρέπει να κάνουν χειρωνακτικές δουλειές, ακόμη κι αν αυτές χρειάζονται ελάχιστη σωματική δύναμη, είναι ζωηρά και άτακτα και δεν πρέπει να εκδηλώνονται συναισθηματικά. Αντίστοιχα, για τα κορίτσια προκύπτει πως είναι ήσυχα και υπάκουα και έχουν διαρκώς στο νου τους το γάμο και τη δημιουργία οικογένειας.

Ο ίδιος επισημαίνει πως το γεγονός ότι τις μικρές τάξεις του Δημοτικού τις αναλαμβάνουν σταθερά οι δασκάλες δείχνει την ύπαρξη ενός επαγγελματικού στερεοτύπου που θέλει τις γυναίκες δασκάλες να αντιπροσωπεύουν και στο πλαίσιο του σχολείου το ρόλο και την παρουσία της μητέρας, χωρίς ταυτόχρονα να θεωρούνται ικανές να διδάξουν στις μεγάλες τάξεις, που απαιτούν καλύτερη γνώση Μαθηματικών και Φυσικής και μεγαλύτερες δυσκολίες στην επιβολή πειθαρχίας. Αυτό, βέβαια, ο εισηγητής, δεν το συνδέει με κάποιο σεξιστικό μήνυμα που περνάει στα παιδιά, αλλά αρκείται στην παρουσίαση των παραπάνω στερεοτύπων

αντιλήψεων των εκπαιδευτικών της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης, που παίρνουν μια συγκεκριμένη μορφή στη διδακτική πράξη.

Όλα όσα αναφέρθηκαν παραπάνω δεν υποστηρίζονται από παραπομπές σε ερευνητικά ευρήματα, σκιαγραφούν, ωστόσο, μια πραγματικότητα που θεωρείται δεδομένη, ως αποτέλεσμα προσωπικής, κυρίως, εκπαιδευτικής εμπειρίας. Γίνεται, λοιπόν, εύκολα αισθητή η απουσία μιας εμπειριστατωμένης έρευνας πάνω στο θέμα της συμπεριφοράς των εκπαιδευτικών απέναντι στα αγόρια και τα κορίτσια, που θα στηρίζεται κυρίως στην παρατήρηση από ανεξάρτητους και ευαισθητοποιημένους παρατηρητές, και όχι μόνο σε όσα δηλώνουν οι ίδιοι οι εκπαιδευτικοί και στις δικές τους μόνο παρατηρήσεις.

Συνοψιση – Σύνθεση των αποτελεσμάτων

Με τη συνοψιση των αποτελεσμάτων των ερευνών που έχουν ήδη παρατεθεί στα προηγούμενα υποκεφάλαια της θεματικής «Εκπαιδευτικοί και Φύλο» διαμορφώνεται η εξής εικόνα.

Οι εκπαιδευτικοί, στην πλειονότητά τους, δεν αντιλαμβάνονται τις διακρίσεις των φύλων στο σχολείο (Κανταρτζή, 1996· Δεληγιάννη κ.ά. 2000) παρά σε ορισμένες δραστηριότητες και μόνο όταν αυτές τους δοθούν εντελώς συγκεκριμένα (Κανταρτζή, 1996). Τάσσονται υπέρ της ισότητας των φύλων, όταν το ζήτημα αυτό τεθεί άμεσα σε αυτούς/-ές, και δηλώνουν ευαισθητοποιημένοι/-ες σε θέματα φύλου (Σιδηροπούλου-Δημακάκου, 1990· Δεληγιάννη και Ζιώγου 1998· Δεληγιάννη κ.ά., 2000). Ωστόσο, όταν οι ερωτήσεις που απευθύνονται σε αυτούς/-ές αφορούν στους επιμέρους παράγοντες που συνθέτουν το πλέγμα της ανισότητας, αποκαλύπτεται μια αλήθεια που οι ίδιοι/-ες δεν αντιλαμβάνονται και έχει να κάνει με το ότι εμφορούνται από στερεότυπες ιδέες για τα φύλα και τους κοινωνικούς τους ρόλους, συνθήκη η οποία προκαλεί την προσωπική τους συμβολή στην αναπαραγωγή των στερεοτύπων αυτών (Δεληγιάννη κ.ά., 2000).

Συγκεκριμένα, η έρευνα αποκαλύπτει πως οι εκπαιδευτικοί έχουν διαφορετικές *προσδοκίες* για τα αγόρια και τα κορίτσια (Μοσκοφόγλου, 1996). Αποδίδουν στερεότυπα *χαρακτηριστικά προσωπικότητας* στα δύο φύλα (Σιδηροπούλου-Δημακάκου, 1990· Σαββίδου, 1996· Κανταρτζή, 1996· Νατσιοπούλου και Γιαννούλα, 1996· Φρόση, 2000β). Θεωρούν, λοιπόν, πως κυρίαρχα χαρακτηριστικά των αγοριών είναι η επιθετικότητα, η ζωηράδα, ο αυθορμητισμός και η αθωότητα, που συνυπάρχουν με την τόλμη και την ανταγωνιστικότητα. Τα κορίτσια, από την άλλη, τα χαρακτηρίζει η πονηριά και η καχυποψία στις σχέσεις τους με τους ανθρώπους αλλά και η υπακοή, η επιμέλεια, η τάξη, η τρυφερότητα και η ευαισθησία. Έχουν αρνητική στάση απέναντι στα τεχνικά θέματα και τα επαγγέλματα και τους αρέσει να

ασχολούνται με θέματα που σχετίζονται με παραδοσιακά γυναικίους ρόλους. Στην έρευνα, ωστόσο, της Σιδηροπούλου-Δημακάκου (1990) οι εκπαιδευτικοί αποδίδουν στα κορίτσια, εκτός από τα παραπάνω στερεότυπα γυναικεία χαρακτηριστικά, και χαρακτηριστικά που παραδοσιακά συνδέονται με τα αγόρια, αφού θεωρούν πως τα πρώτα δεν έχουν περιορισμένη ιδέα για τις δυνατότητές τους και είναι το ίδιο ανταγωνιστικά με τα δεύτερα. Εδώ εντοπίζεται η πρώτη αντίφαση των αποτελεσμάτων, όχι όμως και η τελευταία.

Στο θέμα των *σχολικών επιδόσεων* παρατηρούνται επίσης αντιφατικά αποτελέσματα. Σύμφωνα με τα ευρήματα της Φρόση (2000), οι εκπαιδευτικοί θεωρούν πως τα κορίτσια έχουν γενικά καλύτερες σχολικές επιδόσεις από τα αγόρια, για αρκετούς όμως από αυτούς/-ές, όπως προκύπτει και από την έρευνα των Σταυρίδου κ.ά. (1999), τα αγόρια τα καταφέρνουν καλύτερα στα θετικά μαθήματα. Αντίθετα, στην έρευνα της Κανταρτζή (1996) οι εκπαιδευτικοί φαίνεται πως δεν αποδέχονται αυτή τη διάκριση στην υπεροχή των επιδόσεων των φύλων κατά κατηγορίες μαθημάτων. Το ίδιο ισχύει και για ένα υψηλό ποσοστό των εκπαιδευτικών που πήραν μέρος στην έρευνα των Σταυρίδου κ.ά. (1999). Η αντίφαση αυτή, βέβαια, πρέπει να ιδωθεί, να ερμηνευτεί ή ακόμη και να διερευνηθεί περαιτέρω μέσα από το πρίσμα της διαφορετικότητας της ομάδας αναφοράς, γύρω από την οποία στρέφονται κάθε φορά οι εκτιμήσεις των υποκειμένων της κάθε έρευνας. Οι εκπαιδευτικοί της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης εκφράζουν τις απόψεις τους για τα παιδιά του δημοτικού σχολείου (6-12 ετών), ενώ εκείνοι/-ες της Δευτεροβάθμιας για τα παιδιά της γυμνασιακής και λυκειακής βαθμίδας (13-18 ετών).

Σε κάθε περίπτωση, ενδιαφέρον παρουσιάζει το εύρημα που σχετίζεται με τις διαφορετικές αιτίες, στις οποίες αυτοί/-ές αποδίδουν τις καλές και τις κακές επιδόσεις των κοριτσιών και των αγοριών. Σύμφωνα με τις αποδόσεις αυτές, οι καλές επιδόσεις των κοριτσιών οφείλονται στην αυξημένη προσπάθεια που καταβάλλουν, ενώ των αγοριών στις ιδιαίτερες νοητικές τους ικανότητες (Φρόση & Δεληγιάννη, 2001).

Οι εκπαιδευτικοί διαχωρίζουν τα *μαθήματα* σε «ανδρικά» και «γυναικεία», χαρακτηρίζοντας αντίστοιχα έτσι τα θετικά και τα θεωρητικά μαθήματα (Δεληγιάννη κ.ά., 2000). Αντίστοιχα, υιοθετούν και το διαχωρισμό των επαγγελμάτων σε «ανδρικά» και «γυναικεία» (αυτό δεν ισχύει για τη δεύτερη ομάδα του δείγματος στην έρευνα της Σιδηροπούλου-Δημακάκου, 1990) και με δεδομένη την απόδοση στερεότυπων χαρακτηριστικών στα αγόρια και τα κορίτσια, ακόμη και καθηγητές ΣΕΠ καταλήγουν να θεωρούν πως καταλληλότερα *επαγγέλματα* για τους άνδρες είναι τα τεχνικά και τα υψηλού κύρους, ενώ για τις γυναίκες τα υπαλλήλων γραφείου και όσα συνδέονται με την παροχή φροντίδας (Σιδηροπούλου-Δημακάκου 1990· Δεληγιάννη κ.ά., 2000).

Γενικά, οι αντιλήψεις των εκπαιδευτικών για τη γυναικεία εργασία περιέχουν αντιφάσεις, καθώς από τη μια αυτοί/-ές δέχονται πως η γυναίκα μπορεί και πρέπει να εργάζεται, ακόμη και αν αυτό δεν επιβάλλεται από τις οικονομικές ανάγκες της οικογένειας (Σιδηροπούλου-Δημακάκου, 1990· Δεληγιάννη κ.ά., 2000), από την άλλη, όμως, δίνουν δευτερεύουσα σημασία στη γυναικεία εργασία και την επαγγελματική σταδιοδρομία σε σχέση με τη δημιουργία οικογένειας, αν και παίζει πρωτεύοντα ρόλο (Σιδηροπούλου-Δημακάκου, 1990).

Οι εκπαιδευτικοί φαίνεται να πιστεύουν στους διακριτούς *ρόλους* στην οικογένεια, με τη γυναίκα, πριν από όλα, σύζυγο, μάνα και νοικοκυρά (Σαββίδου, 1996· Κανταρτζή, 1996), εύρημα που ανατρέπεται στην έρευνα των Δεληγιάννη κ.ά. (2000), όπου, τουλάχιστον σε πρώτο επίπεδο, τάσσονται κατά της παραδοσιακής κατανομής των ρόλων που θέλει τα αγόρια να συνδέονται με τη δημόσια σφαίρα της ζωής και τα κορίτσια με την ιδιωτική.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η εικόνα της κοινωνικής πραγματικότητας που δομούν οι μελλοντικοί εκπαιδευτικοί στην έρευνα των Δεληγιάννη και Ζιώγου (1998) και η οποία ενισχύει τα ευρήματα των Σαββίδου (1996) και Κανταρτζή (1996). Σύμφωνα με την εικόνα αυτή, οι άνδρες και οι γυναίκες αποτελούν δύο τελείως ξεχωριστές ομάδες, με διαφορετικές σφαίρες επιρροής, διαφορετικά χαρακτηριστικά, διαφορετικά επίπεδα δύναμης και διαφορετικούς ρόλους και υποχρεώσεις. Οι άνδρες θετικοί επιστήμονες, μάλιστα, υιοθετούν πολύ πιο παραδοσιακές και στερεότυπες αντιλήψεις για τη θέση των γυναικών στην ελληνική κοινωνία από ό,τι οι γυναίκες συνάδελφοί τους των θεωρητικών επιστημών (Δεληγιάννη & Ζιώγου, 1998), στοιχείο που έρχεται να συμφωνήσει και με ευρήματα ξένων ερευνών, που συνδέουν την ειδικότητα των εκπαιδευτικών με το βαθμό στον οποίο υιοθετούνται από αυτούς/-ές παραδοσιακές ή μη αντιλήψεις (Riddell, 1989).

Τέλος, όσον αφορά στις *πρακτικές* που υιοθετούν οι εκπαιδευτικοί απέναντι στα αγόρια και τα κορίτσια κατά την καθημερινή εκπαιδευτική πράξη, φαίνεται καταρχάς πως οι άνδρες και οι νεότεροι στην ηλικία εκπαιδευτικοί συζητούν περισσότερο με τα παιδιά για θέματα επαγγέλματος και καριέρας. Η συντριπτική πλειονότητα των καθηγητών ΣΕΠ παρεμβαίνουν συνειδητά με διάφορες δραστηριότητες στις επαγγελματικές ανισότητες, ενθαρρύνοντας την επιλογή επαγγελμάτων ανεξάρτητα από το φύλο. Αυτό, βέβαια, έρχεται συχνά σε σύγκρουση με τις βαθύτερα εδραιωμένες αντιλήψεις τους σχετικά με την καταλληλότητα ορισμένων επαγγελμάτων, όπως είναι τα επαγγέλματα γραφείου, για τα κορίτσια (Σιδηροπούλου-Δημακάκου, 1990).

Σε επίπεδο οργάνωσης παρατηρούνται διαφοροποιήσεις, όπως η τοποθέτηση των παιδιών στις γραμμές κατά φύλο και ο διαχωρισμός τους στα φύλλα ελέγχου και

τη βαθμολογία, διαφοροποιήσεις για τις οποίες ευθύνονται κυρίως οι διευθύνσεις των σχολείων. Όμως, και μέσα στην τάξη, όπου οι ίδιοι/-ες οι εκπαιδευτικοί έχουν τον έλεγχο της οργάνωσης, πολλοί/-ές από αυτούς/-ές ζητούν από τα παιδιά να καθίσουν στα θρανία κατά φύλο ή δημιουργούν αμιγείς ως προς το φύλο ομάδες εργασίας (Κανταρτζή, 1996).

6. Η ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΟΥ ΦΥΛΟΥ ΣΤΗ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΑΠΟΨΕΩΝ ΚΑΙ ΠΕΠΟΙΘΗΣΕΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΦΗΒΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ

Β. Δεληγιάννη-Κουϊμτζή, Δ. Σακκά, Α. Στογιαννίδου & Α. Ψάλτη

Απόψεις για τα Μαθήματα και τα Επαγγέλματα

Τα ερευνητικά δεδομένα που παρουσιάστηκαν στο κεφάλαιο 4 σχετικά με τις ταυτότητες φύλου στην εφηβεία διαπίστωσαν την ύπαρξη δύο διακριτών μεταξύ τους εφηβικών ταυτοτήτων φύλου, μιας ανδρικής και μιας γυναικείας, οι οποίες δομούνται στο πλαίσιο του σχολικού, οικογενειακού και ευρύτερου κοινωνικού περιγύρου. Αυτές οι διαφορετικές ταυτότητες αποκαλύπτονται και στις απόψεις και πεπαιθήσεις των εφήβων για τα μαθήματα του σχολείου, τις ακαδημαϊκές επιδόσεις και τα επαγγέλματα, θέματα που μελετήθηκαν στις έρευνες οι οποίες παρουσιάζονται στο κεφάλαιο αυτό (βλ. Πίνακα 6.1). Οι έρευνες που χρησιμοποιήθηκαν σε αυτή την ενότητα παρουσιάζονται στον παρακάτω πίνακα.

Πίνακας 6.1: Έρευνες με θέμα τις Απόψεις των Εφήβων για τα Μαθήματα του Σχολείου και τα Επαγγέλματα

Συγγραφέας/-είς	Χρονολογία	Τίτλος	Είδος έρευνας	Δείγμα
Μπουρνούδη, Ε. & Ψάλτη, Α.	1997	<i>Επαγγελματικές επιλογές και προσδοκίες των νέων και της οικογένειάς τους. Η επίδραση του φύλου</i>	Εμπειρική έρευνα	328 μαθητές/-τριες Γ΄ Γυμνασίου και Β΄ Λυκείου από σχολεία της Δυτικής Θεσσαλονίκης
Σιδηροπούλου-Δημακάκου, Δ.	1997	<i>Εκπαιδευτικές και επαγγελματικές επιλογές των δύο φύλων: ο ρόλος του σχολικού επαγγελματικού προσανατολισμού</i>	Έρευνα επισκόπησης	
Δεληγιάννη, Β., Σακκά, Δ., Ψάλτη, Α., Φρόση, Λ., Αρκουμάνη, Σ., Στογιαννίδου, Α., Συγκολλίτου, Ε.	2000	<i>Ταυτότητες φύλου και επιλογές ζωής</i>	Εμπειρική έρευνα	1.110 μαθητές/-τριες Γυμνασίων και Λυκείων όλης της Ελλάδος
Β. Δεληγιάννη-Κουϊμτζή	2002	<i>Ανδρικές και γυναικείες ταυτότητες στην εφηβεία και επιλογές ζωής: μια προσπάθεια ερμηνείας των</i>	Εμπειρική έρευνα	300 μαθητές και μαθήτριες 16-17 ετών από 4 διαφορετικά

(α) Τα μαθήματα του σχολείου

Η παρεχόμενη στο σχολείο γνώση και τα διάφορα μαθήματα του αναλυτικού προγράμματος της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης συνδέονται με τη μεταβλητή του φύλου τόσο σε επίπεδο κοινωνικών αντιλήψεων και σεξιστικών προτύπων όσο και ως θέμα της έρευνας που ασχολείται με τις ανδρικές και γυναικείες ταυτότητες στο πλαίσιο της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Έτσι, όχι μόνο παραδοσιακά υπάρχουν μαθήματα που, όπως θα δούμε και πιο κάτω, έχουν χαρακτηριστεί ως «ανδρικά» και «γυναικεία» και εξακολουθούν να θεωρούνται ως τέτοια στη συνείδηση εκπαιδευτικών και μαθητών/τριών, αλλά διαμορφώνεται και μια συγκεκριμένη ιδεολογία, που, αναπαράγοντας την αντίληψη για τις δυνατότητες και τις επιδόσεις αγοριών και κοριτσιών σε κάποια γνωστικά αντικείμενα και όχι σε άλλα, ενισχύει τη διάκριση των φύλων στην εκπαιδευτική διαδικασία (Arnot, Davies & Weiner, 1999).

Ένα από τα πρώτα και βασικότερα ευρήματα της φεμινιστικής έρευνας για το φύλο στην εκπαίδευση κατά τα τέλη της δεκαετίας του '70 ήταν η διαπίστωση των μειωμένων επιδόσεων των κοριτσιών της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης σε σύγκριση με τα αγόρια (Deem 1978, Delamont 1980, Stanworth 1986). Ομόφωνα η σχετική βιβλιογραφία κατέληγε στο συμπέρασμα ότι τα κορίτσια, ιδιαίτερα αυτά των χαμηλότερων κοινωνικο-οικονομικών στρωμάτων, μειονεκτούσαν φανερά στο σχολείο, το οποίο, έτσι, φαινόταν ότι αδυνατούσε να προσφέρει στο μισό μαθητικό πληθυσμό τόσο κίνητρα για μάθηση και υψηλές σχολικές επιδόσεις, όσο και προοπτικές επιτυχίας στην ενήλικη ζωή (Spender, 1981).

Δύο δεκαετίες, περίπου, αργότερα η κατάσταση φαίνεται ότι έχει ανατραπεί. Σύγχρονες μελέτες σε όλο τον κόσμο εκφράζουν την έκπληξή τους για τη μεγάλη σχολική επιτυχία των κοριτσιών σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης (Arnot κ.ά., 1999), ανησυχώντας, ταυτόχρονα, για τις κακές επιδόσεις των αγοριών στο σχολείο, φαινόμενο που έχει πάρει διαστάσεις τα τελευταία χρόνια (Alloway & Gilbert, 1997· Arizpe & Arnot, 1997· Pay 1997).

Το φαινόμενο δεν είναι άγνωστο και στην ελληνική εκπαιδευτική πραγματικότητα. Η Δεληγιάννη-Κουϊμτζή (2002), επιχειρώντας να μελετήσει τις σχολικές επιδόσεις των εφήβων σε σχέση με το φύλο τους, διαπιστώνει σημαντικές διαφορές στις επιδόσεις των μαθητών και μαθητριών από τα τέσσερα σχολεία που πήραν μέρος στην έρευνα, καθώς, σε όλες τις περιπτώσεις, τα κορίτσια είχαν καλύτερες βαθμολογίες από τα

αγόρια. Αυτές οι καλές επιδόσεις των κοριτσιών, που είναι εμφανείς σε όλα τα επίπεδα της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης και τις εισαγωγικές εξετάσεις, σε συνδυασμό με το γεγονός ότι τα κορίτσια αποτελούν πλέον την πλειονότητα στα Ενιαία Λύκεια και τα Πανεπιστήμια (βλ. κεφάλαιο 2 της παρούσας μελέτης), έχουν ωθήσει μερικούς συγγραφείς να κάνουν λόγο για «εκθήλυνση» της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης στην Ελλάδα. Επιπλέον, έχουν συμβάλει ώστε το χαρακτηριστικό της «καλής μαθήτριας» να προστεθεί στην ηγεμονική αναπαράσταση του τυπικού μοντέλου για την έφηβη, η οποία όχι μόνο είναι υπάκουη, σοβαρή και ευγενική, αλλά, επιπλέον, έχει καλές επιδόσεις στο σχολείο και προσανατολίζεται προς ανώτατες σπουδές (Δεληγιάννη-Κουϊμτζή 1993).

Στην ίδια έρευνα μελετήθηκε ο τρόπος, με τον οποίο οι έφηβοι δομούν τις εικόνες του μαθητή και της μαθήτριας, και φάνηκε ότι τα νεαρά άτομα του δείγματος, επηρεασμένα από την κοινή αντίληψη, έκαναν χρήση των στερεότυπων ως προς το φύλο αντιλήψεων, όταν τους ζητήθηκε να περιγράψουν με τρία επίθετα τα αγόρια και τα κορίτσια στο σχολείο σήμερα. Αυτό που διαπιστώθηκε κατά την ανάλυση ήταν ότι οι μαθητές και οι μαθήτριες που συμμετείχαν όχι μόνο δε θεωρούν τις χαμηλές επιδόσεις των αγοριών ως πρόβλημα, αλλά, αντίθετα, δόμησαν μια θετική εικόνα του μαθητή ως ενεργητικού συμμετόχου της σχολικής ζωής. Έτσι, οι ισχυρές αναπαραστάσεις που προέκυψαν περιγράφουν το μαθητή ως «έξυπνο αλλά τεμπέλη» σε μια προσπάθεια δικαιολόγησης των χαμηλότερων επιδόσεών του, αλλά, από την άλλη μεριά, και ως ξύπνιο, δραστήριο και θορυβώδη. Την ίδια στιγμή η μαθήτρια περιγράφεται ως μελετηρή -και εδώ πρόκειται για τον τρόπο με τον οποίο το δείγμα ερμηνεύει τις καλές επιδόσεις των κοριτσιών- και αγχώδης. Είναι ενδιαφέρον να παρατηρήσει κανείς ότι, παρά τις υψηλές βαθμολογίες των κοριτσιών και στα τέσσερα σχολεία, δεν προέκυψε πουθενά μια ισχυρή αναπαράσταση της έξυπνης μαθήτριας (Δεληγιάννη-Κουϊμτζή, 2002).

Η έρευνα διαπίστωσε, επίσης, μια παραδοσιακή αντίληψη ως προς τις επιλογές σπουδών. Στη συντριπτική τους πλειονότητα τα αγόρια δήλωσαν ότι προτιμούν τα Μαθηματικά και τις Φυσικές Επιστήμες, ενώ περίπου οκτώ στα δέκα κορίτσια όλων των σχολείων προτιμούσαν τα θεωρητικά μαθήματα και τις Κοινωνικές Επιστήμες, εκφράζοντας ταυτόχρονα μικρή προτίμηση για την Τεχνολογία.

Σε μια προσπάθεια σύνδεσης του φαινομένου αυτού με τις ταυτότητες φύλου, ζητήθηκε από τους 1.110 μαθητές και μαθήτριες που πήραν μέρος στην έρευνα «Ταυτότητες φύλου και επιλογές ζωής» να κατατάξουν τα μαθήματα του σχολείου σε θεωρητικά και θετικά και στη συνέχεια σε «ανδρικά» και «γυναικεία». Από την κατάταξη των μαθημάτων του σχολείου σε θετικά και θεωρητικά γίνεται φανερό ότι τα μαθήματα εκείνα που θεωρούνται ότι ανήκουν κυρίως στις θετικές επιστήμες από την

πλειονότητα των μαθητών/-τριών είναι η Φυσική, η Πληροφορική, η Χημεία και τα Μαθηματικά, ενώ τα μαθήματα που χαρακτηρίζονται ως θεωρητικά περιλαμβάνουν την Ψυχολογία, τις Ξένες Γλώσσες, τα Νέα Ελληνικά, την Κοινωνιολογία και την Ιστορία (Πίνακας 6.2).

Πίνακας 6.2. : Κατάταξη των μαθημάτων του σχολείου σε θετικές και θεωρητικές επιστήμες
(Πηγή: Δεληγιάννη-Κουϊμτζή κ.ά. 2000)

Μαθήματα	Αγόρια (N=460)		Κορίτσια (N=588)	
	Θετικά	Θεωρητικά	Θετικά	Θεωρητικά
Φυσική ⁽¹⁾	(375) 81,5	(51) 11,1	(539) 91,7	(33) 5,6
Ψυχολογία ⁽²⁾	(72) 16,6	(235) 54,2	(60) 10,5	(371) 65,0
Γεωγραφία ⁽³⁾	(101) 22,7	(145) 32,6	(110) 19,1	(182) 31,6
Μουσική ⁽⁴⁾	(66) 14,8	(131) 31,3	(49) 8,5	(151) 24,2
Πληροφορική	(237) 52,7	(87) 19,4	(312) 53,7	(57) 9,8
Ξένες Γλώσσες ⁽⁵⁾	(83) 18,1	(106) 45,8	(42) 9,6	(307) 52,4
Χημεία ⁽⁶⁾	(335) 73,6	(81) 17,8	(513) 87,1	(50) 8,5
Ν. Ελληνικά ⁽⁷⁾	(77) 17,2	(314) 69,7	(52) 8,8	(491) 83,9
Κοινωνιολογία ⁽⁸⁾	(63) 14,8	(236) 55,4	(52) 9,3	(381) 68,4
Μαθηματικά ⁽⁹⁾	(336) 73,7	(66) 14,4	(501) 85,3	(51) 8,7
Φυσ. Αγωγή ⁽¹⁰⁾	(138) 30,6	(65) 14,4	(127) 22,3	(50) 8,8
Ιστορία ⁽¹¹⁾	(73) 16,3	(306) 68,3	(47) 8,2	(492) 84,4

(1) $\chi^2=26,33$, $p<0,000$ (2) $\chi^2=14,82$ $p<0,005$ (3) $\chi^2=9,72$ $p<0,04$ (4) $\chi^2=19,14$, $p<0,0007$ (5) $\chi^2=23,62$ $p<0,0001$ (6) $\chi^2=37,99$ $p<0,0000$ (7) $\chi^2=36,66$ $p<0,0000$ (8) $\chi^2=20,14$, $p<0,0005$ (9) $\chi^2=29,65$, $p<0,0000$ (10) $\chi^2=23,87$, $p<0,0001$ (11) $\chi^2=51,79$, $p<0,0000$

Επίσης, αγόρια και κορίτσια διαφοροποιούνται σημαντικά ως προς το ποιες θεωρούν θετικές και ποιες θεωρητικές επιστήμες, με τα κορίτσια περισσότερο από τα αγόρια να κατατάσσουν ως θετικά μαθήματα τη Φυσική, τη Χημεία και τα Μαθηματικά, και ως θεωρητικά μαθήματα την Ψυχολογία, τις Ξένες Γλώσσες, τα Νέα Ελληνικά, την Κοινωνιολογία και την Ιστορία. Τα κορίτσια φαίνεται πως έχουν περισσότερο «απόλυτες» απόψεις από τους συμμαθητές τους όσον αφορά στο περιεχόμενο των μαθημάτων του σχολείου.

Από την άλλη μεριά, οι έφηβοι συνδέουν κάποια μαθήματα του σχολείου με το ένα ή το άλλο φύλο. Όπως διαπιστώνει κανείς από τον Πίνακα 6.3, η Χημεία (για το 50,3%), τα Μαθηματικά (για το 50,5%) και η Φυσική Αγωγή (για το 53,2%) θεωρούνται «ανδρικά» μαθήματα από περισσότερα από τα μισά αγόρια, ενώ η Ψυχολογία (52,1%) και τα Νέα Ελληνικά (53,3%) χαρακτηρίζονται ως «γυναικεία» μαθήματα από περισσότερα από τα μισά κορίτσια.

Πίνακας 6.3.: Ανδρικά και γυναικεία μαθήματα. (Πηγή: Δεληγιάννη-Κουϊμτζή κ.ά., 2000)

Μαθήματα	Αγόρια (N=479)		Κορίτσια (N=617)	
	Ανδρικά	Γυναικεία	Ανδρικά	Γυναικεία
Φυσική ⁽¹⁾	(235) 48,8	(11) 2,3	(244) 39,9	(17) 2,8
Ψυχολογία ⁽²⁾	(42) 9,4	(173) 38,9	(21) 3,5	(309) 52,1
Γεωγραφία ⁽³⁾	(128) 27,8	(42) 9,1	(108) 17,9	(60) 9,9
Μουσική	(59) 12,6	(167) 35,6	(51) 8,4	(215) 35,3
Πληροφορική ⁽⁴⁾	(201) 43,0	(36) 7,7	(157) 25,5	(66) 10,7
Ξένες Γλώσσες ⁽⁵⁾	(51) 10,7	(147) 30,9	(11) 1,8	(259) 42,0
Χημεία ⁽⁶⁾	(241) 50,3	(33) 6,9	(265) 42,9	(51) 8,3
Ν. Ελληνικά ⁽⁷⁾	(46) 9,6	(206) 43,1	(14) 2,3	(330) 53,3
Κοινωνιολογία ⁽⁸⁾	(52) 11,8	(180) 40,8	(31) 5,3	(246) 42,1
Μαθηματικά ⁽⁹⁾	(242) 50,5	(27) 5,6	(261) 42,3	(45) 7,3
Φυσ. Αγωγή ⁽¹⁰⁾	(252) 53,2	(44) 9,3	(146) 23,8	(86) 14,0
Ιστορία ⁽¹¹⁾	(88) 18,4	(117) 24,5	(36) 5,9	(237) 38,8

(1) $\chi^2=8,65$, $p<0,01$ (2) $\chi^2=27,12$ $p<0,0000$ (3) $\chi^2=15,13$ $p<0,0005$ (4) $\chi^2=36,87$, $p<0,0000$ (5) $\chi^2=46,88$ $p<0,0000$ (6) $\chi^2=5,92$ $p<0,05$ (7) $\chi^2=32,96$ $p<0,0000$ (8) $\chi^2=14,57$, $p<0,0007$ (9) $\chi^2=7,54$, $p<0,02$ (10) $\chi^2=99,36$, $p<0,0000$ (11) $\chi^2=53,93$, $p<0,0000$

Και εδώ αρκετές στατιστικά σημαντικές διαφορές παρατηρούνται ανάμεσα σε αγόρια και κορίτσια ως προς το χαρακτηρισμό των μαθημάτων ως «ανδρικά» και «γυναικεία». Συγκεκριμένα, περισσότερο τα αγόρια θεωρούν ανδρικά μαθήματα τη Φυσική, τη Γεωγραφία, την Πληροφορική, τη Χημεία, τα Μαθηματικά και τη Φυσική Αγωγή, ενώ περισσότερο τα κορίτσια χαρακτηρίζουν ως γυναικεία την Ψυχολογία, τις Ξένες Γλώσσες, τα Νέα Ελληνικά και την Ιστορία.

Δεν είναι, όμως, μόνο τα μαθήματα του σχολείου, αλλά και οι διάφοροι τύποι της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης που διαφοροποιούν τις απόψεις των μαθητών και μαθητριών και διακρίνονται ως συνδεόμενοι με το ένα ή το άλλο φύλο. Η Σιδηροπούλου-Δημακάκου (1997) σε άρθρο της σχετικά με το ρόλο που παίζει ο σχολικός επαγγελματικός προσανατολισμός στις εκπαιδευτικές και επαγγελματικές επιλογές των δύο φύλων αναφέρει ενδιαφέροντα στοιχεία για τη στάση των μαθητριών απέναντι στη Δευτεροβάθμια Τεχνική Εκπαίδευση. Σύμφωνα με έρευνα που πραγματοποιήθηκε το 1989 σε 50 Γυμνάσια της χώρας προέκυψε ότι μόνο το 6% των μαθητριών της Γ' Γυμνασίου του δείγματος επιθυμούσαν να ακολουθήσουν τις τεχνικές ειδικότητες των Τεχνικών Επαγγελματικών Λυκείων και 0.9% τις αντίστοιχες σπουδές στις Τεχνικές Επαγγελματικές Σχολές νέου τύπου. Το 6.3% είχε πρόθεση να φοιτήσει στο Γενικό Λύκειο, το 11.6% στο Πολυκλαδικό Λύκειο και το 15.6% στις επαγγελματικές ειδικότητες των Τεχνικών Επαγγελματικών Λυκείων. Η συγγραφέας εξηγεί ότι μερικοί από τους παράγοντες, στους οποίους οφείλεται η αρνητική στάση των κοριτσιών να φοιτήσουν

στην Τεχνική Εκπαίδευση, είναι η ίδια η δομή της απασχόλησης, το χαμηλό κοινωνικό επίπεδο των τεχνικών ειδικοτήτων και το γεγονός ότι η φύση των τεχνικών επαγγελμάτων έρχεται σε σύγκρουση με την επικρατούσα αντίληψη για τον κοινωνικό ρόλο των γυναικών.

(β) Απόψεις για τα επαγγέλματα

Όσον αφορά στα επαγγέλματα, τα ερευνητικά δεδομένα που θα παρουσιαστούν στη συνέχεια θα επιβεβαιώσουν τις στερεότυπες αντιλήψεις που επικρατούν στην ελληνική κοινωνία και οι οποίες αναπαράγονται στο χώρο της Εκπαίδευσης.

Στην έρευνα που έγινε στο πλαίσιο του προγράμματος «Ταυτότητες φύλου και επιλογές ζωής» διερευνήθηκαν οι απόψεις των 1.110 μαθητών και μαθητριών ως προς θέματα που αφορούν στην επαγγελματική σταδιοδρομία (Δεληγιάννη, Σακκά, Ψάλτη, Φρόση, Αρκουμάνη, Στογιαννίδου, Συγκολίτου, 2000). Πιο συγκεκριμένα, τους ζητήθηκε να χαρακτηρίσουν μια σειρά από επαγγέλματα ως προς το αν θεωρούνται τυπικά «ανδρικά», τυπικά «γυναικεία» ή ουδέτερα ως προς το φύλο. Επίσης, τους ζητήθηκε να δηλώσουν τρία επαγγέλματα, τα οποία θα επιθυμούσαν να ασκήσουν στο μέλλον.

Πίνακας 6.4 : Ανδρικά και γυναικεία επαγγέλματα (Πηγή: Δεληγιάννη-Κουϊμτζή κ.ά 2000)

Επαγγέλματα	Αγόρια (N=479)			Κορίτσια (N=616)		
	Ανδρικά	Ουδέτερα	Γυναικεία	Ανδρικά	Ουδέτερα	Γυναικεία
Κοινων. Λειτουργός ⁽¹⁾	(45) 9,4	(191) 39,9	(243) 50,7	(34) 5,5	(211) 34,3	(371) 60,2
Γραμματέας ⁽²⁾	(31) 6,5	(111) 23,3	(334) 70,2	(21) 3,4	(133) 21,6	(462) 75,0
Δάσκαλος/-α ⁽³⁾	(41) 8,6	(378) 79,1	(59) 12,3	(11) 1,8	(549) 89,0	(57) 9,2
Κομμωτής/-τρια ⁽⁴⁾	(13) 2,7	(200) 42,1	(262) 55,2	(14) 2,3	(209) 33,7	(397) 64,0
Νοσοκόμος/-α ⁽⁵⁾	(27) 5,7	(223) 46,9	(225) 47,4	(25) 4,0	(279) 45,1	(315) 50,9
Πωλητής/-τρια ⁽⁶⁾	(62) 13,0	(275) 57,7	(140) 29,4	(22) 3,6	(296) 47,9	(300) 48,5
Ρεπόρτερ ⁽⁷⁾	(182) 38,2	(270) 56,7	(24) 5,0	(166) 26,9	(428) 69,5	(22) 3,6
Ηλεκτρολόγος ⁽⁸⁾	(403) 85,4	(51) 10,8	(18) 3,8	(548) 89,1	(49) 8,0	(18) 2,9
Διαφημιστής/-τρια ⁽⁹⁾	(55) 11,6	(312) 65,5	(109) 22,9	(26) 4,2	(485) 78,4	(108) 17,4
Βιβλιοθηκάριος ⁽¹⁰⁾	(116) 24,6	(271) 57,5	(84) 17,8	(199) 17,4	(345) 32,1	(73) 56,1
Μηχανοτεχνίτης/-τρια ⁽¹¹⁾	(317) 66,6	(111) 23,3	(48) 10,1	(448) 72,7	(129) 20,9	(39) 6,3
Οικονομολόγος ⁽¹²⁾	(175) 37,0	(253) 53,5	(45) 9,5	(154) 25,0	(414) 67,2	(48) 7,8
Γιατρός ⁽¹³⁾	(176) 36,9	(290) 60,8	(11) 2,3	(102) 16,6	(501) 81,3	(13) 2,1
Μουσικός ⁽¹⁴⁾	(105) 22,3	(285) 60,5	(81) 17,2	(106) 17,1	(434) 70,0	(80) 12,9
Προγραμματιστής/-τρια ⁽¹⁵⁾	(220) 46,5	(203) 42,9	(50) 10,6	(208) 33,7	(371) 60,0	(39) 6,3
Οδηγός ταξί ⁽¹⁶⁾	(389) 82,2	(63) 13,3	(21) 4,4	(498) 81,2	(92) 15,0	(23) 3,8
Σχεδιαστής/-τρια Η/Υ ⁽¹⁷⁾	(160) 33,8	(238) 50,2	(76) 16,0	(159) 25,9	(319) 52,0	(135) 22,0
Υπάλληλος βιντεοκλάμπ ⁽¹⁸⁾	(141) 29,8	(275) 58,1	(57) 12,1	(195) 31,6	(375) 60,7	(48) 7,8

Γυμναστής/-τρια ⁽¹⁹⁾	(99) 20,9	(312) 65,8	(63) 13,3	(33) 5,4	(518) 84,4	(63) 10,3
Ψυχοθεραπευτής/-τρια ⁽²⁰⁾	(97) 20,3	(263) 55,1	(117) 24,5	(62) 10,1	(394) 64,0	(160) 26,0
Σχεδιαστής/-τρια μόδας ⁽²¹⁾	(65) 13,8	(218) 46,3	(188) 39,9	(57) 9,3	(329) 53,5	(229) 37,2
Ταξιδιωτικός/-ή πράκτορας ⁽²²⁾	(174) 36,9	(251) 53,2	(47) 10,0	(206) 33,3	(382) 61,8	(30) 4,9
Δημοσιογράφος ⁽²³⁾	(99) 21,1	(339) 72,1	(32) 6,8	(43) 7,0	(553) 89,5	(22) 3,6
Υπάλληλος σούπερ μάρκετ ⁽²⁴⁾	(39) 8,2	(213) 44,8	(223) 46,9	(36) 5,8	(267) 43,2	(315) 51,0
Βρεφονηπιοκόμος ⁽²⁵⁾	(35) 7,4	(62) 13,1	(378) 79,6	(23) 3,7	(64) 10,4	(531) 85,9
Σύμβουλος επιχειρήσεων ⁽²⁶⁾	(253) 53,4	(191) 40,3	(30) 6,3	(257) 41,8	(324) 52,7	(34) 5,5

(1) $\chi^2=12.26202$, $p<0.0022$ (2) $\chi^2=6.65019$, $p<0.036$ (3) $\chi^2=31.75278$, $p<0$ (4) $\chi^2=8.8448$, $p<0.012$, (5) $\chi^2=2.41142$, $p<0.2995$ (6) $\chi^2=60.85463$, $p<0$ (7) $\chi^2=18.95039$, $p<0.0001$ (8) $\chi^2=3.39473$, $p<0.1832$ (9) $\chi^2=29.77226$, $p<0$ (10) $\chi^2=12.11476$, $p<0.0023$ (11) $\chi^2=6.87805$, $p<0.0321$ (12) $\chi^2=21.8991$, $p<0$ (13) $\chi^2=59.43313$, $p<0$ (14) $\chi^2=10.73965$, $p<0.0047$ (15) $\chi^2=32.16356$, $p<0$ (16) $\chi^2=0.87801$, $p<0.6447$ (17) $\chi^2=10.67997$, $p<0.0048$ (18) $\chi^2=5.66334$, $p<0.0589$ (19) $\chi^2=67.22611$, $p<0$ (20) $\chi^2=23.197$, $p<0$, (21) $\chi^2=8.12945$, $p<0.0172$, (22) $\chi^2=14.25841$, $p<0.0008$ (23) $\chi^2=56.18445$, $p<0$ (24) $\chi^2=3.27433$, $p<0.1945$ (25) $\chi^2=9.72438$, $p<0.0077$ (26) $\chi^2=16.65191$, $p<0.0002$

Όπως φαίνεται στον Πίνακα 6.4, οι αντιλήψεις των αγοριών και κοριτσιών του δείγματος παρουσιάζουν στατιστικά σημαντικές διαφορές ως προς τους χαρακτηρισμούς των επαγγελματιών ως «ανδρικά» ή «γυναικεία» στα περισσότερα επαγγέλματα, εκτός από αυτά του «ηλεκτρολόγου», του «οδηγού ταξί» -τα οποία χαρακτηρίζονται ως τυπικά «ανδρικά» επαγγέλματα και από τα δύο φύλα- καθώς και του «υπαλλήλου σούπερ μάρκετ» και του «νοσοκόμου», τα οποία χαρακτηρίζονται από τους μισούς περίπου ως «γυναικεία», ενώ από τους υπόλοιπους ως «ουδέτερα».

Σύμφωνα με τις απαντήσεις του δείγματος, υπάρχει μία σειρά από επαγγέλματα, τα οποία χαρακτηρίζονται *ως σταθερά ανήκοντα στο ένα ή το άλλο φύλο*: πρόκειται γι' αυτά στα οποία και αγόρια και κορίτσια συμφωνούν (σε ποσοστό μεγαλύτερο του 60%) ότι ανήκουν στο ένα ή το άλλο φύλο. Εφόσον χρησιμοποιηθεί το στοιχείο αυτό, τυπικά γυναικεία επαγγέλματα θεωρούνται αυτά του γραμματέα και του βρεφονηπιοκόμου, ενώ τυπικά ανδρικά αυτά του ηλεκτρολόγου, του μηχανοτεχνίτη και του οδηγού ταξί. Ο διαχωρισμός αυτός είναι σύμφωνος με στερεότυπες αντιλήψεις για την καταλληλότητα και τα χαρακτηριστικά των επαγγελματιών που συνδέονται με το ένα ή το άλλο φύλο: στα μεν «γυναικεία» εμφανίζονται δύο κατηγορίες, οι οποίες συνδέονται με την εξυπηρέτηση και τη φροντίδα παιδιών, ενώ στα «ανδρικά» οι εργασιακές απασχολήσεις έχουν ως κύριο χαρακτηριστικό την ενασχόληση με «τεχνικά» θέματα. Είναι ενδιαφέρον, εξάλλου, ότι στα παραπάνω τυπικά γυναικεία επαγγέλματα τα κορίτσια αποδέχονται ακόμη πιο έντονα τους χαρακτηρισμούς αυτούς. Το επάγγελμα του βρεφονηπιοκόμου θεωρείται γυναικείο από το 79,6% των αγοριών και το 85,9% των κοριτσιών, ενώ του γραμματέα από το 70,2% των αγοριών και το 75% των κοριτσιών.

Ένα άλλο αξιοσημείωτο στοιχείο είναι η σύγκριση μεταξύ αγοριών και κοριτσιών ως προς *τα επαγγέλματα, τα οποία χαρακτηρίστηκαν ως ανήκοντα και στα δύο φύλα*. Σε αυτή την περίπτωση, υπάρχουν ορισμένες κατηγορίες, στις οποίες παρουσιάζονται

στατιστικά σημαντικές διαφορές μεταξύ αγοριών και κοριτσιών, τα δε κορίτσια φαίνονται να «διεκδικούν» σε μεγαλύτερο ποσοστό από τα αγόρια την κατάργηση στερεοτύπων. Πιο συγκεκριμένα, στις παρακάτω κατηγορίες το ποσοστό των κοριτσιών που τις χαρακτηρίζουν ως ανήκουσες και στα δύο φύλα υπερβαίνει τουλάχιστον κατά 10% το αντίστοιχο ποσοστό των αγοριών: διαφημιστής, οικονομολόγος, γιατρός, μουσικός, προγραμματιστής, γυμναστής, δημοσιογράφος και σύμβουλος επιχειρήσεων. Από τα επαγγέλματα αυτά, ο γυμναστής και μουσικός ανήκουν στην κατηγορία απασχολήσεων όπου απαιτούνται ειδικά ταλέντα. Οι υπόλοιπες κατηγορίες αντιπροσωπεύουν επαγγέλματα υψηλού κύρους αλλά και πολύ δημοφιλή σε νέους των ηλικιακών αυτών κατηγοριών. Ειδικά για τον τομέα της διαφήμισης, η μελέτη δείγματος μαθητών και μαθητριών της Β΄ και Γ΄ Λυκείου από αντιπροσωπευτικές περιοχές της Βόρειας Ελλάδας έδειξε ότι πρόκειται για ένα από τα δημοφιλέστερα επαγγέλματα (Στογιαννίδου, Δερμιτζάκη & Ακριτίδου, 1999). Τα δε επαγγέλματα του οικονομολόγου, του προγραμματιστή και του συμβούλου επιχειρήσεων θεωρούνται από τα «πλέον υποσχόμενα επαγγέλματα» του 21^{ου} αιώνα (περιοδικό MONEY, Απρίλιος 1993).

Οι παραπάνω αντιλήψεις υπονοούν από τη μία πλευρά την ύπαρξη διαφορών ανάμεσα στα δύο φύλα, από την άλλη, όμως, δεν επιτρέπουν να διαπιστωθούν σαφείς κατευθύνσεις στις διαφορές αυτές. Τόσο τα επαγγελματικά ενδιαφέροντα όσο και η αντίληψη επαγγελματικών ικανοτήτων φαίνονται να συνδέονται με το φύλο, πρόκειται όμως για μία πολύπλοκη σχέση, η οποία επηρεάζεται και από άλλους διαμεσολαβητικούς παράγοντες πέραν του φύλου (Maccoby & Jacklin, 1974). Παραδείγματος χάρη, ερευνητικά δεδομένα δείχνουν ότι δεν υπάρχει σημαντική διαφορά ανάμεσα στα δύο φύλα στην αυτοεκτίμηση και τις επαγγελματικές επιλογές, όταν λαμβάνονται υπόψη παράγοντες όπως η εθνικότητα και η σχολή φοίτησης (Mitchell & Fandt, 1995). Παρά τις διαπιστωμένες ομοιότητες όσον αφορά στην επαγγελματική σταδιοδρομία, η διαδικασία επιλογής και σταδιοδρομίας παραμένει περισσότερο σύνθετη για τις γυναίκες συγκριτικά με τους άνδρες και καθορίζεται από παράγοντες όπως οι ικανότητες, τα ηλικιακά χαρακτηριστικά, οι στάσεις απέναντι στα φύλα και οι οικογενειακές σχέσεις (O'Brien & Fassinger, 1993).

Οι Μπουρνούδη και Ψάλτη (1997) ερεύνησαν τις επαγγελματικές επιλογές και προσδοκίες νέων από μια υποβαθμισμένη περιοχή της Θεσσαλονίκης και εξέτασαν ειδικότερα την επίδραση του παράγοντα φύλο καθώς και της οικογένειας. Το δείγμα αποτελούσαν 328 μαθητές και μαθήτριες Γυμνασίου και Λυκείου. Οι ερευνήτριες, θέλοντας να διερευνήσουν τις εργασιακές αξίες των νέων, οι οποίες επηρεάζουν τις επαγγελματικές τους επιλογές, εξέτασαν τις αντιλήψεις τους σχετικά με το ποια θεωρούν «καλή δουλειά».

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα, πρώτα στις προτιμήσεις έρχονται ως χαρακτηριστικά της καλής δουλειάς το «να σε γεμίζει ως άτομο», το «να σε πληρώνει καλά» και το «να σου προσφέρει ασφάλεια». Τα δύο φύλα όμως διαφοροποιούνται όσον αφορά στην προτεραιότητα που δίνουν στις παραπάνω αξίες. Τα κορίτσια θεωρούν πιο σημαντικό μια δουλειά να «σε γεμίζει ως άνθρωπο», «να επιτρέπει το συνδυασμό οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής» και «να φέρνει το άτομο σε επαφή με άλλους ανθρώπους». Οι συγγραφείς υποστηρίζουν ότι, σύμφωνα με τη βιβλιογραφία, οι γυναίκες δε συνδέουν το επάγγελμα μόνο με βιοποριστικούς λόγους, αλλά τους απασχολεί περισσότερο ο συνδυασμός οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής. Επίσης, στρέφονται συνήθως προς επαγγέλματα που σχετίζονται με την παροχή υπηρεσιών και με την επαφή με ανθρώπους γενικότερα. Τα αγόρια, από την άλλη, θεωρούν περισσότερο σημαντικό μια δουλειά να σε πληρώνει καλά, να προσφέρει ασφάλεια και να αφήνει ελεύθερο χρόνο. Σύμφωνα με τη βιβλιογραφία, στην οποία παραπέμπουν οι συγγραφείς, τα αγόρια μεγαλώνουν με την ιδέα ότι αυτά, ως ενήλικες, θα είναι υπεύθυνα για την επιβίωση της οικογένειας.

Συνοψίζοντας τα ερευνητικά αποτελέσματα που παρουσιάστηκαν στην ενότητα αυτή, στην οποία συζητήθηκαν οι απόψεις των εφήβων όσον αφορά στα μαθήματα του σχολείου και τα επαγγέλματα, διαπιστώνουμε τα εξής:

- Ορισμένα σχολικά μαθήματα χαρακτηρίζονται από τους εφήβους ως περισσότερο ανδρικά και άλλα ως περισσότερο γυναικεία.
- Το ίδιο συμβαίνει και με τα επαγγέλματα, όπου, όμως, αγόρια και κορίτσια διεκδικούν για το φύλο τους κάποια επαγγέλματα υψηλού κύρους, όπως π.χ. του γιατρού και του διαφημιστή. Επίσης, τα κορίτσια έχουν μια πιο ιδεαλιστική στάση απέναντι στα επαγγέλματα και τα αγόρια δίνουν προτεραιότητα στο βιοποριστικό στοιχείο του επαγγέλματος.
- Σύμφωνα με την παραπάνω εικόνα, είναι φανερό ότι συγκεκριμένοι επιστημονικοί τομείς και τομείς απασχόλησης συνδέονται με το ένα ή το άλλο φύλο, συμβάλλοντας, έτσι, στη δόμηση τυπικών μορφών ανδρισμού και θηλυκότητας.

Απόψεις και πεπιοθήσεις για τους ρόλους και τις σχέσεις των φύλων

Σε αυτή την ενότητα θα εξεταστούν οι απόψεις που υιοθετούν οι έφηβοι για την κατανομή των ρόλων των δυο φύλων, η στάση τους για την οικογένεια, καθώς και αξίες τις οποίες συνδέουν με την οικογενειακή ζωή και τις προσωπικές και κοινωνικές σχέσεις των φύλων. Τα ερευνητικά δεδομένα προέρχονται από τις έρευνες που παρουσιάζονται στον πίνακα 7.5.

Σε έρευνα που διεξήχθη στη Ρόδο και για την οποία αναφέρθηκαν περισσότερα στοιχεία παραπάνω, ένα μεγάλο δείγμα μαθητών και μαθητριών Γυμνασίων και Λυκείων απάντησαν, ανάμεσα σε άλλα, και σε μια ομάδα ερωτήσεων που αφορούσαν στους ρόλους των φύλων στην οικογένεια, την εκπαίδευση και την εργασία (Βιτσιλάκη-Σορωνιάτη, 1997). Από τον πίνακα που ακολουθεί γίνεται φανερό ότι τα κορίτσια περισσότερο από τα αγόρια έχουν εσωτερικεύσει τις αρχές της ισότητας των φύλων. Βλέπουμε, λοιπόν, ότι η μεγάλη πλειονότητα των μαθητριών δε δέχονται ότι οι άνδρες χρειάζονται περισσότερο τις σπουδές από τις γυναίκες, ότι ο προορισμός της γυναίκας είναι η οικογένεια, ότι η θέση του άνδρα είναι στη δουλειά και της γυναίκας στο σπίτι και ότι η γυναίκα που θέλει να κάνει οικογένεια δε χρειάζεται σπουδές. Παρ' όλα αυτά, όμως, οι απόψεις τους διακατέχονται από αντιφάσεις, οι οποίες προφανώς αποδεικνύουν τα στερεότυπα και τις συγκρούσεις που βιώνουν στη σύγχρονη κοινωνική πραγματικότητα. Έτσι, λοιπόν, το 71% συμφωνεί ότι, για να παντρευτεί ο άνδρας, πρέπει να είναι οικονομικά ανεξάρτητος, ενώ μόνο το 33% θεωρεί το ίδιο για τη γυναίκα. Επίσης, περίπου οι μισές μαθήτριες του δείγματος (47%) δέχονται ότι προορισμός της παντρεμένης γυναίκας είναι η φροντίδα της οικογένειάς της.

Πίνακας 6.5 : Έρευνες με θέμα τις Απόψεις και Πεποιθήσεις για τις Σχέσεις των Φύλων

Συγγραφέας/-είς	Χρονολογία	Τίτλος	Είδος έρευνας	Δείγμα
Βιτσιλάκη-Σορωνιάτη, Χ.	1997	Ο ρόλος του φύλου στη διαμόρφωση εκπαιδευτικών και επαγγελματικών φιλοδοξιών	Εμπειρική έρευνα	1.585 μαθητές/-τριες Α΄ και Γ΄ Λυκείου, 786 μαθητές/-τριες Γ΄ Γυμνασίου, 1.143 μαθητές/-τριες Δημοτικού σχολείων της Ρόδου
Δεληγιάννη-Κουϊμτζή, Β. και Σακκά Δ.	1998	«Αριάδνη: Διευρύνοντας τις ανδρικές ταυτότητες στην εφηβεία».	Εμπειρική έρευνα	Μαθητές/-τριες Γ΄ Γυμνασίου, Α΄ και Β΄ Λυκείου τεσσάρων σχολείων της Θεσ/νίκης και 17 εκπαιδευτικοί
Δεληγιάννη, Β., Σακκά, Δ., Ψάλτη, Α., Φρόση, Λ., Αρκουμάνη, Σ., Στογιαννίδου, Α., Συγκολλίτου, Ε.	2000	Ταυτότητες φύλου και επιλογές ζωής	Εμπειρική έρευνα	1.110 μαθητές/-τριες Γυμνασίων και Λυκείων όλης της Ελλάδος

Sakka, D. & Deliyanni-Kouimtzi, K.	2000	'We have to find a solution...': Male identities, family gender divisions and the notion of fatherhood among Greek adolescents	Εμπειρική έρευνα	1.110 μαθητές/-τριες Γυμνασίων και Λυκείων όλης της χώρας
Ζιώγου, Σ., Δεληγιάννη-Κουϊμτζή, Β., Δαλακούρα, Α. και Χασεκίδου, Θ.	200	Εκπαίδευση, Φύλο και Ιδιότητα του Πολίτη	Εμπειρική έρευνα	1.044 μαθητές/-τριες Γ΄ Γυμνασίου, Α΄ και Β΄ Λυκείου από σχολεία όλης της χώρας

Όσον αφορά στους μαθητές, αυτοί φαίνεται ότι έχουν σε πολύ μεγαλύτερο βαθμό παραδοσιακές αντιλήψεις σχετικά με το ρόλο των φύλων. Ας αναφερθεί ενδεικτικά ότι 27% των μαθητών (ενώ μόνο 5% των μαθητριών) συμφωνεί με την παραδοσιακή κατανομή των ρόλων των φύλων, σύμφωνα με την οποία η θέση του άνδρα είναι στην εργασία, ενώ της γυναίκας στο σπίτι. Ακόμα, 26% των αγοριών δέχεται ότι προορισμός της γυναίκας είναι ο γάμος και τα παιδιά και 66% πιστεύει ότι προορισμός της παντρεμένης γυναίκας είναι η φροντίδα της οικογένειάς της.

Πίνακας 6.6: Απόψεις εφήβων για το ρόλο των φύλων στην οικογένεια, την Εκπαίδευση και την εργασία

Θέμα	Συμφωνεί		Αναποφάσιστος/-η		Διαφωνεί	
	Κορίτσια	Αγόρια	Κορίτσια	Αγόρια	Κορίτσια	Αγόρια
	Ο άνδρας χρειάζεται πανεπιστημιακές σπουδές περισσότερο	14%	35%	4%	11%	82%
Προορισμός της γυναίκας είναι ο γάμος και τα παιδιά	7%	26%	5%	16%	88%	58%
Προορισμός του άνδρα είναι η εργασία και η επαγγελματική επιτυχία	45%	69%	15%	12%	40%	19%
Προορισμός παντρεμένου άντρα να εργάζεται για τη συντήρηση οικογένειας	60%	76%	10%	8%	30%	15%
Προορισμός παντρεμένης γυναίκας φροντίδα οικογένειας	47%	66%	11%	13%	42%	21%
Η γυναίκα που θέλει οικογένεια δε χρειάζεται σπουδές	14%	30%	7%	15%	79%	55%
Θέση του άνδρα στη δουλειά/ θέση γυναίκας στο σπίτι	5%	27%	4%	13%	91%	60%
Για να παντρευτεί ο άνδρας, πρέπει να είναι οικονομικά ανεξάρτητος	71%	64%	13%	16%	16%	20%
Για να παντρευτεί η γυναίκα, πρέπει να είναι οικονομικά ανεξάρτητη	33%	47%	18%	28%	49%	25%

(πηγή: Βιτσιλάκη-Σορωνιάτη, 1997)

Ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα ευρήματα της επόμενης έρευνας που θα παρουσιαστεί, η οποία μελέτησε τις στάσεις, τις αξίες και τις αναπαραστάσεις εφήβων για την ιδιωτική και δημόσια σφαίρα και τη συμμετοχή των ανδρών και των γυναικών σε αυτές, σε μια προσπάθεια ανάλυσης των τρόπων, με τους οποίους τα νεαρά άτομα διαμορφώνουν εικόνα για τη θέση των γυναικών και των ανδρών στη σύγχρονη ελληνική κοινωνία (Ζιώγου, Δεληγιάννη-Κουϊμτζή, Δαλακούρα και Χασεκίδου, 2000). Στην έρευνα πήραν μέρος 1.044 μαθητές και μαθήτριες Γ΄ Γυμνασίου, Α΄ και Β΄ Λυκείου από σχολεία όλης της χώρας. Όσον αφορά στις εικόνες της δημόσιας σφαίρας, τα παιδιά φάνηκε να συμφωνούν ότι οι άνδρες ασκούν μεγάλη επιρροή στα κέντρα λήψης αποφάσεων που έχουν να κάνουν με την οικονομική και την εξωτερική πολιτική. Επίσης, 7 στους 10 εφήβους θεωρούν ότι οι άνδρες επηρεάζουν σε μεγάλο βαθμό την εκπαιδευτική πολιτική και την πολιτική για την υγεία, ενώ ένα μικρότερο ποσοστό υποστηρίζει ότι είναι μεγάλη η επιρροή του ανδρικού φύλου στους τομείς της πολιτικής για πρόσφυγες και της περιβαλλοντικής πολιτικής (βλ. πίνακα 6.7).

Πίνακας 6.7: Απόψεις αγοριών και κοριτσιών για την επιρροή των ανδρών σε τομείς της δημόσιας ζωής (πολύ μεγάλη και μεγάλη επιρροή) (Πηγή: Ζιώγου κ.ά., 2000)

	Αγόρια (N = 410)	Κορίτσια (N = 573)	Σύνολο (N = 983)
Οικονομική πολιτική	85.1	87.7	86.6
Εξωτερική πολιτική	73.7	78.7	76.6
Πολιτική για την υγεία	69.8	67.4	68.4
Εκπαιδευτική πολιτική	64.2	72.3	68.9
Πολιτική για τους πρόσφυγες	40.4	44.0	42.5
Πολιτική για το περιβάλλον	46.8	44.9	45.7

Από την άλλη μεριά, όσον αφορά στην άποψή τους για το βαθμό, στον οποίο οι γυναίκες ασκούν επιρροή στους ίδιους τομείς της δημόσιας ζωής, αγόρια και κορίτσια στην πλειονότητά τους συμφώνησαν ότι η πολιτική για το περιβάλλον είναι ο χώρος που επηρεάζει το γυναικείο φύλο, όπως φαίνεται και στον Πίνακα 6.8. Λίγο περισσότεροι από τους μισούς μαθητές και μαθήτριες θεωρούν μεγάλη την επιρροή των γυναικών στην πολιτική για την υγεία και την εκπαιδευτική πολιτική, ενώ οι υπόλοιποι τομείς της δημόσιας ζωής συγκεντρώνουν μικρότερα ποσοστά του δείγματος.

Πίνακας 6.8: Απόψεις αγοριών και κοριτσιών για την επιρροή των γυναικών σε τομείς της δημόσιας ζωής (πολύ μεγάλη και μεγάλη επιρροή) (Ζιώγου κ.ά. 2000)

	Αγόρια (N = 410)	Κορίτσια (N = 573)	Σύνολο (N = 983)
Οικονομική πολιτική⁽¹⁾	43.5	60.8	53.7
Εξωτερική πολιτική⁽²⁾	49.2	60.9	56.2
Πολιτική για την υγεία⁽³⁾	34.3	47.7	42.3
Εκπαιδευτική πολιτική⁽⁴⁾	21.3	28.4	25.5
Πολιτική για τους πρόσφυγες	40.0	44.5	42.7
Πολιτική για το περιβάλλον	66.3	74.0	70.9

1) $\chi^2 = 27.22$, $p < 0.000$ 2) $\chi^2 = 12.44$, $p < 0.008$ 3) $\chi^2 = 16.87$, $p < 0.000$ 4) $\chi^2 = 5.68$, $p < 0.07$

Όπως φαίνεται στον Πίνακα 6.8, τα αγόρια και τα κορίτσια διαφώνησαν κυρίως όσον αφορά στις απόψεις τους για τις σφαίρες επιρροής των γυναικών. Αναφορικά με την άσκηση εξουσίας των ανδρών, οι έφηβοι συμφώνησαν σε όλους τους τομείς εκτός από αυτόν της εκπαιδευτικής πολιτικής. Αυτό σημαίνει ότι υπάρχει μια σαφέστερη εικόνα του δημόσιου άνδρα στο σύνολο σχεδόν του δείγματος. Όσον αφορά στους τομείς γυναικείας επιρροής, παρατηρούνται σημαντικές διαφωνίες σε τέσσερις από τους έξι χώρους άσκησης πολιτικής, δηλαδή την πολιτική για την υγεία, την εκπαιδευτική, την οικονομική και την εξωτερική πολιτική. Τα κορίτσια εκτιμούν ότι η γυναικεία επιρροή είναι μεγαλύτερη από αυτή που δέχονται τα αγόρια. Σε αντίθεση, δηλαδή, με τη σαφή εικόνα του άνδρα στη δημόσια ζωή, η εικόνα της γυναίκας φαίνεται ότι είναι συγκεχυμένη, γεγονός βέβαια που αντικατοπτρίζει την υπάρχουσα κοινωνική πραγματικότητα.

Όσον αφορά στις εικόνες της ιδιωτικής σφαίρας, μεγάλο ποσοστό των εφήβων θεωρούν ότι οι γυναίκες ασκούν πλήρη ή πολύ ισχυρό έλεγχο στους τομείς της οικογενειακής ζωής. Σύμφωνα με τον Πίνακα 6.9, όλοι σχεδόν οι έφηβοι συμφωνούν ότι οι γυναίκες ασκούν πλήρη έλεγχο στις δουλειές του νοικοκυριού και αποφασίζουν για την εκπαίδευση των παιδιών. Περίπου τα 2/3 των συμμετεχόντων θεωρούν ότι οι γυναίκες ελέγχουν θέματα πειθαρχίας των παιδιών και τις αποφάσεις που αφορούν στην απόκτηση παιδιών και στο διαζύγιο. Αντίθετα, ένα μεγάλο ποσοστό θεωρεί ότι οι άνδρες είναι αυτοί που ελέγχουν αποκλειστικά τα οικονομικά του σπιτιού, ενώ μόνο το 49,1% συμφωνεί ότι οι άνδρες παίρνουν αποφάσεις για την Εκπαίδευση των παιδιών (βλ. Πίνακα 6.9).

Πίνακας 6.9: Ποσοστά αγοριών και κοριτσιών που θεωρούν ότι οι άνδρες ασκούν πλήρη και ισχυρό έλεγχο στους διάφορους τομείς της οικογενειακής ζωής (Ζιώγου κ.ά., 2000)

	Αγόρια (N = 412)	Κορίτσια (N = 587)	Σύνολο (N = 999)
Οικονομικά θέματα	83.0	85.9	84.7
Εκπαίδευση παιδιών⁽¹⁾	44.5	52.3	49.1
Δουλειές νοικοκυριού	11.0	8.7	9.7
Πειθαρχία των παιδιών	75.5	77.7	76.8
Τόπος κατοικίας της οικογένειας	76.1	78.6	77.6
Το αν θα αποκτήσουν παιδιά	71.8	74.3	73.3
Το αν θα πάρουν διαζύγιο⁽²⁾	64.3	76.9	71.7

1) $\chi^2 = 5.56$, $p < 0.01$ 2) $\chi^2 = 18.07$, $p < 0.000$

Πίνακας 6.10: Ποσοστά αγοριών και κοριτσιών που θεωρούν ότι οι γυναίκες ασκούν πλήρη και ισχυρό έλεγχο στους διάφορους τομείς της οικογενειακής ζωής (Ζιώγου κ.ά. 2000)

	Αγόρια (N = 412)	Κορίτσια (N = 587)	Σύνολο (N = 999)
Οικονομικά θέματα ⁽¹⁾	37.0	56.9	48.9
Εκπαίδευση παιδιών ⁽²⁾	82.3	92.1	88.2
Δουλειές νοικοκυριού ⁽³⁾	90.1	95.7	93.5
Πειθαρχία των παιδιών ⁽⁴⁾	62.0	82.9	74.6
Τόπος κατοικίας της οικογένειας ⁽⁵⁾	55.0	70.5	64.3
Το αν θα αποκτήσουν παιδιά ⁽⁶⁾	66.8	83.0	76.5
Το αν θα πάρουν διαζύγιο ⁽⁷⁾	64.2	79.5	73.4

1) $\chi^2 = 36.69$, $p < 0.000$ 2) $\chi^2 = 20.63$, $p < 0.000$ 3) $\chi^2 = 11.38$, $p < 0.007$ 4) $\chi^2 = 53.16$, $p < 0.000$ 5) $\chi^2 = 24.03$, $p < 0.000$
6) $\chi^2 = 33.56$, $p < 0.000$ 7) $\chi^2 = 27.05$, $p < 0.000$

Η εικόνα που έχουν οι έφηβοι για τους άνδρες και τις γυναίκες στην οικογένεια αντικατοπτρίζει τον παραδοσιακό καταμερισμό των ρόλων των φύλων, έτσι όπως τον βιώνουν οι έφηβοι στο άμεσο περιβάλλον τους. Η άποψη μεγάλου ποσοστού του δείγματος για κυριαρχία και των δύο φύλων σε μια σειρά από τομείς της οικογενειακής ζωής δείχνει μάλλον την αμηχανία των ερωτηθέντων να αποφανθούν για θέματα, στα οποία δεν έχουν προσωπική εμπειρία, παρά υποδηλώνει μια διαφορετική δόμηση της οικογενειακής πραγματικότητας. Έτσι, στο πλαίσιο αυτής της σκιαγράφησης, η μεν γυναίκα εμφανίζεται ως δυναμική και ενεργητική παρουσία, που ελέγχει κυρίως τους τομείς του νοικοκυριού και της φροντίδας των παιδιών, ο δε άνδρας εμφανίζεται ως μια αρχηγική παρουσία που ελέγχει τα οικονομικά θέματα και τα θέματα πειθαρχίας (Δεληγιάννη, Ζιώγου, Δαλακούρα και Χασεκίδου, 2002). Τις απόψεις των εφήβων για τους ρόλους και τις σχέσεις των εφήβων στην οικογένεια μελέτησε και η έρευνα «Ταυτότητες Φύλου και Επιλογές Ζωής», για την οποία έγινε αναφορά και παραπάνω.

Όταν ζητήθηκε από τους εφήβους να εκφράσουν τις απόψεις τους για τους ρόλους και τις σχέσεις των φύλων στην οικογένεια, η συντριπτική πλειονότητα των αγοριών και των κοριτσιών διαμόρφωσαν μια εικόνα *μη παραδοσιακής* μορφής της οικογένειας, υποστηρίζοντας την προτίμησή τους για την ισότιμη κατανομή των ρόλων των δύο συζύγων. Όπως δείχνει ο Πίνακας 6.11, μόνο 16.6% του συνολικού αριθμού των εφήβων συμφωνεί με τις αντιλήψεις που αφορούν στην «παραδοσιακή δομή της οικογένειας», ενώ είναι μεγάλο το ποσοστό (84.2%) εκείνων που δήλωσαν ότι αποδέχονται τη «μη παραδοσιακή δομή της οικογένειας και την ισότιμη κατανομή ρόλων και καθηκόντων». Ωστόσο, σχετικά υψηλό είναι τα ποσοστά (61.5%) των εφήβων που αποδέχονται τις «στερεότυπες αντιλήψεις για τη γυναικεία εργασία» θεωρώντας ότι οι βαριές εργασίες είναι ασυμβίβαστες με το γυναικείο φύλο. Επιπλέον, σχετικά υψηλό είναι και το ποσοστό (67.4%) εκείνων που υιοθετούν την «εναλλακτική μορφή της παραδοσιακής κατανομής των ρόλων» των δύο φύλων αποδεχόμενοι τη συμμετοχή της γυναίκας στη λήψη των οικογενειακών αποφάσεων από τη μια και, από

την άλλη, θεωρώντας ότι ο άνδρας είναι αυτός που πρέπει να συντηρεί την οικογένεια και η γυναίκα είναι αυτή που πρέπει να φροντίζει τα παιδιά.

Διαπιστώνουμε, λοιπόν, από τα παραπάνω αποτελέσματα ότι τα νεαρά άτομα του δείγματος δεν αμφισβητούν τον παραδοσιακό ρόλο της γυναίκας, που καθορίζεται από το τρίπτυχο «σύζυγος-μητέρα-νοικοκυρά» και τον αντίστοιχο ρόλο του άνδρα ως «προμηθευτή» της οικογένειας, αποδεχόμενα, ωστόσο, ορισμένους νεωτερισμούς. Οι νεωτερισμοί αυτοί αφορούν στη συμμετοχή της γυναίκας τόσο στην αγορά εργασίας όσο και στη λήψη των οικογενειακών αποφάσεων. Τα ευρήματα αυτά συμφωνούν με ευρήματα νεότερων μελετών, που εξετάζουν στον ελλαδικό χώρο την ιδεολογία που διέπει την οικογένεια (αγροτική και αστική) στη δεκαετία του '90 (Σακκά, 1996· Δεληγιάννη-Κουίμτζη & Σακκά, 1998· Deliyanni-Kouimtzi, 1992).

Πίνακας 6.11 : Αντιλήψεις για τους άνδρες και τις γυναίκες στην οικογένεια. (Πηγή: Δεληγιάννη-Κουίμτζη κ.ά 2000)

	Αγόρια (N= 418)	Κορίτσια (N= 565)	Σύνολο (N= 913)
Παραδοσιακή δομή της οικογένειας: καταμερισμός των ρόλων ανδρών και γυναικών⁽¹⁾	(126) 30,1	(37) 6,5	(163) 16,6
Μη παραδοσιακή δομή της οικογένειας: ισότιμη κατανομή ρόλων και καθηκόντων⁽²⁾	(332) 73,8	(548) 92,1	(880) 84,2
Στερεότυπες αντιλήψεις για τη γυναικεία εργασία⁽³⁾	(351) 74,8	(316) 51,3	(667) 61,5
Εναλλακτική μορφή στην παραδοσιακή κατανομή των ρόλων: από κοινού λήψη αποφάσεων⁽⁴⁾	(336) 76,7	(362) 60,5	(698) 67,4

(1) $\chi^2=198.12$, $p<0$ (2) $\chi^2=65.79$, $p<0$ (3) $\chi^2=62.31$, $p<0$ (4) $\chi^2=30.3$, $p<0$.

Χαρακτηριστικό είναι πάντως ότι, σε συμφωνία με μελέτες που έχουν γίνει σε άλλες χώρες (Gaskell, 1983· Pleck et al., 1993), τα αγόρια εκφράζουν πολύ πιο στερεότυπες αντιλήψεις και διαμορφώνουν πολύ πιο παραδοσιακή εικόνα της οικογένειας σε σχέση με τα κορίτσια, όπως αποδεικνύουν οι στατιστικά σημαντικές διαφορές ανάμεσα στα δύο φύλα που παρατηρήθηκαν σε όλες τις σύνθετες μεταβλητές. Όπως φαίνεται στον Πίνακα 6.11, το ποσοστό των αγοριών, το οποίο αποδέχεται τόσο την «παραδοσιακή δομή της οικογένειας», όσο και τις «στερεότυπες

αντιλήψεις για τη γυναικεία εργασία» και την «εναλλακτική μορφή στην παραδοσιακή κατανομή των ρόλων», είναι στατιστικά σημαντικά υψηλότερο από το αντίστοιχο ποσοστό των κοριτσιών. Ταυτόχρονα, το ποσοστό των κοριτσιών, το οποίο αποδέχεται τη «μη παραδοσιακή δομή της οικογένειας», είναι στατιστικά σημαντικά υψηλότερο από εκείνο των αγοριών.

Λειτουργώντας περίπτωση στο ίδιο πλαίσιο, οι έφηβοι του δείγματος εξέφρασαν μάλλον παραδοσιακές αντιλήψεις, όταν χρειάστηκε να αποφασίσουν για τους τομείς της οικογενειακής ζωής στους οποίους συμμετέχουν οι άνδρες και οι γυναίκες. Πιο συγκεκριμένα, βρέθηκε ότι τα αγόρια και τα κορίτσια του δείγματος θεωρούν ότι ο άνδρας δε συμμετέχει στην «οικιακή φροντίδα» και τη «στήριξη των παιδιών για προσωπικά τους θέματα». Ο άνδρας, ωστόσο, είναι αυτός που:

- κυρίως αποφασίζει για τα «σημαντικά θέματα της οικογένειας» και φροντίζει αποκλειστικά για την «οικονομική εξασφάλιση της οικογένειας»
- φροντίζει για τη «διαχείριση των οικονομικών» και τη διεκπεραίωση «θελημάτων»
- υποστηρίζει τα παιδιά για «θέματα σχολείου και επαγγελματικής εξέλιξης» (Πίνακας 6.12).
- φροντίζει για τη διεκπεραίωση «θελημάτων» (Πίνακας 6.13).

Πίνακας 6.12: Απόψεις αγοριών και κοριτσιών για τη συμμετοχή των ανδρών σε τομείς της οικογενειακής ζωής (πλήρης και αρκετή συμμετοχή) (Δεληγιάννη κ.ά. 2000)

	Αγόρια	Κορίτσια	Σύνολο
Σημαντικά θέματα της οικογένειας και οικονομική εξασφάλιση⁽¹⁾	(316) 84,9	(463) 93,7	(779) 90,0
Υποστήριξη των παιδιών για προσωπικά θέματα⁽²⁾	(254) 65,6	(215) 42,4	(472) 52,5
Οικιακή φροντίδα⁽³⁾	(100) 25,6	(56) 11,1	(156) 17,4
Οικονομική διαχείριση και αγγαρείες⁽⁴⁾	(318) 81,5	(439) 87,1	(757) 84,7
Υποστήριξη των παιδιών για θέματα επαγγελματικής εξέλιξης	(314) 78,7	(430) 81,4	(744) 80,3

(1) $\chi^2=17,13$, $p<0,0000$ (2) $\chi^2=46,60$ $p<0,0000$ (3) $\chi^2=31,01$ $p<0,0000$ (4) $\chi^2=4,82$, $p<0,02$

Διαπιστώνουμε, λοιπόν, ότι στο σύνολό τους οι έφηβοι θεωρούν ότι η κατανομή των ρόλων στην ελληνική οικογένεια γίνεται σύμφωνα με το φύλο των συζύγων, καθώς δηλώνουν ότι ο άνδρας είναι εκείνος που φροντίζει σχεδόν αποκλειστικά την οικονομική εξασφάλιση της οικογένειας, ενώ η γυναίκα είναι εκείνη που διεκπεραιώνει τις δουλειές του σπιτιού και φροντίζει για την ψυχολογική στήριξη των παιδιών.

Οι έφηβοι της μελέτης, ωστόσο, φαίνεται να αναγνωρίζουν ότι οι ρόλοι των δύο συζύγων έχουν διευρυνθεί, καθώς θεωρούν ότι από τη μια ο πατέρας είναι εξίσου υπεύθυνος με τη μητέρα για τη στήριξη των παιδιών σε θέματα που αφορούν στο σχολείο και την επαγγελματική τους εξέλιξη, ενώ, από την άλλη, ότι η μητέρα παίρνει μέρος στη λήψη των αποφάσεων για σημαντικά θέματα της οικογένειας.

Πίνακας 6.13 : Απόψεις αγοριών και κοριτσιών για τη συμμετοχή των γυναικών σε τομείς της οικογενειακής ζωής (Πλήρης και αρκετή συμμετοχή) (Δεληγιάννη-Κουϊμτζή κ.ά. 2000)

	Αγόρια	Κορίτσια	Σύνολο
Σημαντικά θέματα της οικογένειας και οικονομική διαχείριση⁽¹⁾	(267) 79,0	(466) 94,3	(733) 88,1
Οικιακή φροντίδα⁽²⁾	(260) 70,3	(451) 84,0	(711) 78,4
Υποστήριξη των παιδιών για προσωπικά θέματα⁽³⁾	(343) 86,8	(544) 96,1	(887) 92,4
Υποστήριξη των παιδιών για θέματα σχολείου και επαγγελματικής αποκατάστασης⁽⁴⁾	(158) 43,9	(295) 58,3	(453) 52,3
Αγγαρείες-θελήματα⁽⁵⁾	(318) 83,0	(512) 93,4	(830) 89,2

(1) $\chi^2=43,58$, $p<0,0000$ (2) $\chi^2=23,52$ $p<0,0000$ (3) $\chi^2=26,88$ $p<0,0000$ (4) $\chi^2=16,93$, $p<0,0000$
(5) $\chi^2=24,15$ $p<0,0000$

Θα μπορούσαμε να πούμε, λοιπόν, ότι οι παρατηρούμενες γνώμες των εφήβων του συγκεκριμένου δείγματος, όσον αφορά στον τρόπο με τον οποίο κατανέμονται οι υπευθυνότητες μέσα στην οικογένεια, είναι, γενικά, ανάλογες των απόψεών τους για τους ρόλους των δύο φύλων, έτσι όπως αυτές περιγράφηκαν στην προηγούμενη ενότητα. Ωστόσο, ιδιαίτερα ενδιαφέρουσες είναι οι διαφορές που παρατηρήθηκαν ανάμεσα στα αγόρια και στα κορίτσια.

Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με τα αποτελέσματα, τα κορίτσια θεωρούν, σε στατιστικά σημαντικά υψηλότερο ποσοστό από τα αγόρια, ότι ο άνδρας είναι εκείνος που κυρίως είναι υπεύθυνος «για σημαντικά θέματα και την οικονομική εξασφάλιση της οικογένειας» καθώς και για την «οικονομική διαχείριση και τη διεκπεραίωση θελημάτων», αλλά όχι για την «οικιακή φροντίδα» και την ψυχολογική στήριξη των παιδιών. Αντίθετα από τα κορίτσια, τα αγόρια, σε στατιστικά σημαντικά υψηλότερο

ποσοστό από τα κορίτσια, τονίζουν ότι ο άνδρας συμμετέχει τελικά σε μη παραδοσιακά ανδρικούς τομείς, όπως είναι, για παράδειγμα, η «οικιακή φροντίδα» και η ψυχολογική «στήριξη των παιδιών σε προσωπικά τους θέματα» (Πίνακας 6.12).

Ανάλογα είναι τα αποτελέσματα και σε ό,τι αφορά στο ρόλο της γυναίκας. Τα κορίτσια, σε μεγαλύτερο βαθμό από τα αγόρια, θεωρούν ότι η γυναίκα είναι επιφορτισμένη με όλες τις υπευθυνότητες του σπιτιού καθώς και με τη φροντίδα και τη στήριξη των παιδιών (Πίνακας 6.13). Σε συμφωνία με τη μελέτη που παρουσιάστηκε λίγο πιο πάνω (Δεληγιάννη κ.ά., 2002), τα κορίτσια στη συντριπτική τους πλειονότητα φαίνεται να δομούν αναπαραστάσεις της οικογενειακής ζωής, στο πλαίσιο των οποίων οι γυναίκες-μητέρες έχουν πολύ μεγαλύτερη συμμετοχή στη λήψη αποφάσεων από αυτή που τους παραχωρούν τα αγόρια στη δική τους δόμηση της καθημερινής πραγματικότητας στην οικογένεια.

Ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι αντιλήψεις των εφήβων για την πατρότητα, έτσι όπως μελετήθηκαν στο πλαίσιο της έρευνας των Sakka & Deliyanni (2000). Οι 110 μαθητές και μαθήτριες Γυμνασίου και Λυκείου που πήραν μέρος στην έρευνα έπρεπε να βρουν λύση στο δίλημμα που αφορά στη φροντίδα του άρρωστου παιδιού ενός σύγχρονου ζευγαριού την ημέρα που και οι δύο γονείς έχουν σοβαρές υποχρεώσεις στη δουλειά τους. Τα σενάρια που έγραψαν οι μαθητές μπορούν να χωριστούν σε δύο κατηγορίες. Στην πρώτη κατηγορία ανήκουν τα σενάρια, στα οποία οι πατεράδες συμφωνούν να γυρίσουν σπίτι και να φροντίσουν το άρρωστο παιδί, ώστε η μητέρα να μπορέσει να αντεπεξέλθει στις υποχρεώσεις της. Στη δεύτερη κατηγορία ανήκουν τα σενάρια, στα οποία ο πατέρας δε δέχεται να αφήσει τη δουλειά του και η μητέρα καλείται να δώσει μόνη της λύση στο πρόβλημα. Η πλειονότητα των μαθητών έγραψαν σενάρια που ανήκουν στην πρώτη κατηγορία. Πιο συγκεκριμένα προέκυψαν δυο διαφορετικές αντιλήψεις για την πατρότητα:

- **Η πατρότητα ως ευθύνη από απόσταση**

Στις περισσότερες ιστορίες ο ρόλος του πατέρα δομείται μέσα από ευθύνες και υποχρεώσεις, στις οποίες οι άνδρες μπορούν να αντεπεξέλθουν από απόσταση. Με αυτή την αντίληψη συνδέονται και οι δύο απόψεις που εξέφρασαν τα παιδιά στις ιστορίες τους: η άποψη ότι η πατρότητα σχετίζεται με την ανδρική εξουσία και δύναμη στην οικογένεια καθώς και η άποψη ότι το επάγγελμα του πατέρα είναι το κυρίαρχο και άρα περισσότερο σημαντικό από αυτό της μητέρας.

- **Η πατρότητα ως φροντίδα και προσφορά**

Είναι ενδιαφέρον ότι πολλοί έφηβοι ξέφυγαν από την παραπάνω παραδοσιακή αντίληψη και αναπαρέστησαν μια πιο ισότιμη σχέση ανάμεσα στους δύο γονείς, με τον πατέρα να συμμετέχει εξίσου.

Συνοψίζοντας τις έρευνες για τις απόψεις και πεποιθήσεις των εφήβων για τις σχέσεις των φύλων, διαπιστώνουμε τα εξής:

- Οι έφηβοι διαμορφώνουν μια εικόνα της οικογενειακής ζωής στο πλαίσιο μη παραδοσιακών ή εναλλακτικών σχέσεων των φύλων, ισοτιμίας και μη στερεότυπων ρόλων για τους άνδρες και τις γυναίκες. Είναι σαφές ότι η εικόνα αυτή ελάχιστη σχέση έχει με την κοινωνική πραγματικότητα.
- Παρ' όλα αυτά, εξακολουθούν να διατηρούν πολύ παραδοσιακές αντιλήψεις για τη γυναικεία εργασία, τις ικανότητες και το ρόλο των γυναικών και τον τρόπο άσκησης του ελέγχου στην οικογένεια. Έγινε σαφές ότι αποδίδουν πατριαρχικό ρόλο στους άνδρες και κατασκευάζουν τις γυναίκες κυρίως ως μητέρες μέσα στο οικογενειακό πλαίσιο.
- Παρατηρήθηκαν έντονες διαφορές φύλου: τα αγόρια αποδείχτηκαν πιο επιρρεπή στη στερεότυπη ως προς το φύλο κατανόηση της πραγματικότητας. Αντίθετα, τα κορίτσια φαίνεται ότι δομούν μια πιο ευέλικτη εικόνα της κοινωνικής πραγματικότητας, είτε επειδή αγνοούν τις υπάρχουσες κοινωνικές δομές είτε αποδίδοντας στις προσωπικές τους επιθυμίες μια ρεαλιστική προβολή.

7. ΕΠΙΛΟΓΕΣ ΚΑΙ ΠΡΟΣΔΟΚΙΕΣ ΕΦΗΒΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΝΗΛΙΚΗ ΖΩΗ ΚΑΙ Ο ΠΑΡΑΓΟΝΤΑΣ ΦΥΛΟ

B. Δεληγιάννη-Κουϊμτζή

Σε αυτή την ενότητα θα εξεταστεί ο τρόπος, με τον οποίο τα νεαρά άτομα σχεδιάζουν το μέλλον τους και οι σκέψεις που κάνουν σχετικά με την επαγγελματική τους σταδιοδρομία και την προσωπική τους ζωή. Οι προσδοκίες και οι επιλογές τους είναι επηρεασμένες από τον τρόπο, με τον οποίο οι έφηβοι δομούν την ταυτότητα του φύλου τους και, εκτός από το ότι μας παρέχουν πληροφορίες για τους μηχανισμούς μετάβασης από την εφηβεία στην ενηλικίωση, μας επιτρέπουν να κατανοήσουμε τους τρόπους, με τους οποίους αντιλαμβάνονται την εμπειρία του ανδρισμού ή της θηλυκότητας.

Έχει ήδη τονιστεί σε προηγούμενα κεφάλαια αυτής της μελέτης η μεγάλη αντίφαση που κυριαρχεί στις ζωές των σύγχρονων γυναικών στην Ελλάδα και αλλού, σε σχέση με το σχεδιασμό και τον προσανατολισμό της ενήλικης ζωής, καθώς είναι φανερό ότι η ακαδημαϊκή επιτυχία δεν έφερε αντίστοιχη βελτίωση στην οικονομική και επαγγελματική τους κατάσταση και στην προσωπική τους ελευθερία. Η φεμινιστική έρευνα ασχολήθηκε σε όλη τη διάρκεια της δεκαετίας του '80 διεξοδικά με τις διαδικασίες μετάβασης των νέων γυναικών από το σχολείο στην αγορά εργασίας, μελετώντας τις επαγγελματικές τους επιλογές. Ιδιαίτερα σημαντικές κρίθηκαν οι παρεμβάσεις στο θεσμό του σχολείου, που θα έφερναν τα κορίτσια στο κέντρο της εκπαιδευτικής διαδικασίας και θα τα ωθούσαν σε επιλογές που δε θα ήταν στερεότυπες ως προς το φύλο τους (Chisholm 1990). Σήμερα ξέρουμε πλέον ότι αυτό δεν είναι αρκετό και ότι η πορεία προς την Ισότητα πρέπει απαραίτητα να συμπεριλαμβάνει την κατανόηση των διαδικασιών που διέπουν τόσο τις ανδρικές όσο και τις γυναικείες αποφάσεις. Τα ερευνητικά αποτελέσματα, που παρουσιάζουμε πιο κάτω, στόχο έχουν να δείξουν ακριβώς αυτή την οπτική. Οι έρευνες, από τις οποίες προέρχονται τα δεδομένα που παρουσιάζονται στο κεφάλαιο αυτό, φαίνονται στον πίνακα 7.1.

Στο πλαίσιο της συγκεκριμένης θεματικής, λοιπόν, και σε μια από τις πρώτες έρευνες που εκπονήθηκαν στην Ελλάδα (τα δεδομένα συγκεντρώθηκαν στα τέλη της δεκαετίας του '80), έγινε προσπάθεια να εξεταστούν τόσο η διαμόρφωση της εικόνας για τον κόσμο της εργασίας σε εφήβους και των δύο φύλων όσο και οι επαγγελματικές τους επιλογές (Deliyanni & Ziogou 1995). Πήραν μέρος 254 κορίτσια και 267 αγόρια, μαθητές και μαθήτριες σχολείων από την κεντρική, δυτική και ανατολική Θεσσαλονίκη. Από τους εφήβους ζητήθηκε να σκεφτούν και να

καταγράψουν τα δέκα πρώτα επαγγέλματα που τους έρχονταν στο νου και να δηλώσουν το επάγγελμα που θα επιθυμούσαν να ασκήσουν στο μέλλον καθώς και τους λόγους αυτής της επιλογής. Οι αναλύσεις των δεδομένων έδειξαν:

Πίνακας 7.1: Έρευνες για τις Προσδοκίες και τις Επαγγελματικές Επιλογές των Εφήβων

Συγγραφέας/-είς	Χρονολογία	Τίτλος	Είδος έρευνας	Δείγμα
Κ. Deliyianni - Κουιμτζι & Ρ. Ζιόγου	1995	Gendered Youth Transition in Northern Greece: between tradition and modernity through education	Εμπειρική έρευνα	521 μαθητές και μαθήτριες από σχολεία της Κεντρικής, Ανατολικής και Δυτικής Θεσσαλονίκης
Βιτσιλάκη-Σορωνιάτη, Χ.	1997	Ο ρόλος του φύλου στη διαμόρφωση εκπαιδευτικών και επαγγελματικών φιλοδοξιών	Εμπειρική έρευνα	1.585 μαθητές/-τριες Α΄ και Γ΄ Λυκείου, 786 μαθητές/-τριες Γ΄ Γυμνασίου, 1.143 μαθητές/-τριες Δημοτικών σχολείων της Ρόδου
Γιαννακοπούλου, Ε.	1997	Αξιολογικές κρίσεις και προσδοκίες κοριτσιών και αγοριών εφηβικής ηλικίας για τα βασικά χαρακτηριστικά της επαγγελματικής απασχόλησης	Εμπειρική έρευνα	230 μαθητές/-τριες Β΄ και Γ΄ Τεχνικών – Επαγγελματικών Λυκείων της Αθήνας
Μπουρνούδη, Ε. και Ψάλτη, Α.	1997	Επαγγελματικές επιλογές και προσδοκίες των νέων και της οικογένειάς τους. Η επίδραση του φύλου	Εμπειρική έρευνα	328 μαθητές/-τριες Γ΄ Γυμνασίου και Β΄ Λυκείου από σχολεία της Δυτικής Θεσσαλονίκης
Σιδηροπούλου-Δημακάκου, Δ.	1997	Εκπαιδευτικές και επαγγελματικές επιλογές των δύο φύλων: ο ρόλος του σχολικού επαγγελματικού προσανατολισμού	Έρευνα επισκόπησης	
Δεληγιάννη-	1998	Ανδρικές ταυτότητες στην	Εμπειρική	Μαθητές/-τριες

Κουϊμτζή, Β. και Σακκά Δ.		εφηβεία	έρευνα	Γ΄ Γυμνασίου, Α΄ και Β΄ Λυκείου τεσσάρων σχολείων της Θεσσαλονίκης, και 17 εκπαιδευτικοί
Δεληγιάννη, Β., Σακκά, Δ., Ψάλτη, Α., Φρόση, Λ., Αρκουμάνη, Σ., Στογιαννίδου, Α., Συγκολλίτου, Ε.	2000	Ταυτότητες φύλου και επιλογές ζωής	Εμπειρική έρευνα	1.110 μαθητές/- τριες Γυμνασίων και Λυκείων όλης της Ελλάδας
Β. Δεληγιάννη- Κουϊμτζή	2002	Ανδρικές και γυναικείες ταυτότητες στην εφηβεία και επιλογές ζωής: μια προσπάθεια ερμηνείας των διαφορών στις ακαδημαϊκές επιδόσεις των δύο φύλων	Εμπειρική έρευνα	300 μαθητές και μαθήτριες 16-17 ετών από 4 διαφορετικά σχολεία της περιοχής Θεσσαλονίκης

- τη διαμόρφωση μιας παραδοσιακής εικόνας της αγοράς εργασίας από αγόρια και κορίτσια. Πρόκειται για μια εικόνα που αντανακλά τόσο την τοπική αγορά εργασίας, την οποία οι έφηβοι γνωρίζουν από την καθημερινή τους ζωή, όσο και τις ισχύουσες κοινωνικές σχέσεις των φύλων στην ελληνική κοινωνία. Πρόκειται για την απεικόνιση μιας παραδοσιακά ανδρικής αγοράς εργασίας, όπου υπερισχύουν τα κλασικά υψηλού κύρους επαγγέλματα, ανδρική χειρωνακτική εργασία και τυπικές γυναικείες μορφές απασχόλησης.
- Παραδοσιακές επαγγελματικές επιλογές εκ μέρους των αγοριών, που φάνηκαν προσκολλημένα στις ισχύουσες κατά την αρχή της δεκαετίας του '90 δομές απασχόλησης.
- Αντιφάσεις και συγκρούσεις στο σχεδιασμό του επαγγελματικού μέλλοντος εκ μέρους των κοριτσιών. Οι μαθήτριες έδειξαν να παραπαίουν ανάμεσα στην αντίσταση και στην προσαρμογή, καθώς επιχειρούν να ελέγξουν τις διαδικασίες μετάβασής τους από το σχολείο στο επάγγελμα. Έτσι, από τη μια συμμετέχουν με επιτυχία στην εκπαίδευση επιδεικνύοντας υψηλές ακαδημαϊκές επιδόσεις, γεγονός που την εποχή που διεξαγόταν η έρευνα ερμηνεύτηκε ως αντίσταση στις υπάρχουσες διακρίσεις των φύλων και την αναπαραγωγή της ανισότητας. Από την άλλη, φάνηκαν να προχωρούν στις επαγγελματικές τους επιλογές με τρόπο που έδειχνε προσαρμογή στις υπάρχουσες παραδοσιακές αντιλήψεις για τους ρόλους και τον προορισμό ανδρών και γυναικών.

Μια δεκαετία, περίπου, αργότερα οι έφηβοι των τεσσάρων σχολείων της Θεσσαλονίκης που πήραν μέρος στο πρόγραμμα «Αριάδνη – Ανδρικές Ταυτότητες στην εφηβεία» (Δεληγιάννη & Σακκά, 1998) έγραψαν εκθέσεις με θέμα πώς φαντάζονται τον εαυτό τους σε ηλικία 25 ετών, προκειμένου να διερευνηθούν οι διαδικασίες μετάβασής τους από την εφηβεία στην ενήλικη ζωή. Η ανάλυση των δεδομένων εμφανίζει διαφορές στους στόχους των αγοριών και των κοριτσιών, όσον αφορά στις επιλογές και τις προσδοκίες τους για το μέλλον. Έτσι, τα αγόρια εμφανίζονται να κατασκευάζουν μια ηγεμονική ανδρική ταυτότητα μέσα από τις προσδοκίες τους για οικονομική και επαγγελματική εξασφάλιση, ενώ τα κορίτσια μια χειραφετημένη γυναικεία ταυτότητα, μέσα από τις επιδιώξεις τους για οικονομική ανεξαρτησία κι αλλαγή.

Πιο αναλυτικά (Δεληγιάννη-Κουϊμτζή 2002), από τα κείμενα των αγοριών γίνεται αντιληπτό ότι οι έφηβοι αυτοί βλέπουν τους εαυτούς τους ως μελλοντικούς συζύγους-κουβαλητές. Αυτή η προοπτική τους ωθεί να σχεδιάζουν το μέλλον τους έχοντας στο μυαλό τους την οικονομική και επαγγελματική εξασφάλιση, στόχοι οι οποίοι συνδέονται άμεσα με το ρόλο του άνδρα που έχει την ευθύνη να εξασφαλίσει τον επιούσιο της οικογένειας. Πρόκειται για ένα ρόλο που αποτελεί αδιαμφισβήτητο συστατικό της ανδρικής ταυτότητας.

Βέβαια, παρατηρούνται διαφορές στον τρόπο, με τον οποίο τα αγόρια από διαφορετικά σχολεία και με διαφορετικό οικογενειακό υπόβαθρο σκοπεύουν να πραγματοποιήσουν αυτούς τους στόχους. Τα αγόρια από το Πειραματικό σχολείο - σχολείο υψηλών επιδόσεων, οι μαθητές και οι μαθήτριες του οποίου προέρχονται κατά κανόνα από γονείς μορφωμένους, που ασκούν μεσαίου και υψηλού κύρους επαγγέλματα- θεωρούν ότι η επαγγελματική και οικονομική εξασφάλιση επιτυγχάνεται από ένα επάγγελμα υψηλού κύρους, στο οποίο θα έχουν πρόσβαση, αν είναι ακαδημαϊκά προσανατολισμένα. Τα αγόρια από το ιδιωτικό σχολείο, με γονείς μεσαίας μόρφωσης και υψηλό οικονομικό επίπεδο, στην πλειονότητά τους θεωρούν το μέλλον τους εξασφαλισμένο λόγω της οικογενειακής επιχείρησης ή του επαγγέλματος του πατέρα τους, το οποίο θα ακολουθήσουν. Οι σπουδές αντιμετωπίζονται ως συμπλήρωμα της γενικής μόρφωσης και όχι αναγκαία ως απαραίτητες. Για τα αγόρια του σχολείου της εργατική περιοχής -στο οποίο φοιτούν παιδιά χαμηλότερων επιδόσεων, με γονείς που είναι στην πλειονότητά τους χαμηλόμισθοι υπάλληλοι, ειδικευμένοι τεχνίτες και εργάτες- οι ανώτατες σπουδές θεωρούνται πολυτέλεια. Γνωρίζοντας την πραγματικότητα της οικονομικής ύφεσης και ανεργίας καταφεύγουν στο χειρωνακτικό συνήθως επάγγελμα του πατέρα τους ή σε κάτι ανάλογο. Τα αγόρια του σχολείου της αγροτικής περιοχής, που έχουν γονείς αγρότες και εμφανίζουν γενικά χαμηλές ακαδημαϊκές επιδόσεις, θεωρούν τις

σπουδές άχρηστες. Η εργασία στα χωράφια τούς προσφέρει ως ένα βαθμό ένα εξασφαλισμένο επαγγελματικό μέλλον, χωρίς αυτό φυσικά να σημαίνει ότι δεν υπάρχουν αγόρια με ακαδημαϊκούς προσανατολισμούς και στο σχολείο αυτό.

Τα κορίτσια, από την άλλη μεριά, δεν είναι επιφορτισμένα κοινωνικά με την ευθύνη του προσπορισμού των αναγκάων προς το ζην, γεγονός που τους επιτρέπει να σχεδιάζουν τις επαγγελματικές τους προοπτικές με μια ρομαντική και ιδεαλιστική διάθεση. Η οικονομική ανεξαρτησία και μια επιθυμία για αλλαγή στις παραδοσιακές συνθήκες ζωής των γυναικών είναι οι λέξεις-κλειδιά που συναντά κανείς στις εκθέσεις τους. Σχεδόν όλες οι μαθήτριες που πήραν μέρος στη συγγραφή των εκθέσεων έχουν πρωταρχικό στόχο να αποφύγουν το ρόλο της νοικοκυράς και αυτό θεωρούν ότι θα το επιτύχουν με ένα ικανοποιητικό επάγγελμα, το οποίο θα προσφέρει ενδιαφέρουσες συνθήκες εργασίας και στο οποίο θα έχουν πρόσβαση κυρίως μετά από κάποιες σπουδές. Σε γενικές γραμμές επιδιώκουν υπαλληλικά επαγγέλματα ή επαγγέλματα γραφείου. Πιο συγκεκριμένα:

Τα κορίτσια από το Πειραματικό σχολείο είναι ακαδημαϊκά προσανατολισμένα και σχεδιάζουν καριέρες υψηλού κύρους απορρίπτοντας τον παραδοσιακό γυναικείο ρόλο. Τα κορίτσια του ιδιωτικού σχολείου ονειρεύονται την οικονομική ανεξαρτησία μέσα από ένα επάγγελμα στο πλαίσιο του γάμου και της δημιουργίας οικογένειας. Τα κορίτσια της εργατικής περιοχής έχουν στόχο να αποφύγουν τη χειρωνακτική εργασία και το ρόλο της νοικοκυράς στοχεύοντας στον τομέα των υπηρεσιών, σε υπαλληλική θέση ή σε παραδοσιακά γυναικείο επάγγελμα. Τα κορίτσια του αγροτικού σχολείου, τέλος, έχουν ως βασική επιδίωξη να φύγουν από το χωριό και να κατοικήσουν σε αστική περιοχή. Οι σπουδές μετά το Λύκειο και ένα επάγγελμα φαίνεται ότι είναι τα μέσα που θα τους επιτρέψουν να επιτύχουν το στόχο τους.

Συνοψίζοντας, οι επιλογές των αγοριών αντικατοπτρίζουν μια ρεαλιστική αντιμετώπιση της πραγματικότητας και τη δόμηση μιας ανδρικής ταυτότητας που αντανακλά τον άνδρα εργαζόμενο με όλα τα κλασικά παραδοσιακά χαρακτηριστικά. Οι επιλογές των κοριτσιών αντικατοπτρίζουν τη δόμηση μιας γυναικείας ταυτότητας, η οποία, αν και συνδυάζει παραδοσιακά και νέα χαρακτηριστικά, αντανακλά μια χειραφετημένη αντίληψη για τον προορισμό των γυναικών (Δεληγιάννη-Κουϊμτζή 2002).

Περίπου την ίδια εποχή, η Βιτσιλάκη-Σορωνιάτη (1997) σε έρευνα με στόχο τη διερεύνηση του ρόλου που παίζει το φύλο στη διαμόρφωση εκπαιδευτικών και επαγγελματικών φιλοδοξιών χρησιμοποίησε ένα μεγάλο δείγμα, το οποίο περιλαμβάνει 786 μαθητές/-τριες της Γ΄ Γυμνασίου και 1.585 μαθητές/-τριες της Α΄ και της Γ΄ Λυκείου από σχολεία της Ρόδου. Βασικό ερώτημα που τέθηκε στους

μαθητές/-τριες αφορούσε στην πρόθεσή τους για συνέχιση των σπουδών και μετά το Λύκειο.

Πίνακας 7.2: Πρόθεση για σπουδές κατά φύλο και εκπαιδευτική βαθμίδα (Πηγή: Βιτσιλάκη-Σορωνιάτη, 1997)

Επιθυμεί σπουδές	ΓΥΜΝΑΣΙΟ		ΛΥΚΕΙΟ	
	Κορίτσια	Αγόρια	Κορίτσια	Αγόρια
Ναι	67%	49%	87%	73%
Όχι	9%	21%	13%	27%
Αναποφάσιστοι/-ες	24%	30%	-	-
Σύνολο (N)	480	459	799	757

Όπως προκύπτει από το σύνολο των στοιχείων, η συντριπτική πλειονότητα των μαθητών και των δύο φύλων προσανατολίζεται προς τη συνέχιση των σπουδών στην Ανώτερη ή Ανώτατη Εκπαίδευση. Παρ' όλα αυτά, παρατηρώντας προσεκτικότερα τον Πίνακα 7.2, διαφαίνεται μια έντονη διαφοροποίηση ως προς το φύλο. Περισσότερα κορίτσια από ό,τι αγόρια και στο Γυμνάσιο και στο Λύκειο επιθυμούν να σπουδάσουν. Ιδίως στο Γυμνάσιο η διαφορά είναι μεγάλη, αφού το 21% των αγοριών δηλώνουν ότι δεν επιθυμούν να σπουδάσουν, ενώ μόνο το 9% των κοριτσιών δηλώνουν αντίστοιχη επιθυμία. Στον Πίνακα 8.3 παρουσιάζονται οι απαντήσεις των μαθητών στο ερώτημα «τι θέλεις να σπουδάσεις».

Πίνακας 7.3: Κλάδος σπουδών που επιθυμεί να ακολουθήσει κατά φύλο και εκπαιδευτική βαθμίδα (Πηγή: Βιτσιλάκη-Σορωνιάτη, 1997)

Κλάδος επιθυμητών σπουδών για επιθυμητό επάγγελμα	ΓΥΜΝΑΣΙΟ		ΛΥΚΕΙΟ	
	Κορίτσια	Αγόρια	Κορίτσια	Αγόρια
Επιστήμονας/Ελευθέριο επάγγελμα	81%	77%	79%	74%
Διευθυντικό/ Στέλεχος	1%	1%	2%	3%
Υπάλληλος γραφείου	2%	1%	2%	3%
Έμπορος/ Πωλητής	-	-	-	-
Γεωργός/ Κτηνοτρόφος	-	-	-	-
Τεχνίτης/ Εργάτης	1%	8%	1%	8%
Παροχή υπηρεσιών	14%	7%	16%	9%
Ένοπλες Δυνάμεις	1%	5%	1%	3%
Οικιακά	-	-	-	-
Σύνολο N	318	466	674	522

Από τα στοιχεία του Πίνακα 7.3 διαπιστώνει κανείς ότι η μεγάλη πλειονότητα και των δύο φύλων και στις δύο εκπαιδευτικές βαθμίδες δηλώνουν σαφέστατα την πρόθεση σπουδών που οδηγούν σε επιστημονικά ή ελευθέρια επαγγέλματα. Η αμέσως επόμενη επιλογή για τα κορίτσια είναι τα επαγγέλματα παροχής υπηρεσιών,

ενώ τα αγόρια επιλέγουν αντίστοιχα επαγγέλματα ή τεχνικά επαγγέλματα. Οι υπόλοιπες επιλογές συγκεντρώνουν πολύ μικρά ποσοστά.

Σε μια παρόμοια έρευνα, οι Μπουρνούδη και Ψάλτη (1997) ερεύνησαν τις εκπαιδευτικές επιλογές και επαγγελματικές προσδοκίες 328 μαθητών και μαθητριών Γυμνασίου και Λυκείου από μια υποβαθμισμένη περιοχή της Θεσσαλονίκης και εξέτασαν ειδικότερα την επίδραση του παράγοντα φύλο. Στο πλαίσιο της διερεύνησης αυτής, ζήτησαν από τους μαθητές και τις μαθήτριες του δείγματός τους να επιλέξουν τι θα κάνουν μετά το Λύκειο. Στον Πίνακα 7.4 φαίνεται ότι λιγότερα αγόρια από ό,τι κορίτσια επιλέγουν τις σπουδές, καθώς τα περισσότερα εκφράζουν επιθυμία για γρήγορη ένταξη στην αγορά εργασίας. Αντίθετα, σχεδόν όλα τα κορίτσια δηλώνουν μέσα στις επιλογές τους ότι θα συνεχίσουν τις σπουδές τους ακόμα και με τη μορφή των τεχνικών και επαγγελματικών σχολών.

Πίνακας 7.4: Επιλογές μετά το Λύκειο ως προς το φύλο (Πηγή: Μπουρνούδη και Ψάλτη, 1997)

Φύλο	Θα βρω δουλειά	Θα σπουδάσω	Θα πάω σε Τεχνική Επαγγελματική Σχολή	Θα εξασκηθώ κοντά σε επαγγελματία
Αγόρια	64.9%	35.2	67.2	91.4
Κορίτσια	35.1	64.8	32.8	8.6

Όσον αφορά στις κατηγορίες των επαγγελμάτων που επέλεξαν οι μαθητές και οι μαθήτριες παρατηρούμε τα παρακάτω στον πίνακα που ακολουθεί.

Πίνακας 7.5: Επαγγέλματα που επιλέγουν τα νεαρά άτομα ως προς το φύλο (Πηγή: Μπουρνούδη και Ψάλτη, 1997)

Κατηγορίες επαγγελμάτων	Κορίτσια	Αγόρια
Ελεύθερα επαγγέλματα με επιστημονική μόρφωση (π.χ. γιατρός, δικηγόρος)	21.4%	10.0
Υπάλληλοι – Επιστήμονες (π.χ. χημικός, οικονομολόγος)	20.0	16.5
Υπάλληλοι απλοί (π.χ. ιδιωτ. υπάλληλος, ταχυδρόμος, αστυνομικός)	20.7	15.3
Εκπαιδευτικοί όλων των βαθμίδων	14.3	1.8
Ειδικευμένοι τεχνίτες	1.4	41.8
Παροχή φροντίδας (μαία, νοσοκόμα, βρεφονηπιοκόμος)	10.0	0.0
Μόδα, σπίντι και ομορφιά (αισθητικός, μοντελίστ, μοντέλο, διακοσμήτρια)	9.3	1.2

Όπως φαίνεται στον πίνακα 7.5, τα κορίτσια περισσότερο από τα αγόρια επιλέγουν επαγγέλματα που προϋποθέτουν πανεπιστημιακή μόρφωση, δηλαδή ελεύθερα επαγγέλματα και το επάγγελμα του εκπαιδευτικού. Τα επαγγέλματα παροχής υπηρεσιών και μόδας-αισθητικής επιλέγονται αποκλειστικά από τις μαθήτριες, ενώ το επάγγελμα του τεχνίτη συγκεντρώνει την προτίμηση μεγάλου ποσοστού αγοριών και μόνο. Τα υπαλληλικά επαγγέλματα επιλέγονται εξίσου και

από τα δύο φύλα. Σε συμπληρωματική ερώτηση για τους λόγους που επιλέγουν το επάγγελμα που θα ακολουθήσουν, τα κορίτσια περισσότερο από τα αγόρια κατευθύνονται προς ένα επάγγελμα, επειδή τους αρέσει ή αγαπούν το αντικείμενο ενασχόλησης. Αντίθετα, τα αγόρια ενδιαφέρονται πρωτίστως για την ασφάλεια και τα κέρδη που θα τους αποφέρει (Μπουρνούδη και Ψάλτη, 1997). Όπως είδαμε και σε προηγούμενη έρευνα (Δεληγιάννη και Σακκά, 1998), έτσι και εδώ φαίνεται ότι τα αγόρια έχουν μια ρεαλιστική στάση προς την αγορά εργασίας, ενώ τα κορίτσια εκφράζουν μια ρομαντική διάθεση ως προς τις σπουδές και το επάγγελμα που θα ακολουθήσουν. Τα αποτελέσματα αποκτούν επιπλέον σημασία, όταν τα συσχετίσει κανείς με την κοινωνικο-οικονομική προέλευση των συγκεκριμένων νεαρών ατόμων. Έτσι, γίνεται σαφές ότι το επάγγελμα των γονιών επηρεάζει πολύ περισσότερο τις προσδοκίες των αγοριών παρά των κοριτσιών, οδηγώντας τα σε ακαδημαϊκές και επαγγελματικές αποφάσεις που έχουν στόχο την οικονομική εξασφάλιση -φοίτηση σε Τεχνικές Σχολές και απασχόληση σε ειδικευμένα τεχνικά επαγγέλματα. Σε συμφωνία και με άλλες, επόμενες χρονολογικά, έρευνες (Δεληγιάννη-Κουϊμτζή 2002), τα συγκεκριμένα ευρήματα αποκαλύπτουν τη σχέση ανάμεσα στο κοινωνικο-οικονομικό υπόβαθρο των αγοριών και τη στάση τους απέναντι στις σπουδές και τις ακαδημαϊκές επιδόσεις, μια σχέση που δεν επηρεάζει, από ό,τι φαίνεται, τις επιλογές των κοριτσιών στον ίδιο βαθμό.

Στο ίδιο μήκος κύματος κινείται και η έρευνα της Γιαννακοπούλου (1997), στην οποία πήραν μέρος 230 μαθητές/-τριες Λυκείων της Αθήνας και εξετάζονται τα αξιολογικά κριτήρια, με βάση τα οποία αγόρια και κορίτσια επιλέγουν το μελλοντικό τους επάγγελμα. Ως βασικό χαρακτηριστικό του μελλοντικού τους επαγγέλματος τα περισσότερα κορίτσια αναφέρουν την κοινωνική καταξίωση. Έπειτα επιλέγουν την ατομική ευχαρίστηση, τη σταθερότητα και την ασφάλεια που το επάγγελμα προσφέρει και, τέλος, λιγότερες μαθήτριες επιλέγουν ως σημαντικότερο χαρακτηριστικό την αμοιβή. Τα αγόρια προβάλλουν πρωταρχικά την αμοιβή, αλλά δίνουν σημασία και στην ατομική ευχαρίστηση και το ενδιαφέρον, καθώς και στη σταθερότητα και την ασφάλεια. Επίσης, τα αγόρια δίνουν προτεραιότητα στο ελεύθερο επάγγελμα σε σχέση με τη μισθωτή εργασία, ενώ τα κορίτσια τα αξιολογούν το ίδιο.

Η επίδραση διάφορων παραγόντων στις επαγγελματικές επιλογές των νεαρών ατόμων και των δύο φύλων υπήρξε ένα θέμα που απασχόλησε τους ειδικούς επιστήμονες. Έτσι, η Σιδηροπούλου-Δημακάκου (1997), εξετάζοντας το ρόλο που μπορεί να διαδραματίσει ο Σχολικός Επαγγελματικός Προσανατολισμός στις εκπαιδευτικές και επαγγελματικές επιλογές των δύο φύλων, δίνει αξιοσημείωτα

στοιχεία που προέρχονται από σχετικές έρευνες, τα οποία υπογραμμίζουν μια παραδοσιακή τάση στις επιλογές των μαθητών και μαθητριών. Σύμφωνα με τις έρευνες αυτές, οι προτιμήσεις των κοριτσιών όσον αφορά στους επαγγελματικούς κλάδους που απαιτούν σπουδές στα ΑΕΙ στρέφονται κυρίως προς θεωρητικές ειδικότητες και, κυρίως, σε σχολές που οδηγούν στο επάγγελμα της εκπαιδευτικού (νηπιαγωγός, δασκάλα, φιλόλογος, θεολόγος, καθηγήτρια ξένων γλωσσών). Αντίθετα, τα αγόρια προτιμούν τις ειδικότητες αναλυτή Η/Υ και γυμναστή, τις ειδικότητες του Πολυτεχνείου και των σχολών Οικονομίας και Διοίκησης Επιχειρήσεων και τις στρατιωτικές ειδικότητες. Όσον αφορά στις σχολές των Τ.Ε.Ι., τα κορίτσια δείχνουν προτίμηση σε σχολές παροχής υπηρεσιών, στελεχών υγείας, μόδας και καλλωπισμού, ενώ τα αγόρια σε τεχνικές ειδικότητες. Οι λόγοι επιλογής του επαγγέλματος επίσης διαφέρουν. Τα κορίτσια αναφέρουν ως λόγους επιλογής ενός επαγγέλματος την κοινωνική προσφορά, το ότι τους ταιριάζει και την αγάπη για το αντικείμενο (π.χ. αγάπη προς τα παιδιά). Τα αγόρια επιλέγουν ένα επάγγελμα με βάση το μισθό και τις ανάγκες στην αγορά εργασίας.

Η οικογένεια αποτελεί, από την άλλη, έναν επίσης σημαντικό παράγοντα που επηρεάζει τις επαγγελματικές επιλογές και τις επιλογές ζωής των νεαρών ατόμων, παρόλο που έχει διερευνηθεί ελάχιστα. Ειδικότερα, δεν έχουμε καθόλου έρευνες που να εξετάζουν τις προσδοκίες των γονιών για το μέλλον των παιδιών τους και τον τρόπο, με τον οποίο το φύλο των παιδιών διαμορφώνει τις προσδοκίες αυτές. Οι Μαζηρίδου και Δεληγιάννη (2002) επιχειρούν να μελετήσουν αυτές τις δύο μεταβλητές. Στην έρευνα πήραν μέρος 184 πατέρες και 279 μητέρες εφήβων που φοιτούσαν σε σχολεία της Θεσσαλονίκης και της Χαλκιδικής. Οι γονείς συμπλήρωσαν ημιδομημένο ερωτηματολόγιο και κλήθηκαν να καταγράψουν τις προσδοκίες τους για το εκπαιδευτικό και επαγγελματικό μέλλον των παιδιών τους και τις απόψεις τους για τις προϋποθέσεις που πρέπει να πληρούνται, ώστε να προχωρήσουν τα παιδιά τους στη δημιουργία δικής τους οικογένειας.

Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι το φύλο του παιδιού αποτελεί σημαντικό παράγοντα στη διαμόρφωση των προσδοκιών των γονέων για το μέλλον του (α) κυρίως σε οικογένειες με παιδιά και των δύο φύλων, όπου διαπιστώθηκαν διαφοροποιημένες προσδοκίες και στάσεις των γονιών για τα αγόρια και τα κορίτσια τους σε όλα τα θέματα που εξετάστηκαν και (β) σε ό,τι αφορά στις προοπτικές γάμου και δημιουργίας οικογένειας, όπου οι γονείς είχαν διαφορετικές προσδοκίες ανάλογα με το φύλο των παιδιών τους, ανεξάρτητα από τη σύνθεση της οικογένειας.

Ειδικότερα, σε οικογένειες με παιδιά και των δύο φύλων διαπιστώθηκε ότι το φύλο του παιδιού επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό τις προσδοκίες των γονέων για το

εκπαιδευτικό και επαγγελματικό μέλλον του, τις στάσεις τους όσον αφορά στην κατάλληλη ηλικία γάμου και τις προϋποθέσεις που πρέπει να πληρούνται, για να προχωρήσει το παιδί τους στη δημιουργία οικογένειας καθώς και τις απόψεις τους για τις εκπαιδευτικές προσδοκίες του παιδιού. Αντίθετα, οι προσδοκίες των γονέων με παιδιά του ίδιου φύλου για τους γιους και τις κόρες τους διαφοροποιήθηκαν μόνο σε θέματα γάμου και οικογένειας. Πιο συγκεκριμένα, διαπιστώθηκε ότι στις οικογένειες με παιδιά και των δύο φύλων οι γονείς έχουν την τάση να επιλέγουν την προοπτική της πανεπιστημιακής εκπαίδευσης σε μεγαλύτερο βαθμό για τα κορίτσια τους, να είναι πιο θετικοί στην προοπτική της τεχνικής εκπαίδευσης και της άσκησης ενός τεχνικού επαγγέλματος για τα αγόρια τους και να πιστεύουν ότι και οι προτιμήσεις των παιδιών τους είναι ανάλογες. Αντίθετα, σε οικογένειες με παιδιά του ίδιου φύλου δε διαπιστώθηκαν διαφορές στις προσδοκίες των γονιών των αγοριών από αυτές των γονιών των κοριτσιών, παρά μόνο σε θέματα που αφορούν στο γάμο και τη δημιουργία οικογένειας. Οι συγγραφείς δίνουν έμφαση στο ρόλο που διαδραματίζει η οικογένεια στη δόμηση των ταυτοτήτων φύλου στην εφηβεία και στην ενίσχυση του καταμερισμού των φύλων στο οικογενειακό πλαίσιο.

Πέρα από τις επαγγελματικές επιλογές, όμως, ενδιαφέρον παρουσιάζουν και τα ερευνητικά ευρήματα που έχουν να κάνουν με τα σχέδια των εφήβων για γάμο και οικογένεια. Σύμφωνα με τη Βιτσιλάκη-Σορωνιάτη (1997), ο γάμος και η απόκτηση παιδιών αποτελούν στόχο σχεδόν όλων των μαθητών Γυμνασίου και Λυκείου, αλλά είναι κάτι που θα γίνει μετά το τέλος των σπουδών τους. Οι περισσότερες μαθήτριες θέλουν να παντρευτούν μέχρι τα 24 τους χρόνια και τα περισσότερα αγόρια μέχρι τα 30 τους χρόνια. Για μετά τα 30 αφήνουν το γάμο 2 στα 10 αγόρια, ενώ σχεδόν κανένα κορίτσι.

Η συγγραφέας, με βάση τα αποτελέσματα που προέκυψαν, τονίζει ότι, παρά την έντονη επιθυμία τους να σπουδάσουν, τα κορίτσια προτίθενται να φτιάξουν οικογένεια σχετικά νωρίς στη ζωή τους. Αυτό πιθανώς οδηγεί στο συμπέρασμα ότι δε γνωρίζουν τις δυσκολίες που συνεπάγεται ο συνδυασμός και η συνύπαρξη επαγγελματικών φιλοδοξιών και οικογενειακών ρόλων. Επομένως, ο προσανατολισμός των νέων κοριτσιών σχετικά με τις επιλογές τους για το μέλλον είναι αρκετά ασαφής και ιδεαλιστικός (Βιτσιλάκη-Σορωνιάτη, 1997).

Στην έρευνα «Ταυτότητες φύλου και επιλογές ζωής» εξετάστηκαν οι προσδοκίες των 1.110 εφήβων που συμμετείχαν ως προς τον τρόπο, με τον οποίο προβάλλουν τον εαυτό τους σε μια μελλοντική προοπτική μέσα στην οικογένεια, με στόχο την καλύτερη κατανόηση των αντιλήψεων των εφήβων για το συνδυασμό επαγγελματικής και οικογενειακής ζωής. Οι αναλύσεις έδειξαν ότι ο εαυτός στο

μέλλον για τα αγόρια προβάλλει κυρίως ως ένας συνδυασμός γονεϊκού και εργασιακού ρόλου, ενώ για τα κορίτσια κυρίως ως μια προσδοκία για ισότιμη κατανομή ρόλων και ευθυνών (Πίνακας 7.6). Εκείνο που είναι ενδιαφέρον να σχολιαστεί είναι το μεγαλύτερο ποσοστό αγοριών από ό,τι των κοριτσιών που βλέπει τον εαυτό του στο μέλλον υπό μια προοπτική παραδοσιακής οργάνωσης της οικογένειας και τυπικού καταμερισμού των ρόλων ως προς το φύλο (44,2% και 9,1% αντίστοιχα), ενώ αντίθετα, από την άλλη, το σημαντικά μικρότερο ποσοστό αγοριών που δίνει έμφαση στην εργασία της συζύγου (30,1% και 56,0% αντίστοιχα για αγόρια και κορίτσια). Στη συζήτηση των αποτελεσμάτων επισημαίνεται η αναπαραγωγή παραδοσιακών προτύπων ως προς το πώς βλέπουν αγόρια και κορίτσια τον εαυτό τους στο μέλλον, αλλά και το ευόιωνο, ωστόσο, εύρημα ότι μεγάλο ποσοστό τόσο αγοριών όσο και κοριτσιών προβάλλει τον εαυτό του στο μέλλον υπό μια ισότιμη κατανομή ρόλων και ευθυνών (Δεληγιάννη-Κουϊμτζή κ.ά. 2000).

Πίνακας 7.6: Μελλοντικές προοπτικές αγοριών και κοριτσιών στην οικογένεια (Συμφωνώ απόλυτα και συμφωνώ) (Πηγή: Δεληγιάννη-Κουϊμτζή κ.ά. 2000)

	Αγόρια	Κορίτσια	Σύνολο
Προοπτική παραδοσιακής οργάνωσης της οικογένειας. Καταμερισμός των ρόλων ως προς το φύλο ⁽¹⁾	(189) 44,2	(53) 9,1	(242) 24,0
Άρνηση γάμου και Παιδιών ⁽²⁾	(49) 12,1%	(25) 4,4	(74) 7,7
Προοπτική εναλλακτικής οργάνωσης της οικογένειας. Ανατροπή των παραδοσιακών ρόλων ως προς το φύλο ⁽³⁾	42) 10,1	(23) 4,0	(65) 6,6
Ισότιμη κατανομή ρόλων και ευθυνών ⁽⁴⁾	(263) 62,5	(427) 75,0	(690) 69,7
Έμφαση στην εργασία του/της συζύγου ⁽⁵⁾	(135) 30,1	(329) 56,0	(464) 44,8
Γάμος ⁽⁶⁾	(348) 78,7	(505) 84,3	(853) 81,9
Απόκτηση παιδιών ⁽⁷⁾	(111) 24,6	(154) 25,5	(265) 25,1
Συνδυασμός γονεϊκού και εργασιακού ρόλου ⁽⁸⁾	(356) 80,9	(424) 71,0	(780) 75,2
Παραδοσιακή κατανομή του ελεύθερου χρόνου ως προς το φύλο ⁽⁹⁾	(221) 50,6	(324) 54,9	(545) 53,1

(1) $\chi^2=229.23$, $p<0$ (2) $\chi^2=24.7$, $p<0$ (3) $\chi^2=14.3$, $p<0.0008$ (4) $\chi^2=23.62$, $p<0$
(5) $\chi^2=98.35$, $p<0$ (6) $\chi^2= 5.36$, $p<0.06$ (7) $\chi^2= 0.11$, $p< 0.94$ (8) $\chi^2= 15.38$, $p<0.0005$ (9) $\chi^2= 3.11$. $p<0.2101$

Σε γενικές γραμμές παρατηρήθηκε μια γενικά θετική στάση απέναντι στο γάμο και την απόκτηση παιδιών και μια προτίμηση για ισότιμη κατανομή της οικιακής εργασίας, στο πλαίσιο, όμως, παραδοσιακών σχέσεων των φύλων και τυπικού καταμερισμού των ρόλων ανδρών και γυναικών. Η εικόνα του άνδρα στην οικογένεια του μέλλοντος διαγράφεται με πολύ μεγαλύτερη σαφήνεια, καθώς φαίνεται ότι

διατηρεί τα βασικά χαρακτηριστικά του παραδοσιακού του ρόλου ως κουβαλητή. Διαπιστώθηκαν, τέλος, διαφορές σε αρκετές από τις απόψεις των αγοριών και των κοριτσιών ως προς τον τρόπο με τον οποίο σχεδιάζουν τη μελλοντική τους οικογένεια. Και εδώ φάνηκε ότι στο σχεδιασμό αυτόν τα αγόρια είναι επηρεασμένα από πολύ πιο παραδοσιακές αξίες από ότι τα κορίτσια, καθώς δεν απορρίπτουν τις τυπικές ως προς το φύλο οικογενειακές δομές (Δεληγιάννη-Κουϊμτζή κ.ά. 2000).

Όπως φάνηκε από την παραπάνω παρουσίαση, οι διαφορετικές ταυτότητες που διαμορφώνουν τα αγόρια και τα κορίτσια συνδέονται με διαφορετικές επιλογές και προσδοκίες για το μέλλον και τις μελλοντικές προοπτικές της ενήλικης ζωής. Συνοψίζοντας τα αποτελέσματα που προέκυψαν από τις παραπάνω έρευνες καταλήγουμε στα εξής συμπεράσματα:

- Τα αγόρια διαμορφώνουν μια ρεαλιστική άποψη για την εργασία συνειδητοποιώντας από νωρίς ότι είναι υπεύθυνοι για τη συντήρηση του εαυτού τους και της μελλοντικής τους οικογένειας. Σχεδιάζουν τη μελλοντική τους οικογένεια στο πλαίσιο του παραδοσιακού καταμερισμού των ρόλων, τους οποίους αποδέχονται, αν και υποστηρίζουν την ισοτιμία. Χρησιμοποιούν περισσότερο το κριτήριο της οικονομικής και επαγγελματικής εξασφάλισης, όταν επιλέγουν ένα επάγγελμα, και δεν αρνούνται την τεχνική Εκπαίδευση και κατάρτιση.
- Τα κορίτσια διαμορφώνουν μια ρομαντική αντίληψη για την εργασία, την οποία θεωρούν λιγότερο αναγκαία, καθώς διατηρούν την προσδοκία ενός συζύγου που θα τους εξασφαλίσει τα προς το ζην. Παρ' όλα αυτά, επιλέγουν σε μεγαλύτερη συχνότητα ακαδημαϊκές σπουδές υψηλού επιπέδου, διεκδικούν πρόσβαση σε όλο και μεγαλύτερο αριθμό επαγγελμάτων και χρησιμοποιούν περισσότερο το κριτήριο της προσωπικής ολοκλήρωσης στην επιλογή του επαγγέλματος, ενώ σχεδιάζουν τη μελλοντική τους οικογένεια αμφισβητώντας τον τυπικό καταμερισμό της οικιακής εργασίας.

Μέρος Γ΄
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΚΑΙ
ΙΣΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΦΥΛΩΝ Η ΚΑΤΑ ΦΥΛΟ
ΣΥΝΘΕΣΗ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

8. Η ΜΕΤΑΒΛΗΤΗ ΤΟΥ ΦΥΛΟΥ ΣΤΗ ΒΑΣΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΤΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ

Σ. Ζιώγου-Καραστεργίου & Α. Κανέλλου

Η εκπαίδευση, αδιαμφισβήτητα, θεωρείται ως ένας από τους βασικούς τομείς, στο πλαίσιο των οποίων είναι δυνατόν να διαμορφωθούν οι τάσεις και οι πρακτικές για την προώθηση της ισότητας ευκαιριών στο πολιτικό, οικονομικό και κοινωνικό γίγνεσθαι. Είναι ευρύτερα γνωστό, επίσης, ότι πολλές προσπάθειες έχουν γίνει στην Ευρώπη κατά τις τελευταίες δεκαετίες προς την κατεύθυνση αυτή. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός, όμως, ότι η πολιτική των ίσων ευκαιριών, όπου στόχευε σε μεταρρυθμιστικές προσπάθειες που αφορούσαν αποκλειστικά στο περιεχόμενο του προγράμματος διδασκαλίας, δεν είχε τα αναμενόμενα αποτελέσματα, καθώς οι όποιες παρεμβάσεις εξαρτώνταν άμεσα από το επίπεδο γνώσεων και ευαισθησίας των εκπαιδευτικών. Έτσι, έγινε σταδιακά εμφανές ότι η βασική εκπαίδευση των εκπαιδευτικών αποτελεί το ευαίσθητο σημείο, στο οποίο θα πρέπει να στοχεύουν τα μελλοντικά προγράμματα Ισότητας και ότι η προώθηση του εκδημοκρατισμού των εκπαιδευτικών συστημάτων εξαρτάται από τον εκδημοκρατισμό της εκπαίδευσης των εκπαιδευτικών. Η ιδιαίτερη έμφαση στη βασική εκπαίδευση και πρακτική άσκηση των εκπαιδευτικών φαίνεται πως αποτελεί πλέον το κλειδί για τις μεταρρυθμιστικές προσπάθειες, τις οποίες προωθούν οι δημοκρατικές κοινωνίες της Ευρώπης για τη βελτίωση της θέσης των γυναικών. Προς την κατεύθυνση αυτή έχει αναπτυχθεί, ήδη, μια πλούσια βιβλιογραφία, που αφορά στην προσέγγιση θεμάτων σχετικών με το φύλο στην εκπαίδευση των εκπαιδευτικών (Δεληγιάννη-Κουϊμτζή, 1998: 79-80).

Στα ελληνικά Πανεπιστήμια, σύμφωνα με πρόσφατες έρευνες, που αφορούν στη δεκαετία 1990 και εξής, εντοπίζεται μια σταθερή άνοδος στην προσφορά μαθημάτων στις γυναικείες σπουδές καθώς και σε προγράμματα κατάρτισης σε θέματα φύλου. Το γεγονός αυτό αποτελεί, οπωσδήποτε, ένα θετικό βήμα για την εξέλιξη της ακαδημαϊκής έρευνας γύρω από το φύλο. Η συστηματική έρευνα και ο προβληματισμός, όμως, σε θέματα φύλου έχει εισαχθεί σε ελάχιστα τμήματα εκπαίδευσης των εκπαιδευτικών, κυρίως στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση και στα Παιδαγωγικά Τμήματα των Φιλοσοφικών Σχολών. Αποτελεί γενική εκτίμηση ότι στο προπτυχιακό πρόγραμμα σπουδών της εκπαίδευσης των εκπαιδευτικών ο βασικός κορμός μαθημάτων δεν επηρεάζεται ουσιαστικά από την οπτική του φύλου (Acker, 1998· Arnot, 1989, 1999· Spender, 1981).

Με βάση τη γενικότερη παιδαγωγική θεωρία και τη σχετική βιβλιογραφία, για να είναι επιτυχής η οργάνωση και η θεσμοθέτηση των γυναικείων ή «κατά φύλο» σπουδών, θα πρέπει να μεταβληθούν όλα τα συστατικά στοιχεία ενός προγράμματος σπουδών από τη θεωρία και τη στοχοθεσία μέχρι τις σχέσεις εκπαιδευτικών/εκπαιδευομένων (Β. Δεληγιάννη – Σ. Ζιώγιου, 1997· Κ.Ε.Θ.Ι., 1998, 1999, 2000· Χ. Βιτσιλάκη, 2001). Με άλλα λόγια, θα πρέπει να υιοθετηθεί μια νέα οπτική των σπουδών αυτών, η οποία θα υπερβαίνει τις παραδοσιακές αντιλήψεις για τα φύλα και τις κλασικές μεθόδους διδασκαλίας. Αυτό σημαίνει ότι δε θα πρέπει να δίνεται βαρύτητα μόνο στο «τι» διδάσκεται, αλλά κυρίως στο «πώς». Με την προσέγγιση αυτή, οι εκπαιδευτικοί θα έχουν τη δυνατότητα να εξοικειωθούν, από τη βασική τους κιόλας εκπαίδευση, με τη φεμινιστική οπτική και θα είναι επαρκώς προετοιμασμένοι για τη διδακτική πράξη (Κογκίδου, 1997: 229 κ.ε.).

Σύμφωνα με τη διεθνή βιβλιογραφία, τα προβλήματα που εντοπίζονται στη σχολική τάξη οφείλονται, σε μεγάλο βαθμό, στην έλλειψη σχετικής επάρκειας από πλευράς των εκπαιδευτικών (Acker, 1989· Arnot, 1989· Deem, 1978· Pratt, 1985). Για το λόγο αυτό, θεωρείται απαραίτητη για τη βασική εκπαίδευσή τους η ερευνητική και διδακτική εξοικείωση των μελών της πανεπιστημιακής κοινότητας με τη θεματική των φύλων. Μια μερίδα μελών Δ.Ε.Π. είναι ήδη εξοικειωμένη, αλλά αρκετοί προβάλλουν αντιστάσεις προς τέτοιες καινοτομικές θεματικές, καθώς θεωρούν ότι η εισαγωγή του παράγοντα «φύλο» θα διαφοροποιήσει την ουσία και τη μορφή των διδακτικών σεμιναρίων. Σημαντικό βήμα θεωρείται, παράλληλα, η μεταρρύθμιση του τρόπου διδασκαλίας των μαθημάτων κατά τη βασική εκπαίδευση, έτσι ώστε οι ασκούμενοι/-ες εκπαιδευτικοί να είναι έτοιμοι να χρησιμοποιήσουν νέες μεθόδους και να εξετάζουν κριτικά το αντικείμενο διδασκαλίας τους. Με βάση την κριτική ανάλυση και το διάλογο οι εκπαιδευτικοί αποκτούν ευκαμψία στη διδακτική πράξη και γίνονται πιο δεκτικοί στον πειραματισμό σε νέες διδακτικές πρακτικές.

Από τα διεθνή και ελληνικά δεδομένα, επομένως, γίνεται σαφές ότι το θέμα της ισότητας των φύλων -στο ευρύτερο πλαίσιο του εκδημοκρατισμού της εκπαίδευσης εκπαιδευτικών- πρέπει να ενταχθεί πιο συστηματικά στη βασική εκπαίδευσή τους στα Πανεπιστήμια και στην πρακτική άσκηση που γίνεται στα σχολεία. Η ισότητα των δύο φύλων μπορεί να αποτελέσει το κριτήριο για τη γενικότερη αξιολόγηση του προγράμματος σπουδών των μελλοντικών εκπαιδευτικών. Η ποιότητα της εκπαίδευσης που παρέχουν αυτά τα ιδρύματα, δηλαδή, μπορεί να αξιολογηθεί με βασικό κριτήριο το επίπεδο κάλυψης σχετικών θεμάτων (Arnot, 1995: 132-137). Η Επιτροπή Ίσων Ευκαιριών (Equal Opportunities Commission) στη Μεγάλη Βρετανία από το 1988 έχει ξεκινήσει μια συστηματική έρευνα, για να διαπιστώσει κατά πόσο η θεματική του φύλου και της ισότητας ευκαιριών συμπεριλαμβάνεται στο πρόγραμμα

σπουδών των Πανεπιστημίων. Το συμπέρασμα, στο οποίο κατέληξαν οι ερευνητές, είναι ότι, παρόλο που γενικά το διδακτικό και ερευνητικό προσωπικό των Πανεπιστημίων συνειδητοποιεί την ανάγκη για ευαισθητοποίηση σε ζητήματα φύλου και ισότητας ευκαιριών, η εισαγωγή σχετικών θεματικών στο πρόγραμμα σπουδών θεωρήθηκε χάσιμο χρόνου. Η υπάρχουσα ανισότητα, όμως, φαίνεται να επιδρά αρνητικά και στη διαμόρφωση των στάσεων των μελλοντικών εκπαιδευτικών. Διαπιστώθηκε, επίσης, ότι δεν επιδρά αρνητικά στους εκπαιδευόμενους η έλλειψη ευαισθητοποίησης σε θεωρητικό επίπεδο τόσο, όσο η έλλειψη κατάρτισης σε στρατηγικές διδασκαλίας που να προωθούν πρακτικά την Ισότητα. Η Βρετανίδα ερευνήτρια Sikes υποστηρίζει ότι, για να υπάρξει μια ολοκληρωμένη βασική εκπαίδευση των εκπαιδευτικών στο θέμα του φύλου, είτε σε ένα είτε σε τέσσερα χρόνια σπουδών, θα πρέπει, πρώτον, να καλυφθεί ένα μεγάλο ποσοστό της σχετικής θεματολογίας και, δεύτερον, να δοθεί προτεραιότητα στις εφαρμογές της «ισότητας ευκαιριών». Με μία ή δύο διαλέξεις δεν είναι δυνατόν παρά να δοθεί έμφαση μόνο σε κάποιες πτυχές του σχετικού προβληματισμού (Sikes, 1993: 10-14).

Όσον αφορά στην Ελλάδα, στο πλαίσιο Διακρατικού Ευρωπαϊκού Προγράμματος με τίτλο «Προωθώντας την Ισότητα: Οι γυναίκες ως πολίτες», στο οποίο συμμετείχε και το Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, διαπιστώθηκε η ανάγκη να ενταχθούν ζητήματα του φύλου και της ιδιότητας του πολίτη στη βασική εκπαίδευση των εκπαιδευτικών, με στόχο να πληροφορηθούν οι μελλοντικοί εκπαιδευτικοί της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης για τη θέση των γυναικών στην ελληνική κοινωνία και να ευαισθητοποιηθούν σε θέματα προώθησης της Ισότητας στο σχολείο. Σε παρόμοια αποτελέσματα και προτάσεις κατέληξαν και οι υπόλοιπες χώρες που συμμετείχαν στην έρευνα: Μεγάλη Βρετανία, Ισπανία, Πορτογαλία (Arnott et al., 1996).

Η συστηματική ανάλυση των ποσοτικών και ποιοτικών δεδομένων του ερευνητικού αυτού Προγράμματος κατέδειξε ότι οι μελλοντικοί εκπαιδευτικοί των θεωρητικών επιστημών ήταν και είναι πιο ενημερωμένοι σε θέματα φύλου από ότι εκείνοι των θετικών επιστημών. Έγινε φανερό, δηλαδή, ότι οι θετικοί επιστήμονες, άνδρες στην πλειονότητά τους, υιοθέτησαν πολύ πιο παραδοσιακές και στερεότυπες αντιλήψεις για τη θέση των γυναικών στην ελληνική κοινωνία από ό,τι οι γυναίκες συνάδελφοί τους των θεωρητικών επιστημών. Καταληκτική πρόταση του συγκεκριμένου Προγράμματος είναι η εισαγωγή της θεματικής του φύλου στο πρόγραμμα σπουδών, η οποία θα παράσχει την απαραίτητη θεωρητική βάση στους εκπαιδευτικούς, για να είναι ικανοί, όταν θα διδάξουν, να χειριστούν τη διδακτική ύλη με κριτική ματιά: «Για να προωθήσει η νέα γενιά εκπαιδευτικών τις αρχές της Ισότητας και της Δημοκρατίας μέσα στο σχολείο, αρχές τις οποίες οι ίδιοι αυτοί οι

εκπαιδευτικοί θεωρούν ιδιαίτερα σημαντικές, πρέπει να επεξεργαστεί και να κατανοήσει τις αλλαγές που επέρχονται στις σχέσεις των φύλων. Θεωρούμε ότι είναι απαραίτητο να επικεντρώσουμε την προσοχή μας στη βασική εκπαίδευση των μελλοντικών εκπαιδευτικών, στοχεύοντας στη διοργάνωση μαθημάτων και υλικού που θα προωθούν τις δημοκρατικές αξίες και την κατανόηση των αρχών της ισότητας ανάμεσα στα φύλα» (Δεληγιάννη-Κουϊμτζή, 1998).

Μαθήματα σχετικά με το φύλο στα Ελληνικά Πανεπιστήμια

Η μελέτη των Οδηγών Σπουδών του ακαδημαϊκού έτους 2001-2002 των θεωρητικών σχολών των ελληνικών Πανεπιστημίων επιβεβαιώνει τις παραπάνω διαπιστώσεις για τη σημασία του σχετικού αντικείμενου και αναδεικνύει τις προσπάθειες ευαισθητοποίησης των εκπαιδευτικών στο πλαίσιο της βασικής τους εκπαίδευσης.

Αρχικά, πρέπει να διευκρινιστεί ότι η συγκεκριμένη αναφορά μόνο σε τμήματα ανθρωπιστικών και κοινωνικών επιστημών αιτιολογείται από το γεγονός ότι σε αυτά τα τμήματα συνήθως παραδίδονται μαθήματα προπτυχιακού κύκλου σπουδών σχετικά με το φύλο. Είναι ευρέως γνωστό ότι από τη βασική εκπαίδευση των μελλοντικών εκπαιδευτικών θετικής κατεύθυνσης απουσιάζουν εντελώς ή προσεγγίζονται ελλιπέστατα αντικείμενα παιδαγωγικού και κοινωνικού προβληματισμού.

Η εικόνα που αποτυπώνεται από τη μελέτη των Οδηγών Σπουδών είναι, κατά Πανεπιστήμιο, η εξής:

A) Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών - Φιλοσοφική Σχολή

Τμήμα Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικής και Ψυχολογίας - Τομέας Παιδαγωγικής

- «Κοινωνιολογία της παιδικής και εφηβικής ηλικίας» (ΠΔ 14)

Διδάσκουσα: Χρ. Νόβα-Καλτσούνη

Στο μάθημα αυτό, εκτός από την προσέγγιση των εννοιών της παιδικότητας και της εφηβείας, εξετάζονται μερικές από τις πτυχές της παιδικής και εφηβικής ηλικίας που έχουν αποτελέσει αντικείμενο μελέτης των ειδικών επιστημών, μεταξύ των οποίων είναι η συγκρότηση της ταυτότητας του φύλου (βλ. Οδηγό Σπουδών, σ. 64).

- «Σχολικός και Επαγγελματικός Προσανατολισμός-Ασκήσεις» (ΠΔ 47)

Διδάσκων: Μ. Κασσωτάκης

Στα περιεχόμενα του μαθήματος εντάσσεται η εξής θεματική που αφορά στο *φύλο*: Προβλήματα επαγγελματικού προσανατολισμού ειδικών κοινωνικών ομάδων (γυναικών, ατόμων με ειδικές ανάγκες, μειονοτήτων κ.λπ.) (ό.π.,σ. 66-67).

- «Ιστορία της Νεοελληνικής Εκπαίδευσης» (ΠΔ 76)

Διδάσκουσα: Αλ. Λαμπράκη-Παγανού

Στα περιεχόμενα περιλαμβάνεται και η ανάπτυξη και εξέλιξη της γυναικείας εκπαίδευσης στην Ελλάδα (ό.π., σ. 74).

Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας - Τομέας Ιστορίας

- «Νεότερη Ευρωπαϊκή Ιστορία Β΄» (II 19)

Διδάσκων: Κ. Γαγανάκης

Στο πλαίσιο αυτής της θεματικής προσφέρεται το μάθημα με θέμα «*Συγκρότηση ταυτοτήτων στις κοινωνίες της προεπαναστατικής Δύσης*», όπου, συν τοις άλλοις, εξετάζεται και το ζήτημα της συγκρότησης των φύλων και των έμφυλων ρόλων ([history 2001-2002.html](http://history.2001-2002.html)).

B) Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης - Φιλοσοφική Σχολή

Τμήμα Φιλοσοφίας και Παιδαγωγικής - Τομέας Παιδαγωγικής

- «Εκπαίδευση και Φύλο» (Π1404)

Διδάσκουσα: Σιδ. Ζιώγου-Καραστεργίου

Το μάθημα αυτό εντάσσεται στα κατ' επιλογήν υποχρεωτικά μαθήματα της κατεύθυνσης, στη θεματική ενότητα «Παιδαγωγική Κοινωνιολογία». Ως διδακτικό αντικείμενο του συγκεκριμένου μαθήματος ορίζονται οι διαστάσεις του φύλου στην τυπική και μη τυπική εκπαίδευση, καθώς και η ιστορική διάσταση και ο σύγχρονος προβληματισμός σχετικά με το θέμα των διακρίσεων του φύλου στην εκπαίδευση (βλ. Οδηγό Σπουδών, σ. 41).

- «Ιστορία της αγωγής - Το φύλο ως κατηγορία στην Ιστορία της αγωγής» (IEA 500II)

Διδάσκουσα: Σιδ. Ζιώγου-Καραστεργίου

Στο μάθημα αυτό προσεγγίζεται η μεταβλητή φύλο στην εξέλιξη της παιδαγωγικής σκέψης από τον Πλάτωνα ως τη Μαρία Μοντεσσόρι.

Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας - Τομέας Αρχαίας Ελληνικής και Ρωμαϊκής, Βυζαντινής και Μεσαιωνικής Ιστορίας

- «Η θέση της γυναίκας στη βυζαντινή κοινωνία» (IBY 303),
Διδάσκουσα: Δ. Μισίου
(υποχρεωτικό κατ' επιλογήν μάθημα) (βλ. Οδηγό Σπουδών, σ. 50)

Τομέας Νεότερης και Σύγχρονης Ιστορίας και Λαογραφίας

- «Ανθρωπολογία της διατροφής» (ΛΑΚ 301)

Διδάσκουσα: Ελ. Σκουτέρη-Διδασκάλου

Στο μάθημα αυτό εξετάζονται οι κοινωνικά μαθημένοι τρόποι, με τους οποίους οι άνθρωποι μετασχηματίζουν τα προϊόντα του περιβάλλοντος σε φαγώσιμα υλικά προς κατανάλωση. Εξετάζονται, επίσης, οι ποικίλες διαπολιτισμικές αντιλήψεις και πρακτικές που σχετίζονται με τις διατροφικές συνήθειες. Αυτή η ποικιλία προσδίδει στη διατροφή έναν κοινωνικό χαρακτήρα, κινητοποιώντας ταυτόχρονα αναπαραστάσεις και συμβολισμούς για την *ταυτότητα* και τη *διαφορά* (ό.π.,σ. 63).

- «Κοινωνική Οργάνωση. Ανθρωπολογία της συγγένειας και του φύλου» (ΛΑΚ 302)

Διδάσκουσα: Αλεξ. Μπακαλάκη

Στο πλαίσιο της εισαγωγής στην ανθρωπολογία της συγγένειας, παρουσιάζονται βασικές θεωρίες καθώς και εθνογραφικά παραδείγματα γύρω από την έννοια της καταγωγής και της αγχιστείας. Μετά τη δεκαετία 1970, γίνεται μια στροφή του ενδιαφέροντος της ανθρωπολογίας προς τις έμφυλες ταυτότητες των υποκειμένων που εξετάζονται. Παρατίθενται, τέλος, εθνογραφικά παραδείγματα για τις σχέσεις των δύο φύλων και παρουσιάζονται κάποιες σύγχρονες θεωρητικές προσεγγίσεις του φύλου ως βασικής αρχής της κοινωνικής οργάνωσης (ό.π., σ. 70).

- «Ανθρωπολογία του σώματος» (ΛΑΚ 404)

Διδάσκουσα: Αλεξ. Μπακαλάκη

Αντικείμενο αυτού του μαθήματος αποτελεί η εξέταση του ανθρώπινου σώματος ως κοινωνικού ή και πολιτισμικού φαινομένου. Εκτός των άλλων παραμέτρων δίνεται βαρύτητα στον τρόπο, με τον οποίο επιδρούν άλλες κοινωνικοί παράμετροι στο σώμα, όπως το φύλο, η φυλή, η ηλικία ή η κοινωνική τάξη (ό.π.,σ. 65-66).

Τμήμα Φιλολογίας - Τομέας Γλωσσολογίας

- «Κοινωνιολογία Ι και ΙΙ» (ΓΛΩ 357)

Διδάσκουσα: Σ. Παυλίδου

Στο πλαίσιο της εισαγωγής στην Κοινωνιολογία εξετάζονται ζητήματα γλωσσικής ανισότητας και ειδικότερα του γλωσσικού σεξισμού σε επιμέρους θεματικές ενότητες με τίτλο: Γένος, γλώσσα, φύλο / Γλώσσα και εξουσία.

Τμήμα Αγγλικής Γλώσσας και Φιλολογίας

Τομέας Θεωρητικής και Εφαρμοσμένης Γλωσσολογίας

- Το μάθημα «*Φύλο και Γλώσσα*» (Ling 4-440E) έχει στόχο να αυξήσει τη γλωσσική συνείδηση από την πλευρά των φοιτητών/-τριών και ταυτόχρονα να τους/τις οδηγήσει σε μια πιο ανδρογυνική γλωσσικά κατεύθυνση μέσω α) της σύγκρισης του τρόπου με τον οποίο αντιπροσωπεύονται οι γυναίκες και οι άνδρες στη δομή της γλώσσας, β) των ως προς το φύλο προσδιορισμένων χρήσεων της γλώσσας και γ) της έκθεσης των γλωσσικών διακρίσεων που βιώνουν οι γυναίκες (μέσα από τον τρόπο που φέρεται η γλώσσα σε αυτές και μέσα από τον τρόπο που οι ίδιες έχουν μάθει να χρησιμοποιούν τη γλώσσα) (βλ. Οδηγό Σπουδών, σ. 76).

Τομέας Αγγλικής Λογοτεχνίας και Πολιτισμού

- Στόχος του μαθήματος «*Γυναίκες συγγραφείς της αγγλικής Αναγέννησης*» (Lit 6-468E) είναι η μελέτη των κειμένων αρκετών γυναικών συγγραφέων της Αναγέννησης και η συσχέτισή τους με τους περιορισμούς, κάτω από τους οποίους εκδόθηκαν τα έργα τους. Μετά από την εξέταση της στάσης των γυναικών έναντι των περιορισμών, των στρατηγικών αντιμετώπισής τους και των θεμάτων με τα οποία ασχολήθηκαν, το ενδιαφέρον εστιάζεται στη διασύνδεση των εννοιών του *πολιτισμού*, του *φύλου* και της *λογοτεχνίας*. Κατά το ακαδημαϊκό έτος 2001-2002 διδάχτηκε το μάθημα «*Πολιτική & Ποιητική στις ποιήτριες της Βικτωριανής Εποχής*» (Lit 6-455E) από τον Α. Χελιώτη. Το μάθημα «*Ο μεταμοντερνισμός και η γυναικεία φαντασία*» (Lit 6-469E) έχει ως διδακτικό του αντικείμενο τη μελέτη σύντομων ιστοριών και διηγημάτων σε Βρετανία και Καναδά κατά τα τελευταία 25 χρόνια. Αναλύονται οι μεταβαλλόμενες δομές της ομάδας των γυναικών όσον αφορά στη φαντασία και το κατά πόσο αυτές οι δομές διαμορφώνουν ή προκαλούν τη μεταμοντέρνα ιδεολογία (ό.π.,σ. 86-87).
- Το μάθημα «*African-American Women Novelists*» (Lit 7-369E) στοχεύει στην εισαγωγή των σπουδαστών σε διηγήματα των σημαντικότερων έγχρωμων

γυναικών συγγραφέων. Επιπλέον, εξετάζεται η πολιτική τους συνειδητοποίηση, το ενδιαφέρον τους σε σχέση με την κοινωνική τάξη, τη φυλή και το φύλο, όπως αυτά παρουσιάζονται μέσα από την προοπτική των έγχρωμων συγγραφέων. Επίσης, δίνεται βαρύτητα στη συνειδητή απόπειρα των συγγραφέων να διορθώσουν τη λογοτεχνική εικόνα της έγχρωμης γυναίκας (ό.π.,σ. 90).

Τομέας Θεατρικών και Κινηματογραφικών Σπουδών

- Το μάθημα «*Κινηματογράφος: Εικόνες Κοινωνικού Φύλου*» (Lit 8-359E) έχει ως άμεσο στόχο την παρουσίαση των βασικών τάσεων (και προβληματικών) σε σχέση με τη θεωρία του κινηματογράφου και τη διάκριση των δύο φύλων. Το μάθημα δίνει μια οπτική του φύλου μέσα από το σύγχρονο κινηματογράφο, με έμφαση και βαθύτερη ανάλυση στις ταινίες του Χόλιγουντ, όπου παρουσιάζεται να επικρατεί η κυρίαρχη κουλτούρα και όπου αποκαλύπτονται οι τάσεις και οι διαφωνίες σχετικά με τη σεξουαλικότητα, καθώς και με τις διακρίσεις ως προς το φύλο. Ακόμη, παρουσιάζονται και αναλύονται οι έννοιες της θηλυκότητας και του ανδρισμού, κυρίως υπό το πρίσμα της διαφοροποίησής τους από τους γυναικείους και ανδρικούς ρόλους-χαρακτήρες της μητρότητας και της πατρότητας αντίστοιχα, όπως παρουσιάζονται στην οθόνη κ.λπ. (το μάθημα αυτό διδάχθηκε από το Ν. Κόντο, κατά το ακαδημαϊκό έτος 2001-2002) (ό.π.,σ. 95).
- Στόχος του μαθήματος «*Women and Theatre: The Problematics of Inscribing Difference*» (Lit 8-429E) είναι η μελέτη της εξέλιξης του θεατρικού λόγου των γυναικών της Δύσης κατά την τελευταία τριακονταετία. Το γυναικείο θέατρο συνδυάζει την έννοια του φύλου με άλλες προεκτάσεις της κοινωνικής διαφοράς, όπως είναι η φυλή, η εθνικότητα, η τάξη και η σεξουαλικότητα, και συνεχίζει να υφίσταται στην πρώτη γραμμή του ιδεολογικού αγώνα. Η εμπνευσμένη ιδεολογία του θεάτρου αυτού σχετίζεται και με τις σύγχρονες του θεωρίες παρουσίασης θεατρικών έργων και αποδοχής τους από μέρους του κοινού (ό.π.,σ. 97).

Τομέας Συγκριτικής Έρευνας και Θεωρίας της Λογοτεχνίας

- Στο πλαίσιο του μαθήματος «*Ο Μύθος της Γυναίκας: Ποιήτριες του 20^{ου} αιώνα*» (Lit 9-490E), οι φοιτητές/-τριες ενασχολούνται με Αγγλίδες ποιήτριες του 20^{ου} αιώνα από διάφορες χώρες και πολιτισμούς (Αγγλία, Ιρλανδία, Αμερική, Καναδά, Αυστραλία), προσπαθώντας μέσα από κριτική θεώρηση των έργων να εντοπίσουν ποιος θεωρείται ότι είναι ο κυρίαρχος μύθος της δυτικής

πατριαρχικής κοινωνίας και πολιτισμού: ο Μύθος της Γυναίκας. Μέσα από τη μελέτη των ποιητικών έργων διαπιστώνεται ότι η μεταφορική χρήση του όρου «γυναίκα» αποτελεί κύριο χαρακτηριστικό της ανδρικής αντίληψης για τον κόσμο, με αποτέλεσμα αυτό που στην πραγματικότητα θεωρείται ως ο «μυθικός καθρέφτης» της γυναίκας να είναι η *εικόνα* της γυναίκας σε έργα γραμμένα από άντρες, εκφράζοντας την ανδρική φαντασίωση -η Γυναίκα ως το «Άλλο» (ή το διαφορετικό από) του Άνδρα (Simon de Beauvoir). Το γεγονός ότι η «πατριαρχία» διεισδύει παραπλανητικά μέσα από τους μύθους έχει ενεργοποιήσει τη γυναικεία ποίηση (και άλλες μορφές συγγραφής) προς μια συστηματική αποδόμηση των παλιών ιστοριών και μια υπονόμηση των στερεοτύπων ως προς το φύλο που εμπεριέχονται στους μύθους. Ακόμη, γίνεται μια εις βάθος κριτική των καθιερωμένων ορισμών, των αξιών και των ηθών που σχετίζονται με την παρουσίαση των γυναικών στα έργα (revisionist mythmaking). Αρνούμενες να φανταστούν τους εαυτούς τους σαν άντρες, οι ποιήτριες του 20^{ου} αιώνα κατασκευάζουν νέους μύθους και προτείνουν μια εναλλακτική ιστορία (από το *history* στο *herstory*) (ό.π., σ. 102).

Γ) Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων - Φιλοσοφική Σχολή

Τμήμα Φιλοσοφίας- Παιδαγωγικής-Ψυχολογίας

Τομέας Φιλοσοφίας

- «Κοινωνική και Πολιτική Φιλοσοφία» (Α΄ Κύκλος: Α 211 Φ- Β΄ Κύκλος: Β 212 Φ)

Διδάσκων: Παν. Νούτσος.

Στο πλαίσιο του μαθήματος αυτού, με θέμα τη φιλοσοφία ως θεσμό χειραφέτησης, μελετάται, συν τοις άλλοις, και η θεματική «Φύλο και τάξη» (βλ. Οδηγό Σπουδών, σ. 41).

Τομέας Παιδαγωγικής

Στο πλαίσιο του αντικειμένου της *Κοινωνιολογίας της Εκπαίδευσης*, διδάσκονται τα εξής υποχρεωτικά μαθήματα:

- «Εκπαίδευση και Κοινωνικές Ανισότητες» (Α 201 Π)

Διδάσκουσα: Ελ. Σιάνου, με υποενότητα την «Ισότητα Ευκαιριών και κοινωνικές ανισότητες».

- «Κοινωνική Ανισότητα των Φύλων» (B202 Π)
Διδάσκουσα: Ε. Μαραγκουδάκη με αντικείμενο διδασκαλίας:
 - * την αναφορά στις κοινωνικο-οικονομικές συνθήκες και στους όρους που συνέβαλαν στην κοινωνική περιθωριοποίηση του γυναικείου φύλου,
 - * το γυναικείο κίνημα: εμφάνιση, διεκδικήσεις και κατακτήσεις, προοπτικές,
 - * τη θέση των φύλων στους διάφορους κοινωνικούς τομείς (οικογένεια, εργασία, εκπαίδευση, πολιτική) και
 - * τις κυρίαρχες στερεότυπες αντιλήψεις για τα φύλα και τη συμβολή τους στη διαίωνιση και αναπαραγωγή της κοινωνικής ανισότητας των φύλων (ό.π., σ. 100,102).

Δ) Πανεπιστήμιο Κρήτης-Φιλοσοφική Σχολή

Τμήμα Φιλοσοφίας και Κοινωνικών Σπουδών

Τομέας Θεωρίας και Μεθοδολογίας των Κοινωνικών Επιστημών

Κατά το ακαδημαϊκό έτος 2001-2002 διδάχτηκαν τα εξής μαθήματα κατεύθυνσης:

- «Ψυχολογική ανάπτυξη των δύο φύλων» (ΨΥΧΣ 335)
Διδάσκων: Γ. Κουγιουμτζάκης
- «Ανθρωπολογία του Φύλου» (ΚΟΙΣ 212)
Διδάσκων: Π. Πανόπουλος

Στόχος του μαθήματος είναι η κατάδειξη της κυρίαρχης θέσης που κατέχει σήμερα η έννοια και η προβληματική του φύλου στο σύνολο των ανθρωπολογικών σπουδών. Μετά από μια σύντομη ιστορική επισκόπηση των τρόπων, με τους οποίους έχει προσεγγιστεί το φύλο από διάφορες ανθρωπολογικές σχολές, δίνεται βαρύτητα στη σκοπιά της πολιτισμικής κατασκευής του φύλου. Με αναφορά σε ποικίλα εθνογραφικά παραδείγματα προσδιορίζεται το πώς η ανθρωπολογία προσεγγίζει το φύλο ως κοινωνική σχέση και πολιτισμικό σύμβολο. Εξετάζονται τόσο οι διαπολιτισμικά ποικίλες πραγματώσεις των έμφυλων ρόλων όσο και η χρήση του φύλου στη συγκρότηση και εκ μέρους των δρώντων υποκειμένων διαχείριση ευρύτερων συμβολικών αντιπαραθέσεων. Επίσης, εξετάζονται ο ρόλος και η σημασία του φύλου για την ανασυγκρότηση του αντικειμένου έρευνας, καθώς και της αναλυτικής στόχευσης της σύγχρονης ανθρωπολογίας.

- «Φύλο και Σχολείο» (ΠΑΙΣ 420)

Διδάσκων: Ζ. Παληός.

Η γυναίκα στην ιστορία παρουσιάζεται υποταγμένη στον άνδρα και την κοινή γνώμη. Τα δύο φύλα, μέσω μιας διαρκούς ανακωχής επιβεβλημένης από ένα “modus operandi”, έχουν με αφορμή την ουσία και τα χαρακτηριστικά των διαφορών και των συγκρούσεών τους έως σήμερα. Οι διαφορές και οι συγκρούσεις αυτές αντανακλώνται και νομιμοποιούνται στο σύνολο της δομής των λειτουργιών των σύγχρονων κοινωνιών, πολύ περισσότερο από ό,τι στο παρελθόν. Στο πλαίσιο της ανάπτυξης του αντικειμένου εξετάζονται τα παρακάτω θέματα: ανθρωπολογικές προσεγγίσεις εμφυλοποίησης, θεωρίες κοινωνικοποίησης, φύλο και εκπαίδευση, φύλο και κοινωνική τάξη, φύλο και θρησκεία, εργασιακά και πολιτικά δικαιώματα της Ελληνίδας, η γυναίκα στην κλασική αρχαιότητα, το φεμινιστικό κίνημα (Tmhmata/Rethymno/undergrG.htm).

Τμήμα Ιστορίας-Αρχαιολογίας

Τομέας Ιστορίας

- «Οι γυναίκες στον αρχαίο ελληνικό κόσμο»

Διδάσκουσα: Άννα Μίσιου.

Το μάθημα υπογραμμίζει τον ιδιαίτερο χαρακτήρα των πηγών ως εργασία της ανδρικής ελίτ. Δίνεται έμφαση στην ιστορία της αρχαϊκής και κλασικής περιόδου, καθώς και στις γυναικείες εικόνες, όπως αυτές έχουν συλληφθεί και εντυπωθεί από τους άνδρες. Η εξέταση των παραπάνω θεμάτων αναφέρεται στις γυναίκες όλων των κοινωνικών τάξεων, παρόλο που η ιστορία μάς τροφοδοτεί με στοιχεία κυρίως εύπορων γυναικών (Tmhmata/Rethymno/undergrG.htm).

Τομέας Ανατολικών και Αφρικανικών Σπουδών

- «Η θέση της γυναίκας στην Αφρική» (ΙΑΦΑ 114) (βλ. Οδηγό Σπουδών, σ. 54).

Πίνακας 8.1: Κατανομή των διδακτικών αντικειμένων κατά Πανεπιστήμιο

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών		
Τμήμα	Φιλοσοφίας-Παιδαγωγικής-Ψυχολογίας	Ιστορίας και Αρχαιολογίας
Τομέας	Παιδαγωγικής	Ιστορίας
Μαθήματα	Κοινωνιολογία της παιδικής και εφηβικής ηλικίας (ΠΔ14)	Συγκρότηση ταυτοτήτων στις κοινωνίες της προεπαναστατικής Δύσης (II19)

	Σχολικός και Επαγγελματικός Προσανατολισμός-Ασκήσεις (ΠΔ47) Ιστορία της Νεοελληνικής Εκπαίδευσης (ΠΔ76)	
--	---	--

Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων		
Τμήμα	Φιλοσοφίας-Παιδαγωγικής	
Τομέας	Φιλοσοφίας	Παιδαγωγικής
Μαθήματα	Κοινωνική και Πολιτική Φιλοσοφία (Α΄ Κύκλος: Α211 Φ Β΄ Κύκλος: Β212 Φ)	Εκπαίδευση και Κοινωνικές Ανισότητες (Α201 Π) Κοινωνική Ανισότητα των Φύλων (Β202 Π)

Πανεπιστήμιο Κρήτης			
	Φιλοσοφική Σχολή		Σχολή Κοινωνικών Επιστημών
Τμήμα	Φιλοσοφίας και Κοινωνικών Σπουδών	Ιστορίας- Αρχαιολογίας	Κοινωνιολογίας
Τομέας	Θεωρίας και Μεθοδολογίας των Κοινωνικών Επιστημών	Ιστορίας	
Μαθήματα	Ψυχολογική ανάπτυξη των δύο φύλων (ΨΥΧΣ 335) Ανθρωπολογία του Φύλου (ΚΟΙΣ 212) Φύλο και Σχολείο (ΠΑΙΣ 420)	Οι γυναίκες στον αρχαίο ελληνικό κόσμο Η θέση της γυναίκας στην Αφρική (ΙΑΦΑ 114)	Οι ανθρωπολογικές θεωρίες για τη συγγένεια, την οικογένεια και τα φύλα (ΑΝΘΚ 284) Κοινωνιολογία των Φύλων (ΦΥΡΚ 293) Ο κοινωνικός ρόλος του φύλου: Ρόλοι και σχέσεις των φύλων ως αντικείμενο της κοινωνικής ιστορίας (ΦΥΛΚ 225)

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Τμήμα	Φιλοσοφίας- Παιδαγωγικής	Ιστορίας-Αρχαιολογίας		Αγγλικής Γλώσσας και Φιλολογίας				
Τομείς	-Παιδαγωγικής	-Αρχαίας Ελληνικής και Ρωμαϊκής, Βυζαντινής και Μεσαιωνικής Ιστορίας	-Νεότερης και Σύγχρονης Ιστορίας και Λογογραφίας	-Θεωρητικής και Εφαρμοσμένης Γλωσσολογίας	-Αγγλικής Λογοτεχνίας και Πολιτισμού	-Αμερικανικής Λογοτεχνίας και Πολιτισμού	-Θεατρικών και Κινηματογραφικών Σπουδών	-Συγκριτικής Έρευνας και Θεωρίας της Λογοτεχνίας
Μάθημα	Εκπαίδευση και Φύλο (Π11404)	Η θέση της γυναίκας στη βυζαντινή κοινωνία (BY 303)	Ανθρωπολογία της Διαπορείς (ΛΑΚ301) Κοινωνική Οργάνωση. Ανθρωπολογία της συγγένειας και του φύλου (ΛΑΚ302) Ανθρωπολογία του σώματος (ΛΑΚ404)	Φύλο και Γλώσσα (Ling 4-440E)	Γυναίκες συγγραφείς της αγγλικής Αναγέννησης (Lit 6-468E) Πολιτική & Ποιητική στις ποιήτριες της Βικτωριανής Εποχής (Lit 6-455E) Ο μεταμοντερνισμός και η γυναικεία φαντασία (Lit 6-469E)	African-American Women Novelists (Lit 7-369E)	Κινηματογράφος Εικόνες Κοινωνικού Φύλου (Lit 8-359E) Women and Theatre: The Problematics of Inscribing Difference (Lit 8-429E)	Ο Μύθος της Γυναίκας: Ποιήτριες του 20 ^{ου} αιώνα (Lit 9-490E)

<i>Πανεπιστήμια</i>	<i>Τομέας Παιδαγωγικής-Μαθήματα</i>
Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών	Κοινωνιολογία της παιδικής και εφηβικής ηλικίας (ΠΔ14) Σχολικός και Επαγγελματικός Προσανατολισμός-Ασκήσεις (ΠΔ47) Ιστορία της Νεοελληνικής Εκπαίδευσης (ΠΔ76)
Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης	Εκπαίδευση και Φύλο (Π1404) Ιστορία της Αγωγής – Το φύλο ως κατηγορία (IEA 500 II)
Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων	Εκπαίδευση και Κοινωνικές Ανισότητες (Α 201 Π) Κοινωνική Ανισότητα των Φύλων (Β202 Π)

Πίνακας 8.2: Κατανομή των διδακτικών αντικειμένων κατά θεματικές ενότητες

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ-ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ	ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ-ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑ	ΓΛΩΣΣΑ-ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ	ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ-ΙΣΤΟΡΙΑ
Σχολικός και Επαγγελματικός Προσανατολισμός-Ασκήσεις (ΠΔ 47)	Κοινωνιολογία της παιδικής και εφηβικής ηλικίας (ΠΔ 14)	Φύλο και Γλώσσα (Ling 4-440E)	Η θέση της γυναίκας στη βυζαντινή κοινωνία (IBY 303)
Ιστορία της Νεοελληνικής Εκπαίδευσης (ΠΔ 76)	Ανθρωπολογία της διατροφής (ΛΑΚ 301)	Γυναίκες συγγραφείς αγγλικής Αναγέννησης (Lit 6-468E)	Οι γυναίκες στον αρχαίο ελληνικό κόσμο
Εκπαίδευση και Φύλο (Π1404)	«Κοινωνική Οργάνωση». Ανθρωπολογία της συγγένειας και του φύλου (ΛΑΚ 302)	Πολιτική & Ποιητική στις ποιήτριες της Βικτωριανής Εποχής (Lit 6-455E)	
Ιστορία της αγωγής (IEA 500II)	Ανθρωπολογία του σώματος (ΛΑΚ 404)	Ο μεταμοντερνισμός και η γυναικεία φαντασία (Lit 6-469E)	
Εκπαίδευση και Κοινωνικές Ανισότητες(Α 201 Π)	Κοινωνιολογία I και II (ΓΛΩ 357)	African-American Women Novelists (Lit 7-369E)	
Ψυχολογική ανάπτυξη των δύο φύλων (ΨΥΧΣ 335)	Κοινωνική και Πολιτική Φιλοσοφία (Α΄ Κύκλος: Α 211 Φ- Β΄ Κύκλος: Β 212 Φ)	Κινηματογράφος: Εικόνες Κοινωνικού Φύλου (Lit 8-359E)	
Φύλο και Σχολείο (ΠΑΙΣ 420)	Κοινωνική Ανισότητα των Φύλων (Β202 Π)	Women and Theatre: The Problematics of Inscribing Difference (Lit 8-429E)	
	Ανθρωπολογία του Φύλου (ΚΟΙΣ 212)	Ο Μύθος της Γυναίκας: Ποιήτριες του 20 ^{ου} αιώνα (Lit 9-490E)	
	Η θέση της γυναίκας	Κοινωνιογλωσσολογία	

	στην Αφρική (ΙΑΦΑ 114)	(ΓΛΩ 357), -Γένος, γλώσσα, φύλο -Γλώσσα και εξουσία	
	Ανθρωπολογικές θεωρίες για τη συγγένεια, την οικογένεια και τα φύλα (ΑΝΘΚ 284)		

Σύντομη επισκόπηση–πρώτες διαπιστώσεις

Από την καταγραφή και την παρουσίαση των αντικειμένων που διδάχτηκαν κατά το ακαδημαϊκό έτος 2000-2001 στις σχολές θεωρητικής κατεύθυνσης που προετοιμάζουν εκπαιδευτικούς για τη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση διαπιστώνονται:

- α. ποικιλία και ενδιαφέρουσα διασπορά θεματικών αναφορών και θεωρητικών προσεγγίσεων, γεγονός που αποτελεί, οπωσδήποτε, αισιόδοξο δείκτη για το μέλλον
- β. προβάδισμα ορισμένων πανεπιστημιακών τμημάτων και τομέων με μακροχρόνια παράδοση σχετικών πρακτικών
- γ. ιδιαίτερη έμφαση στους τομείς της Παιδαγωγικής, που θεμελιώνει θετικές προοπτικές για την προώθηση των σχετικών θεμάτων στο σχολείο και την εκπαιδευτική πράξη.

Κοντά στα ιδιαίτερα θετικά αυτά στοιχεία, βέβαια, μπορεί κανείς να διατυπώσει ορισμένα σχόλια που σχετίζονται α) με τον αριθμό των προσφερόμενων αντικειμένων, β) με την αυτοτέλεια και γ) με το είδος και το θεωρητικό προσανατολισμό των μαθημάτων αυτών. Το στοιχείο, το οποίο διακρίνεται και μέσα από τη μελέτη των οδηγών σπουδών αλλά και από την ανάλυση των σχετικών πινάκων, είναι ο εξαιρετικά μικρός αριθμός των μαθημάτων με θέμα την ευαισθητοποίηση των μελλοντικών εκπαιδευτικών σε σχέση με την ισότητα των δύο φύλων στα τμήματα και στους τομείς όπου προσφέρονται. Στο Τμήμα Παιδαγωγικής του Πανεπιστημίου Αθηνών προσφέρονται τρία μαθήματα, του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης δύο και του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων δύο. Στον Τομέα Φιλοσοφίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων προσφέρονται δύο μαθήματα. Στο Τμήμα Φιλοσοφίας και Κοινωνικών Σπουδών της Φιλοσοφικής Σχολής αλλά και στο Τμήμα Κοινωνιολογίας της Σχολής Κοινωνικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Κρήτης, προσφέρονται από τρία μαθήματα στο κάθε τμήμα. Τέλος, στα Τμήματα Ιστορίας και Αρχαιολογίας των τριών Πανεπιστημίων (Αριστοτέλειο, Αθηνών, Κρήτης) διδάσκονται από ένα έως τρία μαθήματα. Με βάση τους συνολικούς αριθμούς

διδασκασμένων αντικειμένων σε κάθε τμήμα, θεωρούμε ότι οι θεματικές ευαισθητοποίησης σε θέματα φύλου και κοινωνικών ανισοτήτων θα μπορούσαν να αυξηθούν και να διευρυνθούν.

Σχετικά με την αυτοτέλεια διδασκασμένων ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι πολλά από τα μαθήματα δεν έχουν ως κύριο αντικείμενο εξέτασης το φύλο και τη θέση της γυναίκας, αλλά εντάσσονται σε μία άλλη θεματική, όπως, για παράδειγμα, στο Παιδαγωγικό Τμήμα του Πανεπιστημίου Αθηνών το μάθημα «Ιστορία της Νεοελληνικής Εκπαίδευσης» και το μάθημα «Κοινωνική και Πολιτική Φιλοσοφία» στον Τομέα Φιλοσοφίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων. Το θέμα του φύλου δεν εξετάζεται αυτοτελώς, αλλά αντιμετωπίζεται ως υποενότητα ενός ευρύτερου σεμιναρίου. Η διασπορά του σχετικού με τα φύλα προβληματισμού σε όλα τα αντικείμενα διδασκαλίας αποτελεί, οπωσδήποτε, βασική επιδίωξη και στόχο, αρκεί τα σχετικά θέματα να μην αντιμετωπίζονται ελλιπώς από μια ορισμένη μόνο οπτική, όπως, για παράδειγμα, αυτή της κοινωνικής ανισότητας ή της ταυτότητας σε σχέση με τη διαφορά. Τα μαθήματα που έχουν ως βασικό αντικείμενο εξέτασης το φύλο και τη θέση της γυναίκας στο κοινωνικό-εκπαιδευτικό γίγνεσθαι προσφέρουν την ευκαιρία μιας σε βάθος ανάλυσης της θεματικής του φύλου και γι' αυτό θα πρέπει να πολλαπλασιαστούν, αλλά, παράλληλα, θετικό στοιχείο αποτελεί και η ενσωμάτωση του σχετικού προβληματισμού σε όλα τα αντικείμενα διδασκαλίας.

Επισημαίνεται, τέλος, ότι ορισμένα μόνον από τα μαθήματα αυτά αποτελούν μέρη του βασικού κορμού των υποχρεωτικών μαθημάτων. Συνήθως είναι μαθήματα επιλογής ή υποχρεωτικά κατ' επιλογή. Κοντά σ' αυτό, παρατηρούμε ότι η έμφαση δίνεται σαφώς στην προσέγγιση θεωρητικών αντικειμένων, από τα οποία τα περισσότερα δεν έχουν άμεση σχέση με την παιδαγωγική επιστήμη και δε συνδέονται με την εκπαιδευτική πράξη. Αποτέλεσμα αυτής της ακαδημαϊκής πρακτικής θεωρούμε πως είναι η υποβάθμιση της άσκησης των μελλοντικών εκπαιδευτικών σε θέματα εφαρμογών που έχουν σχέση με την ισότητα των φύλων στη σχολική πράξη, γεγονός που επισημαίνεται με έμφαση και από τους ίδιους τους εκπαιδευτικούς (βλ. Δεληγιάννη-Κουϊμτζή, 1998). Η έλλειψη αυτή στη βασική εκπαίδευση των εκπαιδευτικών έχει, οπωσδήποτε, σημαντικές επιπτώσεις στην περιορισμένη αποτελεσματικότητα οποιωνδήποτε επιμορφωτικών προγραμμάτων για το φύλο, επειδή δεν εμπλουτίζει την εκπαίδευση με νέο, σχετικά ενημερωμένο και ευαισθητοποιημένο εκπαιδευτικό δυναμικό.

Καταληκτικά, από τη σύντομη αυτή ανασκόπηση γίνεται σαφές ότι το ενδιαφέρον για τα θέματα φύλου και ισότητας ευκαιριών παρουσιάζεται με μια αυξητική τάση στις πανεπιστημιακές σπουδές τα τελευταία χρόνια. Σήμερα γίνεται, όλο και περισσότερο, συνείδηση σε όσους και όσες ασχολούνται επιστημονικά με το

όλο θέμα ότι οποιαδήποτε μεταρρυθμιστική προσπάθεια με στόχο την ισότητα των φύλων στην εκπαίδευση πρέπει να λαμβάνει υπόψη τη βασική εκπαίδευση και την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών που θα την υλοποιήσουν. Ευελπιστούμε ότι τα κενά της βασικής εκπαίδευσης και πρακτικής άσκησης των μελλοντικών εκπαιδευτικών θα καλυφθούν σύντομα, αφού η αναγκαιότητα αυτή έγινε πλέον αισθητή και στη χώρα μας και τα σχετικά αιτήματα προβάλλουν επιτακτικά τόσο στο χώρο της Δευτεροβάθμιας, όσο και στο χώρο της Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης.

ΠΗΓΕΣ

Οδηγός Σπουδών του Πανεπιστημίου Κρήτης, Ακαδημαϊκό Έτος 2001-2002, Ρέθυμνο: Διεύθυνση Εκπαίδευσης και Έρευνας.

Οδηγός Σπουδών του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, Τμήμα Φιλοσοφίας- Παιδαγωγικής- Ψυχολογίας, Ακαδημαϊκό Έτος 2001-2002, Ιωάννινα.

Οδηγός Σπουδών του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, Φιλοσοφικής Σχολής, Τμήμα Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικής και Ψυχολογίας, Ακαδημαϊκό Έτος 2001-2002, Αθήνα 2002.

Οδηγός Σπουδών του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, Τμήμα Φιλοσοφίας και Παιδαγωγικής, Ακαδημαϊκό Έτος 2001-2002, Θεσσαλονίκη 2001.

Οδηγός Σπουδών του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, Ακαδημαϊκό Έτος 2001-2002, Θεσσαλονίκη 2001.

Οδηγός Σπουδών του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, Τμήμα Αγγλικής Γλώσσας και Φιλολογίας, Ακαδημαϊκό Έτος 2000-2001, Θεσσαλονίκη 2001.

9. ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΣΕ ΘΕΜΑΤΑ ΙΣΟΤΗΤΑΣ ΤΩΝ ΦΥΛΩΝ

Α. Φρόση

Οι έρευνες που παρατέθηκαν στο κεφάλαιο 5 σχετικά με τις αντιλήψεις και τις πρακτικές των εκπαιδευτικών απέναντι στα φύλα δείχνουν ότι σε πολύ μεγάλο βαθμό οι εκπαιδευτικοί υιοθετούν στερεότυπες συμπεριφορές απέναντι στα αγόρια και τα κορίτσια. Τα πορίσματα αυτά οδηγούν στη διαπίστωση ότι είναι αναγκαία η ευαισθητοποίηση και η ενημέρωση των εκπαιδευτικών.

Ο χώρος της εκπαίδευσης θεωρείται ως ένας κατεξοχήν χώρος, στον οποίο είναι δυνατόν να προωθηθεί η ισότητα των δύο φύλων. Μέχρι πρόσφατα, μεταρρυθμιστικές προσπάθειες που παρενέβαιναν μόνο στο περιεχόμενο του προγράμματος διδασκαλίας δεν είχαν αποτελέσματα. Βασική αιτία θεωρήθηκε το ότι οι οποιεσδήποτε παρεμβάσεις εξαρτώνται βασικά από την ευαισθησία, τη διάθεση και το επίπεδο κατάρτισης των εκπαιδευτικών. Είναι ευρέως αποδεκτό ότι κάθε εκπαιδευτική μεταρρύθμιση με στόχο την ισότητα των φύλων δεν έχει προοπτικές και πιθανότητες επιτυχίας, αν δε λάβει σοβαρά υπόψη την εκπαίδευση των εκπαιδευτικών (Δεληγιάννη-Κουϊμτζή, 1998).

Προτάσεις για συγκεκριμένους τρόπους-πρότυπα επιμόρφωσης

Ο παραδοσιακός και πλέον διαδεδομένος τρόπος επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών ήταν η συμμετοχή τους σε οργανωμένα σεμινάρια με στόχο την πληροφόρησή τους. Καθώς ο τρόπος αυτός θεωρήθηκε αναποτελεσματικός, αναζητήθηκαν νέα μοντέλα επιμόρφωσης. Το πρότυπο που προωθείται τελευταία ξεφεύγει από την παραδοσιακή στεγανή μέθοδο παροχής γνώσεων. Είναι γνωστό με τον τίτλο «ο εκπαιδευτικός ως ερευνητής». Αφού η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών στοχεύει ουσιαστικά στην αλλαγή στην εκπαίδευση σε ό,τι αφορά στα φύλα, προτείνεται ως καταλληλότερη μέθοδος η έρευνα δράσης, η οποία δίνει έμφαση στην προσωπική εμπλοκή των εκπαιδευτικών στον προβληματισμό τον σχετικό με τη θεματική, στην οποία αυτοί καλούνται να επιμορφωθούν. Η έρευνα δράσης στην εκπαίδευση ασχολείται με τον εντοπισμό και τη διάγνωση ενός προβλήματος στο συγκεκριμένο πλαίσιο και στη συνέχεια με το σχεδιασμό μιας παρέμβασης μικρής κλίμακας. Στην ουσία πρόκειται για την εφαρμογή της εκπαιδευτικής έρευνας στην εκπαιδευτική πράξη (Κογκίδου, 1998). Η επιτυχία, βέβαια, ενός τέτοιου είδους επιμορφωτικού προγράμματος προϋποθέτει μια διαδικασία εκπαίδευσης των

εκπαιδευτικών πριν εμπλακούν στην έρευνα δράσης (Δεληγιάννη-Κουϊμτζή, 1998· Mahony & Frith, 1996α· Rambla, 1997). Μια τέτοια διαδικασία, κατά τους Mahony & Frith (1996), πρέπει να στοχεύει στην ευαισθητοποίηση των εκπαιδευτικών και την παροχή της κατάλληλης γνώσης, ώστε να κατανοήσουν τις απαιτήσεις για αλλαγή από την πλευρά τους, αλλά και της επαρκούς υποστήριξης, ώστε να προχωρήσουν από την κατανόηση στην πράξη.

Η Δεληγιάννη-Κουϊμτζή (1998: 50) αναφέρει ότι το συγκεκριμένο μοντέλο προσφέρει τα εξής πλεονεκτήματα:

« Καταργεί τα στεγανά ανάμεσα στη θεωρία και στην πράξη, ανάμεσα στις γενικεύσεις που βασίζονται στις παραδοσιακές μορφές ακαδημαϊκής εργασίας και την εξειδικευμένη εμπειρία των εκπαιδευτικών.

Επιτρέπει στους εκπαιδευτικούς να διαμορφώσουν προσωπική άποψη τόσο για τη διάκριση των φύλων στα σχολεία τους όσο και για τον τρόπο, με τον οποίο διαμορφώνονται οι σχέσεις των δύο φύλων. Αυτό καθιστά ικανότερους και ικανότερες τους καθηγητές και τις καθηγήτριες να προσεγγίσουν αποτελεσματικά τόσο τα αγόρια όσο και τα κορίτσια της τάξης τους και να βοηθήσουν το ένα φύλο να έρθει πιο κοντά στο άλλο.

Τέλος, η προσέγγιση αυτή προωθεί ένα δημοκρατικό πρότυπο αλλαγών, που εμπλέκει τους εν ενεργεία εκπαιδευτικούς ως εσωτερικούς μεταρρυθμιστές στα ίδια τα σχολεία τους».

Η Κογκίδου (1998) επισημαίνει ότι στην πρακτική εφαρμογή της έρευνας δράσης προκύπτουν αρκετά εμπόδια. Ένα βασικό πρόβλημα είναι η αντίληψη ότι φορείς έρευνας είναι το Πανεπιστήμιο ή και τα Ερευνητικά Κέντρα, ενώ το πεδίο της πράξης και δράσης αφορά αποκλειστικά στους εκπαιδευτικούς. Επίσης, η έλλειψη χρόνου, ο παραδοσιακός τρόπος διδασκαλίας και οι μη ευνοϊκές συνθήκες εργασίας των εκπαιδευτικών είναι ακόμα μερικά προβλήματα που δημιουργούν δυσκολίες στη διαδικασία της έρευνας δράσης.

Παρ' όλα αυτά, το μοντέλο του εκπαιδευτικού ως ερευνητή τα τελευταία χρόνια παίζει σημαντικό ρόλο στη βελτίωση της διδασκαλίας και της επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών και αποτελεί μια πρόταση ρεαλιστική και εφαρμόσιμη.

Επιμορφωτικά προγράμματα που υλοποιήθηκαν – Φορείς υλοποίησης – Μέθοδοι και περιεχόμενα των προγραμμάτων

Τα επιμορφωτικά προγράμματα που έχουν υλοποιηθεί δεν είναι πολλά, καθώς η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών είναι ακόμα σε αρχικό στάδιο. Επίσης, για πολλά

από αυτά δεν υπάρχουν λεπτομερή και επίσημα στοιχεία. Στη συνέχεια θα παρουσιαστούν τα επιμορφωτικά προγράμματα που υλοποιήθηκαν, οι υπεύθυνοι φορείς καθώς και το τι αυτά περιλάμβαναν.

- Η Γενική Γραμματεία Ισότητας σε συνεργασία με το Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας (Κ.Ε.Θ.Ι.) οργάνωσε μαζί με την ΕΟΚ και την 22^η Διεύθυνση της Ε.Ε. επιμορφωτικά σεμινάρια και παρήγαγαν διδακτικό υλικό για τους εκπαιδευτικούς τα ημερολογιακά έτη 1995-1996.

- Η Γενική Γραμματεία Ισότητας σε συνεργασία με το Κ.Ε.Θ.Ι. υλοποίησε Πρόγραμμα Ευαισθητοποίησης των εκπαιδευτικών. Το Πρόγραμμα ονομάστηκε «Επιμόρφωση – Ευαισθητοποίηση των Εκπαιδευτικών σε Θέματα Ισότητας των Φύλων στην Εκπαίδευση». Το πρώτο στάδιο του Έργου χρηματοδοτήθηκε στο πλαίσιο του Ε.Π.Ε.Α.Ε.Κ. του Υπουργείου Παιδείας για το έτος 1997 και είχε ως κέντρα δράσης την Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη. Το Πρόγραμμα περιέλαβε τέσσερις δράσεις, που υλοποιήθηκαν διαδοχικά:

1. Σχεδιασμός μη σεξιστικού υλικού για παρεμβάσεις στο εκπαιδευτικό σύστημα.
2. Πραγματοποίηση δύο τριήμερων σεμιναρίων με στόχο την αύξηση της ευαισθητοποίησης των εκπαιδευτικών.
3. Πειραματική εφαρμογή στο σχολείο.
4. Διήμερη παρουσίαση των αποτελεσμάτων της εργασίας των εκπαιδευτικών, συμπεράσματα, προτάσεις.

Με βάση τις παρατηρήσεις και τα συμπεράσματα των εκπαιδευτικών, τις παρατηρήσεις της ερευνητικής ομάδας και τα πορίσματα της ομάδας αξιολόγησης, διαμορφώθηκε ένα νέο Πρόγραμμα Δράσης, το οποίο ξεκίνησε το 1998. Το Έργο αυτό περιέλαβε τις εξής ενέργειες:

- Αποκέντρωση των ενεργειών σε τέσσερις πόλεις (Αθήνα, Θεσσαλονίκη, Πάτρα, Ηράκλειο).
- Επικέντρωση των ενεργειών σε συγκεκριμένα επιλεγμένα σχολεία.
- Αξιοποίηση των εκπαιδευτικών που παρακολούθησαν επιμορφωτικά προγράμματα.
- Παρουσίαση της εμπλοκής των εκπαιδευτικών στην ερευνητική διαδικασία και στην παραγωγή εκπαιδευτικού υλικού, το οποίο περιέχει τα βασικά στοιχεία του επιμορφωτικού προγράμματος ευαισθητοποίησης.
- Δικτύωση των εκπαιδευτικών μέσω του κόμβου του Κ.Ε.Θ.Ι. στο διαδίκτυο.
- Συνεργασία εκπαιδευτικών, γονιών και τοπικής αυτοδιοίκησης σε επίπεδο σχολείου.
- Δημοσίευση των εργασιών των εκπαιδευτικών.

- Ανταλλαγή απόψεων με ειδικούς από άλλα κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Μέσα στο 1999 υλοποιήθηκαν οι αρχικές δράσεις και ακολουθήθηκε η εξής διαδικασία: Επιλέχθηκαν σχολικές μονάδες (11 συνολικά) σε καθεμιά από τις τέσσερις πόλεις και συστάθηκε ομάδα πανεπιστημιακών ερευνητών με σκοπό την υποστήριξη των εκπαιδευτικών. Στη συνέχεια, πραγματοποιήθηκαν σεμινάρια για την ενημέρωση των εκπαιδευτικών (45 εκπαιδευτικοί συνολικά) και συστάθηκε το πλαίσιο της έρευνας. Αφού τελείωσαν οι ερευνητικές εργασίες, πραγματοποιήθηκαν τρεις ανοικτές εκδηλώσεις σε χώρους σχολείων στις συγκεκριμένες πόλεις, όπου παρουσιάστηκαν τα αποτελέσματα των ερευνών. Τέλος, πραγματοποιήθηκε διήμερο συνέδριο στην Κρήτη με τίτλο «Εκπαίδευση και Φύλο: Ο ρόλος των εκπαιδευτικών». Το επιμορφωτικό πρόγραμμα ολοκληρώθηκε μέσα στο 2000 (Κατσαρίδου, χ.η. Έθνική Έκθεση της Ελλάδας, 1999).

Το Α.Π.Θ. κατά τα έτη 1996-1998 συμμετείχε στο Ερευνητικό Πρόγραμμα «Αριάδνη: Διευρύνοντας τις ανδρικές ταυτότητες στην εφηβεία», το οποίο χρηματοδοτήθηκε από την 22^η Διεύθυνση της Ε.Ε. σε 8 κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ένα από τα οποία ήταν η Ελλάδα (Δεληγιάννη και Σακκά, 1998). Το Πρόγραμμα είχε ως κεντρικό στόχο να διευρύνει τις παραδοσιακές αντιλήψεις που χαρακτηρίζουν τις ανδρικές ταυτότητες κατά την εφηβική ηλικία. Επιμέρους στόχος ήταν και η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών. Πήραν μέρος 4 πιλοτικά σχολεία της Θεσσαλονίκης και συνολικά 16 εκπαιδευτικοί. Το μοντέλο επιμόρφωσης που ακολουθήθηκε ήταν «Ο εκπαιδευτικός ως ερευνητής» και έγινε έρευνα δράσης στα σχολεία που συμμετείχαν. Οι εκπαιδευτικοί λειτούργησαν ως ερευνητές και συγκέντρωσαν το απαιτούμενο ερευνητικό υλικό. Στη συνέχεια προχώρησαν σε παρέμβαση μέσα στην τάξη.

Πιλοτικό Πρόγραμμα Εκπαίδευσης των εκπαιδευτικών κατά τα έτη 1998-2000 εκπονήθηκε από το Α.Π.Θ. με χρηματοδότηση του Ε.Π.Ε.Α.Ε.Κ. του Υπουργείου Παιδείας (Δεληγιάννη κ.ά., 2000). Το Πρόγραμμα αυτό, με την ονομασία «Ταυτότητες φύλου και επιλογές ζωής», είχε ως κεντρικό στόχο να προωθήσει την προοπτική της ισότητας των φύλων στην εκπαίδευση και να διερευνήσει το περιεχόμενο των ανδρικών και γυναικείων ταυτοτήτων στην εφηβεία προτείνοντας στρατηγικές και μεθόδους παρέμβασης. Στην επιμόρφωση πήραν μέρος 10 εκπαιδευτικοί της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης. Οι στόχοι σε αυτό το στάδιο ήταν οι εξής:

- Ο σχεδιασμός και η εφαρμογή του μοντέλου επιμόρφωσης με τον τίτλο «ο εκπαιδευτικός ως ερευνητής».

- Ο σχεδιασμός και η διαμόρφωση του απαραίτητου διδακτικού υλικού και των ερευνητικών εργαλείων.
- Η θεωρητική επιμόρφωση των εκπαιδευτικών και η ενημέρωσή τους πάνω στη σχετική βιβλιογραφία.
- Η ενεργός ανάμιξη των εκπαιδευτικών στη διαδικασία επιμόρφωσής τους, με τη διεξαγωγή μικρής κλίμακας ερευνών στις τάξεις τους.
- Η εμπλοκή των μαθητών στην επιμόρφωση και στην παρέμβαση των εκπαιδευτικών.

Επιμόρφωση εκπαιδευτικών έχει γίνει στο πλαίσιο ερευνητικών προγραμμάτων με θέμα την ισότητα των φύλων στην εκπαίδευση που υλοποιήθηκαν από το Α.Π.Θ. κατά τα τελευταία πέντε χρόνια. Τα προγράμματα αυτά περιλάμβαναν βασική έρευνα και έρευνα δράσης και προέβλεπαν την ευαισθητοποίηση των εκπαιδευτικών στα σχολεία τα οποία συμμετείχαν (Δεληγιάννη-Κουϊμτζή και Σακκά, 1998·Δεληγιάννη-Κουϊμτζή κ.ά., 2000·Ζιώγου κ.ά., 2000).

Επιμόρφωση εκπαιδευτικών οργανώθηκε στο Α.Π.Θ. το 1999-2000 στο πλαίσιο εκπόνησης διδακτορικής διατριβής. Σε αυτή πήραν μέρος 40 εκπαιδευτικοί Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, 20 άνδρες και 20 γυναίκες. Κατά την επιμόρφωση εφαρμόστηκε και αξιολογήθηκε το πρότυπο «ο εκπαιδευτικός ως ερευνητής» (Φρόση και Δεληγιάννη, 2001β, 2002).

Πιλοτικό εθελοντικό πρόγραμμα εκπαίδευσης των εκπαιδευτικών με στόχο την προώθηση του προτύπου «ο εκπαιδευτικός ως ερευνητής» κατά το ακαδημαϊκό έτος 2000-2001 εκπονήθηκε από το Τμήμα Ψυχολογίας του Α.Π.Θ. σε συνεργασία με τη Β΄ Διεύθυνση Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης του Νομού Θεσσαλονίκης. Το πρόγραμμα αυτό συμπεριλάμβανε επιμόρφωση και παρεμβατική δράση των εκπαιδευτικών στο σχολείο. Πήραν μέρος σε αυτό ομάδες εκπαιδευτικών διάφορων ειδικοτήτων από σχολεία του νομού Θεσσαλονίκης.

Κατά το ακαδημαϊκό έτος 2001-2002 το Τμήμα Ψυχολογίας του ΑΠΘ σε συνεργασία και με τις δύο Διευθύνσεις Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης Θεσσαλονίκης επανέλαβε το εθελοντικό πρόγραμμα επιμόρφωσης με άλλη ομάδα εκπαιδευτικών.

Τα προγράμματα επιμόρφωσης που παρουσιάζονται είναι αυτά, για τα οποία ήταν δυνατό να υπάρξει σχετική πληροφόρηση. Είναι πιθανόν να έχουν υλοποιηθεί και άλλα προγράμματα επιμόρφωσης, μικρής ή και μεγάλης κλίμακας, τα οποία, όμως, δεν έχουν γίνει γνωστά.

Όπως φαίνεται από τα επιμορφωτικά προγράμματα που παρουσιάστηκαν και τα οποία αποτελούν οργανωμένες προσπάθειες που υλοποιήθηκαν από επίσημους φορείς, η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών σε θέματα ισότητας των φύλων άρχισε να

αναπτύσσεται συστηματικά την τελευταία πενταετία. Παρ' όλα αυτά, δεν υπάγεται σε κάποιο οργανωμένο πλαίσιο ούτε η καθιερωμένη επιμόρφωση-εκπαίδευση εν ενεργεία εκπαιδευτικών έχει συμπεριλάβει τη θεματική αυτή στα προγράμματά της, σε αντίθεση με ό,τι συμβαίνει στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες. Τα ερευνητικά ευρήματα που παρατίθενται στα σχετικά κεφάλαια αποδεικνύουν την ανάγκη μιας ουσιαστικότερης οργάνωσης στα θέματα ευαισθητοποίησης των εκπαιδευτικών γύρω από την προβληματική του φύλου. Ελπίζουμε ότι στο πλαίσιο μιας εθνικής εκπαιδευτικής πολιτικής για την ισότητα των φύλων οι αρμόδιοι φορείς θα προχωρήσουν σε σχεδιασμούς που θα συμπεριλαμβάνουν «ως εκ των ων ουκ άνευ» προγράμματα επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών προς την κατεύθυνση αυτή.

10. ΙΔΕΟΛΟΓΙΕΣ, ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΔΡΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΙΣΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΦΥΛΩΝ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ

Β. Δεληγιάννη-Κουϊμτζή & Σ. Ζιώγου

Οι διεθνείς συγκυρίες και η διατύπωση των αρχών της UNESCO για την Ισότητα των Φύλων

Το δεύτερο μισό του 20^{ου} αιώνα, και ιδιαίτερα οι δεκαετίες μετά το 1960, σίγουρα χαρακτηρίζεται από αυξημένη δραστηριότητα με στόχο την εξάλειψη των διακρίσεων ανάμεσα στους άνδρες και τις γυναίκες σε όλο τον κόσμο. Μια σειρά πρωτοβουλιών, που ξεκινούν από τους διεθνείς οργανισμούς, αλλά προσδιορίζονται κατεξοχήν από τη δυτική κουλτούρα και σύλληψη της πραγματικότητας, λαμβάνουν χώρα σε διάφορα σημεία του πλανήτη, στέλνοντας μηνύματα αλλαγής των σχέσεων των φύλων στις σύγχρονες μεταπολεμικές κοινωνίες. Στο επίκεντρο αυτών των δραστηριοτήτων βρίσκεται η εκπαίδευση, που θεωρείται ως ο κατεξοχήν χώρος στήριξης των αρχών της Ισότητας με δύο τρόπους:

(α) ως το μέσον που θα επιτρέψει στις γυναίκες να διεκδικήσουν, μέσω της μόρφωσης, ίσα δικαιώματα και συμμετοχή στη δημόσια ζωή, και (β) ως κοινωνικοποιητικός φορέας/θεσμός, που μπορεί να μεταδώσει στις νεότερες γενιές τις αρχές της Ισότητας και να καταπολεμήσει τη διάκριση (Amorin κ.ά., 1998: 11).

Τέτοιες δράσεις και πρωτοβουλίες είναι οι εξής:

- η υιοθέτηση της Σύμβασης για τον αγώνα εναντίον της διάκρισης στην εκπαίδευση το 1960·
- η Σύμβαση για τη μείωση όλων των μορφών διάκρισης εναντίον των γυναικών το 1979·
- η υιοθέτηση των στρατηγικών δράσης για την προώθηση των γυναικών, οι οποίες προτάθηκαν στο 3^ο Παγκόσμιο Συνέδριο Γυναικών, που έγινε στο Ναϊρόμπι το 1985, με το τέλος της Δεκαετίας της Γυναίκας·
- η πρόσκληση προς όλους τους Αρχηγούς Κρατών να προωθήσουν την εκπαίδευση των κοριτσιών και των γυναικών, ως αποτέλεσμα του Παγκόσμιου Συνεδρίου με θέμα την Εκπαίδευση για Όλους (1990)·
- η υιοθέτηση των συμπερασμάτων της Συνδιάσκεψης για το Περιβάλλον στο Rio de Janeiro το 1992, που ανέδειξαν το ρόλο των γυναικών στην προστασία του περιβάλλοντος·
- η Συνδιάσκεψη για την Ανάπτυξη και την Αύξηση του Πληθυσμού το 1994, που απέδειξε τη σχέση ανάμεσα στην εκπαίδευση των γυναικών, το δικαίωμα

στον έλεγχο των γεννήσεων και την ισορροπία τη δημογραφικής κατάστασης στα διάφορα μέρη της γης

- η έναρξη της Δεκαετίας των Ενωμένων Εθνών για την Εκπαίδευση στα Ανθρώπινα Δικαιώματα το 1995, που έθεσε σε πρώτη προτεραιότητα την εκπαίδευση των κοριτσιών και των γυναικών και, τέλος,
- η επεξεργασία των μηνυμάτων που διατυπώθηκαν στο 4^ο Παγκόσμιο Συνέδριο Γυναικών στο Πεκίνο το 1995 και προσδιόρισαν την αρχή της Ισότητας ως θεμελιώδη αρχή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Μέσα στο πλαίσιο αυτών των πολιτικών συγκυριών, η UNESCO επανέλαβε στο τέλος της δεκαετίας του '90 την πίστη της στην καθολική αξία της εκπαίδευσης για έναν πολιτισμό ισότητας ανάμεσα στα φύλα διατυπώνοντας τις εξής βασικές αρχές:

- ★ Το δικαίωμα στην εκπαίδευση είναι θεμελιώδες ανθρωπινό δικαίωμα που πρέπει να εξασφαλίζεται από το Κράτος ως δημόσιο αγαθό στις γυναίκες, όπως και στους άνδρες.
- ★ Ο διαχωρισμός αγοριών και κοριτσιών σπανίως επιτυγχάνεται με ισότιμο τρόπο. Τα κορίτσια και οι γυναίκες πρέπει να έχουν, όπως ακριβώς οι άνδρες και τα αγόρια, δυνατότητα πρόσβασης σε όλα τα επίπεδα και όλες τις μορφές της εκπαίδευσης.
- ★ Η απόκτηση βασικών δεξιοτήτων (ανάγνωσης, γραφής, αριθμησης) είναι σημαντική ως προς το ότι επιτρέπει σε όλους τους πολίτες να γίνουν αυτόνομοι και ενισχύει τις δυνατότητες των κοριτσιών και των γυναικών.
- ★ Η εκπαιδευτική πολιτική πρέπει να προσφέρει στις γυναίκες, από την παιδική τους ηλικία ως την ενηλικίωση, τη δυνατότητα συνεχιζόμενης εκπαίδευσης, λαμβάνοντας υπόψη τις διάφορες φάσεις της ζωής τους.
- ★ Είναι σημαντικό να εντοπιστούν μέθοδοι που θα εξασφαλίζουν σε μεγάλο ποσοστό γυναικών τη δυνατότητα πρόσβασης σε μη παραδοσιακούς τομείς γνώσης. Η εφαρμογή των μεθόδων αυτών πρέπει να γίνεται με τρόπο, ώστε οι γυναίκες να μην επωφελούνται μόνο από την τεχνολογική πρόοδο, αλλά να μπορούν να κάνουν καριέρα, όπως ακριβώς και οι άνδρες, σε μια ποικιλία από τομείς που απαιτούν άριστη επιστημονική κατάρτιση, δεξιότητες και τεχνικές.
- ★ Η εξάλειψη των διακρίσεων ανάμεσα στα φύλα πρέπει να καταστεί θεμελιώδης τομέας της οργάνωσης, της δομής και του περιεχομένου

της εκπαίδευσης, τόσο στο σχεδιασμό όσο και στην εκπαιδευτική διαδικασία.

- * Η γνώση της νομοθεσίας και των δικαιωμάτων στους τομείς της υγείας και του ελέγχου των γεννήσεων είναι θεμελιώδης για την αυτονομία των γυναικών και ζωτικής σημασίας για την άσκηση της ιδιότητάς τους ως πολιτών.
- * Η εκπαίδευση στην ισότητα των φύλων είναι κεντρικής σημασίας για τον αγώνα εναντίον της βίας σε όλο τον κόσμο (βλ. Amorin κ.ά. 1998: 13-15).

Η διαμόρφωση αυτών των βασικών αρχών από ένα Διεθνή Οργανισμό και η υιοθέτησή τους από τα κράτη-μέλη που τον απαρτίζουν, καθοδηγεί σε κάποιο βαθμό τις Κυβερνήσεις στη φραστική διατύπωση των πολιτικών τους. Από μόνες τους, όμως, οι αρχές αυτές με τη γενικόλογη και αφηρημένη μορφή τους, δε δημιουργούν δεσμεύσεις όσον αφορά στο σχεδιασμό και την εφαρμογή πολιτικών. Στην Ευρώπη άλλοι φορείς και Οργανισμοί, όπως το Συμβούλιο της Ευρώπης και, κυρίως, η Ευρωπαϊκή Ένωση, είναι αποτελεσματικότεροι ως προς την προώθηση της πολιτικής τους στα κράτη-μέλη, γεγονός που είχε θετικές επιπτώσεις στην εφαρμογή δράσεων με στόχο την ισότητα των φύλων στην εκπαίδευση.

Η προώθηση της Ισότητας από το Συμβούλιο της Ευρώπης και την Ευρωπαϊκή Ένωση: από τις πρώτες Οδηγίες στην Πολιτική της Ενσωμάτωσης

A. Η ισότητα των φύλων ως στοιχείο της διαφύλαξης και προώθησης της δημοκρατίας: η αποστολή του Συμβουλίου της Ευρώπης

Το Συμβούλιο της Ευρώπης, ένας πολιτικός οργανισμός που ιδρύθηκε το Μάιο του 1949 και που σήμερα αριθμεί 41 ευρωπαϊκά κράτη, έχει θέσει ως κύριο στόχο του την προώθηση της δημοκρατίας, των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των κανόνων δικαίου και την ανάπτυξη κοινών πολιτικών, κοινωνικών, πολιτισμικών και θεσμικών αλλαγών στα μέλη του. Στο πλαίσιο αυτής της προοπτικής, η δράση του Συμβουλίου στον τομέα της ισότητας ανάμεσα στους άνδρες και τις γυναίκες θεωρήθηκε αναπόσπαστο στοιχείο της κεντρικής αποστολής του, που είναι η διαφύλαξη των αρχών της πλουραλιστικής δημοκρατίας και των θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων και ελευθεριών (Council of Europe 2000). Η αντίληψη αυτή εκφράστηκε πολλαπλά κατά τις δύο τελευταίες δεκαετίες δράσης του Συμβουλίου και ιδιαίτερα:

- στη Διακήρυξη της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης για την Ισότητα ανάμεσα στις Γυναίκες και τους Άνδρες (16 Νοεμβρίου 1988), που ανέδειξε την ισότητα των φύλων ως βασική αρχή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ένα *εκ των ων ουκ άνευ* στοιχείο της δημοκρατίας, μια επιταγή κοινωνικής δικαιοσύνης
- σε μήνυμα που υιοθετήθηκε από την Επιτροπή Υπουργών στις 11 Ιουλίου 1995 και απευθύνθηκε στο 4^ο Παγκόσμιο Συνέδριο Γυναικών των Ηνωμένων Εθνών στο Πεκίνο το Σεπτέμβριο του 1995, στο οποίο το Συμβούλιο της Ευρώπης επανέλαβε την πεποίθησή του ότι η ισότητα των φύλων αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της Δημοκρατίας
- στην Τελική Διακήρυξη, η οποία υιοθετήθηκε από τη Δεύτερη Διάσκεψη Αρχηγών Κρατών και Κυβερνήσεων του Συμβουλίου (Οκτώβριος 1997) και δίνει έμφαση στη *«σημασία μιας πιο ισορροπημένης εκπροσώπησης ανδρών και γυναικών σε όλους τους τομείς της κοινωνίας, συμπεριλαμβανομένης και της πολιτικής»*, καλώντας τα μέλη να προχωρήσουν *«σε συνεχείς δράσεις, με στόχο να επιτευχθεί ισότητα ευκαιριών ανάμεσα στους άνδρες και τις γυναίκες»* (βλ. Council of Europe 2000).

Στο πλαίσιο αυτών των διακηρύξεων, το Συμβούλιο ανέπτυξε μια πλούσια δράση για να προωθήσει την υπόθεση της ισότητας των φύλων, οργανώνοντας Επιτροπές, Συμβούλια και Συνέδρια και γνωστοποιώντας τις αρχές του, καθώς και μεθόδους και πρακτικές που θα μπορούσαν να υιοθετήσουν και να εφαρμόσουν τα κράτη-μέλη προς την κατεύθυνση της εδραίωσης περισσότερο στέρεων και αντιπροσωπευτικών δημοκρατιών κοινωνιών. Έτσι, στον τομέα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων το Συμβούλιο εργάστηκε για την ενημέρωση των πολιτών όσον αφορά στις νομοθετικές ρυθμίσεις προστασίας τους, για την εξάλειψη της βίας εναντίον των γυναικών και της σεξουαλικής εκμετάλλευσης των κοριτσιών και των γυναικών στην Ευρώπη, για τη δυνατότητα των γυναικών να επιλέγουν ελεύθερα σε θέματα αναπαραγωγής και τρόπου ζωής. Στον τομέα της Ισότητας ως στοιχείο του δημοκρατικού πολιτεύματος, οι δράσεις του Συμβουλίου της Ευρώπης προσανατολίζονται στην ίση εκπροσώπηση ανδρών και γυναικών, στην ισότητα στον εργασιακό χώρο και, τέλος, στο επίκαιρο θέμα της «ενσωμάτωσης της διάστασης του φύλου» σε όλες τις πολιτικές, την πιο πρόσφατη σύλληψη όσον αφορά στην προώθηση της ισότητας των φύλων, που υιοθετείται πλέον από όλους του οργανισμούς, όπως θα δούμε παρακάτω (Council of Europe 2000). Υπεύθυνο όργανο για τη διαμόρφωση και προώθηση των θέσεων του Συμβουλίου της Ευρώπης σε θέματα ισότητας των φύλων είναι η Επιτροπή για την Ισότητα ανάμεσα

σε Άνδρες και Γυναίκες (CDEG). Την Επιτροπή απαρτίζουν ειδικοί από τα διάφορα κράτη-μέλη, ρόλος των οποίων είναι να προωθήσουν τη συνεργασία ανάμεσα στα κράτη-μέλη και στο ίδιο το Συμβούλιο της Ευρώπης, με στόχο την επίτευξη της ισότητας των φύλων (Council of Europe 2001).

Όσον αφορά στην Ισότητα στην εκπαίδευση, το Συμβούλιο της Ευρώπης έχει επιδείξει πολύ συχνά την ευαισθησία του, προωθώντας την ψήφιση συστάσεων και οδηγιών στα διάφορα όργανά του και οργανώνοντας Επιτροπές που καταλήγουν σε προτάσεις προς τα κράτη-μέλη για ανάλογες πολιτικές και δράσεις. Το τελευταίο σημαντικό, επίσημο σχετικό κείμενο που περιλαμβάνει σε πλήρη μορφή τις κατευθύνσεις και τις προτάσεις του Συμβουλίου της Ευρώπης είναι η Σύσταση 1281 (1995) της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης προς την Επιτροπή Υπουργών. Στη σύσταση αυτή περιλαμβάνονται οι βασικές θέσεις του Συμβουλίου της Ευρώπης τόσο για το ρόλο της εκπαίδευσης στην προώθηση της ισότητας των φύλων όσο και για τις μεθόδους, με τις οποίες επιτυγχάνεται αυτό, διαπιστώσεις για την πρόοδο που έχει συντελεστεί στα διάφορα κράτη-μέλη και συστάσεις προς την Επιτροπή Υπουργών να φροντίσουν για τη διάχυση της ισότητας των φύλων στην εκπαίδευση:

- I. προωθώντας στρατηγικές ίσης πρόσβασης σε όλους τους τομείς της εκπαίδευσης για αγόρια και κορίτσια
- II. στον τομέα των ταυτοτήτων φύλου, φροντίζοντας για την προώθηση μη στερεοτύπων αξιών, στάσεων και αντιλήψεων
- III. συμπεριλαμβάνοντας την ιδεολογία της Ισότητας στην εκπαίδευση των εκπαιδευτικών
- IV. παίρνοντας πρωτοβουλίες για ενίσχυση της έρευνας σε θέματα φύλου
- V. βελτιώνοντας την ισορροπία στην εκπροσώπηση των δύο φύλων στη διοίκηση της εκπαίδευσης και στη διδασκαλία
- VI. αναγνωρίζοντας το στρατηγικό ρόλο που διαδραματίζουν δάσκαλοι και γονείς στην εξάλειψη των στερεοτύπων των φύλων.

Παραπέρα προτάσεις της ίδιας σύστασης ζητούν να δοθεί έμφαση (α) στη διεθνή ανταλλαγή εμπειρογνομώνων και ειδικών σε θέματα εκπαιδευτικής νομοθεσίας, προγραμμάτων σπουδών και μελετών με θέμα το φύλο στην Εκπαίδευση, (β) στην ανταλλαγή εκπαιδευτικών με στόχο την απόκτηση σχετικής εμπειρίας και (γ) στη σύσταση επιτροπών που θα μελετήσουν την κατάσταση που επικρατεί στην Εκπαίδευση των κρατών-μελών όσον αφορά στην ισότητα των φύλων (βλ. Recommendation 1281 on gender equality in education: Parliamentary Assembly, 9 November, 1995).

Την πιο πρόσφατη εκδήλωση του Συμβουλίου της Ευρώπης για την προώθηση της Ισότητας στην εκπαίδευση, πάντως, αποτέλεσε το σεμινάριο με θέμα

«Ένα νέο συμβόλαιο ανάμεσα στους άνδρες και τις γυναίκες: ο ρόλος της εκπαίδευσης», που οργανώθηκε από την Επιτροπή Ισότητας σε συνεργασία με την Επιτροπή για την Εκπαίδευση το Δεκέμβριο του 2000. Κεντρικό θέμα του σεμιναρίου ήταν η διατύπωση, εκ μέρους των εμπειρογνομητών των κρατών-μελών που πήραν μέρος, ιδεών, μεθόδων και πρακτικών, με βάση τις οποίες η εκπαίδευση θα μπορούσε να συνδράμει στη διαμόρφωση ενός νέου κοινωνικού συμβολαίου ανάμεσα στα δύο φύλα. Όπως τόνισε η γενική συντονίστρια του σεμιναρίου I. Romao (Council of Europe, 2001:73), «...είναι φανερό ότι το υπάρχον μοντέλο των σχέσεων των φύλων, το ισχύον κοινωνικό συμβόλαιο, απεδείχθη ανεπαρκές στη δυνατότητά του να ανταποκριθεί στις συλλογικές ανάγκες και πρέπει να αντικατασταθεί από ένα νέο συμβόλαιο, που θα μπορεί να διαμορφώσει μια κοινωνία η οποία θα βασίζεται στη συντροφικότητα και την ισότιμη κατανομή δικαιωμάτων και ευθυνών ανάμεσα στους άνδρες και τις γυναίκες. Ένα τέτοιο συμβόλαιο θα πρέπει να βασίζεται στη συμμετοχή και των δύο φύλων, να αντανakλά τις ανάγκες τους και να μπορεί να εξασφαλίζει τα πλήρη δικαιώματά τους ως πολιτών». Το σεμινάριο κατέληξε σε τρεις προοπτικές που θα πρέπει να υιοθετήσουν τα εκπαιδευτικά συστήματα της Ευρώπης έτσι, ώστε να διαμορφώσουν το νέο αυτό συμβόλαιο ανάμεσα στα δύο φύλα, με στόχο την Ισότητα και τη Δημοκρατία:

(α) *τη θετική αξιολόγηση της Ισότητας και της διαφοράς*, μια πρακτική που θα αναγάγει το θέμα της ισότητας των φύλων σε κυρίαρχο ζήτημα των σχολικών τάξεων και θα δώσει την ευκαιρία σε αγόρια και κορίτσια να αναπτυχθούν, να εκπαιδευτούν και να κάνουν τις επιλογές τους χωρίς διακρίσεις

(β) *τη διαμόρφωση νέων ταυτοτήτων φύλου*, που υπονοεί την προσπάθεια του σχολείου να συμβάλει σε μια πιο διευρυμένη σύλληψη των ανδρικών και γυναικείων ταυτοτήτων που αναπαράγονται μέσα στο εκπαιδευτικό σύστημα. Σύμφωνα με τη λογική αυτή το σχολείο θα πρέπει να «βοηθήσει τους μαθητές και τις μαθήτριες να σκεφθούν, να αναλύσουν και να αντιμετωπίσουν κριτικά τις κοινωνικές επιδράσεις που κατασκευάζουν τις κυρίαρχες ταυτότητες φύλου (Council of Europe, 2001: 80)

(γ) *την προώθηση της δημοκρατικής ιδιότητας του πολίτη*, αντίληψη σύμφωνα με την οποία το σχολείο πρέπει να συμβάλει, ώστε να υιοθετήσουν τα νεαρά άτομα τις αξίες της δικαιοσύνης και της συμμετοχής, καθώς και την αντίληψη για τη σημασία της συντροφικότητας ανάμεσα στους άνδρες και τις γυναίκες τόσο στην ιδιωτική όσο και στη δημόσια σφαίρα, ως απαραίτητα στοιχεία της δημοκρατίας (Council of Europe, 2001).

Οι παραπάνω αρχές, οι συστάσεις και τα συμπεράσματα του Συμβουλίου της Ευρώπης όσον αφορά στην ισότητα των φύλων στην εκπαίδευση θα πρέπει να γίνουν αντιληπτά ως ένα πλέγμα κατευθύνσεων, πάνω στο οποίο τα κράτη-μέλη του

Συμβουλίου θα διαμορφώσουν τις πολιτικές τους. Είναι γεγονός ότι δεν αντιλαμβάνονται όλες οι χώρες με τον ίδιο τρόπο αυτές τις οπτικές, ούτε μπορούν να επεξεργαστούν τις υποδεικνυόμενες πρακτικές εξίσου αποτελεσματικά, καθώς πολιτισμικοί, κοινωνικοί και οικονομικοί παράγοντες παίζουν σημαντικό ρόλο στην υλοποίηση κάθε πολιτικής.

B. Η ισότητα των φύλων στις Οδηγίες και τα Προγράμματα της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Η Ευρωπαϊκή Ένωση υπήρξε ο Οργανισμός που από την ίδρυσή του, ως Ευρωπαϊκή Κοινότητα, έδωσε έμφαση σε πολιτικές που θα εδραίωναν την αρχή της ισότητας ανάμεσα στους άνδρες και τις γυναίκες στα κράτη-μέλη. Πρόκειται για μια συγκεκριμένη πολιτική, η οποία ασκείται με συνέπεια σε βάθος χρόνου, με δύο τρόπους: α) με τις Οδηγίες που εκδίδονται προς τα κράτη-μέλη της Ένωσης, με βάση τις οποίες απαιτείται η συμμόρφωση των διάφορων νομοθεσιών στις επιταγές της Ένωσης, και β) με τη χρηματοδότηση μέσα από διάφορα Προγράμματα και Πλαίσια Προγραμμάτων, στόχος των οποίων είναι να προχωρήσουν οι χώρες σε δράσεις που θα εξασφαλίζουν την προώθηση της Ισότητας, ικανοποιώντας, έτσι, τη συγκεκριμένη πολιτική προτεραιότητα. Μέσα σ' αυτό το πλαίσιο, λοιπόν, στη διάρκεια των τελευταίων δύο δεκαετιών, μια σειρά από πολιτικές και δράσεις αναδεικνύουν την επιδίωξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης να αναγνωριστεί η αρχή της ισότητας των φύλων ως θεμελιώδης αρχή της Δημοκρατίας και του σεβασμού προς τον άνθρωπο (Amorin κ.ά., 1998). Πρόκειται για την ίδια σύλληψη που, όπως είδαμε πιο πάνω, διαχέει και τη στάση του Συμβουλίου της Ευρώπης και διαμορφώνει, μέσα από τα κείμενα των δύο Οργανισμών, έναν ευρωπαϊκό «λόγο» για τις σχέσεις των φύλων. Ο «λόγος» αυτός συνδέει την έννοια της ισότητας ανδρών και γυναικών με την έννοια της Δημοκρατίας, αναφερόμενος, παρ' όλα αυτά, σε κοινωνίες οι οποίες, ως μη μας διαφεύγει, είχαν και εξακολουθούν να διατηρούν μια πατριαρχική δομή. Πρόκειται για μια αντίφαση, η οποία παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για όποιον/-α θα ήθελε να μελετήσει τις ιδεολογίες, στάσεις, δράσεις και πολιτικές των ευρωπαϊκών οργανισμών σε θέματα σχέσεων των φύλων, αλλά δε θα μας απασχολήσει εδώ, καθώς η συζήτησή της είναι έξω από τους στόχους αυτού του κειμένου.

Πέντε Μεσοπρόθεσμα Προγράμματα Δράσης από το 1982 ως σήμερα, μαζί με τις χρηματοδοτήσεις των Κοινοτικών Προγραμμάτων, αποτέλεσαν τη βάση για την προώθηση της πολιτικής της ισότητας των φύλων στην Ευρωπαϊκή Ένωση, καθορίζοντας κατευθύνσεις, υπαγορεύοντας στρατηγικές και υποδεικνύοντας μεθόδους.

(α) Το Πρώτο Πρόγραμμα Δράσης για την Προώθηση των Ίσων Ευκαιριών προς Όφελος των Γυναικών (1982-85) κατέληξε στο Ψήφισμα του 1985 για την Εκπαίδευση, οι δέκα στόχοι του οποίου αποτέλεσαν τη βάση για παραπέρα σχεδιασμό δράσεων που θα είχαν αποδέκτες τα διάφορα εκπαιδευτικά συστήματα. Οι δέκα αυτοί στόχοι ήταν οι εξής:

- ▶ να καλλιεργηθεί η ενημέρωση όλων όσοι εμπλέκονται στην εκπαίδευση, όσον αφορά στην ανάγκη εγκαθίδρυσης ίσων ευκαιριών ανάμεσα στα αγόρια και τα κορίτσια
- ▶ να συμπεριληφθούν οι ίσες ευκαιρίες και η παιδαγωγική των ίσων ευκαιριών σε όλα τα στάδια εκπαίδευσης των εκπαιδευτικών
- ▶ να αναπτυχθεί η Εκπαιδευτική και Επαγγελματική Συμβουλευτική, ώστε να ενθαρρύνεται η ποικιλία στις επαγγελματικές επιλογές αγοριών και κοριτσιών
- ▶ να υπάρξει φροντίδα, ώστε να ανοίξει ο κόσμος του σχολείου στον κόσμο της εργασίας
- ▶ να δοθεί η δυνατότητα σε όλους τους μαθητές και τις μαθήτριες να έχουν πρόσβαση σε όλους τους τομείς σπουδών
- ▶ να ενθαρρύνονται οι εκπαιδευτικές πρακτικές που απαιτούν τη συμμετοχή και των δύο φύλων σε συνεργασία
- ▶ να επιτευχθεί ισόρροπη κατανομή θέσεων εργασίας και στα δύο φύλα
- ▶ να μειωθούν τα στερεότυπα στα σχολικά βιβλία
- ▶ να διαμορφωθούν πολιτικές θετικών διακρίσεων για τα λιγότερο προνομιούχα άτομα
- ▶ να ληφθούν μέτρα προώθησης προγραμμάτων ίσων ευκαιριών

(β) Το Δεύτερο Πρόγραμμα Δράσης για την Προώθηση των Ίσων Ευκαιριών προς Όφελος των Γυναικών (1986-1990) στηρίχτηκε στην εμπειρία του Πρώτου Προγράμματος και πήρε τη μορφή μιας εκτεταμένης έρευνας και εγκαθίδρυσης δομών «θετικών δράσεων». Οι δράσεις που αφορούσαν στην εκπαίδευση περιλάμβαναν:

- ▶ μια ποικιλία προγραμμάτων που στόχευαν στην ενημέρωση των εκπαιδευτικών για τις πολιτικές της Ισότητας,
- ▶ τη φροντίδα διαφοροποίησης των στερεότυπων εκπαιδευτικών επιλογών, κυρίως στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση, και
- ▶ τη μείωση των στερεοτύπων για τα φύλα στα σχολικά βιβλία.

(γ) Το Τρίτο Μεσοπρόθεσμο Πρόγραμμα Ίσων Ευκαιριών ανάμεσα στους Άνδρες και τις Γυναίκες (1990-1995), που σηματοδοτεί μια στροφή στην πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης, καθώς στοχεύει στην ανάπτυξη δικτύων και καινοτόμων

δράσεων στην εκπαίδευση. Επίκεντρο είναι πλέον η δουλειά μέσα στη σχολική τάξη, οι εκπαιδευτικές πρακτικές με καινοτόμο χαρακτήρα και η προσπάθεια να διεισδύσει η αρχή της ισότητας των φύλων στον ευρύτερο κοινωνικό περίγυρο των μαθητών και των μαθητριών, συμπεριλαμβανομένων και των γονιών. Με την εφαρμογή του Τρίτου Μεσοπρόθεσμου Προγράμματος Δράσης φάνηκε καθαρά η ανάγκη περισσότερο μακροπρόθεσμων σχεδιασμών, για να εδραιωθεί η πολιτική της ισότητας των φύλων και η αλλαγή πρακτικών στα εκπαιδευτικά συστήματα.

Σημαντική είναι την ίδια εποχή η συμβολή και άλλων Κοινοτικών Προγραμμάτων, όπως τα προγράμματα PETRA, EUROTECNET και FORCE στον τομέα της κατάρτισης και τα ERASMUS, COMET και LINGUA στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση. Στην πορεία, το ενιαίο εκπαιδευτικό πρόγραμμα SOCRATES, το πρόγραμμα για τους νέους YOUTH FOR EUROPE και το LEONARDO DA VINCI για την απασχόληση, συμπεριέλαβαν τις ίσες ευκαιρίες στις προτεραιότητές τους.

(δ) *Το Τέταρτο Μεσοπρόθεσμο Πρόγραμμα Ίσων Ευκαιριών ανάμεσα στους Άνδρες και τις Γυναίκες (1996-2000)*, στο οποίο γίνεται για πρώτη φορά λόγος για την ανάγκη να συμπεριληφθούν οι δράσεις για την ισότητα των φύλων σε όλες τις πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των κρατών-μελών που την απαρτίζουν. Πρόκειται για την απαρχή της πολιτικής της «Ενσωμάτωσης» (Mainstreaming), μιας πολιτικής, της οποίας η αξία συζητήθηκε για πρώτη φορά στο Συνέδριο Γυναικών του Πεκίνου (το Σεπτέμβριο του 1995) και υιοθετήθηκε τόσο από το Συμβούλιο της Ευρώπης όσο και από την Ευρωπαϊκή Ένωση, διαμορφώνοντας την πολιτική για την Ισότητα κατά την τελευταία δεκαετία. Έτσι, από εδώ κι εμπρός η αρχή της Ισότητας θα πρέπει να εμπνέει όλες τις εκπαιδευτικές πολιτικές και πρωτοβουλίες, κύριος στόχος των οποίων πλέον είναι το να επικεντρώνονται στα μακροπρόθεσμα αποτελέσματα που θα έχει η εφαρμογή τους στις κοινωνικές σχέσεις των φύλων και στις ζωές των ανδρών και γυναικών.

(ε) *Το Πέμπτο Μεσοπρόθεσμο Πρόγραμμα Δράσης: «Για μια Κοινοτική Στρατηγική-Πλαίσιο για την Ισότητα των Φύλων» (2001-2005)*. Το έργο της Κοινότητας για την Ισότητα των Φύλων κατά την τελευταία αυτή πενταετία παίρνει πλέον τη μορφή μιας συνεκτικής στρατηγικής που συμπεριλαμβάνει όλες τις κοινοτικές πολιτικές στην προσπάθεια προώθησης της ισότητας ανδρών και γυναικών με δύο τρόπους:

- είτε εντάσσοντας τη διάσταση του φύλου σε όλες τις κοινοτικές πολιτικές (pro-active intervention)
- είτε βελτιώνοντας τη θέση των γυναικών στην κοινωνία παρεμβαίνοντας ανάλογα με τις εκάστοτε συνθήκες και απαιτήσεις (reactive intervention) (βλ. την έκδοση του Κ.Ε.Θ.Ι. 2001: 7).

Πρόκειται για την πλήρη εφαρμογή του Mainstreaming, μιας ολοκληρωμένης στρατηγικής που στοχεύει στο συντονισμό όλων των διαφορετικών Προγραμμάτων που ίσχυαν ως τώρα σε μια ενιαία πρωτοβουλία με κοινά κριτήρια αξιολόγησης, εργαλεία παρακολούθησης και διαδικασίες εφαρμογής. Έτσι, η Ισότητα στην εκπαίδευση προάγεται μέσα από τους λειτουργικούς στόχους στις παρακάτω θεματικές:

- i. *στο πλαίσιο της προαγωγής της ισότητας μεταξύ ανδρών και γυναικών στην οικονομική ζωή*, όπου ως λειτουργικός στόχος τίθεται η ανάγκη ανάπτυξης στρατηγικών και ενσωμάτωσης της διάστασης του φύλου, μεταξύ άλλων και στην εκπαιδευτική πολιτική, γεγονός που θα επιτρέψει τη βελτίωση στην εκπαίδευση των γυναικών και την απρόσκοπτη μετάβασή τους από την εκπαίδευση στην αγορά εργασίας και την οικονομική ανεξαρτησία (Κ.Ε.Θ.Ι., 2001: 9)
- ii. *στο πλαίσιο της αλλαγής στους ρόλους και τα στερεότυπα των δύο φύλων*, ενός τομέα παρέμβασης, ο οποίος σχετίζεται με την ανάγκη αλλαγής συμπεριφορών, τάσεων, κανόνων και αξιών που επηρεάζουν και ορίζουν τους ρόλους των δύο φύλων στην κοινωνία μέσω της εκπαίδευσης, της κατάρτισης και άλλων κοινωνικών θεσμών. Η εκπαίδευση καλύπτεται στο πλαίσιο αυτό με δύο λειτουργικούς στόχους:
 1. την ευαισθητοποίηση σχετικά με τα θέματα ισότητας μεταξύ ανδρών και γυναικών,
 2. την υπέρβαση των στερεοτύπων για τα φύλα στο πλαίσιο των κοινοτικών πολιτικών (Κ.Ε.Θ.Ι., 2001: 14-15).

Η αρχή της ενσωμάτωσης της διάστασης του φύλου σε όλες τις Κοινοτικές πολιτικές είναι πλέον φανερή σε όλα τα Προγράμματα που χρηματοδοτούνται από την Κοινότητα, υποχρεώνοντας όλους όσους επωφελούνται από αυτά να συμπεριλάβουν τον προβληματισμό της Ισότητας στις προτάσεις τους. Ο άξονας Α4 του Επιχειρησιακού Προγράμματος για την Εκπαίδευση και την Αρχική Επαγγελματική Κατάρτιση του Ελληνικού Υπουργείου Παιδείας που, όπως θα δούμε παρακάτω, προωθεί δράσεις για την ισότητα των φύλων στα προγράμματα για την εκπαίδευση που χρηματοδοτούνται από το Γ΄ Κοινοτικό Πλαίσιο στήριξης, είναι προϊόν της πολιτικής αυτής.

Στο σημείο αυτό πρέπει να επισημάνει κανείς ότι οι διάφορες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όπως είναι φυσικό, έχουν επεξεργαστεί με το δικό της τρόπο η καθεμιά τις Κοινοτικές Οδηγίες και πολιτικές. Προφανώς, λοιπόν, το επίπεδο αποτελεσματικότητας της υλοποίησης και εφαρμογής τους εξαρτάται από τις εθνικές πολιτικές, το επίπεδο ευαισθητοποίησης των κυβερνητικών παραγόντων και των

δημοσίων υπαλλήλων, καθώς και από τις προτεραιότητες που θεωρούνται εθνικά
χρησιμότερες σε κάθε χώρα και κάθε εποχή. Έτσι, ενώ η Ευρωπαϊκή Ένωση
διαμορφώνει, όπως φάνηκε πιο πάνω, συγκεκριμένη πολιτική για την προώθηση της
ισότητας των φύλων, ο τρόπος με τον οποίο εφαρμόζονται οι επιταγές της από τα
κράτη-μέλη δεν έχει εξεταστεί αποτελεσματικά ως τώρα.

11. ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΙΣΟΤΗΤΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ: ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

Β. Δεληγιάννη-Κουϊμτζή & Σ. Ζιώγου

Η ισότητα των φύλων ως πολιτική διεκδίκηση

Το 1975, η χρονιά δηλαδή που ακολούθησε την πτώση της δικτατορίας, αποτελεί ορόσημο για την Ελλάδα σε ό,τι αφορά στις επιστημονικές συζητήσεις με θέμα τον παράγοντα φύλο, τα αιτήματα των γυναικείων οργανώσεων για Ισότητα ή την πολιτική που αφορά στις διακρίσεις των δύο φύλων στην κοινωνική ζωή. Ο εορτασμός του διεθνούς έτους της γυναίκας συνέπεσε με την ψήφιση του νέου Συντάγματος, στο οποίο προστέθηκε, μετά από πίεση, το άρθρο που κατοχύρωνε ίσα δικαιώματα ανδρών και γυναικών. Σύμφωνα με τις μεταβατικές διατάξεις, ως το τέλος του 1982 όλοι οι νόμοι του κράτους θα έπρεπε να προσαρμοστούν σύμφωνα με τη διάταξη αυτή.

Σύμφωνα με το άρθρο 4, παρ. 2 του Συντάγματος, «Οι Έλληνες και οι Ελληνίδες έχουν ίσα δικαιώματα και υποχρεώσεις». Πρόκειται για μια από τις βασικές διατάξεις του Συντάγματος, η οποία μαζί με το άρθρο 116 -σύμφωνα με το οποίο όλοι οι νόμοι που περιείχαν στοιχεία ανισότητας των δύο φύλων θα έπρεπε να αναθεωρηθούν ως τις 31 Δεκεμβρίου 1983- δημιούργησε τις προϋποθέσεις για την αναθεώρηση μεγάλου μέρους της νομοθεσίας. Για το φεμινιστικό κίνημα το γεγονός αυτό αποτέλεσε το σημαντικότερο σημείο πίεσης στις διάφορες κυβερνήσεις, με στόχο την αλλαγή της παραδοσιακής σε πολλά σημεία νομοθεσίας (Ο Αγώνας της Γυναίκας, 1979(3):18).

Την ίδια εποχή, οι γυναικείες οργανώσεις, οι οποίες είχαν αναστείλει τις δραστηριότητές τους κατά την περίοδο της δικτατορίας, άρχισαν να επανακινητοποιούνται, ενώ ιδρύονται και καινούργιες, μερικές από τις οποίες συνδέθηκαν με συγκεκριμένα πολιτικά κόμματα και υιοθέτησαν έτσι τις ιδεολογικές και πολιτικές κατευθύνσεις των κομμάτων αυτών. Δεν είναι περίεργο, λοιπόν, που οι θεωρητικοί τους προσανατολισμοί και ο τρόπος, με τον οποίο διατύπωναν τα αιτήματά τους, επηρεάστηκαν από την πολιτική αυτή σχέση.

Οι πιο γνωστές και δραστήριες γυναικείες οργανώσεις την εποχή αυτή είναι: Η Κίνηση για τα Δικαιώματα της Γυναίκας, η παλαιότερη οργάνωση, η Ένωση Γυναικών Ελλάδας (ΕΓΕ), που πρόσκειται πολιτικά στο ΠΑΣΟΚ, η Ομοσπονδία Γυναικών Ελλάδας (ΟΓΕ), που πρόσκειται στο Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας, και η Κίνηση Δημοκρατικών Γυναικών, που συνδέεται πολιτικά με το μικρό Κομμουνιστικό

Κόμμα Ελλάδας Εσωτερικού. Η ΕΓΕ και η ΟΓΕ ακολουθούν την κομματική γραμμή σε ό,τι έχει σχέση με φεμινιστικά θέματα.

Εξαιτίας των ευνοϊκών διεθνών και εσωτερικών συνθηκών, οι γυναικείες οργανώσεις προέβαλαν αιτήματα, τα οποία αφορούσαν κυρίως στις νομοθετικές αλλαγές, πιέζοντας τις κυβερνήσεις να προχωρήσουν σε μεταρρυθμίσεις που θα βελτίωναν τη θέση των γυναικών σε πολλούς τομείς της κοινωνικής ζωής. Αυτό που χαρακτηρίζει τα αιτήματα της εποχής αυτής είναι η ομοφωνία μεταξύ των γυναικείων οργανώσεων όσον αφορά στις προτεραιότητες και τους στόχους των αλλαγών. Στη φάση αυτή η προσοχή επικεντρώνεται στην Ισότητα στους χώρους εργασίας, τη μεταρρύθμιση του Οικογενειακού Δικαίου, τη νομοθετική προστασία της μητρότητας και την αυστηρότερη αντιμετώπιση των περιπτώσεων βιασμού. Η ίση συμμετοχή των γυναικών στις νομοπαρασκευαστικές επιτροπές θεωρήθηκε προϋπόθεση και δικαίωμα των γυναικών (*Για την Απελευθέρωση των Γυναικών*, 1978 (24): 8-12· *Δελτίο της Κίνησης Δημοκρατικών Γυναικών*, 1978 (7): 3-5, 1980 (17): 8-9· *Ανοιχτό Παράθυρο*, 13: 9).

Ακολουθώντας, λοιπόν, τις διατάξεις του Συντάγματος και τις οδηγίες των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, των οποίων η Ελλάδα φιλοδοξούσε να γίνει ισότιμο μέλος, η δεξιά Κυβέρνηση που βρισκόταν στην εξουσία εκείνη την εποχή, προχώρησε σε μια προσπάθεια αλλαγής της υπάρχουσας νομοθεσίας και κατέθεσε διάφορα Νομοσχέδια στη Βουλή. Τα πιο γνωστά από αυτά ήταν το Νομοσχέδιο της Επιτροπής Γαζή για την αναθεώρηση του Οικογενειακού Δικαίου και το Νομοσχέδιο για τη νομική προστασία της μητρότητας. Η απροθυμία, πάντως, της Κυβέρνησης να αντιμετωπίσει ικανοποιητικά το θέμα της ανισότητας των φύλων φαίνεται στην άρνησή της να υπογράψει τη «Διεθνή Συμφωνία ενάντια στη Διάκριση των Φύλων», που προώθησαν τα Ηνωμένα Έθνη για υπογραφές από τα κράτη-μέλη από το Δεκέμβριο του 1979, στάση για την οποία δέχτηκε την καταγγελία του Συνδέσμου για τα Δικαιώματα της Γυναίκας (Ο Αγώνας της Γυναίκας, 1980(6): 13). Είναι πάντως χαρακτηριστικό ότι η Κυβέρνηση δεν προχώρησε στην ψήφιση κανενός νομοσχεδίου από αυτά που αναφέραμε παραπάνω, γεγονός που προφανώς οφείλεται από τη μια στη διστακτικότητα του κυβερνώντος κόμματος να προωθήσει τέτοιου είδους αλλαγές και από την άλλη στην αυστηρή κριτική που δέχτηκαν αυτές οι μεταρρυθμιστικές προσπάθειες από τις γυναικείες οργανώσεις. Αρκετά από τα νομοσχέδια αυτά αναθεωρήθηκαν στη δεκαετία του '80 και ψηφίστηκαν από το σοσιαλιστικό κόμμα, όταν αυτό ήλθε στην εξουσία με τις εκλογές του 1981.

Αιτήματα για εκπαιδευτική πολιτική με στόχο την ισότητα των φύλων (1975-85)

Αν ανατρέξει κανείς στην εκπαιδευτική νομοθεσία από το 1951 ως το 1975, δεν είναι δύσκολο να διαπιστώσει ότι κατά το διάστημα αυτό δεν έγινε καμιά ειδική πρόβλεψη για την ισότητα των φύλων, ούτε υπήρξε κάποια επίσημη προσπάθεια όσον αφορά στην Εκπαίδευση των κοριτσιών (Χαραλάμπους, 1990). Τα θέματα του φύλου θεωρήθηκε ότι ρυθμίστηκαν με το νόμο του 1929, με τον οποίο θεσπίστηκε η παράλληλη εκπαίδευση των κοριτσιών και των αγοριών σε χωριστά Δευτεροβάθμια σχολεία αρρένων και θηλέων (Ζιώγου-Καραστεργίου 1986), παρά το γεγονός ότι μετέπειτα διερευνήσεις έδειξαν ότι η σεξιστική μορφή αυτών των σχολείων ενίσχυε τη διάκριση των φύλων, πράγμα που ήταν ιδιαίτερα εμφανές στις μεθόδους διδασκαλίας και τον προσανατολισμό των κοριτσιών (Ηλιού, 1988).

Μετά το 1975 οι γυναικείες οργανώσεις προέβαλαν πολλά αλλά ασυντόνιστα αιτήματα για την Ισότητα στην εκπαίδευση, επικεντρώνοντας την προσοχή σε περιορισμένες πτυχές της εκπαιδευτικής διαδικασίας, όπως η κατάργηση της σχολικής ποδιάς για τα κορίτσια, η ίδρυση μικτών σχολείων για τα δύο φύλα, η εισαγωγή της σεξουαλικής αγωγής σε όλες τις σχολικές βαθμίδες και η αναθεώρηση των σχολικών βιβλίων (Γιωτοπούλου-Σισιλιάνου & Κεσίσογλου, 1979 Δελτίο Κίνησης Δημοκρατικών Γυναικών, 1980(17): 5, 1981(19): 17).

Αξίζει να σημειωθεί ότι ο σεξισμός στην εκπαίδευση δεν αποτέλεσε αντικείμενο προβληματισμού για τους κοινωνιολόγους της εκπαίδευσης στην Ελλάδα μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του '80, παρόλο που την ίδια περίοδο δημοσιεύτηκε ένας μεγάλος αριθμός επιστημονικών άρθρων για διάφορα κοινωνικά προβλήματα που είχαν σχέση με το εκπαιδευτικό σύστημα.

Μέσα στο πλαίσιο αυτό η Κυβέρνηση προχώρησε το 1976 σε μια ευρεία εκπαιδευτική μεταρρύθμιση, στην οποία όμως δεν υπήρξε καμιά πρόβλεψη για την αντιμετώπιση της διάκρισης των φύλων. Στο πλαίσιο, πάντως, των επαναλαμβανόμενων αιτημάτων των γυναικείων οργανώσεων για μια εκπαιδευτική πολιτική που θα λαμβάνει υπόψη της τα θέματα του φύλου, η Κυβέρνηση σκέφτηκε να αντιμετωπίσει σοβαρά το θέμα της συνεκπαίδευσης (Χαραλάμπους 1990) και άρχισε να ενθαρρύνει τη μετατροπή των δευτεροβάθμιων σχολείων όλης της χώρας σε μεικτά. Η διαδικασία μετατροπής των αμιγών σχολείων σε μεικτά ξεκίνησε με το Διάταγμα αριθ. Δ.11039/17.3.1979. Ο θεσμός της συνεκπαίδευσης καθιερώθηκε οριστικά με το Νόμο 1566/85.

Το 1981 το σοσιαλιστικό κόμμα κέρδισε στις βουλευτικές εκλογές και σχημάτισε Κυβέρνηση. Ήταν η πρώτη φορά που ένα από τα μεγάλα κόμματα συμπεριλάμβανε θέματα ισότητας ανάμεσα στους άνδρες και τις γυναίκες στην προεκλογική του εκστρατεία (Ανοιχτό Παράθυρο, 1981(14): 7). Αν εξετάσει κανείς τις εξαγγελίες του σοσιαλιστικού κόμματος από τη φεμινιστική σκοπιά, μπορεί να διαπιστώσει ότι

πρόκειται για μια σειρά από ευχολογίες που διαπνέονται από εξέχουσα αισιοδοξία σ' ότι έχει σχέση με τις δυνατότητες μιας κυβέρνησης να λύσει από μόνη της όλα τα προβλήματα που αφορούν στις σχέσεις των φύλων. Αυτή η εντύπωση ενισχύεται από τα σημεία εκείνα του προεκλογικού προγράμματος που αφορούν στην εκπαίδευση. Εδώ οι απόψεις του σοσιαλιστικού κόμματος είναι ιδιαίτερα αόριστες και αντανακλούν τη γενικότερη έλλειψη μιας συγκεκριμένης άποψης για το θέμα αυτό.

Η γυναικεία οργάνωση που πρόσκειται στο σοσιαλιστικό κόμμα παρουσίασε με μεγάλο ενθουσιασμό το τμήμα του προεκλογικού προγράμματος που είχε σχέση με την Ισότητα, υποστηρίζοντας ότι αυτό βρήκε ιδιαίτερη απήχηση μεταξύ των μελών του γυναικείου εκλεκτορικού σώματος, «τα οποία αισθάνονται τώρα ότι οι γυναίκες θα αποκτήσουν επιτέλους τη θέση που αυτοδίκαια τους ανήκει σε μια σοσιαλιστική κοινωνία» (Ανοιχτό Παράθυρο, 1981(14): 7). Οι υποσχέσεις του κόμματος για την εκπαίδευση ήταν οι εξής:

Η ισότητα των φύλων θα αποτελέσει ένα από τα κεντρικά σημεία του εκπαιδευτικού προγράμματος, έτσι ώστε να σταματήσει η εκπαίδευση να αποτελεί πεδίο τροφοδότησης για την αναπαραγωγή των στερεοτύπων και της διάκρισης των φύλων. Η ίδρυση της παράλληλης εκπαίδευσης (Σχολές γονέων, Ελεύθερο Πανεπιστήμιο, Εκπαιδευτική Τηλεόραση) θα συμβάλει προς την κατεύθυνση αυτή (Ανοιχτό Παράθυρο, 1981(14): 7).

Η νέα κυβέρνηση πολύ σύντομα ίδρυσε το Συμβούλιο Ισότητας των Φύλων, ένα βοηθητικό κυβερνητικό όργανο, στους στόχους του οποίου συμπεριλαμβάνονται οι παρακάτω:

«α) να συμβάλει στην προώθηση εκ μέρους της Κυβέρνησης θεσμικών αλλαγών με στόχο την ισότητα των φύλων και β) να προωθήσει την Ισότητα σε όλους τους τομείς της κυβερνητικής πολιτικής...» (Αντωνίου-Λαΐου, 1987). Οι αντιδράσεις προς το νεοσύστατο Συμβούλιο Ισότητας δεν υπήρξαν πάντοτε θετικές. Η πολιτική του και οι θέσεις που πήρε δέχτηκαν ιδιαίτερα αυστηρή κριτική εκ μέρους των φεμινιστριών, οι οποίες δε δίστασαν να το περιγράψουν ως ένα «κομματικό πολιτικό όργανο, απομονωμένο και άφυλο, που δεν έρχεται ποτέ σε σύγκρουση με την Κυβέρνηση, δεν προωθεί θέματα που αφορούν στις γυναίκες και παρεμβαίνει μόνο σε τομείς, οι οποίοι δε θίγουν τον κοινωνικά προσδιορισμένο γυναικείο ρόλο» (Ο Αγώνας της Γυναίκας, 1985(25): 5-6).

Στη φάση αυτή η Κυβέρνηση αποφάσισε να προχωρήσει σε κάποια μέτρα για την εκπαίδευση οργανωτικού καθαρά χαρακτήρα. Έγινε φανερό ότι τα μέτρα αυτά είχαν μηδαμινό οικονομικό κόστος, δεν έρχονταν σε σύγκρουση με την παραδοσιακή ελληνική κοινωνία, αλλά, ταυτόχρονα, ικανοποιούσαν σε κάποιο βαθμό τις γυναικείες οργανώσεις. Έτσι, από τα πρώτα χρόνια το Υπουργείο κατάργησε τη σχολική ποδιά, επέτρεψε την είσοδο και των δύο φύλων σε όλα τα Τμήματα της Τριτοβάθμιας

Εκπαίδευσης (Νόμος 1286/82), κατέστησε την Οικιακή Οικονομία υποχρεωτικό μάθημα για τα αγόρια και τα κορίτσια στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση και παρενέβη στα κείμενα των σχολικών βιβλίων, κυρίως των αναγνωστικών του Δημοτικού Σχολείου. Μέσα στον ενθουσιασμό του, μάλιστα, για την αποτελεσματικότητα των μέτρων, ο τότε Υπουργός Παιδείας δε δίστασε να αναγγείλει ότι «το θέμα της διάκρισης ή της μείωσης του γυναικείου φύλου σε σχέση με το ανδρικό στο πλαίσιο του εκπαιδευτικού συστήματος έπαψε πια να ισχύει στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση» (Πρακτικά Συνεδρίου για την Ισότητα στην Εκπαίδευση, 1987:179).

Το θέμα της αλλαγής των αναγνωστικών βιβλίων απασχόλησε ιδιαίτερα τις φεμινίστριες στον ακαδημαϊκό χώρο (Deliyanni-Kouimtzi 1992) και μια σειρά από έρευνες έχουν δημοσιευτεί κατά τα τελευταία δεκαπέντε χρόνια, οι οποίες προσεγγίζουν από διάφορες πλευρές τα κείμενα αυτά (βλ. Κεφάλαιο 4 της παρούσας μελέτης).

Η εκπαιδευτική πολιτική για την ισότητα των φύλων στη στροφή του αιώνα: από μια άφυλη πολιτική στο 2^ο Ε.Π.Ε.Α.Ε.Κ.

Από το 1985 και εξής το ενδιαφέρον για την ισότητα των φύλων στην εκπαίδευση μειώνεται, τουλάχιστον σε ό,τι έχει σχέση με την εκπαιδευτική πολιτική ή τη δημόσια διεκδίκηση. Σ' αυτό συντελούν διάφοροι παράγοντες, ανάμεσα στους οποίους οι πιο ενδιαφέροντες έχουν να κάνουν με τη μειωμένη παρουσία των γυναικείων οργανώσεων στη δημόσια σκηνή και τη διαμορφωμένη αντίληψη ότι η ισότητα των φύλων είναι πλέον πραγματικότητα, αντίληψη η οποία απορρέει από τη διαπίστωση της κοινής γνώμης ότι τα κορίτσια έχουν εμφανείς επιτυχίες στο σχολείο, ξεπερνώντας ορισμένες φορές τις επιδόσεις των αγοριών. Γεγονός είναι, πάντως, ότι καμιά πρόβλεψη με στόχο την Ισότητα δε συμπεριλαμβάνεται στους Νόμους και τα Προεδρικά Διατάγματα που επεξεργάζεται το Υπουργείο Παιδείας από τα μέσα της δεκαετίας του '80 ως τα τέλη του 20^{ου} αιώνα.

Κάποια σεμινάρια για την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών, τα οποία αναλαμβάνει να υλοποιήσει η Γενική Γραμματεία Ισότητας με το Κέντρο Έρευνών της (Κ.Ε.Θ.Ι.), αποτελούν περισσότερο προσπάθεια του Κέντρου αυτού να προωθήσει τους στόχους και το πρόγραμμά του προσελκύοντας κονδύλια της Κοινότητας παρά πρωτοβουλία του Υπουργείου Παιδείας, ενταγμένη στο πλαίσιο κάποιας εκπαιδευτικής πολιτικής. Έτσι, ενώ το ακαδημαϊκό και ερευνητικό ενδιαφέρον αυξάνεται διαρκώς στο διάστημα αυτό (Δεληγιάννη-Κουϊμτζή 1998), οι δυνατότητες παρέμβασης με στόχο τις αλλαγές εμφανίζονται μειωμένες.

Το Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας (Κ.Ε.Θ.Ι.) προσπάθησε και ενέταξε τα προγράμματα επιμόρφωσης εκπαιδευτικών στη χρηματοδότηση του Β΄ Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης για την εκπαίδευση, δηλαδή στο 1^ο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Εκπαίδευσης και Αρχικής Επαγγελματικής Κατάρτισης του Υπουργείου Παιδείας (Ε.Π.Ε.Α.Ε.Κ.), που υλοποιήθηκε κατά το διάστημα 1996-2000. Είναι σαφές, όμως, ότι η επιμόρφωση αυτή δεν αποτέλεσε κατά τη φάση εκείνη τμήμα κάποιου ευρύτερου πολιτικού σχεδιασμού με θέμα την ισότητα των φύλων, παρά εντάχθηκε εκ των υστέρων στο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα, ως πρωτοβουλία όχι του ίδιου του Υπουργείου Παιδείας, αλλά ως προσπάθεια του Κ.Ε.Θ.Ι. να προωθήσει τις αρχές της Ισότητας στην εκπαίδευση. Εξάλλου, κατά το χρονικό διάστημα 1993-2000 το Κ.Ε.Θ.Ι. (και πριν την ίδρυσή του η Γενική Γραμματεία Ισότητας) ήταν ο μόνος φορέας που ενδιαφέρθηκε για την προώθηση δράσεων με στόχο την Ισότητα στην εκπαίδευση, σε συνεργασία με επιστημονικές ομάδες από διάφορα Πανεπιστήμια της χώρας (Κ.Ε.Θ.Ι., 1999).

Τα πράγματα εμφανίζονται διαφορετικά με το δεύτερο Ε.Π.Ε.Α.Ε.Κ., στο οποίο είναι εμφανής η παρέμβαση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής στο πλαίσιο της πολιτικής της ενσωμάτωσης (mainstreaming), όπως φάνηκε στο κεφάλαιο 11. Για πρώτη φορά, η απαίτηση να χρησιμοποιηθεί το 10% του συνολικού ποσού του Γ΄ Κ.Π.Σ. στην ενσωμάτωση δράσεων, που θα στοχεύουν στην ισότητα των φύλων σε όλους τους τομείς της κοινωνικής ζωής, ωθεί το Υπουργείο Παιδείας να ξεκινήσει διαδικασίες εκπόνησης μιας ολοκληρωμένης πρότασης με στόχο αυτή την προοπτική στο εκπαιδευτικό γίγνεσθαι της χώρας. Έτσι, ανάμεσα στους γενικούς στόχους του Ε.Π.Ε.Α.Ε.Κ. II συμπεριλαμβάνεται και *«η βελτίωση της πρόσβασης των γυναικών στην αγορά εργασίας»*, στόχος με βάση τον οποίο σχεδιάζεται ο Άξονας προτεραιότητας Α4, που περιλαμβάνει *«αποτελεσματικές στρατηγικές και παρεμβάσεις, που θα επιτρέπουν τη διάχυση του προβληματισμού της Ισότητας, τόσο στους εκπαιδευτικούς, όσο και στο μαθητικό και σπουδαστικό πληθυσμό, με στόχο να επέλθει βελτίωση της θέσης των γυναικών στον επαγγελματικό χώρο και να προωθηθεί η ισότητα των δύο φύλων στην αγορά εργασίας»* (www.epeaek.gr). Στο σχεδιασμό συμπεριλαμβάνονται:

- Προγράμματα επιμόρφωσης εκπαιδευτικών σε θέματα ισότητας των φύλων και ανάπτυξης παρεμβατικών δράσεων στα σχολεία, με στόχους (α) την ευαισθητοποίηση των εκπαιδευτικών στην ιδεολογία της ισότητας των φύλων και (β) την εφαρμογή στρατηγικών παρεμβάσεων, που θα προωθούν και θα διαχέουν την ιδεολογία αυτή στις σχολικές τάξεις.
- Προγράμματα Συμβουλευτικής και Επαγγελματικού Προσανατολισμού που θα στοχεύουν στην καθιέρωση της ατομικής συμβουλευτικής, της

ψυχολογικής στήριξης και του επαγγελματικού προσανατολισμού των εφήβων με έμφαση στη διάσταση του φύλου, βοηθώντας τους έτσι να προσανατολιστούν στη ζωή προχωρώντας σε λιγότερο παραδοσιακές επιλογές, ώστε να αντιμετωπίσουν ρεαλιστικότερα τα προβλήματα που οφείλονται στον τρόπο, με τον οποίο διαμορφώνονται οι ταυτότητες φύλου στην κοινωνία.

- Προγράμματα μελέτης των ισχυόντων διδακτικών εγχειριδίων της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης με στόχους (α) την κριτική του τρόπου, με τον οποίο η παρεχόμενη γνώση χειρίζεται το θέμα των σχέσεων των φύλων, (β) την επικέντρωση στα πιθανά αποτελέσματα που έχουν τα υπάρχοντα διδακτικά βιβλία στη διαμόρφωση προτύπων, αξιών, αντιλήψεων για την κοινωνική θέση των φύλων, (γ) την ανίχνευση των επιδράσεων των βιβλίων αυτών στον τρόπο, με τον οποίο αγόρια και κορίτσια αποκτούν άποψη για τον κόσμο, διαμορφώνουν τις σχολικές τους επιδόσεις και τις επιλογές τους και (δ) τις προτάσεις για αλλαγές, καλά παραδείγματα προς εφαρμογή, νέες διδακτικές μεθόδους κ.λπ.
- Προγράμματα εκπόνησης νέου βοηθητικού διδακτικού υλικού, που θα συνοδεύει τα υπάρχοντα εγχειρίδια και θα καθοδηγεί τους εκπαιδευτικούς να εισάγουν τη διάσταση του φύλου στη διδασκαλία τους.
- Ίδρυση δομών για τον έλεγχο και την προώθηση της εκπαιδευτικής πολιτικής για την Ισότητα με στόχο την ίδρυση ενός Παρατηρητηρίου παρακολούθησης και αξιολόγησης, το οποίο (α) θα παρακολουθεί από κοντά όλες τις δράσεις με στόχο την ισότητα των φύλων σε όλες τις βαθμίδες της Εκπαίδευσης και Αρχικής Επαγγελματικής Κατάρτισης σε όλους τους τύπους σχολείων, (β) θα αξιολογεί την αποτελεσματικότητα των δράσεων αυτών, (γ) θα προτείνει νέες δράσεις και πολιτικές και (δ) θα ενημερώνει τους εκπαιδευτικούς φορείς, τα εκπαιδευτικά ιδρύματα, τους υπεύθυνους του Υπουργείου Παιδείας για την πορεία των Πράξεων.
- Προώθηση θετικών δράσεων υπέρ των γυναικών στην εκπαίδευση, στο πλαίσιο των οποίων θα προκύψουν κίνητρα που θα ενισχύσουν την ένταξη των γυναικών στην αγορά εργασίας.

Παράλληλα με τις παραπάνω δράσεις, που αφορούν στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση και την Αρχική Επαγγελματική Κατάρτιση, διαμορφώνεται και η ενότητα A4.2, η οποία περιλαμβάνει ενέργειες προώθησης της ισότητας των φύλων στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση, με την υποστήριξη Προπτυχιακών και Μεταπτυχιακών

Προγραμμάτων των Τμημάτων στις Γυναικείες Σπουδές και τις Σπουδές Φύλου και τη θέσπιση υποτροφιών για τις φοιτήτριες.

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι πρόκειται για ένα σχεδιασμό που περιλαμβάνει μια ποικιλία δράσεων και ενεργειών, καλύπτοντας ένα ευρύτατο φάσμα της εκπαιδευτικής διαδικασίας και αναδεικνύοντας, έτσι, τον προβληματισμό της ισότητας των φύλων ως κεντρικό ζήτημα του εκπαιδευτικού γίγνεσθαι. Προσφέροντας γενναία χρηματοδότηση για την προώθηση της Ισότητας στο σχολείο και το Πανεπιστήμιο, το Ε.Π.Ε.Α.Ε.Κ. II στην πραγματικότητα «διαπαιδαγωγεί» την ελληνική εκπαιδευτική κοινότητα στην ανάγκη προώθησης της θεματικής του φύλου σε όλους τους τομείς της παιδαγωγικής διαδικασίας. Πέρα από την εφαρμογή αυτών καθαυτών των συγκεκριμένων προγραμμάτων και την εκπλήρωση των στόχων που αυτά θέτουν ως το 2006, αυτή είναι η σπουδαιότερη διάσταση του άξονα Α4.

Παρ' όλα αυτά, όμως, δεν πρέπει να μας διαφεύγει ότι πρόκειται απλώς για την εφαρμογή κάποιων δράσεων με ημερομηνία λήξης και όχι για ολοκληρωμένη εκπαιδευτική πολιτική που προκύπτει από μια εκπαιδευτική νομοθεσία, στο πλαίσιο της οποίας θεσμοθετείται η διάχυση της ιδεολογίας και του προβληματισμού της ισότητας των φύλων στο σχολείο. Για το λόγο αυτό θεωρούμε ότι από μόνο του το Ε.Π.Ε.Α.Ε.Κ. II και ο άξονας Α4 θα έχουν πολύ μικρή και εφήμερη χρησιμότητα, αν δεν μπορέσουν να καταλήξουν στη διαμόρφωση δομών, θεσμών και νομοθεσίας που θα εγκαθιδρύουν συγκεκριμένες και μη αμφισβητήσιμες πολιτικές για την Ισότητα και για νέες κοινωνικές σχέσεις των φύλων στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα.

12. ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΙΣΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΦΥΛΩΝ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ: ΚΑΛΕΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ

B. Δεληγιάννη-Κουϊμτζή & Σ. Ζιώγου

Κατά τις δύο τελευταίες δεκαετίες μια σειρά δράσεων με στόχο την προώθηση της Ισότητας στην εκπαίδευση έχουν σχεδιαστεί και υλοποιηθεί στα σχολεία της Ευρώπης. Στην Ελλάδα οι προσπάθειες εντάθηκαν στη δεκαετία του '90. Οι δράσεις αυτές αφορούν σε:

- Προσπάθειες που εντάσσονται στο πλαίσιο Ερευνητικών Προγραμμάτων και Προγραμμάτων Δράσης σε εθνικό επίπεδο. Τέτοιες είναι, για παράδειγμα, οι παρεμβάσεις που εφαρμόστηκαν στα Ερευνητικά Προγράμματα «Κορίτσια στις Θετικές Επιστήμες και τις Νέες Τεχνολογίες (GIST) και «Κορίτσια και Επαγγελματικές Επιλογές» (GAOC) στη Βρετανία (Whyte 1986· Chisholm & Holland 1986). Κύρια χαρακτηριστικά αυτών των προσπαθειών είναι τα εξής:
 - εμπνέονται από τη φεμινιστική οπτική
 - έχουν πιλοτικό χαρακτήρα και αφορούν μόνο στο στενό εκπαιδευτικό πλαίσιο των ερευνητών που τα σχεδίασαν
 - αφήνουν ένα ενδιαφέρον υλικό που μπορεί να χρησιμοποιηθεί περαιτέρω, καθώς στόχος των ερευνητών/-τριών είναι να δημοσιεύσουν τα αποτελέσματά τους
 - επέδρασαν και επιδρούν ακόμη θετικά, όπως φαίνεται από τη βιβλιογραφία, στις συμπεριφορές και πρακτικές των εκπαιδευτικών στις χώρες όπου εφαρμόστηκαν
 - η αποτελεσματικότητά τους έχει έναν έντονο ακαδημαϊκό χαρακτήρα, δηλαδή μπορεί να μετρηθεί στο βαθμό που οι ακαδημαϊκοί περισσότερο, και όχι οι εκπαιδευτικοί στόχοι, εκπληρώθηκαν.
- Προσπάθειες που προέκυψαν στο πλαίσιο Ευρωπαϊκών Προγραμμάτων, όπως Socrates, Comenius, τα διάφορα Κοινοτικά Πλαίσια κ.λπ. Πρόκειται κυρίως για εφαρμοσμένη έρευνα με πρακτικό, κυρίως, χαρακτήρα. Η διαφορά τους από τις προηγούμενες είναι ότι το έναυσμα για την εφαρμογή τους ξεκίνησε από κίνητρα και αφορμές που έδωσε η Ευρωπαϊκή Ένωση. Όσον αφορά στην Ελλάδα, μπορούμε να αναφέρουμε ενδεικτικά τα Προγράμματα «Πρωθώντας την Επίγνωση της Ισότητας των Φύλων: οι γυναίκες ως πολίτες» (Arnot κ.ά., 1996) και «Αριάδνη» (Deliyanni & Sakka, 1998). Κύρια χαρακτηριστικά αυτών των προσπαθειών είναι:

- η ανάπτυξη συνεργασιών και κοινών πρακτικών σε περισσότερα του ενός ευρωπαϊκά κράτη
 - υλικό και παραδοτέα με έντονη ευρωπαϊκή διάσταση
 - μεγαλύτερη ευρύτητα ως προς την εφαρμογή τους από τα προηγούμενα, μειωμένη, όμως, δυνατότητά τους να επιφέρουν μονιμότερες αλλαγές
 - μεγαλύτερο ενδιαφέρον ως προς τη διάχυση των αποτελεσμάτων τους, που έτσι γίνονται ευρύτερα γνωστά στην εκπαιδευτική κοινότητα των χωρών που συμμετέχουν
 - παρ' όλα αυτά, η συνέχισή τους μετά το τέλος των χρηματοδοτήσεων δεν έχει μελετηθεί. Αυτό που παραμένει είναι το υλικό που προκύπτει, η διάχυση του οποίου, όμως, εξαρτάται από τις δυνατότητες των συντονιστών/-τριών τους να το προωθήσουν στην αγορά.
- Προσπάθειες που ξεκίνησαν με την πρωτοβουλία φορέων σε τοπικό ή, σπανιότερα, εθνικό επίπεδο. Πρόκειται για παρεμβατικές δράσεις, οι οποίες προωθούνται μέσα από τη συνεργασία επιστημονικών φορέων με φορείς συνδικαλιστικούς της Εκπαίδευσης, της τοπικής κοινότητας ή της εκπαιδευτικής πολιτικής. Διακρίνονται για:
 - τη δυνατότητά τους να καλύπτουν μεγάλο αριθμό εκπαιδευτικών ιδρυμάτων
 - το σχετικά επίσημο χαρακτήρα τους, που τους επιτρέπει να επιβάλουν τις πολιτικές τους στα σχολεία και τους φορείς που συμμετέχουν
 - τη δυνατότητά τους να προωθούν το διδακτικό ή άλλο υλικό τους.

Είναι, φυσικά, αδύνατο να παρουσιάσει κανείς εδώ έστω και ένα αντιπροσωπευτικό δείγμα αυτών των Προγραμμάτων, Δράσεων και Πρακτικών. Στις χώρες της Ευρώπης, οι διάφοροι Οργανισμοί, Υπουργεία και άλλοι φορείς υπεύθυνοι για την προώθηση των ίσων ευκαιριών στην εκπαίδευση, καθώς και οι Ευρωπαϊκοί Οργανισμοί, δημοσιεύουν κατά καιρούς καταλόγους Καλών Πρακτικών. Έτσι υπάρχει, για παράδειγμα, η έκδοση της Ευρωπαϊκής Ένωσης με συγγραφείς τους Amorin κ.ά. (1998), το Bulletin Coeducation (2000), που εκδίδει η Επιτροπή για την Ισότητα και για τα Δικαιώματα των Γυναικών της Πορτογαλίας με τη συνεργασία του Γραφείου Ισότητας της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, ο Οδηγός Καλών Πρακτικών που εκδίδει το Ινστιτούτο για τη Γυναίκα (Instituto de la Mujer 2000) της Ισπανίας, καθώς και το ειδικό τεύχος του Ενημερωτικού Δελτίου του Υπουργείου Εκπαίδευσης, Επιστήμης και Πολιτισμού της Αυστρίας για την Ισότητα (Sch.U.G. 2000). Οι εκδόσεις αυτές παρέχουν πληροφορίες για Προγράμματα και πρωτοβουλίες με στόχο την ισότητα των φύλων σε εθνικό ή ευρωπαϊκό επίπεδο και ενημερώνουν όσες και όσους

ενδιαφέρονται για την προώθηση της πολιτικής της Ισότητας στο σχολείο. Οι εκδόσεις αυτές περιέχουν τα εξής:

Amorin κ.ά. (1998). Reference Manuel on Equal Opportunities and Gender Dimension

Ο τόμος αποτελείται, εκτός από την εισαγωγή, από έξι κεφάλαια. Τα δύο πρώτα περιέχουν σύντομα τις πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την ισότητα των φύλων κατά τα τελευταία 25 χρόνια. Το τρίτο κεφάλαιο παρουσιάζει τις νομοθεσίες για την Ισότητα των κρατών-μελών της Ένωσης. Οι Καλές Πρακτικές, τα αποτελεσματικά Προγράμματα και οι ενδιαφέρουσες πρωτοβουλίες των διάφορων χωρών με στόχο την προώθηση της ισότητας των φύλων στην εκπαίδευση περιέχονται στο τέταρτο κεφάλαιο, όπου μπορεί να βρει κανείς τους φορείς που είχαν την πρωτοβουλία για το συγκεκριμένο πρόγραμμα ή εφαρμογή σε κάθε χώρα, τους στόχους της προσπάθειας και ονόματα υπευθύνων, με τους οποίους μπορεί να έρθει κανείς σε επαφή. Τα δύο τελευταία κεφάλαια περιέχουν αναφορές στο θέμα των ρόλων των φύλων και τη νομοθεσία για την Ισότητα στην εργασία στις διάφορες χώρες.

Instituto de la Mujer (2000): Good Practice Guide

Το Ινστιτούτο για τη Γυναίκα προώθησε ένα πρόγραμμα Ίσων Ευκαιριών για τους Άνδρες και τις Γυναίκες στην Ισπανία, στο πλαίσιο του 4^{ου} Προγράμματος Δράσης της Ευρωπαϊκής Κοινότητας για το χρονικό διάστημα 1997-98. Ο Οδηγός ήταν προϊόν του προγράμματος αυτού και έχει στόχο να κάνει γνωστές σε όλους/-ες τους/τις ενδιαφερόμενους/-ες τις καλές πρακτικές που είναι απαραίτητες για την ισότητα των φύλων σε νομοθετικό, νομικό και διοικητικό επίπεδο, έτσι ώστε να αποφεύγονται οι διακρίσεις εις βάρος των γυναικών. Το πρώτο μέρος του Οδηγού με τίτλο «Πρόληψη και Ευαισθητοποίηση» αναφέρεται σε μέτρα που έχουν ως αποδέκτη την εκπαίδευση και την οικογένεια και δίνει προτεραιότητα στην προώθηση της μικτής εκπαίδευσης, την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών, την κατάργηση των στερεοτύπων στα σχολικά βιβλία και τα ΜΜΕ, την ενημέρωση και ευαισθητοποίηση των γονιών σε μη σεξιστικές πρακτικές διαπαιδαγώγησης.

Bulletin Coeducation (2000)

Στο Δελτίο παρουσιάζονται διάφορες πρωτοβουλίες και πρακτικές που εφαρμόζονται στην Πορτογαλία και προέκυψαν από ένα Ευρωπαϊκό Πρόγραμμα με τίτλο “Coeducation”, το οποίο εκπονήθηκε σε συνεργασία με γειτονικές χώρες (Ισπανία, Ιταλία, Γαλλία).

Informationsblatt Fuer Schulbildung und Gleichstellung (No 12, 2000)

Το ειδικό αυτό τεύχος του Δελτίου, που εκδίδεται από το Υπουργείο Παιδείας της Αυστρίας και κυκλοφορεί σε όλα τα εκπαιδευτικά ιδρύματα της χώρας, περιλαμβάνει μια παρουσίαση των δράσεων για την ισότητα των φύλων στην εκπαίδευση που προωθήθηκαν από το Υπουργείο στο πλαίσιο δύο σχεδίων δράσης (για το 2000, το οποίο έχει τεθεί ήδη σε εφαρμογή, και το 2003, το οποίο πρόκειται να εφαρμοστεί στο μέλλον). Έτσι, το τεύχος συνοψίζει νομοθετικά μέτρα, ρυθμίσεις, πρακτικές και προγράμματα για την εκπαίδευση στους παρακάτω τομείς:

- Προώθηση της Ισότητας στα προγράμματα διδασκαλίας.
- Προγράμματα και εφαρμογές με στόχο τη συνειδητή «συνεκπαίδευση» για αγόρια και κορίτσια (πρωτοβουλίες με στόχο ένα σχολείο που θα εκπαιδεύει με ίσους όρους αγόρια και κορίτσια).
- Επαγγελματικό προσανατολισμό και πληροφόρηση (δράσεις για την προώθηση αγοριών και κοριτσιών στην αγορά εργασίας και για λιγότερο στερεότυπες, ως προς το φύλο, εκπαιδευτικές και επαγγελματικές επιλογές).
- Κορίτσια στην Τεχνολογία και τις Θετικές Επιστήμες (προγράμματα που θα βοηθήσουν τα κορίτσια να έρθουν σε επαφή με τομείς της τεχνολογίας και των θετικών επιστημών που μέχρι τώρα θεωρούνται τυπικά ανδρικοί).
- Ευρωπαϊκή συνεργασία (παρουσίαση Προγραμμάτων που χρηματοδοτούνται από την Κοινότητα και υλοποιούνται σε συνεργασία με άλλες ευρωπαϊκές χώρες).
- Εκπαίδευση εκπαιδευτικών (προγράμματα εκπαίδευσης και επιμόρφωσης εκπαιδευτικών με θέμα την ισότητα των φύλων).
- Γυναίκες και Διαδίκτυο (δράσεις για τη βελτίωση της πρόσβασης των κοριτσιών στις νέες τεχνολογίες και τις τεχνολογίες του διαδικτύου).
- Δημιουργία Δικτύων (διευθύνσεις ατόμων από διάφορους οργανισμούς και σχολεία της χώρας που εργάζονται στον τομέα της ισότητας των φύλων).

Παραδείγματα προώθησης της ισότητας των φύλων στην εκπαίδευση

Ενδεικτικά παρουσιάζονται παρακάτω μεμονωμένες εφαρμογές και πολιτικές για την ισότητα των φύλων στο σχολείο, που εφαρμόστηκαν σε διάφορα ευρωπαϊκά κράτη. Οι λόγοι για τους οποίους επελέγησαν, για να παρουσιασθούν εδώ, είναι ότι:

- έχουν τη μορφή δράσεων με πολλαπλές εφαρμογές,
- σχεδιάζονται, προτείνονται ή υλοποιούνται κάτω από την αιγίδα φορέων της εκπαιδευτικής πολιτικής (εθνικών φορέων ή ευρωπαϊκών οργανισμών), και
- εφαρμόζονται στο πλαίσιο του εκπαιδευτικού συστήματος και, ακόμη κι αν έχουν πιλοτικό χαρακτήρα, υπάρχει η προοπτική γενικευμένης καθιέρωσής τους.

1. “Investigating Gender in Secondary Schools”: μέθοδος εκπαίδευσης των εκπαιδευτικών στην ισότητα των φύλων στη Βρετανία

Πρόκειται για μια πρωτοβουλία επιμόρφωσης εκπαιδευτικών σε θέματα Φύλου και Ισότητας που οργανώθηκε από το Εκπαιδευτικό Τμήμα της Τοπικής Αυτοδιοίκησης του Κεντρικού Λονδίνου (ILEA) σε συνεργασία με ειδικούς επιστήμονες. Το Πρόγραμμα ήταν διάρκειας 12 εβδομαδιαίων συναντήσεων και 6 εργαστηρίων και συμμετείχαν σε αυτό εκπαιδευτικοί σχολείων του κεντρικού Λονδίνου, τους οποίους η Τοπική Αυτοδιοίκηση χρηματοδότησε με ένα επιμίσθιο ως κίνητρο για τη συμμετοχή τους. Στόχος του προγράμματος, το οποίο στηρίχτηκε στις αρχές της έρευνας δράσης, ήταν να βοηθήσει τους εκπαιδευτικούς να μπορούν να ανιχνεύουν και να αναγνωρίζουν τη διάκριση των φύλων στο εκπαιδευτικό σύστημα και στη σχολική τάξη. Μετά το τέλος της επιμόρφωσης, το υλικό των εργαστηρίων, που δημιουργήθηκε από τους ίδιους τους εκπαιδευτικούς, συγκεντρώθηκε σε ένα εγχειρίδιο, για να κυκλοφορήσει στα σχολεία. Το εγχειρίδιο περιείχε μια σειρά από άρθρα για συζήτηση, θέματα για εργαστήρια, ιδέες για έρευνα και βιβλιογραφία, όπως επίσης και παραδείγματα από τις έρευνες των εκπαιδευτικών. Λεπτομέρειες για την οργάνωση, τους στόχους, τα αποτελέσματα και τα προβλήματα της προσπάθειας αυτής περιγράφει και αναλύει η Arnot (1989).

2. “Attitudes and skills referring to care”: η διδασκαλία της φροντίδας σε αγόρια και κορίτσια στην Ολλανδία

Η «Διδασκαλία της φροντίδας» είναι ένα μάθημα που εισήχθη σε όλα τα Δευτεροβάθμια σχολεία της Ολλανδίας το 1993, μετά από προετοιμασία και πιλοτικές εφαρμογές πολλών ετών. Προέκυψε μέσα από το παραδοσιακό μάθημα της Οικιακής

Οικονομίας και άντλησε από την εμπειρία των εκπαιδευτικών που δίδασκαν επί δεκαετίες τις συγκεκριμένες θεματικές, οι οποίες, όμως, θεωρούνταν ότι αφορούν κυρίως στα κορίτσια. Το συγκεκριμένο μάθημα απευθύνεται και στα δύο φύλα και στοχεύει:

- να διδάξει τους μαθητές και τις μαθήτριες να φροντίζουν τον εαυτό τους και τα άλλα άτομα γύρω τους τώρα και στο μέλλον
- να διδάξει τους μαθητές και τις μαθήτριες να φροντίζουν τη φυσική και νοητική τους υγεία και την καλή κατάσταση των άλλων ατόμων
- να διδάξει οικιακά καθήκοντα και άλλες υπευθυνότητες
- να αυξήσει την εμπειρία των μαθητών και μαθητριών στην ανάπτυξη πρακτικών δεξιοτήτων που έχουν σχέση με τη φροντίδα
- να βοηθήσει τους μαθητές και τις μαθήτριες να αποκτήσουν εμπειρία σε διάφορα επαγγέλματα που έχουν σχέση με τη φροντίδα (SLO 2000).

Η σχέση των παραπάνω στόχων καθώς και της θεματικής του μαθήματος με την ιδεολογία της ισότητας των φύλων εντοπίζεται στην προσπάθεια εμπλοκής και των αγοριών και των κοριτσιών στις διαδικασίες και τις αξίες της φροντίδας, μιας έννοιας που έχει ταυτιστεί με το γυναικείο φύλο. Στον πυρήνα όλων των θεματικών βρίσκεται η πολιτική κατάργησης των στερεοτύπων για τα φύλα, δίνεται έμφαση στην ισότιμη συμμετοχή ανδρών και γυναικών στη μισθωτή και την οικιακή εργασία και τη συμφιλίωση της επαγγελματικής με την οικογενειακή ζωή (Extra, 1994). Το Γραφείο Χειραφέτησης των Γυναικών της Ολλανδίας προχώρησε σε αναλύσεις του διδακτικού υλικού που συνοδεύει την εφαρμογή του μαθήματος στα σχολεία και κατάρτισε έναν «οδηγό» με υποδείξεις βελτίωσης, καθώς και παραπέρα προτάσεις και συμπληρωματικό υλικό (Vrouwen Alliantie, 1999).

1. “Vatertag”: εκπαιδευτικό πρόγραμμα προσχολικής αγωγής στο Λουξεμβούργο

Το Πρόγραμμα ‘Vatertag’ (Ημέρα του Πατέρα) εφαρμόστηκε στο Λουξεμβούργο υπό την αιγίδα του Υπουργείου Προώθησης των Γυναικών, στο πλαίσιο του 4^{ου} Μεσοπρόθεσμου Προγράμματος Δράσης για την Ισότητα των Φύλων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ministere de la Promotion Feminine, 1998).

Στόχος του ήταν να προωθήσει ένα νέο ρόλο για τον πατέρα και τη συμμετοχή και των δύο γονιών στην προσχολική αγωγή των παιδιών, λαμβάνοντας υπόψη ότι η ανδρική φιγούρα είναι ιδιαίτερα σημαντική για τα παιδιά αυτής της ηλικίας, καθώς στη ζωή τους κυριαρχούν κατεξοχήν γυναικεία πρότυπα.

Το Πρόγραμμα περιλαμβάνει τις εξής δράσεις:

- Ημέρα του Πατέρα: Τα Νηπιαγωγεία που συμμετείχαν ανέπτυξαν δράσεις και στρατηγικές, για να εμπλέξουν σε εθελοντική βάση τους πατέρες των παιδιών στις δραστηριότητές τους. Η έκθεση επισήμανε σχετικά μειωμένη συμμετοχή των πατέρων (17% περίπου).
- Παρεμβάσεις στο Παιχνίδι: διαμορφώθηκαν 2 ειδικές «γωνιές» παιχνιδιού στα Νηπιαγωγεία, με κουκλόσπιτα και εργαστήρια κατασκευών. Σε ειδικές συναντήσεις, μια μητέρα αναλάμβανε την ευθύνη του εργαστηρίου κατασκευών και ένας πατέρας το κουκλόσπιτο, ενώ τα παιδιά επέλεγαν τις δραστηριότητες που προτιμούσαν.
- Βιβλιοθήκη για γονείς με βιβλία, συμβουλές και βιβλιογραφικούς καταλόγους σε θέματα διαμόρφωσης ταυτοτήτων φύλου στην παιδική ηλικία.
- Βιβλιοθήκη για εκπαιδευτικούς, με αντίστοιχο υλικό, επιστημονικά άρθρα, διδακτικό υλικό κ.λπ.

Από την εφαρμογή του προγράμματος προέκυψε, επίσης, διδακτικό υλικό με δραστηριότητες και θεματικές ευαισθητοποίησης των παιδιών στο πλαίσιο της διδασκαλίας του Νηπιαγωγείου (Ministere de la Promotion Feminine, 1998).

2. **“Teaching 20th century women’s history”**: η πρόταση του Συμβουλίου της Ευρώπης για τη διδασκαλία της ιστορίας των γυναικών

Πρόκειται για διδακτικό υλικό με θέμα την ιστορία των γυναικών που εκπονήθηκε από το Συμβούλιο Πολιτισμικής Συνεργασίας του Συμβουλίου της Ευρώπης, στο πλαίσιο του Προγράμματος «Μάθηση και διδασκαλία της ιστορίας της Ευρώπης κατά τον 20^ο αιώνα». Το υλικό απευθύνεται σε εκπαιδευτικούς που διδάσκουν εφήβους 14–18 ετών, με στόχο να τους βοηθήσει να αντλήσουν πληροφορίες και να προσαρμόσουν τη διδασκαλία τους ανάλογα με τη διδακτέα ύλη και τα υπάρχοντα εγχειρίδια ιστορίας που χρησιμοποιούν. Στόχος της όλης προσπάθειας είναι να αμφισβητήσει τον παραδοσιακό τρόπο διδασκαλίας της ιστορίας, ο οποίος αγνοεί την ιστορία των γυναικών και την παρουσία τους στο ιστορικό γίγνεσθαι, να αναπτύξει την κριτική στάση των μαθητών/-τριών απέναντι στις παραδοσιακές αξίες, πεποιθήσεις, στάσεις που κυριαρχούν στη διδασκαλία της ιστορίας, να στρέψει την προσοχή από την πολιτική και δημόσια στην κοινωνική και οικονομική σφαίρα, να δώσει τη δυνατότητα να αναγνωριστεί η σχέση ανάμεσα στην προσωπική και τη δημόσια ζωή των γυναικών (Tudor, 2000).

Τα περιεχόμενα του πακέτου είναι τα εξής:

Η ιστορία των γυναικών κατά τον 20^ο αιώνα, με έμφαση σε θεματικές που αφορούν στις Γυναίκες και την Εργασία, την Οικογένεια, την Πολιτική, την Πολιτισμική Έκφραση και τον Πόλεμο.

Δραστηριότητες με θέμα την ιστορία των γυναικών. Πρόκειται για προτάσεις οργάνωσης δραστηριοτήτων στις διάφορες θεματικές της ιστορίας των γυναικών. Οι δραστηριότητες αναπτύσσονται στο πλαίσιο του μαθήματος και εμπλέκουν μαθητές/-τριες και εκπαιδευτικούς.

Μελέτη περιπτώσεων, δηλαδή προσπάθεια διερεύνησης κάποιου θέματος. Οι γυναίκες της Σοβιετικής Ένωσης και η μέθοδος της Προφορικής Ιστορίας είναι οι δύο βασικές μελέτες της ενότητας αυτής.

Γλωσσάριο και κατάλογος με σχετικές σελίδες του Διαδικτύου. Πρόκειται για πληροφοριακό/βοηθητικό υλικό για τους εκπαιδευτικούς που θα διδάξουν το σχετικό μάθημα.

3. Παρεμβατικά μαθήματα για την ισότητα των φύλων: η πρωτοβουλία του Κέντρου Ερευνών σε Θέματα Ισότητας με στόχο την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών και την προώθηση της θεματικής της Ισότητας στο εκπαιδευτικό πρόγραμμα της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης

Το Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας (Κ.Ε.Θ.Ι.) στην Ελλάδα, σε συνεργασία με επιστήμονες από διάφορα Πανεπιστήμια, οργάνωσε στο πλαίσιο του 1^{ου} Ε.Π.Ε.Α.Ε.Κ. Πρόγραμμα Επιμόρφωσης Εκπαιδευτικών στη θεματική της Ισότητας. Κατά τη δεύτερη φάση του Προγράμματος αυτού (1998-99), οι εκπαιδευτικοί που συμμετείχαν κλήθηκαν να σχεδιάσουν διδακτικές παρεμβάσεις, που θα τους επέτρεπαν να προσεγγίσουν μια ενότητα του μαθήματος που δίδασκαν κατά το σχολικό εκείνο έτος με τρόπο, ώστε να εισάγεται η φεμινιστική οπτική. Από την εφαρμογή αυτών των παρεμβατικών μαθημάτων προέκυψε ένα διδακτικό πακέτο με επτά φακέλους, που αντιστοιχούν σε μαθήματα της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης (Αρχαία Ελληνικά, Νέα Ελληνικά, Ιστορία, Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή, Αγγλικά, ΣΕΠ και Τεχνολογία). Κάθε φάκελος περιλαμβάνει:

- (α) θεωρητικές προσεγγίσεις, δηλαδή άρθρα που αναφέρονται στη φεμινιστική προσέγγιση της κάθε θεματικής
- (β) διδακτικές παρεμβάσεις, δηλαδή προτάσεις διδασκαλίας συγκεκριμένων κεφαλαίων με διαφορετικό τρόπο
- (γ) θεματικές που επιτρέπουν προεκτάσεις και συζητήσεις στις σχολικές τάξεις (Κ.Ε.Θ.Ι., 2000).

Συνοψίζοντας την παρουσίαση κάποιων καλών πρακτικών, που υλοποιήθηκαν στο πλαίσιο της εκπαιδευτικής διαδικασίας σε διάφορες χώρες της Ευρώπης κατά την τελευταία δεκαετία, μπορούμε να καταλήξουμε στις παρακάτω διαπιστώσεις:

- Υπάρχει μια πληθώρα παρεμβάσεων, προγραμμάτων, διδακτικού υλικού που έχει εκπονηθεί κατά τα τελευταία χρόνια στον ευρωπαϊκό χώρο με θέμα την ισότητα των φύλων.
- Οι πρωτοβουλίες αυτές, από ό,τι φαίνεται, έχουν στις περισσότερες περιπτώσεις άμεση σχέση με τη χρηματοδότηση σχετικών Προγραμμάτων από την Ευρωπαϊκή Κοινότητα, καθώς προκύπτουν μέσα από τις αρχές και τους στόχους των διάφορων Μεσοπρόθεσμων Προγραμμάτων Δράσης της Κοινότητας.
- Η τύχη αυτών των πρωτοβουλιών, κυρίως μετά τη λήξη των χρηματοδοτήσεων, μας είναι άγνωστη. Προφανώς, ένας μεγάλος αριθμός τους σταματά, όταν τελειώσουν τα χρήματα του σχετικού Προγράμματος. Φαίνεται, όμως, ότι οι ιδέες και οι στόχοι κάποιων προσπαθειών υιοθετούνται από επίσημους φορείς της εκπαιδευτικής πολιτικής στις χώρες υλοποίησης και προωθούνται ως επίσημες δράσεις στα εκπαιδευτικά συστήματα.
- Είναι γεγονός ότι η προκήρυξη προγραμμάτων και η χρηματοδότηση δράσεων που προωθούν το θέμα της ισότητας των φύλων στην εκπαίδευση κινητοποίησε και ευαισθητοποίησε σε πάρα πολλές περιπτώσεις την εκπαιδευτική κοινότητα, μεμονωμένους εκπαιδευτικούς, ειδικούς επιστήμονες και κάποιους φορείς, των οποίων έργο ήταν η Ισότητα. Δημοσιεύσεις, διδακτικό υλικό, συνέδρια και συζητήσεις που είδαν το φως της δημοσιότητας κατά τα τελευταία είκοσι χρόνια μπόρεσαν να υλοποιηθούν χάρη στις χρηματοδοτήσεις αυτές.
- Η ισότητα των φύλων στην εκπαίδευση, όμως, γίνεται πράξη μόνον, όταν αυτές οι μεμονωμένες προσπάθειες γίνονται μέρος της εκπαιδευτικής πολιτικής και στηρίζονται από τους επίσημους φορείς της εκπαίδευσης. Με βάση το παραπάνω συμπέρασμα, θα μπορούσε να υποστηρίξει κανείς ότι μεγαλύτερες δυνατότητες επιτυχίας έχουν οι παρεμβάσεις εκείνες που δεν παραμένουν μια περιφερειακή δραστηριότητα του σχολείου, αλλά μπορούν να διεισδύσουν στον πυρήνα της εκπαιδευτικής διαδικασίας, αναδιαμορφώνοντας τους στόχους, το περιεχόμενο και την ιδεολογία της προσφερόμενης γνώσης, αλλά και του ίδιου του σχολείου.

13. Ο ΠΑΡΑΓΟΝΤΑΣ ΦΥΛΟ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΣΧΟΛΙΚΗ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ: ΣΥΝΟΨΙΖΟΝΤΑΣ ΤΑ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

B. Δεληγιάννη-Κουϊμτζή

Στα κεφάλαια που προηγήθηκαν επιχειρήθηκε μια διεξοδική παρουσίαση ερευνητικών δεδομένων και αναλύσεων που περιγράφουν την αλληλεπίδραση του παράγοντα φύλο με τη σχολική πραγματικότητα στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα. Τα στοιχεία αυτά προήλθαν από εμπειρικές έρευνες και θεωρητικές μελέτες που εκπονήθηκαν στον ελληνικό χώρο κατά την τελευταία δεκαετία κυρίως και εστιάζουν στην εξέταση του όλου θέματος υπό το πρίσμα της φεμινιστικής οπτικής και της οπτικής της ισότητας των φύλων. Είναι, μάλιστα, ιδιαίτερα ενδιαφέρον να επισημάνει κανείς ότι η υπάρχουσα ερευνητική δραστηριότητα, που συναντάται κυρίως στα Πανεπιστήμια της χώρας γύρω από τη σχετική θεματική, παρά το ότι στις επιμέρους θεματικές δεν έχει το εύρος και το βάθος εκείνο, που επιτρέπει την εξαγωγή βέβαιων συμπερασμάτων (βλ. κεφ. 3 και 5), για πρώτη ίσως φορά είναι ικανή να δώσει μια σχετικά πλήρη εικόνα του τρόπου, με τον οποίο διαμορφώνονται οι σχέσεις των φύλων στην κοινωνική πραγματικότητα της εκπαίδευσης. Οι έρευνες που παρουσιάστηκαν κινούνται σε όλα τα μήκη και πλάτη της σχετικής θεματικής, προσεγγίζοντάς την από τη σκοπιά της Παιδαγωγικής, της Ψυχολογίας και της Κοινωνιολογίας και χρησιμοποιώντας μια ποικιλία ερευνητικών μεθόδων και αναλύσεων. Έτσι, η παρουσίαση που προηγήθηκε παραπέμπει σε μελέτες επισκόπησης, σε ποσοτικά και ποιοτικά δεδομένα που έγιναν αντικείμενο στατιστικής επεξεργασίας ή αναλύσεων λόγου ή κειμένου, και σε επεξεργασμένα και σχολιασμένα στοιχεία της στατιστικής της εκπαίδευσης. Οι έρευνες αυτές άλλοτε είχαν πανελλήνιο ή/και αντιπροσωπευτικό δείγμα και άλλοτε αφορούσαν σε μια συγκεκριμένη ομάδα ή περιοχή, όλες όμως συνέβαλαν στην καλύτερη κατανόηση του θέματος.

Ποια είναι, όμως, η εικόνα της εκπαίδευσης που σκιαγραφήθηκε μέσα από τη σύγχρονη έρευνα; Τα βασικά συμπεράσματα στα οποία καταλήγει η παρούσα μελέτη είναι τα εξής:

1. Όσον αφορά στη σύνθεση του μαθητικού/φοιτητικού πληθυσμού, παρατηρείται μια σημαντική αύξηση στην ποσοστιαία συμμετοχή του γυναικείου φύλου, που έχει πλέον το αριθμητικό προβάδισμα σε όλες τις βαθμίδες της Γενικής Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, της Αρχικής Επαγγελματικής Κατάρτισης και της Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης. Παρ' όλα

αυτά, η εξέταση των επιλογών σπουδών αποκαλύπτει έναν παραδοσιακό καταμερισμό των φύλων, πράγμα που οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η αυξημένη πρόσβαση των κοριτσιών και των νέων γυναικών στην Εκπαίδευση, και κυρίως στην Ανώτατη, δε στάθηκε αρκετή για να οδηγήσει σε ρήξη με το παρελθόν της γυναικείας εκπαίδευσης.

2. Από την άλλη μεριά, η κατά φύλα κατανομή των διδασκόντων στις διάφορες βαθμίδες αποκαλύπτει μια μάλλον απογοητευτική εικόνα, με τις γυναίκες να συνωθούνται στις χαμηλές εκπαιδευτικές βαθμίδες και στις πανεπιστημιακές βαθμίδες χαμηλού κύρους και να απέχουν από τα κέντρα λήψης αποφάσεων που αφορούν στην εκπαίδευση. Στον ακαδημαϊκό χώρο η παρουσία των γυναικών είναι ιδιαίτερα μικρή, γεγονός που αποδεικνύει ότι η επιστημονική γνώση διατηρεί τον ανδροκεντρικό της χαρακτήρα και τα στεγανά που εμποδίζουν τις γυναίκες–επιστήμονες να διεισδύσουν μαζικά και να ελέγξουν το χώρο προσδιορισμού και παραγωγής της γνώσης.
3. Η μελέτη του περιεχομένου του επίσημου αναλυτικού προγράμματος και των σχολικών βιβλίων που έχουν διερευνηθεί έδειξε:
 - διατήρηση του παραδοσιακού περιεχομένου της παρεχόμενης γνώσης
 - απουσία θεμάτων που προωθούν την ιδεολογία της Ισότητας
 - αποτυχία των σχολικών βιβλίων να καλύψουν τις δραστηριότητες και των δύο φύλων ακόμη περισσότερο, τα βιβλία εξακολουθούν να ενσωματώνουν αξίες που υποβιβάζουν τις γυναίκες και παρουσιάζουν μια μη ρεαλιστική εικόνα της πραγματικότητας, όσον αφορά στις σχέσεις των φύλων
 - ερευνητικό κενό στην έρευνα των εγχειριδίων της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης
 - την ανάγκη διεύρυνσης των αντικειμένων που διδάσκονται στο σχολείο, έτσι ώστε να συμπεριληφθούν αξίες και ιδεολογίες που συνδέονται και με τα δύο φύλα.
4. Η παρουσίαση των ερευνών που επιχειρούν να προσεγγίσουν την επίδραση του κρυφού αναλυτικού προγράμματος στη διαμόρφωση των σχέσεων των φύλων στο σχολείο έδειξε σε γενικές γραμμές ότι η δυναμική -από αριθμητική άποψη και από την άποψη των επιδόσεων- παρουσία των κοριτσιών στο εκπαιδευτικό γίγνεσθαι δημιουργεί μια επίφαση Ισότητας, η οποία, τελικά, συγκαλύπτει πτυχές της εκπαιδευτικής διαδικασίας που συντηρούν τη διάκριση των φύλων. Ειδικότερα, φάνηκε ότι οι σύγχρονοι εκπαιδευτικοί εξακολουθούν να δομούν παραδοσιακές εικόνες τόσο για τις κοινωνικές

σχέσεις των φύλων όσο και για τα αγόρια και τα κορίτσια. Έτσι, υποβαθμίζουν τις επιδόσεις των κοριτσιών, δεν κατανοούν τη διάκριση των φύλων, όταν τη συναντούν στην εκπαιδευτική διαδικασία, ενισχύουν παραδοσιακές συμπεριφορές και τρέφουν διαφορετικές προσδοκίες για τους μαθητές και τις μαθήτριές τους, προσδοκίες που σχετίζονται με στερεότυπες αντιλήψεις για τους ρόλους των φύλων. Οι άνδρες εκπαιδευτικοί εμφανίζονται πιο στερεότυποι και παραδοσιακοί από τις γυναίκες.

5. Όσον αφορά στη διαμόρφωση των εφηβικών ταυτοτήτων φύλου, φάνηκε ότι το σχολείο αναπαράγει τις κυρίαρχες ιδεολογίες για τις σχέσεις των φύλων, που οδηγούν στη διαμόρφωση ηγεμονικών ανδρικών και γυναικείων ταυτοτήτων. Πιο συγκεκριμένα, οι ταυτότητες αυτές κατασκευάζονται κοινωνικά στο πλαίσιο του σχολείου και της οικογένειας, μέσα από συγκεκριμένες πρακτικές, αλλά και από τον κυρίαρχο «λόγο» της διαφοράς και της ανισότητας. Έτσι, οι διαφορετικές ταυτότητες φύλου δομούνται στη βάση της διατήρησης της αντίληψης για το ρόλο του άνδρα -κουβαλητή για τα αγόρια και της αποκλειστικής αποστολής των κοριτσιών για μητρότητα και τη δημιουργία οικογένειας. Παρατηρήθηκε, πάντως, έντονη τάση των κοριτσιών για διεύρυνση της γυναικείας ταυτότητας, ενώ επισημάνθηκε η απόσταση που εξακολουθεί να διαχωρίζει τα δύο φύλα στο σχολείο, απόσταση που έχει ως αποτέλεσμα να αγνοούν τις απόψεις, αντιλήψεις, προσδοκίες, ανάγκες οι μεν των δε. Η έρευνα επισήμανε την ανάγκη διεύρυνσης των ταυτοτήτων φύλου.
6. Οι διαφορετικές αυτές ταυτότητες φύλου γίνονται εμφανείς μέσα από τη μελέτη των στάσεων, αντιλήψεων και μελλοντικών προσδοκιών των δύο φύλων για θέματα επιδόσεων και επαγγελματικών επιλογών, για τις σχέσεις των φύλων και για το σχεδιασμό της ενήλικης ζωής. Φάνηκε, έτσι, ότι τα κορίτσια αξιολογούν το σχολείο θετικότερα από ό,τι τα αγόρια και επιδεικνύουν καλύτερες επιδόσεις σε όλους τους τομείς της σχολικής ζωής, χωρίς, όμως, η επιτυχημένη αυτή παρουσία τους να αντανακλάται στον τρόπο, με τον οποίο οι συμμαθητές και οι δάσκαλοί τους δομούν τις αναπαραστάσεις για το κορίτσι-μαθήτριά, αναπαραστάσεις που παραμένουν εξαιρετικά στερεότυπες και παραδοσιακές. Επιπλέον, ο τυπικός διαχωρισμός των επιστημονικών κλάδων και των σχολικών μαθημάτων σε ανδρικούς και γυναικείους εξακολουθεί να ισχύει, παρόλο που τα αγόρια, στην προσπάθειά τους να επιτύχουν καλύτερες προσβάσεις στην αγορά εργασίας, επιχειρούν για τον εαυτό τους μια διείσδυση σε τομείς γνώσης που θεωρούνταν ως τώρα τυπικά γυναικείοι.

7. Η ίδια τάση παρατηρείται και στην περίπτωση των επαγγελματικών επιλογών, οι οποίες χαρακτηρίζονται από μεγάλες αντιφάσεις, κυρίως σε ό,τι έχει σχέση με τη γυναικεία εργασία. Έτσι, ενώ τα κορίτσια διεκδικούν τις καλύτερες θέσεις στις σπουδές και οραματίζονται επαγγέλματα υψηλού κύρους και καριέρα, εξακολουθούν να θεωρούν ως πρωταρχική τους προτεραιότητα τη μητρότητα και την οικογένεια, αγνοώντας τη σύγκρουση που εμπεριέχεται στην προσπάθεια σύνδεσης της επαγγελματικής και της οικογενειακής σφαίρας. Στον πυρήνα αυτών των δυσκολιών βρίσκονται οι παραδοσιακές αντιλήψεις των εφήβων, και κυρίως των αγοριών, για τους ρόλους και τις σχέσεις των φύλων που διαπίστωσε η σχετική έρευνα. Οι αντιλήψεις αυτές υπαγορεύουν και τον τρόπο με τον οποίο οι έφηβοι σχεδιάζουν την ενήλικη ζωή, αναπαράγοντας, παρά τις νεωτεριστικές τάσεις κυρίως των κοριτσιών, σε μεγάλο βαθμό τις υπάρχουσες κοινωνικές δομές. Στο πλαίσιο αυτών των αντιλήψεων, φαίνεται ότι στο μέλλον θα εξακολουθεί να διατηρείται ο παραδοσιακός καταμερισμός των φύλων στην οικογένεια και την εργασία, παρόλο που διαφαίνονται οι πιθανότητες συγκρούσεων ανάμεσα στα δύο φύλα, εξαιτίας της διαφορετικής άποψης που δομούν οι σύγχρονες έφηβες τόσο για το ρόλο και την αποστολή τους ως ενήλικες γυναίκες, ως μητέρες και σύζυγοι, όσο και για το ρόλο των ανδρών και μελλοντικών συντρόφων τους στην οικογένεια.
8. Κύριο χαρακτηριστικό από την πλευρά της οργανωμένης πολιτείας και των υπεύθυνων της εκπαιδευτικής πολιτικής είναι η έλλειψη σχεδιασμού με στόχο τη λήψη οποιωνδήποτε μέτρων για την προώθηση της Ισότητας στην εκπαίδευση. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η εκπαίδευση και η επιμόρφωση εκπαιδευτικών. Σε αντίθεση με τις πολιτικές που ακολουθούνται σε άλλα κράτη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, και όχι μόνο, ο προβληματισμός για θέματα φύλου αγνοείται συστηματικά τόσο στη βασική εκπαίδευση των μελλοντικών εκπαιδευτικών στα Πανεπιστήμια (όπου η εισαγωγή κάποιων μεμονωμένων μαθημάτων δε φαίνεται να λύνει το πρόβλημα) όσο και, κυρίως, στην επιμόρφωση των εν ενεργεία εκπαιδευτικών. Εκτός από ορισμένες αποσπασματικές προσπάθειες και ενέργειες, που ξεκίνησαν κυρίως από ιδιωτική πρωτοβουλία σε κάποια Πανεπιστήμια και το Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας, δεν υπήρξε ως το σχεδιασμό του 2^{ου} Ε.Π.Ε.Α.Ε.Κ. καμιά συγκροτημένη πολιτική στον τομέα αυτό.

Οι παραπάνω διαπιστώσεις οδηγούν στη διαμόρφωση μιας εικόνας για το φύλο στην ελληνική εκπαίδευση που χαρακτηρίζεται από μια σειρά αντιφάσεων. Σύμφωνα με τις αντιφάσεις αυτές:

- ενώ ο αριθμός των μαθητριών (και φοιτητριών) αυξάνει σταθερά και έχει ξεπεράσει, μάλιστα, σε ορισμένους τομείς και βαθμίδες τον αριθμό των μαθητών (και φοιτητών), η γνώση που προσφέρεται εξακολουθεί να είναι ανδροκεντρική και εστιασμένη στα ενδιαφέροντα του ανδρικού φύλου
- ενώ οι επιδόσεις και γενικά η ακαδημαϊκή επιτυχία των κοριτσιών ξεπερνά, πλέον, κατά πολύ αυτή των αγοριών, οι φορείς της εκπαιδευτικής διαδικασίας δομούν παραδοσιακές αναπαραστάσεις για τη μαθήτριά και διαμορφώνουν γι' αυτή προσδοκίες που αναπαράγουν πατριαρχικές κοινωνικές δομές
- ενώ αγόρια και κορίτσια εκπαιδεύονται σήμερα από κοινού και πιο κοντά παρά ποτέ, μαθαίνουν, τελικά, ελάχιστα πράγματα για τις ανάγκες, επιθυμίες, προσδοκίες, ταυτότητες της άλλης πλευράς
- ενώ το σχολείο επίσημα έχει ως στόχο να εκπαιδεύσει και τα δύο φύλα για τη μετάβασή τους στη σύγχρονη αγορά εργασίας, εσωτερικές και συγκαλυμμένες δυνάμεις του διαμορφώνουν διαφορετικούς προορισμούς για το κάθε φύλο και εξακολουθούν να δημιουργούν διακρίσεις εις βάρος του μισού μαθητικού πληθυσμού
- ενώ το αναλυτικό πρόγραμμα θέτει ως επίσημο στόχο την προώθηση της δημοκρατικής συνείδησης των μαθητών και μαθητριών και τη διαμόρφωση ισότιμων πολιτών, αγνοεί σημαντικές αρχές της ισότητας των φύλων, που θα του έδιναν τη δυνατότητα να εκπληρώσει το στόχο του
- ενώ οι εκπαιδευτικοί αποδέχονται σε θεωρητικό επίπεδο τις αρχές της κοινωνικής ισότητας και είναι εναντίον των διακρίσεων και των διαχωρισμών, έχουν απόψεις πολύ παραδοσιακές για τις σχέσεις των φύλων και θεωρούν αυτονόητο, κυρίως οι άνδρες, τον κατά φύλο καταμερισμό της εργασίας και των οικιακών ρόλων
- ενώ οι γυναίκες εκπαιδευτικοί αποτελούν την πλειονότητα του σώματος διδασκόντων της Γενικής Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, απουσιάζουν συστηματικά από τα κέντρα λήψης αποφάσεων
- τέλος, ενώ η εκπαιδευτική πολιτική υποστηρίζει ότι ενδιαφέρεται για την τυπική ισότητα των φύλων, προωθώντας κατά τις δύο τελευταίες δεκαετίες ανάλογες νομοθετικές ρυθμίσεις που καταργούν τις διακρίσεις εις βάρος των κοριτσιών, κλείνει τα μάτια στην πραγματική ανισότητα, αυτή που καλλιεργείται στο πλαίσιο της εκπαιδευτικής διαδικασίας, μέσα από τις μεθόδους διδασκαλίας και τις ιδεολογίες που κουβαλούν μαζί τους παιδιά και εκπαιδευτικοί.

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η αντιφατική εικόνα που παρουσιάζει η εκπαίδευση, όσον αφορά στο θέμα της ισότητας των φύλων, αντανακλά το νεφελώδες πρόσωπο της ελληνικής κοινωνίας, η οποία παραπαίει ανάμεσα στις πατριαρχικές δομές και τις νεωτεριστικές νομοθεσίες, ανάμεσα στην επιθυμία των γυναικών της για αλλαγή και ανεξαρτησία και τους μηχανισμούς, με τους οποίους ο ανδρικός πληθυσμός της αντιστέκεται σ' αυτές τις αλλαγές. Παρ' όλα αυτά, η εμπειρία μας από τη φεμινιστική πρακτική, τις έρευνες δράσης και τις παρεμβάσεις που έχουν εμπλουτίσει τη διεθνή βιβλιογραφία (Chisholm & Holland 1987, Whyte 1986, Mahony & Frith 1996α, Kruse 1996) τα τελευταία χρόνια, παρεμβάσεις που είχαν στόχο την ενδυνάμωση και ευαισθητοποίηση των μαθητριών και επιχειρούσαν να φέρουν τα κορίτσια από την περιφέρεια στο κέντρο της εκπαιδευτικής διαδικασίας, μας επιτρέπει να υποστηρίξουμε ότι ο χώρος της εκπαίδευσης προσφέρεται για την προώθηση αλλαγών.

Στο σημείο αυτό εύλογα μπορεί να αναρωτηθεί κανείς μέχρι ποιο σημείο είναι δυνατόν να αλλάξουν οι κοινωνικές αντιλήψεις μέσα από παρεμβάσεις στην εκπαίδευση, στο πλαίσιο, δηλαδή, ενός επίσημου θεσμού. Ο ρόλος του σχολείου στην αναπαραγωγή κυρίαρχων ιδεολογιών έχει τονιστεί ιδιαίτερα στη θεωρία και την έρευνα της Κοινωνιολογίας της Εκπαίδευσης κατά τις τελευταίες δεκαετίες και είναι πια γνωστό ότι οι σχέσεις των φύλων συμπεριλαμβάνονται ανάμεσα στα θέματα που διαμορφώνονται από τις ιδεολογίες αυτές. Μέσα από την οπτική αυτή, οι δυνατότητες προώθησης αλλαγών στην εκπαίδευση εμφανίζονται εξαιρετικά περιορισμένες. Παρ' όλα αυτά, είκοσι χρόνια πριν η Rosemary Deem, παρά τη μαρξιστική-φεμινιστική της οπτική, τόνιζε στο κλασικό πια βιβλίο της "Women and Schooling":

«Η εκπαίδευση από μόνη της δεν μπορεί να αλλάξει τις κοινωνικές σχέσεις παραγωγής....., όμως η εκπαίδευση μπορεί να αρχίσει να διαμορφώνει με διαφορετικό τρόπο τις στάσεις των ανθρώπων απέναντι ...στον καταμερισμό της εργασίας κατά φύλα, όσο περιορισμένη κι αν είναι η έκταση αυτής της αλλαγής, και έχει τη δυνατότητα να διευρύνει το είδος των δεξιοτήτων που μαθαίνουν τα παιδιά στο σχολείο» (Deem, 1978:54).

Και τελειώνει επισημαίνοντας:

«Η επίτευξη μιας εκπαίδευσης που θα απευθύνεται και στους άνδρες και στις γυναίκες και που δε θα περιορίζει με τεχνητό και λανθασμένο τρόπο τις σκέψεις, τις δεξιότητες και τις ικανότητές τους στη βάση των διαφορών των φύλων δεν είναι εύκολος στόχος σε μια κοινωνία, το να

μην το επιχειρήσει όμως κάποιος, επειδή είναι δύσκολο, αποτελεί πράξη δειλίας» (Deem, 1978: 141).

Προσπαθώντας να προσδιορίσουμε ακριβέστερα τους στόχους κάθε παρεμβατικής προσπάθειας, θεωρούμε ότι αυτό που έχει σημασία για την τελική επιτυχία είναι ο τρόπος με τον οποίο οι ερευνητές/-τριες αντιμετωπίζουν την προοπτική της αλλαγής. Τι προσδοκούμε, όταν σχεδιάζουμε ένα πρόγραμμα δράσης και στρατηγικές παρέμβασης στο σχολείο; Στοχεύουμε στην αλλαγή ολόκληρου του εκπαιδευτικού συστήματος, σε αλλαγές στα προγράμματα διδασκαλίας ή στη διαμόρφωση προτάσεων για μια εκπαιδευτική πολιτική ισότητας των φύλων στο σχολείο; Θεωρούμε ότι ένα πρόγραμμα δράσης με πρωταρχικό στόχο του αυτή την τελευταία προοπτική μπορεί να γίνει πολύ αποτελεσματικό τόσο ως προς την επίτευξη των στόχων του όσο και ως προς τη δυνατότητά του να δώσει την ευκαιρία στα νεαρά άτομα που θα συμμετέχουν να προβληματιστούν, αντιμετωπίζοντας κριτικά παραδοσιακές αντιλήψεις και πρακτικές για τις σχέσεις των φύλων (Deliyanni & Sakka, 1999).

Ο παρών σχεδιασμός των δράσεων για τα φύλα του 2^{ου} Ε.Π.Ε.Α.Ε.Κ., ως μια μορφή εκπαιδευτικής πολιτικής για θέματα ισότητας των φύλων, αποτελεί ακριβώς αποτέλεσμα τέτοιων διεργασιών, καθώς προέκυψε μέσα από πορίσματα ερευνητικών προγραμμάτων και αποτελεσμάτων παρεμβατικών στρατηγικών που εφαρμόστηκαν τα προηγούμενα χρόνια (Δεληγιάννη-Κουϊμτζή, 1998α ; Δεληγιάννη & Σακκά, 1998 ; Δεληγιάννη κ.ά., 2000).

Τρεις είναι οι προτάσεις που επικρατούν σήμερα στη βιβλιογραφία για το σχεδιασμό παρεμβατικών στρατηγικών με στόχο την ισότητα των φύλων στο εκπαιδευτικό σύστημα:

- 1) *Η προώθηση της Ισότητας ως απαραίτητου συστατικού της Δημοκρατίας.* Στο πλαίσιο αυτής της πρότασης, δίνεται έμφαση στο στόχο της εκπαίδευσης να διαπαιδαγωγήσει ισότιμους πολίτες, μέσα από την Αγωγή στην Ιδιότητα του Πολίτη, που από περιφερειακό μάθημα της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης μετατρέπεται σε ιδεολογία διάχυτη σε όλα τα γνωστικά αντικείμενα (Δεληγιάννη-Κουϊμτζή 1998α και 1998β). Πρόκειται για μια νέα σύλληψη της έννοιας της Ιδιότητας του Πολίτη, η οποία διευρύνεται με στόχο να συμπεριλάβει όχι μόνο τις αρχές της ανδρικής δημόσιας σφαίρας, αλλά και τις γυναικείες αξίες της θετικής αξιολόγησης της οικογενειακής ζωής, της φροντίδας, της τρυφερότητας (Arnott, 1995). Σύμφωνα με τη λογική αυτή, όλα τα αντικείμενα που διδάσκονται στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση διευρύνονται και συμπεριλαμβάνουν θεματικές που φέρνουν στο επίκεντρό τους και

στοιχεία της οικογενειακής ζωής, τις δραστηριότητες, τα ενδιαφέροντα, τα επιτεύγματα των γυναικών, τη γυναικεία σκέψη και γνώση. Πρόκειται για έναν επαναπροσδιορισμό της παρεχόμενης γνώσης στο σχολείο, που μπορεί να επιτευχθεί στο πλαίσιο του ισχύοντος αναλυτικού προγράμματος και να λειτουργήσει ως συμπλήρωμά του (Arnot, Deliyanni, Ziogou, Araujo, Tome, 1996 Δεληγιάννη & Ζιώγου, 2000).

- 2) *Η παρέμβαση μέσα από τη διεύρυνση των ταυτοτήτων φύλου:* Η πρόταση αυτή προέκυψε στο πλαίσιο της διαπίστωσης ότι η ουσιαστική αλλαγή στις σχέσεις των φύλων και η Ισότητα δεν είναι δυνατόν να γίνουν πραγματικότητα, αν στόχος είναι μόνο οι γυναίκες. Είναι φανερό ότι η ισότητα των φύλων αποτελεί πλέον μέρος της εκπαιδευτικής διαδικασίας και ότι στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες τα κορίτσια έχουν ιδιαίτερα καλές ακαδημαϊκές επιδόσεις. Παρά το γεγονός, όμως, ότι οι γυναίκες αλλάζουν, η ποιότητα της προσωπικής τους ζωής και η κοινωνική τους θέση δε βελτιώνονται με τον ίδιο τρόπο. Όπως υποστηρίζει η Kenway (1996), οι συνθήκες ζωής των κοριτσιών και των γυναικών δε θα γίνουν καλύτερες, αν δεν αλλάξουν οι άνδρες και τα αγόρια. Για το λόγο αυτό, στόχος της φεμινιστικής πρακτικής είναι, πλέον, η προώθηση αλλαγών στην εκπαίδευση, οι οποίες θα επηρεάσουν τις ανδρικές ταυτότητες. Έτσι, οι παρεμβάσεις που σχεδιάζονται στο πλαίσιο αυτής της λογικής περιλαμβάνουν δράσεις που οδηγούν αγόρια και κορίτσια να διεκδικούν τις ταυτότητές τους, εγγράφοντας σ' αυτές αξίες, αντιλήψεις, αναπαραστάσεις, προσδοκίες και κουλτούρες που θεωρούνταν ως τώρα τυπικές μόνο για το ένα ή το άλλο φύλο. Τέτοιες παρεμβάσεις ακολουθούν το μοντέλο της έρευνας δράσης και αποτελούν ένα συνδυασμό διερεύνησης των ταυτοτήτων φύλου και σχεδιασμού στρατηγικών παρέμβασης.
- 3) *Η συμφιλίωση της οικογενειακής με την επαγγελματική ζωή για αγόρια και κορίτσια.* Πρόκειται για ένα παράδειγμα εφαρμογής των δύο παραπάνω τάσεων σε συνδυασμό. Στόχος της πρότασης αυτής είναι να επιτύχει τη διεύρυνση των ταυτοτήτων φύλου μέσα από τη διεύρυνση των γνωστικών αντικειμένων, με τη διάχυση στο αναλυτικό πρόγραμμα, κυρίως του Γυμνασίου, γνώσης που επιχειρεί να εισαγάγει μαθητές και μαθήτριες σε θέματα οικογενειακής ζωής (θέματα οικονομίας, υγιεινής, σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης κ.λπ.). Η έννοια της φροντίδας σε όλες της τις πτυχές αποτελεί κυρίαρχη θεματική και βασική επιδίωξη της πρότασης αποτελεί προσπάθεια ενσωμάτωσης και των αγοριών σε μια διαδικασία αποδοχής και «μάθησης» της ιδεολογίας και των πρακτικών εκφάνσεων του «φροντίζεин».

Η πρόταση αυτή έχει τύχει ευρείας εφαρμογής στο εκπαιδευτικό σύστημα της Ολλανδίας (Extra, 1995).

Απαραίτητο στοιχείο για την εφαρμογή όλων των παραπάνω τάσεων αποτελεί η σχετική εκπαίδευση και επιμόρφωση των εκπαιδευτικών που θα κληθούν να τις υλοποιήσουν. Για το λόγο αυτό, κάθε πρόταση για την προώθηση της Ισότητας στο σχολείο είναι απαραίτητο να συμπεριλαμβάνει δράσεις εισαγωγής των εκπαιδευτικών στη σχετική ιδεολογία και πρακτική.

14. ΠΡΟΤΑΣΗ ΓΙΑ ΕΝΑ ΜΟΝΤΕΛΟ ΠΡΟΩΘΗΣΗΣ ΤΗΣ ΙΣΟΤΗΤΑΣ ΤΩΝ ΦΥΛΩΝ ΣΤΗ ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Β. Δεληγιάννη-Κουϊμτζή

Η ενσωμάτωση στο 2^ο Ε.Π.Ε.Α.Ε.Κ. πρόβλεψης για δράσεις προώθησης της ισότητας των φύλων αποτέλεσε μια εξαιρετική ευκαιρία για την εκπόνηση στα σχολεία προγραμμάτων που θα συνδυάζουν, από τη μια, την ολοκληρωμένη προσπάθεια σχετικής επιμόρφωσης μεγάλου αριθμού εν ενεργεία εκπαιδευτικών και, από την άλλη, εφαρμογή παρεμβατικών δραστηριοτήτων στα σχολεία. Όπως έχει αποδειχτεί από τη βιβλιογραφία, πρόκειται για το συνδυασμό με τα καλύτερα αποτελέσματα, όταν σχεδιάζει κανείς αλλαγές στα εκπαιδευτικά συστήματα (Arnot et al., 1995 Δεληγιάννη-Κουϊμτζή 1998α και 1998β). Το γεγονός, μάλιστα, ότι η όλη προσπάθεια εκπορεύεται από το ίδιο το Υπουργείο Παιδείας λύνει για πρώτη φορά μερικά σημαντικά προβλήματα που συναντά κανείς, όταν προσπαθεί να παρέμβει σε συγκεντρωτικά εκπαιδευτικά συστήματα, όπως το ελληνικό. Για παράδειγμα, σε αποκεντρωμένα εκπαιδευτικά συστήματα, στόχος αυτού που θέλει να παρέμβει είναι να πείσει τον λίγο ή πολύ αυτόνομο εκπαιδευτικό να υιοθετήσει τις νέες οπτικές, ιδέες και πρακτικές που προτείνονται και στην περίπτωση αυτή η επιτυχία της προσπάθειας εξαρτάται από την ποιότητα των διαπροσωπικών σχέσεων που αναπτύσσονται στο πλαίσιο τέτοιων συνεργασιών. Στο συγκεντρωτικό εκπαιδευτικό σύστημα, από την άλλη, η εφαρμογή νέων στρατηγικών στο σχολείο σημαίνει επέμβαση στο πρόγραμμα του σχολείου που, όμως, ελέγχεται κεντρικά. Στην περίπτωση αυτή η αλλαγή μπορεί να προωθηθεί μόνο μέσα από κεντρικές αποφάσεις, τις οποίες οι εκπαιδευτικοί ακολουθούν. Έτσι, στην περίπτωση αυτή, στόχος είναι να πειστεί το Υπουργείο και άλλοι επίσημοι εκπαιδευτικοί φορείς για τη σημασία αυτών των παρεμβάσεων. Στη συγκεκριμένη περίπτωση, καθώς το ίδιο το Υπουργείο έχει κατανοήσει την ανάγκη προώθησης αλλαγών στην εκπαίδευση με στόχο την ισότητα των φύλων, πολλά από τα προβλήματα έχουν ήδη λυθεί.

Το Πρόγραμμα που προτείνεται πιο κάτω φιλοδοξεί:

- να κινητοποιήσει τις σχολικές μονάδες της χώρας σε μια διαδικασία αλλαγής
- να καθιερωθεί ως μια εφαρμόσιμη πρόταση παρέμβασης στο εκπαιδευτικό σύστημα, τα κύρια στοιχεία της οποίας θα μπορούν να επαναλαμβάνονται και να υλοποιούνται από οποιονδήποτε
- να συνδυάσει επιμόρφωση εκπαιδευτικών και παρεμβάσεις στις σχολικές τάξεις

- να συνδυάσει την ιδεολογία και το περιεχόμενο των τάσεων που παρουσιάστηκαν πιο πάνω.

Ο εκπαιδευτικός ως ερευνητής: μοντέλο επιμόρφωσης εκπαιδευτικών και παρέμβασης στην εκπαιδευτική διαδικασία

Βασικές αρχές και στόχοι του προτεινόμενου μοντέλου επιμόρφωσης

Κεντρικοί στόχοι του προτεινόμενου μοντέλου είναι α) η προσπάθεια αποτελεσματικής εκπαίδευσης εν ενεργεία εκπαιδευτικών δευτεροβάθμιων (και πρωτοβάθμιων, αν κρίνεται απαραίτητο) σχολείων σε θέματα Ισότητας και σχέσεων των φύλων, έτσι ώστε να μπορούν να εντοπίζουν την ανισότητα, τη διάκριση και τα στερεότυπα, όπου τα συναντούν στο εκπαιδευτικό σύστημα, και να αναπτύξουν και να εκφέρουν επιστημονικό λόγο για την ισότητα ανάμεσα στα φύλα και β) η ενεργοποίησή τους, ώστε να καταστούν ικανοί να σχεδιάζουν και να υλοποιούν στρατηγικές παρέμβασης στις σχολικές τάξεις.

Επιμέρους στόχοι του μοντέλου είναι οι εξής:

- να καταργήσει τα στεγανά ανάμεσα στη θεωρία και την πράξη, ανάμεσα στις γενικεύσεις που βασίζονται στις παραδοσιακές μορφές της ακαδημαϊκής εργασίας και την εξειδικευμένη εμπειρία των εκπαιδευτικών
- να καταστήσει τους εκπαιδευτικούς ενεργούς συμμετόχους της ίδιας της επιμόρφωσής τους
- να επιτρέψει στους εκπαιδευτικούς να διαμορφώσουν προσωπική άποψη τόσο για τη διάκριση των φύλων όσο και για τον τρόπο με τον οποίο διαμορφώνονται οι σχέσεις των φύλων, εκπαιδεύοντάς τους, ώστε να λειτουργήσουν ως ερευνητές της εκπαιδευτικής πραγματικότητας στα ίδια τα σχολεία τους, δηλαδή
- να δώσει την ευκαιρία στους εκπαιδευτικούς να προσεγγίσουν αποτελεσματικά θέματα που έχουν σχέση με την ανάπτυξη των ταυτοτήτων φύλου σε διάφορες ηλικίες, να γνωρίσουν καλύτερα τα αγόρια και τα κορίτσια και να βοηθήσουν το ένα φύλο να έλθει πιο κοντά στο άλλο
- να δώσει την ευκαιρία στους εκπαιδευτικούς να εξετάσουν κριτικά τις υπάρχουσες θεματικές και πρακτικές διδασκαλίας και να προτείνουν νέες προσεγγίσεις στα αντικείμενα που διδάσκουν
- να εμπλουτίσει το ρόλο των εκπαιδευτικών, καθιστώντας τους εσωτερικούς μεταρρυθμιστές στα σχολεία τους
- να αποτελέσει αφορμή, για να εμπλακεί το σχολείο σε μια ερευνητική διαδικασία

- να δώσει το έναυσμα για την ενεργό συμμετοχή ολόκληρης της σχολικής κοινότητας στη διαδικασία της αλλαγής στάσεων και πρακτικών σε θέματα ισότητας των φύλων, εμπλέκοντας στην τελευταία φάση και τους γονείς ως ενεργούς συμμετόχους της διαδικασίας αυτής.

Προτεινόμενη εκτέλεση

Μεθοδολογία

Εργαλεία

α) Για την εφαρμογή της επιμόρφωσης - ευαισθητοποίησης θα διαμορφωθούν:

- εύχρηστα εργαλεία διερεύνησης του παράγοντα φύλο στις σχολικές τάξεις, που θα μπορούν να χρησιμοποιηθούν από τους ίδιους τους εκπαιδευτικούς
- υλικό θεωρητικής κατάρτισης (διδακτικό υλικό, βάσεις δεδομένων, βιβλιογραφικοί κατάλογοι κ.λπ.).

β) Για τη φάση των παρεμβάσεων θα διαμορφωθεί εργαλείο με οδηγίες για τις παρεμβάσεις. Θα περιέχει τόσο ιδέες και μεθόδους εναλλακτικής διδασκαλίας των μαθημάτων της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης όσο και προτάσεις και μεθόδους οργάνωσης παρεμβατικών δραστηριοτήτων.

γ) Για την αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας του μοντέλου (εσωτερική αξιολόγηση).

Για την αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας του μοντέλου επιμόρφωσης/παρέμβασης θα σχεδιαστεί σύστημα αξιολόγησης που θα περιλαμβάνει:

- γραπτό ερωτηματολόγιο
- ημιδομημένο σύστημα συνέντευξης
- φύλλα εργασίας, όπου οι εκπαιδευτικοί θα καταγράφουν τις εμπειρίες τους από την εφαρμογή του προγράμματος.

Υλοποίηση

Φάση 1^η: Η Επιμόρφωση/Ευαισθητοποίηση: Μελετώντας τις ταυτότητες φύλου στην εφηβική ηλικία.

Στο πλαίσιο του σχεδιασμού της φάσης αυτής, θα διαμορφωθεί το σχεδιάγραμμα θεωρητικής κατάρτισης και θα συγκεντρωθεί το απαραίτητο διδακτικό

υλικό. Θα σχεδιαστεί η θεματική και τα ερευνητικά εργαλεία, με τα οποία οι εκπαιδευτικοί θα διενεργούν σε πρώτη φάση τις μικρές έρευνες στα σχολεία τους. Τα εργαλεία αυτά -που θα είναι μικρά ερωτηματολόγια, θέματα εκθέσεων, δραστηριότητες μέσα στην τάξη, σειρά ερωτήσεων για συζητήσεις κ.λπ.- θα περιλαμβάνουν τόσο την περιγραφή των στόχων και της διαδικασίας όσο και ιδέες για ανάλυση των δεδομένων και για παραπέρα εφαρμογή στην τάξη. Επίσης, στο σημείο αυτό θα σχεδιαστεί και το σύστημα αξιολόγησης (ερωτηματολόγια, ερωτήσεις συνεντεύξεων και εργαλεία καταγραφής εμπειριών).

Στάδια υλοποίησης:

Προετοιμασία-Προκαταρκτική αξιολόγηση: Πριν την έναρξη του Προγράμματος, θα εφαρμοστεί το πρώτο στάδιο της αξιολόγησης, κατά τη διάρκεια του οποίου οι εκπαιδευτικοί που θα συμμετάσχουν θα συμπληρώσουν ερωτηματολόγια και θα πάρουν μέρος σε ομαδικές συζητήσεις και προσωπικές συνεντεύξεις. Σε ειδικές συναντήσεις θα γίνει προσπάθεια να εξοικειωθούν με τη μέθοδο και τους στόχους της φάσης αυτής της επιμόρφωσης.

Ενημέρωση: Κατά το στάδιο αυτό θα συγκεντρωθεί η σχετική ελληνική και ξένη βιβλιογραφία. Θα εντοπιστεί το δείγμα των εκπαιδευτικών. Με το τέλος της φάσης αυτής θα διαμορφωθεί κατάλογος βιβλιογραφίας για την εκπαίδευση των εκπαιδευτικών σε θέματα φύλου, χρήσιμος για όσους/-ες θέλουν να ασχοληθούν με το σχετικό αντικείμενο.

Εφαρμογή: Κατά τη διάρκεια του σταδίου αυτού θα εφαρμοστεί το πρόγραμμα επιμόρφωσης. Στο πλαίσιο του προγράμματος οι εκπαιδευτικοί θα συναντώνται μια φορά κάθε δεκαπέντε μέρες. Οι συναντήσεις θα έχουν ως επίκεντρο τη συζήτηση ενός θέματος, το οποίο θα ορίζεται κάθε φορά από το σχεδιάγραμμα της επιμόρφωσης. Θα ενημερώνονται στις θεωρητικές προσεγγίσεις που εμφανίζονται στη βιβλιογραφία για τη συγκεκριμένη θεματική, θα εξοικειώνονται με τα ερευνητικά εργαλεία και θα επιλέγουν θεματικές διερεύνησης. Κατά τη διάρκεια των δύο εβδομάδων που θα μεσολαβούν ανάμεσα στις δύο συναντήσεις θα εκπονούν τις μικρές έρευνες στις τάξεις τους, θα προχωρούν σε μια πρώτη ανάλυση των δεδομένων τους, σύμφωνα με τις οδηγίες, και θα ετοιμάζουν σύντομη παρουσίαση. Στην επόμενη συνάντηση θα παρουσιάζουν τα ευρήματά τους και θα συμμετέχουν στη συζήτηση. Ας σημειωθεί ότι το πρόγραμμα θα περιλαμβάνει δυο μέρη. Στο πρώτο μέρος θα δίνονται έτοιμα τα ερευνητικά εργαλεία στους εκπαιδευτικούς. Στο δεύτερο μέρος θα ενθαρρυνθούν να σχεδιάζουν οι ίδιοι τα ερευνητικά τους εργαλεία στο πλαίσιο της υπάρχουσας θεματικής και, στο

τέλος, να προτείνουν δικά τους θέματα για διερεύνηση. Σε όλη τη διάρκεια του σταδίου αυτού, θα ζητηθεί από τους εκπαιδευτικούς να καταγράφουν τις εμπειρίες τους σε ειδικά φύλλα εργασίας. Στο τέλος του σταδίου θα υπάρχει έτοιμο ένα τεύχος με τις θεματικές της έρευνας, τα ερευνητικά εργαλεία που προτείνονται, σχετική βιβλιογραφία και υποδείγματα των εργασιών των εκπαιδευτικών.

Αξιολόγηση: Στο τέλος της 1^{ης} φάσης του προγράμματος θα γίνει η πρώτη ενδιάμεση αξιολόγηση, που θα βασίζεται σε γραπτά ερωτηματολόγια, την καταγραμμένη εμπειρία των εκπαιδευτικών καθώς και έλεγχο των γνώσεων που έχουν αποκτήσει (βλ. παρακάτω το σύστημα της εσωτερικής αξιολόγησης).

Φάση 2^η: Παρέμβαση στο σχολικό πρόγραμμα και την εκπαιδευτική διαδικασία γενικότερα: Η διερεύνηση των ταυτοτήτων φύλου στην εφηβική ηλικία.

Στην παρεμβατική αυτή φάση συνεχίζει η ομάδα που πήρε μέρος στην πρώτη φάση του προγράμματος. Βασικές αρχές της φάσης αυτής είναι οι εξής:

Στόχοι της παρεμβατικής προσπάθειας:

- ◇ να βοηθήσει τα παιδιά να κατανοήσουν την έννοια της ισότητας των ανδρών και των γυναικών στην κοινωνία
- ◇ να βοηθήσει τα παιδιά να κατανοήσουν τη σχέση ανάμεσα στις έννοιες της ιδιότητας του πολίτη, της ισότητας των φύλων και της δημοκρατίας
- ◇ να δώσει την ευκαιρία να συζητηθούν στην τάξη οι αξίες της δημόσιας και της ιδιωτικής σφαίρας (οικογένεια και δημόσια ζωή), να γίνουν συγκρίσεις και να εμπλουτιστεί η έννοια της ιδιότητας του πολίτη
- ◇ να προσφέρει μια διαφορετική θεώρηση μερικών μαθημάτων της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, διευρύνοντας το περιεχόμενό τους, έτσι ώστε να συμπεριλαμβάνεται η προβληματική του φύλου
- ◇ να διευρύνει τις παραδοσιακές ταυτότητες φύλου, ενσωματώνοντας σ' αυτές νέα στοιχεία και χαρακτηριστικά
- ◇ να προωθήσει την ιδέα της συμφιλίωσης της επαγγελματικής και της οικογενειακής ζωής και από τα δύο φύλα, στο πλαίσιο της παραπάνω διεύρυνσης των ταυτοτήτων φύλου.

Διαδικασία υλοποίησης:

Η φάση αυτή του προγράμματος επιμόρφωσης θα υλοποιηθεί με βάση τα παρακάτω στάδια:

1^ο στάδιο

- Ενημέρωση-πληροφόρηση των εκπαιδευτικών για το περιεχόμενο, τους στόχους και τη διαδικασία του προγράμματος
- Επιλογή εκ μέρους των εκπαιδευτικών:
 - ο των θεματικών που θα διαμορφώσουν με τη μορφή παρέμβασης σε συγκεκριμένα μαθήματα ή
 - ο των δραστηριοτήτων που θα αναπτύξουν στις τάξεις
- Βιβλιογραφική ενημέρωση, θεωρητική κατάρτιση.

2^ο στάδιο

- Πρώτη εισαγωγή στις σχολικές τάξεις του προβληματισμού για την ισότητα των φύλων, τη δημοκρατία, τις ταυτότητες φύλου και τον προορισμό ανδρών και γυναικών.
- Σχεδιασμός του παρεμβατικού μαθήματος ή της δραστηριότητας (συγκέντρωση διδακτικού υλικού, βιβλιογραφική ενημέρωση κ.λπ.).
- Καταγραφή του σχεδιασμού.

3^ο στάδιο

- Υλοποίηση των παρεμβατικών μαθημάτων ή οργάνωση και συντονισμός των δραστηριοτήτων
- Καταγραφή της διδασκαλίας/καταγραφή της δραστηριότητας σε ημερολόγια δραστηριότητας
- Καταγραφή των αντιδράσεων των παιδιών (συζήτηση στην τάξη κ.λπ.)
- Συγγραφή του παρεμβατικού μαθήματος/συγγραφή της δραστηριότητας με μορφή που να επιτρέπει την επανάληψή του.

4^ο στάδιο

Στο στάδιο αυτό θα γίνει η δεύτερη ενδιάμεση αξιολόγηση, που επίσης θα βασιστεί σε γραπτά ερωτηματολόγια και την καταγραμμένη εμπειρία των εκπαιδευτικών. Επίσης, στη φάση αυτή θα αξιολογηθεί η συμμετοχή των μαθητών/-τριών, ο βαθμός ικανοποίησής τους από την παρέμβαση και η ικανότητά τους να αντιμετωπίζουν κριτικά θέματα που έχουν να κάνουν με την Ισότητα και τις σχέσεις των φύλων.

Φάση 3': Τελική αξιολόγηση

Η τελική αξιολόγηση θα γίνει μετά τη λήξη και των δύο φάσεων του Προγράμματος και θα συγκεντρώσει ευρύ αριθμό και τύπο δεδομένων και αναλύσεων.

Σύστημα εσωτερικής αξιολόγησης του μοντέλου

Ομάδα στόχο για την αξιολόγηση του μοντέλου θα αποτελούν:

α) η αρχική ομάδα των εκπαιδευτικών που θα ξεκινήσει την εκπαίδευσή της με την έναρξη εφαρμογής του Προγράμματος

β) οι μαθητές και οι μαθήτριες που εμπλέκονται στο Πρόγραμμα κατά τη διάρκεια της δεύτερης φάσης (θα αξιολογηθούν στο πλαίσιο της δεύτερης ενδιάμεσης αξιολόγησης).

Στόχοι της αξιολόγησης θα είναι:

- να φανεί ο τρόπος, με τον οποίο θα επηρεάσει το μοντέλο επιμόρφωσης τον προβληματισμό των εκπαιδευτικών για τις ισχύουσες κοινωνικές σχέσεις των φύλων και για το ρόλο του σχολείου στη διαμόρφωση των σχέσεων αυτών
- να διαπιστωθεί αν θα καταστούν ικανοί οι εκπαιδευτικοί να εκφέρουν, μετά το τέλος του προγράμματος, έναν επιστημονικά τεκμηριωμένο λόγο για τις ταυτότητες φύλου στην εφηβεία και την ισότητα ανάμεσα στους άνδρες και τις γυναίκες στις σύγχρονες κοινωνίες
- να διερευνηθεί αν θα έχουν αυξηθεί η αυτοπεποίθηση, η προσωπική ικανοποίηση και η αυτοεκτίμηση των εκπαιδευτικών που θα συμμετέχουν στο Πρόγραμμα
- να αξιολογηθεί η επιτυχία του μοντέλου όσον αφορά στην εκπλήρωση των προσδοκιών που θα έχουν διατυπώσει οι εκπαιδευτικοί στην αρχή της εφαρμογής του.

1. Προκαταρκτική φάση: Προσέγγιση των εκπαιδευτικών πριν την εφαρμογή της επιμόρφωσης

Όπως έχει ήδη περιγραφεί, οι εκπαιδευτικοί που θα συμμετάσχουν στο Πρόγραμμα θα απαντήσουν σε γραπτά ερωτηματολόγια και θα πάρουν μέρος σε ομαδικές συζητήσεις, έτσι ώστε να καταγραφούν:

- οι απόψεις και στάσεις τους όσον αφορά στο θέμα της ισότητας των φύλων στην Εκπαίδευση
- η τοποθέτησή τους απέναντι στην προβληματική των σχέσεων των φύλων και των δυνατοτήτων παρέμβασης που έχει ο εκπαιδευτικός

- ο προβληματισμός τους για την επαγγελματική και προσωπική ανάπτυξη του εκπαιδευτικού στο πλαίσιο του ισχύοντος εκπαιδευτικού συστήματος και για το ρόλο της επιμόρφωσης.

2. *Ενδιάμεσες φάσεις: σταδιακός έλεγχος των αποτελεσμάτων του Προγράμματος*
Η κάθε φάση του Προγράμματος θα αξιολογείται χωριστά, όπως έχει περιγραφεί.

- Οι εκπαιδευτικοί θα απαντούν σε ερωτήσεις και θα συγκεντρώνουν σε ημερολόγια τη δραστηριότητά τους, η οποία θα καταγραφεί και θα αναλυθεί, έτσι ώστε να διαπιστωθεί ο βαθμός της ευαισθητοποίησής τους, οι γνώσεις τους και η ικανότητα να χρησιμοποιήσουν τις δεξιότητες και τις γνώσεις τους με στόχο τις αλλαγές στην εκπαιδευτική διαδικασία (διδασκαλία, κοινωνικοποίηση/ευαισθητοποίηση μαθητών/-τριών κ.λπ.).
- Οι μαθητές και οι μαθήτριες που θα πάρουν μέρος στη δεύτερη φάση θα απαντήσουν σε ειδικά ερωτηματολόγια.

3. *Φάση τελικής αξιολόγησης*

Κατά τη φάση της τελικής αξιολόγησης θα γίνει προσπάθεια να διαπιστωθούν τα εξής:

- η διαμόρφωση ενός ευρύτερου προβληματισμού για την ισότητα των φύλων στην εκπαίδευση εκ μέρους των ευαισθητοποιημένων εκπαιδευτικών
- η ικανότητα των εκπαιδευτικών να ανιχνεύουν και να ερευνούν την ανισότητα στο εκπαιδευτικό σύστημα
- η δυνατότητά τους να παρεμβαίνουν στο εκπαιδευτικό σύστημα
- η ικανοποίησή τους από το πρόγραμμα στο οποίο συμμετείχαν
- γενικά, η εκπλήρωση των στόχων που τέθηκαν από την αρχή.

Οι εκπαιδευτικοί:

- θα απαντήσουν σε ερωτηματολόγια
- θα πάρουν μέρος σε ομαδικές συζητήσεις
- θα κληθούν να γράψουν την εμπειρία τους με τη μορφή επιστημονικού άρθρου.

15. ΕΥΑΙΣΘΗΤΟΠΟΙΗΣΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ ΣΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΩΘΗΣΗ ΤΗΣ ΙΣΟΤΗΤΑΣ ΤΩΝ ΦΥΛΩΝ: ΤΟ ΣΥΝΟΛΙΚΟ ΣΧΕΔΙΟ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΚΑΙ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ ΤΗΣ ΠΡΑΞΗΣ 4.1.1.α

Κ. Ραβάνης

Το συνολικό σχέδιο ανάπτυξης της Πράξης / Έργου

Στο κείμενο που ακολουθεί γίνεται μια προσπάθεια αποτύπωσης των γενικών χαρακτηριστικών οργάνωσης, ανάπτυξης και λειτουργίας της Πράξης/Έργου. Το κείμενο περιλαμβάνει τρία μέρη:

1. στο πρώτο περιγράφονται οι γενικές οργανωτικές αρχές της ανάπτυξης του Έργου
2. στο δεύτερο το σχήμα της στελέχωσης του Έργου σε όλα τα επίπεδα ανάπτυξης και λειτουργίας του και, τέλος,
3. στο τρίτο το σχέδιο ανάπτυξης και λειτουργίας, ο χρονικός προγραμματισμός καθώς και μια αναλυτική παρουσίαση των σχετικών ενεργειών για την εκδίπλωση των κύκλων υλοποίησης του Έργου.

Οργανωτικές αρχές

- Σταθερή δομή οργάνωσης, λειτουργίας και στελέχωσης

Με βάση τον αρχικό σχεδιασμό το Έργο θα εξελισσεται για την επόμενη πενταετία (2002-2006) στις δημόσιες σχολικές μονάδες Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, στα δημόσια Ι.Ε.Κ και στις Δομές Εκπαίδευσης και Κατάρτισης των Λοιπών Φορέων σε ολόκληρη την Ελλάδα, γεγονός που δημιουργεί αυξημένες οργανωτικές ανάγκες. Το εγχείρημα απαιτεί, λοιπόν, καθ' όλη τη διάρκεια της ανάπτυξης των επιμέρους δράσεων, τη δημιουργία μιας *σταθερής δομής οργάνωσης, λειτουργίας και στελέχωσης*, στα διάφορα επίπεδα της οποίας, αφενός θα επιμερίζεται το φορτίο του σχεδιασμού, της υλοποίησης και της παρακολούθησης του Έργου και αφετέρου θα αντιμετωπίζεται το σύνολο των ουσιαστικών και τεχνικών προβλημάτων που θα εμφανίζονται.

- Σταθερή σχέση και συνεργασία με υπερκείμενες δομές του ΥΠ.Ε.Π.Θ.

Δεδομένου ότι το Έργο θα ολοκληρωθεί σε τέσσερα σχολικά έτη έχοντας προσφέρει:

□ εμπειρία ανάπτυξης δράσεων για την ισότητα των φύλων σ' έναν πολύ μεγάλο αριθμό σχολείων και εκπαιδευτικών, αλλά επίσης και

□ σχετικό εκπαιδευτικό υλικό, επιθυμητή και ορθολογική είναι η συνέχισή του στο πλαίσιο άλλων σχετικών πρωτοβουλιών ή προαιρετικών εκπαιδευτικών προγραμμάτων, τα οποία αναπτύσσονται από τους/τις εκπαιδευτικούς. Έτσι, ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχει η ανάπτυξη σταθερών δεσμών, η ανταλλαγή εμπειριών και τεχνογνωσίας και η δημιουργία ενός πλαισίου κοινής αντίληψης με δομές του ΥΠ.Ε.Π.Θ., οι οποίες είναι επιφορτισμένες με τα ζητήματα ισότητας των φύλων και στοχεύουν στη διεύρυνση των δυνατοτήτων υποστήριξης και εμπύχωσης ανάλογων πρωτοβουλιών στο μέλλον. Στην περίπτωση του συγκεκριμένου Έργου, η αντίστοιχη συναφής δομή στη Μέση Εκπαίδευση είναι η Διεύθυνση Συμβουλευτικού Επαγγελματικού Προσανατολισμού και Σχολικών Δραστηριοτήτων του Ενιαίου Διοικητικού Τομέα Θεμάτων Σπουδών Επιμόρφωσης και Καινοτομιών.

Τα Επιμορφωτικά και τα Παρεμβατικά Προγράμματα βρίσκονται σε άμεση σύνδεση. Αντικείμενο του Έργου είναι η ανάπτυξη επιμορφωτικών και παρεμβατικών δράσεων στα σχολεία της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης και σε σχολές Μεταλκειακής Εκπαίδευσης για την προώθηση της ισότητας των δύο φύλων. Προκειμένου, λοιπόν, να αναπτυχθούν οι δράσεις αυτές στο πλαίσιο ενός ορθολογικού σχεδιασμού, ιδιαίτερη σημασία αποδίδεται στη σύνδεση επιμόρφωσης-ευαισθητοποίησης και παρέμβασης. Έτσι, οι επιμορφωτικές δραστηριότητες και οι παρεμβατικές δράσεις στα σχολεία και τις σχολές θα αναπτυχθούν σύμφωνα με το σχεδιασμό του Έργου ως φάσεις *μιας ετήσιας ενιαίας διαδικασίας*. Ως μοντέλο εργασίας των εκπαιδευτικών επιλέγεται το πλαίσιο της έρευνας δράσης, στο οποίο οι εκπαιδευτικοί αναλαμβάνουν έναν ιδιότυπο ρόλο ερευνητή/-τριας (Altrichter, Posch & Somekh, 2001·Μπαγάκης, 2002·Φρόση & Δεληγιάννη-Κουιμτζή, 2002).

– Εκπόνηση σταθερού ετήσιου σχεδίου δραστηριοτήτων

Η πολυπλοκότητα του συνολικού εγχειρήματος και η απαραίτητη προσπάθεια εξοικονόμησης διανοητικών και υλικών πόρων οδηγούν στην αναγκαιότητα εκπόνησης ενός *σταθερού ετήσιου σχεδίου δραστηριοτήτων*, αρκετά ευέλικτου, ώστε να επιτρέπει την προσαρμογή του, τόσο στα αποτελέσματα των ενδιάμεσων αξιολογήσεων, όσο και στις όποιες αποκλίσεις σημειωθούν από τον αρχικό σχεδιασμό λόγω απρόβλεπτων αντιξοοτήτων και δυσχερειών.

Η επιλογή του ετήσιου κύκλου δραστηριοτήτων ίσως θέτει ορισμένους περιορισμούς, δεδομένου ότι η εμπειρία της πραγματοποίησης προηγούμενων προγραμμάτων με αντικείμενο τα ζητήματα ισότητας των φύλων στην Εκπαίδευση έχει δείξει ότι η επιμήκυνση της διάρκειας της φάσης ευαισθητοποίησης και επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών ασκεί θετική επίδραση στην ποιότητα των παρεμβατικών δράσεων που στη συνέχεια υλοποιούνται στα σχολεία. Ωστόσο, καθώς το πλαίσιο ανάπτυξης του συγκεκριμένου Έργου παρουσιάζει καινοτομικά στοιχεία και, κυρίως, προτείνεται ως Έργο-οδηγός, το οποίο ενδέχεται να αποτελέσει *πρότυπο ανάπτυξης δράσεων για την ισότητα των φύλων στα σχολεία*, επιλέγεται η ετήσια πειραματική-πιλοτική υλοποίησή του, δεδομένου ότι η διάρκεια αυτή είναι συμβατή με το ρυθμό λειτουργίας των σχολείων, αλλά και με ειδικά χαρακτηριστικά τους, τα οποία οφείλουμε καταρχάς να λάβουμε υπόψη μας, όπως, για παράδειγμα, οι μετακινήσεις εκπαιδευτικών και μαθητών/-τριών.

Δεδομένου, όμως, ότι οι συνθήκες υλοποίησης του Έργου κατά το πρώτο έτος της πραγματοποίησής του διαφοροποιούνται αισθητά από τις αντίστοιχες συνθήκες για τα τρία επόμενα έτη, επιλέξαμε την ανάπτυξή του με βάση δύο διακριτά σχέδια: το πρώτο θα εφαρμοστεί κατά το έτος 2002-2003 και το δεύτερο θα εφαρμοστεί κατά τα έτη 2003-2006. Συγκεκριμένα, επειδή κατά το πρώτο έτος υλοποίησης του Έργου εκτιμάται ότι ο πραγματικός διαθέσιμος χρόνος για την ανάπτυξη των προγραμμάτων είναι περιορισμένος, επιλέγεται η ανάπτυξη μικρού αριθμού, Πιλοτικών-Παρεμβατικών Προγραμμάτων από εκπαιδευτικούς που έχουν ήδη επιμορφωθεί στα προηγούμενα σεμινάρια του Κ.Ε.Θ.Ι. ή άλλων φορέων.

Επισημαίνεται ότι μέχρι το 2006 έχει σχεδιαστεί η ανάπτυξη 700 Παρεμβατικών Προγραμμάτων. Στα προγράμματα αυτά θα έχουν τη δυνατότητα να συμμετάσχουν εκπαιδευτικοί από όλα τα Γυμνάσια και Λύκεια Γενικής και Τεχνικής Εκπαίδευσης καθώς και εκπαιδευτικοί από τις Δομές Αρχικής Επαγγελματικής Κατάρτισης των λοιπών φορέων.

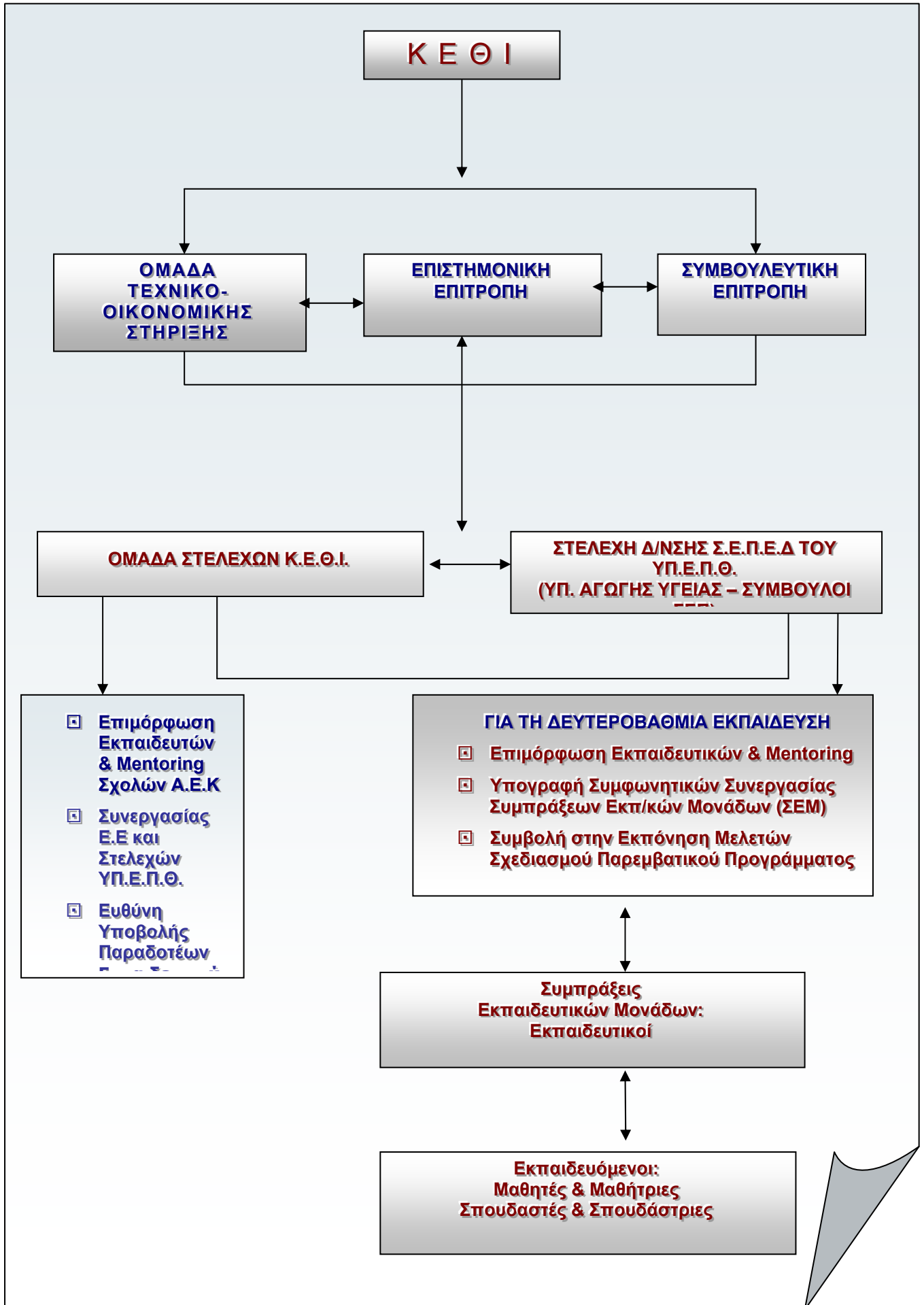
– Γεωγραφική διασπορά των προγραμμάτων

Για την ανάπτυξη του Έργου προβλέπεται η ευρύτερη δυνατή διασπορά των προγραμμάτων στο πλαίσιο μιας προσπάθειας ισόρροπης και αναλογικής κατανομής των προγραμμάτων στις δεκατρείς Περιφέρειες της χώρας, λαμβανομένων υπόψη των σχετικών δυνατοτήτων και περιορισμών υλοποίησης και του αριθμού των προτάσεων των εκπαιδευτικών μονάδων. Επομένως, κάθε ενέργεια σχετιζόμενη με την υλοποίηση του Έργου διαχέεται ισομερώς και αναλογικά στις Περιφέρειες, στο εσωτερικό των

οποίων επιχειρείται επίσης η ισοκατανομή των επιμορφωτικών και παρεμβατικών δράσεων.

Η στελέχωση του Έργου

Η φυσιογνωμία και το εύρος της εφαρμογής του συγκεκριμένου Έργου απαιτούν και προϋποθέτουν οργανωτική και στελεχιακή συγκρότηση πολλαπλών επιπέδων. Στο σχεδιάγραμμα που ακολουθεί η δομή της στελέχωσης του Έργου:

1. Το ΚΕΘΙ συγκροτεί σε κεντρικό επίπεδο:

- * τη Συμβουλευτική Επιτροπή, η οποία παρακολουθεί τους προσανατολισμούς, τους γενικούς άξονες και τα χαρακτηριστικά της ανάπτυξης του Έργου και την ομαλή υλοποίησή του, και επίσης, παρέχει συμβουλευτική υποστήριξη. Στην Επιτροπή αυτή συμμετέχουν εκτός του ΚΕΘΙ η Γενική Γραμματεία Ισότητας, η Διεύθυνση Σπουδών Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης ΥΠ.Ε.Π.Θ., το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, ο Οργανισμός Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης, ο Οργανισμός Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού, το Υπουργείο Εργασίας (Διεύθυνση Εκπαίδευσης, Τμήμα Επιμόρφωσης), το Υπουργείο Εμπορικής Ναυτιλίας (Τμήματα Βασικής Εκπαίδευσης & Μετεκπαίδευσης και Επιμόρφωσης), το Υπουργείο Εμπορικής Ναυτιλίας (Ακαδημίες Εμπορικού Ναυτικού), το Υπουργείο Γεωργίας (Διεύθυνση Εκπαίδευσης), το Υπουργείο Υγείας – Πρόνοιας (Διεύθυνση Εκπαίδευσης και Έρευνας) και οι Σχολές Τουριστικών Επαγγελματιών του Υπουργείου Ανάπτυξης
- * την Επιστημονική Επιτροπή, η οποία εκπονεί το σχέδιο ανάπτυξης του Έργου, έχει την ευθύνη του σχεδιασμού και της υλοποίησης των επιμορφωτικών διαδικασιών, της παρακολούθησης και υποστήριξης των παρεμβατικών προγραμμάτων, της συνεργασίας και της εμπύχωσης των επιτελικών στελεχών του Έργου, της διαρκούς διαμορφωτικής αξιολόγησης και της τελικής αξιολόγησης.
- * την Ομάδα Τεχνικοοικονομικής Στήριξης, η οποία αναλαμβάνει το διαχειριστικό μέρος της υλοποίησης του Έργου.

Δεδομένου ότι προβλέπεται η συμμετοχή ενός πολύ μεγάλου αριθμού εκπαιδευτικών (7.500) σε ολόκληρη την επικράτεια στα Επιμορφωτικά και Παρεμβατικά Προγράμματα που θα υλοποιηθούν στο πλαίσιο του Έργου, καθίσταται αναγκαία και ικανή συνθήκη η συμμετοχή δύο Ομάδων Επιμορφωτών/-τριών: μία ομάδα που συγκροτεί το ΚΕΘΙ, τα μέλη της οποίας λειτουργούν ως συνεργάτες των μελών της Επιστημονικής Επιτροπής του Έργου αναλαμβάνοντας το ρόλο των πολλαπλασιαστών της επιμορφωτικής εμπειρίας για τη δεύτερη ομάδα που απαρτίζεται από Στελέχη του ΥΠ.Ε.Π.Θ.

Οι Επιμορφωτές/-τριες του ΚΕΘΙ αναλαμβάνουν συγκεκριμένα:

- την επιστημονική παρακολούθηση των Επιμορφωτικών και Παρεμβατικών Προγραμμάτων που υλοποιούνται στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση και στην Αρχική Επαγγελματική Κατάρτιση

- την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών και εκπαιδευτών σε θέματα σχεδιασμού και οργάνωσης δραστηριοτήτων μέσα στις εκπαιδευτικές μονάδες (projects)
- την υποστήριξη των Εκδηλώσεων Ενημέρωσης - Ευαισθητοποίησης και των Εκδηλώσεων Προβολής και Δημοσιότητας των Παρεμβατικών Προγραμμάτων
- την ευθύνη της έγκαιρης και έγκυρης υποβολής των παραδοτέων των εκπαιδευτικών που υλοποιούν Παρεμβατικά Προγράμματα στο ΚΕΘΙ ως Τελικό Δικαιούχο του Έργου (σελ. 54: Πίνακας 2 & σελ. 86: Πίνακας 7)

Τέλος, στο πλαίσιο της συνεργασίας του ΚΕΘΙ με το ΥΠ.Ε.Π.Θ. για την υλοποίηση των Επιμορφωτικών και Παρεμβατικών Προγραμμάτων στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση, τα μέλη της εν λόγω Ομάδας:

- συνιστούν το συνεκτικό κρίκο μεταξύ των μελών της Επιστημονικής Επιτροπής και των Στελεχών του ΥΠ.Ε.Π.Θ. που εμπλέκονται στην επιμόρφωση των εκπαιδευτικών με στόχο την υλοποίηση των Παρεμβατικών Προγραμμάτων στις σχολικές μονάδες (προώθηση πληροφορίας →επανατροφοδότηση, συντονισμός της επιμόρφωσης των Επιμορφωτών/-τριών του ΥΠ.Ε.Π.Θ.)
- συνεργάζονται με την Ομάδα Τεχνικο-οικονομικής Στήριξης του Έργου για την απρόσκοπτη και αποτελεσματικότερη υλοποίηση των προβλεπόμενων στο πλαίσιο του Έργου δράσεων σύμφωνα με το χρονοδιάγραμμα υλοποίησής τους (βλ. σελ. 80) και συντονίζουν τη συνεργασία της εν λόγω Ομάδας με τα Στελέχη του ΥΠ.Ε.Π.Θ.

Οι Επιμορφωτές και Επιμορφώτριες του ΥΠ.Ε.Π.Θ. συμμετέχουν στο Έργο ως Μέντορες και σε συνεργασία με την Ομάδα Επιμορφωτριών/-ών του ΚΕΘΙ αναλαμβάνουν την ευθύνη υλοποίησης των Επιμορφωτικών και Παρεμβατικών Προγραμμάτων στις δημόσιες σχολικές μονάδες Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης. Αποτελούνται από τους/τις Υπευθύνους/-ες Αγωγής Υγείας και Συμβουλευτικών Σταθμών Νέων και Συμβούλους Επαγγελματικού Προσανατολισμού (ΣΕΠ), οι αρμοδιότητες των οποίων υπάγονται στη Διεύθυνση Συμβουλευτικού Επαγγελματικού Προσανατολισμού και Εκπαιδευτικών Δραστηριοτήτων (Δ.Σ.Ε.Π.Ε.Δ) του Ενιαίου Διοικητικού Τομέα Θεμάτων Σπουδών Επιμόρφωσης και Καινοτομιών.

Για την υλοποίηση των εν λόγω προγραμμάτων τα Στελέχη του ΚΕΘΙ και του ΥΠ.Ε.Π.Θ. αναλαμβάνουν από κοινού:

- 1) την οργάνωση των επιμορφωτικών συναντήσεων των εκπαιδευτικών κατά την 1^η Φάση των Επιμορφωτικών Προγραμμάτων (ανά 15ήμερο)
- 2) την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών καθ' όλη τη διάρκεια των Επιμορφωτικών και Παρεμβατικών Προγραμμάτων σε θέματα φύλου με την εφαρμογή των αρχών της μεθόδου της έρευνας δράσης και την ανάπτυξη σχεδίων δράσης – projects
- 3) την ευθύνη εφαρμογής της προκαταρκτικής – ενδιάμεσης και τελικής αξιολόγησης του Έργου (ομάδες – στόχος: εκπαιδευτικοί και εκπαιδευόμενοι)
- 4) την καθοδήγηση των Συμπράξεων Εκπαιδευτικών Μονάδων (ΣΕΜ) στη διαδικασία ένταξης των Παρεμβατικών Προγραμμάτων στο υλοποιούμενο Έργο με:
 - 4.1) τη συνυπογραφή του Συμφωνητικού Συνεργασίας της ΣΕΜ για την υλοποίηση Παρεμβατικού Προγράμματος από όλα τα μέλη της
 - 4.2) την υποστήριξη των εκπαιδευτικών στη σύνταξη και υποβολή της Μελέτης Σχεδιασμού Παρεμβατικού Προγράμματος στο ΚΕΘΙ προκειμένου να εγκριθεί και να ενταχθεί στο Έργο
 - 4.3) τη σύναψη Σύμβασης Συνεργασίας μεταξύ της Συντονίστριας Εκπαιδευτικής Μονάδας και του ΚΕΘΙ ως Τελικού Δικαιούχου του Έργου
- 5) την υποστήριξη των Υπευθύνων και Αναπληρωτών/-τριών Υπευθύνων των Παρεμβατικών Προγραμμάτων στη διαχείριση αυτών (κατά τη σύνταξη και υποβολή των προβλεπόμενων Εντύπων και παραστατικών)
- 6) την οργάνωση των περιφερειακών εκδηλώσεων ενημέρωσης, διάχυσης και προβολής του Έργου καθώς και της επαφής με τοπικούς φορείς για την ευαισθητοποίηση του ευρύτερου κοινού
- 7) την υποστήριξη των δραστηριοτήτων και των εκδηλώσεων που πραγματοποιούνται από τους/τις εκπαιδευτικούς και τους/τις μαθητές/-τριες κατά την υλοποίηση Παρεμβατικών Προγραμμάτων
- 8) τη σύνταξη του Τεύχους Επιμορφωτικών Δράσεων της Περιφέρειάς τους με την εποπτεία της Επιστημονικής Επιτροπής του Έργου
- 9) τη συγγραφή Ετήσιων Εκθέσεων Εμπειρογνωμοσύνης για τα Επιμορφωτικά και τα Παρεμβατικά Προγράμματα που πραγματοποιούνται στην περιοχή ευθύνης τους (Νομό ή Περιφέρεια)

Κατά τη διάρκεια υλοποίησης των Επιμορφωτικών Προγραμμάτων και για τις ανάγκες της επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών, οι οποίοι/-ες υλοποιούν Παρεμβατικά Προγράμματα, η Ομάδα των Επιμορφωτών/-τριών συνεπικουρείται, όπου κρίνεται

αναγκαίο, από εισηγητές/-τριες. Η συμμετοχή των εισηγητών/-τριών πραγματοποιείται μετά από έγκριση της Επιστημονικής Επιτροπής και της Ομάδας Τεχνικο-οικονομικής Στήριξης του Έργου (οι ώρες επιμόρφωσης των εισηγητών/-τριών είναι περιορισμένες ανά Επιμορφωτικό Πρόγραμμα).

Επισημαίνεται ότι η Επιστημονική Επιτροπή του Έργου εποπτεύει και παρακολουθεί συστηματικά την Ομάδα των Επιμορφωτών/-τριών του ΚΕΘΙ και τους/τις Επιμορφωτές/-τριες του ΥΠ.Ε.Π.Θ. που λειτουργούν και οι δύο ως Μέντορες των εκπαιδευτικών.

Το σχέδιο ανάπτυξης και λειτουργίας του Έργου και ο χρονικός προγραμματισμός των δραστηριοτήτων

Το προβλεπόμενο μεγάλο εύρος ανάπτυξης του Έργου, δηλαδή η ταυτόχρονη υλοποίηση προγραμμάτων σε ολόκληρη την επικράτεια, αλλά και η ανάγκη εμβάθυνσης σε ζητήματα στάσεων, αντιλήψεων και πρακτικών λόγω της φύσης του αντικειμένου εργασίας, επιβάλλουν την εκπόνηση ενός σχεδίου λειτουργίας με ειδικά χαρακτηριστικά.

Κατά την έναρξη κάθε σχολικού έτους οι εκπαιδευτικές μονάδες ενημερώνονται με Υπηρεσιακές Εγκύκλιους που αποστέλλονται από τις Αρμόδιες Υπηρεσίες του ΥΠ.Ε.Π.Θ. και των Λοιπών Φορέων. Για το ΥΠ.Ε.Π.Θ. Αρμόδια Υπηρεσία είναι η Διεύθυνση Συμβουλευτικής, Επαγγελματικού Προσανατολισμού και Εκπαιδευτικών Δραστηριοτήτων που υπάγεται στον Ενιαίο Τομέα Θεμάτων Σπουδών, Επιμόρφωσης και Καινοτομιών. Δια των Εγκυκλίων καλείται ο Σύλλογος των Διδασκόντων κάθε εκπαιδευτικής μονάδας να αποφασίσει κατά πλειοψηφία τη συμμετοχή της στα Επιμορφωτικά και Παρεμβατικά Προγράμματα του Έργου εκπροσωπούμενη από ένα/μία έως δύο (1-2) εκπαιδευτικούς. Εν συνεχεία, αποστέλλει στο ΚΕΘΙ το σχετικό απόσπασμα Πρακτικού καθώς και τις Αιτήσεις Συμμετοχής στα Επιμορφωτικά Προγράμματα των εν λόγω εκπαιδευτικών. Σε όλες τις εκπαιδευτικές μονάδες που αιτούνται τη συμμετοχή τους στο υλοποιούμενο Έργο αποστέλλεται ως ενημερωτικό υλικό ο Οδηγός Εφαρμογής και Διαχείρισης των Επιμορφωτικών και Παρεμβατικών Προγραμμάτων, ο οποίος περιλαμβάνει μεταξύ άλλων και τις απαραίτητες για την υποβολή Μελετών Σχεδιασμού Παρεμβατικών Προγραμμάτων πληροφορίες.

Κάθε Παρεμβατικό Πρόγραμμα υλοποιείται από Συμπράξεις Εκπαιδευτικών Μονάδων (ΣΕΜ) αποτελούμενες από πέντε (5) τουλάχιστον σχολεία ή σχολές. Για τούτο μέχρι τη 2^η επιμορφωτική συνάντηση των εκπαιδευτικών αποστέλλεται στο ΚΕΘΙ το Συμφωνητικό Συνεργασίας Σύμπραξης των Εκπαιδευτικών Μονάδων το οποίο συνυπογράφεται από τους/τις νομίμους εκπροσώπους των εκπαιδευτικών μονάδων και

ορίζει α) τη σύνθεση της Σύμπραξης, β) τη Συντονίστρια Εκπαιδευτική Μονάδα και γ) τα ονόματα των εκπαιδευτικών αυτής που αναλαμβάνουν ρόλο Υπεύθυνου/-ης και Αναπληρωτή/-τριας Υπεύθυνου/-ης του Παρεμβατικού Προγράμματος. Προβλέπεται ότι ο συνολικός αριθμός των εκπαιδευτικών που θα υλοποιήσουν Παρεμβατικά Προγράμματα μπορεί να ανέλθει στους 7.500. Τα Παρεμβατικά Προγράμματα υλοποιούνται αφού εγκριθούν από το Διοικητικό Συμβούλιο του ΚΕΘΙ και εκδοθεί η σχετική Υπουργική Απόφαση του ΥΠ.Ε.Π.Θ., μετά από εισήγηση της Επιτροπής Αξιολόγησης Παρεμβατικών Προγραμμάτων στην οποία συμμετέχουν ισοδύναμα το ΚΕΘΙ, το ΥΠ.Ε.Π.Θ. και οι Λοιποί Φορείς.

Η κατανομή των Παρεμβατικών Προγραμμάτων ανά Περιφέρειες προβλέπεται ως εξής (αριθμητικά & ποσοστιαία): Ανατολικής Μακεδονίας & Θράκης: 33 (4,7%), Κεντρικής Μακεδονίας: 113 (16,1%), Δυτικής Μακεδονίας: 23 (3,3%), Ηπείρου: 28 (4%), Θεσσαλίας: 53 (7,6%), Ιονίων Νήσων: 17 (2,4%), Δυτικής Ελλάδας: 56 (8%), Στερεάς Ελλάδας: 45 (6,4%), Αττικής: 199 (28,4%), Πελοποννήσου: 47 (6,7%), Βορείου Αιγαίου: 19 (2,7%), Νοτίου Αιγαίου: 33 (4,7%), Κρήτης: 34 (4,9%). Η κατανομή των 700 Παρεμβατικών Προγραμμάτων ανά κατηγορία Εκπαίδευσης έχει ως εξής: Γενική Εκπαίδευση (82% → 574 σχολικές μονάδες), Τεχνολογική Εκπαίδευση (12% → 84 σχολικές μονάδες) και Αρχική Επαγγελματική Κατάρτιση (6% → 42 σχολικές μονάδες).

Τα Παρεμβατικά Προγράμματα, η υλοποίηση των οποίων εκτείνεται σε διάστημα τριών (3) μηνών, μπορεί να είναι:

- ⊗ «διδασκτικές παρεμβάσεις», δηλαδή εμπλουτισμός της διδασκαλίας, ώστε να εισάγεται η οπτική της ισότητας των φύλων στα διάφορα μαθήματα. Στόχος αυτού του είδους των παρεμβάσεων είναι να επιτρέψουν στους/στις εκπαιδευτικούς να προωθήσουν τις αρχές της ισότητας των δύο φύλων στο πλαίσιο του αναλυτικού προγράμματος και με βάση τα υπάρχοντα διδακτικά εγχειρίδια. (Αυτής της μορφής ήταν οι παρεμβάσεις που σχεδιάστηκαν στο προηγούμενο πρόγραμμα του ΚΕΘΙ στο πλαίσιο του ΕΠΕΑΕΚ Ι)
- ⊗ «παρεμβατικές δραστηριότητες», που θα οργανωθούν εκτός μαθημάτων υπό μορφή σχολικών δραστηριοτήτων (projects). Οι θεματικές και το είδος των δραστηριοτήτων αυτών θα οριστούν από τους/τις εκπαιδευτικούς, με τη βοήθεια των επιμορφωτών/-τριών τους και με βάση το εκπαιδευτικό υλικό που θα τους δοθεί.

Στόχοι των παρεμβατικών προγραμμάτων είναι:

- Να προσφέρουν οι εκπαιδευτικοί μια διαφορετική θεώρηση μερικών μαθημάτων της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, διευρύνοντας το περιεχόμενό τους, έτσι ώστε να συμπεριλαμβάνεται η προβληματική του φύλου.

- Να βοηθηθούν οι μαθητές και οι μαθήτριες να κατανοήσουν α) την έννοια της ισότητας των ανδρών και των γυναικών στην κοινωνία (αξίες της δημόσιας και της ιδιωτικής ζωής) και β) τη σχέση ανάμεσα στις έννοιες της ιδιότητας του/της πολίτη/-ιδος, της ισότητας των φύλων και της δημοκρατίας.
- Να διευρύνουν τις παραδοσιακές ταυτότητες φύλου, ενσωματώνοντας σ' αυτές νέα στοιχεία και χαρακτηριστικά.
- Να προωθήσουν την ιδέα της συμφιλίωσης της επαγγελματικής και της οικογενειακής ζωής και από τα δύο φύλα, στο πλαίσιο της παραπάνω διεύρυνσης των ταυτοτήτων φύλου.

Επίσης, το ΚΕΘΙ θα πραγματοποιήσει μια σειρά ενημερωτικών ημερίδων, σε συνεργασία με τη Διεύθυνση Συμβουλευτικού Επαγγελματικού Προσανατολισμού και Εκπαιδευτικών Δραστηριοτήτων που υπάγεται στον Ενιαίο Διοικητικό Τομέα Θεμάτων Σπουδών, Επιμόρφωσης και Καινοτομιών στις σχολικές μονάδες Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης και τις Αρμόδιες Διευθύνσεις των Λοιπών Φορέων. Στις ημερίδες αυτές θα προβληθούν η φιλοσοφία, οι στόχοι και το περιεχόμενο της συνολικής παρέμβασης που επιχειρείται, καθώς και η μεθοδολογική προσέγγισή της προκειμένου να ενημερωθεί η εκπαιδευτική κοινότητα ευρύτερα για το υλοποιούμενο Έργο. Επίσης, προβλέπεται η πραγματοποίηση ενημερωτικών ημερίδων στις οποίες θα δημοσιοποιηθούν τα αποτελέσματά του.

Ο 1^{ος} κύκλος εκδηλώσεων ενημέρωσης – ευαισθητοποίησης θα πραγματοποιηθεί στο α' εξάμηνο του 2004. Από τις εκδηλώσεις αυτές προβλέπεται ότι θα προκύψουν οι εκπαιδευτικοί που θα συμμετάσχουν στα Προγράμματα των σχολικών ετών 2004-2005 και 2005-2006. Ο 2^{ος} κύκλος θα πραγματοποιηθεί στις έδρες των 13 Περιφερειών της χώρας μετά την ολοκλήρωση και των 700 Παρεμβατικών Προγραμμάτων, προκειμένου να δημοσιοποιηθούν τα αποτελέσματα του Έργου, να αντληθούν τα απαραίτητα συμπεράσματα και να εξεταστούν οι προοπτικές αξιοποίησής τους προς όφελος των εμπλεκόμενων στο εκπαιδευτικό έργο και της κοινωνίας γενικότερα. Ο συνολικός αριθμός των συμμετεχόντων/-ουσών εκπαιδευτικών στις εκδηλώσεις αυτές υπολογίζεται ότι θα είναι 7.500 περίπου.

ΧΡΟΝΟΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΕΤΗΣΙΟΥ ΣΧΕΔΙΟΥ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΕΠΙΜΟΡΦΩΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΑΡΕΜΒΑΤΙΚΩΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

Α/Α	ΔΡΑΣΕΙΣ	ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ	ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ	ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ	ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ	ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ	ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ	ΜΑΡΤΙΟΣ	ΑΠΡΙΛΙΟΣ	ΜΑΪΟΣ	ΙΟΥΝΙΟΣ	ΙΟΥΛΙΟΣ	ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ
1	ΔΗΜΟΣΙΑ ΠΡΟΣΚΛΗΣΗ ΕΚΔΗΛΩΣΗΣ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝΤΟΣ ΠΡΟΣ ΤΙΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΕΣ ΜΟΝΑΔΕΣ												
2	ΗΜΕΡΙΔΕΣ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑΣ						2003 - 2004						
3	ΕΝΑΡΞΗ ΕΠΙΜΟΡΦΩΤΙΚΩΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ – 1 ^η ΦΑΣΗ ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΗΣ: ΕΡΕΥΝΑ ΔΡΑΣΗΣ												
4	ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΣΥΜΠΡΑΞΕΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΜΟΝΑΔΩΝ												
5	ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΠΑΡΕΜΒΑΤΙΚΩΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ – ΥΠΟΒΟΛΗ ΜΕΛΕΤΗΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ												
6	ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ - ΕΝΤΑΞΗ ΠΑΡΕΜΒΑΤΙΚΩΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΣΤΗΝ ΠΡΑΞΗ												
7	ΥΛΟΠΟΙΗΣΗ ΠΑΡΕΜΒΑΤΙΚΩΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ – 2 ^η ΦΑΣΗ ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΗΣ												
8	ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ ΠΡΟΒΟΛΗΣ ΠΑΡΕΜΒΑΤΙΚΩΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ												
9	ΥΠΟΒΟΛΗ ΕΚΘΕΣΕΩΝ ΕΜΠΕΙΡΟΓΝΩΜΟΣΥΝΗΣ ΕΚΠ/ΚΩΝ ΓΙΑ ΠΑΡΕΜΒΑΤΙΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ												
10	ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΔΙΑΔΙΚΤΥΩΣΗ ΚΑΙ ΕΞ ΑΠΟΣΤΑΣΕΩΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ												
11	ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΔΙΑΡΚΟΥΣ ΔΙΑΜΟΡΦΩΤΙΚΗΣ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ												
12	ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ - ΑΠΟΣΤΟΛΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΥΛΙΚΟΥ												
13	ΕΚΘΕΣΕΙΣ ΕΜΠΕΙΡΟΓΝΩΜΟΣΥΝΗΣ ΕΠΙΜΟΡΦΩΤΡΙΩΝ/-ΤΩΝ												
14	ΑΠΟΛΟΓΙΣΤΙΚΕΣ ΚΑΤΑ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ						2006-2007						

